Ny Jord

Der udkom 3 bind. Undertitlen skiftede.

Skanningen er udført efter et eksemplar på Gentofte Bibliotekerne.

Google skan af bind 1 og 3 findes også på: Hathi Trust.

Ny Jord. 14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

1ste Bind (Januar-Juni 1888)

Hæfteomslag og forord fra første hæfte tilføjet fra Google skan.
Hæfteomslagets bagside i Juni-hæfter er fra Google skan. Det indeholder på indersiden den sidste side om Theatrene.

Ny Jord. Nordisk Tidsskrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

2det Bind (Juli-December 1888)

Siderne 557 og 558 var stærkt beskadigede og er derfor erstattede med skan fra andet eksemplar.

3dje Bind (Januar-Juni 1889)

Side, formodentlig fra hæfteomslaget på sidste hæfte, tilføjet fra Google skan. Den annoncerede fortsættelse skete ikke.

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 8. august 2023 af Niels Jensen

Ny Jord

Der udkom 3 bind. Undertitlen skiftede.

Skanningen er udført efter et eksemplar på Gentofte Bibliotekerne.

Google skan af bind 1 og 3 findes også på: Hathi Trust.

Ny Jord. 14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

1ste Bind (Januar-Juni 1888)

Hæfteomslag og forord fra første hæfte tilføjet fra Google skan.
Hæfteomslagets bagside i Juni-hæfter er fra Google skan. Det indeholder på indersiden den sidste side om Theatrene.

Ny Jord. Nordisk Tidsskrift for Literatur, Videnskab og Kunst. Redigeret af Carl Behrens.

2det Bind (Juli-December 1888)

Siderne 557 og 558 var stærkt beskadigede og er derfor erstattede med skan fra andet eksemplar.

3dje Bind (Januar-Juni 1889)

Side, formodentlig fra hæfteomslaget på sidste hæfte, tilføjet fra Google skan. Den annoncerede fortsættelse skete ikke.

Udarbejdet 2023 af Niels Jensen

Opdateret den 8. august 2023 af Niels Jensen

Hr. Dr. phil. Edvard Brandes.

NY JORD

14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst.

PAA REDAKTIONENS VEGNE:

CARL BEHRENS.

1888; Januar, I—II Hæfte.

KØBENHAVN.

P. HAUBERG & Comp.

Forord.

„Ny Jord“ skal være de unges Blad. Uden at gjøre sig til et enkelt Partis eller en snævrere Klikes Organ vil det søge at samle yngre Forfattere og Videnskabsdyrkere om sig og bringe originale Bidrag (Digte, Noveller, let fattelige Afhandlinger, Biografier o. s. v.). Beredvillig vil det optage Indlæg i Tidens Spørgsmaal, skildre Samfundstilstande og Samfundsstrømninger; det vil behandle Literatur, Kunst og Musik, men holde sig fjærnt fra Døgnets Politik.

Ved Siden heraf har imidlertid „Ny Jord“ en bestemt Mission at opfylde, en Mission, som har sin Betydning, og som har været en medvirkende Grund til at det blev stiftet: at bringe Oversættelser og Meddelelser fra evropæisk Literatur, paavise de literære Bevægelser i Landene og i det hele gøre klart, hvilke de ledende Idéer ere i det aandelige Liv hos de store Folkeslag. Vi se os i Stand til at bringe Oversættelser fra tysk, engelsk, fransk, russisk-polsk, italiensk og spansk. Endvidere er der lovet Redaktionen originale svenske Bidrag.

Vi haabe paa, at den danske Ungdom — og da navnlig den akademiske — vil stille sig velvillig overfor dette Foretagende.

Paa Redaktionens Vegne

Carl Behrens.

Træffes Hovedvagtsgade 2, 2. S. Daglig Kl. 12—1 og 4½—5½.

NY JORD.

14 Dags Skrift for Literatur, Videnskab og Kunst.

Redigeret af

CARL BEHRENS.

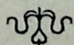
1ste Bind.

(Januar—Juni 1888.)

KØBENHAVN.

P. Hauberg & Comp.

Hoffensberg & Trap's Etabl. — København.

Indhold.

Digte.

Side
V. Stuckenberg: Landskab 6
— Solguld 7
S. Michaëlis: Ny Jord 45
O. Madsen: Ved Babylons Floder 60
Johs. Jørgensen: Solbrand 74
— Stjærner 75
S. Claussen: Storstad 76
Alex. Tolstoj: To Digte, overs. af Kn. Berlin 78
S. Schandorph: Fr. V. Hegel 97
Johs. Jørgensen: Don Juan II. 99
S. Claussen: Byron 109
Byron: Italien, overs. af S. Cl. 125
S. Michaëlis: Kain 139
Adam Mickiewicz: Fem krimske Sonetter, ved Kn. Berlin 217
S. Michaëlis: Foraarskarmen 234
Hjalmar Nyholm: Sonnet 235
Oscar Madsen: Henrik Ibsen 241
Georg Herwegh: Opraab, overs. af S. Michaëlis 289
Fr. von Zellin: Två Dikter 320
Omer Chevalier: Le cri des flots. Den danske Geng. ved Iv. Berendsen 337
G. Wied: Jeg tror kun paa én Gud 404
S. Michaëlis: C. Hostrup 441
H. Heine: Marketenderskens Sang, ved S. Cl. 485
S. Schandorph: Chr. K. F. Molbech 489
Johs. Jørgensen: Kirkegang 515
— Foraarsnat 516
S. Claussen: Rejseminder 534

Noveller, Fortællinger, Skizzer o. lign.

V. Røse: En sær Fyr 23
August Strindberg: Hjernornas Kamp 193
S. Claussen: Højsang 262
O. Madsen: Studier i Marken 406
van de Diichen: „Indtil da — lev vel!“ 478
Chr. Krohg: Hos Bernina 490

Literære Afhandlinger, Biografier o. lign.

V. Vedel: Literære Profiler. I. Sterne 8
G. Hetsch: Lidt om Kunst 61
Alfred Ipsen: Lord Byron 100

Side

Swinburne: Byron som Digter 117
Guy de Maupassant: Om Romanen 221
V. Vedel: Om Henrik Ibsens digteriske Mandomsgærning 244
Ola Hansson: Den svenske Skønliteratur 1887 i Fugleperspektiv. 291 og 342
Knud Berlin: Hamletskikkelserne i den russiske Roman 353
G. Hetsch: Om Gralsagnet og Richard Wagners „Parsifal" 445
S. Rosznecki: Adam Mickiewicz fra 1798—1830.
I. Romantikens Frembrud 462
II. Studenterforfølgelse og Revolutionspoesi 551
V. Vedel: Literære Profiler. II. Alfr. de Vigny 517
Et utrykt Brev fra **P. A. Heiberg** til **Tode**, ved **C. Behrens** 569

Videnskabelige Afhandlinger, Indlæg i Samfundsspørgsmaal o. lign.

Prof. H. Høffding: Om vor Tid og dens Ungdom 1
A. Kraft: Den humane Askese 47
Knud Ipsen: Moralsk Følelse 127
Prof. A. G. Drachmann: Det sædelige Lighedskrav 145
S. Hansen: Arthur Schopenhauer 156
Schopenhauer: Om Verdens Lidelse 178
P. Eberlin: Frithjof Nansens Plan at løbe paa Ski tværs over Grønland . 186
J. Østrup: Alexander den store i Koranen 252
S. Hansen: Radikalisme i Kønsspørgsmaalet 279
J. O. Bøving-Petersen: Strømninger i moderne Biologi. I. En ny Afstamningslære 298
Z.: Lidt „Om Opdragelse i Hjemmet" 378
August Strindberg: Kvinnosaken enligt Evolutionsteorin 385
Charles Darwins Udtalelser om Religion, overs. af Bøving-Petersen 425
Schopenhauer: Om Kvinder. Paa Dansk ved S. Hansen 536
Huxley: Kampen for Tilværelsen 564

Anmeldelser af Literatur, Kunst og Theater.

B.—P.: Darwins Autobiografi og Breve 79
A. G.: Sensitiva Amorosa 141
G. N.: Darwinisme og Christendom 236
Carl Behrens: Amalie Skram: „To Venner" 321
Johs. Jørgensen: V. Stuckenberg: „I Gennembrud" 322
N. D.: Holger Drachmanns sidste Roman 572
Carl Behrens: Foraarsliteratur I 580
R. H.: Kunstkritik 86
S. M.: Kunst (Kunstbladet og Foraarsudstillingen I—II) . . . 324, 326, 382
A.: Theatrene (Det kgl. Theater: Operaen) 89
G.: Theatrene (Det kgl. Theater: Operaen) 191, 333, 588
Carl Behrens: Theatrene (Det kgl. Theater: Skuespil. — Privattheatrene).
91, 192, 238, 287, 334, 437, 487

Om vor Tid og dens Ungdom.

Det er vanskeligt at kende sig selv, og det er ikke mindre vanskeligt at kende sin Tid. Og dog er der en naturlig Trang dertil, og det er nødvendigt, hvis man vil vide Besked med, hvilke Midler og Kræfter man raader over. For den, hvis Livsgerning lader ham færdes mellem de Unge, der nu skulle begynde deres højere aandelige Udvikling, ligger det særligt nær at tænke over, hvor gunstige eller ugunstige Udviklingsbetingelser Tiden frembyder. I en vis Forstand er det den vigtigste Maalestok, der kan anlægges paa en Tid: frembyder den ved sin hele Karakter, sin herskende Aandsretning, sine sociale Forhold gode Vilkaar for de Unges Udvikling? — De Betragtninger, jeg her vil fremkomme med, gøre kun Fordring paa at være mine personlige Indtryk. De ere fremkomne ved en uvilkaarlig Sammenligning mellem Forholdene, som de nu stille sig, og som de stillede sig, da jeg selv for noget over 25 Aar siden var ung Student. Da jeg af nogle yngre Venner blev anmodet om et Bidrag til et Tidsskrift, de havde bragt i Stand, faldt det mig ind at nedskrive disse Betragtninger, som jeg i de senere Aar flere Gange har udtalt ved Sammenkomster i Studenterkredse. — Hvis man skulde finde, at jeg for meget dvæler ved Skyggesiderne i Nutiden, saa maa man dog ikke udlede dette af, at jeg er bleven saa gammel, at jeg har faaet Alderdommens Lyst til at rose Fortiden. Jeg vilde selv udlede det af, at jeg saa ofte faar Anledning til med Uro og Bekymring at dvæle ved de indre og ydre Vanskeligheder for de Unges sunde Udvikling i vore Dage.

Vor Tid er Modsætningernes Tid. Baade i Teori og Praxis udformes modsatte Principer i deres mest extreme Skikkelser. Vi se Autoritetsprincipet optræde i saa klar og selvbevidst Form

som ingensinde før i Dogmet om Pavens Ufejlbarlighed. Som Modstykke dertil finde vi en ikke mindre klar og selvbevidst Hævden af den frie Forsken, den ubetingede Ret til at prøve og drøfte alt og til at ordne Livet og bygge Troen paa hvad der staar sin Prøve ved denne Drøftelse. Paa det sociale Omraade høre vi paa den ene Side Fordringen om Individets ubetingede Ret til at føre sit Liv som det vil, saaledes at Samfundets Indgriben indskrænkes til et Minimum; men ikke mindre kraftig optræder paa den anden Side Overbevisningen om, at den Enkeltes Liv og Færd paa ethvert Punkt er indflettet i Samfundets og Slægtens Liv, bæres af dette og ogsaa bærer det, saa at den mindste og skjulteste Handling kan blive af Betydning for hele Samfundet. Den ene store Krig afløser den anden; Krigen erklæres at være Led af den guddommelige Verdensorden; og samtidig ordner Livet sig mere og mere fredelig og borgerlig, og den evige Freds Apostle og Tilhængere flokkes stedse talrigere. Pessimismen er bleven udtalt med en Energi og en Konsekvents som ingensinde før, medens paa den anden Side Udviklingens og Fremskridtets Lov er bleven en ledende Tanke baade i Videnskaben og i Livet.

Vor Tid er den hurtige Udviklings eller i hvert Tilfælde de hurtige Forandringers Tid. Det haster med alt. Det er en praktisk Tid. Den lader sig ikke nøje med Ideer, men vil se dem anvendte i Praxis. Den vil have noget haandgribeligt og positivt, og den har lært at vurdere de ydre Goder. Den bryder sig ikke saa meget om Troen som om Gerningen. Og paa selve Ideernes, Tankernes Omraade skal det ogsaa gaa hurtigt for sig. Hele den menneskelige Verden staar nu i saa nøje Forbindelse, at det nye, saa snart det blot stikker Hovedet frem, kan blive bekendt over hele Verden. Ikke blot Nutidens, men ogsaa Fortidens Tanker omsættes i populær Form. Vor Tid er Populariseringens Tid. En uhyre Skat af Forestillinger er bleven tilgængelig for store Kredse. I Tale og Skrift gøres Slægtens vundne Kundskaber tilgængelig for alle. Der ligger langt mere i Luften end tidligere. Man behøver ikke hver for sig møjsommelig at bane sig Vej; Tankerne bibringes os fuldt færdige lige som den Luft, vi indaande. Det er Journalistikens gyldne Tid. —

Hvis denne Karakteristik er rigtig, lider vor Tid af en indre Modsigelse. De store Modsætninger og den hurtige Udvikling

synes at udelukke hverandre. Naar man søger at føre ethvert Princip ud i dets yderste Konsekventser, før man anerkender det, saa synes dertil at behøves langt og roligt Tankearbejde, stille Hengivelse til Ideernes Magt; men herimod strider Fordringen om hurtige Resultater og praktisk Syn for Sagen. Det praktiske Liv nødes desuden stedse til Kompromis'er; det afsliber Extremerne, før det kan bruge dem i sin Tjeneste. Følgen deraf bliver da en pinlig Følelse af Splid mellem Principets strenge Fordringer og det, Øjeblikkets Hast og de givne Forhold fordre. Forceret og fantastisk Virken eller blaseret og skeptisk Resignation udvikler sig let heraf. Eller — og det er ikke det mindst hyppige — der bliver af de store Principer kun de store Ord tilbage; de høres som Krigsraab under Døgnets Kampe, ofte i sørgelig Modstrid med den Aand og Retning, i hvilken Kampen føres. —

Jeg tror ikke, at jeg tager fejl, naar jeg mener, at disse Karaktermærker ikke traadte saa stærkt frem for et Fjerdedelsaarhundrede siden. Jeg tænker naturligvis særlig paa Forholdene her hjemme. Der var langt større Ensartethed i Tænkemaade. En vis fælles Kreds af religiøse, sociale og politiske Forestillinger mødte den opvoxende Ungdom, og det var overladt dem selv at finde de Kilder, fra hvilken ny og afvigende Strømninger udgik. Udviklingen kunde foregaa jevnt og rolig, i større Harmoni mellem de forskellige Individer og i større Sammenhæng med det overleverede. Det kostede en særlig Kamp for den Enkelte at løsrive sig fra Traditionen, og det kostede surt Arbejde at naa frem til en ny og fast Overbevisning. Men han havde da den Fordel, at han brugte sine Kræfter, at det, han besad, var selverhvervet, en Skat, der ikke kunde forspildes, fordi den var bleven Del af hans egen Natur. Og hvad dem angaar, som holdt sig til det overleverede, da var dette overleverede saa lidet extremt udmejslet, det var saa rummetigt og elastisk, at Individualiteten fik et ikke ringe Spillerum. Det overleverede var ikke blevet til et Slagord. Ingen Ordre til fast Sammenslutning af Geledderne, ingen Indskærpen af Feltraabet havde endnu lydt. Og det gjaldt ikke om for enhver Pris at blive tidlig færdig. Der var større Tryghed og Ro i Sindene.

De Unge, hvis Udvikling nu skal begynde, møde strax en Række indbyrdes stridende Programmer, som de maa vælge mellem. De slippe ikke for Valget, selv om de holde sig til de

overleverede Anskuelser, til de konservative religiøse sociale og politiske Ideer; eller de komme i hvert Tilfælde til at lide under samme Misligheder som ved et hurtigt Valg. Det overleverede er nu selv blevet et Extrem, en stridende Magt paa Kamppladsen, er ikke længere den brede, rummelige og bøjelige Form, der tillod saa stort Spillerum. Uden at vide af det faar den Enkelte strax en tilspidset Mening. Og lige som de, der holde sig til den konservative Side, let hindres i at faa Del i det overleveredes Fred og Hygge, saaledes faa de, der vælge det radikale Program ikke saa let Del i Selvarbejdets Glæde og Gavn. Ti ogsaa dette Program er paa Vej til at blive traditionelt. Det ligger i Luften, naar man én Gang kommer til at bevæge sig i visse Kredse, og det kan indaandes lige saa uvilkaarlig og med lige saa ringe Selvvirksomhed som det modsatte Program.

Tiden er ikke gunstig for den stille Selvudvikling, der lader Overbevisningen voxe sin langsomme Væxt og ikke hvert Øjeblik rykker Planten op for at vise, hvor dens Rod er voxet. Der finder en Slags Rovdrift Sted. Det gjælder om at producere saa udformet en Overbevisning som muligt i saa kort Tid som muligt. Hvor en Anskuelse er selverhvervet, er der ikke blot vundet den Værdi, den i sig selv maatte besidde; men der er Jordbunden ogsaa bleven forberedt til en sund fremtidig Væxt. Men hvor man griber til, fordi man skal indrulleres i Øjeblikkets færdige Partigruppering, mistes let Evnen til dybere gaaende personlig Udvikling, og den vundne Anskuelse forsvinder i hvert Tilfælde let lige saa hurtig som den er kommen.

Partivæsenet fremmer en Slags Meningsfarisæisme. Lige som Gerningsfarisæismen dømmer blot efter de ydre Handlinger, saaledes dømmer Meningsfarisæismen blot efter de færdige Meninger uden at spørge om, hvorledes de ere vundne, og hvor meget personligt Arbejde, der er nedlagt i dem. Det overses, at der er noget, der ligger dybere end ale Meninger og Handlinger, — det Sind, det Personlighedens indre Liv, af hvilke alle ægte Meninger og Handlinger udspringe, og som det derfor frem for alt gjælder om at bevare frisk og sundt.

Man oversèr endelig, at den lige Vej ikke altid er den bedste. Den Overbevisning er ofte den grundigste og fasteste, som bygger paa selvoplevet Erfaring om og praktisk Prøvelse af den modsatte Anskuelse. Man kan da have den fulde Forstaaelse af hvad det gjælder; det er ingen Tilfældighed, at man er havnet

dèr, hvor man nu staar; og hvad der er af virkelig Værdi ved den modstridende Anskuelse kan man have taget med sig. Der kommer en Inderlighed i Tilslutningen til den endelige Anskuelse, som ikke kan være til Stede hvor man begynder paa bar Grund. Helga siger hos Bjørnson:

Min Sjæl blev vunden for Kong Sverres Sag
i stille Dage mellem Heltens Fjender.

Men i det moderne Kapløb har man ikke Tid til stille Dage, og at begynde i den modsatte Lejr regnes gerne blot for en Sinkelse. Man sèr ikke, at jo mere uprøvet det nye er, des vigtigere er det, at det suger Næring ved stedse at tilkæmpes ud fra det gamle og bevare hvad dette indeholdt af Kraft og Værdi. —

I de Forhold, jeg her har berørt, ser jeg store Vanskeligheder for en sund Selvudvikling hos den unge Slægt. Men jeg er ikke Pessimist. — Jeg betragter det netop som det store og gode ved vor Tid, at Modsætningerne skærpes, og at Livet tager Fart. Den foregaaende Tidsalder led under alt for mange Tvetydigheder, og den tog sig al for god Tid. De stille Dage brugtes ofte til ørkesløse Drømmerier i Stedet for til Arbejde. Det hører nu én Gang med til al Udvikling, at den bevæger sig gjennem Modsætninger, og at den lader Forskelligheder fremtræde, som forhen ikke gjorde sig gjældende. Vi kunne ikke gaa uden om denne Ejendommelighed, men maa sé den under Øjne. Og det er i sig selv et Gode, at det nu er saa let at gøre Bekendtskab med de store Ideer; den Fristelse, at lade det blive ved et flygtigt Bekendtskab er kun Skyggesiden. Vor Tids Fejl er dens Dyders Fejl. — Og jeg frygter heller ikke for, at vor Tids Ungdom skal ligge under for disse Vanskeligheder. Jeg tror, at den har Mod og Alvor nok, naar dens Opmærksomhed blot vækkes for de Farer, som true. Hverken tomme Proklamationer eller letfærdig Spot vil i Længden være tilstrækkelig Næring for den. Den vil lære, at bruge sine egne Kræfter og vil erfare, at kun derved bliver det sande, varige Fremskridt muligt.

Harald Høffding.

Landskab.

En Egn med øde Markers milevide
jordflade Bølger,
en Egn mod Solfaldstide,
da Graavejrsdagens Lys-Lig bæres hjem
saa køligt blegt, saa udpint stille,
mens Regn og Nat i Afstand følger.

Og ude imod Vest, lavt nede
langs Kimmingranden rinder der en lille
rød Stribe Solblod, saa det himmelbrede
graagrove Skyhæng faar en plettet Bræm.

Midt gennem Egnen flader sig en Vej
i træge Bugter og forsvinder ude
mod Solblodstriben som en graahvid Streg
tværs over den uhyre Brakjordspude.

Og over dette arme Øde dør saa Dagen
en ensom Død;
Vejstregen slettes, og en fattig Klynge
Markhytter skrutter angst sig som i Aandenød,
og fra en Skjærvedynge
flyver en Krage tungt og jordlavt bort.

Der slaar en enkelt Lyd ud over Ødet,
saa klangløs haard, saa skærpet kort —
et Vrag af Lyd paa dette brede Hav af Luft og Jord:
og naar den store Stilhed har den dødet
og slettet Vragets sidste Spor,
slaar atter Lyden paa den regngraa Stilhed Brud
og skærer Veje sig til alle Sider — — —

Mens Solblodstriben langsomt rinder ud,
en trælsom Stenhugger ved Vejen slider.

Solguld.

Naar Solen gaar ned
og Skyfjældet blusser i Vest som et himmelfjærnt Krater
med tændte Tinder og Lava i glødende Floder,
mens den slumrende Nat som en sortsmudset Tater
kryber frem over Lynghedens Tuer og drukner
Solbrandens Ild og soder
Heden i Mulm, og de glødende Floder
stivner og Krateret slukner.

Naar den sidste Dagstrime dræbes,
og de slukkede Skytinder løfter
i Himmelstilheden tungt de buklede Nakker,
kan der gaa over Heden et Vinddrag og slæbes
med Draget døende Slakker
af Klang — som stødte
nogen i Horn fjærnt i Skyfjældets sortnende Kløfter.

Men Natten lukker med Mørke Skyfjældets Kløfter,
og træt som et ørkenvandrende Haab,
som et hjælpeløst klagende Menneskeraab
Klangslakken bort over Heden sig fjærner.

Nattens Sodbølger gaa, hvor Dagfloden flød
og hvor Solhjærtet blødte.

Dagen er fældet og død.

Den lurende Tater har stødt den omkuld
og dræbt den og røvet dens hamrede Guld
og brudt det i tusende Stjærner.

Viggo Stuckenberg.

Literære Profiler.

1. Laurence Sterne.

Det engelske Aandsliv frembyder henimod 1750 en ejendommelig Brydning. Efter det 17de Aarhundredes voldsomme socialpolitiske og religiøse Kampe var der indtraadt i det religiøse Liv et forholdsmæssigt Stille, — ligesaa meget Træthed som en Art Ligevægt. Det 17de Aarhundrede er Europa over Folkereisningernes og de mægtige Energiudløsningers dramatiske Tid; derefter følger i England — som andetsteds — en Aandsperiode af Ræsonneren og Polemiseren og af keitet Famlen efter nye Livsformer, en Opløsningens og Gæringens Tid, hvor Historiens store Gruppevirkninger afløses af Ordpolitikens og Personalhistoriens indfiltrede Kaos, hvor intet ret sker, men saa uendelig meget forberedes, hvor Tanker formes, som siden skal blive Viljer, og Tilløb forsøges, som siden skal skabe ny Aandsformer og ny Kunst. — Det franskfarvede aristokratiske Samfundsliv havde faaet sit Knæk ved Stuarternes og Absolutismens Fald; det kunde ikke trives under konstitutionel Partipolitik, hvor Adelen ikke mer var eneherskende; de fornemste Aander trækker sig tilbage fra det demoraliserede offentlige Liv til Landgodser og til Privatlivet. Dette begynder nu at spille Hovedrollen i Menneskenes Liv; som Reaktion mod det forrige Aarh.'s altopslugende Samfundsinteresser udbreder nu som en Smitte en antisocial Individualisme sig i de højere Kredse. Den nationale, „skinsyge“ Selvstændighedstrang giver sig Udslag i en epidemisk Excentricitet, der skaber en Række lunefulde uvorne, halvgale eller sygelige menneskefjendske Figurer (Philarète Chasles har samlet et helt Galleri i sin Bog om England i det 18de Aarh.) Medens denne Aandsverden fortæres og opløses, voxer en ny sig frem. Det var i Virkeligheden Borgerstanden og Puritanismen

som havde seiret i det 17de Aarh. Nu danner der sig en ny Kulturarne i den fremadstræbende Stadbefolkning. En borgerlig Kultur, tung og ufin i Formen, med en Horizont, der er indsnævret til Familiens og Privatlivets Interesser, af et lidet smidigt, lidet generøst, lidet æstetisk Naturel, men et vist inderligt, religiøs-moralsk Følelsesliv, der over driftig Industrialismes beregnede Egennytte dog i alfald kaster et Skin af Realisme, et vist mandigt Borgerretsind, der hævder for sig selv og andre visse Frihedsskranker og en vis Frihedssfære, endelig et sundt og levedygtigt Tankesæt. I 30erne begynder den religiøse Genvækkelse ud fra Methodismen; den specielt borgerlige Moralitet gennemsyrer som „cant" hele den nye Aandsretning. —

Disse to Strømninger brydes i denne Tids Liv og giver det et saa forkludret og famlende Aandspræg. En Overgangstid, frodig paa Livssmerte og Sindssyge, en Jordbund, af hvilken en saa sælsom Blomst kunde spire frem, som den jeg her skal skildre.

1.

Født saa at sige under Marschen af et efter Utrechterfreden hjemsendt, i Irland og Storbritannien omflakkende Regiment, trækkes Laurence som den øvrige Børneflok med af Moderen, en Marketenderdatter, og Faderen, en Løjtnant af fattig Adelsslægt, paa det hviveløse Soldaterliv. Barndommen henleves ved Regimentet, og af dette Livs brogede og drastiske Scener, af dets farverige Detaljefylde, dets Skiften mellem dræbende Kedsomhed og kaad Løssluppenhed, dets Mangel paa Hygge og Inderlighed, dets lystige Situationer og tøjlesløse Liderlighed modtager det udadvendt speidende Barn sit Grundpræg. Der er i hans Aarer en Blanding af borgerligt og adeligt Blod; Faderens Slægt tæller Ærkebisper og Oldermænd i de foregaaende Led, ærgærrige og levelystne Mænd; men især er der sorgløst, nøjsomt og eventyrligt Soldaterblod. Han gaar om for Lud og koldt Vand, ganske uden Opdragelse, uden Hjem, tidlig fordærvet og erfaren paa meget, overladt til sig selv. 10 Aar gammel skilles Laurence saa for altid fra sin Familie; en fædrene Slægtning tager sig af ham, sender ham i Skole, siden til Cambridge, hvor den fattige Student slaar ind paa sine Forfædres Studium, der tillige var det billigste: Theologien. Han gjælder blandt Kammerater for et lyst Hoved og et lyst Sind, harmløs, ubekymret,

ustadig; han studerer ret flittig — paa sin Maner —, idet han med nervøs Nysgjerrighed og let Nemme sammenrapser sig en uensartet, unyttig Kundskabsmasse, men samtidig slutter han evigt Fostbroderskab med en fornem Slægtning (Stevenson, siden usædelig og antireligiøs, komisk Forfatter) og lever med ham et temmelig vildt Liv. For det egentlige Orgie var dette Døgnfluenaturel imidlertid ikke skabt; sygelig af Constitution eller dog zart, en fin, overfladisk Aand vasker han Blomsterstøvet og Duften af Lastens Rose hellere end han plukker den.

1738 ordineres Sterne og faar Kald i Yorkshire. Det første, den unge Præst tager sig til, er at blive forelsket. Der er en periodisk tilbagevendende Trang til Ømhed i den svagelige og kvindelig vege Sterne: hans Barndom havde savnet den, tidlig var han — der mer end de fleste var et Familiemenneske — bleven skilt fra sin Familie; det eneste, der kunde have lagt Grundtone i dette Liv blev revet ud, derfor blev det en evig driftagtig Famlen mod øm Inderlighed krydret af en lige saa instinktmæssig evig Springen fra.

Han skriver til Elisabeth Lumley: „Ja jeg vil stjæle mig bort fra Verden og ingen sladrende Tunge skal fortælle, hvor jeg er. Lad din Fantasi udmale sig en lille solforgyldt Hytte ved en romantisk Kulle: De ømmeste Følelser vil spire og udfolde sig i vort Ly og frembringe de Frugter, Ondskab og Misundelse og Ærgjerrighed altid har dræbt i Knoppen. Lad Menneskenes Storme og Orkaner rase i det fjerne. Min Lumley har set en Polyanthus blomstre i December: en venlig Mur har givet den Læ. Simpelheden skal ei plages af Kunst. Vi vil lære af Naturen at leve“. Og den præstelige Elsker sidder en Time hos en fælles Veninde „og i den korte Tid brast jeg i Taarer tolv forskellige (!) Gange, — og i saa bevægede Udbrud, at hun maatte forlade Værelset og sympatisere med mig i sit Toiletværelse“; hjemme sidder han „over Aftensmaden med Taarer, en bitter Sauce, men jeg kunde ikke spise den med anden“ og mindes „de rolige og sentimentale Maaltider fra før.“

Sentimentalitet — Sterne har skabt sig dette Navn for den Følelsesretning, der dukker op i Tiden og i ham har sin vigtigste Indvarsler. Det er paa samme Gang Trætheden i Tiden; Trætheden efter de forrige Slægtleds Energioveranstrængelse, efter det sociale Spredthedsliv, efter marvsugende Udskeielser, og saa tillige den store Følelsesreaktion efter den kritiske, viljesplittede

franske Aandsretning, henimod passiv Hengivelse og dybere Inderlighed. Følsomheden er det sygelige forkvaklede Udslag af den i og for sig sunde og dybe Stræben i Tiden bort fra det kunstige, verdslige Selskabsliv; det er ved Viljens Lammelse indestængt, og derfor forsumpet Følelsesliv, en veg Vuggen i ømme Følelser, en rent subjectiv Sympatihengivelse uden Gran af Selvopgivelse. Adelig og borgerlig født, viljesslap og flagrende, søgende den Ømhed, som hans Barndom aldrig fik tilfredsstillet i Familieliv, men just ved sit løsrevne Liv ude af Stand til stadigt, inderlig Sympatiliv — blev Sterne Legemliggjørelsen af Tidens Trang til Følsomhed.

Efter at være bleven gift lever Sterne i sit afsides Kald c. 20 Aar, inden han optræder som Forfatter, 46 Aar gammel. Han er ikke ærgerrig; hans snevre, concrete Aand formaar ei at fatte det almene og upersonlige: et Punshegilde er ham kærere end Verdensry. Han er ikke Partimand; hans Onkel, en ivrig Partimand, vil have ham til at skrive i Aviserne: „Jeg var det ikke og afskyede sligt skiddent Arbejde.“ Sterne er helt Privatmand; hans Interesser sluges helt af Stue- og Selskabslivets Detaljer, han lever og aander i Familjebegivenheder, Bysladder, Selskabshistorier: en kortsynet og nøjsom Aand. — Og nogen Skrivelyst følte han egentlig heller ikke. Til nogen dyb og varig, ideal Trang er hans Naturel for overfladisk; hans Sjæleliv er grundt og sammenhængsløst; et af disse Bevidsthedsliv, der synes opløst i Glimt, alt er Periferi, alt er Reflex, alt er for at anvende et Ord der synes skabt for Voltaire: — „primesautier.“

Hvad gør den livlige Præst i de 20 Aar? Først studerer han alle Slags Bøger: engelske og franske Filosoffer, middelalderlige Lærde, Theologer, Læger, Jurister; ogsaa Rabelais, Cervantes, Shakespeare, Crebillon, Voltaire. En ufordøjelig Stofmængde som hans livlige Fantasi leger med: „Mine Naboer tro ofte, jeg er ene, og dog er jeg i slige Stunder i Selskab med mer end 500 Stumme; hver af dem meddeler mig efter mit Behag sine Ideer ... jeg lægger undertiden Haand paa 50 af dem én Aften og haandterer dem som jeg behager“. — Saa gaar han paa Jagt, maler, spiller Violin — en ægte Dilettantnatur.

Alligevel bliver Landlivet ham for ensomt. For Naturfølelsens samtidige Genvaagnen stod Sterne fremmed, ligesom for den svage fantastiske Romantiks Spirer. Det er en konkret, person-

lig Aand; Naturstemning er for ham for ubestemt og ualmindelig; han lever i skarpt akcentuerede Følelser; ligesom han skønt meget reflekterende er uden filosofisk Begavelse, saaledes er hans Fantasi smidig og levende, men hverken nyskabende eller arkitektonisk. — Sterne maa have Omgang. Og nu og da sniger han sig til York og lever dér et overlystigt Liv med eksentriske Kammerater paa den ovennævnte Stevensons Slot; dér glimrer hans uudtømmelige Vid og Fortællertalent ved yre Punshegilder (à la Hogarths samtidige Tegning). Tillige drager ny Kjærlighedsforbindelser ham til York; istedetfor Hustruen, en temlig ordinær Kone, havde nye Flammer antændt det fængbare Sind; fra Kitty til Eliza er hele Sternes Liv (og Breve) gennemvævet med en hel Række „dear dear“. Maaske har disse Forbindelser — som dydige Englændere ihærdig vil bevise — været, hvad man kalder platoniske. Dette Digternaturel er Dilettant i Elskov som i Kunst; hans Elskov er leflende og flygtende som Vinden, der røver et Kys, nøjes med at strøjfe; den sjudskede Sjæl viger tilbage for den grove Yderlighed: „Bliv ikke urolig ved min Erklæring. Jeg har længe været knyttet til hende ved Hengivenheds Aand; men det er af en delikatere Art, end de Anlæg til Forplantning, Naturen har nedlagt i os“. Det er ham en Underholdning, et Thema at lade sine Følelser spille over. „Jeg maa altid have en Dulcinea i Hovedet — det bringer altid min Sjæl i Harmoni“.

De gode Suttonboer forargedes naturligvis over deres Præsts Liv. Men hvad brød han sig om det graa „Man“s Snakken? Han lo af alle Latterligheder, kunde ikke styre sin slemme Tunge om selve Sutton's Honoratiores. Og hans Prædikener faldt heller ikke i Folks Smag; de ere ogsaa ret ejendommelige. Det er Verdensmanden paa Prædikestolen. Han prædiker over Ecclesiastens: „det er bedre at gaa i Sorgens end i Glædens Hus“ og begynder: dette benægter jeg. Concubinat forsvares tildels, Methodismen haanes, og Sternes lidet værdige Skikkelse voxer under Ordene: „Lad den sløve Munk søge Himlen bedrøvet og ene ... Jeg vil aldrig kunne finde Vej saaledes; lad mig være vis og religiøs, men lad mig være en Mand“.

Og saa bryder da fra hele Sognet en Storm ud mod Præsten. Hans Pengesager var nok heller ikke i Orden, og der spindes allehaande Intriger mod ham. Saa griber Sterne til Pennen. „Tristram Shandy“s første Dag er en lokal Satire og

personlig Apologi — intet andet. Han tager til York med sin Familie og lader Bogen trykke, og da den gør stor Lykke, rejser han til London, genoptrykker Bogen og er nu bestemt paa blot at være Forfatter. Dette er Historien om en Løve, som vaagner og mærker sin Kraft. Det er Sternes Frihedstrang, der gør ham til Forfatter; denne er det mandlige Drag i hans Fysiognomi. Dette føjelige, elskværdige Barn har en ubøjelig Selvstændighedstrang; han er derfor modig og sanddru. Til sin foresatte Bisp, der anbefaler ham Forsigtighed i sin Produktion, skriver han, at hans Hensigt ei er at give Forargelse: „men jeg kan ikke love at lemlæste alt efter hver Enkelts snerpede Sind. Le vil jeg og saa højt jeg kan“. Og til sin Bankier skriver han, stødt over udvist Mistillid: „De kunde ved min Ære have stolet paa, at hele Pengekassen i Deres Jernskuffe, ja alle Europas Bankierer tilsammen ikke kunde have fristet mig til at sige den Ting, som ikke er.“

2.

Saa sætter altsaa denne Skikkelse sig ned for at skrive. Megen Tid kan han ikke ofre. „Det ligner ingenting at sidde og bryde sin Hjerne med Tristram, medens det er klart Solskin“. Det gælder blot om at sætte sine beundrede Selskabsunderholdninger i Pennen, Komposition og Intrigue er trættende for En selv og Læserne. Derfor vælger Sterne til Sujetter: „Tristram Shandys Liv og Meninger“ (1760 ff.) og „Yorriks følsomme Reise gennem Frankrig og Italien (1767), hvoraf forresten ingen blev fuldendt.

Sterne skriver. Hans Stils Tempo er staccato. Et Sprog, som ingen Grammatik har, Forsætninger uden Eftersætninger; Substantiver uden Verber; en stakaandet Stil, som slaar Cabrioler, uberegnelig i Luner, uopdragen og hektisk som Sterne selv. Stadig gjør den Spilopper. „Hvorfor omtalte jeg det? spørg min Pen: den styrer mig, jeg styrer ikke den.“ Det er blot Conversation, med dennes Formløshed og Umiddelbarhed. Derfor er ogsaa Sternes Dialog saa mesterlig; man erindre f. Ex. blot Trims Referat om Lefevre for Onkel Toby og dennes Indskudsbemærkninger. Her en Mundsmag andetsteds fra. „. . . . Hva' behar', der er ikke Tid til at blive syg paa Overfarten, svarede Capitainen. — Sikken en forbandet Løgn! for jeg er syg som en Hest allerede, sagde jeg. Aah, hvor det værker! . . . Naar kommer

vi i Land Captain? — De har Hjærter af Sten. — Aah! jeg er dødssyg! ræk mig det Møbel dér, Dreng. — Det er dog den mest tilintetgjørende Sygdom! Jeg vilde ønske, jeg var paa Havsens Bund. — Madame! hvordan gaar det dem? — Forfærdelig! forfærdelig! for — aa! forfærdelig, min Herre . . . Hvad? første Gang? — Nei! det er anden, tredje, sjette, tiende Gang . . . Naada! hvad er det for en Trampen over os! Halloh! Kahytsdreng! hvad er der ivejen? . . .“

Er Tempoet staccato, saa er Compositionen Arabeskmønster. Fortællingen bugter frem i de mest indviklede Slyngninger; det er en stadig Skejen ud og Gøren Krumspring. Ved de skøreste Traade: en Idéassóciation, en Ordlighed føres vi fra en Ende af Verden til en anden. En kort Indholdsfortegnelse over Tr. Sh.'s første Bog ser saaledes ud: Begivenheden ved min Undfangelse — Egnens Jordemoder, hendes Ansættelse osv. — Om Kæpheste — Dedikation — Præstens Hest — Yorrik — Intriguer mod ham, hans Død — Min Moders Ægteskabskontrakt — Mine Forældres Londonnertur — Faders Paradokser — Om Navne — At Moderen ei var Papist — Et Fakultetsresponsum — Onkel Toby — Almindelige Betragtninger. Alt er Digressioner; de „er Læsningens Solskin, de er dens Liv og Sjæl. Tag dem f. Ex. ud af denne Bog. Man kan ligesaa godt tage Bogen selv med det samme.“

Men i Virkeligheden er Sternes Kunst altid beregnet. Han glemmer sig aldrig, og heller aldrig Læseren. Hans Nonchalance er tidt paatagen, alt gaar ud paa Effekt. Ingen er mere Statist end Sterne; i meget beror hans Kunstværk herpaa. Det er noget ganske nyt i det Land paa den Tid at høre Ord som: „Retfærdige Himmel! hvor bestemmer ikke de italienske Kunstneres poco piu og poco meno — det umærkelige mer eller mindre — den bestemte Skønhedslinie i Sententsen saavel som i Statuen! hvor er det dog ikke de lette Strøg af Meislen, Pennen og Violinbuen, som giver den sande Nydelse. O mine Landsmænd! vær præcise, vær forsigtige med eders Sprog.“ Og saaledes er ogsaa de tilsyneladende saa uvedkommende og tøjlesløse Digressioner fint afpassede Midler til at føre Fortællingen frem, lære os Personerne bedre at kjende end ved stereotyp Beskrivelse; med hver Afstikker rykker Forf. sikkert fremad. Han anlægger sin Fortælling som Jernbane opad Bjerg. Man krydser til højre

og venstre! det tager Tid, men saa naar man ogsaa op uden Besvær, og er Vejen smuk, er man oppe før man aner det.

Ofte er Sterne netop altfor bevidst i sin Kunst, saa at han synder mod Kunstens højeste Regel: at skjule Kunsten. Man mærker, at der trækkes i Marionetdukkernes Traade. Det springende i „Tristrams“ Plan, dette, at Helten fødes først i 3dje Bog osv. er indstuderet Excentricitet, og man mærker med Ubehag det effektberegnede. Komiken er ofte koldblodig tillavet efter Cervantesk Mønster; i „sentimental journey“ poserer Sterne uafbrudt; han anmelder, naar der kommer noget rørende og arrangerer Tableauet.

Hvad skal jeg skrive om? siger Sterne og retter paa Parykken. Og saa myldrer frem i denne vidunderlige Hjerne talløse Scener og Skikkelser: skarptegnede, livlig farvede, rige paa Træk og Liv. Erindringen er Sternes Muse: i en stædig og vid Hukommelse gemmer han et Virvar af fotografisk skarpe og nøiagtige Iagttagelser. Figurerne: Toby (vistnok Faderen), Walter Shandy, Dr. Slop, La Fleur, den skikkelige Tjener Trim er alle Virkelighedsbilleder, og etsteds bryder Erindringsvemodet smukt igennem i en pludselig Apostrofe til Trim. Soldaterminderne gaa over alt igen; i Sternes Sind kogler en Verden af stemningsfyldte Erindringsbilleder, i hvilke han „vellystig“ (efter Kierkegaards Udtryk) fordyber sig; de fleste af „den følsomme Reise“s Æventyr ere Oplevelser. Dertil kommer de løsrevne uensartede Partikler af det Bogstof, han har slugt: Anekdoter, Udtryk, Vittigheder, Situationer, et rigt Forraad, han freidig øser af, ofte uden at vide, hvad der er fremmed Gods — hvad der fremkaldte den udførligt begrundede Plagiatbeskyldning, Ferriar siden udslyngede mod ham. Han har endog den Galgenfrækhed at plagiere ordret en længere Tirade mod Plagiat! —

Original Fantasi har han ikke; som hos Voltaire ligger al Originaliteten i Temperamentet. Der er intet yppigt ved Talentet; Hjernen bliver hurtig tør; han maa stadig, som han siger, rekrutere Hjernen. Den følsomme Reise, han foretog i Udlandet, var ligesaa nødvendig for hans Aand som hans Helbred.

Sternes Mesterskab er først den levende og nøjagtige Situationstegning. Der er hollandsk Kunst i Scenerier og Øjebliksbilleder, hans Skildringer ere saa realistiske og minutiøs udciselerede, at de grave sig fast i Læseren. Den stædige Udmalen

beror paa selve hans Anskuelses Natur; han ser mere det smaa end det hele. Vi har set, at hele hans Tænkning, hele hans Følelsesliv, al hans Interesse er vendt mod det konkrete; saaledes er hans Iagttagelse ogsaa hæftet ved Detaljen. „Han ser alt med Forstørrelsesbriller“, siger Taine, „det ligner visse Nethindesygdomme, hvor den overophidsede Nerve bliver paa én Gang sløv og skarpsynet, ude af Stand til at opdage, hvad almindelige Øjne naa, men istand til at opdage, hvad de mest gennemtrængende Øjne ikke opfatte“. „Tristram Shandy“ er et Familieinterieur, med Huslivets og Hverdagens smaa Tildragelser, — et Stillebensstykke, udført med en hollandsk Genremalers saftige Naturalisme og Humør. Den „følsomme Rejse“ er en Kæde Reisetildragelser af temmelig hverdagslig Art. Men Sterne gør saa overordentlig meget ud af lidet.

Ofte hænder det ham, at han giver en saa nøjagtig Recept om en Situation (hvad ofte tilsigter en komisk Virkning), at Totalbilledet udviskes. Men undertiden giver han som Skizzist og Kolorist de magiske Strøg, der lægger Varme og Stemning i et Billede. Jeg skal give to nydelige Exempler.

Et Kapitel hedder „Fristelsen“. Den smukke Kammerpige, Yorrik allerede før har lagt Mærke til, er oppe i hans Leilighed med Brev fra sin Frue. Der skal Svar. „Det var en herlig stille Aften i den sidste Halvdel af Mai, — de karmoisinrøde Rullegardiner (der var af samme Farve som Sengens Forhæng) vare dragne for, — Solen var ved at gaa ned og kastede gennem dem et saa varmt Farveskær paa den smukke Kammerpiges Ansigt, — jeg troede, at hun blussede, — denne Tanke fik mig selv til at blusse, — vi var ganske alene, og dette fremkaldte nok en Blussen, før den første kunde lægge sig. Der er en Slags behagelig halvskyldig Blussen, hvor det mere er Blodet, som synder end Mennesket ... Jeg søgte 5 Minutter efter Papir; jeg vidste, at jeg ikke havde noget. — Jeg tog en Pen frem, — lagde den ned igen, — min Haand rystede — Djævlen var i mig.“

Det andet Exempel har aflokket selv den strenge Thackeray Beundring. „Det var paa Vejen mellem Nismes og Lunnel, hvor der er den bedste Muskatvin i hele Frankrig ... Solen var gaaet ned, Dagværket var endt. Pigerne havde sat Haaret op igjen — og Svendene beredte sig til en Runddans. Mit Muldyr var ikke til at faa videre . . . Jeg vil tage mig en Dans, sagde jeg. Bliv du staaende dér. — En solbrændt Arbeidets Datter-

rejste sig fra Klyngen for at gaa mig imøde, da jeg gik frem mod dem, hendes Haar, som var mørk Kastanje, snarere henimod sort, var bundet op i en Knude altsammen undtagen en enkelt Fletning. — En lam Yngling som Apollo havde trøstet med en Fløjte, hvortil han havde føjet en Tamburin, lod Fingrene løbe blødt hen som Præludie, mens han sad paa Bænken. „Bind mig den Fletning op i en Fart“, sagde Nannette . . . Ud dansede vi. Ynglingens Søster, som havde stjaalet sin Stemme fra Himmelen, sang Vexelsange med Broderen; — det var en gasconsk Rondelet: Viva la joia! Fidon la tristezza! Pigerne stemmede med i Kor, og Karlene en Oktav dybere. Viva la joia var paa Nannettes Læber, Viva la joia var i hendes Øjne.“ —

Men Sternes Digterfantasi kan mer end frembringe Situationer, han skaber Menneskeskikkelser. Han udmaler sig etsteds, hvorledes man, hvis Mennesket var af Glas, kunde „se Sjælen splitternøgen, iagttage alle dens Rørelser, Anslag, spore alle Nykker fra deres første Undfangelse“ osv. For Sterne er Menneskene ofte Glas; han belurer og overrasker de inderste Sjælsrørelser. Det er Atomet, det uendelig smaa og fine, der ogsaa her, i det sjælelige interesserer ham. Sterne har opdaget den aandelige Entomologi, siger E. Montegut. Det er „de ubetydelige Hændelsers utrolige Magt til at forene vore Meninger“, det er Følelsernes mikroskopiske Væxt, de haarfine Stemningsmolekuler, som han udspeider. Endvidere er det det strengt individuelle, han søger i Mennesket. Det er Enhvers Kæphest, der for Sterne er hele Personen, hans hobby-horse. Man har gjort den fine Bemærkning, at hans Figurer forekommer os saa smaa, dværgeagtige; det beror paa at de ligesom mangle Kroppen, det kærnedannende Almenmenneskelige. Faderen Shandy, en paradoxal og ekcentrisk Halvlærd, ved hvis Side staar Broderen en halt, afdanket Kaptain, som kun lever i Krigshistorier, som en godmodig Sancho Pansa; den franske Tjener La Fleur, snarraadig, udulig, trofast, munter, alle Pigers Jens — det er et Galleri af lunefulde Særlinge. Selv en excentrisk Undtagelsesfigur gaar Sterne kun paa Jagt efter slige. Han søger det ny, pirrende, deraf ogsaa hans Hang mod det kønslige, skandaløse; hans kriblende Pilfingrethed hader de jævne, udtraadte Veje, og, uden Indholdsoriginalitet til at være Banebryder, flakker han derfor om paa Irrstier.

Alle hans Figurer have derfor, hvor sære og egne de end er, en Familielighed: Det er originale naivtkomiske, men ædle, sympatetiske og muntre Mennesker, — det ideale Sterne-Jeg skimtes i dem alle. Sternes Menneskebetragtning farves helt igennem af hans Subjektivitet; der er ved Siden af megen rigtig Iagttagelse i den ofte vilkaarlig Fortolkning efter forudfattede Meninger og megen tildigtet Skinvirkelighed. Hans Psykologi er ofte deduktiv dogmatisk; ikke direkte Livssyn, men Konstruktion. Da Yorrik f. Ex. i Pariserhotellet fortæller, at han intet Pas har med sig, (det var under Kolonialkrigen) lader Sterne den trofaste Tjeners og Husværtens Karakterer afspeile sig i det Træk, at hin træder uvilkaarlig 3 Skridt frem mod Yorrik, denne 3 Skridt tilbage. —

Den Synsvinkel, hvorunder Sternes Temperament ser Tilværelsen, er af dobbelt Art, Ligesom hans nervøse Sjæleliv svinger mellem overstrømmende Oprømthed og sygelig Nedtrykthed, saaledes er den Følelsestone, han lægger over Fremstillingen, dels Humør, dels Sentimentalitet. Det er den positive og negative Pol i samme Følelsestilstand: Jegfølelse opvakt ad sympatetisk Vei.

Sternes Humør er et vilkaarligt, overmodigt Udslag af personlig Magtfølelse, der maa have Luft i en kaad Spillen med Alt i Verden. Det er i Slægt med hans Frihedstrang, det er autoritetfjendsk og befriende af Natur, intet er det helligt eller imponerer det. Derfor har man med Rette kaldt Sterne den frieste af alle Forfattere. Fra Ordspil og Bajadsstreger til den fineste, ideelleste Komik og det aandrigste Vid gaar Skalaen. Snart behandler han de trivielleste Ubetydeligheder med et urokkeligt grundigt Alvor, snart sætter han højt og lavt umiddelbart sammen. Tjeneren Trim holder for Køkkenpersonalet en højtidelig Tale om Døden. „. . . Hvad er det skønneste Ansigt, noget Menneske saa paa! — Jeg kunde staa og høre Trim tale saaledes i al Evighed, udraabte Susanne. — Hvad er det vel? — (Susanne lagde sit Hoved paa Trims Skulder) . . . andet end Fordærvelse! — Susanne tog det bort. —“ Men over de mindste, mest dagligdags Ting lægger Sterne et komisk Skær. Minder hans Vid ofte om en Fugl, der fjerntomfra rapser Straa og Kviste til sin Rede, saa behøver hans uudtømmelige Lune ikke at opsøge sig ejendommelige Kombinationer; som Silkeormen spinder sit Hylster ud af sig selv, saaledes danner det af de ubetydeligste Situationer, hvori vi intet ser, et rigt Latterstof. Det er som en Ejendomme-

lighed ved hans Øje. Derfor naar han ofte med de ringeste, ydre Midler den højeste æstetiske Virkning.

Og fra det mest løsslupne Humor gaar en Gradation over i det rørende og sentimentale; Humoren slaar ved en lille Stemningssvingning over i Følsomheden. I disse sart vibrerende Overgange florerer just alt, hvad der er svævende og amfibisk i Sternes Naturel, alt hvad der er sitrende og smidigt i hans Kunst. De to Brødre Shandy i deres gensidige Uforstaaelses-men kærlige Sympatiforhold, flere af Yorriks Reisetildragelser og hans Død er den nydeligste Poesi, hvor Sterne „smiler gjennem Taarer“.

Mindre opbyggelige er de ublandet sentimentale Skildringer og Reflektioner. Snart en nervøs Hyperæstesi, en Attraa mod ømme Følelser, for hvilken den ydre Gjenstand kun er Middel: i en Ørken erklærer Sterne at ville finde sig en Myrthe at slutte sig til. Snart en Svaghedens Vellyst, der søger noget andet afmægtigt at klynge sig til: i sin smukkeste Form derfor Medlidenhed mod alt undertrykt (Husdyrene), en Retfærdighedstrang mod det oversete (Menigmand, Munken i Calais). Men oftest en kvindagtig Kælenhed, hvori megen forklædt sanselig Drift. Som hos alle Hysterikere spiller det kønslige stor Rolle hos Sterne. Hans Humør er gærne slibrig, aldrig plumpt sanselig, men feige Antydninger, der lokker Fantasien i en vis Retning, mens Sterne selv smutter bort, eller de Tvetydigheder, hvori han er Mester. I sentimentale Episoder som f. Ex. Mariaepisoden stikker en raffineret Lystenhed gennem de vamle Smagløsheder. Den vanvittige Pige sidder i Skoven og græder: Nu og da vasker hun sit Lommetørklæde i en Bæk og tørrer det inde paa Brystet for at køle sig. Yorrik sidder tæt ind til hende, tørrer afvexlende Taarerne af hendes og sine egne Kinder, efterhvert som de falde, og ser ind i hendes Øjne. „Og“ — tilføjer Sterne med Sidehug til Materialisterne — „mens jeg gjorde dette, følte jeg i mig saadanne ubeskrivelige Følelser, som jeg er vis paa, ei kunde skyldes nogen Combination af Stof og Bevægelse“. Maaske var der dog i disse „ubeskrivelige Følelser“ adskillig mere „Stof“, end Sterne mente.

Men man læse derefter den berømte Episode: Lyoneræslet for at se, hvilken ægte Medlidenhed og hvilket menneskeligt, frit Syn Sternes Følsomhed kan rumme.

3.

I Literaturen betegnes Sternes Værk, tildels parallelt med Goldsmiths, Indvarslingen af en ny poetisk Retning, fremstaaet ved Sammensmeltning af de to Aandsstrømningers 2 Literaturer: Cavalér- og Gentryromanen, menneskekendersk, virkeligheds-skildrende, elskværdig og letsindig (navnlig Fielding og Smollet), og saa den borgerlige Literatur: mørk, følsom, moraliserende, revolterende (Defoe, Richardson-Lillo). Sterne talte sentimentalt om Folket, men omtaler selvfølende sine Hovedpersoner som gentlemen. Han sætter, netop som Fieldings Junkerideal, de fornemmes Laster: Ødselhed, Ambition, Spillesyge i Modsætning til Kræmmerlasterne. Han er følsom trods nogen Richardson, men han har ingen Moralisttendents. Med Cavalérromanens friske underholdende Virkelighedstegning forener han den borgerlige Digtnings dybere og ideellere Toner: Melankoli, Følsomhed, moralsk Elskov, moralsk Trang, famlende Higen mod Natur og Frihed.

Hans Bøger vakte ogsaa umaadelig Bevægelse og talrige Efterlignere; han paavirker helt hen i Tiden til Goethe og X. de Maistre. Forfatteren blev i London fêteret i alle Kredse, hvor „Cant“ ikke havde taget Anstød. Hans Leilighed er — som han skriver — fyldt med Folk af de højeste Stænder, der kappes om at hædre ham.

Men denne Virak steg Landpræsten til Hovedet; de mindre smukke Træk træder efterhaanden frem i det bevægelige Fysiognomi. Det var et ganske holdningsløst Indtryksmenneske, som kun var god, fordi han var glad, og hvis Følsomhed tidt dækkede over haardhjertet Egoisme. „Begaar jeg nogensinde en lav Handling, maa det være i Mellemrummene mellem mine Forelskelser. Thi i slige mærker jeg altid, at mit Hjerte er tillukt. Jeg kan næppe finde ind i det for at give en fattig en 6-pence. I det Øjeblik, jeg igen er antændt, er jeg atter blot Ædelmodighed og Velvilje“. En slig Natur lider i Virkeligheden af moral insanity. Før havde han blot været nydelysten, nu kommer en Lidenskab: Behagesygen ind i ham. Den elskværdige Sterne bliver til den sledske, den omskiftelige til den falske. Den i Slægten nedarvede Ærgerrighed bliver i dette smaalige Sind til Forfængelighed. Istedetfor Aabenhed træder Beregnethed, i Kunst og Liv. Tristrams Humor bliver

Maner, Følsomheden bliver Hykleri. Tristrams Forfatter faar en Tilsætning af „Cant“: hans Lascivitet er feig, som en Skoledreng holder han Tungen lige i Munden og ser uskyldig paa En, men gør Skelmsstykker bag Ens Ryg. Forholdet til Hustruen, som var et helt fremmed, tilhylles for Omverdenen med Fraser, men til Vennerne bagtaler han hende. Brevene viser ham som troløs, intrigant, fræk og feig.

Meget af dette maa skrives paa den tiltagende Sygeligheds Regning. Af Frygt for Svindsotten rejser han sin følsomme Reise til Frankrig og Italien. Men der er ingen Hjælp; efter et Par sørgelige Aar, der ravede hen mellem Rusens og Smertens Feber, døde han i de Omgivelser, han i „Tristram“ havde haabet: ene i et Værtshus (1768). Det ukendte Lig blev røvet til det medicinske Laboratorium, hvor en Ven genkendte det grinende Yorrik-Ansigt paa Dissekerbordet.

Den hektiske Sygelighed var Perpendiklen i denne Aandsmekanisme. Sterne havde altid været et Søndagsbarn. Paa Festdage, ved Gilder, ved Vin, Lys og Klang var Livsaanderne oppe; da sprudlede han af Fryd og Vid, var ingeniøs, næsten genial. Men i Hverdagsklæder tog han sig ei ud; i sit Hjem er han til dagligdags sløv og dump. Ligesaa glimtvis er hans Inspiration; i hans Bøger afvexle lange Ørkenstrækninger med Oaserne. Og jo mere Sygdommen tog til, des mere febrilsk tumlede hans Sjæleliv mellem Højtryk og Lavtryk: en Glæde, som er Spasme, en elektrisk Kaadhed, der snart er guddommelig Dityrambe-Overstadighed, snart stikker Hestehoven frem som Cynisme. Og saa Udmattelse og Sønderknusthed bag efter. Da er Yorrik sentimental og religiøs, thi da piner Dødstanken ham. Midt i „Tristrams“ Humor dumper følgende Passage ind: „Tiden ødes for rapt. Hvert Bogstav, jeg skriver, fortæller mig, hvor hastig Tiden følger min Pen: dens Dage og Tider ere kostbarere — min Jenny — end Rubinerne om min Hals . . . Alt presser paa — medens du fletter den Lok! — se! den bliver graa! — og hver Gang jeg kysser din Haand til Farvel, og hver Fraværelse, der følger efter, er Forspil til den evige Adskillelse, der om kort Tid forestaar.“ Mærker man ikke den astmatiske Beklemthed, der overfalder den arme Synder midt i Lystigheden?

Følsom uden virkelig Følelse, Fantast uden skabende Fantasi, en Original uden originalt Aandsindhold — det er Sterne. Et Sind, hvormed April stemmede bedst, et Naturel, der maa have elsket den gule Farve, en Gourmand, der har foretrukket Likør for Vin. Mest ligner Sterne en Slange. Legemets skiftende Staalglans og Staalsmidighed, Skikkelsens og Bevægelsens slanke Ynde tiltaler vor Skønhedssans. Og Nydelsen faar en krydrende Tilsætning ved Afskyen for Hudens slimede Klamhed og Frygten for Rovdyrets Gifttand.

Vald. Vedel.

En sær Fyr.

Stud. med. et chir. Knud Frederiksen stormede pustende og stønnende opad Trapperne. Det var ogsaa et helt Arbejde at vinde op paa fjerde Sal i den Paaklædning, han var iført: Spaserepelts og laadden Hue, do. Handsker og Lapsestok, og det var derfor ikke saa underligt, at han udmattet og overhedet standsede paa tredje Sal og knappede Peltsen op. Idet han saa ivejret opad den Trappe, han endnu havde tilgode, bandede han i sit stille Sind sin Ven, Henrik Blom, der boede saa højt tilvejrs, og saa den forbandede Temperatur, der udenfor var saa bidende kold, at han frøs i sin Pelts, men her inde paa Trappegangene saa lun, at han ønskede dette sit kjæreste Klædningsstykke Pokker i Vold.

Efter en lille Stunds Betænkning bekvemmede han sig dog til at gaa videre, og lidt efter stod han forpustet oppe paa fjerde Sal og ringede paa hos sin Ven. Paa den Lap Papir, der med sit plumpt opkradsede:

Henrik Blom,
cand. phil.

tjente som Dørplade, havde hans Ven rigtignok med blaa Blyant skreven: „Ikke hjemme!“, men Frederiksen kjendte ham tilstrækkelig godt til at formode, at saa maatte han netop være hjemme.

Det varede noget længe inden den halvgamle Pige, „Frøken“ Andresen, hos hvem Henrik Blom fik Kost og Logis, kom for at aabne Døren for ham, og da det endelig skete, var det med en højtidelig Langsomhed, der nok var Frederiksen paafaldende, men som han dog ikke gjorde sig den Ulejlighed at tænke videre over.

„Død og Pine, hvor De ser højtidelig ud idag, Marthe!“ udbrød Frederiksen, da hun stak sin Braknæse ud mod ham for at se, hvem det var. „Er Blom hjemme?“

„Hjemme? Aa, Gujs fri os, Frederiksen! Ja, det er han rigtignok! Aa sikken Malør! Ved De da ikke, at han er døj?“

„Død?“ udbrød han forbavset men uden paa nogen Maade at tro paa Efterretningen. „Død? Aa, hvad er nu det for noget Sludder?“

„Sludder? Nej Gujs dog, hvor kan De tro, at jeg vilde drive Sjov med saadan en Herrens Tilskikkelse?“

„Herrens Tilskikkelse? Ja men, sig mig, Marthe . . . Hør, sig mig nu alvorlig, er han syg, eller hvad er der?“

„Give den gode Guj, at jeg aldrig maa faa et Ord i min Mund, dersom det er Lyv!“ svarede Marthe halvt fornærmet og tørrede sine Øjne. „Nej, ak jo, han er saamænd døj som en Spegesild. — Guj være ham hans Synder naadig, det Skind!“

„Ja men ... Er det da virkelig sandt? Virkelig ... Hvordan ... Hvorledes ... Hvordan er det ...?“

„Aa, Gujs fri mig fra min Synd, det er jo en Skam at tale ondt om ham i hans Grav, . . . eller naar han er døj, mener jeg, for han ligger da kuns inde paa Sæsselongen endnu, . . . og det skal jeg sige til min sidste hellige Time, at han var et rigtig godt og sjangtil Menneske, som aldrig gjorde Nar af ældre Folk og havde Grin af dem. For selv om man ikke er fin og har faat Læsning og Opdragelse, saa at man kan føre en dannet Konvertasjon og sno sig i Selskabslivet, det maa jeg dog rigtignok sige, min Herre, en simpel Tjenestepige — — —“

„Ja, ja, det véd jeg nok, Marthe!“ afbrød Frederiksen hende, — han kjendte forlængst hendes Kjæphests vilde Sidespring, — „men hvordan i al Verden er det da gaaet til?“

„Ja, Synd og Skam er det, ved Gujs, maaske nok, at jeg bagtaler ham, nu, da han er døj — og det Lov skal han have paa sig i sin Grav, at et skikkeligt og ordentligt og reguleret Menneske var han, men det Solderi, det Solderi, det er en Faldgrube for mange onge Mennesker. — Aa Gujs ja, det ved Gujs det er, som ogsaa Pastor Petersen sagde i Kirken i Søndags, at . . .“

„Men han har da for Pokker ikke drukket sig ihjel?“ raabte den unge Mediciner i ængstelig Spænding og halvvejs ærgerlig over alle hendes Tankes vilde Skud.

„Nej Gujs fri os da!“ svarede hun, saa forskrækket ved denne gruopvækkende Tanke, at hendes Taarers rige Flod pludselig standsede for en Stund, og det varede noget, inden hun fik Mælet tilbage. „Nej, drukken sig ihjel? Nej, det var han altfor reguleret et Menneske til!“ fortsatte hun snøftende paany, „men han maa dog have drukken for meget iforgaars. Aa Gujs, sikken en Sorg for de stakkels Forældre! Saadan et godt og reguleret ongt Menneske!“ — Hun syntes at have fattet særlig Kjærlighed for det Ord „reguleret“

„Men hvordan gik det da . . .“

„Ja, ser De, han var jo somme Tider saadan lidt sær af sig, og iforgaars havde han igjen lukket sig inde paa sit Værelse og vilde hverken spise eller drikke, og jeg havde endda lavet Grønkaal med bayerske Pølser til ham, — aa Herre Guj, det var hans Livret . . .“ Og hendes Taarer randt atter ved Tanken om den Afdødes Livret.

„Naa ja, det kjender jeg nok!“ sagde Frederiksen og nikkede alvorlig hen for sig, — han kjendte nok sin Vens mørke Timer.

„Klokken 8 om Aftningen, da jeg gik uj,“ fortsatte hun hulkende, „— jeg skulde ned og kjøbe Leverpaastej til ham, det holdt han ogsaa saa meget af, — og saa hørte jeg ham endnu gaa op og ned ad Gulvet derinde —“

„Rigtig! Op og ned, op og ned! Uden Rist eller Ro! Jo, jeg kjender ham — kjendte ham!“ sagde han i bedrøvet Tankefuldhed. „Uro, Uro, nagende Uro!“

„Ja, rigtig! Op og ned og op og ned! Saadan var han alle Tider, naar han var saadan. Men saa bare 10 Minutter efter, da jeg kom tilbage, saa var han borte og havde ikke en Gang taget sin Frakke paa, — den hænger endnu der paa Knagerækket, —“ og atter kvalte Taarerne den skikkelige Gamles Stemme.

„Naa? Og hvad saa? Hvad saa?“

„Saa Klokken 10 igaar Formiddags kom to Politier slæbende med ham, og saa . . . saa . . . saa var han døj“ . . . sluttede hun sin Beretning og lænede sig overvældet op til Dørstolpen.

„Naa saaledes! Og hvor havde de fundet ham?“

„Paa en Bænk — i østre Anlæg,“ hulkede hun.

„Hm! Stakkels Fyr! Drukken sig fuld naturligvis — Stakkels Fyr! Falden i Søvn, — frossen ihjel!"

Marthe nikkede, hun kunde ikke sige noget.

De stod derude i den aabne Dør, han med begge Hænderne dybt begravede i Peltslommerne og seende mørkt ned paa det af Snevandet sølede Gulv, hun aldeles tilintetgjort, uden Taarer nu, stum, sanseløs Sorg! Hun havde holdt af ham, den sære Fyr, hun, den skikkelige halvgamle Marthe havde elsket ham, forgudet ham, som om han var hendes Søn, han, denne sære, forunderlige Fyr, som hun ikke forstod. Hendes stirrende Blik opfangede intet, hun saa kun hans voxblege, smukke Ansigt og Grønkaalen og de bayerske Pølser, — og det lettede, det bragte atter Taarerne frem.

Frederiksen fór op, da hun atter begyndte at græde. „Hvor er han?" spurgte han.

„Der, i sit Værelse!" sagde hun, — og han gik derind.

Knud Frederiksen var ikke bange for at staa Ansigt til Ansigt med Døden, der var ham en gammel Bekjendt fra Hospitalet. Alt for ofte havde han hørt det kolde og forretningsmæssige „mors er indtraadt!" til at han skulde lade sig afficere af Døden mere. Det var for ham ikke en Følelsessag, at han vilde se sin døde Ven, langt snarere var det en Forretningssag: han maatte dog personlig overbevise sig om, at det virkelig var sandt, at Blom var død, — for det faldt ham dog saa underligt, — og saa paa den Maade . . .

Han traadte ind i den Afdødes Værelse uden anden Tanke end Sorg for sin Ven, men i det samme saa han overrasket op. Værelset, som Blom havde beboet, var lille og altid uryddeligt, thi skønt han ikke havde været blottet for Sans for Hygge, havde han dog aldeles ikke forstaaet at skabe den. En af hans Særheder havde været den, at intet var ham godt nok, naar det ikke var fuldkomment. Da han derfor ikke kunde have polstrede Fløjlsmøbler i sit Værelse, og det hørte til det Ideal af et Værelse, han havde lavet sig i sine Drømmerier —, saa gad han heller ikke umage sig med at gjøre det saa hyggeligt, som det med de for Haanden værende Midler nu en Gang var muligt. Her en opslaaet Bog, hist en snavset Flip, en Cigarkasse med Tobak paa en Stol og en anden, der tjente som Udkrasningskasse, væltet paa Gulvet med sit stinkende Indhold spredt og udtraadt over hele Værelset. Og Værelset stod, som han havde

forladt det, tomt, uhyggeligt. Men det var ikke det, der fik Frederiksen til at fare overrasket op, det kjendte han saa godt, det var han vant til. Men Marthe havde hængt et hvidt Lagen op foran Vinduet, og Lyset, det blege skarpe Lys fra Frosthimlen udenfor, pinte sig ind gjennem det hvide Tøj og lagde sig som en Ligklædning om hver lille Ting i det uryddelige Værelse. Paa Bordet stod den halvtømte Vandkaraffe, som paa en uhyggelig, spøgelseagtig Maade brød det blaaligblege Lys ned paa et Stykke Papir, paa hvilket der stod opkradset nogle Ord; paa Skrivebordet laa henkastet nogle gule Dyrekranier, — de fortalte om, at Blom læste til „Cantussen“; og saa henne paa Chaiselonguen laa han selv med et hvidt Lagen bredt over sig.

Frederiksen var standset i Døren, og han saa sig halvt forskrækket omkring. Der var noget her, som han ikke kjendte. Denne Belysning, som gjorde Værelsets forstyrrede Uhygge dobbelt iøjnefaldende, og saa det der henne under det hvide Lagen, — nej, uha, det gøs ligefrem i ham. Han havde en Følelse, som om Døden havde opslaaet sit Hovedkvarter i dette Værelse, og han syntes, at han selv maatte have antaget Dødens blege gustne Lød.

Men det var kun et Øjeblik, saa skammede han sig for sig selv: han, der var vant til at se Mennesker dø mellem Hænderne paa sig, han blev bange for et hvidt Lagen! Aa Børnepjank . . .!

Han lukkede sagte Døren efter sig og gik hen til Chaiselonguen. Ved et Hjørne trak han Lagenet tilside og saa paa sin Vens Ansigt. Det gøs atter i ham, og det var kun med Nød og næppe, at han kunde afholde sig fra at trække Lagnet tilbage over Ligets Ansigt. Disse blege Træk, aa, saa blege, saa blege! Nu saa han, at Blom var død. — Død! Forbi! Altsammen forbi! — her nede i det mindste. Uh, hvor Døden var uhyggelig! Der laa han, — og saa dette døde Skjær fra Vinduet over de døde gustne Træk. . . .!

Ja, naturligvis! det var dette Skjær, der virkede saa uhyggeligt paa ham, det var han ikke vant til paa Hospitalet. Der døde Patienterne roligt i deres Seng, og saa blev de flyttede ned paa Ligstuen . . . Dødens blege Træk, i blegt, gustent Lys, . . . det var ogsaa alt for uhyggeligt! Det var det Lagen der for Vinduet, der var Skyld i det . . .

Og med febrilsk Hast steg han op paa en Stol og trak den Knappenaal ud, med hvilket Lagnet var fæstet ved den ene Side.

Gardinet faldt og Lyset strømmede blændende ind over den Dødes stivnede Træk. Det hjalp altid noget, tænkte han, og han kunde have Ret i det. Lyset var næsten lige saa skarpt og blegt som før, men kraftigere, de dybe Skygger, som det grelle Lys havde kastet over Vennens Ansigt, var flygtede bort, og der hvilede nu næsten ligesom et Skjær af noget godt, han vidste ikke selv hvad, over de velbekjendte Træk.

Han stod og saa paa dette Dødningeansigt, indtil der atter løb en Kuldegysning gjennem ham. Han turde ikke stirre paa Liget længere. men han saa sig om i Stuen, og det slog ham da pludselig, hvor uhyggeligt der var.

„Marthe kunde ogsaa gjerne have fejet Gulvet,“ sagde han, og gav sig til at vifte al Tobaksasken hen i Kakkelovnskrogen med sit Lommetørklæde. Saa stillede han Bøgerne i Orden paa Reolen, hængte et Par Benklæder ind i Skabet, lagde den snavsede Flip i Kommodeskuffen, satte Stolene i Orden, hængte en udrøget Pibe op paa sin Plads, trak Bordtæppet lige . . .

Men saa kunde han næsten ikke lade være med at le af sig selv: her gik han og hyggede om et Kadaver! Uden Spor af Nytte! For ham der kunde det da ikke glæde!

Men alligevel tog han dog Vandkaraffen for at stille den hen paa Kommoden, og i det samme faldt hans Øjne paa det Stykke Papir, som Lyset faldt paa gjennem Karaffen. Midt i den stærkt oplyste Plet opdagede han tilfældig sit eget Navn, og han tog Papiret op for at se nærmere efter. Hele Papiret var overkradset med Ord og korte Sætninger paa kryds og tværs, ved Siden af hinanden og over hinanden. Han kjendte godt sin Vens Vane, at lade Pennen følge sine Tanker paa den Maade, at han nedskrev den Tanke, han netop arbejdede med, eller et Kraftsprog, der passede til hans Stemning, eller Navnet paa den Person, han tænkte paa. Saaledes stod der midt paa Papiret flere Gange nedenunder hinanden hans Navn: Knud Frederiksen, Knud Frederiksen, og saa tilsidst: — Ja hvem der var som han!

„Aa, Herre Gud! Han var saamænd nøjsom!“ sukkede stud. med. Knud Frederiksen.

Saa et andet Sted havde han kradset sit eget Navn Gang efter Gang: Henrik Blom, cand. phil., Henrik Blom, cand. phil. o. s. v. Senere hen stod der blot: cand. phil. cand. phil. den ene Gang efter den anden — helt ned ad Papiret, og saa kom

der en tyk Streg under det hele, og under den stod der: Summa summarum: En Pjalt!

„En Pjalt?“ tænkte Knud Frederiksen. „Hm? En Pjalt? Jeg synes dog egentlig ikke . . .? Sandt nok, din Examen fik du ikke . . . Men dog . . . en Pjalt . . .?“

Med store Bogstaver stod der fra det ene Hjørne til det andet: Vær en Mand og bliv en Mand!

„Det ser jo ud som et Valgsprog, men det passede rigtignok ikke!“ mumlede han.

Aa, Pjalt jeg er! stod der et Sted, og det var skreven med hurtig, næsten hidsig Haand, kunde man se, og lige neden under var der en sort trekantet Blækklat: det saa ud som om han i Hidsighed havde kastet Pennen fra sig.

„Stakkels Fyr! Stakkels Fyr!“ sukkede han og satte sig ned for atter at stirre paa sin Ven.

Saa faldt det ham ind, at Blom engang havde sagt til ham, at han havde noget i sin Skrivebordskuffe, som kun han, Frederiksen, maatte se, dersom han selv „skulde gaa hen og — naa ja, komme noget til, for Pokker!“ — Blom havde altid havt saadan en Angst for det Ord „dø“.

Hvad skulde han nu gjøre? Undersøge Skuffens Indhold eller ikke? I Grunden var han helst fri — den Slags Fortrædeligheder plagede ham kun. Og saa skulde han vel oven i Kjøbet til at rode i hans Lommer efter Nøglerne. Han saa uvist hen paa sin Ven, men læste intet Svar i de stivnede Træk. Skulde han virkelig gaa hen og rode hans Lommer igjennem? Uh nej, det var altfor ækelt! — Og her sad stud. med. Frederiksen og kunde ikke bestemme sig til at gjennemrode et Ligs Lommer! han som paa Dissectionsstuen med Kniven i Haanden, uden saa meget som at tænke over det . . .! Aa nei, det var dog alt for latterligt!

Og han rejste sig hurtig for at finde Nøglen, men opdagede i det samme, at den sad i Skrivebordskuffen, netop i den midterste Skrivebordskuffe. Han kunde ikke skjule for sig selv, at han trak et befriende Suk — det var dog ogsaa mærkeligt, som det Dødsfald havde virket paa ham. „Det maa være, fordi det er min Ven. . . . . Døden træder én mere personlig imøde!“ sagde han til sig selv, idet han trak Skuffen ud.

Aller øverst laa der et Brev med hans Navn udenpaa. „Hvad skal det sige?“ udbrød han højt, men saa i det samme for-

skrækket hen til Liget, — som om der var noget i at tale højt, hvor der laa et Lig! Han kunde dog ikke lade være at ærgre sig. . . .

Brevet var dateret d. 17de Juni — over et halvt Aar gammelt altsaa — og lød saaledes:

„Kjære Frederiksen!

Naar du læser dette — dersom du nogensinde faar det at se, — send mig saa en venlig, medlidende Tanke. Hvor jeg er, naar du læser det, det ved jeg ikke, men jeg er saa bange, saa bange . . . — Husker du vor Tur til Fursøen? Vi sad der paa en Bænk højt oppe paa en Skrænt, og nedenunder os gik Søen med lange regelmæssige Bølgeslag ind mellem de yderste Træers vaade Stammer. Den var ikke blank, blaa og smilende, som den saa ofte kan være det, denne Sø, som jeg saa for første Gang. Himlen var graa, Søen var graa og Skovene paa den anden Side hyllede sig i graa Taager, graat i graat. Du ærgrede dig — som sædvanlig. Men jeg forsikrer dig, at det vilde have smertet mig, om den havde ligget munter og blank for mig med den blaa Himmel over sig og de grønne, friske Skove paa den anden Side, — blaat og grønt, Troens og Haabets Farver — nej, de passede ikke for mig. Graat i graat, — det var min Stemning. Ja, jeg ved det nok, jeg ved det nok, du har tidt nok sagt mig det: jeg kjæler og dægger for mit Mismod, min Forsagthed og Haabløshed, — det er sandt, men jeg kan ikke andet. Aa, hvor gjærne tog jeg ikke blaat og grønt til mine Farver, men især rødt, de svulmende røde Roser — eller Valmuen, den søvndyssende Valmue. Blaat og grønt og rødt! Livets Farver, Glædens! Aa, hvor gjærne jeg vilde være glad, lade Violen sørge, — jeg elsker disse Farver, men de skærer i Øjet. Graat i graat, det piner ikke Øjet. Man synes, at hele Naturen har opgivet Haabet og Troen paa Lys og Solskin, man synes, at den længes og sørger, haabløst. Det gjør saa godt at tale med nogen, der forstaar én, og jeg syntes, at Naturen forstod mig den Dag. Det blaa og det grønne vilde have været for mig som en Dansemelodi paa Kirkegaarden. Graa Himmel, graa Skov, graa Bølger, — det passede kun altfor godt. — Fra Kanten af Skrænten saa jeg ned i Bølgerne, som brødes mellem Stammerne, og der nede flød der en Plankestump, — som en Splint af et Vrag, tænkte jeg, — og Bølgerne slog den ubarmhjærtigt

frem og tilbage mellem de haarde Stammer, sled den i det skurende Grus, hen over de skarpe Flintesten. Frem og tilbage, Slag efter Slag mod Stammerne . . .! Jeg ved ikke, men det gjorde mig saa ondt for den stakkels Træstump, den forekom mig som et Billede paa mig selv — paa den graa, bølgende Sø, stadig frem og tilbage. viljeløst opgivende alt, uden Haab, uden Tro paa sig selv, stadig stødende imod, uden Sans for andet end den skjærende Smerte . . . Og selv stod jeg der højt paa Brinken og pinte mig med at stirre paa Planken, iagttage hver Drejning, hver Skjælven, hvert Slag, hver Bølgebevægelse . . . Forstod du mig den Gang? Pludselig løb du dristig ned ad den stejle Brink, traadte med den ene Fod ud i Vandet og trak min Plankestump ud af Bølgernes urolige Favntag for at lægge den til Hvile i det bløde Græs. Saa nikkede du til mig og smilede. — Der blev ikke talt et Ord om den Sag imellem os, — men jeg tænkte over det og har senere tænkt meget over det. — Først; hvorfor løb du ned ad Brinken? hvorfor ikke jeg? Det var mig, det angik, og ikke dig, og jeg blev energiløs staaende i min Drøm, medens du —. Men det er naturligt, er jeg kommen i Tanke om: du har Energi, jeg ikke. — Og videre tænkte jeg: Det var atter mig jeg tænkte som Planken dernede, der blev skvulpet frem og tilbage af de graa Bølger. Og du trak mig ud af deres klamme Favntag, bragte mig til Ro . . . Du ved det godt selv, at du en Gang har draget mig ud af mine Drømmerier, bragt mig til Ro i en bestemt, regelmæssig Virksomhed, laant mig af din Energi, saa at jeg endog fik Tro paa mig selv og Haab til Livet. Men ak, Billedet passer videre endnu: Ved Foraarstid i Tøbrud, da stiger Vandet i Søen, og det rækker sig og stiger og stiger, og det omklamrer atter sit Bytte, og det drager Byttet efter sig, og Legen begynder paany: frem og tilbage ved Slag mod de vaade Stammer, skurende mod de skarpe Sten. Uden Haab, uden Haab . . . Aa, jeg kan blive saa angst, saa angst . . .

Nu nok herom, det var ikke det, jeg vilde sige dig; men nu staar det der og faar blive staaende; maaske vil du forstaa mig bedre . . .

Hvor jeg er, naar du læser dette, — ja jeg ved det ikke, — og hvorledes jeg da er, . . . jeg ved det ikke, — men en Forandring maa der være sket, eller du faa det aldrig at se.

Men skulde — ja, hvorledes skal jeg udtrykke mig? —

skulde noget menneskeligt tilstøde mig, saa — ja, jeg har allerede sagt det til dig før, og du har ikke glemt det, det ved jeg. Tag det alt sammen, læs det, gjør med det, hvad du vil. Men kan det ikke ske uden Skam for mig, saa lad det aldrig komme andre for Øje. Selv tror jeg, — ja, jeg synes virkelig, at der er noget — noget ualmindeligt, noget mere end det ordinære — men jeg har aldrig turdet komme frem med det, ikke en Gang til dig, min bedste, min eneste Ven. Atter denne Mangel paa Energi; drømme, bare drømme . . .

Naa, nu har jeg gjort mit Testamente: det bedste jeg har, mine bedste og kjæreste Tanker og Drømme, har jeg givet dig. Tag det, og gjør med det, hvad du vil, men le ikke af mig, le ikke, eller . . . Nej, beklag hellere din stakkels, stakkels Ven

Henrik Blom.

Frederiksen for med Haanden over Øjnene, og hans Fingre bleve vaade paa Bagsiden. Han maatte have stirret for længe paa sin Vens Kragetæer . . .

„Stakkels Henrik!“ slap det saa pludselig ud af ham, og han kunde ikke skjule for sig selv, at Taarerne virkelig traadte ham i Øjnene. Han satte sig saa til at stirre paa sin Ven, og nu først faldt det ham ind, hvor smuk han var som Lig. Og et helt andet Udtryk af Ro og Fred, næsten Glæde . . . Men hvor kunde det dog være, at han ikke havde lagt Mærke til det før, da han saa' paa ham? Og han sad og stirrede og stirrede . . . Pludselig sprang han op og for hen til sin Ven. Han syntes, at han havde set en Trækning i Ansigtet, ved Munden . . . Han greb hans Haandled — ingen Puls, lagde Haanden paa hans Bryst — intet Hjærteslag, løftede hans Arm, — den var stiv, — Dødsstivheden. Nej, han var død og blev død. Aa, det var jo ogsaa latterligt, at han lod sig bedrage af sligt, han vidste jo saa godt, at det var et meget hyppigt Fænomen, at den Dødes Ansigt synes at bevæge sig, naar man stirrer stift paa det i tilstrækkelig lang Tid. Selv et Billede kan jo faa Liv . . . Men med ham var det aldrig sket før, og først nu følte han, hvilken Forskjel der for ham var paa dette Lig, hans eneste rigtige Vens, og saa alle de mange andres, Hospitalspatienternes: de sidste var Kadavere, dette var hans Vens afsjælede Legeme.

Endnu en Gang saa han kjærligt ind i det smukke, livløse Ansigt og satte sig saa atter hen til Skrivebordet. Han saa ned

i Skuffen; den var fuld af Papirer. Han greb ned mellem dem og fik fat i en Pakke, som, da han foldede den ud, viste sig at bestaa af fire sammenlagte Halvark, alle beskrevne med Vers. Han læste Overskrifterne: Morgen, Middag, Aften, Nat. „Naa, lad os begynde med Begyndelsen!“ tænkte han, — og saa læste han:

Morgen.

Vaagn op, min Mø! Stræk ej din Krop
saa dovent mer i Sengen.
Rask! Klæd dig paa, sæt Haaret op,
og følg mig ud paa Engen.
At „Morgenstund har Guld i Mund“ af A-B-C'en lært du har,
nu vis, at mere kjær du har
den Morgenstund paa Engen
end Morgenblund i Sengen.

Kom ud, min Mø! og se hvor smukt
sig Morgenhimlen smykker.
Brat Morgenluften slaar paa Flugt
hver Sorg, som Sindet trykker.
Den Stjærnehær for Morgenskjær alt flygter bort fra Østen snart,
og Lærken prøver Røsten klart, —
den Morgendis paa Grøfter
for Morgenbris sig løfter.

Ræk mig min Mø! din hvide Haand,
ad Stien vil vi danse.
Bort! Bort med alle trange Baand,
som Tankens Flugt vil stanse.
Den Edderkop har vævet op fra Straa til Straa sit Traadespind,
det skjælver i den kaade Vind,
og Morgenduggen bæver
og Morgensuk sig hæver . . .

Sig mig, min Mø! kan du forstaa,
at paa en saadan Morgen
man til en bedre Kyst kan naa,
hvor brat man glemmer Sorgen,

at Lærkens Slag i nyfødt Dag kan skabe som en Digterhaand,
at Sjælens lette Digteraand
saa morgenglad og væver
til Morgenkvad sig hæver?

Frederiksen sad længe og stirrede paa Papiret, efter at han havde læst Digtet ud.

Der var noget i det, han kjendte, kjendte saa godt, saa godt. Saaledes var Blom, da han lærte ham at kjende, netop saaledes, glad, morgenfrisk. Han maatte smile, da han i det samme kom til at tænke paa en af de første Gange han havde besøgt den afdøde her paa Værelset. Piberne vare blevne tændte, og Samtalen havde begyndt at tage Fart; de talte om, hvad de vilde ønske sig, — dersom de nu vare visse paa, at deres Ønske gik i Opfyldelse, — de vare jo saa unge den Gang, „Russer“; kunde finde sig tilfredse og lykkelige ved at være Studenter og saa have Lov til at lade Tankerne gaa deres egne Veje. Hvor barnagtigt! Ønske! Glæde sig ved det blotte Ønske! Og saa kunde de lukke Øjnene og lade Tanken løbe — og Munden — og saa kunde de føle sig saa lykkelige, som om alle deres Ønsker allerede vare gaaede i Opfyldelse. — Blom havde siddet i Chaiselonguen, der hvor han nu laa, — Stakkel —! Med lukkede Øjne havde han lænet sig tilbage og havde trykket Hovedet fast mod Rygstødet, og han havde sendt store, blaa Røgskyer ud i Luften, og han havde snakket og snakket — Vrøvl var det, det rene Børnevrøvl —: en Hytte i Skoven, ene med en elsket Viv, Skovens Dyr, Jordens Frugter, Kildens Vand — Vrøvl, Børnevrøvl! Men dog havde han begjærlig lyttet til hans Ord, en Følelse var gjennemstrømmet ham, som han ikke strax havde gjort sig Rede for; det var, som naar han lukkede sit Vindue op en skjøn Sommermorgen, og den kraftmættede Luftning slog ham imøde, — eller som et Pust fra Skoven, mættet med Duft og Poesi, — eller som den saltvandssvangre Luftning fra det store uendelige Vesterhav, — noget saa rent, saa ubesmittet, — aa, saa velgjørende rent . . . Han følte, at Digtet netop maatte være skreven i den Tid, thi Løgn kunde det ikke være, det hele Digt, dertil kjendte han Blom alt for godt; han havde aldrig anet, at han havde givet sig af med at „skrive“, men nu, da han sad med hans Digt i Haanden, faldt det ham saa naturligt,

som om han havde vidst det i Aar og Dag. Det kunde jo umuligt være andet, denne Sværmer, Drømmer, — han maatte jo naturligvis skaffe sig Luft paa denne Maade. Og saadanne Digte maatte det blive, dette morgenfriske — „— Sjælens lette Digteraand saa morgenglad og væver til Morgenkvad sig hæver.“ — Ja, saadan maatte det have strømmet ud af ham, dannet sig i ham, — det var ingen Løgn, naar han talte om sin „Digteraand“. — Nej, han var jo netop en Digteraand, hvorfor havde han dog ikke indset det før nu? Saa havde maaske alt været anderledes. Han vidste jo, at der bare havde behøvedes et Ord, og Blom havde med Glæde gjort ham delagtig i sin Digten og Stræben. Men dette ene Ord var ikke kommen, og Blom manglede Mod — eller Energi — eller —, ja Gud ved, hvad det i Grunden var, han manglede? — men sige det af sig selv, — nej, det kunde Blom aldrig overvinde sig til.

„Var han da virkelig Digter?“ udbrød han højt og gav sig til at læse Digtet igjennem for anden Gang.

Atter gjennemstrømmede den samme Følelse af en ren, uskyldig, uendelig Livsglæde ham, — jo, der maatte være noget . . . eller var det maaske blot fordi han kjendte og forstod ham saa godt? Vilde andre maaske finde det tomt, kjedeligt, sentimentalt? Nej, umuligt! Det var frisk, morgenfrisk, som han selv den Gang . . .

Og han tog det næste Digt og læste:

Middag.

Skovsøen standser sin pludrende Mumlen,
gjenspejler Himlen saa klar og saa blaa,
sødt Kaprifolierne dufter og Humlen,
rødmende Rosen af Knoppen gaar frem.
Skovbien snurrer med surrende Brumlen,
hviler paa Blomsten sig ud fra sin Tumlen,
flyver med Honning til Bistadet hjem.
Hjortene gaa
trygge i Krattet og tygge
dovent paa Blade og Straa.

Herregaardsfrøknen har sat sig i Jollen,
Aaren hun fører med langsomme Tag,

gyser nervøst, naar den piber mod Tolden,
lægger paa Midten af Søen den ind,
ser sig omkring og slaa op Parasollen,
drejer paa Læberne røde et Olden,
støtter i Haanden sin dunede Kind,
aander i Drag,
tænker, at Trældommens Lænker
rigtig hun sprængte idag.

Frem af sin Lomme hun trækker Romanen,
den er saa spændende, den er saa „fransk“.
Sikkert hun ved det, thi Hr. Kapellanen
sagde til Fruen, at „farlig“ den var, —
det er saa rart, at gaa udenfor Vanen,
selv om man rødmer lidt for Hr. Galanen,
selv om lidt daarlig en Vending det ta'er.
Hvorfor saa spansk?
Kjærlighed — det er dog Herlighed,
selv om den ikke er dansk!

Ivrig hun sluger det kildrende Væsen,
sluger med Il den forbudne Frugt.
Ej er hun kritisk, og ej er hun kræsen,
svælger med Lyst i det giftige Slam, —
stanser saa pludselig midt i sin Læsen,
trækker med Afsmag paa Munden og Næsen,
Kinden sig farver med rødmende Skam. —
— Bogen er lukt;
Tanken og Pulsens Banken
aander: Hvor er her dog smukt!

Knud Frederiksen maatte læse dette Digt igjennem to Gange, inden han forstod det rigtig. Det vil sige Stemningen, Meningen, den laa jo lige for; men han kunde ikke strax finde Blom i disse Linier — det var jo en Pigeskikkelse, der var tegnet, en Blanding af kvindelig Nysgjerrighed og kvindelig Sky for det stygge, ækle —. Men det gik snart op for ham, at Blom netop havde været saaledes i en følgende Periode, kvindagtig næsten i sine brydende Følelser . . .

Blom havde en Tid tumlet sig friskt ud i Hovedstadslivet, letsindig havde han givet sig hen, som en ung Pige kan gjøre det, letsindigt og fuldt ud, som han med sine stærke Følelser og Stemninger maatte gjøre det. Han havde besøgt Knejper og de Steder, som vare værre, han havde „med Lyst svælget i det giftige Slam", „slugt det kildrende Væsen"; „den forbudne Frugt". . . . Men hele Tiden havde der dog over ham hvilet et Skjær af Uskyld, Jomfruelighed, kunde man næsten sige. Han havde kun kastet sig ud i Glædernes vilde Strøm, fordi han deri fandt noget pirrende, noget kildrende. Det gik ham ligesom Drankeren, der ikke drikker, fordi det smager ham, men kun for at beruse sig.

Frederiksen havde været en forbauset Tilskuer til sin Vens vilde Liv. Der var her mødt ham noget, som han den Gang ikke fattede. Han, den ædelttænkende, for alt skjønt og godt begejstrede Henrik Blom, han sølede sig i det værste Snavs; fy for Pokker da!

Men som han nu sad der med det sære Digt i Haanden, jo, saa forstod han det hele. Han huskede Ytringer af Blom, som blottede en vis indre Tomhed, der stadig voxede og voxede. Han havde været saa uendelig lyksalig, denne kjære afdøde, lykkelig ved sine romantiske Drømme. Men saa havde han hørt ymte om, at der var en Verden uden for den, som nu han levede i, en Verden, hvor der var Daad i Stedet for Drømme — og Kummer i Stedet for Fryd. Og ligesom Feen i Æventyret, længtes han bort fra den Verden, den skjønne Feverden, i hvilken han kun fandt rige Drømme, bort til den anden haandgribelige Verden, hvor han vidste, at han vilde støde sin Fod paa Vejens Sten, at han vilde blive pidsket af Regn og Storm, — han, som var vant til evig Sommer. — Og han drog afsted, Længslen havde grebet ham. Men ligesom Feen i Æventyret var ogsaa han vendt tilbage til sit Feland, — men med Saar i Hjærtet. Pludselig var det gaaet op for ham, hvad det var for en Ækelhed, han sølede sig i, og han var flygtet for det med denne pinagtige Sky og Rædsel, som beherskede ham i denne Periode.

Men mon hun blev lykkelig nogensinde mere, Feen i Æventyret? Kunde hun glemme denne Verden, der var saa ond og saa styg? kunde hun glemme Længselen? glemme denne bankende, jublende Lyst, der fyldte hende, da hun for første Gang følte den haarde Jord under sine Fødder? Kunde hun dukke

sig dybt ned i sin egen lyse Verden, aa, saa dybt, saa dybt — saa dybt at hun glemte Verden derude? — Ja delvis kunde hun glemme den. Hun kunde glemme Smerterne, naar hun stødte sin Fod paa Vejens Stene, glemme de stikkende Torne og den brændende Sol, Verdens Modgang og Menneskenes Ondskab . . . Men hvad hun ikke glemte, det var Fuglene og Blomsterne og Stjærnerne og Aftenrøden . . . og Menneskenes Stemmer klang i hendes Øre, og milde kjærlige Menneskeøjne lyste hende imøde Dag og Nat, naar hun sov, og naar hun drømte vaagen, drømte om den Verden, der saa mægtigt havde draget hende til sig, der saa grusomt havde stødt hende fra sig . . .

Nej, den stakkels, stakkels Fe! Hun blev aldrig lykkelig mere: hun havde ombyttet Haab og Længsel med Skuffelse og Savn. Den stakkels, stakkels Fe!

Og søgte hun atter ud i Verden, hun kom aldrig længere end til Dørtærsklen. Naar hun hørte Stormens Hylen og følte Stenen skære de fine Fødder tilblods, saa flygtede hun ræd og sky tilbage, tilbage med sin Skuffelse og sit Savn.

Stakkels Fe — og stakkels Blom!

Aa nej, det var dog altfor bedrøveligt at tænke paa . .

Han tog det næste Digt og læste:

Aften.

Det regned inat, og det regned idag,
det dryssed med Regn fra de flyvende Skyer,
det regned paa Kraft, og det regned i Mag,
det stænked paa Ruden, det sprøjted paa Tag, —
der var Regndæmring for og Regndæmring bag. —
Nu drysser der ned fra de flyvende Skyer
Mulm over Lande og Byer.

Han sidder ved Vindvet og stirrer derud,
Hvor Regnen slaar Ringe i Gaardspladsens Pytter,
hvor Vandfloden styrter fra Tagrendens Tud,
hvor Lindens og Sølvbirkens Sommerdagsskrud
omtumles som Pjalter i Høststormens Slud. —
Til Styrtregnens Pladsken i Gaardspladsens Pytter
han tankefuld sidder og lytter.

Og Mulm glider ned med det sivende Vand,
det slørende skrider fra Tegltagets Rygning.
Det skyder sig ud over Tagskjæggets Rand,
det dækker og slører det bedste, det kan,
det dækker med Taager og slører paa Stand
fra Grunden til Tegltagets Rygning
den graasorte, regnvaade Bygning.

Paa Træet derude der sidder et Blad,
det sidste paa Træets de strittende Grene,
saa gult og saa vaadt af det piskende Bad —
— Han tænker sig selv i den larmende Stad —
han tænker, — jeg véd ej paa hvem eller hvad —
paa Løvbladet hist paa de strittende Grene
og sukker: „Hvor er jeg dog ene!“

„Herre Gud! Har han ogsaa havt det saadan!“ udbrød Stud. med. Knud Frederiksen. „Naa ja, det er vel en af disse Børnesygdomme, som regelmæssig skal overstaaes.“

Frederiksen havde selv kjendt til denne Følelse af Ensomhed og Forladthed, ogsaa han havde kunnet sidde hen Time efter Time og kjæle for en saadan Melankoli. Men hos ham havde det, som han selv sagde, kun været en Børnesygdom, der hurtig var gaaet over igjen. Nu undrede det ham blot, at denne Forladthedsfølelse først saa sent var kommen over Blom. Gik det maaske med den, som med Mæslinger, at jo senere Sygdommen kommer, jo vanskeligere er den at overstaa? Havde Blom maaske lidt under den i lange Tider? Han huskede nok, at der havde været Tider, hvor han havde trukken sig tilbage fra alt og alle, endogsaa fra ham selv, sin bedste Ven, og hvor man saa kunde finde ham drømmende om og dækkende for en Melankoli, som kun havde sit Udspring fra for megen Indesidden og Mangel paa Samværen med andre Mennesker. Ja, naar han nu tænkte sig rigtig om, saa havde denne sygelige Tilstand jo i Grunden været det normale for hans stakkels Ven i det sidste Aars Tid. Han havde vendt Ryggen til Verden „for at læse“, som han selv sagde, men det var nu ikke sandt. Trængte man ind i hans Hule, fandt man ham siddende tankefuld — eller

tankeløs, hvad man nu vil kalde det, drømmende, stirrende ud, „hvor Regnen slaar Ringe i Gaardspladsens Pytter“. Han kunde være saa sløv, at han ikke saa op, førend man talte til ham, og saa sprang han op som en forskræmt Hjort ved Lyden af Hundenes Glam. „Aa, jeg trode, det var Marthe!“ kunde han saa sige med et sky Blik, og dersom man saa ikke selv sørgede for at faa en Samtale indledt, kunde han godt synke hen i sine Drømmerier igjen og fuldstændig glemme ens Nærværelse. Han var aldrig meget meddelsom, selv ikke overfor Frederiksen, og man maatte ligefrem pumpe ham, naar man vilde have noget ud af ham. Men Frederiksen havde ogsaa pumpet ham, ihærdig og utrættelig havde han spurgt og frittet: hvad han dog sad og rugede over, naar han saaledes lod sig synke hen i — ja, Gud véd, hvad det var, han sank hen i. Endelig, langt om længe, kunde man saa faa Svaret, altid det samme: „Aa jeg er saa forfærdelig alene!“ „Alene?“ „Ja . . . ja nu ler du naturligvis af mig . . .“ Og dermed var saa Diskussionen afbrudt, længere fik man ham ikke. „Du ler naturligvis af mig!“ det var hans stadige Frygt, derpaa strandede al Aabenhjærtighed. Han vidste, den stakkels Blom, at det vilde dirre og skurre i hans fineste, klareste Strenge, dersom man gav sig til at le af det, der for ham var kjært og helligt. — Forsøgte saa Frederiksen at faa mere ud af ham, spurgte han ham: „Føler du dig alene? Ja men — du har jo Venner nok . . . Hvorfor kommer du aldrig hen til mig?“ saa fik han kun det samme Svar: „Du forstaar mig jo ikke alligevel!“ eller „Du ler jo bare af mig!“ Saa kunde han fritte og pumpe saa meget han lystede, mere fik han ikke ud af ham, og tilsidst maatte han altid overlade ham til sin dumpe, ørkesløse Drømmen eller Grublen, eller hvad det nu var.

Men saa var det, at disse mærkelige Tilbageslag stundom kom, hvor han pludselig kunde springe op og styrte afsted uden saa meget som at give sig Tid til at tage Overtøj paa. Saa løb han, som forfulgt af onde Aander, uden Maal og uden Med, bare løbe, løbe . . . Frederiksen havde mødt ham en Aften paa Gaden under et Anfald, og han havde grebet ham i Armen og forbauset spurgt, hvor han skulde hen i den Fart. „Lad mig gaa! Lad mig gaa!“ havde Blom stønnet. „Lad mig gaa! Eller jeg . . .“ og han havde hævet Haanden til Slag . . . Frederiksen var forskrækket traadt tilbage, mere for den gnistrende Ild i

hans Øje end for den knyttede Haand, som svævede over hans Hoved, og da han atter saa sig om, var Blom forsvunden.

Var det, der havde pint og plaget Blom, dog maaske noget andet end det, han selv havde lidt under? Hidrørte Bloms Forladthedsfølelse muligvis fra noget andet end fra for megen Indesidden? Var der maaske en dybere psychologisk Grund og Aarsag . . .

Men inden han havde tænkt denne Tankegang igjennem, sad han med det sidste Digt i Haanden og læste:

Nat.

Hør, hør, hør! hvor det buldrer!
Stormhesten flyver saa vide om Land,
troner paa Jord og i Luft og paa Vand,
Vinger er fæst paa hans Skuldre.

Vilde saa gjærne ham sidde paa Ryggen,
styre med Tøjlen hans jagende Flugt;
vilde saa gjærne
styre hans Trav mod det lysende Fjærne —.
Staar som et Træ, dybt rodslaat i Skoven,
længes mod Solskin, men fanger kun Skyggen,
føler for Brystet den rugende Trykken,
længes mod Skjønhed trods det, her er smukt —

Hør, hør, hør! hvor det suser!
Stormhesten farer i Lufthavet hen.
Støvsky og Mulm om hans senede Lænd!
Natmørket skjælver og bruser.

Ønsker at kunne ham følge om Lande!
véd at den Vinternat følger hans Spor —
ønsker at kunne
drømme den bort i Orangernes Lunde, —
staar som et Træ, dybt rodslaat i Skoven,
skuer med Længsel mod Skovdybets Rande,
skuer kun Mørke og Mulm om min Pande —
hæver mig ej fra den lænkende Jord —

Hør, hør, hør! hvor det syder!
Stormhest dukker hos fnysende Ran,
Skumfraade staar ham om Bidsel og Man,
Bølgen om Bringen sig bryder.

Ønsker at sænke med ham mig i Skummet,
ønsker at flygte fra Kulde og Nat,
ønsker at sænke
dybt mig derned, hvor man ikke kan tænke, —
staar som et Træ, dybt rodslaat i Skoven, —
har som en Anelse Kulden fornummet, —
skuer kun Mørke og Tomhed i Rummet,
skuer kun ned i en Afgrund brat.

Hør, hør, hør! hvor det klager!
Stormhesten vrinsker i natdunkle Skov,
Stammerne falder for Slag af hans Hov, —
Hør, hvor i Skoven det brager! —

Vilde saa gjærne, at det var mig givet,
blot at det lyste i Natmørket lidt.
Vilde saa gjærne
højt over Skyerne skimte en Stjærne, —
staar som et Træ, dybt rodslaat i Skoven . . .

Stormen maaske kan mig knække som Sivet,
Vinternatskulden ej slukker mig Livet,
dertil er Hjærtet for brændende hedt . . .

Frederiksen sad og stirrede ud for sig. Nu var det paa en Gang, som om det klarede op for ham. Dette dunkle, næsten forvirrede Digt kastede et klart Lys over den stakkels Bloms Sindstilstand i hans sidste Dage. Thi Digtet var fra en af de aller sidste Dage, Skriften var endnu hel frisk at se til.

Det var jo næsten sindssvagt, dette her . . .

Hvad var det han længtes efter? Lys? Vilde det sige Klarhed, Klarhed paa Verden og paa sig selv? Nej det laa ikke for Blom at søge Klarhed.

Skjønhed maaske? Ja, det stod der jo ganske vist: „Længes mod Skjønhed“, men saa stod der ogsaa „Længes mod Skjønhed, trods det, her er smukt.“ Han længtes . . . det var det eneste, der kunde siges med Sikkerhed, tænkte Frederiksen, hvad han længtes efter, det vidste han vel knap selv en Gang.

Frederiksen søgte i sig selv for at finde noget lignende, men det var ham umuligt, han var altfor praktisk til at længes efter noget ubestemt. Men dog var det, som om han fuldt forstod hele denne Følelse, han forestillede sig den som en Trang, der pinte og nagede hver Dag uden at kunne finde Udslag i Handling; og hvorfor ikke? Fordi ingen vilde række en hjælpsom Haand til. Han kjendte jo saa godt sin Vens skjæbnesvangre Mangel paa Ævne til at tage Initiativet . . . Hvorfor havde han dog ikke vidst det?

Thi at det var Henrik Bloms „Digteraand“, om han saa maatte sige, der til syvende og sidst havde dræbt ham, det stod fuldstændig klart for Knud Frederiksen. Denne Længsel, Higen, Stræben, — ja, hvem kan vel give en slig Følelse Navn? — alt dette, som kun det digterisk begavede Gemyt kjender, denne Spændkraft, der kun venter paa en Indgriben udefra for at give sig Udslag — i hvad? — ja i skjøn, kraftig Daad eller i et latterligt Himmelspræt, — det var dette, der havde martret ham, det var dette, der havde jaget ham rastløs op og ned ad Gulvet i det lille Værelse, hvor det ferniserede Gulv var hvidslidt paa de Steder, hvor han regelmæssig satte sine Fødder, det var dette, der havde drevet ham ud paa Gaden, ud paa Knejpen . . . Spændkraften, Længslen, Trangen, dette „noget“, det maatte have Luft, eller det maatte dulmes. Og saa dulmede han det med den hidsende Vin, indtil Alkoholdunsterne svævede ham om den forpinte Hjærne og foregjøglede ham de skjønneste Billeder, den rigeste Lykke. Saa kunde han synge og le, snakke og juble; han kunde være glad med de Glade, brutal med de Brutale, plump med de Plumpe — indtil pludselig en Raahed bragte Væmmelsen til at stige op i ham, — saa skyndte han sig ud og søgte hen paa et Sted, hvor han kunde tumle sig ud i Ro og Skjønhed. Saaledes var han hin sidste Aften, omtaaget af Vindunsterne, styrtet afsted ud i „østre Anlæg“, hvor Sneen laa paa Træernes Grene, hvor Maanen forsølvede de rimklædte Straa, hvor der var Ro og Skjønhed. Her var hans forpinte Sind falden til Ro, han havde følt sig lykkelig midt i Vinter-

nattens stille Skjønhed, lyksalig var han slumret ind for aldrig at vaagne mere.

Aa, hvor saa han det hele tydeligt for sig! Den rasende, næsten vanvittige Længsel efter noget, som han ikke selv vidste, hvad var, Fortvivlelsen, Afmægtighedsfølelsen, „staar som et Træ dybt rodslaat i Skoven!“ aa, at han dog ikke havde tænkt sig alt dette før!

Kun Digtets forunderlige Slutningslinier forstod han ikke, her var der noget, der var ham saa vidunderligt, saa . . .

„Stormen maaske kan mig knække som Sivet, —
Vinternatskulden ej slukker mig Livet,
dertil er Hjærtet for brændende hedt . . .“

I hvad Forbindelse stod det med det øvrige? Nej dette forstod han ikke. „Naa!“ trøstede han sig, „det er ikke godt at læse sindssvage Folks sindssvage Tanker ud af deres sindssvage Udgydelse!“

Uh, stud. med. Knud Frederiksen kunde rigtig være saa ækel en Gang imellem. Men forhærdet var han dog ikke, det var nærmest kun „lauter Affectation“, og selv nu saa han ængstelig hen til sin døde Ven, om han muligvis havde hørt det.

Men det var dog mærkeligt, syntes han lidt efter, hvor det var slaaet til med disse tre sidste Linier. Thi det var ikke Vinternatskulden, der havde slukket ham Livet, nej det var Stormene i hans Sind, der havde ham knækket som Sivet . . .

Han stod og strøg ham over den blege, kolde Pande og saa paa de smukke, stivnede Træk, som han holdt saa meget af.

„Gud véd om han kunde være blevet til noget som Digter?“ tænkte han ved sig selv, „eller mon han aldrig var bleven andet end en sær Fyr?“

V. Røse.

Ny Jord.

Wie der Pflüger hinterm Pfluge
geht der Künstler hinterm Werk.
Grillparzer.

Det kues ikke de unges Forsøg
at vinde Muldjord af Hede,
at rydde den golde, stenede Al
og Sædkorn i Mulden at sprede.

Thi dødes det ene Slægtleds Ild,
strax i det næste den tændes,
og tæres de gamles Kræfter og Marv,
i de unge Musklerne spændes.

Vi er Sønner af Jorden, fra den fik vi Huld,
i Jord finder Foden kun Fæste,
og når vi virker med stræbsomme Sind,
tør trygt vi haabe det bedste.

De unge har Tidens Krav i Skjold:
At hver sin Jord har at pløje,
skal stræbe at avle de fleste Fold
som Løn for den fælles Møje.

Tak til dem, der for længst har begyndt
det Ukrudt at luge og tvinge,
til dem, der rydded de første Sten
og først lod Løsenet klinge;

der drog til Felts mod en doven Slægt,
som nødigt forlod sine Drømme
og, mærkende over sig Tidens Vægt,
strammer i Fremtidens Tømme.

Tak til ham, der først havde Mod
at rejse det nyes Fane,
der gød sin Ild i de unge Blod
og lærte dem bryde sig Bane.

Hans Ord i vort Øre har levende Klang,
han spreder Lys for vort Øje;
de unges Tak skal bære ham frem,
så intet Had skal ham bøje.

Hvorledes vi end vil dyrke vor Jord,
så bedst det vor Stræben kan lønne, —
enigt maa vi dog takke ham for,
at han graved de nye Brønde.

Vi har jo en Fylke af modige Mænd,
der traadte de nye Veje;
dem følger de unges voxende Flok
med Friskhed og Kamplyst i Eje.

Nu kommer de unge Skuldre til,
de yngstes Mod til de gamles,
og hvad de mægter at løfte ej,
det sker vel, når Kræfterne samles.

Det kues ikke, som tømres her,
det Hus skal ej Vindene ryste,
vi graver vor ærlige danske Jord
og sår, at de næste kan høste.

Det Brødkorn, vi sår, skal nok sætte Frugt:
vi vil vælge det bedste, som gives,
og ikke ræddes for fremmede Frø,
når blot i vor Jord de kan trives.

Ej ærlig Stræben skal sættes i Ban,
og Gjøglet skal ikke råde,
thi Skjældsord slår ingen Mand ihjel,
og Hånsmil kan lidet både.

Men Alvor skal præge de unges Sag,
vort Mål og Håb er de bedste:
den Sten, som vorder os selv for tung,
skal ryddes måske af de næste.

Sophus Michaëlis.

Den humane Askese!

Løse Konturer til en personlig Livsopfattelse.

Human Askese! Er det ikke et Paradox at stille disse to Begreber sammen — Humaniteten, som netop gik ud paa at bekæmpe Kristendommens mørke lyskvælende Lære — Askesen? Eller er det ikke snarere et aabenmundet Forsøg paa at indsmugle den gamle forbudne Lære ved at føre den som Kontrabande under Humanitetens frie Flag — den Lære, om hvis Udslag vi harmes og oprøres? Med hvilken Rædsel har vi ikke stirret paa Munken, der piskede sig, saa Blodet det randt, paa Nonnen, der knælende bad, til Døden greb hende — disse Askesens utallige Ofre.

Er da Selvpinslernes Tid ikke forbi?

Der er kun et eneste Svar derpaa, et eneste et, et Jo. Thi Askesen, saaledes som den har formet sig i Kristendommens Tid, saaledes som den stiller sig for vort Blik — nævner vi blot dens Navn — er et sygeligt Udslag af en sund Tanke, en Overdrivelse, som ikke dækkes af Begrebet.

Hvad forstaas da ved Askese? En Øvelse af sig selv, en Selvopdragelse, en Selvhævden for et Formaals Skyld og tillige en given Afkald paa det, der vil skade det, hvorefter man stræber — ved human Askese, altsaa en Selvopdragen i de humane Ideers Tjenester, en Bøjning af sine Drifter, Ønsker, personlig Trang ind under Ideen, en given Afkald paa dem til Fordel for denne. Vil man definere Askesen som en frit valgt Anstrengelse eller Lidelse, som blot skal tjene til Øvelse, ikke til Opnaaelse af et bestemt Formaal, saa kan denne Definition ikke passe paa den humane; thi der er Øvelse og Formaal et og det samme.

Jeg maa bruge Ordet Askese for det, jeg mener, jeg kan ikke finde et andet — Resignation, det viser kun det negative, en Opgivelse; men den humane Askese fordrer ikke det, den fordrer noget andet, noget mere, en Arbejden paa det almene Velfærds Fremme — ikke det ikke at skade andre, men ogsaa det at hjælpe de andre.

Men hvorpaa skal det grundes denne Afholdenhed af ens Drifter og Kræfter og end mere, hvorfor skal jeg opgive en eneste af mine Nydelser, selv om den volder de andre Skader. Hvad kommer de andre mig ved! Her er jeg. Livet er en Kamp, de svage maa bukke under. Hvorfor skal jeg undlade at benytte mine Kræfter? Er det ikke Naturens store og hellige Evangelium, at jeg skal bruge alle mine Evner, al min Kraft? Jeg og kun jeg!

Kan det Standpunkt hævdes fuldt ud, kan Livet leves efter det, kan man drage den Vej hensynsløst frem uden at blinke, saa kan intet omstøde denne Lære. Men man kan det ikke; thi en saadan Lære om Individets Souverainetet er unaturlig og abstrakt. „Individet bliver til ud af Slægten og lever hele sit Liv som en Del af Slægtens Liv, med en Organisation, i hvilken det arver Følgerne af tidligere Generationers Handlen og Liden under Livsvilkaar og i en aandelig Atmosfære, som Slægtens Udvikling har bragt til Veje. Og i selve de sympathetiske Instinkter rører der sig Kræfter, som ophæver Isolationen af de enkelte Individer og hævder Slægtens Livsvilkaar i deres Indre“ *).

Men vil ikke ogsaa den humane Askese, naar den læres og prækes i sin Strenghed, føre til at vælge Lidelsen for Lidelsens egen Skyld — føre til de samme Misbrug, den samme sygelige Overdrivelse, som den kristne?

Jeg tror det ikke, og jeg vil søge at vise, hvorpaa jeg grunder denne min Tro.

Den kristne Askese, saaledes som den opfattedes og fik sin Udvikling i den mørke Tidsalder, den havde til sit Udspring Forestillingen om et Liv efter Døden, den spirede ved Frygten for en Hævnens Gud, der straffede selv den mindste Synd med et evigt Livs Pinsel, og den voxede sig stærk ved Troen om et Helvede. Det var Uvisheden om Livet efter Døden — om

---

*) Prof. Høffding: Etik Pag. 27. (P. G. Philipsens Forlag.) 1887.

man skulde straffes eller finde den evige Fred, der drev en til at kaste sig ned og hudflette sig for denne Gud, der kun fordrede et: slavisk Underkastelse. Det var Troen om en bankende, aldrig sovende, altid vaagende Samvittighed, der drev en til at lokke Synden, mane Djævelen frem i al Verdens Dejlighed for at jage ham paa Flugt, faa Vished, for at prise Herren, selv om man kun fik Sejr ved „at rulle sig i Sne“. Det var det, der drev de professionelle Syndebærere til at tage andres Synder paa sig, for at de kunde faa en endnu større Vished. Men allermest var det Læren om Toenigheden i første Række — først i anden kom Treenigheden — Læren om Gud og Djævelen, der delte Verdenen imellem sig. Gud skabte Aanden, men Djævelen boede i Kjødet. Det var for at hindre denne sidste i at faa formegen Magt, hindre Sjælen i at smittes af Legemets Raaddenskab, at man mishandlede sit Legeme, at man piskede det i blodige Strimer. Et daarligt Middel, thi den standsede ikke Lysten, i Selvpinslernes Feberhede fæstnede den sig, og med stigende Kraft voxte selve de syndige Tanker op, for hvilke man havde svunget Svøben. Tanken om Synden voxede, fordi Tanken var stedse til Huse, og det udmattede Legeme ydede ingen Modstand.

Men vi, der i Stedet for Kristus, der døde, sætter det levende Menneske, i Stedet for Gud, skabt i Menneskets Billede, sætter selve Menneskeheden — vi, der ikke har nogen Himmel over os eller Helvede under os, men har draget det alt til Jorden — vi anerkjender intet for godt uden det, der øger Summen af Velfærd, og vi kalder det for ondt, der øger Smerten, er det endog hos den enkelte, der piner sig selv. Den kristne Askese fordømmer vi; den bragte Lidelser hos den enkelte uden at øge Lykken hos andre. Vi fordømme det Tab af aandelig Kraft, som fandt Sted i den mørke Tidsalder, de Summer af Lykke, der ødsledes bort.

Den humane Askese er vidt forskjellig fra den kristne, saa vidt som den gamle Pædagogik er forskjellig fra den ny. Ferlen og Svøben er lagt bort. Ikke ved Tugt og Selvpinsler naar Mennesket til Lykken. Ikke ved Frygt, thi den kan kun skabe en skælvende slavisk Sjæl, der villig bøjer Nakken under hvilketsomhelst Aag, giver man det blot et klingende Navn — ikke ved Frygt, men ved Fornuft, ikke ved Pinsler, med ved Sympathi

og Kjærlighed føres Mennesket til Maalet, vi sætte os: den højeste Lykke for de andre, den højeste Lykke for os selv.

Den humane Askese er en Opdragelse af sig selv, en Hævden for dette Maal, og Asketiken en Lære om at bøje sig under den Idé, man tror vil øge Lykkesummen — bøje sig saaledes, at man ikke taber sig selv, sin Selvagtelse, ikke smide sig selv hen; det er en Lære om at hævde og hæve sin Personlighed og at ethvert Offer, der ikke tjener Samfundet og Idéen, er et Tab, en Synd der begaas mod den hellige Menneskehed.

Jeg har brugt Ordet Askesen for at betegne, at i denne Hævden af sig selv, denne Afholdenhed, ligger et religiøst Moment, en Tro paa en Idé, der vil bringe Lykke — de kristne søgte dens Maal i et andet Liv, vi, de humant troende, søger det i dette vort eneste Liv helst for os selv, men mest dog for de andre, for at de, der kommer efter os, ikke skal have det saa haardt og trykkende som vi. Det er denne ideale Drift, som er den inderste Kærne i alle nyere Religioner, og som den humane Tro vil drage bort fra alle de dogmatiske Baand, der bandt og snærede den.

Det er denne Tro, der i en Overgangstid som vor er vanskelig at gribe og holde fast — i en Overgangstid, hvor Erkendelsen er gaaet hurtigere end Følelsen, der er lagt tilbage, og som nu er en hæmmende Byrde, vi helst gad smide væk, fordi vort Hjærte ikke har fattet det, Hjærnen har udtænkt og grebet som sit sikreste Bytte.

Denne Tid er vanskeligst for os unge.

Der er Oppositionslyst i os mod det gamle, det traditionelt kedelige, fordi det har Hverdagens forslidte Stempel. Vi venter noget nyt, noget bedre, vor Tanke, vor Følelse kan ikke finde sig hjemme der, for det, vi lærte i vor Barndom af vore Forældre, er andet end det, der prækes for os, er vi tyve Aar. Der er Vaklen i os, der er Tvivl om det gamles Berettigelse, hvis Ord vare skjønne nok, men som er modsat det, der leves. Saa gribes vi let af det nye Kampraab mod de gamle Guder, og vi tro de nye Apostle, for hos dem finder vi det skarpt udtalt, hvad vi knap turde nævne for os selv, alle vore Tvivl og Ængstelser, de ere opløste og lagt klart for Dagen. Under deres Fane og i den moderne Videnskabs Navn flokkes vi og river ned paa det gamle, dissekerer det, reducerer det in absurdum. Og

naar det gamle Materiale er brugt op, staar vi tørstende efter noget andet, og saa tager vi fat paa de nye Guder og ikke mindst paa os selv; vi slænger os op paa Dissektionsbordet, sætter Kniven i, skærer — det gaar rask for Haanden, vi har jo Øvelsen — og snart opdager vi som den mest dirrende Nerve det samme, vi fandt i Religionen: Følelsen, og vi tager den frem, blotter den, skærer i og om den, krammer den, skønt det gør forbandet ondt; men vi har Smil paa Læben, vi er jo Alvorsmænd, Psychologer paa en Hals, og vi skærer, vi, og vore Kammerater hjælper os, opmuntrer os. Religionen umulig! Religionen en Følelsessag, derfor bort med Følelsen, det er Tankegangen. Det er Tænkningen alene det kommer an paa, den reale Basis — ikke overspændte Idealer! Saa dør Følelsen for os. Og naar vi senere hen møder Mennesker med en aldrig hvilende Følelse, saa trækker vi haanlig paa Skuldrene: „Idealist, det kan være meget pænt at høre; men det tror vi ikke paa“, og der er dem af os, der kalder dem abnorme.

Men jeg tror, at det snarere er de Herrer, som siger det, der ere abnorme. For de har med Djævelens Vold og Magt villet dræbe Følelsen. Den er tung den Tid, hvor man opdager, at det man hidtil har levet paa, var „Digt og forbandet Løgn“; men der er en Fryd i denne Smerte, Glæde over at lide for Sandheden, og de gør alt deres til for at blive i denne Smerte. De følger ikke det nys livskraftige Apostle, for dem har de jo dissekeret, de vare jo ikke andet end Lægprædikanter, og deres Lære var jo idealistisk og følelsesfuld; men det har ingen Kurs mere, vi saa det jo med den gamle Religion — det er jo kun skinnende Illusioner, der vil briste, som deres Barnetro brast. Men de følger dem blandt de ny, der virkelig har lidt og bukket under, som har villet det ny, og som er blevet skuffet i deres skønneste Haab, og som nu forbander det, der drev dem frem, fordi de har udrettet saa lidet af det, de drømte om i deres Ungdom, og som nu vender sig imod det og kalder det Gøgl og ophidsende Hjernespind, der ingen Steder hører hjemme. Til dem slutter de unge sig, og de gør alt deres til for at blive som hine, og Indbegrebet af al deres Visdom er Gustavs Ord i „Absinth“ *): „Det er gammalt alltihop“.

Det er dog ikke hele deres Følelse, de har extirperet, kun

*) Strindberg. Røda Rummet Pag. 176.

den sunde Del, for det, de kæler for og hæger om som noget personligt, noget særegent ved dem, er den syge Del — en Følelse af Tomhed for Livet. Dens Skal er Blaserthed, men Kærnen, hvis der er nogen, er en egen sødladen Sentimentalitet, den vækker klagende Medynk over dem selv og viljesløve Bebrejdelser mod Livet, som intet er og intet har for dem. Og de har ikke Uret i det sidste, thi Livet er jo ikke andet end det, man føler og tænker om det.

Det er en Sygdom, som følger en Overgangstid. Den rammer dem, der kun har hørt det ene Raab: Riv ned; men som ikke har følt den bankende Puls i det ny, ikke levet sig ind i det ny's Ideer, men har taget en let draget Konsekvens som Resultat og ladet sig nøje dermed, for der var saa meget andet, der lokkede dem, og Arbejdet var en Gru for dem. Den rammer dem, som ikke har haft Evne til at erstatte det, det ny rev ned for dem — dem, som aldrig har fattet den ny Lære, aldrig villet den. Den rammer dem, der har delt Menneskene i 2 Slags, Bæsterne og de fornuftige — til de sidste hørte naturligvis de; Bæsterne kunde de ikke forandre, det var en given Sag og de gad ikke heller, og de fornuftige, ja de vare gode som de var; men de har glemt den lille Ting, at de selv en Gang har hørt til Bæsterne, og Følgen bliver, at de nok en Gang vil komme til at høre til dem. For det er ikke nok, at man lejer sig som Condottiere til kun at rive det gamle ned for sin egen Fornøjelse; men man skal ogsaa arbejde for Fremtiden i det ny's Tjeneste, ikke blot for sig selv, men ogsaa for de andre, vil det med alle sine Evner, al sin Vilje og Ungdom, selv om det saa skal kaldes „grønt“, for det er dog hundrede Gange mere værd end al denne blaserte Verdenserfaring, der bydes ud paa Torve og Stræder, thi der er Livskraft i det grønne, medens Blasertheden trods al sin Viden er steril i al sin Gerning.

Det gælder da for os at opdrage os i Ideen, ikke lade den ligge ubenyttet hen, fordi den en Gang er vundet, men stadig Gang efter Gang vende tilbage til den, fordybe os i den; derved vil den komme til at staa klart for os i dens videst overskuelige Konsekvenser; derved vil den virke skærpende og dannende paa vor Vilje, saaledes at den ikke bliver en Bold for Øjeblikkets Stemninger og Drifter.

Thi vor Vilje er ikke fri, den er et lovbundent Udslag af vor Karakter i hvert givet Øjeblik — vor Karakter, dannet af tid-

ligere Slægters Liv, af Samfundsluften, vi indaander, af hver Tanke, vi har, hver Gerning, vi gør. „Alting former, Alting har Betydning, det, der er og det, der vides og det, der anes —" *) alt danner sin lette og sikre Fure i vor Karakter. Og næste Gang den samme Tanke, den samme Følelse dukker op vil den finde et farbart Leje, som den saa dyber ud og breder efter.

Derved bliver Hovedlovbudet for al vor Selvopdragelse hin Sætning: Vogt paa dine hemmeligste Tanker. Thi saaledes som de Tanker, der hyppigst beskæftige dig, ere, vil ogsaa dit Sind blive, thi Sjælen faar Tankernes Farve.**) Det gælder altsaa ikke at lade sig rive hen af ens øjeblikkelige Tankers og Fantasiers Magt, ikke lade sig drage af Drømmene ind i deres taagede Riger. Det gælder om at kunne indøve den en Gang vundne Erkendelse saaledes, at den bliver en stadig Tanke, som i Følge Forestillingsforbindelsernes Love let og hurtig vil gøre sig gældende paany; men Erkendelse er ikke nok, Følelse maa der til, for at vor Vilje kan blive handlekraftig, fremadskridende. Det er denne vor Erkjendelse og Følelse, som drager Hovedlinierne i vor Karakter bestemt og uudviskelige. Det er dem, der kan yde os en rigere og skønnere Erstatning end det gamle bød os. Det er denne Tanke og Følelse, der danner Troen, den humane Tro, naar de styrer deres Kurs efter Velfærdsprincipet — den Tro at Onderne skal og kan formindskes — en Tro paa Idealet, at alle kan blive lykkelige. Det er den rummeligste og videste af dem alle. Den kan træde frem som en alvorlig fritænkerisk, som en sand demokratisk Livsopfattelse, eller hvilkensomhelst anden Idé, hvis inderste Kærne er den humane Tro, at det vil øge Menneskenes Lykke. Denne Ides Styrke beror paa, hvor stærkt den er gjennemtænkt. Dens Magt hviler i, at man ikke blot tager den paa som Festdragt ved høitidelige Lejligheder; men at den er os i Kødet skaaret. Det er da i Kraft af saadan en Idé, at vi afholder os fra det, der vil skade andre, at vi tøjler vore Drifter, saa de bøjes tilbage for den sædelige Idé.

Men imod denne Afholdenhed af ens Drifter er der stillet en Theori op, som forkynder, at Afholdenhed er en Uting, at Forholdet mellem Mand og Kvinde bør være frit uden hæmmende

*) J. P. Jacobsen. Niels Lyhne. Pag. 85. **) Cit. af Charles Darwin: Menneskets Afstamning og Parringsvalget, oversat af J. P. Jacobsen. 1. Bind Pag. 98.

Baand, at hele vor Civilisation er en Unatur. Det er Naturens Ret, der skal indsættes paa ny. Og i Naturens Navn præker de Krig mod Kulturen og den sædelige Idé. Den er ikke en Guddomstankc der sprang ud fuldrustet, bestemt til at herske til evige Tider selv mod Naturen. Den er ikke en Hersker over, men et Barn af Naturen. Kun ved Naturens spændte Moderbryst finder den sin Næring — tages den bort derfra, bliver den et livssygt smittende Skud.

Det er en Sætning fuldstændig sand; enhver der har sat sig ud over den dogmatiske Etik vil indrømme det. Men en Flok Naturalister vender den mod den bestaaende Kultur og bruger Naturen som Slagord. Jeg forstaar ikke dette deres gjaldende Kampraab, hvis det ikke skal være et af to, enten en Fornægtelse af al Moral — jeg betvivler at de bruger det i den Betydning — eller ogsaa maa de ved Natur forstaa deres egen Idé. Som vor Kultur ikke er et ligesaa godt Naturprodukt, som deres egen maaske en Gang vil blive. Ved Kultur forstaar de saa noget andet; ved Natur deres egen Idé, Barn af det nuværende Kulturstandpunkt.

Denne Lære synes let løselig nok. Bort med alle Baandene. Det er Drifterne, der skal herske ifølge Naturens hellige Evangelium, og den har samlet om sig en Flok frihedstørstende Radikale, som har forslugt sig paa Slagordet og svinger det drabeligt; men med Slagord fældes ingen Modstander, allerhøjst ens egne Folk.

Og er de virkelig moderne Radikale de, der tror at al Ting er løst, fordi de vare saa radikale, at de fulgte deres Drifter. Jeg tror, at de akkurat taler det samme Ungdomssprog, som til alle Tider er talt, blot med den Forandring, at de nu bruger det nittende Aarhundredes Jargon. De ere radikale, som deres Fædre vare det. De søgte det samme Bytte paa de samme fortrampede Stier som de — blandt Arbejderklassens Døtre.

Øg ikke Hadet mellem Klasserne, det er stort nok foruden det.

Men denne Lære er ikke saa let løst endda. Det ny i den som de kan være radikale paa, det er Paavisningen af, hvorledes Forholdet mellem Kønnene har afsat tusende Forgreninger, i Livets mangeartede Forhold, at det har tusende Forudsætninger, som alle skal løses førend det kan løses saaledes, at det vil øge Lykkesummen hos alle — om den i det hele taget vil øge

det eller ej — det er en Sag for sig — jeg tror at den kan det under andre Livsvilkaar, men ogsaa først da. Disse skal først dannes, og derpaa bør al vor Bestræbelse gaa ud. Det sker ikke ved at raabe Ak og Ve over denne Civilisation, paa hvis Resultater vi bygger, som vi ikke kan sprænge, men kun ændre Skridt for Skridt, rette det fejle og ikke tro, at fordi en enkelt Plet er raaddent, at saa det hele er det. Det er det, de Herrer rouseaubidte Naturalister tror: Civilisationen er raadden, fordi det er unaturligt at en Mand ikke kan gifte sig, førend han er nær de tredive, at han skal bære Lidelserne i over ti, ja næsten femten Aar, for det fordrer jo Samfundet nu i Ord — heldigvis gaar det dog ikke alle Tider som Præsten præker.

I Stedet for denne Raaben paa Naturen, som kun gør et, øge Længslerne og Drifterne, lad os hellere søge at bringe Lindring og hæmme Lidelserne. Det sker ikke ved klingende Ord om Sædelighed, det sker kun ved stille Praxis. Denne tidlig følte, stærkt blussende Kønsdrift kan bringes til at fødes senere, og den kan læmpes; thi, som jeg tror, den er Følgen af en fejl Opdragelse. Lad os rette den, hæve denne Sondring mellem Kønnene, hvorefter Kvinden kun bliver opdraget som erotisk Væsen, hvis Forsørgelsessted er Ægteskabet, hvorefter Manden læres til kun at se Kjønnet hos Kvinden. Det er usundt, for derved skabes tidlig en stærk Kjønsdrift, svær at holde ude for den enkelte. Et hvert Skridt henimod Ligestillelse af Kvinden med Manden vil bringe mere Gavn end tomt Sædelighedspræk. Lad dem blive mere Menneske. Gjør dem selvstændige i økonomisk Henseende.

Men nu alle disse hæmmende Former, hele dette Indspærringssystem, som nu er sat i Gang og som bringer mange til at lide, skal det da ikke væk? Jo rigtig; men det sker ikke ved at ophæve alle Former, for det er ligesaa skadeligt. Kun gennem en formbunden Udvikling gaar det sikkrest og lettest. Det gjælder om at udvide Formerne, flytte Grænsepælene videre og videre ud — faa lysere og lysere Baner. Vel kan en Grænse føles som en Hindring for den enkelte, men den har sine uvurderlige Fordele. Den er et Sikkerhedsmiddel for de mange. Den sikrer en, at man kommer til at leve i et ordnet Samfund, at man ikke stadig behøver at være paa sin Post, for at de andre ikke skal bryde ens Ret. Grænsen skal drages saaledes, at der ydes den størst mulige Garanti for de mange, at der kan

leves lykkeligt der bag uden al for mange Lidelser. Der er nok at ændre, og der hører mere Arbejde til at flytte Grænsepæle end til at rive dem omkuld.

Er man grebet af denne Idé om Frihed og vil man den, saa er det ens første Pligt at lægge Baand paa sin egen Frihed til Fordel for de andres. Det kan ikke nytte noget, man paaberaaber sig, at Afholdenhed er unaturlig, thi det er vist ligesaa unaturlig at andre vil komme til at lide ved ens Nydelsers Tilfredsstillelse — og Spørgsmaalet er ikke løst, fordi man løste det for sig selv, var det saa, var det sikkert ingen vanskelig Kunst at være radikal Frihedsmand — det var maaske ingen Kunst. Der naas intet ved at leve efter den Lære, naar dens Forudsætninger for Realisation mangler; der naas tværtimod mere ved at arbejde paa at faa Forudsætningerne forandrede, Livsvilkaarene ændrede uden strax at ville praktisere den i hele sit Omfang: — Ja kan det gøres uden at nogen af dem kommer til at lide, saa er det rigtigt; men hvormange kan det og hvormange vil det? Samfundsmoralen har megen Magt, og det er ikke givet mange at staa imod den, og sejrer den, da er der Lidelse mindst for den ene. Der gaas hurtigere frem gennem Formernes Vej, thi enhver Lidelse, der lides, fordi man har levet efter Ideen, vil tages op af ens Modstandere og de vil bruge den til Vaaben, og det er ikke saa dumt. Det vil drage mange væk fra den. Folk ser paa det virkelige Udslag til enhver given Tid og dømmer den derefter. Det er kun fordi det er Samfundets Skyld, og fordi de ere bornerte! Javist ere de bronerte. Men det er ogsaa en Faktor, man bør regne med. Menneskene ere nu en Gang saa, og mange, som endnu ikke ere det, vil blive det og netop dem, som nu raabe højest om deres Drifters Tilfredsstillelse. Lad os hellere beskære denne Bornerthed end række den Føde, vi ved, vil nære den.

Det er ikke en enkelts Sag alene, det gælder, det er ogsaa de andres.

Det er her den humane Askese skal virke, saa at vi afholder os fra den Nydelse, der vil skade de andre og Ideen, man kæmper for -- virker saaledes, at vore Drifter ikke blive Herre over os, men at vi kan bøje dem bort fra det, de vil skade — ikke give dem for megen Næring. Det er det sidste, jeg er bange for, vi har gjort formeget ved vor Opdragelse, ved Samlivet mellem Kammerater, men mest i vor Ensomhed ved at

skabe Fantasifostre, som bringe Blodet i Kog, saa det er vanskeligt at styre. Vi kan selv gøre vort til at minske dem, vi kan aflede Tanken i andre Retninger, hver Gang den vil tage en Retning, efter hvilke Drifterne vil voxe. Den tidligere nævnte Sætning, at vi bør vogte paa vore hemmelige Tanker, finder her sin rette Plads. Vi kan fordybe os i Ideen om alles Frihed, vil den fuldt ud, saa alle blive lykkelige og da vil vi komme til at forstaa, at Lykken ikke vil naas, skal den gaa gennem andres Lidelser — at vi maa træde ind i Rækken og lægge vor egen Frihed i Baand til Fordel for de andre, for at Friheden hurtigere kan realiseres, finde de Baner, hvor den lettest og sikrest kan skride frem. Vi kan gøre noget selv ved at kaste os over Arbejde. Det erotiske er ikke det eneste, ikke en Gang det vigtigste Forhold. Foran Spørgsmaalet om Slægtens Forplantning gaar Existensspørgsmaalet. Vi kan og maa kaste os over et og andet, saa vor Tanke ikke faar Tid til stadig eller oftest at hvile ved vore Drifters Tilværelse — jo mindre der tænkes derom — desmindre blive de. Det er en Mængde af Veje, vore Tanker kan slaa ind paa, som kan blive farbare Lejer for vor Følelse, vor Vilje. Det er disse Veje, som hver enkelt Person bør finde efter sin Individualitet, for at ikke hans Karakter skal blive syg og hans Sind smittet, thi der er intet saa skadeligt som det at komme i et uskønt Forhold.

Og Hovedmaalet for al human Askese bliver da at man staar med ren og usmittet Vilje overfor den Ide, man tror paa og vil fremme.

Denne Vilje er ogsaa Ideens vægtigste Kraft. Modstanderne vil altid kalde den usædelig. Se paa Fritænkerne — hvilke modbydelige Beskyldninger er der ikke rettet mod dem for Usædelighed og alt muligt ondt. Og den enkelte Tilhængers Fejl vil de betragte som en Last ved Ideen. Det er dumt at blande Person og Sag sammen! Theoretisk rigtig, men i Praxis er det ikke saa dumt, der har de uhyre meget med hinanden at gøre. Det er ikke let for det menige Folk at gøre denne Sondring og øvede Modstandere vil bruge det — saa meget øvede behøver de endda ikke at være, blot tilstrækkelig frække til at anvende et Kampmiddel over for Modstandere, som imod dem selv — nej Gud bevar'es!

Og der er et endnu! Vi faar ikke selv Lov til at vælge Pladsen, hvor Slaget skal staa — saa var Sejren os let — nej

vi skal kæmpe der, de andre vil, og de slutter sig inde i Fæstninger, hvad der ikke alle Tider er en Fortunhøjde for og hvis Grave ere bredere end dem ved Lyngby.

Denne Selvopdragelse, denne Selvhævden er Hovedbetingelsen for Retssikkerheden i et Folk — er kongruent dermed.

Thi Retssikkerheden hviler ikke paa Forfatningen, ikke paa Eden — Forfatninger kan søndres, Eder kan brydes.

Den hviler ikke paa Lovens Helligheds og Ukrænkeligheds Glorie — den er faldet svært og den imponerer ikke mere.

Nej, den hviler paa den reale Kraft, som staar bag Lovene, paa den Magt som er hos et Folk, der i Retten har erkjendt Betingelsen for dets Væren og en Krænkelse af Retten som en Krænkelse af det selv.

Sikkerheden er nemlig ikke en Gave af en eller anden Gud — den er et Folks eget Værk.*)

Den er sammensat af hvert enkelt Individs viljefaste Moralitet og Retsfølelse.

Det gælder da at uddanne denne Retsfølelse hos den enkelte, saa at han betragter den som et Gode, der ikke letsindigt bør krænkes, men som der maa værges om til det yderste. Gør han det, vil han ikke krænke den hos en anden; men han vil søge at hjælpe ham til at træde i Kamp for denne Ret og støtte ham deri.

Den skal være saa stærk, at han betragter en Krænkelse af Samfundets Ret som en personlig Overlast, der tilføjes ham selv. Det politiske skal ikke være noget udenfor ham selv — et Skuespil han nyder — gaar det godt efter hans Hoved, saa glæder han sig, gaar det daarligt, keder det ham; men naar det ikke berører ham personligt — hvad gjør saa egentlig det. Her er nemlig den Mærkværdighed, at medens man f. Ex. ved Fritænkeriet ikke vil gaa ind paa Adskillelse af Person og Sag, saa præker man her det modsatte.

Det er denne Sondring mellem det politiske og det private, som svækker et Folks Evne. Er det en Følge af den sædelige Slaphed i Viljen, eller er det to forskjellige Aarsager — Resultatet er det samme!

Det er en Samfundsfølelse, den humane Askese skal opdrage hos den enkelte, saaledes at han ikke føler sig som et

*) Se Ihering. Der Zweck im Recht. Erster Band. Pag. 371 ff.

enkelt isoleret Individ, men som en Del af det større Samfund, saa at de to Dele ikke kan skilles ad og søndres ud. Han er ikke først Menneske og saa Borger, eller først Borger og saa Menneske — nej, han er som Menneske i et Samfund Borger.

Den humane Askese skal da lære ham at betragte Samfundets Existents som en Livsbetingelse for ham selv — dets Fremskridt som et Fremskridt for ham. Han maa opgive personlige Ønsker og Drifter, for at kan stille sig i Række med de andre, ikke staa for sig selv, thi den stærkeste Mand er ikke den, der staar alene — det er kun en sygelig hovmodig Illusion. Han maa slaa af paa personligt Begær. Fordi han har andre, videre Maal end de andre, derfor kan han godt i politisk Hensende gaa sammen med dem, som kun har de snævrere. Han bør gøre det; saalænge hans Ideer kan forliges med deres og ikke krænkes deraf — saa langt, indtil de siger: Stop.

Saa skal han gaa videre — og saa naar han længst.

Alexander Kraft.

Ved Babylons Floder.

Ved Babylons Floder vi sidder, et Folk, landflygtigt, i Graad;
vi spejder mod Fjærnets Vidder om Trøst og signende Raad.
Men spildte er vore Bønner, og Skæbnen er klippekold,
Jehovas fortabte Sønner er dømte til Fjendevold.
Kun Minderne Bud os bringer fra det Paradis, som blev lukt,
de spiler dødtrætte Vinger ud til den evige Flugt.
Henover Babylons Floder de stryger hjemover, hjem,
mod dig, vor Dronning, vor Moder, du stolte Jerusalem.

De bringer os Bud om en øde, erobret og plyndret Stad,
hvis Kongeslægter er døde, mens Folket er splittet ad.
En Klippe med stejltskaarne Rande, gold som en tiende Sorg,
hvor Zion kroned sin Pande med Davids gyldene Borg.
Og hvor Morias Søjler de slanke en Gang sig løfted mod Sky
som Hymner af Menneskets Tanke mod Guddommens straalende Ry,
dér Livet pjalteklædt træller i Hytter om Murenes Fod,
og kun Askedyngerne melder, hvor fordum Alterne stod.

Vi sidder ved Babylons Floder, og ingen kan være glad
fjærnt fra dig, vor dyre Moder, vor sagnstore Kongestad.
Men aldrig vi dog fornægter dit Navn, din Gud og dit Sprog,
trods fjendtlige, vantro Slægter, der spændte Verden i Aag.
Deres Hænder er knyttet imod dig, deres Tunger har Had og Spot,
skønt én Gang de laa for Fod dig, da du var Hersker og Drot.
Men dine evige Sange forstummer ikke paa Jord,
saalænge en stakkels Fange paa din Genfødelse tror.

Dit nybygte Tempel skal huse Profeter endnu en Gang,
og Davids Salmer skal bruse med Dommens Basuners Klang.
Af Tidens sløvede Dvale skal store Følelser gaa,
den evige Sandheds Tale paany skal troende faa.
Til da vil taalmodig vi bøje vort Hoved i Smærte ned,
og elske med større Føje dig for den Skæbne, du léd,
og vente ved Babylons Floder, til én Gang vi rækker frem
til dig, vor Dronning, vor Moder, du nye Jerusalem.

Oscar Madsen.

Lidt om kunst.

Emile Zola giver et steds et træffende udtryk for, hvad der er kunstens væsen og opgave, idet han — efter at have karakteriseret romantiken, som den repræsenteredes i den franske literatur af Victor Hugo og hans skole — udtaler følgende: „Lige overfor den rejser sig i vor tid naturalismen, som er den literatnr, der er fremgaaet af positivismen. Den fortsætter det 18de århundredes tradition, den hviler paa den moderne videnskabs erobringer og på udviklingsfilosofiens teorier. — — Den gaar frem sammen med tiden; den er følgen af nutidens omfattende arbejde“.*) — Heri ligger nu for så vidt intet nyt, men kun den gamle sandhed, at det er enhvers, følgelig ogsaa kunstnerens, pligt at stå på sin tids højde, og at kunsten, — hvad den for resten altid, bevidst eller ubevidst, har gjort, maa bygge på videnskabens skuldre, noget som vel sagtens ingen vil bestride, det skulde da være den, der vil opstille en dualisme à la Rasmus Nielsen og hævde en absolut forskellighed mellem videnskabens og kunstens sfærer. Men ligeså megen sandhed, der er i Zolas ord, som de står der, ligeså megen fare ligger der i dem, — en fare for ved ensidig opfattelse at fordærve det hele og gøre kunst til videnskab. Den misforståede naturalisme er godt på veje til at kvæle kunsten; dens romaner bliver kulturhistorie, dens dramaer er diskussion om problemer, dens billedhuggerkunst anatomi, dens malerkunst giver studier for færdige værker, og musiken, der, skønt den ikke kalder sig naturalistisk, dog er paa lignende afveje, bliver gode kontrapunktiske arbejder. Som man

*) E. Zola: „Nos auteurs dramatiques“ (1881) p. 82.

ser, er midlet blevet til mål, pjedestalen er voxet til en kolos, men — busten mangler. — Overfor denne ensidige naturalisme må det spørgsmål da nødvendigvis påtrænge sig: „Kan vi ikke helt stryge kunsten og blot beholde videnskaben tilbage, da de jo dog begge er ét og det samme, har én og samme bestemmelse — nemlig at berige vor viden, — og den første kun er afledet af den sidste?“ — Vil man være konsekvent, maa man svare bejaende, afskaffe begrebet „kunst“ og kalde sig for „videnskabsmand“. — Men går det nu saaledes an at sætte den årtusender gamle kunst paa døren blot med den bemærkning, at nu er dens tid forbi, og videnskaben har besluttet at tage dens plads til eget brug? Jeg tror, det vilde være uretfærdigt, — ikke på grund af kunstens ælde, ti den sagde ikke meget, hvis den var dens eneste adkomst til at existere, — men på grund af, at kunst netop efter min opfattelse er noget mere end blot videnskab, ikke noget andet, men et plus til videnskaben, hvor højt denne så end når. Vi vil da i det følgende gå over til at undersøge dette spørgsmål, der i egentligste forstand er en livssag for kunsten.

Vi må da begynde med at minde om, at såvel videnskab som kunst er baseret på modtagen af indtryk; men enhver modtagen af indtryk er sammensat af 2 elementer: erkendelses- og følelseselementer. Man behøver blot at tage et ganske simpelt exempel: jeg kommer fra stærk kulde ind i en varm stue; jeg modtager da indtrykket af heden ved den umiddelbare fornemmelse, medens der øjeblikkelig vækkes forestillinger om modsætningen mellem den bidende vind derude og det lune, hyggelige værelse, hvori jeg nu befinder mig; men samtidig vil der brede sig en følelse af velvære over hele mit bevidsthedsliv. — På lignende måde — blot mere kompliceret — forholder det sig med min videnskabelige tilegnen og min æstetiske modtagen (nyden).

Videnskaben er efter sin oprindelse praktisk; det var for at kunne bruge tingene efter eget tykke, at man begyndte at spørge om deres årsag og søge den længere og længere tilbage; og i denne søgen ligger det aktive element i videnskabsmandens tilegnen. Men eftersom videnskaben skred frem på sin Vej, tabte den efterhånden sit udspring — det praktiske — af syne og blev ideel, ɔ: søgte kun for at tilfredsstille sin viden, selv om denne ikke umiddelbart havde — men dog til syvende og sidst måtte

få — indflydelse på det praktiske. — Og, da videnskabens vej er den logisk bestemte, kommer følelsen den ikke ved som bestemmende faktor, skønt den naturligvis ledsager ethvert indtryk. Det ubrugelige i Jesper Ridefogeds argument mod Erasmus: „Først finder jeg i min samvittighed, at jer mening er falsk,“ beror netop på, at følelsen forlader sin underordnede plads som blot ledsagende og vil hævde sin ret til at tale med, hvorfor den naturligvis slaas af marken med de ord: „Efter en ridefogeds samvittighed kan man ikke fælde dom i alle sager“. — Det er alt, hvad videnskaben har til overs for følelse og subjektivt skønt! — Men den bliver da også som menneskeudviklende element ensidig — og kan — ved sin ophoben af udelukkende erkendelsesstof — let komme til at svække evnen til at leve et intensivt liv. —

Den æstetiske nyden er derimod på sit laveste trin et rent sanseligt behag i visse givne indtryk*), — altså en følelsessag; først senere går det op for den nydende, at hans nydelse kan voxe ved frigørelse fra det elementære, og i denne stræben for at naa frem fra det overvejende sanselige til det overvejende åndelige ligger det aktive moment i kunstnydelsen, som tillige gør kunsten ideel. — Medens fremskridt i videnskab altså betegnes ved erkendelsens udvikling, beror kunstens fremgang på følelsens udvikling fra elementære sanselige til højere selvstændigere former. — Her kommer altså grundforskellen frem mellem videnskab og kunst: den første lægger fuldstændig beslag paa vore intellektuelle evner, den sidste vækker ved fornemmelserne vore forestillinger og derigjennem vor følelse; — medens man under videnskabelig tilegnen søger love, interresserer man sig under den æstetiske nyden for det individuelle, for mennesket, som det lever og ånder iblandt os.

Således har vi da ved at påpege Forskellen antydet kunstens ubestridelige ret til at existere og hævde sin plads ved videnskabens side. Men man kunde nu med god grund indvende: „Når kunsten kun skal give os livet, er den åbenbart overflødig; så kan vi nøjes med naturen, den byder os jo ikke alene fakta, men påvirker ogsaa vor følelse på den ene eller den anden

*). Ligesom den primitive æstetiske produktion er et „fysisk spil“ af overflødige kræfter. — Sml. Fr. Schiller: „Ueber die ästhetische Erziehung des Menschen.“ 27ster Brief.

måde, og det var jo det, kunsten skulde gjøre". — Jeg vil hertil svare, at vi alligevel ikke kan undvære den, ti kunsten er noget mere end naturen. — Af den myldrende vrimmel af store og små begivenheder, som møder os hvert øjeblik i det daglige liv, uddrager kunsten nemlig essensen, pointen i det hele, den så at sige trækker en rød snor gennem livets labyrint, viser os de store linier, saa at detaillerne træder tilbage. Det er Taines teori; han skriver: „Kunstværket har til mål at fremstille et eller andet væsentligt eller særlig fremtrædende karaktertræk, følgelig en eller anden vigtig ide, på en klarere og fuldstændigere måde, end de virkelige genstande gør det*)." Zola har et sted udtrykt noget lignende i de ord: „Ingen store værker uden en stor sandhed"; — læg mærke til, han forlanger „en stor sandhed", en fordring, som største parten af vore bastarder af kunst og videnskab, der svømmer over af små, trivielle sandheder ikke kan honorere, og som nøder dem til fallit. På dette punkt har altså videnskab og kunst det til fælles, at de begge peger på fakta og siger: det og det sker; men forskellen er rigtignok den, at videnskaben bliver stående derved og konstaterer, medens kunsten ved sin påvisen af det væsentlige koncentrerer opmærksomheden om det, der har betydning for det egentlige kunstneriske element, nemlig følelsesomraadet. — Ti den anden opgave, der påhviler kunsten, er i kunstværket at kondensere den evne, som naturen og begivenhederne i det daglige liv har til umiddelbart at vække visse følelser og stemninger gennem de forestillinger, de fremkalder i os. En sådan potenseren af naturlivet er den egentlige kærne i al kunst, og det er en speciel evne hos kunstneren, at han kan aflure naturen de virkninger på sanserne og de dermed forbundne forestillinger og følelser, hvorpå den hele stemningsvækkende magt beror, der kan ytre sig ved en solnedgang i skoven, ved en afsked osv. osv.**)

Her bøjer altså kunsten af fra videnskabens vej, ikke for at fare til himmels og tøjlesløs boltre sig i skyerne, men for at staa stille et øjeblik og se på livet, gennemtrængt af en følelse, fyldt af en stemning, alt efter hvad den fæster sit øje på. Og det er mennesket, på hvilket kunstens blik hviler med kærlighed og sympati; menneskets higen og længsel, glæde og sorg, — de små

*) H. Taine: „Philosophie de l'art". p. 63.
**) Sml. H. Høffding: „Psykologi" p. 210—212

tings simple historie og de store, universelle ånders befrugtende virken i slægtens udvikling gennem hundreder af år, — alt dette giver genlyd i kunstnerens egen sjæl, fordi han elsker mennesket, og af den stemning, der da besjæler ham, øver han sin kunst. Alfred de Musset skriver 1831 i et brev til sin broder: „Hvad kunstneren eller digteren behøver, er sindsbevægelse; når jeg, idet jeg skriver vers, føler en vis hjærtebanken, som jeg kender, er jeg sikker på, at mit vers bliver så godt, som jeg formår at frembringe det.“ *) Denne skaben ud af sin egen stemning kender enhver kunstner; men, netop fordi han sætter mennesket i første række, er naturen ham kun som den scene, hvorpå livet opfører sine dramer; den interesserer ham kun som menneskets milieu; for videnskabsmanden er mennesket blot en organisme i organismernes række. Medens videnskabsmanden må forsvinde bag sit værk, giver kunstneren sig helt og fuldt i sit.

Men psykologien lærer os, at al sympati udvikler sig og voxer med erkendelsen; **) de intellektuelle evners rækkevide er her af den aller største betydning, ikke alene for den måde, hvorpå sympatien lægger sig for dagen udadtil, men også for den inderlighed og styrke, hvormed den gør sig gældende i individet. Et blik, der når til den dybeste grund af menneskets væsen og natur, som en Shakespeares eller Goethes, giver en saadan Forstaaelse af, hvad der er det centrale i livet, og hvad der blot er det afledede, periferiske, at sympatien vil stige til det største omfang og intensiveste inderlighed for atter derigennem at virke tilbage på forståelsen.

Vi behøver blot at se paa en „Lear“, en „Othello“ eller en „Faust“, hvor geniets sympathi åbner os indblik i menneskets inderste væsen, og hvor vi finder, hvad Taine kalder „en vigtig ide“ og Zola „en stor sandhed“, — og derpå vende os til den til alle tider og over al verden graserende dusinliteratur, der præsenterer os de konventionelle i det uendelige kopierede masker, som i forskellige Perioder sminkes op påny for at dupere publikum, men ikke tåler nogen nærmere betragtning, end sige undersøgelse.

Eller vi kan kaste blikket på Denners portrætter; man kunde sige, der i dem lå en kærlighed til hver muskel, selv den mindste,

---

*) A. de Musset: „æuvres posthumes p. 198.

**) Se H. Høffding: „Psykologi“. p. 296 og ff.

som nærmer sig til og kunde forvexles med anatomens interesse for et præparat; men, ser man bedre til, viser det sig, at denne gåen op i de uendelig små detailler kun er den basis, hvorpå kunstværket grundes, som altså betinger det totale billede af den menneskelige ånd, som den giver sig udtryk i dette eller hint individs træk. Føj hertil, at Denner med forkærlighed har valgt gamle, furede ansigter af mænd og kvinder, hvis eneste skjønhed ligger i det milde øje, der stråler beskueren imøde; — så har man et billede af en tro og kærlig kunstners given sig hen i sympati med mennesket og fordybelse i det karakteristiske.

Som modsætning til Denners åndfulde, talende portrætter vil vi nævne Hans Makarts figurbilleder. — Kontrasten er slående; medens Denner så at sige kun maler den pågældendes ånd, nøjes Makart med at gengive kroppen og klæderne. Hans sympati for mennesket er indskrænket til kødet, men mennesket er ikke kød alene. Hans ansigter er alle uden udtryk, hvormegen regelmæssig og pikant skønhed de end besidder. Hans store billeder som „Karl d. 5tes indtog", „sanserne", „årstiderne" osv. virker i første øjeblik blændende på beskueren, og er i grunden analogier til Wagners første dramatiske musik (f. ex. Rienzi-ouverturen), i hvilken farvepragt og en vis flothed i linierne endnu ikke er trådt i baggrunden for hans sidste arbejders mægtige alvor og dybde. Men alvor og dybde nåede Makart aldrig, om han end gjorde tilløb til karakteristik, som f. ex. i det berømte portræt af grev Edmund Zichy.

Kunstnerens videre og snævrere synskreds, hans større eller mindre følelsesintensitet betinger altså hans værks dybde og værdi; hos Zola findes den glimrende aforisme: „Kunsten har ingen andre grænser end kunstnernes mangel på evne." *) — Musikens historie giver os et interessant exempel på denne sætnings fuldkomne rigtighed. — Da Spontini 1844 fik sin „vestalinde" opført i Dresden under sin egen direktion, udtalte han til R. Wagner, at efter denne opera kunde der ikke skrives flere, ti han havde udtømt alt stof, både digterisk og musikalsk**). Ja, Spontini formåede ikke mere, men det moderne musikdramas genføder — til hvem, snurrig nok, disse udtalelser varrettede, så videre ind i kunstens helligdomme og gav os en „Tristan og Isolde", en „Nibelungenring" og „Parsifal".

*) „Nos auteurs dramatiques" p. 15.
**) R. Wagner: „Gesamm. Schriften u. Dichtungen" V. Bd. p. 127—128.

De foregående exempler viser os altså, hvorledes det egentlig først er ved den omfattende erkendelses indvirkning på sympatien, at det store kunstværk skabes. Erkendelsen uddyber følelsen; blot må den ikke udhule den. Der vil dog herske et forskelligt forhold mellem erkendelses- og følelseselementet i de forskellige kunstgenrer, det vil sige, den ene kunstart betinges af flere erkendelsesfaktorer end den anden. Tages f. ex. billedkunsten, indser man let, at kunstneren for at kunne frembringe et maleri eller en statue må tænke sig et eller flere individer med bestemt udseende i en lige så bestemt situation; totalbilledet må have stået for hans indre syn fuldt færdig i hovedtrækkene, før han kan sige, at han har haft en ide. For digteren udkræves en endnu større bestemthed i forestillingerne, ti han kan ikke — som maleren — nøjes med en levendegjøren i fantasien af det momentane billede, han vil frembringe, men han maa have momenternes forbindelse, overgang i hinanden — altså udviklingen — bestemt i forestillingerne, før han kan skride til værket. Og atter indenfor digtekunsten er de forskellige genrer forskellig stillede; f. ex.: romanen forudsætter et ganske andet omfattende forarbejde, en betydelig større „konstruktion“ og komposition end et lyrisk digt; men ved sin tendens til at omspænde et så stort verdensbillede som muligt indenfor sin ramme, løber den moderne roman fare for at sprænge sin form, noget, man tror at kunne undgå ved at anvende den objektive metode, men som dog i kunstnerisk henseende lader den rangere under drama og lyrisk digt*). — Det er denne forestillingernes tydelighed, der adskiller billedkunst og poesi fra musik; ti i musiken er forestillingerne aldeles dunkle, følgelig formår musiken kun at give sådanne følelser luft, der ikke er bestemte ved tydelige forestillinger, det vil sige: stemninger.

I det foregående har kunstens væsen udelukkende været set fra kunstnerens, den producerendes, standpunkt; vi går nu over til at følge dens virkninger hos den kunstnydende, den modtagende. Jeg har allerede i analysen af kunstnydelsen sagt, at den væsentlig betingedes af, at følelsen fik lejlighed til at røre sig, medens den videnskabelige tilegnen kun var produkt af en forstandsvirksomhed; men det 3dje store rige i vor bevidstheds verden, viljen, har vi hidtil ladet uomtalt. Man har saa ofte og

*) sml. Fr. Spielhagen: „Beiträge zur Theorie u. Technik des Romans“, p. 133.

fra mange sider sagt, at kun livet og de forestillinger, det vækker, kan bringe mennesket til at ville, og at æstetisk nyden skulde svække karakteren ved at mangle evnen til at give viljen ny kraft og spænstighed. Denne indvending kan kun ramme den kunst, der holder sig fornemt oven over og borte fra livet og ser på det — ikke alene i et fugleperspektiv, der forrykker alle forhold, — men også gennem en sådan tåge af abstraktion og symboliseren, at de jordiske genstande udviskes for det betragtende øje.

Men den kan aldrig ramme den kunst, der gengiver mennesket med de følelser, tanker og drifter, som rører sig i det, og gør sig det til opgave at lade den æstetisk nydende i kunstværket leve et stykke liv igennem mere klart og mere intensivt, end de daglige begivenheder byder det. Da psykologien lærer os, at „motivet er den følelse, som vækkes ved forestillingen om målet“ *), indser man, at, jo højere en udvikling forestillingslivet har nåt, og jo varmere følelsen er, desto mere vil individet formå at lægge sit dybeste og inderste væsen i motiverne til sine viljesytringer. Altså: den humane kunst øver — ved sin indvirken på erkendelse og følelse — også en ikke ringe, om end indirekte, indflydelse på viljen; den henvender sig altså til det hele Menneske**).

På kunstens evne til at tiltale individet i dets helhed beror det, at dens publikum er den hele menneskehed. Kunsten er efter sit væsen almenmenneskelig. Taine udtrykker dette ved at sige: „Der er det særlige ved kunsten, at den på éngang er ophøjet (supérieur) og folkelig; at den fremstiller det højeste, og at den fremstiller det for alle“ ***). — Og det er det samme, Richard Wagner vil udtale, når han, rigtignok sættende sagen på spidsen, i sit lille skrift „Ueber Schauspieler und Sänger“ forlanger, at den tyske kunst, navnlig den dramatiske, for at hæve sig igen til sin fordums storhed skal ty til den populære kunst, som den bydes folket på mester Jakelsteatrene — eller når han i sit hovedværk „Das Kunstverk der Zukunft“ skriver: „Det sande drama er kun tænkeligt som fremgået af alle kunsters fælles trang til den mest umiddelbare meddelelse til en

*) se H. Høffding: nævnte bog p. 376.

**) sml. Schiller: „Ueber die ästhetishe Erziehung des Menschen“, 22er Brief (begyndelsen).

***) „Philosophie de l'art“ p. 73.

fælles offentlighed“*). Og dette har sin grund i, at det højeste kunstværk er det mest grundmenneskelige, det, hvori enhver finder sig selv skildret efter sit inderste væsen. — Men ligeså naturligt det er, at man ikke behøver at være kunstner af fag eller videnskabsmand på dette eller hint område for at kunne nyde et kunstværk æstetisk, ligeså naturligt er det, at tilegnelsen af det vil blive langt rigere og fyldigere hos den, hvis forestillings- og følelsesliv står på et højt udviklingstrin, end hos den, der kun har fået ét mindre pund at forvalte. Vilde man give en uoplyst bonde f. ex. Flauberts „Salammbô“, vilde han sandsynligvis deri kun se et æventyr fra „de varme lande“, der kunde have været fortalt på 4 sider i stedet for på 400. For den udannede læser vil det upåtvivlelig stille sig således; hvad den mere udviklede læser ser deri, er meget forskelligt; videnskabsmanden vil beundre det kolossale materiale, hvoraf de enkelte billeder er byggede op; følelsesmennesket vil betages af den sælsomme stemning, der er udbredt over de vexlende scener, f. ex.: ranet af det hellige slør i templet om natten eller Salammbô med slangen. Man kunde efter det foran sagte om kunstens popularitet rette angreb på sådanne bøger, fordi de ikke kan gouteres af det store flertal, men slige anker vilde være uberettigede; ti meningen er kun, at der skal være noget for menigmand i ethvert ægte kunstværk, mere eller mindre efter hans evner og udvikling. Stiller man lægfolk overfor et stykke gammel-italiensk kirkemusik eller overfor et moderne operafragment som det store indtogskor af Carl Goldmark's „dronningen af Saba“, vil de udelukkende opfatte og nyde melodien, medens fagmusikeren samtidig vil høre polyfonien, harmonifølgen, klangvirkningerne o. s. v.

Men det gælder da om, at dette noget er af sådan beskaffenhed, at det gavner folket og åbner dets blik for ny sider af livet samtidig med, at det vækker dets følelse. Her ligger kunstnerens store ansvar. Til Zolas ord: „Det er ved at smigre for publikums smag, at man bringer en literatur i forfald“, kunde man opvise masse af exempler, hentede fra verdensliteraturens historie, og hans udsagn gælder for al kunst. Ti, når kunstneren — med eller mod sin vilje — forvexler det grundmenneskelige med det dyriske element i menne-

*) R. Wagner: „Gesamm. Schr. u. Dicht“, III Bd., p. 178.

skets natur og for at behage de store skarer med forkærlighed dvæler ved skandaler og slibrige situationer, så hører han til dem, der bringer kunsten i dekadence, om han så kalder sig nok så meget „sit århundredes mand“. — Og den interesse, hvormed et publikum sluger værker af en sådan kunstner, vilde det ligeså godt og af de samme grunde nære for en femte rangs feuilletonist, der hver morgen serverer sine læsere en verdensbys kriminal- og usædelighedshistorier. Vel kan naturalisterne (ɔ: de ensidige) påberåbe sig deres førers egne klare ord: „Jeg forstår fuldkomment de sunde værker; men, da sundheden desværre ikke er menneskehedens stadige tilstand, må man tillade forfatterne at studere og skildre sygdommen; og, når man har tilladt dem det, må man give dem frie tøjler og lade dem fuldføre deres iagttagelser“ *). Men de glemmer, at Zola fuldkommen kan forstå de sunde værker, og at han 10 sider senere kræver en stor sandhed. Han forlanger altså på ingen måde ensidighed, hverken i den ene eller den anden retning, men blot: livet — en stor sandhed!

Efter nu at have betragtet den virkning, som kunsten i almindelighed øver på den æstetisk modtagende, vil vi gå over til at undersøge de enkelte kunstarters forhold til den nydende. Atter her må jeg minde om, at al kunstnydelse er sammensat af erkendelses- og følelseselementer; men disse elementers forhold han variere. Psykologien skælner mellem den direkte og den associative factor i kunstnydelsens erkendelseselement **). Den direkte faktor er selve den umiddelbare fornemmelse, som gives os i indtrykket, medens den associative er den hele kreds af forestillinger, der fremkaldes i bevidsthedslivet ved det modtagne indtryk. — Jeg ser visse bogstaver, farver og linier osv., — eller jeg hører visse toner, enkelte eller forenede til ord eller tonerækker, — det er den direkte virken. Men, når nu de umiddelbare fornemmelser vækker forestillinger og disse igen ved association andre mere eller mindre beslægtede fra nærmere eller fjærnere egne af bevidstheden, så virker i mig det sekundære element kunstnydelsen, og gennem det forplanter indtrykket sig da til følelsen. De forskellige kunsters ulige store evne til at vække en bestemt følelse hos os beror på deres forskellige forhold

---

*) Oftere omtalte skrift p. 100.
**) Fechner: „Vorschule der Aesthetik“.

til den associative faktor. Betragter vi f. ex. nydelsen af et digterværk, opdager vi strax, at forestillingsforbindelsen her er så livlig og omfattende, at det tit kan være os, som om vi selv oplevede det skildrede. En så intensiv nyden, en sådan gåen op i kunstværket vil naturligvis øve en stor virkning på følelseslivet og anses af mange for den egentlige kunstnyden. Det at „blive væk" i kunsten kunde imidlertid synes at skade vor virkelighedssans, svække vor evne til at leve det liv, der venter os, når den æstetiske nydelse ikke byder os mere; men den humane kunst giver jo netop det virkelige, kondenseret og potenseret, så at den, langt fra at svække, snarere styrker os til at tage kampen op. — Men mod den sygelige, uvirkelige kunst, der i sanselige opiumsdrømme vil tage os i favn og føre os til stjærnerne, må vi være på vor Post, ti den sluger vor livskraft, og den kan kun nydes således, at man hvert øjeblik siger til sig selv, at elverpigerne kun er mosedamp. På den art kunstnydelse passer, hvad dr. G. Brandes i sin tid skrev: „Den poetiske illusion er vel at mærke kun poetisk, når den momentvis afvexlende er og er ophævet, den er vel at mærke kun poetisk som bevidst"*), — altså, når vi etablerer en uforenelig modsætning mellem poesiens og videns sfærer.

Går vi over til billedkunsten, ser vi, at dens forhold til den associative faktor i kunstnydelsen er et mere indskrænket; ti, medens digtekunsten ved indtrykkenes succession formåede at fremkalde en række forestillingsgrupper, kan billedkunsten kun vække en enkelt forestillingsgruppe på grund af, at kunstværket kun virker momentant**). Og man skulde nu tro, at en følelse, fremkaldt ved en sådan enkelt forestillingsgruppe, måtte være saa intensiv som overhovedet muligt, da den koncentreredes om et enkelt moment, men således forholder det sig ikke, ti momentet mangler motivering, og det er netop motiveringen, denne leven med i øjeblikkets forhistorie, der betinger den stærke følelse, hvormed vi følger f. ex. hovedscenerne i et drama.

Betragter vi endelig musiken, gør vi øjeblikkelig den erfaring at dens stilling til den associative faktor er meget løs; den frem-

*) G. Brandes: „Dualismen i vor nyeste filosofi", p. 43.

**) Med det her opstillede såre simple forhold mellem disse to kunster har det sin interesse at sammenligne det uhyre lærde apparat, som Lessing på den gamle æstetiks grund måtte stille på benene i sin „Laokoon" for at drage „grænserne mellem digtekunsten og maleriet". —

kalder nemlig ikke nødvendigvis en bestemt gruppe af forestillinger, men den kan derfor vække en så meget desto større mangfoldighed af forestillingskredse, idet den står aldeles afmægtig overfor begrebsdannelsen; medens vi i poesien og i billedkunsten stadig opererer med bestemte og begrændsede forestillinger, må vi i musiken renonsere på dem; men eftersom det kun er ved dem, vi kan have bestemte følelser, falder hermed musikens evne til at fremkalde sådanne. Hvad musiken derimod kan vække, er en følelse, som ikke er bestemt ved en forestilling i begrebets form, altså: en ubestemt følelse, ɔ: en stemning. Ti ved „stemning" forstår vi netop den baggrund, hvoraf indbyrdes beslægtede artikulerede følelser træde frem; og det er kun en gradsforskel, der gør sig gældende mellem den begrebsbestemte følelse og den mere omfattende chaotisk-dunkle stemning, en gradsforskel i forestillingernes tydelighed og afgrænsethed, der er større eller mindre i de forskellige grene af musiken. — Musikæstetikeren Eduard Hanslick's ensidighed beror på, at han ikke ser, at en ubestemt følelse er stemning, men tror, det er „sindsbevægelsernes ydre form" hvorved han kommer til at proklamere musiken som fornemmelsernes kunst*).

Vil vi nu — efter at have gennemgået de enkelte kunstarters forskellige forhold til den modtagendes bevidsthedsliv — give et kort udtryk for, hvad kunstens væsen er, må vi — i overensstemmelse med det foran udviklede — rette opmærksomheden på følelseslivet hos den æstetisk nydende. Men fordrer vi, at kunsten skal vække en bestemt følelse hos os, kommer vi til kort, da musiken da vil blive udelukket; vil vi have en formel, der er vid nok til at rumme musiken med, må vi sige: kunst er stemning, d. v. s.: kunstværket er produkt af en stemning i kunstnerens bevidsthed, og det vækker en lignende stemning hos den, der nyder det; som vi har set, giver et kunstværk netop ligeså meget, som det har modtaget.

Med Hensyn til dets forhold til kunstneren er det af interesse at lægge mærke til, at — som stemningen er noget personligt, noget rent individuelt —, således har i den senere tid en tendens vist sig i kunsten til at samle kunstværkets frembringelse på én hånd, f. ex. textforfatter og komponist i én

*) E. Hanslick: „Vom musikalisch-schönen". 1854.

person; — medens videnskaben stadig fordeler arbejdet, efter som det voxer, og gør sine dyrkere til specialister.

Og ser vi på kunstværkets forhold til den modtagende, må der opstilles den ufravigelige fordring til det, at det tager ham, ikke lader ham kold, — men lader ham mærke livets ånde. Han på sin side vil da kunne nyde al den sande kunst — fra den indiske literaturs naivitet og mildhed til vor tids rystende, gigantiske digterværker; fra Ægyptens og Assyriens koloskunst til den fineste radering; fra den uendelig simple, barnlig fromme, enstemmige antifoni i romerkirkens første dage til nutidens storslåede orkestermusik med de overvældende tonemasser. —

Der undslipper en gang Zola et suk, en simpel sætning, hvori der ligger et underligt udtryk af vemod og resignation: — „Og når vi har gennemsøgt og gennemstøvet alt, så er det ofte, der ikke bliver andet tilbage af vor bunke vidnesbyrd om menneskelivet end et blad af stor simpelhed og sandhed, og det er næsten løbet os i pennen, uden at vi har søgt“, — ja, ti det har været født af en stemning.

Gustav Hetsch.

Solbrand.

Jeg længes mod dig i den middagshede
Solluft, imens jeg gaar langs med en øde
Stenstrand og stirrer ud imod det brede,
solgnistrende Hav. For alle vinterdøde
Drømme om længst forsvundne Foraarsdage
har Somren rejst af deres Tankegrave,
og viljeløs-veg jeg lader mig atter drage
til mine Minders giftig-blomstrende Have.

Bag Varmedisen skimter jeg det røde
Tegltag derovre under fjærne Skove,
hvis solblaa Rygge ridses skarpt med bløde
rødlige Skyr, der — hedematte — sove.
Jeg ser Chausséens kendte, støvgraa Streg
ud over varmeflimrende Land forsvinde —
hver Sti igjennem Korn — hver solhvid Vej —
hver Skov, hvert Hegn derude er et Minde.

Jeg drømmer om dit Ansigts sanselig-søde
Skønhed — om dine Barneøjnes Lød
af grøn Absint — om dine dunkelrøde
blankvaade Læber — dine Kinders Glød
af purpurgylden Rødme — og beruset
af smertesødt Savn paa Strandens Sten jeg slænger
mig ned og lytter sløvt til Bølgesuset —
jeg véd saa godt, du kender mig ej længer ...

Stjærner.

Der suser Natteblæst i Havens Træer —
en klagesummende, sorgtungt stigende Sang.
Jeg vandrer op og ned i den mørke Gang
og ser mod Himlen. De lyse Nætters Flod
af bleget Sol, der oversvømmed alle
de gyldne Stjærnetinder, for længst er veget
dybt ned i Nord som et sundsmalt Perlemorsskær.
Paa sine Guldklør den store Bjørn er steget
af Solsølvsbadet og gnaver paa Somrens Rod —
alt falder Stjærner — snart vil Løvet falde.

De hilse mig som barndomskære Venner
deroppefra — den stjærnefjedrede Svane —
Delfinens straaleprustende Næsebor —
Andromeda med hvide, bedende Hænder
— den purpurøjede Tyr, der faar sin Bane
af Gudehelten, født af en dødelig Mor —
Kasiopejas W af Diamanter —
den perlebundne Krone med sin Gemme —
„Sobieskis Skjold“ med sine skarpe Kanter —
slig saa jeg dem saa mangen Nat herhjemme.

Den samme kølvandsbrede Mælkestrime
gaar som en Plovfure efter Næmaanens Staal
og bøjer sig i Døgnets sene Time —
et Sølvgreb lig — over Jordens natfyldte Skaal —
som lydløse Guldinsekter Stjærneskud svirre
hen over Himlens klodeblomstrende Eng,
og i „Arkturus'“ Øje Taarer dirre,
blanke og blaa, som den Gang jeg var Dreng.

Johannes Jørgensen.

Storstad.

Der nede for mine Vinduer vælder
hver susende Nat den brogede Stad:
Stemmer og Hovslag, Vognhjul og Bjælder;
det dønner — jeg skælner ej hvad . . .
Et Strejflys over de mørke Ruder
blænder mit Syn med sin gyldne Flod.
Jeg lytter, jeg drømmer paa mine Puder
med higende ungt Sigøjnerblod.

Jeg hører dem tale, murre og trænge
fra Lyshavet ud i Forstadens Ro,
drømmer om Par, der spasere længe
i øde Gader alene to . . .
Nu spanker en Silkelivs-Glut, som viser
sin slankstøbte, brændende Ungdom kaad.
Paa Lyden af mangefold Fjed over Fliser
hæves jeg gyngende som i en Baad.

Og ofte, naar træt af at lytte og vaage
fra Sengen jeg frem til et Vindu fandt,
sad jeg og saa' i den dryssende Taage,
til sagte den sidste Droske svandt:
. . . flimtende Lys! og i vaade Klæder
Folk, der stavre godmodig træt!
I Luften, som kølig mit Ansigt væder,
aander jeg Røgen af min Cigaret.

Det bløde, lystige Regndrys skikker
sig godt for en nordisk Kjærlighedsnat.
Men inde langs med de klare Butiker
den knittrende Livsaand er Stævne sat;
der voves og vindes ... Skjønt ej det vrister
mig ud af min énsomme, stolte Fred
— gid jeg maa staa i et sént Register
blandt dem, som bôr paa den tamme Bred.

Det er mig — hør Larmen taarner sig, viger
i vaandesød Smægten, i gyngende Gny —
mit eget Blod, som forløses og stiger
mod Ungdommens lyskaade, evige By.
Fornægted og sveg jeg mig selv om Dagen,
da sang mine Tanker sig stærke ved Kvæld,
og hver Gang jeg trækker min Dyne om Hagen,
den levende Storstad faar mit Farvel.

Jeg ligger og lytter paa mine Puder
med higende ungt Sigøjnerblod.
Et Strejflys over de mørke Ruder
blænder mit Syn med sin gyldne Flod.
Jeg lytter til Stemmer, Vognhjul og Bjælder;
et endeløst Døn — jeg skælner ej hvad . . .
Nede for mine Vinduer vælder
hver susende Nat den brogede Stad.

September 1887.

Sophus Claussen.

To Digte af Alexis Tolstoj.

I.

Aftnen slukner, ud i Purpur flydende;
Stjærner funkler frem paa Himlen flammende;
Nattergalen synger højt og lydende,
Skovens Blomsterduft blir tung og lammende.

Dine Tanker kender jeg, de nagende,
Kender jo din Ve, den dybe, stingende.
Men jeg vil ej under Svøbeslagene
Se dig til et Smil din Læbe tvingende.

Ingen Trøst dig baade kan, du kæreste,
Ingen Stjærne lysner for dig dulmende. —
— Græd nu frit, mit dyre Guld, du skæreste,
Medens Nattergalen fløjter svulmende,

Medens Nattergalen klager syngende,
Lad kun dine Taarer vælde strømmende,
Græd, mit Liv, græd ud det saare, tyngende!
— Ene Natten hører dig, den drømmende!

II.

Alle dig har saa kær, et Blik fra dig formaar
At løfte andres Mod og læge andres Saar.
Men sorrigfuld du er, som bar du paa en Gaade,
Som du i Verden om med brustent Hjærte gik.
Hvorfor ser du paa alt med dette bange Blik,
Med disse Øjne som du hulkede om Naade?
Og som om Solens Guld og Skyggens Silkespind
Og Blomstermylrets Spæt blandt Egens brune Stammer,
Og selve Vaarens unge Luft, du aander ind,
Som evnede det alt at øge kun din Jammer?

Fra Russisk

ved

Knud Berlin.

Charles Darwins autobiografi og breve.

(The Life and Letters of Charles Darwin, including an autobiografical Chapter. Edited by his son Francis Darwin. In tree volumes. London: John Murray. 1887.)

En Monolog fattig på sceneforandring, ensformig i handling men uendelig rig i indhold. Vi danske mindes om Julius Paulsens gammeltestamentlige billeder: Kompositionen saa simpel, at dette begreb næsten ophæves, en zart, behersket tonegivning, der for staffagens vedkommende undertiden kan flyde hen i gråt, medens det nøgne urmenneske fremtræder des klarere, lysende i hudens blændende skære farveharmoni.

Vi kende her først og fremmest mennesket Charles Darwin, og vi se, at dette menneske behøver ikke at drapperes som kostumefigur. — Biografiens betydning og charme beror netop på dens præg af klassisk oprindelighed i forbindelse med den gennemhumane ånd, hvori den store reformator fortæller jævnt, kammeratlig om sit forskerliv, hvis eneste — desværre så hyppige — afbrydelse var sygdom. »Vær doven! Men jeg er den rette til at snakke — jeg kan ikke dovne, hvor gærne jeg end vil, og føler mig kun tilpas, når jeg arbejder. Ordet fridag er for mig skreven i et dødt sprog . . .« siger han til en overanstrængt ven kort efter at have fuldendt sit livs hovedværk »Origin of Species«. Ikke en gang da undte han sig hvile men måtte strax fortsætte med bearbejdelsen af det uhyre bevismateriale, der skulde danne den egentlige basis*) for hint »abstraktum«. Han stod Aladdin-typen fjærnt: at leve var for ham at arbejde; at fuldende et arbejde kun at passere en af vejens mange milestene. — Det måtte derfor falde Francis Darwin naturligst at ordne sin faders dagbogsoptegnelser og breve i kapitler, der til overskrift bære hans bøgers berømte navne. Disse breve, ledsagede af sønnens vejledende noter, udgøre værkets største part (c. 860 p:). Autobiografien indtager c. 80 sider; dertil knytter Fr. Darwin, som i flere Aar var sin faders assistent, et kapitel »Erindringer« om hans daglige liv i Down, arbejdsmetode etc. og endelig har prof. Huxley — Englands største nulevende zoolog — indføjet et fortrinligt afsnit om den modtagelse »Origin of Species« fik og dens almindelige Betydning. Medens brevene for naturforskere af fag selvfølgelig frembyde en fra først til sidst spæn-

*) „Variation af Animals and Plants under Domestikation.

dende og værdifuld læsning, er deres indhold sikkert ofte noget for specielt til helt igennem at kunne påregne det større publikums opmærksomhed — i alt fald her i Danmark, hvor der leves i saa stor uvidenhed om Darwins forfattervirksomhed. Alle indeholde de imidlertid træk, der belyse hans karakter og tænkemåde, og mange ere in extenso fuldstændig populære. Samme egenskab besidder autobiografien, skønt den oprindelig blev skreven for kun at gives forfatterens Familie i eje. Dette document humain, der om kort Tid læses verden over, ligner i sin simple Stil en islandsk saga, medens dens objektive tone gør den til et historisk aktstykke. »Jeg antog, at forsøget vilde more mig og mulig kunde interessere mine børn eller børnebørn . . . Jeg har stræbt at nedskrive følgende beretning om mig selv, som var jeg en død, der i en anden verden så tilbage på mit eget levned. Og dette har ikke været mig vanskeligt, for mit liv er snart endt. — Jeg har ikke bekymret mig om stilen.« Efter denne fordringsløse indledning følger en skildring af skole- og studenterlivets begivenheder og karakteristiske småtræk, fortalte med den elskværdige, rolige humor, der gjorde en samtale med Charles Darwin så tillokkende og hyggelig for alle.

Som skoledreng kunde han undertiden vise påfaldende udholdenhed i at løse en svær opgave eller skrive en god version (og han brugte aldrig de sædvanlige fif) men hverken matematikerne eller klassikerne vakte hans interesse, og han var i det hele kun en gennemsnitselev, af hvem hans fader eller lærerne ikke ventede sig synderlig!

Helst strejfede han om paa insektfangst eller fordybede sig i morskabslæsning (især Shakespeares historiske dramaer), og i øverste klasse anvendte han til rektors ærgrelse megen fritid på at experimentere sammen med sin broder i et lille kemisk laboratorium; — dér mener han, grunden lagdes til hans sans for experimentel naturforskning. Heller ikke hans studenterliv fulgte den reglementerede bane. Først var han mediciner, men forelæsningerne kedede ham rædsomt, og han blev syg af at overvære en operation; tiden gik derfor om sommeren med exkursjoner og jagt i de skotske højlande, om vinteren med spredt læsning af naturvidenskabelige værker (mest Herschel og Humboldt), med selskaber og koncerter; han lod aldrig en koncert gå forbi sig. Efter 2 års forløb foreslog hans fader ham at studere — teologi. Da han endnu ikke havde tænkt at drage et eneste ord af bibelen i tvivl, begyndte han virkelig at forberede sig til at blive landsbypræst! — At dette studium ikke kvalte hans interesser for naturfagene skyldes, foruden deres nedarvede styrke, fremfor alt dagligt samliv med Henslow, professor i botanik, som Darwin bestandig nærede den største agtelse og hengivenhed for — en fintfølende, tilbageholdende, lidet kendt lærd, til hvem flere end Darwin stå i taknemmelighedsgæld, thi det var ham, der — ikke uden besvær — fik den 22-årige, rejselystne student, ansat som Beagle-expeditionens naturforsker, fordi han i ham så den, der måtte være bedst skikket til at »samle og optegne, hvad der kunde være værdt at notere af naturvidenskabeligt«; — endnu var Darwin kun empirikeren. I Sydamerikas urskove og pampas, foran Andesbjærgenes mægtige profiler og i Stillehavets koralarkipel samledes imidlertid næringsstoffet for det liv, der i alle henseender blev et af de største og skulde revolutionere vor naturerkendelse — et stille, ens-

formigt familie- og forskerliv, levet i en lille landsby; Down, hvor horizontens røgtåge bragte hilsen fra kæmpestaden et par timers kørsel derfra og dog så fjærn for den legemlig svage mand, hvis samkvem med omverdenen oftest måtte ske gennem korrespondancen. — Overordentlig interessant er det af hans dagbogsnoter og breve at se, hvorledes den under rejsen fremspirende udviklingstanke efter hans hjemkomst vinder form og fasthed. 1837 begynder hans enestående indsamlinger af materiale til belysning af dette problem; i Oktbr. året efter læser han Malthus, og selektionsprincipet fødes. 1844 skriver han til en ven, botanikeren Hooker, at han, siden han kom hjem, har været optaget af et dumdristigt arbejde, som enhver vilde kalde tåbeligt: »... Jeg er (i modsætning til min anskuelse, da jeg rejste ud) så godt som overbevist om, at arterne (det er næsten som at tilstå et mord) ikke ere uforanderlige ... De vil nu sukke og sige ved Dem selv »sådan et menneske har jeg spildt min tid med at skrive til«. For 5 år siden kunde jeg have tænkt det samme ...« De følgende 14 år optages af rustninger til den kommende store kamp. Hvor samvittighedsfuldt han gik til værks kan — foruden tiden! — måske et par citater lade ane: Om et plantegeografisk arbejde af Hooker skriver han til denne: ... Det vil altsammen komme mig til stor nytte, når jeg begynder på min bog, skønt det delvis helt tager vinden fra mine sejl; det vil give mig slemme nødder at knække ... jeg har nemlig for nogen tid siden besluttet (så vidt jeg kan) at fremsætte argumenter fra begge sider i stedet for blot at argumentere til gunst for foranderligheden.« Da entomologen Lubbock i en samtale gjorde Darwin opmærksom på en beregningsfejl, skrev han dagen efter: »Kære Lubbock! De har gjort mig den størst tænkelige tjeneste ved at hjælpe mig til at klare min hjærne. Hvis jeg i alle andre spørgsmål er lige så konfus — hvilken bog jeg da vil lave! ... Hvor De har reddet mig fra en gyselig bommert. Jeg takker Dem af hjærtet. For bestandig Deres C. Darwin.

P. s. Det er nok til at lade mig iturive alle mine manuskripter og opgive det i fortvivlelse. Det vil tage mig adskillige uger atter at gennemgå hele mit materiale. Men om De vidste, hvor taknemlig jeg er Dem!« — Ikke nok, at stoffet efterhaanden svulmede endeløst op — Darwin måtte tillige kæmpe hårdt med formen og stilen: »Så sandt jeg lever, ingen neger med svøben over sin ryg kunde have stræbt mere efter klarhed end jeg.« — Midt i denne pinlige travlhed under forudfølelsen af, hvorledes det kritiske punkt rykker truende nær, læser man følgende velgørende brev, som Darwin i April 1858 skrev til sin kone fra den kuranstalt, hvor sygdom så hyppig tvang ham til at holde ferie (en fritid, der rigtignok benyttedes til »for morskab« at anstille de mange iagttagelser og forsøg paa planter, som danne grundlaget for hans botaniske virksomhed). »Vejret er ganske dejligt. Igaar strejfede jeg efter at have skrevet til dig en halvanden time om i parken og frydede mig; — de store skotske fyrres endnu friske mørkegrønne, de gamle hvidstammede birkes brune rakler og en fjærn grøn frynse af lærketræer udgjorde et prægtigt syn. Tilsidst faldt jeg næsten i søvn i græsset og vågnede ved et liv af fugle, der sang rundt om mig, af egern, der løb op ad stammerne og nogle Træpikkeres kogren. Det var det fornøjeligste og fredeligste sceneri, jeg nogensinde har set, og jeg brød mig ikke to

skilling om, hvordan et eneste af dyrene var opstået. — Jeg sad i konversationsværelset til over otte .... læste så en stump af min roman, der er kvindagtig, dydig, gudelig, filantropisk og alt sligt, men absolut fad. Jeg siger kvindagtig, thi forfatterinden kender ikke til pengesager og er ikke meget dame — hun lader sine herrer sige »my Lady« ....« —

Et af de smukkeste partier i samlingen udgør de breve, som vedrøre prioritetsspørgsmålet. Naturforskeren Wallace sendte (1858) Darwin et lille manuskript, han bad ham offentliggjøre, hvori der ganske abstrakt opstilles det samme udviklingsprincip, hvorfor Darwin 20 år igennem havde samlet beviser, men som han endnu kun havde omtalt til nogle faa Venner. Han skriver da til en af disse, den berømte geolog Charles Lyell, der forinden forgæves havde opfordret Darwin til at publicere et uddrag af sin teori .... »Jeg vilde langt hellere brænde hele min bog end have, at han [Wallace] eller nogen anden skulde tro, jeg har båren mig lumpent ad. Synes De ikke, det binder mine hænder, at han har sendt mig denne skitse? ...« og dagen efter: »Tilgiv, at jeg føjer et P. s. til for at gøre sagen så slem som mulig for mig selv. Wallace kunde sige: »Før De fik min meddelelse, påtænkte De ikke at publicere noget uddrag af Deres teorier. Er det nobelt at drage fordel af, at jeg frit og uopfordret har meddelt Dem mine ideer og derved hindre mig i at komme dem i forkøbet?« .... Jeg finder det hårdt således at skulle miste min mangeårige prioritetsrang, men jeg kan slet ikke overtyde mig om, at det ændrer, hvad der i denne sag er det rette. Førsteindtryk ere i almindelighed rigtige, og jeg tænkte strax, at det vilde være uhæderligt af mig nu at publicere .... P. s. Jeg har altid ment, De kunde være en højesteretsdommer af første rang og nu appellerer jeg til Dem som dommer.« — Kun på Lyell's og Hookers indtrængende Anmodning lod Darwin sig bevæge til at indsende et kort uddrag til trykning i et engelsk tidskrift sammen med Wallace's. Denne begivenhed drog med ét krisen nær, og året efter udkom »Origin of Species.« Brevene fra denne periode ere naturligvis af særlig betydning, tilmed da de maaske bedst af alle give et billede af Darwins uhyre beskedenhed, hans taknemlighed overfor sine forsvarere og imødekommende agtelse for en videnskabelig dannet modstanders kritik. De mest nærgående personlige og uvidende angreb mødte han med en overbærenhed, der sikkert er enestående, og oftest med en ro, der kun kan forklares ved hans faste overbevisning, at fremtidens Naturforskning vilde tage hans Parti. Og for Darwin var det altid sagen det gjaldt ... Jeg tager et par breve på må og få: »Sidst jeg så min kære, gamle ven Falconer, angreb han mig voldsomt, men i al venskabelighed og sagde: De vil gøre mere skade end 10 naturforskere kan gøre godt igen. »Jeg ser, De allerede har halvvejs ødelagt og fordærvet Hooker!« Når jeg møder så stor antipathi hos mine ældste venner, kan De ikke undre Dem over, at jeg bestandig er forberedt på at se mine anskuelser modtagne med foragt«. — Her følger et brev fra 1859 til vedkommende ven: »Kære Falconer, jeg har bedet Murray [forlæggeren] sende Dem et exemplar af min bog „Origin of Species«, der rigtignok endnu kun er et abstraktum. Hvis De læser den, må det være uden afbrydelse, ellers er den uforståelig på grund af sin sammentrængte form. Gud

hvor De vil blive rasende, hvis De læser den, og hvor de længe vil korsfæste mig levende! jeg frygter, den ikke vil få anden virkning; men skulde den rokke Dem det mindste gran, da er det min faste overbevisning, at De år for år vil blive mindre fæstnet i Deres tro på arternes uforanderlighed. Med denne uforskammede, indbildske overbevisning forbliver jeg . . .« — Ved et lignende brev sender han sin »kære gamle naturhistorielærer« prof. Henslow sin bog. »Jeg frygter imidlertid, De denne Gang ikke vil rose Deres elev. Bogen vidner i sin nuværende skikkelse ikke om det arbejde jeg har anvendt på æmnet.« — Til Louis Aggazzis, den mest fremragende mellem kreationisterne og afstamningslærens ivrige modstander sendte Darwin med sin bog følgende linier ». . . Da de slutninger, jeg har draget, på forskellige punkter afvige så stærkt fra Deres, frygter jeg, De (om De en gang skulde læse min bog) måtte tro, jeg havde sendt Dem den i udfordrende praleri; men jeg forsikrer Dem, det ligger min tanke fjærnt. Hvor forkerte De end kan anse mine resultater for, håber jeg dog, De i det mindste vil tro om mig, at jeg alvorlig har søgt at finde sandheden. Med oprigtig ærbødighed forbliver jeg Deres meget hengivne Charles Darwin«. Det strømmer nu ind med kritiker og pjecer, de fleste lidet opmuntrende; men hurtig samles om Darwin en lille naturforskerelite (Lyell, Huxley, Hooker o. fl.), og dermed kan han betragte slaget som vunden. »— Siger min bog vil være glemt om 10 år; måske, men med sådan en liste er jeg vis på, at sagen ikke vil glemmes.« Til Huxley skriver han lige efter bogens udgivelse: ». . . Da jeg netop for 15 måneder siden satte pennen til papiret for at skrive denne bog, nærede jeg forfærdelig mistillid til mig selv og frygtede, jeg måske havde ført mig bag lyset, som det er hændet så mange før, og jeg opstillede da i tanken tre dommere, for hvis afgørelse jeg vilde bøje mig. Dommerne vare Lyell, Hooker og De selv. Dette gjorde mig så frygtelig spændt på at høre Deres kendelse. Jeg er nu rolig og kan synge mit »nunc demittis.« Hvor morsomt, om jeg kunde komme og klappe Dem på skulderen, medens De var ved at angribe en eller anden standhaftig kreationist . . .« Med god grund kalder Darwin den altid slagfærdige Huxley »min brave, gode misjonær for evangeliets udbredelse — d. v. s. den ondes evangelium«; selv i »Times« griber Huxley til våben — til Darvins store forbauselse: . . Hvorledes kunde dog De have indflydelse på Jupiter Olympius og få ham til at spendere $3^1/_2$ Spalte på ren videnskab?« — Mest ejendommelig blandt Huxleys felttog er det store diskusjonsmøde i Oxfort, hvor en i naturvidenskab ganske uvidende biskop søgte at få latteren — og dermed opinionen — på sin side ved efter et vidtsvævende og salvelsesfuldt foredrag at spørge Huxley, om han på fædrene eller mødrene side stammede fra en abe. Huxley svarede bl. a. »Hvis jeg skulde skamme mig ved en stamform at tænke på, måtte det være et menneske — et menneske, som mudrer op i videnskabelige sporgsmål, han ikke forstår, blot for at gøre dem uklare ved en behændig retorik og ved veltalende digressioner og passende påkaldelse af religieuse fordomme bortlede opmærksomheden fra sagens kærne . . .« Der blev enorm tumult, en dame besvimede — men Huxley vandt slaget! — — Skønt teologerne i almindelighed vare

de hidsigste og mest blinde angribere*), findes der også i denne brevsamling træk af virkelig frisindet kristendom. En af Englands mest ansete gejstlige, Kingsley, skriver således bl. a.**): »Jeg har efterhånden lært at indse, at det er en lige så ophøjet forestilling om guddommen at tro, at han skabte oprindelige former, der vare i stand til at udvikle sig til alle de former, som vare nødvendige for tid og sted, som at tro, at han behøvede en gentagen skabelsesakt for at udfylde de huller, han selv havde forårsaget. Jeg spørger mig, om ikke den første forestilling er den mest ophøiede.« Også Darwins samtaler med sin sognepræst ere i den henseende meget interessante. — I øvrigt holdt Darwin, som bekendt, sin egen person udenfor debatten (især af helbredshensyn) og skyede fremfor alt at blande sine religieuse følelser ind deri. »Jeg føler mig noget uvillig til at erklære mig offenlig om religieuse æmner, fordi jeg ikke synes, jeg har tænkt nok derover til at det berettiger en offentliggørelse.« Et kapitel autobiografiske optegnelser og breve med overskriften »Religion« viser ham før sin rejse som ortodox kristen, efter denne som teist, senere som agnostikeren, hvem videnskabelig forskning har gjort skeptisk overfor alle ubeviste dogmer, men hvem det ligger fjærnt personlig at indvirke på andres religieuse overbevisning. I politisk henseende var han »liberal eller radikal«. På disse problemer ofrede Darwin imidlertid ikke megen tid; den slugtes ganske af naturvidenskaben, der end ikke levnede hans æstetiske interesser tilstrækkelig næring. De svandt derfor efterhånden hen i en rudimentær tilstand: Musik, hans yndlingskunst, gav ikke hans tanker hvile, bragte ham tværtimod til at tænke altfor stærkt på det arbejde, han just var ifærd med; poesi kedede ham, så han ombyttede Shakespeare, Byron og Shelley med let fordøjelige lejebiblioteksromaner; selv naturskønhed ydede ham ikke den enorme, udelte glæde som tidligere, f. ex. under Beagle-expeditionen, da hans nerver kunde dirre af begejstring. Nu hindrede hans rastløse erkendelsestrang ham i at flyde hen i rolig æstetisk beskuelse: »Synet af en påfugls halefjer gør mig syg«, skriver han en gang, førend han i parringsvalgsteorien fandt lægemidlet. Hans ånd blev efterhånden et perpetuum mobile, hvem hele naturen afgav det råstof, der uophørlig skulde omsættes i almindelige love. — Dette punkt er det mest tragiske i autobiografien — også for Darwin selv: »Jeg tror ikke, det vilde være hændet den, der havde haft en finere udviklet eller stærkere begavelse end jeg, og skulde jeg leve mit liv om igen, vilde jeg have gjort det til regel i det mindste én gang ugentlig at læse noget poesi og høre musik; da vilde måske øvelsen have holdt de nu atrophierede hjærnedele virkedygtige. Tabet af disse interesser er et tab af lykke og kan måske indvirke skadelig på ens intellektuelle væsen, men især vel på

*) Et exempel af uforlignelig komik: En anden biskop (Wilberforce) tillader sig i „Quaterly Review“ Juli 1860 at kalde Dw. en „fantast“, der gærne vilde sætte stivere „til sin pilrådne gætnings- og spekulationsfabrik, og hvis metode er aldeles uværdig for naturvidenskaben“. Samme kritikers forstand på denne videnskab er således beskaffen, at han taler om kulperiodens „blomster og frugter“, og hans indsigt i Dws. teori så dyb, at han, for at vise dens absurditet, spørger: „Er det troligt at alle gunstige varieteter af hvidroer ere på vej til at blive mennesker.“

**) Delvis gengivet i „Arternes Oprindelse“ p. 584 (d. overs.)

den etiske sans, idet det svækker følelseslivet.« — At dette ikke blev tilfældet med Darwin véd alle — og ellers vil hver side i disse 3 bind kunne overbevise dem. Sløvede det strænge arbejde end hans æstetiske sans, hans rige følelsesliv forblev bestandig usvækket. Han, der med forskerens ro iagttog sit spæde førstefødte barns bevægelser og vågnende minespil for også dér at samle råstof til sine teorier*) — han var tillige den ømmeste familiefader, den store dyre- og menneskeven, beundret og afholdt af alle. — Af sine videnskabelige ævner giver Darwin en kritik, der er et mønster på hele autobiografiens objektivitet og beskedenhed. En omfattende men noget uklar hukommelse, en langsomt arbejdende kritisk sans, lidet anlæg for metafysisk eller matematisk tænkning, en jævn god opfindelsesævne, en bestandig usvækket kjærlighed til naturvidenskaben og utrættelig tålmodighed i at iagttage og tænke over almindelige, men lidet ænsede fænomener — disse ere de egenskaber naturforskeren Darwin tilskriver sig. Autobiografien slutter således: »Med sådanne jævne ævner som jeg har, er det virkelig forbausende, at jeg skulde have indvirket betydelig på videnskabelige mænds anskuelse om nogle vigtige punkter.« Slige ords stemning er typisk for det literaire portrait vi nu eje af tænkeren og mennesket Charles Darwin — »biologiens Newton«, vistnok hovedfiguren på århundredets scene.

B-P.

*) I „Expression of the Emotions in Men and Animals“.

Kunstkritik.

¹⁰/₁ — 88.

Naar den tyske Kunst, mellem hvis hæderligere Navne Knaus og Vautiers først og fremmest maa nævnes, er daarlig, da er den løgnagtig i Farve, uenergisk i Tegning, vammel i Følelse og leflende i Foredrag, nøjagtig som det Billede af en vis Rosenthal: Bedstemoders første Dansetime, der den ganske Sommer har været den dragende Magnet i alle tyske Kunsthandlervinduer.

Naar dansk Kunst er daarlig ser den helt anderledes ud. Nøgternhed og Smaalighed, Fattigdom og jævn Kedsommelighed, det er Reversen af vor Medalje lige fra Eckersbergs og ned til vore Dage. Og naar galt skal være, maa den naturligvis meget hellere se saadan ud end den tyske, thi det betyder ganske simpelt, at den danske Kunst har holdt sig paa Dydens Vej, har drevet sit Naturstudium hæderligt og arbejdet i Naturalismens Aand, længe før den Teori blev opfundet; dens simple Sandheder er ikke fra i Gaar. Se paa gamle Eckersberg. se først og fremmest paa Lundby og Købke og indrøm, at man længe har vidst hvad Friluftvirkning var værd og hvad Farvens Valeur betød. — Og netop fordi dansk Kunst i sin jævne Oprigtighed, i sin stilfærdige Inderlighed nødvendigvis maa se saadan ud, naar Ævnerne er smaa og Personlighederne svagt udviklede, netop derfor er der ingen Grund til at være trist over en Udstilling. som Kunstnernes nu afsluttede Juleudstilling, hvis Hovedejendommelighed just var en udpræget Kedsommelighed, thi det er en gammel Historie, at der maa brydes mange tusinde Muslinger op, før den findes, der gemmer den ægte Perle. — og Perlernes Existens i den unge danske Kunst er heldigvis sikker nok. — Over for den tyske Kunst er det en Trøst, der er én nægtet, denne Følelse af Væsensensartethed mellem det ringere og bedre, ja lige op til det aller bedste, — i Tyskland staar de store Folk som Menzel eller Uhde saa underlig isolerede; hvad er det for en Aandsretning, hvad er det for en Skole, paa hvis Stamme, der pludselig skyder en Blomst frem som Uhdes Kunst? Som Jyderne siger: det kjender man ikke. —

Men det var Juleudstillingen. Den er nu sluttet. Charlottenborg har strøget Flaget, og de aller fleste af Billederne er vandred tilbage til de Atelierer hvorfra de gik ud.

Mange er det ikke der i Fremtiden vil tvinge sig frem i Erindringen. Et Interieur, en Stump Landskab, saa lidt bedre, saa lidt ringere, sjældent helt umuligt, sjældnere udmærket, saadan var det meste. — Højt over den almindelige Middelmaadighed hævede sig dog et Par Arbejder af den yngre Holsøe, der med disse Billeder: et Aftenlandskab og et lille Graavejrsbillede debuterede for det ærede Publikum. — Han var egentlig den eneste, der bragte Bud om, at der i den yngste danske Kunst er en hel Række nye og sære Begavelser i Frembrud, om at i al Fald Malerkunsten i dette af Politikere og Misionærer hærgede Land ikke er forsumpet. Her arbejdes, her tages virkelig ny Jord ind. Der ligger et nyt Syn paa Livet og Naturen bag ved Arbejder af Kunstnere som Paulsen og Hammershøj. Endnu er det vel for tidligt at stille den Generations, vor Generations Horoskop, men der er dog forskjelligt, der tyder paa hvor Udviklingen stiler hen. — Der er sikre Tegn paa, at

den Tid er forbi, da man ikke havde andet at sige om en gammel Kone end at hun var »morsom«, der er Tegn paa, at der bevidst og ubevidst her rører sig en Længsel mod en friere Udfoldelse af Følelserne, end den, som en tidligere Generations smaalige Angst for at være sin Følelse bekjendt og Mangel paa Respekt for Følelsens Ret har tilladt, Tegn paa, at den Tid, hvis Yndlingsafskyelighed Sentimentalitet har været, er forbi. — Ja vist er Sentimentalitet grim, men det kunde dog hænde, at der var en Tid i Vente, der rettede sin Protest meget mere mod den Stemningsfattigdom, mod den bornerte Kritik af og Angst for de stærke Følelser, som saa længe har knuget os, en Tid og en Slægt med større Trang til at le, med mere Mod til at græde. Det er vort Haab; men ak! man har vel næppe Lov at haabe saa lyst, man faar vel nøjes med at konstatere, at der virkelig er en større Stemningsrigdom, mere Gemyt, i de sidste Aars Kunst, at der virkelig er unge, saa det kun er i Nibe og Løgstør at vor store Krøyer og hans Generation endnu kan gælde for de »unge haabefulde Talenter«, og at der i Holsøes Billeder er noget der tyder paa, at han hørte til dem, gennem hvilken Udviklingen kan komme til at gaa.

Særlig bar Aftenlandskabet Vidne om at komme fra en selvstændig og dygtig Personlighed. — Det var stort og roligt i Holdningen, nyt set og dygtig gjort. — Graavejrsbilledet var, — maaske lidt vel bevidst, — holdt i en særdeles smuk graa Farvestemning, og dette stærkt villede, stærkt bevidste var maaske noget, der kunde gøre én lidt betænkelig, bringe én til at tvivle om, at nu virkelig ogsaa de næste Billeder af samme Kunstner vil fortsætte de her udstillede, hvis ikke Fænomenet var saa velbekendt f. Ex. fra Hammershøjs Debutarbejde, til hvilket hans øvrige Arbejder jo slutter sig saa tæt som det ene Træ i en Allé til det næste.

Rings Billede hørte derimod til dem, der vist temmelig hurtig gaar i Glemmebogen. Det forestillede et bart Landskab, hvor en øde Landevej drager sig ind i Tusmørket, der efter Solens Bortgang breder sig over Markerne. Ved Vejen sidder en Almueskone, sort klædt, træt og udslidt, daarlig tegnet. Hun tænker paa Døden, tænker paa den uden Rædsel, tænker vemodig paa den som den sikre Udgang paa al hendes Trøstesløshed. Og som Personifikation af hendes Tanker ser man saa Døden svæve over Himlen paa store, bløde Vinger. — Motivet er jo rigt nok, men desværre slet ikke uddybet af Kunstneren. Billedet satte én ikke i nogen stærk Stemning, det hele var lidt fattig følt og navnlig ødelagde Rings Fremstilling af Døden helt Stemningen for én. Hvad er det for en underlig janket Flyvemaskine, uden Værdighed og Storhed, der sejler frem over Aftenhimlen? Hvorfor griner den djævelsk til os? Det er da absolut ude af Billedets hele Stemning. Hvad hjælper det at det landskabelige i Billedet delvis var udmærket smukt, det redder det ikke; der skal større Alvor til, naar man vil behandle de store Stemningsmotiver.

Der vil dukke frem i Hukommelsen en »frisk Marine« af Locher, og den vil staa tydelig for én, thi man har set den mange Gange; den møder op hver Gang Billeder ere udstillede, denne virkelig prægtige »friske Marine«; to Sejlere, tre Sejlere, lidt mere Strand, lidt mindre Strand, men altid, — hvad enten vi er i April eller December,

paa permanent Udstilling eller i Juleroser — ruller de Bølger — grønblaa og let bevægelige — saa ens afsted, Carl Locher sidder ved Havets Bred, altid ved Havets Bred, hvorfor ogsaa hans Bølger i trættende Regelmæssighed ruller frem, parallelt med Rammens Underkant; — men Billedet er forøvrigt godt, hans Sø er salt, hans Dag frisk og stærk.

Der vil videre melde sig med Krav paa at blive huskede et Par Landskaber af Achen og Wildenrath. Wildenraths et elegant Billede fra Provence; lys og støvpudret en gammel Chaussé, der strækker sig op over svagt hældende, døvne, kratbevoxede Bjærge, og man genkender i Motivvalget Kunstnerens gamle Forkærlighed for Pur og Krat; — Achens Billede dansk, ude fra Tidsvilde, og let tegnende de svage, langelig dragne Linjer, der mest af alt er vor Naturs blødt klingende Grundharmoni.

Det er et rørende Fænomen at se en gammel Kunstner som Lundby tage den med hjemmefra til Italien, det er et sørgeligt Fænomen at se en yngre Kunstner som Viggo Pedersen miste den ude. Det var jo paa en Maade smukke Arbejder, der fandtes af ham paa Juleudstillingen, der var et stort Syn, et frit Foredrag i dem, men: — at kendes ved dem som et Stykke Danmark kunde man umulig. — Er Viggo Pedersen da virkelig gaaet uhelbredelig i Stykker i Italien? Fremtiden faar vise det, Fænomenet er jo desværre ikke usét, men sikkert er det, at han endnu ikke har fundet sig selv efter sin Rejse, der jo forøvrigt tilførte vor Kunst saa rigt Udbytte, thi hans Italien bragte noget virkelig nyt fra Vinjernes, Loggiaernes og det rygende Vesuvs af Malerne udpinte Land.

Gaaet i Stykker. De Ord paatrængte sig én ogsaa overfor Brændekildes Arbejder. Hvor er det muligt for en ægte Kunstner at se saa frisk og nyt paa Vinteren og saa stødende ufint paa de andre Aarstider? Motivet i og for sig skaber jo ikke den gode Kunst, saa man har ikke den Forklaring til sin Raadighed, at man staar over for en fattig Mand, der paa sin Vej er stødt paa en Guldgrube, og nu efter at have udnyttet den, igen staar fattig; saadan bliver god Kunst ikke til, og Brendekildes Vinterbilleder er god Kunst, de lever ikke alene paa Berømmelsen af det Nederlag, de har anrettet paa alle tidligere malte Snebilleder, der efter deres Fremkomst ser sorte og haarde ud, de talte om store Ævner, om virkelig Indtrængen i Vinterens Hjærte, — og saa nu denne Bondemand i Agerkaalen eller Billedet paa permanent Udstilling af den unge Pige der ser paa Solnedgangen!

Desværre, de Billeder glemmer man ikke, de mindes med Sorg som Repræsentanter for uopfyldte Løfter og skuffede Forhaabninger og det er da ogsaa den eneste tænkelige Grund hvorfor man skulde huske en Pastel som den Erik Henningsen udstillede, den hørte saa decideret til Udstillingens Bundfald.

— Og dermed Farvel, kære Juleudstilling, Du døde og blev begravet uden mange Taarer eller større Savn, Du indskærpede os paa ny, at god Kunst er en sjælden Vare, det var Din væsenligste Fortjeneste; gid Du maa opstaa rigere og fyldigere naar Sneen smelter og Marts kommer med grønnende Marker og ung Sol, saa vi kan faa Syn for, at det ogsaa i vor Kunst spirer og knoppes.

R. H.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Operaen. De sidste Nyheder paa dette Omraade var Hr. Joh. Bartholdys »Loreley« (første Gang opført d. 22. Octbr. 87) og Verdis »La Traviata« (d. 29. Novbr. 87). Man maa være den kgl. Scene taknemmelig for den Ihærdighed, hvormed den antager og opfører danske Komponisters Arbejder. Desværre staar disses Livsvarighed ikke i noget rimeligt Forhold til Antallet. Det er en antagelig Række indfødte Operaer, der i Tidens Løb er opført, og dog har kun to formaaet at holde sig paa Repertoiret, nemlig Prof. Hartmanns »Liden Kirsten« og Heises »Drot og Marsk«. Man kunde med en vis Ret bebrejde Publikum dets Mangel paa Interesse, men kan paa den anden Side heller ikke fordre stadig Deltagelse naar det Gang efter Gang viser sig, at det var en Misforstaaelse, dette med Kæmpeværker af smaa Folk, Bjerge i et fladt Land og store Hylstre til smaa Tanker.

Og der var ikke udsolgt ved første Opførelse af »Loreley«. Trende Gange sang hun fra Klippen, og forsvandt da for stedse i Arkivets umættelige Hav.

Der er noget saa mistrøstende for alle Parter ved denne Skæbne, for ikke at tale om det store Spild af Tid, Kræfter og Penge. Men hvorfor opførte man Operaen i den Form? Indsaa man ikke dens Umulighed i dramatisk Henseende? Hvorfor lod man den ikke omarbejde, for dog derved at redde de gode Ting, som virkelig findes deri. Nu har Bølgerne jo slugt det hele.

Hr. Bartholdy har som Komponist flere Betingelser for at kunne skrive for Scenen, navnlig i lettere Stil, men Dramatiker er han kun meget lidt og Metriker endnu mindre. Man tage et saadant Sted som Lurlis (Loreleys) Afsked fra Verden. Flodkongens Datter, der har søgt at finde sin Lykke paa den vidunderlige Jord, opdager, at hendes Elsker er utro. Fortvivlet flygter hun ud mellem Bjergene for at sige Jorden Farvel og vende tilbage til Floden. Den klagende Stemning har Hr. Bartholdy truffet godt, han modulerer ikke saa stærkt som sædvanlig, men kommer til en velgjørende Ro i A-Dur. Det er et af de smukkeste Steder i Musiken, underlig nok, ti Teksten er ikke heldig.

— — Da fik jeg Lov
at dvæle her en Stund;
her er saa smukt.
Hør en Fugl i Lund,
hør Løvets Sang i stille Aftenvind — —

Mærkelige Vers, der nærmest gør Indtryk af at være lavet til en forud komponeret Melodi. Ikke desto mindre er der Poesi over Musi-

ken, men til scenisk Virkning forslaar det ikke. Hun kan ikke blive staaende og synge om Fugl i Lund i det evindelige. Hendes Klage maa stige til Lidenskab, ja til Fortvivlelse. Men hun bliver ved, nok med Stigning i Musiken men ikke i Følelse eller Ord:

Bæk, o nyn om Kjærlighed,
Alnatur, o giv mit arme Hjerte Fred.
Her er saa smukt!

Det er Kulminationspunktet! En Flodkonges Datter, hentet fra en fantastisk Eventyrverden, skal sige Farvel til den syndige Jord, hendes Længsel og Lykke, eneste og alt, — hun skulde ikke føle ganske andre vidunderlige Ting; hun skulde ikke formaa at meddele os dem i den mest berusede og ophøjede Form! hun skulde nøjes med at fortælle os den Frase: Her er saa smukt!

En Italiener vilde i bedaarende Melodier juble over Jordens Skønhed, en Franskmand vilde med hele sin Kunsts Raffinement hæve Stemningen saa svimlende højt, at man næsten mister Vejret, en Tysker, en Wagner vilde strømme over alle Bredder. Men Hr. Bartholdy lader Lejligheden glide bort mellem Fingrene, maaske den eneste i hele Stykket til at skabe noget sublimt.

Dernæst Korene, hvor godt de iøvrigt kan være gjorte, kommer for det meste i Vejen for den fremskridende Handling. Det er en Fejl, man hundrede Gange ser gjennem Fingre med i den gamle Opera, men Nutidskomponisten maa vide, at Fordringerne ere stegne, og at der blandt andet har levet en Mand, som hedte Wagner, hvem man ikke uden videre kan feje bort.

Der findes som sagt gode Ting i Musiken, der som Helhed dog ikke er i Stand til at hæve og bære Teksten.

Men hvad forslaar gode Enkeltheder? En Opera er — eller rettere burde være et Hele, derfor gaar det gode uretfærdigt nok samme Vej som det daarlige. Udførelsen har Dagspressen tilstrækkelig behandlet.

Med Verdis »La Traviata« kommer vi ind i en ganske anden Sphære, fra forhenværende Romantik i Ridderdragt med Kravestøvler til Naturalisme i sort Kjole og Chapeau claque. Denne Opera maa betragtes som et af de videstgaaende Emancipationsforsøg fra den utaalelige Søndagsromantik, hvori en Opera seria som Regel var hildet. Musiken fulgte derimod ikke med. Den blev i den gamle fornøjelige Stil, hvor man ikke vejede hver Node, men lod Geniet muntre sig i Dancerythmer, svælge i Melodier og slaa Gnister paa de forunderligste Steder. Hele Operaen hviler paa tre Bravourroller, som ingen Sanger kan forlange bedre. Den gamle Maëstros guddommelige Evne til at skrive for Stemmer, dramatisk Handling i Forbindelse med Lejlighed til at gjengive forskelligartede Stemninger gør Partierne til taknemmelige Prøvestene for dygtige Sangere. Det kgl. Theater har Ære af denne Forestilling. Frk. Dons synger Violettas vanskelige Parti med en Smag og Dygtighed, som lover det bedste for Fremtiden. D'Hrr. Ødmann og Simonsen som Faderen og Sønnen Germont kunne godt regne disse Præstationer blandt dem, der er lykkedes dem bedst.

Naar man nok saa hyggelig sidder og nyder en Opera og lader

Musiken gaa sin afrundede Gang, ligger det fjernt at tænke paa det store, besværlige Arbejde, som ligger til Grund for vor Fornøjelse. Det meste hviler paa Kapelmesteren. Kun faa tænker paa, hvad det grundige Studium af Partituret vil sige, som gøres nødvendig for at sætte sig ind i baade Komponistens og Digterens Aand og faa det tilstrækkelige Overblik, som behøves til at dirigere Solister, Kor og Orkester. — Dernæst Prøverne!

Der er efter sigende for Tiden indleveret 3 à 4 nye danske Operaer. Man tænke sig nu det Arbejde at skulle sætte sig ind i dem, foruden hvad der ellers skal opføres bl. a. »Mestersangerne«, og man vil forstaa, at Kapelmesteren ikke bestiller stort andet end læse Partitur uafladeligt.

Det er Synd, for Komponisten Johan Svendsen bliver trængt tilside, og han er ikke af dem, der just er saa lette at erstatte. Des mere Pris bør man derfor sætte paa at have en Kapelmester, der tager sin Post saa alvorlig og, det tør vi sige, baade overfor Komponister og Publikum er saa hensynsfuld, at han derved tilsidesætter sine personlige Interesser.

A.

Paa Skuespillets Omraade har det kgl. Theater i den henrundne Del af Sæsonen to vellykkede Forestillinger at opvise.

Først Molières »Fruentimmerskolen«, som nu spilles i Hr. P. Hansens fortjenstfulde, i sproglig Henseende vel moderne Oversættelse, der i hvert Tilfælde er et svært Fremskridt fra Overskous eller Arnesen-Kalls. »Fruentimmerskolen« en evig frisk, uberørt som skreven i Gaar, glimtende af Vid, sprudlende af Lune. De unge sejre; den smaa Agnès viser sig ikke saa ueffen endda, hun narrer den stakkels gamle Arnolphe, som taber Slaget trods al Forsigtighed, Aarvaagenhed og List. Ungdommen har Ret i Kraft af sit friske Haab, de gamle maa vige for dens tillidsfulde Fremadstormen.

Spillet var fortræffelig. Hr. E. Poulsens Udførelse af Arnolphes Rolle var lødig Kunst, især var det stumme Spil i Scenerne med Horace af stor Virkning. Se, hvor han sidder bred og velbehagelig, docerende. Han giver den uskyldige Agnès den detajlerede Beretning om Ægteskabet, dets Lykke, dets Pligter. Og saa brydes alle hans Haab, hans Ønsker, og beskjæmmet, forsmaaet styrter den stakkels Mand bort. Fru Hennings stod jævnbyrdig ved Hr. Poulsens Side og gav et nydeligt Billede af Agnès, navnlig var Oplæsningen af Ægteskabspligterne mesterlig.

Kiellands sidste Lystspil »Bettys Formynder« staar for Læseren saa konturløst, saa udvisket. Paa Scenen modtager Stykket et andet Præg, Personerne faar Kød og Blod. Lunet er saa hyggeligt, saa forfriskende, Satiren godmodig, men dog rammende, og Intrigen er letfattelig og ligefrem. Tonen er diskret, her er ingen bratte Overgange, men Tillid og Fremtidshaab hos de sejrende.

I visse Retninger forekommer »Bettys Formynder« at være et Fremskridt fra »Tre Par«. Lad »Tre Par« have en vittigere Dialog, en haardere Satire, et mere bittert Lune, »Bettys Formynder« gør et langt friskere, mere naturlig Indtryk ved sin hyggelige, skæmtende Tone.

Fru Sinding udførte Bettys Rolle med en vis Djærvhed, men man fik ikke ret Hold paa Figuren. Formynderen gaves af Hr. Poul Nielsen med slaaende Karakteristik, — Manerer og Holdning vare fortræffelige — og der var den rette Fart i Spillet.

Paa det klassiske Repertoires Omraade har Theatret — foruden »Fruentimmerskolen« — opført Shakespeares »Cymbeline« i en tarvelig Oversættelse. Shakespeare spilles altid i daarlige Oversættelser, den gode danske Oversættelse af Lemcke benyttes sjælden. Sille Beyer glimrede i sin Tid ved umulige Bearbejdelser, og »En Skærsommernatsdrøm«, samt »Stor Besvær for ingen Ting« ere oversatte efter tydske Theaterbearbejdelser! »Cymbeline« er et storslaaet Drama, med en broget, springende, pathetisk Handling, med rasende Lidenskaber, Grumhed og Hævngerrighed paa den ene Side, med Troskab, mild Kvindlighed og Hengivenhed paa den anden. Hvor uløselig, indviklet, labyrintagtig synes Intrigen ikke efter fjerde Akt? Og hvor let løser det alskuende Digtergeni den i femte Akt. Alt staar paa én Gang i det klareste Lysskær, »den fuldstændige Indbildningskraft« har endt sit Værk.

Fru Gjørling udførte Imogen med en vis Rutine, men hun deklamerer altfor monotont, i samme ensformige Dur, man rives ikke med. I 1876, da Vilhelm Wiehe spillede Posthumus Leonatus, Johan Wiehe Cloten, maa »Cymbeline«s Virkning have været stor; nu viste Theatret kun sin Ævneløshed til at spille Tragedie. — Paa det originale Skuespils Omraade opførtes Iver Iversens lille Lystspil »Nuancer«, der hist og her udmærkede sig ved livligt Replikskifte, men som Helhed var for sentimentalt og lyrisk. Den anonyme Komedie »Hannibals Ungdomsbedrifter« indtager ingen literær Rang, men har moret Publikum, trods adskillige plumpe Indfald. Den bæres oppe af Hr. Olaf Poulsens Spil som Kulgrossereren, en anden Udgave af Schandorphs »Valgkandidat«, og Hr. Poulsen er ogsaa den eneste, som holder Drachmanns »Efter Syndefaldet« oven Vande ved sit karakteristiske Spil som Aagerkarlen Rudolphi.

Efterskrift. Theatret har gjenoptaget Heibergs »De Uadskillelige«, Shakespeares »Hamlet« og Hertz' »Ninon« paa Repertoiret.

Tidens Tand har ikke ladet Heibergs Vaudeviller uberørte; mange af dem forekomme nu ved Opførelsen afblegede og utrolig naive. Dette var imidlertid ikke Tilfælleet med »De Uadskillige«. Den godmodige Spot over de lange Forlovelser er lige frisk og — lige sand den Dag i Dag, og de noget burleske Løjer vakte Munterhed, tilmed da Udførelsen var livlig. Hr. Mantzius var som Klister tilbørlig gnaven og utaalmodig; dog led hans Spil af en vis Ensformighed. Fru Oda Nielsen spillede den lille Karoline med smittende Lune og Livfuldhed. Som Hummer var Hr. Olaf Poulsen uimodstaaelig.

»Hamlet« gaar noget sikrere over Scenen end »Cymbeline«, om end skønt der hos næsten alle de rollehavende mærkes en vis Famlen, og Birollerne ere i daarlige Hænder. Men Shakespeares mægtige Tragedie virker ved sin egen Poesi og Tankerigdom. — Hr. E. Poulsens Hamlet er kendt fra tidligere Tid. Hr. Poulsen lægger nu mere Kraft ind i Rollen, han lader Hamlet rase hæftigere. Frk. A. Hartmann debuterede som Ofelia — en vanskelig Opgave for en Begynderinde —, og formaaede ikke at give et tilfredsstillende Helhedsbillede. Enkelte

Optrin som Vanvidsscenen lykkedes overraskende godt, men man savnede alligevel Fru Hennings. Fru Gjørling naaede som Dronningen ikke op paa Højde med Rollens tidligere Fremstillerinde, Fru Eckardt; som i »Cymbeline« lød Stemmen monoton og slæbende; kun i Scenen med Hamlet i 3dje Akt overtraf Fru Gjørling maaske Forgængerinden ved sin bydende, overlegne Optræden overfor den rasende Søn. Hr. Mantzius spillede næsten bedst af alle som den snakkesalige, trippende Polonius. Scenerne med Fortinbras ere udeladte som fordum, men hvorfor i Alverden forbigaar man nu Scenen i Bedekamret i 3dje Akt, en Scene, som er saa nødvendig til Forståelse af Hamlets Karakter! Naar man allerede vil spille Shakespeares Tragedier, burde de ikke gjøres til Genstand for aldeles vilkaarlige Forkortelser.

Gamle Theatergjængere blive altid begejstrede, naar de omtale »Ninon«; de erindre Fru Heiberg som Ninon og Michael Wiehes bedaarende Spil som Chevalieren. Theatret har gjort Vovestykket at gjenopføre »Ninon« med de nærværende Kræfter, og Resultatet var respektabelt. I sig selv er »Ninon« et stemningsfuldt, roligt Drama, hvor Digterens fine, varsomme Haand mærkes overalt. Hertz har adlet Æmnet ved sin skønne Versbehandling. Jambernes taktfaste Fald holde al Stakaandethed borte fra Dialogen. Forf. har ligesaa lidt skildret den historiske Anne de Lenclos, som Oehlenschlæger den historiske Dina. Men han har skabt en Bravourrolle for en genial Skuespillerinde. Og den gribende femte Akt redder det hele Drama; thi her rammer den hævnende Nemesis Ninon. Hun, hvem alle tilbede, alle hylde, elskes af sin egen Søn. Hun maa bekende Chevalieren alt: Hun er hans Moder. Han lammes af Rædsel og styrter om. Han kan ikke undlade at elske hende, og de tage Afsked med hinanden — for evigt. Chevalieren vakler bort, og Skuddet lyder fra Haven dumpt og ildevarslende. Han har dræbt sig af Elskov til sin skønne Moder.

Fru Eckardt spillede Ninon, hist og her noget forceret, men som Helhed fik man et godt Billede først af den levelystne Verdensdame, hvis Liv rinder hen under Fest og Jubel, hvem alle ligge for Fode, og saa af den bekymrede Moder, der er i heftig Uro for den eneste Søn, og som gribes af stum, sanseløs Sorg, da han har dræbt sig. Versene fremsagdes smagfuldt og fint. Hr. Madsen var Chevalierens vanskelige Rolle tilfalden. Der var ikke faa heldige Momenter i Hr. Madsens Spil som den ungdommelige, fyrige Elsker, navnlig da Scenen med Ninon i Slutningen af anden Akt. Men i den store afgjørende Scene i sidste Akt skortede det paa tilstrækkelig Kraft, Spillet var for febrilsk og usikkert, Stemmen havde nu og da en hæs Bilyd. I det hele og store en tækkelig Præstation, som indeholdt gode Løfter. Af de øvrige Rollehavende skal vi blot fremhæve Hr. Olaf Poulsen, der havde faaet en ualmindelig pudsig Skikkelse ud af Lord Hastings, som uforknyt forlanger den skønne Ninon til Hustru og for hendes Skyld vil bygge op og rive ned. Lord Hastings er den flegmatiske, tørre, velnærede Englænder med de adstadige Bevægelser i Modsætning til de elegante, smidige Franskmænd, paa hvis Læber Høflighedsformularen er som medfødt.

Kasino.

Den store literære Begivenhed var her Opførelsen af Strindbergs »Faderen«, det første strindbergske Stykke paa en dansk Scene! Strindberg viser sig som en Dramatiker af første Rang; »Faderen« er et klart formet Drama, der rolig og afmaalt skrider frem mod den skæbnesvangre Grænse, uden Spring eller Brud paa Enheden. Villig skal det indrømmes, at der i Stykket er noget sygeligt, noget monomant i den hele Betragtning af Forholdet mellem Mand og Hustru, men som Helhed gør det et uforglemmeligt Indtryk. Vi se Faderens utrættelige, udmattende Kamp for sit Barn, som ingen snæversynet Kvinde maa forkvakle, men som han selv vil opdrage efter eget Tykke, Barnet, der for ham, Fritænkeren, er Evighedshaabet paa Jorden. Dog den trædske Kvinde sejrer, hun driver Manden gennem Skinsygens Kvaler — er han Barnets Fader? — til Raseri, faar ham erklæret sindssyg og lagt i Spændetrøje af den gamle Amme ved List, en Herkules fængslet ved en Omfales Svig! Saa dør han da, forpint, jaget som et vildt Dyr, og efterlader Barnet, sit Haab, sin Fremtid i Forfølgernes Varetægt.

Spillet var anerkendelsesværdig. Hr. Hunderup havde faaet en forstaaelig Figur ud af Ritmesteren, navnlig hørte Scenen med Hustruen i anden Akts Slutning — Repliken efter Shyloch: »Har en Mand ikke Øjne? Har en Mand ikke Hænder — — som en Kvinde?« — til det bedste i Fremstillingen. Fru Krum udførte Lavra kølig og hvas, Ordene lød strenge og isnende. Fru Th. Petersen gav et tækkelig, stilfærdig Billede af den gamle Amme.

Folketheatret

har endelig faaet et Kassestykke i »Den 2den April«. Hidtil har dets Repertoire ikke slaaet an. Det originale Folkeskuespil »En Skærsild« af Peder R. Møller gik kun en fem Gange over Scenen. Forf. havde forladt sit egentlige Felt, hvor han har Ævner for dramatisk Digtning og skrevet et trivielt Forbryderdrama med Bedrageri og Besvigelser. Disse Forbryderskuespils Tid burde være forbi. Lad os til folkelige Scener faa sande Folkelivsskildringer, der fordele Lys og Skygge upartisk. I den Retning har Hr. Møller Ævner, det har han tilstrækkelig lagt for Dagen paa flere Steder i »En Skærsild«.

Vilhelm Østergaards »Den 2den April« behandler et Problem, om man vil, Problemet om Jødernes Stilling. I Stykket bliver den ærlige Joseph Levy forfulgt, haanet og uskyldig anklaget, men tilsidst staar han med Palmerne i Hænderne, han frikendes, og hans eneste Datter bliver en Søofficers Brud, et Varsel om benre Tider for det undertrykte Folk. Nogen mere indadgaaende Behandling faar Problemet ikke, og Stykket lider i det hele af en vis Ubehjælpsomhed, vel en Følge af, at Udarbejdelsen er sket i Hast. Imidlertid morer det — og Hensigten er naaet. Blandt de mange Personer skal blot Hr. Reumert fremhæves for sit frejdige og glade Spil som Holger Fischer, Rachel Levys Bejler. Hr. Wiehe kæmper modig og uforfærdet som Willemoes, og Hr. B. Petersen deklamerer Jødens Rolle med Pathos.

Dagmartheatret

har huset baade Ibsen og Bjørnson.

»Rosmersholm« hører vel ikke til Ibsens bedste Dramaer, men indeholder saa megen ægte Poesi, saa megen sand Følelse, at det er en Pryd for enhver Scene. Det vanskelige Punkt ved Stykket er Symboliken. Symbolsk Digtning er paa Scenen — forresten ogsaa hyppig udenfor den — uden Virkning, og det døde Sted er da ogsaa her Talen om de hvide Heste, om de smaa Børn og Slutningsscenerne med Springet i Møllefossen. De to første Akter tog sig godt ud, her er afvexlende Handling; først i de sidste Akter lammes Interessen. Hr. Lindberg har formaaet at puste Liv i Rosmer, at forme en levende Personlighed. Skikkelsen kommer til sin Ret og det præstelige er tilstrækkelig antydet. Hvor Stemmen formaaede at udtrykke de forskjelligste Nuancer, snart kjærtegnende-blød, snart resigneret-sørgmodig, snart forhaabningsfuldstille, snart vred-bebrejdende! Hr. Lindberg bar »Rosmersholm« ved sin fine, stemningsrige, udarbejdede Kunst. Frk. Fanny Petersen spillede Rebekkas vanskelige Rolle dæmpet, behersket uden at yde noget fremragende.

Bjørnsons »En Handske« spilledes i en ganske anden Skikkelse end det foreligger trykt, nu er Stykket sammentrængt og afpasset til Scenens Fordringer, og Handsketeorien er skudt frem i sin hele ubønhørlige Skarphed. I det trykte Stykke foregaar Optrinet med Handskens Kastning i 2den Akt, og Svava rækker til Slutning Alf Haanden til et Slags Forlig. Her kaster hun ham Handsken lige i Ansigtet ved Tæppets Fald for sidste Akt, og nogen Forsoning gives ikke. Mangen Tilskuer vil give Alf Medhold, og med Sympathi lytte til hans indtrængende inderlige Tale, og snarere betragte Svava som en excentrisk forskruet Snerpe.

Første Akt er virkningsfuld, koncis og klar, Slutningen har stor dramatisk Virkning. Men de to andre Akter gjør — trods fortræffelige Enkeltheder — et svagere Indtryk, navnlig anden Akt, hvor Venindernes Optræden er saa aldeles udramatisk. — Personskildringen er fortræffelig, især Riis med hans evindelige Uro, Løben om, Pynten paa sig selv. Han har altid travlt med Modesager. Han har ogsaa haft sine smaa Historier og ikke for intet været i Udlandet. Svava og hendes Griller slaar ham med Forbavselse, men det er taabelig Snak, Forlovelsen maa ikke gaa over Styr.

Som »Rosmersholm« holdtes ogsaa »En Handske« oppe af Lindbergs Spil. Hr. Lindberg havde skabt en genial Figur af Riis, Maske og Holdning vare særlig karakteristiske, og de stakaandede Repliker kom med en overordentlig komisk Virkning. Mesterlig var Scenen med Christensen i anden Akt, hvor Riis vil skjule Sagens virkelige Forhold og erklærer, at desværre er baade hans Hustru og Datter ude, indtil Miss North ringer, og Christensen gennem Vinduet faar Øje paa dem begge. Og saa Scenen med Fru Riis og Svava i 3dje Akt, hvor Riis vil kjøbe sin Datter en Villa ved Kysten og kommer slæbende med Vifter og Hatte og alskens Pynt for at udsone Damerne, indtil han endelig bliver rasende over deres Ligegyldighed og gaar sin Vej. Frk. Albrecht fik intet særlig ud af Svavas Rolle; hun spillede uden Energi, klynkende i

3. Akt, medens derimod Hr. Wiehe tog kraftig og modig paa sin lille Rolle som Alf.

Af Dagmartheatrets øvrige Nyheder skal vi blot omtale José Echegarays Drama »Alverden« (»El gran Galeoto«) interessant som Prøve paa nyspansk Digtning, som vi kende saa lidet til her i Landet; foruden »Alverden« kun Peres Galdoz' Roman »Leon Roch». Stykket er i Originalen paa Vers, som skulle være klangfulde og flydende. Den danske Bearbejdelse er i jævn dagligdags Prosa og skiller sig i hele Anlæget lidet fra kendte franske Dramaer. Hvad Forf. vil vise i dette Drama er, hvorledes det tusind tungede Uhyre, som kaldes den offentlige Mening, er i Stand til grundløst at ødelægge to Menneskers Livslykke. Noget stort Apparat sættes ikke i Virksomhed, den offentlige Mening, »Alverden«, bestaar tilsyneladende kun af Ægtemandens Broder, dennes Hustru og Søn, saa noget egentlig bevises ikke. Dramaet er imidlertid af stor dramatisk Kraft, gribende, febrilsk, og her som andetsteds gjorde det derfor Lykke, om end Spillet nu og da lod en Del tilbage at ønske. Hr. Cetti gav et tiltalende Billede af Andreas Horta, og Hr. Wiehe udførte Julius Martel med Dygtighed, hist og her dog noget forceret.

Theatrets næstsidste Nyhed, Folkekomedien »Marstals Plads« er en Dramatisering af C. Markmanns stemningsfulde Novelle »Havedøren«, foretaget af denne Forfatter sammen med Hr. P. Fristrup. Det er en Arbejderbevægelse i »sextiernes« Slutning, som her behandlds ret sympatetisk; hist og her er der noget uforklaret og usandsynligt i Handlingen, og sidste Akt er absolut uheldig, hvilket bidrog til, at Stykket ikke gjorde Lykke. Som Helhed er Stykket ikke uden Værd, det staar højt over de umulige tyske Folkekomedier, der under Tiden serveres, og selve Æmnet har sin store Interesse. Blandt de agerende bar Hr. Lindstrøm Prisen som Kjedelsmedden Jesper Byneke; han spillede med Liv og Lune og »brasede« ufortrøden paa.

Carl Behrens.

Frederik Vilhelm Hegel.

1817—1887.

Sikre Pæle ned han havde rammet,
Grunden, hvor han stod, var fuldt hans egen.
Dog var han saa dæmpet, fast forlegen
netop paa sin egen sikre Grund.

Han som kjørte med saa fast et Haandgreb
Digterhestene med Tøjler lange,
han — et fattigt Barn — var altid bange
for at støde til en fattig Haand.

Han — et fattigt Barn — han kjendte nøje
Frygt og Bæven for de trange Veje.
Mangen vildsom Aand han skaffed Leje,
naar han skjønned Vingens Flyvekraft.

Han var fuld af Kjærlighed i Sindet,
og hans Haand sig strakte gavmild aaben
mod de unge Mænd, som kræved Vaaben
til den smerterige Aandens Kamp.

Alting skete tyst, og daarlig led han
Tak fra disse mange hjulpne Venner.
Naar han saa, at de med sikre Hænder
brugte Vaabnene, han smilte glad.

Overbærende til alle Sider,
sky for altfor trodsig rejste Faner,
angst for altfor vidt udsvungne Baner,
men med sikker Sans for ærlig Færd,

lod han rolig sine Venner kæmpe,
hejsed Flag for dem til skjønne Fester,
samled i sin Bøgehave Gjæster,
som var Fjender uden for hans Grund.

Men i Huset, hvor han selv opmærksom
sad og spejdede ved Bordets Ende,
kunde Stridens Luer aldrig brænde,
thi han slukte dem med Øjets Smil.

Spøg han elsked, hvisked En i Øre
Ord, som kunde ramme — aldrig saare.
Og hvor evnede han at bedaare
En ved sine sagte Skulderklap.

Lattermild han var og nem til Taarer,
Hjertet talte fra hans blanke Øje,
mens han altid regned ud saa nøje,
hvordan bedst han glædede en Ven.

Hans Gemyt laa fjernt fra Had og Harme,
men Tyranner kunde Vreden vække.
Han har budt mig sine Hænder begge,
da jeg kæmpede mod en Tyran.

Gamle Hegel kom i Timer silde,
mens omkring mig raste Skjældsords Bulder,
sagde, mens han klappede min Skulder:
„Kniber det, saa kom De blot til mig!"

Tak for mange gode, glade Timer!
. . . Venner to, som færdes i det Fjerne,
beder Vinternattens røde Stjerne
hilse kjære gamle Hegels Grav.

S. Schandorph.

Asnières, 16de Januar 1888.

Don Juan II, 177.

„Det var en vild og brændingslagen Kyst."

It was a wild and breakerbeaten shore —
Slig sang det i mig, mens jeg gik alene
og lytted til Brændingsdrønet om Strandens Stene —
en orglende tung Musik til hine Ord.

Det bølgebovnende Hav drog, farvemat,
sig ud fra Kystens skummende Gulliggraa
igennem Sandbundsgrønt til Dybets Blaa.
Skyr over Himlen. I min Tanke Nat.

For Livet tyktes mig en haardhændt Bøddel,
mod hvem min Bue var forgæves spændt,
og al min Stræben sletted ej en Tøddel
i visne Loves Munkepergament.

Og saa — med ét — et fossende Lysvæld brød
sig nedover toppede Skyer — og en sitrende Bro
af bølgebaaret Solsølv mod Land sig skød,
og Himlen med lysblaa Øjne bag Taagerne lo.

Og Brændingen slog sin gyldenperlende Fraade
om Kystens svære Blokke Granit og Flint —
der fløj Anapæster i den boltrende Blæst,
og rytmisk-græsk sig løfted den grusgule Klint.
Langt ude laa disblaa Ør som en sejlløs Flaade —
mig tyktes Livet en klassisk-sollys Fest.

Jeg rejste mig og vandrede frejdig hjem
med Nakken rank og svulmende Storm i Sjælen,
jeg lo i min Jubel — og Gruset langs Havets Bræm
knased som Slangehoveder under Hælen.

Og Blæsten sang: Slip ej dit Haab! der rinder
al Tid en Sol, naar Regnen er forbi,
og fjærnt fra Smaakaars-Hobens Jord du finder
en ensom Kyst lig den, hvor Juan vandred med Haidee.

2/8 87.

Johannes Jørgensen.

Lord Byron.

Den 22de Januar var det Hundredaarsdagen for Lord Byrons Fødsel.

Det er en af de smukke Tanker, vore Dages stærkt pulserende offentlige Liv har ført med sig, at drage de store Mænds Hundredaarsdage frem af deres Glemsel og samle Nationerne i taknemlig Erindring om dem. Ikke for de dødes Skyld — de kunde sove lige roligt i deres Kister uden den Slags Ovationer, og hvis de kunde se dem, vilde mange af dem vel endogsaa frabede sig dem med et temmelig bittert Smil — men for de levendes kan det være nyttigt. Man lærer altid noget af slige historiske Tilbagesigter, forudsat de foretages paa den rette Maade. Og siden den absolute Retfærdighed nu en Gang ikke lader sig gennemføre, saa er der dog en Slags Trøst i at se, at Efterslægten opretter overfor de stores Manes, hvad Samtiden forbrød imod dem i levende Live.

Jeg mindes, at jeg en Gang som ungt Menneske kom op at køre med en Bondemand hen ad en Vej. I Samtalens Løb beklagede han sig bittert over sin Præst, der var en ivrig Beundrer af Grundtvig. Da jeg mente, at den Ulykke var ikke saa stor, og at Præstens Beundring kunde have været daarligere anbragt, svarede han: „A har ikke imod, at Biskop Grundtvig kan være en dygtig Mand; men han skal ikke berömmes, förend har er død.“

Dette er som oftest Samtidens Standpunkt overfor de fremragende Individer, og det kan ikke nægtes, at der kan være et Moment af Berettigelse deri, for saa vidt som de levende undertiden gøre det svært nok at yde dem den Beundring, som deres Ævner virkelig fortjene.

Men Døden forsoner, og det er mærkeligt at se, hvorledes

den store Distanceblænder, Tiden, lægger sin mildnende og forskönnende Glans selv om de Hoveder, hvis Træk vare Samtiden mest forhadte.

Hvor vidt det imidlertid til Udgangspunkt for slige Hundredaarsfester er heldigt at vælge den afdødes Fødselsdag; synes mig tvivlsomt. Det er dog ikke paa denne, det kommer an, men paa det Tidspunkt, da vedkommende först traadte frem for Offentligheden og saaledes fødtes i Samtidens Bevidsthed. Eller endnu smukkere at mindes Genierne paa Datoen for deres Hovedværkers Fremkomst, saaledes som man forleden fejrede Mozart paa Don Juans Hundredaarsdag. Vælger man Fødslen som Udgangspunkt, vil Mindefesten let, i al Fald, hvor den afdøde opnaaede en betydelig Alder, komme for nær efter Dødsdagen til at faa den rette Karakter af en historisk Apotheose. Man tænke saaledes paa Grundtvig, hvis Hundredaaarsdag man festligholdt kun elleve Aar, efter at han havde forladt Skuepladsen for sin Virksomhed.

For Byrons Vedkommende er der imidlertid ingen Anledning til den Slags Betænkeligheder. Paa samme Tid som han i sin Digtning ligger os forunderlig nær, staar han som historisk Skikkelse fjærnt i Aarhundredets Baggrund knejsende i titanisk Storhed blandt de mange Berömtheder fra dettes Begyndelse. Der er over hans Liv noget af den samme Æventyrets Morildsglans som over Napoleon; de høre saa at sige til én Legendekreds. Der er over dem begge noget af en Mythes grandiose Uvirkelighed. Forstanden vægrer sig ved at godkende deres historiske Realitet, fordi de synes for store til at gaa ind i Tilværelsens almindelige Ramme. Vi have alle noget af denne halv ubevidste Vantro over for det store, det usædvanlige, der synes at kuldkaste Hverdagenes haandfaste Erfaring. Og saa er der det ejendommelige ved disse „store“ Mænd, at medens Glemselen efterhaanden udvisker Hverdagsmenneskenes Skikkelser rundt om dem, hele deres historiske Omgivelse, af Erindringen, lader dem forsvinde som bag en Taage, saa er det, som de store Skikkelser vokse sig större af de rullende Aar, og hæve sig frem i stærkere Kontur mod denne Baggrund af blegnende Liv, indtil de synes at staa alene som Inkarnationer af Tiden selv.

Den Digterslægt, der voksede op i Tiden efter den franske Revolution, var ikke lykkelig. Slægten, der havde kappet Tradi-

tionens Ankertov og var styret ud paa den vilde Sø for at søge Lykken, blev søsyg under Vejs, og Søsygen kaldte man Weltschmertz. Det var en Kvalme frembragt ved at være kommet ud af Ligevægt, ved stadig at kastes frem og tilbage mellem uensartede Livsanskuelser uden igen at kunne komme i Ro. Naturligvis tog man det paa forskellig Maade. Medens nogle knyttede Hænderne i bitter Trods og Haan mod de Guder, de ikke længere troede paa, og stönnede deres Smerte frem i Forbandelser mod Livets Atlasbyrde, var der andre, der søgte Trøst i Fantasiens gyldne Slotte og prøvede paa at glemme den Jord, de dog maatte træde. Det var et Fantasiens Orgie, som det ikke var kendt i lange Tider; men Renaissancetidens Sundhed og friske Livsglæde var ikke deri. Det endte i vilde Opiumsdrömme og i Udmattelse. Søskolens Digtere drog ud paa Landet for mellem Søer og stille Skove at tilbede den Naturens Aand, Rousseau havde manet frem af sin Forglemmelse, og forvinde Virkelighedens Skuffelser. Men deres Horisont indsnævredes i denne fjærne Afkrog og deres digteriske Fond, der ingen friske Impulser modtog, udtømtes hurtig eller forsumpede i Stillestaaen. Andre hærdede sig til Kampen mod Livets haarde Virkelighed og tog den op; men Kampen var for haard, og de gik til Grunde. Over alt manglede det attende Aarhundredes rolige Harmoni, dets sikre Begrænsning og den Flegma, som deraf fødtes, og kun de af Naturen selv lykkeligst og mest harmonisk udrustede slap nogenlunde uskadt gennem Ildprøven og fandt i deres eget Sind den Ligevægt, de ikke kunde finde i Livet udadtil.

Blandt dem, der søgte Lykken i det travle Verdensliv, i Kampen for Frihed, i Trods mod Bigotteriet og den stigende Reaktion, var Lord Byron, den voldsomste og uroligste af dem alle, og derfor den ulykkeligste. Voldsomheden og Ulykken havde gennem mange Slægtled været arvelig i hans Familie paa fædrene Side, og han fik ikke som Mødrearv nogen Modvægt derimod. Der var hos ham en oprindelig og dyb Uoverensstemmelse med Verden, og alt syntes at have sammensvoret sig om at fylde ham med Mistro til Menneskene og til Livet. Han kom til Verden som Frugt af et Ægteskab, der var opløst, og alt ved selve Fødslen blev han gennem sin Moders uforsvarlige Hensynsløshed mærket med en Legemsfejl for hele Livet. Byrons Venner have næppe set meget fejl, naar de deri have søgt Be-

grundelsen af mangt og meget i hans Karakter. Hvor stor en Rolle slige legemlige Deformiteter spille i Menneskets psykiske Udvikling, er maaske næppe endnu klart forstaaet. Der er vel dem, blidere Sjæle, der kunne tage et saadant Kors op i Taalmodighed, og blive mildere derved; men hos en Karakter med Byrons ubændige Stolthed og Mangel paa Evne til Resignation, maatte det nødvendigvis give mægtig Næring til hans Bitterhed og Skæbnetrods. Under en hysterisk Moders Øjne voksede han op i et ensomt Hjems Uhygge, uden at kende Barndommens mildere Glæder. Opdragelsens Holdningsløshed blev Midlet til at forstene Barnesindets Blødhed i systematisk Trods og give ham den sikre Holdning, der udmærkede ham for hele Livet. Derpaa gennemgik han det isnende Snevandsbad, som Opholdet paa en af de fashionable engelske Opdragelsesanstalter efter de engelske Forfatteres samstemmende Vidnesbyrd er. Han hærdede sit Legeme ved den Sport, der i saa rigt Maal drives ved engelske Skoler, og sit Sind i Trods mod de disciplinære Myndigheders formentlige eller virkelige Tyranni, medens Følelsessiden i hans Væsen gav sig Udslag i svæmeriske og ideale Venskaber og smaa Amouretter, og da det nu en Gang var Mode at skrive Vers, saa fulgte han Moden og skrev Digte om Venskabets Skönhed og Kvindernes Svig. Disse Vers samlede han siden under den passende Titel „Ledige Timer“ (Hours of idleness) og offenliggjorde dem under Mærket „en mindreaarig“. Det var disse Vers, der skulde opnaa en Navnkundighed, som Byron selv den Gang mindst kunde ane, rigtignok paa en hel anden Maade, end han havde ventet det, idet de fremkaldte en Recension i Edinburgh Review, der i og for sig ingenlunde var ubillig, men hvis drillende og haanlig affejende Tone blev den Gnist, der tændte Byron i Fyr og Flamme. Han opfattede Kritiken med drengeagtig Ømfindtlighed som en Udfordring, der maatte hævnes, og Hævnen kom i Form af et Angreb paa hele den samtidige engelske Poesi med alle dens fejrede Navne. Genierne begynde ofte deres offentlige Bane ved at manifestere sig gennem en eller anden Voldsomhed, og saa umodent og umotiveret dette Stridsskrift end var, saa tiltvang det sig dog Opmærksomhed ved sin eksempelløse Hensynsløshed. Efter at han saaledes havde markeret sin Plads i Literaturen, gik han som en anden fornem Englænder paa Rejse med sin Tjener og sin Spleen. Han tænkte først paa at gaa til Østerland, til

Persien og Indien — den nye Digterkunsts forjættede Lande — i Virkeligheden blev det kun en Rejse til Sydevropa, hvorfra han hjembragte Childe Harolds første Halvdel. Med denne Bog slog han med et Slag igennem; han vaagnede en Morgen og fandt sig berømt. Alverden kappedes om at forgude og forkæle ham, Kvinderne især, han var persona grata i den fornemme Londonerverden. Livstørstig som en ung Herkules satte han sig til Bords og tog uden synderlige Skrupler for sig af Retterne. Han var vel ikke blind for Hulheden i dette Liv; men, lige meget, Damerne vare smukke, Vinen god, og det var heller ikke ubehageligt at blive baaret paa Hænderne. I sit Otium skrev han forskellige Digte, der med Lethed sejlede i Childe Harolds Kølvand. Han lod selv haant om dette ørkesløse Versmageri, dette Perlestikkeri som noget, der var en Mand uværdigt; der var den samme Foragt hos ham for Kunsten som Kunst, som Strindberg holder af at bære til Skue. Han skammede sig halvt over at være dens Dyrker og holdt af at omtale sine egne Værker — disse Værker, der vakte saa megen Sensation — en bagatelle. Forceret letsindig, som han var, giftede han sig med en af Landets Døtre. Han tilsatte Ægteskabets Lyksalighed i Løbet af en Maaned og sin Formue i ni, saa kom Krachet. Kreditorerne brød ind og gjorde Eksekution, hans Hustru rejste over Hals og Hoved fra ham og lod ham siden vide, at hun ikke mere agtede at vende tilbage. Hun havde lidt altfor meget under Samlivet med en saa ekstravagant og voldsom Natur. Hun ansaa ham for gal, og muligvis hun havde nogen Grund dertil; hans Voldsomhed kunde undertiden antage Karakter af Galskab. Og Pressen, Publikum, den offentlige Mening stødte sin Afgud fra Tronen, og som han før havde været løftet til Skyerne, saa blev hans Fald nu stort. Sandt og usandt, Rygter og Beskyldninger, det tog altsammen Fart som en rullende Sneboldt, det kom som en styrtende Lavine over hans Hoved. Døre lukkede sig, Venner faldt fra, og han læste sin Dom i Folks Miner ikke mindre end i Bladene, der overdængede ham med Skældsord. Det gode Selskab havde ekskluderet ham. Det var Byrons anden store Kontrovers med Offentligheden. Resolut brød han op og forlod sit Fædreland med det faste Forsæt aldrig mere at vende tilbage, og han kom heller ikke mere til England førend som Lig.

Det var denne anden Udfordring, hans Ævner havde ventet paa for at komme til fuld Udfoldning, det var paa denne Kamp-

stilling, at han voksede til Gigant. Først nu tog han sig selv digterisk i fuld Besiddelse, nu havde han en Opgave, der egnede sig for hans Geni, en Opgave hvorpaa han kunde sætte al sin Lidenskab ind: at afsløre dette Samfund, der havde forstødt ham. Som der er en dramatisk Kraft og Stigning i hans Liv, saaledes er der ogsaa fra nu af en bestandig Stigning i hans Produktion. Han hjemsender fra sit Eksil det ene Mesterværk efter det andet, alle ere de som Aktstykker i hans Dokumentation mod dette hyklerske Samfund, som han havde haft en saa enestaaende Lejlighed til at lære at kende. Han vilde rive Masken af dets Ansigt, vise det i sin sande Skikkelse, trodse og ægge det. I hundrede forskellige Former, ud fra hundrede forskellige Udgangspunkter, førte han sin Krig, og det opbragte Samfund fraadede og skummede af Raseri mod den eksilerede, der nu var udenfor deres Tungers Rækkevidde, og som de ikke havde noget virksomt Vaaben imod. De kunde udslynge saa mange moralske Banstraaler, de vilde, de naaede ham ikke, medens han Gang paa Gang i Værker, der lynede af Vid, stillede dem i Evropas Gabestok og nedkaldte Latteren over deres ærværdige eller skønne Hoveder. Man vil maaske mene, at Byron ikke var Manden til at sætte sig til Doms over dette Samfund, hvis Saloner han havde søgt, hvis Mad han havde spist, og hvis Virak han havde modtaget. Men én Egenskab havde han dog, som gav hans Domme Vægt, det var hans hensynsløse Ærlighed. Han havde aldrig smykket sig med den moralske Dommerværdigheds Paryk, han havde aldrig gjort sig bedre end han var, han havde heller ikke glemt, hvor let han havde faaet Forladelse for sin Ungdoms Forsyndelser, hvor huldt Damerne havde trøstet ham, hvor læmpeligt og selskabelig-dannet der var bleven taget paa alt dette med Moralen, før han af Vanvare var kommet til at træde dette Samfund paa dets ømmeste Ligtorn og var bleven udstødt i det yderste Mørke. Men for Resten anvender han ikke længere sin Ungdoms direkte Angrebsmethode, disse klodsede Kølleslag, der ramme paa Maa og paa Faa. Han har ikke for ingen Ting færdedes i „society“; nu véd han, hvorledes man siger en Spydighed i Forbigaaende og med et sødt Smil, han véd, at det ikke er god Tone at slaa Folk ihjel med Køller, naar man med meget mindre Anstrængelse kan udføre det samme med en Floret. Han har vundet Smidighed i Aarenes Løb og Ligevægt under Kampen. Er der et saaret Hjærte paa Bunden, saa lægger han dog en Maske af blaseret

Ligegyldighed derover. Hvorfor skal man skabe sig? Er Mennesket ikke et Produkt af Omstændighederne — ja selv de værdige Briter med deres Lakister og Moralister ere et Produkt af Omstændighederne — man bør være overbærende!

Stoffet vælder op under hans Hænder nu. Det er en forbavsende Produktivitet han udfolder paa samme Tid, som han er optaget af mange andre Ting. Han udsender Værk paa Værk: „Manfred", „Beppo", „Kain", „Himmel og Jord", „Dommedagsvisionen" for blot at nævne nogle af de vigtigste, og saa endelig sit Hovedværk „Don Juan", et Værk, der i sin Art er enestaaende i Verdensliteraturen. Det er et Digt om Mennesket, dette tæmmede Rovdyr, der har taget Selskabsdragt paa og spiller social Komedie, og nu morer Forfatteren sig med at trække Kjolen af ham igjen og fremvise alt det, der gemmer sig under den, alle de primitive Drifter, hele den gamle, uciviliserede Adam. Det er Mennesket i hele sin Guddommelighed, i sin Fornedrelse, i sine Selvmodsigelser, sine Indbildninger og i sin absolute Intethed. Et Dommedagsdigt over de menneskelige Illusioner, bittert som Galde, salt som Havet, sort som Døden, og vekslende som Timerne, der komme og gaa. Her har Byron givet sig selv med alle sine Erfaringer og Anskuelser, alle sine Sym- og Anthipathier, alt sit Liv og alt sit Væsen, og han har givet det med den ham særegne Hensynsløshed og sit næsten ubegribelige Mod til at sige Sandheden. Men hans Landsmænd havde ikke det samme Mod til at høre den, som han til at sige dem den. Paa dette Tidspunkt havde paa den ene Side Skrækken og Forfjamskelsen og paa den anden Side Terrorismen overfor Byron naaet en saadan Højde i London, at dette hans betydningsfuldeste Digt maatte udkomme anonymt og uden Boghandlernavn paa Titelbladet, som var det en Mørkets Gerning. Southey, Englands lavrbærkronede Hofpoet havde jo erklæret ham, den landflygtige, i Rigens Akt, og i Religionens, Samfundsordenens og den huslige Morals Navn overgivet hans Navn til Afsky, og der var sikkert ikke saa lidt Stemning for at lade hans Bøger offenlig opbrænde af Bøddelen, hvis ikke vort Aarhundredes hele Aand lidt for bestemt havde modsat sig en saadan Praksis.

Byron havde gjort nok for Udødeligheden, han kunde rolig dø, naar det skulde være. Men, skønt han aldrig havde frygtet Døden, syntes det næsten, som om Døden med Flid havde undveget ham. Da var det, at Grækernes Opstand brød ud, og han

ilede til Valpladsen for at støtte de haardt betrængte med Raad og Daad. Det lykkedes ham med overhængende Livsfare at slippe ind i det belejrede Missolunghi, hvor han blev hilst med almindelig Jubel; men, medens han her syslede med Planen til en Ekspedition mod Lepanto blev han bortrevet af en heftig Feber 1824. Hans Lig blev ført til England og begravet der. Nogle faa Venner og Beundrere fulgte ham; men hele den fornemme Verden, Whigger saa vel som Toryer, holdt sig i forsigtig Afstand, medens de af Hensyn til hans Rang lod deres tomme Ekvipager følge med i Toget. Medens Processionen skred gennem Londons Gader, traadte en simpel Mand — en Matros — ud af Mængden og sluttede sig til Følget. Man spurgte ham, om han hørte med, og han svarede, at han kom for at gøre sin Honnør for den afdøde, hvem han havde tjent i Levanten. Man anviste ham da en Plads i en Vogn blandt Tjenerskabet; men han svarede, at han var rask og rørig og vilde hellere gaa bag efter Ligvognen.

Den 16de Juli blev hans Lig bisat i hans Familiebegravelse i Nærheden af Newstead Abbedi, hvor hans Moder og mange af hans Slægt laa begravede.

Ved Modtagelsen af Budskabet om Lord Byrons Død skrev Walter Scott, der som bekjendt meget langt fra hørte til hans Meningsfæller (hvis man overhovedet kan tale om saadanne i Forhold til en saa uafhængig Aand), følgende Mindeord: „Den mægtige Genius, der vandrede iblandt Menneskene, som var den hævet over de dødeliges almindelige Kaar, hvis rige Kræfter vi altid betragtede med Undren og med en Følelse, der nærmede sig til Skræk, som om vi ikke ret vidste, om den var af det gode eller af det onde, er lagt til Hvile saa roligt som den simpleste Bonde, hvis Tanker aldrig forlod hans daglige Arbejde. Den berettigede Dadel saa vel som den hadefulde Ondskab er nu forstummet, og vi føle det næsten, som om den store, straalende Komet pludselig var forsvundet fra Himlen, i det Øjeblik da alle Kikkerter vare rettede imod den for at undersøge de Pletter, som formørkede dens Klarhed. Nu spørges der ikke længer om Byrons Fejl, om hans Forløbelser; men hvorledes skal det Hul udfyldes, som han har efterladt sig i vor Literatur. Vi frygte, at det næppe vil ske i denne Generation, der iblandt mange højtbegavede Mænd ikke har frembragt nogen, der kommer Byron nær i Originalitet, den første Betingelse for Geniet.“

Det er sande Ord, og de ere lige saa hædrende for Scotts Hjærte som for Byrons Geni. Hvad der skiller ham fra de andre Digtere i Aarhundredets Begyndelse, fra de egenlige Romantikere, er hans Udadvendthed, hans skærpede Virkelighedssans. Han bunder dybt i det 18de Aarhundrede i den forrevolutionære Literatur ved sin Tankes rationelle Klarhed, sit Hang til rhetorisk Pragt og ved sit glimrende, strömmende Vid (en Egenskab, hvorved vort Aarhundrede just ikke har udmærket sig). Den nye Skoles Løsen var Inderlighed, Gemytsdybde, Mystik; men den gjorde paa betænkelig Maade Fantasien til herskende Evne efter først at have løsrevet den fra Virkelighedens og Naturnødvendighedens Love. Dette var Byron i hans Hjærte imod, og det var sikkert ikke alene Modsigelseslyst, der fik ham til at pege paa Pope i Modsætning til denne begyndende Opiumsrus, der vel aldrig fik helt Magt med det engelske Folks sunde Sans, men som i Tyskland f. Eks. løb ud i rent Vanvid. Der kan rejses mange og berettigede Indvendinger mod Byron. Man kan finde hans Livsbetragtning flad, hans Versekunst nonchalant, hans Melodi fattig; han er altfor ofte sentimental, theatralsk eller tomtpathetisk, og vi kan personlig føle os mere tiltalt af Shelleys Sjælfuldhed og Sødme, af Simpliciteten hos Worthsworth eller det maleriske hos Keats; men spørges der om Frembringelsens Kraft, om universelt Geni, saa maa man alligevel pege paa Byron, som den, der alene kan fylde Pladsen.

Alfred Ipsen.

Byron.

22. Jan. 1788—19. Apr. 1824.

Jeg savner ingen Helt*), har ej behov
at rode i en Dynge muldne Kranier.
Napoleon og Nelson gi'r jeg Lov
med samt Juan, den vidtberejste Spanjer.
Lad Videnskabens tungt beslagne Plov
kun fure dér! Men jeg vil uden Plan Jer
berette — da det enkelte gør dum —
om Byron — Krig, Aand, Elskov i en Sum.

Byron, som Oprørstrods i Hellas saa'de,
hvor de var fri, omtrent som de drak Vin til —
hvis Aand har ruget over Verdens Gaade,
paakaldet Djævelen og lagt sig Spleen til,
hvis Elskov . . . Naa! en kælen „Deres Naade"
bekigger Dem lidt frit, og hun er fin til!
De ender med at sige „du" til Damen,
— med mindre hun gør Vers og har Examen.

En ung Adonis med lidt Sans for Smiger,
berømt og ikke mindre stolt end svag,
vil altid finde ømme nok, som higer
at kurre tæt som „Duer paa hans Slag."
Bort vemodsfulde Vers til gamle Piger!
Har Lykken glemt dig, saa er Dyd din Sag;
men derfor vore Fødder blev betro't os,
at vi skal danse, naar vi sér vort Rhodos.

---

*) Begyndelsen til Byrons „Don Juan":
I want a hero; an uncommon want, etc.

„Vort Rhodos"! — men hvad nytted os vort Held,
naar ej en Due vilde med os sukke?
. . . Naa, frem med Lys, og Vin i Skaalen hæld!
jeg tømmer dette Glas for alle smukke,
først for Miss D. . . . og ved min Dør i Kvæld
forklædt som Page venter nok en Dukke.
I Nat Duet med Frue den og den,
i Morgen med de samme Fruers Mænd.

— Der var et lystigt Liv i Taagestaden,
og ved hver stor Souper man gærne saa' ham;
og efter Bordets Glæder — Vinen, Maden —
forhippet vogted alle Damer paa ham.
De reves om ham som et Fund fra Gaden:
saa fin han var . . . ak hvem der maatte flaa ham!
Og han, sentimental, var altid rede,
men han blev lunken, naar hans Ord blev hede.

„Sentimental" — det dér: „forbandet Digt"!
vi vilde gærne højromantisk gløde,
men bli'r til Is — og klager, at et rigt
betaget Sind for tidlig lagdes øde.
Saa græd han over troløst svegen Pligt,
derpaa han trodsed, selv i Helvedbrøde;
en falden Engel, Lucifer, han svor ved,
og Sorg blev Hælvten af hans Verdensstorhed.*)

Den stakkels Lord, saa mange Duers Høg,
og alle uden Sans for Næstens Ret!
Det blev en Kappestrid, som ej var Spøg,
saa det er intet Under, han blev træt;
men at han gifted sig! — Jeg til Forsøg
langt før en Tiggertaske, slet og ret,
lod stadse op. For skal det være broget,
bort med en altfor trykket Brug af Sproget!

---

*) Sorrow seems half of his immortality.
Kains Ord om Lucifer. Byron: Cain. I Act.

Har du forrykt det halve Londons Kvinder,
saa hader dig det halve Londons Mænd.
Han gifted sig og skabte nye Fjender
i Dameverdnen, som var før hans Ven.
Og Konen . . . der er *milde* Tigerinder:
de undres blot, naar Manden rives hen,
og sukker fromt: Ak, jeg imødekom ham;
jeg kan ej mer — bind Spændetrøjen om ham!

Vi vil jo elskes — lad dem slaa og bide,
men denne Hustru-Langsomhed gør gal;
de handler os sagtmodige og blide,
som var vi syge fra et Hospital.
Formynderskab kan mindst af alt vi lide;
er vi ej Mænd? hu, for en Helveds Kval! . . .
Skilsmissesag, Skandal, saa London braged.
Han strøg til Havs fra Duerne og Slaget.

Dér blaaned Taagelandets Kyster bort,
„for ham de skulde stedse blive blaa,"
der brast hvert Baand, hver Smaaligheds-Akkord,
som han saa Kølvandsstribens Skum forgaa;
at være énsom, var det ikke haardt?
men dog, hvor frit og fast man kunde staa!
. . . Snart saas kun Hav omkring, hør Bølgelyden!
Helt sydlandsk er mit Blod — vi gaar mod Syden.*)

Venezia! forvitret Marmor — Aske
af Romerglød, som endnu Kinden bruner —
i Vemodssmælten og i Jubel plaske
de langelig henslentrende Laguner;
mit Sind er splittet, jeg vil tage Maske,
vil støje, gætte kaade Hjærters Runer.
Ti Stilheden er Dødens; her maa lés — ja!
Hil dig, du gyldne, hvide, blaa Venezia.

---

*) My blood is all meridian.
Byron: „Stanzas to the Po."

Mit Englands Grædeklima! — hvem kan være
sig selv og Næstens Fejl i Taarer bade? . . .
Stig i min lette Baad — ro Gondoliere!
og, skønne Maske, lad os være glade.
Men Englands ladies — tal ej om de M . . .;
hver anden skrev sit Liv paa *faldne Blade*.
Tal om din Mand, din Beppo, stakkels Fatter;
for jeg har Lyst til Karneval og Latter.

Kom, Fornarina, det er kulsort Nat,
og dersom nogen sig i Vejen sætter,
saa sig kun: „Byron har mig stævnesat,
Lord Byron, engelsk Skjald og Fandens Fætter,
Karl for min Tunika og Eders Hat,
desuden ej ueffen i Stiletter."
Og inden du er færdig, bøjer Karlen sig;
jeg ser hans Buk og slunkne Anbefalen-sig.

Ja her er djævledejligt i Venedig,
ret infernalsk et Kor Bakkanter hviner.
Dog Djævelskab og korte Skørter, ved De,
gør træt, som Silkeslæb og Sørgeminer.
Og næppe nok den falske Lyre smed De,
saa skratter deres nye Violiner.
Skrig er for ladies, Grin for Lazzaroner,
men Livet er et Spil af Mellemtoner.

Det kan du ej forstaa, o Thomas Moore!
rimstærke, brave Digter, som beskrev ham,
og størst din Ven du saa', o Thomas Moore!
naar Sorg og Lyst romantisk sønderrev ham.
Du traf ham i Venedig: Mand og stor,
højt over alt det smaa, som fordum drev ham,
og fatted ej midt i din Tales Flom
hans lette: „Bliv nu ej poetisk, Tom!" *)

---

*) Don't be poetical, Tom.

Saa var det, Byron mødte sin Grevinde,
et af de gode Børn, hvis milde Øjne
vor kolde Dag saa lyst, saa hedt beskinne;
som intet véd om Tvivl og Verdens Løgne,
men helt, saa helt, saa helt sig lader vinde.
Og bort er alle skumle Timer fløjne;
du bli'r en Syttenaarigs Bytte, Stymper!
din svage Sjæl i Solens Væld sig krymper.

„Hans ædle, skønne Aasyn, søde Røst,
hans Væsen, Ynde“ *) gjorde, at hun gav ham
sin unge Iver og kun fandt sin Lyst
at maatte elske ham og . . . holde af ham.
Saa skrev hun fra Ravenna efter Trøst,
og som i Angst, at hun var altfor lav ham:
„Jeg skal nok læse, spille, undgaa tomme
Veninder . . . hvad du vil — men du skal *komme*.“ **)

Og Byron, denne primus blandt Galaner,
snart lige kær af Aandedræt og Død
af Smærte, Vellyst, Dydsbørn eller Flaner
han skatted, hvad et simpelt Hjærte bød.
Hun var *den rette* — ingen „Ungkarlsvaner“
han førte med, som Sjælens Fromhed brød:
saa stolt, at ingen Gud ham kunde vinde,
og øm nok for en syttenaarig Kvinde.

Men hun var gift, Teresa — med den bedste
af gamle Mænd! hvem gør hans Storhed efter:
at skænke selv sin Kone til sin Næste?
Dog, flyv kun højt — ved Støv, ved Støv du hæfter;

---

*) Teresa Guicciolis Brev om hendes første Møde med Byron: „La nobile e bellissima sua fisonomia, il suono della sua voce, le sue maniere, i mille incanti che lo circondavano lo rendevano un essere cosí superiore a tutti quelli che io aveva sino allora veduti che non potei a meno di non provarne la più profonda impressione“ etc.

**) „She will, according to his wish, avoid all general society, and devote herself to reading, music, domestic occupations, riding on horseback — every thing, in short, that she knew he would most like.“

din Skæbne rider Post med fire Heste,
den naar dig, splitter dine svage Kræfter;
en Dag dit Hjærte hamrer som en Smedje . . .
— Jeg havde tænkt at skrive en Tragedie.

Ak Blodet gaar til sidst dog af med Sejren,
den gamle Greve, uglad som „padrone“,
— han vilde ogsaa elskes à la Byron —
fandt paa at flygte med sin egen Kone;
saa, efter nye Scener, ny Belejren,
blev Ægteskabet løst for Pavens Trone,
og Byron og Teresa hented Fred sig
en Stund, til Skæbnen hvisked sit: „Bered dig!“

Men længe fandt sig Staklen i at nøjes
med Æren: blot saa fin en Ting at eje!
hun tæredes af Savn og skulde føjes,
for ellers var det Graad og Sygeleje.
Ungt Træ skal knejse og det gamle bøjes;
saa red Lord Byron fro Ravennas Veje
og skrev: „Jeg steges af Kampagnens Hede,
nu plaskede jeg helst i Golfen nede.“

Gør denne Golf, Tom Moore, dig saa forstemt?
du skærmed helst Lyriken mod Forkølelser
og dadler Byrons kaade Hang til Skæmt
med Hjærtets aller inderligste Følelser.
Dog Reaktion behøves, naar for slemt
vi dukkedes i skønne Oversølelser.
Lidt Spot forfrisker os vor Helligdom
ved sin Kontrast, — „Bliv ej poetisk, Tom!“

Dér red han tit langs Bredderne af Po,
naar Solen flagred mat — imod den Time,
da Myggedansen summer os til Ro,
mens Skygger Lag for Lag om Vejen stime.
Her kommer Naaleskoven — her en Bro,
derpaa han skimter Havets sølvblaa Strime..
Og dér staar Én og stirrer langt her henad,
mens alle Hunde glammer i Ravenna.

Aa disse Nætter, Dage! da vor Ungdom
en Gang sin rette, sarte Majdrøm kender,
da vi skød langt forbi det svage Punkt: — om
den ene isner, naar den anden brænder;
vi aander let, og intet ta'r vi tungt om,
og hvad vi naâr, bli'r Guld i vore Hænder.
I smidig Leg, til vor Venindes „Amen“,
vi kunde tømre Verdensvraget sammen.

„Sorg var hans Storhed“ — ja tilforn! den styrter
for Klangen af hans evigunge Latter.
„Men nu — gem eders Laurer, eders Myrter!
træt af mig selv én Ære kun jeg skatter:
at lette Jordens svage Sønners Byrder
og blive elsket af en Jordens Datter.
Og dør jeg snart, jeg er dog ufortrøden:
jeg elsked Livet uden Had til Døden.“

„Jeg kendte Londons Regn, Venedigs Sommer,
og Balsamro Ravennas Lunde bød;
jeg nynned Vers som Lurer og som Trommer,
der skræmmed Konger, tændte Folk i Glød.
Hvad er der mere? se, din Time kommer,
lad Hellas' Frihed faa din stolte Død.
Søg som Soldat din Grav — det er dig bedst —
og vælg din sidste Jord — og tag din Rest!

Hellas laa splittet, da han steg i Land,
en Helt for Græker, skønt de voldte Nød ham,
med Sydbo-Ild og brittekold Forstand
han greb sit Spil, de knurred, men de lød ham.
Og Folket jubled mod „den ædle Mand“
— til Feberen i Missolonghi brød ham.
Græd nu, Hellener langs det vinblaa Hav,
strø Blomster, græske Piger, paa hans Grav!

Saa glatted Døden da de spændte Bryn,
et *Kain paa Trods* var deres Adelsmærke;
saa brast de engleskønne Øjnes Syn,
og Jorden tog igen den jordisk-stærke.

Var han *sig selv?* — med djærve Tankers Lyn
han var sig selv *bekendt* trods alle Klerke;
en Mand, en Helt, *plastisk* med frie Arme,
helt Menneske i Lidelse og Varme.

Og Døden førte ham til deres Rige,
som evige i Slægtens Tanker bo,
hvor ogsaa hans Teresa, stakkels Pige,
da dog de hørte sammen, disse to,
vil sé en Dør paa Klem og ind sig snige
og elske ham, som før, bestandig tro,
hun, som i Viddets salte Havbris gød
sin Duft af Land, sin fine Morgenglød.

* * *

Det er ved Foraar i det friske Græs
blandt grønne Banker, hvor det ikke blæser,
og alt er Sol ud til det fjærne Næs,
Fuglene trilre — en Flok Vildgæs hvæser.
Og hun og jeg har slaaet op et Steds
i „Don Juan", og Haand i Haand vi læser —
den smukke Bog, hvis Lægeurter kogler,
mens Slægten end har Marv i sine Knogler.

Sophus Claussen.

Byron som digter.

Efter Algernon Charles Swinburne.
(The Nineteenth Century 1884).

Jeg vil tillade mig at fremsætte en simpel påstand eller i det mindste en simpel mening, som jeg vil holde mig til. Vinder den ikke bifald, er al tale overflødig; det vilde være rent ørkesløst for en, der ansér den for ubestridelig, at indlade sig i tvist med en, der tror at kunne bestride, at en digters første og væsenligste egenskaber må være fantasi og harmonisk ævne, at hvor disse mangler gives der ikke poesi, som fortjener dette navn, og at hvor disse egenskaber forefindes i fyldigst mål, selv om de ikke følges og støttes af andre gode egenskaber, selv om den etiske og kritiske sans kun gör sig kendelig ved sin fraværelse, dér og kun dér findes den bedste og højeste poesi. Det er aabenbart umuligt at give nogen nyttig eller tjenlig definition af disse begreber. Har nogen lyst til at hævde, at Byron kendte harmoniens hemmelighed, vilde det være ligeså gavnløst at øde tid og tale på at bekæmpe en sådan påstand som at tvistes med en musikkritiker, der mente, at „Orfevs i underverdenen“ er et sublimere exempel på hellig musik end „Israel i Ægypten“. Byron er mod Coleridge og Shelley noget nær, hvad Offenbach er mod Händel og Beethoven. I andre æmner end de, Coleridge og Shelley beherskede, over egne, hvor de ikke kunde sætte ulovlig fod uden strax at gribes i forholdsvis eller fuldstændig vanmagt, dér rådede Byron med højest myndighed — en sand konge af guds nåde, men i et land udenfor den absolute poesis eget rige. Ingen kan nægte hans fyrsteret til det omtvistelige grænseland, som Berni har givet navn; den stil, der kaldes efter ham, kunde med mere føje benævnes byronisk efter den større mester, der greb og tog den med den stærkere hånds ret. Hvis den, der er stor i Bernis manér, er en stor digter, så fortjener Byron sikkerlig dette navn, men i modsat fald fortjener han det visselig aldeles ikke. I alle andre retninger, i alle andre egenskaber kan han kun kræve anerkendelse som en tredje rangs digter, der nu og da hæver sig frem i anden række, men snart atter synker ned i den lavere sfære, der er hans hjemstavn. At han selv så dette mer eller mindre klart gör hans forstand

megen ære; intet gör hans karakter mere skam end den virkning, bevidstheden herom frembragte på hans færd mod andre, hans samtidige overmænd. Mens han var for klarsynet — eller hans behændighed lyver sig selv på — til ikke at skønne det rette forhold, var han for opblæst, for misundelig og for uærlig til at være sin viden bekendt eller til blot at holde sig fra at fornægte den. Vi kan her med udbytte iagttage forskellen mellem den evigkløende forfængelighed hos en skribent som Byron og den åbne stolthed hos en stor digter. Når Dante Alighieri eller William Shakespeare, når John Milton eller når Victor Hugo værdiges at tale som mænd, der ikke er uden bevidsthed om deres egen storhed, kan sådan selvbevidsthed ikke forvexles med forfængelighed af noget menneske, der ikke er mærket fra fødselen med Zoilus stammes tegn. Det vilde røbe et vist mål af svaghed og uforstand om de, der når højst som mennesker og skribenter, ene skulde være dømte til at dele deres elendigste angriberes uævne til at se og skønne, at de er intet mindre end store. Vidt forskællig fra den høje og herlige stolthed i sådanne mænds selvfølelse og selværbødighed er den onde og feje indbildsked hos en Byron, der viger og brovter og smigrer og bagtaler i ét åndedrag. Det besynderligste ved hans fordringsfulde og rastløse selviskhed er, at et menneske, der kan skrive så dårlige vers, overhovedet har formået blot delvis at skønne deres slethed, hulheden i deres anmasselser og den inderlig uvidende frækhed og dumhed hos den støjende hob, der forgudede dem. At hans første beundrere i fremmed land var mænd af langt højere rang er en interessant og betegnende kendsgærning, der kaster dobbelt lys over det foreliggende spørgsmål. Den største evropæiske digter i sin tid, den største evropæiske patriot i vor tid — to mænd, der måske kun enedes i denne sag alene, — har efterladt veltalende og varige vidnesbyrd om deres ideale Byrons storhed. Goethes beundring på den ene side og Mazzinis på den anden bærer rigt og afgørende vidnesbyrd om det kraftige og ærlige indtryk, Byrons bedste værker gjorde på adskillige af Evropas mest udmærkede ånder. Men hvad den førstnævnte angår, må vi fremfor alt overveje dette: hvad vægt har hr. v. Goethes mening i spørgsmål, der ikke vedgår den tyske literatur? Fransk kendte han formodenlig mindst ligeså godt som engelsk, og hans kritik over fransk literatur kan vel næppe „yde talestof for en uge“, men derimod „latter for en måned

og en god spøg alle dage“ *). Han dadler de franske for deres uretfærdighed mod så stor en digter som Dubartas; han vilde rimeligvis også have bebrejdet englænderne deres ligegyldighed mod så stor en digter som Quarles. Blandt de franskmænd, der stod frem henad 1830, øjnede han ét geni. der gav udmærkede løfter, én yngling, i hvem han kunde hylde sin udkårede efterfølger på den evropæiske literaturs kuruliske stol, og dette Apollons skødebarn var ingen anden — si musis placet — end hr. Prosper Merimée. Han kunde med ligeså god grund have sagt, at England, dengang Hume og Gibbon, Collins og Gray og Richardson, Johnson og Goldsmith levede, havde frembragt én skribent af absolut enestående dygtighed — i skikkelse af hr. Horace Walpole.

Efter behørig at have vejet disse betragtninger er det ikke uden morskab såvelsom fortrydelse, er det ikke uden fortrydelse såvelsom morskab, at vi finder nu i vor egen tid to engelske forfattere af sådan rang som Matthew Arnold og John Nichol debattere og diskutere som en ting, der har interesse og betydning for englændere, hvad det var, Goethe virkelig sagde, og hvad det var, Goethe virkelig mente at sige om Byrons rette plads blandt de engelske digtere. „Ingen opstilling af ord“ siger Walt Whitman, „kan sige, hvilken fred og ro jeg føler, hvad gud og døden angår“, og han råder derfor menneskeslægten: „vær ikke nysgærrig om gud.“ Ingen opstilling af ord kan sige, hvilken fred og ro jeg føler, hvad Goethes mening om moderne poesi angår, efter at jeg har betænkt sådanne exempler som de nys anførte. Og hvis min stemme havde vægt og myndighed nok til at blive hørt, vilde jeg gærne tage mig forlov at råde selv dem, der er ældre og bedre end jeg: vær ikke nysgærrige efter at vide, om eller i hvad forstand Goethe vilde sige, at Byron var den største af Englands digtere, om han bare var større end Coleridge og Shelley, eller om han ogsaa var større end Shakespeare og Milton. For sådanne spørgsmål er, som Paulus bemærker om slægtberegninger, unyttige og forfængelige.

Mazzinis senere hyldest til Byron kræver langt højere hensyn fra vor side. Ikke blot fordi navnet paa denne mand — der for alle, som kendte og elskede ham, levendegjorde det ideal af selvløst heltemod, af ubegrænset medlidenhed, offervilje og hengivenhed,

*) Henry IV, 1ste del II, 2.

iver og attrå, lige guddommelig i sin hede harme og sin glødende kærlighed, der er bevaret os i efterretningerne om Jesu liv og karakter — aldrig bør tages forfængelig eller nævnes uden en følelse af inderlig og uendelig ærbødighed, ikke blot i følelsen og erkendelsen af, at i ham var det givet engang at se, hvor guddommelig menneskets natur kan være, når den ubundet og afgørende skilles fra hver tanke eller fornemmelse af eget selv, fuldkommengjort i heltemod og hengivenhed i den grad, der ikke blot er unåelig men utænkelig for de fleste, at han intet agtede verdens selviske og feje beskyldninger, „mild og retfærdig og frygtløs" som Shelleys ideale halvgud, med en énfoldig ømhed og elskelighed som et lille barn, — ikke af uvedkommende og lidet kritiske grunde som disse, men blot fordi det synes mig, at Mazzini ene har truffet det mærke, som alle burde sigte efter, der vilde vove en apologi eller prøve en panegyrik over Byron. „Den mand skrev aldrig fra hjærtet", siger Thackeray affejende og voldsomt, „han lavede henrykkelse og begejstring med læserne for øje". Det eneste svar hertil er, at på et enkelt punkt, men et punkt af uovertræffelig vigtighed og betydning, er anklagen uretfærdig og lader sig ikke hævde. Han skrev fra hjærtet, når han skrev om politik, dette sommetider tvetydige ord brugt i videste og nøjagtigste betydning. Et retfærdigt og hånende had til kong Georgs regimente, forenet med en upålidelig og teatralsk beundring for den første Bonaparte, forledte ham ofte til at skrive og tale som en såre slet engelskmand — „ven med hvert land uden sit eget" — men hans sympati med retfærdighedens sag gennem den kontinentale dynastiske reaktions mørkeste år, gör ham vedvarende værdig til en sympati og respekt, som ingen anden egenskab i hans karakter eller hans værk nu på nogen mulig måde kunde kræve fra hvemsomhelst, der fortjener et eneste øjebliks opmærksomhed eller hensyn. Den dag, det bliver slået fast som kritisk grundsætning, at en poets politiske værk og politiske meninger ikke skal veje med i den vægtskål, der bærer hans ry, den dag vil den bedste del af Byrons berømmelse flyve bort og forsvinde i luften. Bortset fra nogle lidenskabelig kyniske burlesker og måske et eller to undtagelsesvis forekommende exempler på åbenbart ærlig, men ustyrlig partisk personlig følelse, finder vi lidet virkelig levende eller virkelig rosværdigt arbejde hos Byron, der ikke direkte eller indirekte har et drag af politisk stemning over sig.

Uden at ville fratage ham den retfærdige hæder, som er bleven ydet ham på dette brædt og ydet idetmindste til fulde om ikke over måde, må vi dog for almen retfærdigheds skyld ikke overse vrangsiden af hans enestående held hos læsere, der ikke lærte ham at kende på engelsk mål. Det må utvivlsomt regnes en forfatter til gode, at hans arbejder — hvis hans arbejder ikke er poesi — intet taber ved at blive oversattte — forudsat selvfølgelig, at de har noget at tabe. Men hvad skal man sige om en poet, hvis værk ikke blot intet mister, men vinder ved at overføres på fremmed prosa, og vinder så ubegrænset og vældig, at det får et værd, det ikke ejer. Tager man en nogenlunde god oversættelse på fransk eller italiensk prosa af „Childe Harolds pilgrimsfærd“, vil en læser, hvis øre og mund ikke er håbløst stoppet mod enhver forskæl paa godt og ondt i rytme og stil, ufejlbarlig blive slået af den grænseløse forbedring, texten har undergået ved at blive oversat. De stødende og spjættende, kluntede og snublende stanser, omformede til prosa og omskabt til grammatisk tale, åbenbarer den virkelige dulgte vælde af retorisk energi, de gemmer; de gispende, skvaldrende, hvæsende og trangbrystige vers viger for virkelig kraftig og flydende Tale. Det er vistnok en svulstig skvadronør, der snart jamrer sig og snart brøler, mens han tramper rundt i teatralsk menneskehad, men han skråler ikke længer i falske toner, og vi formår i hans naturlige veltalenheds uklare og grumsede strøm at skælne de virkelige værdier, der fejes afsted sammen med så meget drivende vraggods. Det er umuligt at sige, hvor meget Childe Harold vinder ved at overføres fra rædsomt dårlige rytmer til skikkelig god prosa; det ny testamente vandt ikke mere ved at oversættes fra miserabelt græsk på guddommeligt engelsk. Ikke at Byron selv under disse forbedrede forhold kan måle sig med en taler eller prædikant af første rang; men man kan forstå, at folk, for hvemengelsk poesi var et fremmed mål, kunde antage hans vers for en kraftig og virkningsfuld prøve på, hvad Englands digtekunst formår.

Det synes trivielt spild af tid gentagende og detailleret at påpege de simpleste kunstregler, men når et menneske, der næppe nogensinde kan forsøge at danne et billede af letteste art uden at godtgøre sin absolute uvidenhed om malerkunstens tarveligste elementer, hilses som en mester i sin kunst, vil de, der respekterer og forstår dens væsens-betingelser, ikke anse en

smule tid og umage ilde anvendte på at reducere sådan en sætning til dens naturlige og bevislige absurditet. Lad os tage en håndfuld exempler på må og få, der kan give et begreb om Byrons „store“ stil, måske det klareste exempel på den storartede lavhed, der til var grundtonen i hans karakter og handlemåde. Man kan vistnok finde stilfejl hos alle virkelig store digtere, men det er sådanne fejl, der kun er mulige i vidtforvildede øjeblikke. Ikke således hos Byron. Hans lavakys og pattebarnsjordskælv, hans stormnætter, der er yndige i deres styrke som lyset i en kvindes mørke øje eller et mørkt øje i en kvinde, hans dag, der dør som en delfin, disse og andre lignende hæslige absurditeter nøder os til atter at overveje, om vore fædres slægt alt i alt ikke med rette slog fast — som vi véd fra så berømt en ordfører som Thackeray, at hans unge samtidige i deres første begejstring for Wordsworth, Keats og Tennyson's stigende stjærne slog fast, — at denne vore bedstefædres og bedstemødres afgud ikke havde større krav på berømmelse, end der tilfalder hver heldig journalist og improvisator, kravet på at være en pokkers fiffig fyr. En ting er vis; ingen mand med spor af åndigt instinkt kunde have begået så uhyre dumheder. Den, der begik dem, havde opfindsomhed, vid, naturlig og kunstig ild og en ganske særdeles energi og smidighed, men i alle denne meget sammensatte naturs mange elementer var der ikke én tone af virkelig musik, ikke ét glimt af ægte fantasi. — — — Hvad er det, der skal kunne fængsle i Byrons vers? Er det den sarte udførelse, det yndefulde sprog, den fuldkomne form, som tiltrækker hos forfatteren til „Korinths belejring“? Er det det „fond af fyrigt liv“, „den rullende torden“, der kan fornemmes i produktioner som disse? Er det hans dramatiske eller lyriske gave? Der er ganske vist adskillig meget effektfuld retorik i et eller to af hans kortere digte, men „det lyriske skrig“, den rene sang, der kun lever i de rene lyriske vers — mangler i lige grad i hans første og sidste udgydelser, hvor noble og virkningsfulde i stemning og stil nogle få — meget få af dem — unægtelig er. — Hvad hans dramatiske ævne angår, blev den groft forrost af Macaulay i følgende sætning: „Det er næppe formeget at sige, at Lord Byron kun kunde fremstille én mand og én kvinde.“ Tværtimod, jeg vil, skøndt i vidt forskællig mening, vove at påstå, at det er i høj grad formeget sagt. Han kunde kun fremstille to knirkende og leddeløse dukker. Der er, såvidt jeg kan mindes,

kun ét sted i hans skrifter, der røber ævner til at fremstille en karakterfase, og det er ubestridelig en virkelig beundringsværdig (om just ikke helt original) prøve på den bredeste art komik — den harangue, Donna Julia holder til manden, der trænger sig ind hos hende. Det berømte brev, hendes ungdommelige elsker ved sin bortrejse får fra hende, er et udmærket veltalende og undtagelsesvis gennemarbejdet stykke skrift, men med dets udpenslede retoriske balancering med nålen og polen, er det visselig ingen exceptionel prøve hverken på ævne til at tegne karakterer og lidenskab efter det nøgne liv eller på dygtighed til at klæde og krone dem med fantasiens ægte lys og farve.

En digter med virkelig indsigt i den komiske eller tragiske naturs dybder kunde ikke have ønsket sig bedre lejlighed til at vise sin formue, skøndt han sikkert ikke kunde vælge sig farligere eller vanskeligere opgave end det stof, historien giver i Katarina den stores skikkelse. Rædsel og humor vilde blive de to grundtoner i hans værk, ligeså virksomme i deres groteske forening som harmonien mellem rædsel og medlidenhed i den antike scenes strængere kunst. Landor har på et halft dusin sider eller mindre víst, hvilken verden af muligheder, der her lå åben for en digter med alvorligt sigte og satiriske ævner. Hvad har Byron gjort ud af den store højsindede, frygtløse, skamløse og grusomme kvinde, som en langt mægtigere kunstner fem år senere skulde stille frem for os i den skikkelse, hun bar, åndende blod og vellyst, begærlig efter ry og magt, fortæret og ubetvungen af de højere og lavere drifter i en natur, der rummede den ædleste og smudsigste ærgærrighed og attrå. Den russiske episode i Don Juan gør literaturen større skam ved sin kraftløse og stillestående stupiditet end selv ved den slappe vulgaritet i dens flade og flove urenlighed. Haidée og Dudu er et par søde leddedukker, men den ene har ikke andet at bestille end at lade sig kysse og få blodstyrtning, og den anden — har endnu mindre at gøre. Lady Adeline giver bedre løfter end noget andet studie fra samme hånd, og Aurora Raby er en yndefuld skitse i sentimental mezzotinte; — hvad de med tiden kunde være blevne til, lader sig nu kun gætte: det visse er, at der ikke var gjort noget meget værdifuldt ud af dem, da det eneste digt, hvori Byron viste blot et glimt af ævne til at tegne karakterer efter livet, blev standset eller afbrudt på et punkt, der er noget kynisk i, hvad det lover. Yderligere vidnesbyrd

kan næppe haves behov for at vise forfatterens vanmagt såvel i dramatisk som i lyrisk poesi, selv om hans uforstandige ihærdighed ikke havde forledet ham til at skrive skuespil, ved siden af hvilke selv Voltaires ser lidt mindre ynkelig fortabte ud. Ti noget så rædsomt elendigt som Byrons tragedier véd jeg virkelig ikke foreligger fra nogen hånd, der overhovedet har vist prøve på at besidde spor af poetisk kraft eller energi. Som en dramatiker står Voltaire nærmere ved Corneille, ja Dryden står Shakespeare nærmere, end Byron står Voltaire eller Dryden. Den originaleste ting, der findes i Byrons stykker er deres rytme og på den vilde det sikkerlig have syntes overflødigt at øde et ord eller et smil, hvis ikke forfatteren til nogle af de stateligste og reneste blankvers,*) der er skrevne, var trådt frem som den nyeste forsvarer af Byrons adkomst til at stå mellem de store repræsentative digtere i et sprog, der byder Marlowes og Miltons rytmer frem som én afgørende prøvesten for poetisk ævne.

> The only way to criticize it is
> to write a sentence (which is easy to
> do, and has been done once or twice before
> now) in the metre of Cain or of The
> Two Foscari, or Heaven and Earth or The
> Deformed Transformed, Sardanapalus, or
> Werner — nay Faliero (such is the
> way the name is elongated in his
> play — which is not agreeable to an
> ear which has any sense of sound left). It
> is hardly harder (as the bard might have
> said) to write pages upon pages in
> this style — base beyond parody — than to
> write as ill in Scott's usual metre: but
> all will allow, that in both cases it
> is an excruciating process for
> persons accustomed to read or write verse**).

---

*) Matthev Arnold, mod hvem Swinburne skrev den her i uddrag gengivne artikel.

**) Den eneste måde man kan kritisere den er — at skrive nogle linjer (hvilket er let at — gøre, og det er blevet gjort et par gange før — nu) i rytmen fra Cain eller De — to Foscarier eller Himmel og Jord eller Den — Omskabte Vanskabte, Sardanapalus eller — Werner eller selv Falïéro (sådan er den – måde, hvorpå navnet trækkes ud i hans — stykke — hvilket ikke er behageligt for et — øre, der har nogen lydsans levnet). Det — er vanskelig vanskeligere (som skjalden kunde have — sagt) at skrive side på side i — denne stil, der er for slet til at lade sig parodiere, end at — skrive ligeså dårlig med Scotts sædvanlige rytmer; men alle vil indrømme, at i begge fald er — det en pinelig bestilling for — folk, der er vante til at læse eller skrive vers.

The metre here is Byron's „every line;
for God's sake, reader! Take it not for mine."
(jfr. Don Juan Canto I in fine.)

Italien.

Af Byrons Beppo: st. XLI—XLVI.

Fra Engelsk ved S. Cl.

Italien tykkes mig — trods alle Synder —
  et Kanans Land for skønhedssyge Sjæle,
især for mig, som Sol til Hverdag ynder
  og Vin, der uden Tremmeværk og Pæle
i lange Ranker slyngende sig skynder
  fra Træ til Træ — som naar paa Scenens Fjæle
der durer Dans af provençalske Bønder
i en Ballet, som Mængdens Haandklap lønner.

Jeg holder af i Høst ved Skumringstid
  at ride ud og ikke skulle be'
min Tjener først at bringe Kappe hid,
  for det er graat og bliver Regn maaske;
at vide trygt, hvis et Par Kuskes Strid
  gør trangt i Svejet af en grøn Allé:
svingfuld med Druer røde Vogne spærre —
I England var det højst en Bryggerkærre.

Jeg holder af et Maaltid Bekkasiner,
  mens jeg ser Solen synke, sikker paa,
den ej vil stige mat, med drukne Miner
  bag næste Morgens taagetdøde Graa,
men køre frem sit Spand i stramme Liner
  ud over Himlens skyfri-blanke Blaa
og savne ej de Skillingslys, som vaager,
hvor kulrøgsodet Londons Kedler koger.

Og saa det halvlatinske Sprog, det bløde,
der smælter hen som Kys fra Kvindemund
og klinger, præntet som paa Fløjl, i Møde
og aander som en Sydvind os i Blund,
glidende Tonefald, der aldrig støde,
hver Konsonant behændig klar og rund.
Ak vé for Nordbo-Maal, som *vi* er nødte
daglig at gispe, gurgle op og spytte!

Jeg elsker Kvinderne — aa søde Syn:
fra Bondekindens broncet-røde Fylde
og store, sorte Øjnes frie Lyn,
hvis Flammer vel kan Hjærteangst forskylde,
til Damens fine, melankolske Bryn
med Smælte-Blik, som Skygger blødt tilhylle:
Hjærtet paa Læben, Sjæl bag Øjets Sky,
mild som sit Klima, solrig som dets Gry.

O Eva for et Land, endnu et Eden!
Italiens Skønne, som gav Rafael Varme,
kan Himlen selv opveje Saligheden,
hvoraf han døde mellem dine Arme
og gav en Genglans i sin Kunst her neden?
Og kan, skønt hæftigblussende, de arme
Ord vel faa malt din ungdomssøde Gløden,
hvortil Canovas *Formning* var fornøden —?

Moralsk Følelse.

I.

Ordet „moralsk“ betegner jo oftest det prædikat, vi tillægge følelser, handlinger, karakterer, der kan stå for den sædelige domstols afgørelser. Det moralske er da ét med det gode. Men lige saa berettiget er det at bruge ordet som nærmere betegnelse for en given gruppe af sjælelige fænomener, hvorved de kan adskilles fra andre grupper. Således er de moralske følelser en gruppe for sig, forskellig fra de æstetiske og de logiske følelsers grupper. I overskriften til denne skitse er ordet brugt i den siste betydning. Jeg skal da ikke undersøge det etiske problem, hvilke følelser der er gode. Mit forehavende er det rent psykologiske dels at afgrænse de moralske følelsers område ved at bestemme deres kendemærker, dels at skildre deres udvikling. Men forinden et par ord om forskellen mellem den psykologiske forklaring og den etiske vurdering.

Medens psykologien — læren om de sjælelige fænomener — er en teoretisk videnskab, der betragter sin genstand på samme måde som f. ex. kemien atomerne og fysiologien cellerne, saa er etiken en praktisk videnskab. Den teoretiske videnskab skildrer sin genstand som den er, den praktiske videnskab bestemmer sin genstands værd, sammenlignende dens faktiske tilstand med dens tilstand som den burde være. Den praktiske videnskab, morallæren eller etiken, vurderer handlingerne og deres udspring i følelserne ud fra bestemte principer, klassificerende efter prædikaterne godt og slet, rosværdigt og dadelværdigt. Den stiller bestemte fordringer til sin genstand — menneskets følen og villen — om en udvikling fra et lavere til et højere. Psykologien stiller ingen krav men iagttager blot den faktiske udvikling uden hensyn til hvor vidt den gaar i god eller slet retning. Muligt, at en følelse, etiken vurderer som vidnende om en „lav“ karakter, fra et psykologisk standpunkt må siges at være udsprunget af et

højt udviklet bevidsthedsliv. Muligt, at en god Følelse kun er lidet sammensat, udsprunget af et lidet udviklet bevidsthedsliv. Klassificeringen af handlinger efter deres godhed og slethed står med andre ord ikke i noget forhold til deres større eller mindre komplicerethed.

Forskellen mellem psykologisk forklaring og etisk vurdering beror på, at hin ene er erkendelsens sag, medens denne tillige er følelsens. Medens en blot erkendende bevidsthed vilde kunne give en psykologisk skildring af faktiske bevidsthedsfænomener, må der et bestemt følelsesgrundlag til for at udøve en vurdering. De principer, som danne psykologiens som enhver teoretisk videnskabs grundlag er de almindelige logiske principer og ikke andet. Den moralske vurdering derimod hviler tillige på et emotionelt grundlag. Egenskaberne godt og ondt er ikke blotte forstandskategorier som rødt og grønt, men vurderingskategorier, idet godt vækker vor billigelse (lyst), ondt vor misbilligelse (ulyst). Vurderingen sker ud fra et bestemt princip, en ideal målestok, der udtrykker et bestemt formål, som jeg kræver, at de følelser og handlinger, jeg iagttager, skal fyldestgøre. Bevidstheden om, at følelsen eller viljen stemmer med målestokken, altså gavner det formål, jeg har opstillet som norm, vækker lyst hos det vurderende individ. Bevidstheden om, at følelsen eller viljen ikke stemmer med målestokken, altsaa skader formålet, vækker ulyst.

Denne teori træder i modsætning til de teorier, for hvilke moralsk vurdering er en ren fornuftsag og som derfor postulere, at vi er i besiddelse af en egen moralsk sans, der er lige så intellektuel som de andre sanser. Uden et bestemt følelsesgrundlag er dog ingen moralsk vurdering mulig. Hermed er ikke sagt, at den etiske vurdering er kun følelsens sag. Det er sandt, at hvis følelsen ikke var, kunde det etiske princip ganske vist ikke slås fast som øverste målestok, men det er ikke følelsens men erkendelsens sag at afgøre, hvor vidt en åndelig tilstand stemmer med eller ikke stemmer med målestokken. Kun erkendelsen kan begrunde en handlings moralske eller umoralske karakter ved at vise om den stemmer eller ikke stemmer med principet. Herpå beror det netop, at etiken overhovedet er en videnskab. Den må som sådan anerkende de almindelige logiske principer, der ligge til grund for enhver videnskabelig diskusjon. Men med de logiske principer alene vilde ingen praktisk videnskab kunne dannes.

Den teoretiske videnskab strækker sig overalt eksisterende. De sjælelige fænomener udgør en provins, som er tilfaldet psykologien. På sin vej gennem denne provins træffer psykologien de følelser, i kraft af hvilke vi foretage den moralske vurdering af os selv og andre. Derimod vil den, moralsk blind som den er, ikke kende forskel på godt og ondt og vil derfor ikke faa øje på den distinktion, hine følelser selv drage mellem det rosværdige og urosværdige. For os, der her vil give en psykologisk skildring, gælder det da også om at holde etikens moralske værdsættelse borte. Hvad etiken kalder „moralske“ følelser er de følelser, der kan stå for den moralske målestok. Psykologiens „moralske“ følelser er de følelser, der ledsage den moralske vurdering og hvoraf den udspringer.

II.

Derefter vil vi gå over til at angive de psykologiske karaktermærker for følelsen som moralsk følelse. Moralsk følelse er *den lyst og ulyst, individet føler ved modsætningen mellem sin eller andres faktiske handlen og så forestillingen om, hvorledes der burde handles.* Som man ser er det en følelse, som forudsætter et højt udviklet bevidsthedsliv. Foruden erindringen og fastholdelsen af en virkelig handlen kræves der en så abstrakt forestilling som den om en ideal handlen. Medens så mange af vore følelser kan være umiddelbart knyttet til enkelte sanseiagttagelser, kræver den moralske følelse et større apparat af forestillinger, idet der altid foretages en sammenligning, en afvejen mellem forskellige måder at handle på. — I nær sammenhæng med forestillingen om den ideale handlen står det andet træk, der udmærker moralsk følelse: dens umiddelbare *praktiske karakter.* Medens æstetisk følelse er mere kontemplativ, er en hvilende beskuen af objekter, så træder den moralske følelse straks i forhold til viljen hos subjektet. Forestillingen om den ideale handlen bliver ved den herved vakte Drift til handlen til forestillingen om en lov og norm for min fremtidige handlen. Vi kan da sammenfatte de to træk, der karakteriserer den moralske følelse i dens forhold henholdsvis til erkendelse og til vilje, til et eneste: den moralske følelse er en følelse af *forpligtelse.*

Man vil måske indvende, at denne karakteristik er en rent ydre, formel, og at forpligtelsen jo dog altid må gå på et bestemt indhold. Dette siste har naturligvis sin rigtighed. Vi føle os ikke forpligtet „ins blaue hinein" men altid i en bestemt retning. At angive denne retning er imidlertid ikke psykologiens men etikens sag. Vi må derfor, da vi som oftere anført, udelukkende vil holde os til den psykologiske betragtning, straks tage afstand fra sådanne teorier, der i deres psykologiske karakteristik betegne moralsk følelse som sympati (Adam Smith, tildels Spencer) eller social følelse (Sully). Det er åbenbart en etisk teori, som her spiller psykologerne et puds. Moralsk følelse kan kun falde sammen med sympati, når man betragter den ud fra et etisk princip om nytten som sædelig norm, ligesom også et teologisk standpunkt måske kan komme til dette resultat. Men sympati er sikkert ikke altid moralsk, hvilket i reglen også indrømmes. Man kan handle sympatisk af drift, uvilkårlig, instinktmæssig og man kan handle sympatisk af pligt. Ingen vil kalde disse følelser ens i natur. Sympatien er fælles for dem, for så vidt de er rettet mod det samme forestillingsindhold (andre væseners lykke) men det er ikke dette, men pligtmomentet, der gør den pligtmæssige sympati til en (i psykologisk forstand) moralsk følelse.

Der er ikke noget i vejen for at tænke os den forpligtelse, som hos civiliserede nationer i reglen knytter sig til sympatien, knyttet til egoismen. Jeg ved ikke, om der findes individer, der føle det som en hellig pligt at hade og dræbe deres næste. Rimeligvis vil sådanne individer, der helt isolerer sig fra ethvert forhold til medmenneskene, ikke kunne begå sig. I hvert fald vil vi vanskelig tænke os en konsekvent moral gennemført på et sådant grundlag. Sympatien er så rodfæstet, så instinktmæssig og udsprunget af så dyb en trang, at den jo næppe mangler hos dyrene engang. Men tilnærmelse til en ikke blot og bar egoistisk, men direkte til had forpligtende moral have vi i det had, som en stamme eller familie kan nære til en anden stamme eller familie, eller den troende fanatiker til den vantro. Her kan det føles som en hellig, religiøs og moralsk pligt at hade og slå ihjel. Uagtet de følelser, hvormed sådanne handlinger begås, jo unægtelig ikke kan kaldes sympatiske, så besidde de desuagtet det præg, der må være bestemmende for psykologen til at kalde dem moralske: de har jo pligtfølelsens præg. Sym-

pati- og nytte-moralen må forkaste dem ud fra deres etiske synspunkt. For psykologen er de derimod lige så karakteristiske prøver på moralsk følelse som følelsen hos den mand, der overvinder sig selv. Om den etiske overbevisning om godt og ondt, ud fra hvilken der handles, er rigtig, og om der i det hele lader sig udvikle en konsekvent etik på grundlag af den, det vedkommer ikke psykologien.

Sålidt man fra et psykologisk standpunkt kan sætte den moralske følelse lig med sympati i betydning af almindelig menneskekærlighed, kan man overhovedet anerkende, at den indgår som nødvendig bestanddel i den moralske følelse. Man har sagt, at sympati alene ganske vist ikke gav moralsk følelse, men at den blev det i forbindelse med visdom. Dette er dog atter et etisk, intet psykologisk kendemærke. Man vil ikke kalde sympati moralsk, fordi sympatisk handlen, når den er blind og uoverlagt, tit fører til rent modsatte resultater end det tilsigtede, og man føjer derfor visdommen til. Ja! i så fald få vi måske handlinger og følelser, der kan stå for en moralsk vurdering, men ikke handlinger, udsprungne af følelser, psykologen kan anerkende som moralske. Alverdens sympati, tilsat med alverdens visdom forklarer aldrig det etiske bud: „du skal og bør!“ Jeg kan handle af sympati, fordi jeg ikke kan lade være. Jeg kan tage fornuften med på råd. Jeg handler da ikke anderledes end egoisten, der tager et fornuftigt hensyn. Men hvorfra den særlige forestilling, at det er min pligt — rent afset fra, at min drift går i samme retning — at handle sådan og sådan? Og hvorfra følelsen af tilfredshed, når jeg har handlet? Er det blot fordi driften er tilfredsstillet? Er der ikke noget mere end når jeg har spist mig mæt? Jo! det er en glæde over at have handlet i overensstemmelse med en lov, der kræver noget af mig, rent fraset min øjeblikkelige drift. Den moralske følelse består i, „at“ jeg føler mig bundet til en lov. At denne lov er en sympatiens lov er en anden følelse, der går på lovens „hvad“.

III.

Vi har i det foregående afgrænset den moralske følelse ved at henpege på de forestillinger, den nødvendigvis må knytte sig til, samt på dens nære forbindelse med viljen. For nu at blive

nærmere bekendt med, hvad der ligger indenfor disse afstukne grænser, må vi gøre opmærksom på, at vi ikke med rette kan vedblive at tale om den moralske følelse, da der i virkeligheden findes en hel gruppe af højst forskellige og rigt nuancerede moralske følelser. Som hovedformer af disse må nævnes skamfølelse, anger, pligtfølelse (i snævrere forstand) samt dårlig og god samvittighed. Skulde nogen savne ansvarsfølelsen, så er dertil at bemærke, at den ikke er nogen særlig følelse ved siden af de nævnte, men ligesom pligtfølelse (i videre forstand) er et fællesnavn for dem og derfor kun er et andet ord for moralsk følelse. De nævnte former af moralsk følelse er atter meget sammensatte og hver for sig rige på nuancer, idet de karakteriseres ikke blot ved den simple modsætning mellem lyst og ulyst, men også ved lystens og ulystens mere sammensatte former, såsom sorg og vrede, rædsel, glæde, græmmelse.

Den første form, hvorunder moralsk følelse opstår, er skamfølelse. Det er en retrospektiv følelse, der melder sig første gang forestillingen om den rette handlen opstår som modbillede til den faktiske handlen. Vi skamme os over et helt liv eller over en enkelt handling, fordi vi ikke har været ledede af moralloven. Det er en ulystfølelse, der kan have forskellige grader. Den kan være en stille og rugende stemning, og den kan være voldsom, have sindsbevægelsens karakter. Den kan træde i mer eller mindre kraftig forbindelse med viljen. Nogle individer kan afstanden mellem ideal og virkelighed forekomme så stor, at skammen får den sorte fortvivlelses og græmmelsens lammende præg. Men den kan også være en stærk spore for fremtiden. Idealet kan have en dragende magt over individet, så det anspænder alle sine kræfter for at lægge sin fortid langt bag ved sig.

Under denne stræben hen imod idealet, under denne kamp for at fyldestgøre loven, vil det let hænde, at individet bukker under. Forestillingen om loven træder i modsætning til de øjeblikkelige drifter. Her har til en begyndelse de sidste den fordel, at de i reglen er knyttet til sanseiagttagelser eller organiske rørelser, der som sådanne er mere intensive og tydelige end de abstrakte forestillinger om moralloven. Intet under da, at hine ofte gå af med sejren og individet falder i fristelse. Men bagefter, når den sanselige eller til iagttagelser knyttede drift er

borte, fordi den er tilfredsstillet, vil forestillingen om idealet, om hvad man burde have gjort, optræde med forøget styrke fordi den nu helt optager bevidstheden. En ulyst vil opstå: angeren, der ikke må forveksles med skamfølelsen. Da begge ere moralske følelser, bero de begge på en sammenligning mellem ideal og virkelighed. Men i skamfølelsen ligger ikke nødvendig, at idealet stod for individets bevidsthed eller blot kunde gøre det, i det øjeblik, hvor handlingen, man skammer sig over, foretoges. Skammen er ulyst over, at man ikke er nåt videre, over at idealet ikke før er gået op for en. Angeren derimod forudsætter, at idealet på det tidspunkt, hvor handlingen foretoges, var kendt for individet. Anger er bevidsthed om begået brøde mod bedre vidende. Men i angeren ligger mere, nemlig forestillingen om at jeg ikke altid er nødt til at handle på samme måde som hidtil. Angeren går lige så meget på fremtiden som på fortiden. Anger uden vilje til at handle i overensstemmelse med loven er ikke anger. Denne fremadpegende tendens ligger ikke nødvendigvis i skamfølelsen. Skammen indeholder ingen løfter. I angeren har jeg altid følelsen af at jeg kunde have handlet anderledes*). Jeg kan derimod godt skamme mig over noget, som jeg mener ikke at have kunnet gøre anderledes.

Den dårlige samvittighed adskiller sig fra skamfølelse og anger ved ikke at have den åbne tilståelses præg. Man kan have en dårlig samvittighed overfor sine medmennesker ɔ: man kan undlade at tilstå sin brøde overfor andre, og samtidig tilstå overfor sig selv. I så fald skammer man sig for sig selv. Men man kan meget godt have en dårlig samvittighed overfor sig selv også, idet man undlader så vidt mulig at underkaste sin gerning en indre prøvelse eller kommer med sofistiske argumenter for at berolige sig selv. Fra angeren specielt adskiller den dårlige samvittighed sig ved at bevidstheden om at være i strid med moralen ikke er forbundet med sporen til at komme i harmoni med den ved fremtidig handlen. Den optræder uden ønsket om eller idetmindste uden noget kraftigt ønske om at handle i overensstemmelse med hvad der anerkendes som ret.

---

*) Dermed er dog selvfølgelig ikke den indeterministiske påstand bevist, at jeg også virkelig kunde have handlet anderledes ɔ: at jeg har en „fri vilje“.

Hvis derimod et ønske, en kraftig vilje ytrer sig samtidig med forestillingen om morallovens forskrifter, så vil i kampen mellem det sædelige og det i modsat retning gående motiv, hint kunne gå af med sejren. Denne sejr er ikke altid let. Når en sanselig eller organisk, til iagttagelse knyttet følelse bukker under for en så abstrakt forestilling som den om moralloven, så vil det i reglen vække megen ulyst; følelsen af tvang vil opstå. Men i overvindelsen af driften vil den moralske følelse optræde som pligtfølelse (i snævrere forstand).

Når pligtfølelsen går af med sejren, så vil den tidligere uro og delthed i sindet kunne afløses af en mere rolig følelse, bevidstheden om at være kommet i harmoni med lovens fordringer. Denne følelse er en sjælefred, der kan have forklarelsens præg. Det er den gode samvittighed.

IV.

Hermed ere vi færdige med at skildre de fuldt udviklede moralske følelser, og gå dernæst over til at give en oversigt over deres psykologiske tilblivelse. At den moralske følelse har en udviklingshistorie, er lige så åbenbart, som at vi har ret til at notere dens stadier. Psykologien kan ikke betragte den moralske følelse med andre øjne end alle andre sjælelige fænomener. Det ligger som alt berørt i psykologiens væsen som teoretisk videnskab ikke at gå med nogen anden ærbødighed for dens genstande end den, der skriver sig fra vanskeligheden ved at forstå dem. Denne ærbødighed må den sikkert føle i høj grad overfor den moralske følelse, fordi denne i sin fyldigste form forudsætter et højt udviklet sjæleliv, men ærbødigheden stammer ikke fra nogen agtelse for følelsens etiske værd. Ligesom en persons rang ikke kan hindre ham i at blive afæsket vidneforklaring, således kan ikke den mest værdifulde følelse fritages for at analyseres.

Jeg tror ikke, at man fra videnskabelig side har bestridt at den moralske følelse overhovedet har en udviklingshistorie. Når man har hævdet, at den var noget oprindeligt i vor natur, så har dette vistnok mere været udtryk for en etisk anskuelse end for en psylogiske lære, ifølge hvilken den moralske følelse ikke yderligere kunde reduceres, men måtte antages at have virket fra livets første morgen. Den værdi, man tillagde følelsen, søgte man at hævde ved at udgive dens udsagn som noget, der ikke

nærmere kunde begrundes men måtte tages for noget i og for sig rigtigt. Man mente altså i den moralske følelse at have et umiddelbart virkende instinkt for det rette. Hvad der end fra den filosofiske etiks standpunkt kunde siges mod en sådan lære, der undlod at begrunde det godes ide og nøjedes med at henvise til en moralsk sans, så må psykologien erklære sig tilfreds med at en sådan teori godt kan forenes med en psykologisk forklaring af den etiske følelse som et udviklingsresultat.

At individet ikke er født med moralsk følelse er åbenbart. Barnet lyder blindt sine drifter, vræler, når det ikke får sin vilje, spjætter ud med arme og ben rent spontant, ikke for at opnå noget eller ud fra noget oprindeligt kendskab til sine lemmers stilling og brugelighed, men „blot fordi det kan bevæge dem". Det styres af dunkle almenfornemmelser, har ingen bevidsthed om omverdenen fordi der overhovedet ingen reflektion er tilstede.

Det første skridt til dannelsen af en større forestillings- og følelsesverden får vi, når individet er istand til at opfatte modsætningen mellem jeg'et og ikke-jeg'et omverdenen, hvortil især modstandsfornemmelserne bidrage. Barnet skelner ligeledes mellem den lyst og ulyst, der knytter sig til ikke-jeg'et og den, der knytter sig til jeg'et (ɔ: det egne legeme). Men indenfor ikke-jeg'et sker der snart en sondring. Uagtet den følelse, barnet føler ved at følge lyset, der spiller på væggen, oprindelig ikke er af anden art end den, det føler ved synet af moderens smilende ansigt, så vil der snart ske en differentiation mellem hin kontemplative lystfølelse — spiren til de æstetiske følelser — og denne mere driftagtige lyst — spiren til sympati. Ti der vil ved synet af moderens smil komme op i barnet en instinktmæssig efterlignelsestrang, som får det til at smile også. Det er nemlig faktisk, at barnet begynder at smile ved synet af moderens eller andres smil længe før dets egen erfaring kan have lært det at associere behagelige følelser med denne særlige ansigtsbevægelse. Det er den samme drift, der viser sig senere, når munterhed eller gråd virker smittende. Hvor meget af denne drift, der skyldes et nedarvet instinkt, og hvor meget individuel erfaring, lader sig naturligvis ikke afgøre. Dette instinkt, som stemmer barnet ubevidst glad med dets omgivelser, er dog endnu ikke sympati. Det er kun et udtryk for en slags harmonia præstabilita mellem følende væsener. Egenlig sympati forudsætter en r e f l e k t i o n, forudsætter, at individet sætter sig ind i andres bevidsthed og ligesom identificerer sig med den. Sympati er barn af den

uinteresserede følelse for omverdenen og så de individuelle følelser, der knytte sig til det egne legemes tilstande.

Den sondring i barnets forestillingsliv, der lagde grunden til udskillelsen af de sympatiske ikke-jeg-følelser, er også en nødvendig forudsætning for dannelsen af moralsk følelse. Men medens et efterlignelsesinstinkt var den første spire til sympati, er en afhængighedsfølelse den første spire til moralsk følelse. Denne afhængighedsfølelse beror på, at barnets oprindelige rent uvilkårlige spontane bevægelser hæmmes. Det er viljens primitive lov, at individet fortsætter de handlinger, der ledsages af lyst, og holder op med dem, der ledsages af ulyst, eller det foretager sig handlinger for at blive ulysten kvit. Efter at der har dannet sig i barnets bevidsthed forestillingen om modsætningen mellem de ydre livløse genstande og så personer, lærer barnet at skelne mellem den ulyst, der er et nødvendigt resultat af selve bevægelsen, og så den ulyst, der tilføjes af de levende væsener, og som kunde være undgået, hvis disse ej havde været tilstede. Barnet kan stikke sig på en knappenål i sin klædning, hvilket vil have til resultat, at bevægelsen ikke gentages. En anden opfattelse af ulysten får barnet, når derimod smerten tilføjes udefra af et levende væsen. Det vil f. eks. rive et plaster på armen bort, men får smæk, hver gang det forsøger derpå. Barnet vil tilsidst ved forestillingen om dette uundgåelige smæk lære at modstå sin umiddelbare tilskyndelse at rive plastret af. Denne bestemte anerkendelse af magten hos det væsen, der beskytter og nærer det, er den første moralske spire.

Man plejer her at sige, at følelsen for moderen i begyndelsen ikke er af moralsk karakter, men er ganske simpel egoistisk frygt. Følelsen skal derimod først få et moralsk element ved at der kommer sympati til overfor moderen eller ammen, som derved fra at være blotte magthavere blive autoriteter, hvis bud anses som det, der bør følges. Hertil må svares, at nok så megen sympati aldrig kan skabe autoritetsfølelse. Barnets følelse overfor moderen eller den, der er det i moderens sted, bør sikkert ikke kaldes sympati, men afhængighedsfølelse. Man føler sympati overfor de væsener, der stå på samme trin som en selv, men ikke overfor dem, der er uendelig overlegne. Således føler barnet sympati for sine jævnaldrene, søskende eller legekammerater, hvilken følelse også kan overføres på lavere væsener som dyr. Men det er ikke til at forstå, at sympati skal kunne

gøre et væsen til autoritet og at lydighed mod dets bud er noget som bør finde sted. Den følelse, barnet nærer overfor moderen er en afhængighedsfølelse, der er i slægt med den religiøse følelse. Kun fordi barnet står overfor noget, det ikke forstår og ikke kritiserer, men hvis magt det nødes til at anerkende, opstår forestillingen om, at dette væsens bud er en lov. I de fleste tilfælde afløser på senere trin sympati afhængighedsfølelsen, men det er sikkert ikke historisk forudsætningen for denne. Man har vist også uret i at sige, at egoistisk frygt for straf på de tidligste trin er det eneste bestemmende, når barnet undlader at gentage handlinger, det blev straffet for. Såsnart barnet har dannet en forestilling om moderen som den, der straffer, beskytter og nærer det, — og denne forestilling må være dannet, inden vi kan tale om barnets frygt for straf, tilføjet af dette væsen — så er følelsen overfor dette væsen en ganske ejendommelig, fra sympati og egoistisk frygt for skellig afhængighedsfølelse, en følelse for en autoritet. Der er sikkert en tydelig forestilling hos barnet om, at der ikke bør handles mod hvad moderen straffer for.

Når barnet handler imod hvad straffen indskærper, så betyder det enten at barnets forestillingsliv er så udviklet, at det ikke har dannet forestillingen om det beskyttende væsen og følgelig slet ikke har afhængighedsfølelsen — eller det betyder, at barnets drifter er så uimodståelige og at autoritetsfølelsen ikke er tilstrækelig udviklet i samme forhold, således at der handles på trods, blot fordi barnet „vil“, — men det betyder aldrig, at barnet anerkender sin handlen som ret, eller overhovedet anerkender en ret over autoriteten. Enten får barnet aldrig moralske forestillinger — og det sker tit nok, især hvor barnet ikke træder i bestemt forhold til en enkelt person, der forstår opdragergerningen — eller også får barnet de moralske forestillinger gennem autoriteter. Først på et senere trin bliver det muligt at danne forestillingen om en moralsk lov som stående over selve opdrageren, en lov, som man derfor direkte skal appellere til. Mange mennesker, ja mange folkeslag blive stående ved anerkendelsen af ydre autoriteter. Deres samvittighed formår ikke at virke uafhængig af de ydre autoriteter.

For at dette sidste stadium i den moralske følelses udvikling kan foretages, er det nødvendigt, at individet fæster opmærksomheden på det indhold, som autoritetens bud fore-

skriver eller forbyder. Der vil da danne sig en association mellem visse handlingers udførelse og så forestillingen om, at de er i overensstemmelse med autoritetens vilje. Selv om autoriteten ikke er umiddelbart tilstede og straffen altså ikke er overhængende nær, vil individet udføre handlingerne, som er blevet indskærpet, og der vil til udførelsen være knyttet en følelse af, at det er det rette, der gøres. Autoriteten har lagt særlig vægt på udviklingen af visse drifter — det være sympatiens eller hadets impulser — og individet vil da ledsage tilfredsstillelsen af disse og overvindelsen af de modsatte med følelsen af, at det er så autoritetens vilje. Efterhånden vil forestillingen om autoriteten, der i begyndelsen skyder sig ind mellem tilskyndelse til og udførelse af handlingen, forsvinde og individet ene bestemmes ved hensynet til det indhold, hvorpå autoritetens bud var rettet.

Knud Ipsen.

Kain.

I live, but live to die.
Byron: Cain.

Jeg havde ædt mit Brød i Ansigtssved
med Barnet paa mit Skød. Da ind det slumred,
dets Moder tog det, gik, thi stærkt det skumred;
jeg selv mig slængte træt i Græsset ned.

Og atter var forbi et Dagværks Dont,
der matter Øjet, slapper Led og Lemmer.
Dog ej jeg Hvilens søde Krav fornemmer:
Jeg stirrer mod en stænget Horisont.

Sådan på Døgn skal evigt følge Døgn,
hver Morgen vække Sjælene til Kummer,
og Natten skal kun skænke karrig Slummer —
mit Liv er Slid, men Arbejdstrøsten Løgn . . . .

Jeg rejste mig. Min Fod var kold som Sten,
og Blodet brændte hedt og frøs, i Flæng.
Jeg vakled ind bag Teltets Hudehæng:
Dér sov de andre — Dyrets Søvn — hver én.

Dér sov de alle — med og uden Mæle —
kvalmt Åndedrættets Dunster stødvist strømme —
en natlang Glemsels tomme Tågedrømme —
sovende Sorgen bort, de bange Sjæle . . .

Igen jeg Dyrehuden slog til Side
og trådte ud på Græsset, hvor det dugged;
tæt Himlen var af Stjærnekorn befnugget:
Dér skimrer Mælkevejens Tåger hvide.

Hver Stjærne vandrer ad en anvist Bane,
— jeg driver som et Vrag for Mindebølger,
thi der er Skygger, som mig trindt forfølger,
og Tankespøgelser, jeg ej kan mane.

Jeg jages af et sælsomt Syndenag
til fredløs Vandring. Og i stum Forhærden
jeg føler, lige strængt ved Nat og Dag,
et Spejderøje vogte på min Færden.

Mit Hjærte snøres af en lønlig Vånde,
min Krop er for min Higen som et Panser,
i korte, trange Gisp jeg snapper Ånde,
— med ét det er, som Hjærteslaget stanser . . .

Dér rejser Porten sine Klippemure
højt hævede mod Himlen, men foroven
fremrager der en Top af Cederskoven,
hvis Løv og Grene dumpt mod Klippen dure.

Dér er min døde Lykkes lukte Grav. . .
Og af al Edens grønne Lyst derinde
min Fader bragte kun et Trælleminde
— en Flygtnings hurtigt skårne Vandrestav.

Mod Graven daglig mine Skridt sig vende,
jeg vil begræde, hvad jeg ej skal eje;
men Tårerne, som hedt i Øjet brænde,
har aldrig på min Kind sig furet Leje.

Højt over Porten lysner Lueskær,
et Spring af Gnister — det er Flammesværdet,
der glødende hvidt skal skræmme Jordens Hær,
til det i dømte Slægters Gråd er hærdet.

Jeg er en dødsdømt Sjæl; i Frygt jeg stønner
for Døden og den Stund, jeg skal den lide.
Til Døden vier Fødslen mine Sønner, —
de syndundfangne Slægters fælles Kvide . . .

Der gærer i mig Trods og Syndelyster:
Tvi ham, mod hvem j e g aldrig mig forbrød!
Den gyldne Skål, hvori han Drik os kryster
af Livets Druer, — har på Bunden D ø d.

22. Jan. 1888. Sophus Michaëlis.

Sensitiva Amorosa.

> Fandt en Mand ej sit Fædrelands Fribed i Nød,
> lad ham ta' sig en Dyst for dets Nabos;
> lad ham lære at hædres af Knubs og af Stød
> med en Stolthed som Roms og Kartagos.
>
> Gøre Mennesker godt er en ridderlig Plan,
> som kun Narre og Stympere dadled'.
> Saa slaa da for Frihed saa djærvt som du kan,
> og hvis ej du bli'r hængt, bli'r du adlet.
>
> Byron.

Det nordiske Aar er ikke længere end Sydens, og dog begraver Vinter, Graavejr og Blæst aarlig mindst 300 Dage for os. Som Klimaet saa vi selv: — Mændene højtidelige og fulde af Sædelære, Kvinderne, »sind holde Bluhme« naturligvis, men det vilde dog ikke skade dem, hvis de havde om end kun et karrigt Pust fra Sydens evige Sommer. Er det da saa sært, om disse nordlige Landes Digtere taber Smagen for Livet — dette storartede Æventyr, som man kalder *Livet* —?

Det var Nordboen Byron, som nedtrykt og beskæftiget med sig selv opdagede *Verdenssmærten*; det var Italiens Sol, der atter optøede denne kække, marvfulde Natur og lod ham skrive sin »Don Juan«. Men Byrons sydlandske Ild og mandige Handlekraft kunde ikke udviske Nordboen Byrons Ungdomsliden; han havde indført *Aarhundredets Sygdom*, og den bredte sig videre og videre gennem »tusind usalige unge«, der havde drukket sig syge »ved Livets bitre Kilder.« —

Paa sin lange Vandring er »Aarhundredets Sygdom« endelig naaet til Sverig, til Ola Hansson; han har udviklet sig sin egen Art af den, som han kalder »Sensitiva Amorosa«, og begynder sit Opgivelsens Evangelium omtrent saaledes:

»Jeg har nu ikke mer end én eneste Interesse tilbage: at studere og nyde Kønnet. Alle Rodtraade, ved hvilke mit Væsen var grot sammen med Livet, er en efter anden tørret ind; kun denne eneste har vokset sig stor, boret sig ned, bredt sig ud, og den er nu et Næt af fine Forgreninger, som alene giver mit Fæste i Livet . . .«

Mens de andre Interesser for, hvad Livets er, er skrumpet sammen til »Rudimenter«, har denne Evne, gennem hvilken han »nyder Kønnet«, faaet en yderligere »Differentiering« og er som en skrøbelig, mikroskopisk fin Mekanisme.

Naa ja, at »nyde Kønnet«, det har saa mange gjort uden at være angrebne af »Aarhundredets Sygdom«. Men *Sensitiva Amorosa* driver det til »en Læges Kunst«, og Kunsten bestaar i at nyde paa Afstand:

»For Mennesker som mig kommer der altid, før eller senere, et Tidspunkt, da man er træt af alle virkelige Forbindelser med Kvinder . . . Der er noget saa skræmmende trist i dette at efterstræbe og faa en Kvinde, det volder Ækelhed og Smærte fra Begyndelse til Slutning. Først gaar de der og stryger sig op ad hinanden . . . og naar saa den straalende Lykke er opnaaet, saa befinder man sig i de nioghalvfemsenstyve Tilfælde, nu eller senere, Ansigt til Ansigt med en fremmed Kvinde, og man kan ikke genkende et eneste Træk i hendes Ansigt eller hendes Sjæl. Er hun din Elskerinde uden Vorherres specielle Tilladelse, venter dig alle Pinagtighederne ved et Brud, og har du indladt dig paa en Forbindelse, som er kontrolleret af Samfundet, maa du hele Livet leve

intimt sammen med dette ubekendte Væsen . . . Jeg vil ikke mere løbe denne Risiko. Men da Konnet er mig alt og Livet uden det vilde være uden Indhold og Mening, har jeg lært at nyde det paa min egen Vis, saa at jeg kan drikke den rene Vin uden at faa Bærmen med.«

Hvorledes nydes da den »rene Vin«? — Paa Promenader og i Teatre og hvorsomhelst møder man Kvinder, som ser paa én, og som man ser paa igen. Det kan have sine Sødheder for alle, men det at *nyde Konnet* er noget mere. Hr. Hanssons unge Mænd nyder disse Kvinder med Legem og Sjæl, Syn, Hørelse, Lugt, Følelse. De ønsker ikke at komme dem nær eller at tale med dem, ti da kunde det hele Indtryk forstyrres, men de tilegner sig paa Afstand »hendes inderste Jeg, Aromaen i hendes Væsen.«

Her nytter ikke den Indvending, at disse unge Mænd dog næppe nyder Konnet rigtig eller tilegner sig det »inderste Jeg«, naar hele Nydelsen og Tilegnelsen kan forstyrres af et eneste Ord fra hendes egen Mund. Hr. Ola Hansson bryder sig i Grunden ikke om, hvorledes hun virkelig er; han bryder sig blot om at bevare det Indtryk, han har faaet af hendes Særegenhed. Dette Indtryk er en Stemning, en Stump Poesi, som han hæger om og gemmer. Men mon det da ikke er for meget sagt, naar han skriver:

»Og hvad gør det saa, at jeg ikke har hende sluttet tæt ind til mig; hun kan jo aldrig komme mig nærmere end hun er; ti jeg kender Grunden i hende . . .«

Nej »Grunden i hende« kender han ikke, naar det hele jo kan gaa i Stykker for ham ved et Ord, et Blik.

Og det er just Ulykken for de Mennesker, hans Bog omhandler: de kender ikke og forstaar ikke at nyde »Grunden« i den, de elsker. Det, de har kært, er ikke den elskede selv, men en Stemning, en Tildigtning efter deres eget Behag, og da den ene jo ikke kan blive anderledes, hvor meget den anden saa digter, maa disse Mennesker, hvis de indlader sig i et virkeligt Kærlighedsforhold, nødvendigvis en Gang opdage deres Fejltagelse. De maa til deres Jammer sé, at den, de elskede, er dem fremmed; ikke at hun er blevet fremmed, men at hun altid har været det.

Hr. Hansson siger nok, at hun har forandret sig: »Ser du, Mennesket er ikke noget fast og uforanderligt; der foregaa mange uophørlige hemmelige Processer, som forvandler dets Legem og Sjæl fra Minut til Minut . . .«

Det er vel sandt, og fordi et Par Menneskers Udviklingsbaner mødes paa nogle Punkter, behøver de derfor ikke at falde sammen i Tid og Evighed. Men at dømme efter den Pludselighed, hvormed Forvandlingen opdages i alle de Tilfælde, *Sensitiva Amorosa* nævner, saa har Forskelligheden været der allerede fra den første Dag.

Det er Fejlen ved denne velskrevne og energisk gennemførte Bog; Hr. Hansson har villet være for fin Psykolog, og for ret at fremhæve Betydningen af Hverdagslivets smaa Tilfælde, som før blev altfor lidt ænsede, har han gjort dem til Begivenheder, til Skæbner.

Lyder det rimeligt, at en Mand hæver Forbindelsen med en Kvinde, (som han holder af og er blevet fortrolig med) blot fordi han opdager, at hun ligner en Barnemorderske? Barnemordersken har han kun set

flygtig, og lad ham have opdaget en ydre Lighed; men hans Kæreste, som han kender saa nøje, maa for ham have tusind intime Ejendommeligheder, hvorunder dette Øjebliks-Indtryk vil kvæles. — Hr. Hansson kan have Ret, men han har ikke bevist det. Ganske vist er han i Overensstemmelse med sin Teori: at man med et eneste Blik som »ved en Intuition« kan opfange »Grunden« i en Kvinde, (her Barnemordersken). Men Teorien er jo kun Teori — og hvor gør han da af den saa ofte omtalte Sans for Bagatellerne (i Kærestens Maade at være paa)?

Der fortælles et lignende Tilfælde om en ung Pige. Hun »holder inderlig af« sin Forlovede, men lédes ved ham, da hun opdager, at han ligner sin Fader, for hvem hun ved første Øjeblik har faaet en voldsom Afsky. »Og snart saa hun ikke andet i disse, alle hans smaa karakteristiske Ejendommeligheder, som hun havde opdaget én for én, og som var hende kære — end denne ubestemte Lighed med Faderen.« Her er det da en Lighed med en beslægtet, rimeligvis en virkelig Lighed, og den viser hende noget lavt eller hæsligt, som hun først nu opdager hos den elskede.

Sensitiva Amorosa nævner et Dusin forskellige Tilfælde, som den forsøger at skære over én Læst. Der er saa simple Tilfælde som forkert Parringsvalg, og der er Tilfælde, hvor Folk, som ellers holdt af hinanden, med ét føler Ligegyldighed eller Væmmelse. Der er Tilfælde af »Livsangst« og Tilfælde af gjennembrydende Vanvid. Men et er karakteristisk for dem alle: Personernes fuldstændige Misforstaaelse af »Grunden« i Kvinderne omkring dem; det er dem afgjort umuligt at læmpe deres Forestillinger om denne Verden efter det virkelige Liv.

Se blot, hvilket Kvindeideal én af Hr. Hanssons Ægtemænd har. Hun er af den luftigste Art, just saaledes som man finder dem i »Alpelandskaber med blaablaat Vand og med hvidt Sollys som smæltet Sølv.« Det vil sige, hun hører ikke til Landets egne Børn, de har sikkert for meget af det jordiske ved sig. Nej, hun er — »Datter af en engelsk Officer paa Rejse«. Og saaledes sér hun ud: »ét af disse Kvindeansigter, som ved deres Liniers dunbløde Runding minder om fine Kaméer, og hvem Kontrasten mellem store, mørke Øjne i Pastel og matblondt yppigt Haar giver et Særkende af udsøgt Sjælsfinhed, ligesom en usædvanlig Farvenuance hos en almindelig Blomst«.

Ved Siden af dette Blaamaleri bliver hans muntre, forelskede Kones Ansigt »trindt och blomstrende och trivialt som en barnunges.“

Burde nu den Ægtemand ikke have faldet sin »Barnunge« om Halsen og sagt:

»Du har saa tit, naar vi om Aftenen læste Heine, spurgt mig, hvad han mener med *Liljerne*, og hvorfor han advarer saa meget imod dem. Hun dér er *Lilje* par excellence. Se en Gang paa denne *anglaise*, denne *fine Kamé* med hendes mørke Øjne *i Pastel.* Forstaar du nu Heine?« —

Er man vis paa, at denne Englænderindes Sjælsfinhed ikke er en Afart af Raahed?

Men Hr. Ola Hanssons Mænd tilbeder den Slags Skønheder. De er ikke komne ud over Lømmelalderens Kvinde-Idealer, fordi de ikke har kunnet afvinde Livet psykologisk Interesse; fordi de bestandig lever i Romantik og afskyr Virkelighed.

Det er ikke Ola Hansons Fejl. Der findes uden Tvivl saadanne Mennesker, og der er al Grund til at skildre dem. Det pinlige ved Bogen er blot, at Forfatteren ikke staar overlegen over for dem. Deraf følger hans Fejlslutninger og hans Livsanskuelse.

Den mørke Energi, hvormed han har formet sin lille Bog, vidner om Mismodets Ægthed, men ogsaa om Forfatterpersonlighedens Livskraft. Energien vilde dog have været større, hvis han havde skildret os sine ulykkelige i en sammenhængende Roman. Voldsomheden i deres Fantasi er saa usædvanlig, at vi ikke kan gaa ud fra dem som normale. Man savner deres Forhistorie.

Havde Hr. Hansson givet os en hel Bog i Stedet for et romantisk Flyveskrift med et nyt System for Blasertheden, vilde han mulig have gjort nogle af sine Fantaster en Tjeneste; han vilde have klaret deres famlende Følelser og frigjort dem — saa vidt en Bog formaar. Nu ængster han, fordi vi formoder, at der ligger en dybere Lidelse bagved, end han har fundet Ord for.

Men det er at haabe, at han har udtalt alt, hvad han rummede af den Art. »Aarhundredets Sygdom« har han snart udlevet, og hans Pen er for god til at kastes i dette Baals sidste ulmende Aske.

Byron reddede sig ud af Sygdommen. Goethe lod Werther skyde sig af Kærlighedskvaler og levede til en sen Alderdom lykkelig, ikke uden Kærlighed.

Lad os høste Belæring af store Exempler!

Hvem ved? — maaske Hr. Ola Hansson, da han havde sat sin platoniske »Nydelse« paa Papiret, allerede var saa hjærtelig ked af den, at han slængte Pennen langt væk og endnu en Gang begav sig ud i Livet, hvor Solen dog skinner en Snes Dage af Aaret og ogsaa nogle Roser af og til lader sig finde.

Eller han har været saa træt af »Konnet« — denne »eneste Interesse« — at han gik op til en Rigsdagsforhandling og af Hjærtens Lyst lod sig fylde med den kølige, trivielle Snak; hvem ved? — maaske fik Lyst selv at tage en Haand i med for at hjælpe andre, da det dog var trist altid at tænke paa sig selv:

»Saa slaa da for Frihed saa djærvt som du kan;
og hvis ej du bli'r hængt, bli'r du adlet.»

A. G.

Trykfejl.

Side	8	L.	26	fra	neden:	religiøse	læs:	offentlige
—	9	-	7	fra	o.	Realisme	—	Idealisme
—	10	-	8	fra	o.	vasker	—	nasker
—	—	-	17	fra	o.	krydret	—	krydset
—	11	-	1	fra	n.	svage	—	vage
—	12	-	1	fra	o.	ualmindelig	—	almindelig
—	—	-	1	fra	n.	Dag	—	Bog
—	14	-	13	fra	n.	Statist	—	Stilist
—	—	-	—	fra	n.	Kunstværk	—	Kunstværdi
—	17	-	18	fra	n.	Forene	—	Forme
—	18—19	flere Steder:				Humør	—	Humor
—	20	L.	15	fra	o.	moralsk Elskov	læs:	romanesk Elskov
—	21	L.	7	fra	n.	min	læs:	din.

Det sædelige Lighedskrav.

Er det en Mand eller Kvinde, fra hvem Fordringen om Lighedskravet paa Kjønsomraadet er udgaaet? Findes der i nogen anden Literatur end den skandinaviske fremsat et lignende Krav? Jeg véd det ikke, men tvivler med Hensyn til mit første Spørgsmaal ikke om, at Initiativet maa være taget af en Kvinde, og angaaende mit andet formoder jeg, at det kun kan være os, kølige Nordboere, der har rejst dette intrikate Spørgsmaal. Skønt jeg fuldt ud sér Vanskeligheden ved paa en fyldestgørende Maade at behandle dette Æmne offentlig, forekommer det mig dog, hensét til min Alder, min Livsstilling og det Standpunkt jeg tidligere har indtaget til et beslægtet Æmne, ikke at burde holde mig tilbage fra at være Deltager i den rejste offentlige Diskussion.

Kravet, der stilles, lyder i al sin Simpelhed: naar Manden fordrer Kyskhed af Kvinden har hun den samme Fordring og den samme Ret at gøre gældende overfor Manden. Intet synes simplere — forudsat — at Præmisserne, hvorpaa Konklusionen er bygget, vise sig holdbare.

Førend jeg indlader mig paa en nærmere Drøftelse af disse, bør det forudskikkes, at Æmnet hidtil har været begrændset til kun at omfatte „Kulturkvinden“ og den hende i Dannelse og Vilkaar lige stillede Mand, og skal derfor holde mig indenfor denne Grændse.

Det første jeg vil gjøre opmærksom paa, er det i høj Grad uheldige ved at opstille et Lighedskrav for Mand og Kvinde paa et Omraade, hvor Uligheden netop er allerstørst og stærkest fremtrædende: i Kjønssfæren.

Jeg skal dog foreløbig lade denne Side af Sagen ligge og holde mig til de rent praktiske Forhold, saaledes som de foreligge for den daglige Erfaring.

Det er da en Kendsgerning, at i de bedre stillede Samfundsklasser indgaas Ægteskabet i forskellig Alder, og gennemsnitlig kan antages, at Hustruen er 5—10 Aar yngre end Manden. Lighedskravet vil herefter fordre, at dette Forhold forandres til at Mand og Hustru blive jevnaldrende, og at Et af To maa finde Sted: Enten maa Kvinden opsætte at gifte sig indtil hun har opnaaet den samme Alder, hvori Manden antages at kunne sørge for en Familie og indgaa Ægteskab, eller ogsaa maa Manden gifte sig i en Alder, hvori vel de færreste kunne siges at opfylde hin første Pligt for Indgaaelsen af et Ægteskab. Vælges ikke det ene eller andet af disse to Alternativer er det indlysende, at Lighedskravet er brudt, og da man trøstig kan udelukke det første Alternativ, som i og for sig urimeligt, vil Fordringen til Mandens Kyskhed blive større end til Kvindens.

Men lad os forudsætte, at Kvindens Fordring til Mandens „Renhed“ som Betingelse for Indgaaelse af Ægteskab virkelig kunde gennemføres, hvad vilde saa Følgen blive? En stor Del Ægteskaber vilde blive indgaaede i en Alder, hvor Manden hverken er moden eller i Besiddelse af de andre Betingelser, der fordres af en Familieforsørger; og hvad der vilde resultere af disse Ægteskaber, er da let at forudse. Langt heller end at udsætte sig for disse Følger og begaa en saa stor Ubesindighed, vilde utvivlsomt et betydeligt Antal af Mænd foretrække løse Forbindelser og forblive ugifte. Som Forholdene ere nu, at der findes omtrent 20,000 flere ugifte Kvinder end Mænd alene i København, synes de for Kvindens Vedkommende at være sørgelige nok; men med hvilket Antal vilde disse Kvinder ikke forøges, dersom Kravet, hvis Gennemførelse allerede gennem denne ene Betragtning viser sig urimelig, søgtes fastholdt.

Man har opkastet det Spørgsmaal, om det er vanskeligere for Manden at leve kysk end for Kvinden, og om Totalafholdenhed paa Kønsomraadet bevislig er skadelig eller hæmmende for den normale fysiske og aandelige Udvikling, Spørgsmaal, man har ment Lægevidenskaben maatte kunne give Svar paa.

Naturen har til Menneskeslægtens Vedligeholdelse udstyret Mennesket med de to stærkeste Drifter det besidder: Forplantelses- (Kjøns-) Driften og Driften for Slægtens Vedligeholdelse: Moderkærligheden. Styrken af disse Drifter vil kunne maales ved Størrelsen af de Offre, der bringes for deres Til-

fredsstillelse og Utilstrækkeligheden af de Skranker, religiøse, moralske og sociale, der sættes for deres illegitime Tilfredsstillelse (i Danmark er 11 pCt. af alle Fødsler uægte). Det stærkeste Bevis for Styrken af den førstnævnte Drift afgiver utvivlsomt Statens Tolerance (Beskyttelse?) af den i sædelig Henseende mest forkastelige Institution: den offentlige Prostitution.

At Forplantelsesdriften hos det normale Individ findes hos begge Kjøn, er en Kendsgerning, men at Graden og Styrken, hvori den er tilstede og yttrer sig hos de enkelte Individer, er højst forskellig og undergivet de største Svingninger, lærer den daglige Erfaring. At der skulde kunne eller nogensinde være gjort Forsøg paa fysiologisk at føre Bevis for denne Drifts overvejende Styrke hos Manden, maa jeg paa det bestemteste betvivle, og Spørgsmaalet, naar det skal stilles, bør derfor have baade et andet Indhold og en anden Adresse og lyde: Hvem, enten Manden eller Kvinden har den største Selvbeherskelse og er udsat for den største Fristelse? Spørgsmaalet bliver herefter ikke et lægevidenskabeligt, men et psykologisk.

Det uheldige i at fordre Lighedskravet gennemført og at skulle bestemme Graden af Forplantelsesdriftens Styrke hos de to Kjøn, viser sig paa intet Omraade stærkere end netop paa det psykologiske.

Betænker man den store Forskjel i Følelseslivet hos Manden og Kvinden, hvor forskjellig den hele Opdragelsesmaade, de ydre og indre Paavirkninger ere for Drengen og Pigen fra den tidlige Barndom til den modnere Alder, erindrer man, hvad netop paa dette Omraade har saa stor Betydning, hvilke særlige Hensyn der i Opdragelsen tages for at skærpe Pigens Blufærdighedsfølelse og holde hendes Tanker og Fantasi fjern fra det kønslige Omraade, da maa vel Slutningen blive, at Manden og Kvinden paa dette Omraade staa med helt forskellige Forudsætninger.

Føj saa hertil den Frihed, hvormed Manden staar overfor løse Forbindelser, hvor han egentlig kun har sin egen Samvittighed til Dommer, og sammenlign dette Forhold med Kvindens, naar hun indlader sig paa en saadan Forbindelse, med alle de Følger deraf kunne fremgaa, der ere bekjendte nok til, at de ikke behøve særlig at fremdrages, og det vil da staa klart for Enhver, der vil tænke over disse Forhold, at Forskellen er iøjnefaldende stor, at Selvbeherskelsen hos Manden for at kunne leve

kysk, maa være større, da Fristelsen er saa meget større som Risikoen ved at give efter for Fristelsen er mindre.

Saalænge Ægteskabet bestaar og betragtes som den eneste legitime Form for Forplantelsesdriftens Tilfredsstillelse, og saalænge Kvindekønnet forbliver i Overtal, vil Kyskhedskravet til Manden forblive illusorisk. Jeg tillægger ikke Spørgsmaalet om Forplantelsesdriftens større eller mindre Overvægt hos de to Køn nogen særlig Betydning ved Bedømmelsen af Fordringen om Lighedsberettigelse.

Naar man behandler Spørgsmaalet om Kønslivet, bør man nemlig ikke ensidig holde sig udelukkende til Driften, men erindre, at Følelseslivet staar i det intimeste Forhold til denne, og at Følelseslivet hos Kvinden paa dette Omraade utvivlsomt spiller en langt større Rolle end hos Manden, og Kvindens Offervillighed ligeledes er langt større, Momenter, der ikke kunne udelukkes, men tvertimod stærkt bør fremhæves, førend vi uddrage nogen Slutning. For mig staar det som højst sandsynligt, at Følelsen langt hyppigere end selve Driften betinger Kvindens Hengivelse, skønt selvfølgelig hin har sin Andel.

Naturen har udstyret Mennesket med en Række Organer, hvis Vigtighed er saa betydelig, at deres Funktioner betinge Slægtens Existens. Der er til disse Funktioner knyttet et ganske ejendommeligt Liv (Kønslivet), en af de stærkeste Naturdrifter (Kønsdriften) og, hvad der er ejendommeligt for Mennesket, denne er ikke som hos Dyrene indskrænket til et bestemt Tidsafsnit (Brunsttid), men egentlig tilstede hos den modne Mand og Kvinde til enhver Tid. Fra et fysiologisk Standpunkt maa Virksomheden af de nævnte Organer ansés for normalt, deres varige Uvirksomhed for abnormt, da den vil medføre en regressiv Forandring i disse Organer, der ender med Tabet af deres Funktion. Hertil maa vistnok Fysiologiens Svar paa det andet opkastede Spørgsmaal indskrænke sig.

For Lægen (Pathologen) stiller Spørgsmaalet sig noget forskelligt. Opstillet i sin Almindelighed, som det er, vil det utvivlsomt af de fleste Læger blive afvist, da det i den Form ikke kan besvares; vil man derimod spørge: kan Totalafholdenhed paa Kønsomraadet være skadelig o. s. v., da vil der sikkert være Enstemmighed for at svare bekræftende paa Spørgsmaalet. Som allerede anført, gives der saa store individuelle Afvigelser og saa mange Grader i Styrken af Kønslivets Yttringer, at de-

for Kvindens Vedkommende kunne omfatte en Skala fra Marmorkvinden til Mesalina og hos Manden fra den blodløse Mandsling til den af varmt Blod og Livskraft svulmende Don Juan. At Spørgsmaalet om de skadelige Følger af Totalafholdenhed hos Manden vanskeligt kan besvares, skyldes dens forholdsvis sjeldne Forekomst, hvad atter resulterer af Mandens friere Stilling paa Kønsomraadet. Men i nær Forbindelse med dette Spørgsmaal staar den unaturlige Tilfredsstillelse af Kønsdriften med alle dennes alvorlige Følger, et Æmne, der saa ofte er blevet drøftet, at jeg kan indskrænke mig til kun at have berørt det, men dog maa tillade mig det Spørgsmaal, om det hører ind under „Renheds“-begrebet.

For den ugifte „Kulturkvindes“ Vedkommende kan man vel hos os som Regel sætte hendes Totalafholdenhed, og paa dette Felt maatte der da gives en rig Lejlighed for Læger og Psykologer til at anstille Iagttagelser om dennes Indflydelse paa hendes fysiske og aandelige Liv, der da maatte stilles overfor, hvad man iagttager hos den gifte, men i andre Henseender ligestillede Kvinde. Uheldigvis kommer denne Sammenligning til at lide af betydelige Mangler; thi saaledes „ins Blaue hinein“ at udtale, at man ingen Forskel finder, er selvfølgelig aldeles betydningsløst. Hovedfejlen ved denne Sammenstilling er, at man regner med to uensartede Størrelser; thi det er da aabenbart, at den gifte Kvinde paa Kønsomraadet, som Moder og i mange andre Forhold er helt anderledes stillet end den ugifte Kvinde, og baade fysisk og aandelig udsat for mange Paavirkninger, der ere fremmede for denne. Men ganske bortsét herfra og den ugifte Kvinde betragtet isoleret, da frembyder der sig ogsaa her saa mange Vanskeligheder for den rette Bedømmelse af, hvad der af sygelige eller fra Normen afvigende fysiske og psykiske Fremtoninger skyldes Afholdenheden alene eller en Kombination med mangfoldige andre Paavirkninger. Antage, at en hel Række Organers fortsatte Uvirksomhed, og det til disse Organer knyttede særegne Liv, ikke skulde kunne spores og slet ingen Følger have, hverken fysiske eller aandelige, vil vist ingen, hverken Læge eller Psykolog kunne gaa ind paa. Og det antages da ogsaa almindeligt, at den ugifte Kvinde (ligesom den ugifte Mand) afgiver et forholdsvis større Kontingent til Sindssygeanstalterne, end den gifte Kvinde, og denne større Disposition til Sindssygdom at staa i Forbindelse med Kønslivet. En talrig Række af nervøse Lidelser, deriblandt de

saakaldte hysteriske, antages ligeledes at være knyttede til Kønslivet og at forekomme hyppigere hos den ugifte end hos den gifte Kvinde. Uden Betydning er det vel heller ikke, at den ældre ugifte Kvinde afgiver en vel kendt Type med ejendommeligt i Reglen baade fysisk og psykisk Præg: Gammeljomfruen. Hvad der dog som Korrektiv til det her anførte bør fremhæves er, at som Regel kan det anførte vel have Gyldighed, men fra denne gives mange Undtagelser, en simpel Følge af de mangfoldige individuelle Forskelligheder paa Kønslivets Omraade, hvortil allerede tidligere er bleven henpeget.

Den ugifte og den gifte Kvinde kunne vistnok i alle Retninger staa hinanden sideordnede, men fra ét Synspunkt, det sociale, eller om man vil rent menneskelige, har denne absolut Forrangen, da hun her indtager en Plads og udfører en Funktion, uden hvilken Samfundet, saaledes som det engang er organiseret, ikke kan existere.

Der er i Diskussionen om det her omhandlede Æmne bleven indført et Par Ord, som mer end alle andre har bragt Sindene ud af Ligevægt og sat Lidenskaben i Bevægelse, og hvorledes det saa gaar med Diskussionen, som, naar den skal føre til noget blivende Resultat, først og fremmest forlanger Sindsro og besindig Overvejelse, er vel bekendt og fornægter sig heller ikke i det herom førte Ordskifte. At ville deltage i dette og gaa udenom de farlige Ord: „den fri Kærlighed“, lader sig ikke gøre, om man ogsaa havde nok saa megen Lyst til at omgaa dette farlige Skær, hvorpaa saa mange ere strandede.

Antage, at den Mand, der først har udtalt sig til Forsvar for den fri Kærlighed hermed skulde have ment den fri, tøjlesløse, dyriske Parring, vil, saa forekommer det mig, falde for den simpleste Betragtning. Kulturen har brugt Aartusinder til at bringe Kvinden op til den Højde, til det Dannelses Standpunkt, hun, Kulturkvinden, og om hende er det jo Talen er, nu indtager. Logisk sluttet maatte der da hengaa lige saa lang Tid, førend den regressive Metamorfose bragte hende tilbage til den Dyreslægt, hvorfra hun, efter Darwins Lære, skal være udgaaet; og med mindre at være naat dertil vilde hun vel ikke dyrke den fri Kærlighed i den antydede Udstrækning og paa dyrisk Vis. Førend de sidste Spor af Religion, Moral og Blufærdighed vare forsvundne fra det dannede Samfund, vilde det under alle Omstændigheder ikke kunne ske.

Man er da berettiget til at spørge: hvilken anden Mening ligger der i Ordene „den fri Kærlighed“? Der foreligger mig bekendt ingen Definition paa dette Begreb, men af mange Udtalelser, af hvad der findes i Literaturen og hvad den daglige Erfaring lærer om dette Æmne, maa man vel tilnærmelsesvis kunne danne sig en Mening om, hvad disse Ord betyde.

Den fri Kærlighed maa, til Forskel fra den ægteskabelige, legitime, betyde en illegitim Kærlighed mellem to Individer, Mand og Kvinde, hvis legitime Forbindelse ikke kan finde Sted af en eller anden for begge eller for den enkelte tilstedeværende temporær eller varig Hindring.

At to Individer, der ikke kunne indgaa en legitim Forbindelse, fatte Kærlighed til hinanden, vil vel aldrig kunne forhindres, men baade Samfundet og den herskende Moral fordømme en Forbindelse af illegitim Beskaffenhed, da disse to Magter kun anerkende den ene legitime: Ægteskabet. Mod denne strænge Samfunds og Morallov er det, at Talsmændene for den fri Kærlighed tage til Orde. Jeg skal give mit Bidrag til Belysning af de her hen hørende Spørgsmaal og begynde med at spørge: Er Ægteskabet en nødvendig Institution, hvad er dets Maal, hvorfor er det stiftet?

Det er en meget almindelig udbredt Mening, at Ægteskabets væsentligste Formaal er at gøre de to Individer, der livsvarig og uopløselig (og det er vel Meningen med Ægteskabet) ere knyttede til hinanden, lykkelige, og i Henhold hertil fabler man endog om, at Ægteskabet stiftes i Himlen. Ægteskabet som Institution er en fuldstændig verdslig Indretning*) og har ikke noget at gøre med Ægteparrets Lykke eller Ulykke, Tilfredshed eller Utilfredshed, hvilket er en fuldstændig privat Sag for de Vedkommende, som hverken Samfund eller Stat, der har indstiftet Ægteskabet har Ret eller Forpligtelse til at blande sig i. Havde Ægteskabet intet andet Formaal, vilde det uden større Savn eller Ulempe kunne ophæves, naar som helst. Men Samfund og Stat har den største Interesse i, at der dannes en Familie og at have betryggende Garanti for, at Afkommet sikkres, da Statens Bestaaen og Trivsel i sidste Instans er afhængig heraf. Andet Maal og anden Hensigt har Ægteskabet ikke, og det vil vedblive at bestaa som Stats-

*) De indskrænkende Bestemmelser ved Indgaaelsen af fyrsteligt, og mange Adelsslægters Ægteskab, der kunne have til Følge, at i lovligt Ægteskab fødte Børn betragtes som „illegitime“ bekræfte til Overflod denne Paastand.

institution, saalænge det er det eneste og mest betryggende Middel til denne Opgaves Løsning.

Skulde Nogen heraf uddrage den Slutning, at Ægteskabets Ide hermed er bleven en profaneret, at det er bleven nedværdiget til en blot og bar Børneforsørgelses-Anstalt, da skal jeg tillade mig at bemærke, at Skylden ikke er min, men Læserens. Fordi Ægteskabet i sit inderste Væsen har det af mig anførte Formaal, udelukkes ikke at Ægteparret efterstræbe et hvilket som helst højere, og hvad jeg særlig vil fremhæve, at de to Individer, der livsvarigt ere knyttede til hinanden, have den største Opfordring til at gøre dette Samliv saa rigt, saa lykkeligt og frugtbringende som muligt, en Opfordring, der er saa meget mere begrundet som det næste Slægtleds saavel fysiske som aandelige Trivsel og Velvære for en stor Del er afhængig af dette Samlivs Indhold.

Man vil her opkaste det Spørgsmaal, om Kærligheden, som jeg slet ikke har berørt, ikke er en væsentlig Faktor i Ægteskabet og om det egentlig ikke er den, der er dets egentlige Kærnepunkt, og jeg føler mig overbevist om, at alle Kvinder ville besvare Spørgsmaalet bekræftende. Erfaringen har desto værre lært mig at have en afvigende Mening, og Erfaringen er, som bekendt en god Læremester. Dersom man vil indskrænke Spørgsmaalet til kun at gælde Ægteskabets Indgaaelse, da er jeg tilbøjelig til at mene, at Kærligheden, i det Mindste hos en af Parterne, i mangfoldige og maaske i de fleste Tilfælde spiller en væsenlig Rolle, men for Ægteskabets Varighed, dets fremtidige Tilfredshed og Lykke giver den ingen eller under alle Omstændigheder en meget ringe Garanti. Lykken og Tilfredsheden i Ægteskabet betinges selvfølgelig af de to Individers hele sædelige og moralske Værd, det Dannelsestrin, de staa paa, de Livsanskuelser de hylde o. s. v., og ikke paa den Kærlighed, hvormed Ægteskabet begyndte og hvorfor det blev indgaaet, og dette gælder om ogsaa Kærligheden fra begge Sider har været nok saa brændende. Enhver, der har tilstrækkelig Livserfaring, vil give mig Ret i denne Paastand.

Hermed skal hverken være sagt eller ment, at Kærligheden, hvormed Ægteskabet indgaas, slet ingen Betydning skulde have, saavidt gaar min Paastand ikke, den omfatter kun den Begrændsning, jeg har givet den. Men ogsaa herimod vil rejse sig en Indvending, og ligeledes nærmest udgaaet fra Kvinden. Den

Kærlighed, jeg har omtalt, og ikke tillagt nogen blivende Værd, vil man indvende, er nemlig ikke den ægte, sande Kærlighed, der er varig for ikke at sige evig. Jeg indrømmer Indsigelsens Berettigelse, men tillader mig at spørge: hvorledes skelner man mellem disse tvende Slags Kærlighed? thi det vil vel indrømmes, at være af den yderste Vigtighed førend Ægteskabets Indgaaelse, at have Kriterier for, hvad der er ægte og hvad uægte Kærlighed. Mig bekendt, bestaar det eneste Skelnemærke i, at de ere af ulige Varighed, et Kendemærke, der uheldigvis først bliver aabenbar med Tiden.

Dersom man i Ægteskabet kunde parre Individer som under alle Forhold og Omstændigheder passede sammen, vilde Ægteskabsidealet være naat. Saaledes som Forholdene stille sig i Virkeligheden kan man sige, at det som oftest beror paa Tilfældigheder og Lykketræf at to Individer, der i alle væsentlige Henseender samstemme med hinanden, træffe hinanden og indgaa Ægteskab, og det af den nærliggende Grund, at Valget meget ofte ledes af Hensyn, der ikke have noget med Sympathi at gjøre (ydre Fortrin, oekonomiske eller Standsinteresser og meget andet) eller, hvad som oftest er Tilfældet, af Kærlighed, der af sin Genstand skaber et Fantasibillede, som Tiden og Virkeligheden i Reglen omskaber. At Kærligheden alene ikke giver nogen Garanti for varig Sympathi i Ægteskabet, er allerede berørt.

De Misligheder, Forstyrrelser og Ulykker et Samliv uden Sympathi, ja hvad værre er, med Antipathi og endog Modbydelighed medfører, er et Omraade, hvorfra den fri Kærligheds Talsmænd have hentet deres bedste Vaaben, og man kan vanskeligt nævne en eneste Forfatter i den nyere Skjønliteratur, som ikke har berørt dette Æmne og i Reglen med levende Farver skildret de sørgelige Følger af et saadant Samliv. Kritiken er berettiget; men spørger man om de Midler og Veje, ved hvilke Ondet kan hæves, da har hverken den fri Kærligheds Talsmænd, saa lidt som deres Modstandere givet noget fyldestgjørende Svar.

Staten (og Kirken) har fundet Ondet saa alvorligt, at den har maattet gøre Brud paa det i og for sig rigtige Princip: Ægteskabets Uopløselighed, og indrømmet Skilsmise, ja, er endog gaaet et Skridt videre og har tilladt Indgaaen af fornyet Ægteskab, rigtignok efter en kortere eller længere Tidsfrist. Sættes denne, og den er af ulige Længde i de forskellige Landes Lovgivninger, til et Minimum af Tid, da er hermed naat den yder-

ligste Indrømmelse Staten kan gøre, naar den ikke skal komme i Konflikt med sin egen Bestaaen, eller føres ind i en hel ny Samfundsordning, hvis Følgers Rækkevidde vilde ligge udenfor al Beregning.

Man kan ikke nægte, at ved den sidst nævnte Indrømmelse vilde være sket en Tilnærmelse til, hvad der vel maatte siges at kunne gaa ind under Begrebet „fri Kærlighed", da Hindringen for den legitime Forbindelse med Kærlighedens Genstand, som efter alt, hvad der foreligger, vistnok hyppigst er Ægteskabet, hermed vilde være om ikke fjernet, saa dog i høj Grad formindsket. Med denne Indrømmelse vilde utvivlsomt Grændsen for, hvad der af Frihed paa dette Omraade kan tilstaaes, være naaet.

Det maa under alle Omstændigheder paahvile den fri Kærligheds Talsmænd at paavise, hvad og ved hvilke Midler de mene at kunne opnaa en yderligere Frihed.

Om Ægteskabets Lykke og Afkommets Sikring og Velvære vilde vinde ved denne Indrømmelse, derimod kan reises berettigede Tvivl.

Spørgsmaalet om Lighedskravet er, praktisk sét, efter min Opfattelse, en uheldig Udløber af det store og indgribende sociale Spørgsmaal: Kvindens Ligestilling med Manden i social, juridisk og politisk Henseende. Jeg kan forstaa, at den gifte saavel som den ugifte Kvinde kan være berettiget til og gøre Krav paa, at de bestaaende Forhold, der i mange Retninger gaa deres Interesser imod og i mange Retninger baade ere ubillige og ikke længer tidssvarende, blive forandrede og forbedrede, men hvad hun skulde vinde i sit Samliv med Manden ved at gøre Krav paa hans saakaldte „Renhed" eller faa hans mulige Fejltrin paa det sexuelle Omraade, der vare begaaede længe førend han havde nogen som helst Forpligtelse over for hende opdaget, indser jeg ikke, med mindre de havde Følger, fysiske eller moralske, der paa Forhaand kunde siges at ville gøre Samlivet ulykkeligt.

Førend jeg gaar ind paa et saadant Kravs Berettigelse, fordrer jeg Bevis for, at den Mand, der ved sin Indtrædelse i Ægteskabet ikke kan møde med den forlangte Renhedsattest, ikke i samme Grad skulde kunne have Betingelserne for at kunne føre et lykkeligt og tilfredst ægteskabeligt Samliv, blive en lige saa trofast Ægtefælle og brav Familiefader, som den, der kan møde med et saadant Renhedspas; og paa den anden Side spørger

jeg om denne „Renhed“ giver nogen som helst Garanti for Ægteskabets Varighed og Lykke.

Paa Forhaand holder jeg mig overbevist om, at det forlangte Bevis ikke kan skaffes tilveje, og at mit Spørgsmaal af enhver ædrueligt tænkende Mand eller Kvinde maa besvares benægtende.

Dersom man af det hele foregaaende skulde slutte, at jeg ikke satte Sædelighedsprincipet højt nok, da vil jeg nedlægge Indsigelse herimod. Jeg lykønsker enhver ung Mand, der er kommen „rén“ og med god Samvittighed igennen den farlige Alder, men finder mig dog, af forskellige Udtalelser i den foreliggende Diskussion, beføjet til at udtale, at der gives baade forskellige Grader og forskellig Slags af „Urenhed.“ Fra at have havt en flygtig eller løs Forbindelse og til at være bleven en Udhaler eller „et Svin“, er der en stor Afstand. Vel skal det indrømmes, at der i Reglen sés igennem Fingre med de mindre Udskejelser, men paa den anden Side bedømmes de nævnte Yderligheder, saavidt min Erfaring strækker, maaske strængere af den dannede Mand end af den ligestillede Kvinde, muligvis en Følge af dennes Ubekendtskab med Indholdet og Følgerne af en saadan Livsførelse.

En anden Slags af „Urenhed“ end den rent fysiske, hvorom Talen hidtil har været, er *Fantasiens*, som oftest fremkaldt og næret af slet Lekture og daarlig Omgang. Den findes maaske lige saa udbredt hos Kvinden som hos Manden. Baade de aabenbare og de hemmelige Synder i sexuel Retning skyldes væsentlig denne.

Forebyggelses- og Lægemidlet baade for denne og hin „Urenhed“ er alvorligt og vedholdende Arbejde, fysisk som aandeligt.

A. G. Drachmann.

Arthur Schopenhauer.

1788. — 22. febr. — 1888.

Mögt euch ... wie ihr wollt gebärden;
Des Werkes Leben könnt ihr nicht gefährden.
Aufhalten könnt ihr's, nimmermehr vernichten:
Ein Denkmal wird die Nachwelt mir errichten.

Disse selvbevidste, stolte ord skrev Schopenhauer, da han havde sendt manuskriptet til sit hovedværk til forlæggeren; og ordene ere profetiske: hans skæbne har været den: først uretfærdig at blive overset og tilsidesat, så løftet af en pessimistisk tidsbølge at blive dyrket som modefilosof af en enkelt retning og samtidig hadet og afskyet som et uhyre i menneskeskikkelse af en anden. Og endnu står striden om hans navn, endnu synes verden ikke at være bleven enig om at give Schopenhauer, hvad Schopenhauers er. Men tilsidst vil han vel få sit mindesmærke — Eller vil det måske gå ham, som det vel allerede er gået hans i sin tid så beundrede modstander Hegel, vil han opsluges af tidens næste bølgeslag og gå tilbunds? — Sikkerlig ikke. Dertil har han set for dybt i menneskets væsen og skildret for sandt. Hans navn vil blive stående i menneskeslægtens historie om end ikke blandt de aller største så dog blandt de store. Og hvad er stort og hvad er småt i åndens verden? — en stor digter, en stor tænker? — Stor er den, man læser for hans egen skyld; de andre læses kun af historisk interesse, af dem, som ville kende tiden og dens karakter.

Arthur Schopenhauer blev født i Danzig den 22. februar 1788. Hans fader var en rig og anset købmand, berejst og

belæst verdensmand, ynder af Voltaire og sværmende for Engelske forhold; hans moder den senere som forfatterinde bekendte Johanna Schopenhauer. 1793 flyttede familien til Hamburg. Fra sin tidligste barndom færdedes han med sine forældre på rejser, og to år, fra det niende til det ellevte, lod faderen ham tilbringe hos en god ven i Havre. — Tidlig vågnede hos drengen lysten til videnskabelige studier; men faderen ønskede, han skulde være købmand, og stillede derfor den 15-årige dreng det valg, om han straks vilde indtræde i en lærd skole eller først tilbringe nogle år på rejse og så lære handelen. Rejselysten sejrede; og i løbet af to år gennemrejste han med sine forældre Belgien, England, Frankrig, Schweiz og Tyskland. Længst tid tilbragtes i England. Særlig tiltalte Alperne hans dybe natursans. — Derpå kom han i handelslære.

Få måneder efter omkom hans fader pludselig ved at styrte ned i en kanal. Og det rygte gik, at han havde taget sig selv af dage af indbildt frygt for formuestab, noget, hvoraf han i sine sidste dage led. — Efter faderens død flyttede hans moder til Weimar, hvor hun snart ved sin ånd og sin elskværdighed samlede de mest udmærkede ånder omkring sig. I hendes salon kunde man træffe mænd som Gøthe, Wieland, brødrene Schlegel og mange andre. Også ved hoffet var hun vel set.

Imidlertid sad sønnen to år på sit kontor i Hamburg. Men han hensank snart i dyb melankoli, læste hemmelig og forsømte sin gerning. Han troede sit liv forspildt og mente det for sent at vende om. Hans breve til moderen ere fulde af verdenssmærte og pessimistiske klager over livets usselhed og al tings forgængelighed. Heri ligger dog noget mere end blot sorg over forfejlet livsbestemmelse. Vi få en forestilling derom, når vi høre ham klage:

O Wollust, o Hölle,
O Sinne, o Liebe,
Nicht zu befried'gen
Und nicht zu besiegen!
Aus Höhen des Himmels
Hast du mich gezogen ...

Det er modsætningen mellem tankens idealistiske himmelflugt — der af flere grunde særlig er stærk i den aller første ungdom — og andre vågnende sider i ynglingens væsen, hvilke bandt ham til Jorden, — en modsætning, vel de fleste have kendt, men som særlig måtte gøre sig gældende hos ham, der havde

arvet sin moders klare, kolde forstand og sin faders ildfulde lidenskabelige sind — to sider i hans væsen, det aldrig lykkedes ham at bringe i harmoni, hvorfor han tilsidst ikke vidste bedre end at lade forstanden underkue og ophæve „viljen til livet“, en opgave han dog ikke selv var voksen — og som vel også i sig selv er umulig. Det var denne evige splid i hans væsen, der blev bestemmende for hele hans liv og gjorde ham, det livstørstige gemyt, til pessimismens og askesens filosof. — Direkte klagede han dog aldrig til moderen over sin stilling. Dertil var han vel for stolt — han havde jo selv valgt — og for pietetsfuld overfor faderen, som han havde elsket og beundret. Men moderen rådførte sig med en af sine lærde omgangsvenner og foreslog så sønnen at opgive handelsvejen, hvad han med glæde tog imod.

Han beredte sig så privat i løbet af to år først i Gotha og siden i Weimar til universitetet og kom i sit 21de år som student til Göttingen. Her beskæftigede han sig i to år med en hel del forskellige videnskaber og rejste så 1811 til Berlin, lokket af Fichtes ry. Snart forvandles dog hans foreløbige begejstring — som han selv siger — til ringeagt og spot — om end hans filosofi ikke blev uden berøringspunkter med Fichtes. Han beskæftigede sig så også med forskellige studier, navnlig naturvidenskab og filosofi samt klassikerne. Af filosofi læste han særlig Platon og Kant — efter et råd, han havde fået i Göttingen.

1813 jog frihedskrigen ham bort fra Berlin. I Sachsen fuldendte han da sin Afhandling for den filosofiske doktorgrad og indsendte den til universitetet i Jena. Derpå tilbragte han en vinter i Weimar, beskæftiget med farvelæren, i hvilken anledning han gjorde Gøthes nærmere bekendtskab og vandt hans anerkendelse. Her lærte han også orientalisten Fr. Majer at kende og førtes derved til studiet af Brahmaismen og Buddhismen, hvilket fik den største indflydelse på hans filosofi ved siden af Kant og Platon. — I Weimar boede han hos sin moder, men det kom snart til et brud imellem dem, så de skiltes for aldrig at ses mere. Vanskeligt er det at afgøre, på hvilken side skylden var størst, og det havde vel tilsidst sin grund i karakterernes fuldstændige uoverensstemmelse. At brudet blev så voldsomt, skyldes dog vistnok ham. Han dadlede hendes ødselhed og overfladiske æsthetiserende liv; og hans bitterhed og pessimisme var hende utålelig. De forstode ikke hinanden. „Jeg og du er to,“ ytrede han ofte.

Schopenhauer levede så i fire år i Dresden, hvor han flittig besøgte bibliotheket og kunstsamlingerne. I denne tid udkom hans afhandling „om synet og farverne“, i hvilke han har foregrebet nogle af den moderne videnskabs hypoteser. Ja man har endog beskyldt Helmholtz for at have plagieret Schopenhauer, medens sandheden dog nok var, at de ud fra forskellige synspunkter vare komne til samme resultat. — I Dresden skrev han også sit hovedværk „Verden som vilje og forestilling“, om hvis skarpsind og dybde og livsflyende lære Jean Paul har udtalt de skønne ord, at det ligner den melankolske sø i Norge*), der er omgiven af høje stejle fjælde, så solen aldrig når derned, men i hvis dyb man ser stjernerne spejle sig midt om dagen, og over hvis flade ingen fugl flyver, og ingen bølge bevæger sig.

Efter dette værks fuldendelse rejste han til Italien men kaldtes snart tilbage ved efterretningen om, at det handelshus i Danzig, som hans moder havde betroet de fleste af sine penge, var gået fallit. Hans moder (og søster) mistede næsten alt, så hun for fremtiden væsenlig måtte leve af honoraret for sine skrifter. Schopenhauer led dog ikke større tab, end at han nok kunde leve uden at være nødt til at søge erhverv. Dog forsøgte han nu som indledning til en akademisk løbebane at optræde som privatdocent i Berlin, men hans forelæsninger — som han, betegnende nok, lagde i de samme timer, som Hegel holdt sine — gjorde ingen lykke; og han forlod Berlin for atter at rejse til Italien. Atter kom han tilbage til Berlin men holdt dog ikke mere forelæsninger, og efter nogen omflakken trak han sig 1833 tilbage til Frankfurt am Main, hvor han forblev til sin Dødsdag.

Under alt dette udvikles hans medfødte hang til at se livet fra den mørke side. Han havde håbet at trænge igennem og gøre sig gældende. Han havde alle store ånders trang til anerkendelse, som i regelen ikke er mindre brændende, selv om de i grunden foragte det publikum, hvis gunst de søge. Nu så han i sin egen tilsidesættelse og Hegels bliven løftet til skyerne et eksempel på det slettes triumf i verden, og han bliver aldrig træt af at håne denne sin modstander. — I sin ungdom havde han vel færdedes en del i selskabslivet, men over alt følte han sig ene. Alt, hvad de andre talte om, døgnets små begivenheder interesserede ikke ham, og samtalen gik hen over hans

*) Obstrynsøen i Bergens Stift.

hoved; han følte sig som en fremmed på jorden. Ingen store ånder traf han, med hvem han kunde sympathisere — ja Gøthe f. eks., men han var så meget ældre end ham — og så trak han sig med årene mere og mere tilbage, ind i sig selv for at bære — og nyde — „kongernes ensomhed“ (Byron). Når han skildrer, hvorledes geniet er upraktisk og føler sig fremmed i verden, og hvorledes der er den samme kløft mellem ham og de almindelige „dusin-mennesker“ som mellem mennesket og de umælende, tænker han med en bitter-sød følelse på sig selv. — Hans mistroiskhed og indbildte frygt for sygdom, formuestab, overfald og lignende tiltage. Han sov aldrig uden med en ladt pistol ved siden af sin sæng, og blev der larm i huset, for han op og greb den. Hans ængstelighed grænser ofte til det latterlige.

Her i Frankfurt begyndte hans ensformige pebersvendeliv — indrettet efter Kants mønster. Han hyldede Epikuræernes grundsætning at det højeste, man kan opnå og derfor bør stræbe efter i livet, ikke er nydelse — ti den må betales med lidelse — men smærtefrihed. Derfor plejede han sin sundhed, førte et regelmæssigt liv, nedbrød ikke — som så mange store ånder — sit helbred ved nattevågen og overanstrængelse, gik sine regelmæssige ture i Frankfurts omegn, kun ledsaget af sin uadskillelige pudel, der erstattede ham de „tobenedes“ selskab; aftenen tilbragte han som oftest i theater eller koncert. — I Berlin havde han tænkt på at gifte sig; men han opgav det, dels af hensyn til sin formue, der var rigelig til én, men smal nok til en hel familie, dels fordi han mente, at den ægte filosof, der vilde leve for filosofien — og ikke af den —, helst burde være ugift, og endelig vel mest, fordi han frygtede de vanskeligheder og besværligheder, som let kunde blive følgen af et sådant skridt, — og han forblev ugift. Mente han jo også, at ægteskabet var en gæld, man pådrog sig som ung og måtte betale som ældre. Derfor havde naturen udrustet den unge pige for en kort tid med al skønhedens fylde og tillokkelse — som en slags „knaldeffekt“ — for at tage mandens fantasi fangen og ad denne vej bevæge ham til ærlig at påtage sig at sørge for hende hendes livstid, et skridt, hvortil fornuftigt overlæg ikke vilde være tilstrækkeligt til at bevæge ham.

1839 vandt Schopenhauer med en afhandling „om viljens frihed“ en pris, som det Norske videnskabernes selskab havde udsat, og blev udnævnt til medlem. Året efter havde han ventet

det samme i København. Men her dominerede Hegel og theologien og det Danske selskab forkastede hans afhandling „om grundlaget for moralen, der vilde bygge éthiken på medlidenhed (sympathi), — til liden ære for Danmark og større skuffelse og sorg for Schopenhauer“, end Dansk bornerthed burde have voldt ham.

Endnu 1850, da han vilde udgive sit sidste værk „Parerga und Paralipomena“, indeholdende dels tilføjelser til hans hovedværk, dels selvstændige mindre afhandlinger og aforismer, var hans anseelse ikke større, end at det var ham umuligt at finde en forlægger til denne bog med den upopulære titel — men som i virkeligheden blev hans mest populære og den, der først ret gjorde hans navn bekendt. Han måtte da ty til en yngre ven og beundrer (den senere udgiver af hans samlede værker Julius Frauenstädt), og ham lykkedes det at bevæge en Berliner-boghandler til at påtage sig omkostningerne ved trykningen af et mindre oplag — naturligvis uden honorar. Men bogen slog an. Tiden var den gunstig. Skuffelserne efter 48-begejstringen havde stemt sindene pessimistisk. — Kort tid efter fremkom en meget anerkendende artikel om ham i et Engelsk tidsskrift, hvor han omtales som „en af de genialeste og mest læseværdige forfattere i verden“ og kaldes „den misanthropiske vise fra Frankfurt“. Denne anerkendelse i udlandet synes først ret at have åbnet øjnene i Tyskland for Schopenhauers betydning, og hans anseelse steg med hver dag — men samtidig kom også angrebene frem fra de forhadte „filosofiprofessorer“ som nu ikke længer kunde tie ham ihjel, hvad han beskyldte dem for hidtil af nag at have gjort. En kreds af yngre venner og tilhængere samlede sig om ham og gjorde alt for at henlede opmærksomheden på ham, så der snart begyndte at opstå en hel Schopenhauer-litteratur, for ham, om ham og imod ham, der nu efter hans død har nået et ikke ubetydeligt omfang. — Denne længe ventede anerkendelse stemte hans sind blidere og gjorde ham mere tilgængelig og meddelsom; og spøgende kunde han pege på sit hvide hår og sige, at også ham havde dog livet bragt roser, om end — hvide.

Han opnåede en temmelig høj alder og kunde til det sidste glæde sig ved et godt helbred og fuldstændig åndsfriskhed — hvad han tilskrev sin regelmæssige og sunde levevis. 1860 blev han angreben af en lungesygdom, og den 21de september fandt hans læge ham siddende død i hjørnet af sin sofa, pludselig

ramt af et lungeslag og uden spor af dødskamp. — Over hans grav blev der lagt en simpel flad gravsten med indskriften: Arthur Schopenhauer — mere ønskede han ikke; og da man spurgte ham hvor han vilde hvile, svarede han: „Det er ligegyldigt, man vil nok finde mig.“

— Der skal her ikke forsøges nogen indgående karakteristik af Schopenhauer. Blot dette:

Man har angrebet hans person og sagt, at medens han prækede askese og selvopofrelse, holdt han selv overdådige måltider på sin restauration og levede som libertiner og hårdhjærtet egoist. — For så vidt dette ikke blot er hadefuld bagvaskelse, beror dette dog væsenlig på misforståelse og overdrivelse: Han havde hele sit liv igennem en stærk appetit, men derfra og til at frådse i overdådighed er der dog et uhyre spring. Hans måltider vare, så lidt som hans klædedragt eller bolig, i nogen måde luxuriøse, og vin drak han kun lidt. Han foragtede moden og bar stadig det en gang tilvante snit på sin dragt; og hans bolig var tarvelig og lignede mere en rejsendes midlertidige opholdssted. — Og hvad den anden beskyldning angår, så gjorde hans kraftige konstitution og lidenskabelige gemyt ham det vel umuligt at leve som asket, hvor gerne han end vilde; men derfra og til at være libertiner eller don Juan af den almindelige sort er der dog vel også et spring. — Og endelig var han vel menneskeforagter, for så vidt han betragtede de fleste mennesker som slette og dumme, men heri havde han vel ikke helt uret, og han var også gavmild og gjorde meget for at lindre andres nød. — Og var hans karakter end i det hele taget stolt og heftig og mistænksom, så var den også energisk, uafhængig, ærlig og sandhedskærlig. „Aldrig har jeg hørt en løgn af hans mund,“ vidner hans moder. — — Kvindehader har man kaldt ham. Også dette beror nærmest på misforståelse. Han har udtalt sig nedsættende om kvinden, men han har også udtalt sig anerkendende*). Sagen er, at han, som f. eks. også Rousseau og Byron, fuldstændig betragtede kvinden fra det traditionelle synspunkt som ene skabt for manden. Derfor var intet ham mere imod end den moderne kvinde-emancipation. Kvinden skulde opdrages til huslighed eg Underdanighed, Også i andre hen-

*) Han citerer således en Fransk forfatter: sans les femmes, le commencement de notre vie seroit privé de socours le-milieu de plaisirs, et la fir de consolation.

seender hyldede Schopenhauer konservative anskuelser, således i politisk og social. Det beroede på hans dybe mistillid til menneskenaturens ævne til forbedring. Sin formue testamenterede han til et fond i Berlin, stiftet til understøttelse for Preussiske soldater, der under revolutionen 48 og 49 vare blevne invalider i kampen for ordenens opretholdelse og genoprettelse i Tyskland. — Trods dette er hans filosofi dog i dybeste forstand moderne, ti den rummer i sig det, som er den moderne tids særpræg: de store modsætninger — og fordi den så uforbeholdent blotter vort livstræs rødder.

Tankegangen i hans filosofi er følgende:

Han går ud fra den meget rigtige betragtning, at vi kun kende omverdenen gennem vore sansefornemmelser eller de forestillinger, som ad sansningens vej opstå i vor bevidsthed. Hvorledes derimod disse forestillinger blive til, om de — som den almindelige bevidsthed og blandt filosoferne de såkaldte realister antage — skyldes en selvstændig, d. v. s. uafhængig af os eksisterende, tingenes verden, derom vide vi intet. Enhver antagelse af en sådan objektiv omverden bliver jo igen en forestilling i vor bevidsthed; ud over denne komme vi for så vidt aldrig. Vi have end ikke — efter Schopenhauer — lov til at slutte, at der jo dog må være en årsag til vore sansefornemmelser, ti årsagssætningen har ligesom rum og tid sin rod i vor bevidsthed, gælder derfor kun for vore forestillinger. Disse ordne sig for os som udstrakte i rummet og vekslende i tiden, og denne vekslen går for sig efter årsagsloven eller den sætning, som siger, at enhver forandring har sin årsag, d. v. s. at enhver forandring i én forestilling forudsætter en tilsvarende forandring i en anden forestilling som sin årsag. Men at ville anvende årsagssætningen ud over vore forestillinger og ved dens hjælp slutte os til noget, der skulde ligge bagved, er et overgreb, et misbrug af årsagssætningen. Verden bliver således et blot subjektivt fænomen, et spil af forestillinger i vor bevidsthed, livet en lang drøm: Verden er helt igennem forestilling.

Men verden er dog noget mere: Den er også helt igennem og netop efter sit inderste væsen vilje. Iagttagelsen fører os

vel ikke længer end til forestilling, fænomen; den bliver nemlig stående ved tingenes yderside. Men nu åbner der sig for os en anden vej, ad hvilken vi ligesom lære tingene at kende indenfra, efter deres væsen. Dette sker ved at se ind i os selv. Her finde vi nemlig ikke blot forestillinger — der for os altså repræsentere omverdenen og vort eget legeme —, men vi finde tillige vilje. — Ved vilje forstås da al stræben også drifter og instinkter. Ja også hvad man plejer at kalde følelser, betragter Schopenhauer som viljestilstande, begyndende stræben. — Og viljen finder vi, er det tilgrundliggende i os, det primære, erkendelsen det sekundære, kommen til for at tjene (lede) viljen. Dette ses af følgende: Erkendelsen er forskellig hos de forskellige levende væsener fra de laveste til de højeste, men viljen forbliver uforandret; de ville alle væsentlig det samme, nemlig liv, velvære, forplantelse. Og viljen er forskellig hos de forskellige mennesker og på de forskellige udviklingstrin, men barnet i vuggen er lige så struttende fuldt af vilje som den voksne, og de samme lidenskaber kunne findes hos geniet og dumrianen. Intelligensen slappes, viljen bliver aldrig træt. Og som månen fordunkles, når solen er på himlen, således kan erkendelsen forstyrres og forfalskes ved viljens indblanding, af følelser og lidenskaber. Hvad vi håbe eller frygte, tro vi gærne nær; derfor kaldte Platon håbet for den vågnes drøm. Vi sætte et godt hjærte, en god vilje højere end intellektuelle fortrin og undskylde vore egne og andres fejl med mangelfuld indsigt, hellere end der skal falde nogen skygge på karakteren, viljen; med denne identificere vi os altså, betragte den som vort inderste jeg. — Viljen er således det primære, erkendelsen kun dens redskab.

Viljen giver sig udslag i handling, legemlig bevægelse. Ja så længe det ikke er kommet til handling, er det ikke egentlig vilje, vi have med at gøre, kun forsæt, beregning, hvilket hører hjemme under erkendelsen. Derfor — mener Schopenhauer — er vilje og bevægelse i virkeligheden ét og det samme, blot set fra to forskellige sider: hvad der indenfra set er vilje er udenfra set bevægelse. Ja selve legemet — d. v. s. den række forestillinger og fornemmelser, vi kalde således — er kun objektiveret vilje, vilje, der er bleven forestilling — fremtræder under forestillingens form —, synlig vilje.

Nu drages den slutning, at ligesom viljen er den drivende kraft i os, og legemet blot den form, hvorunder den fremtræder

for erkendelsen, således også i hele den øvrige natur, såvel den levende som den livløse. Her plejer man at antage naturkræfter: tyngden, elektriciteten, den kemiske affinitet o. s. v. som det virkende princip; men hvad en kraft egentlig er, vide vi ikke. Derimod vide vi fra os selv, hvad vilje er. Følgelig må vi føre det fuldstændig ubekendte tilbage til det mere bekendte, forklare kraft som vilje, ikke omvendt. Ti foruden forestilling kende vi kun ét — vilje:

Verden er helt igennem vilje.

Viljen er i sit væsen én, d. v. s. hævet over begreber som flerhed, mangfoldighed, der kun ere subjektive fænomener og skyldes tiden og rummet: — Hvor der hverken hersker tid eller rum, kan der heller ikke være tale om mangfoldighed. Men denne ene vilje objektiverer sig nu i en række former fra de laveste uorganiske naturfænomener gennem plante og dyreverdenen til mennesket. Disse forskellige former eller udviklingstrin kalder Schopenhauer — efter Platon — ideer, og de repræsenteres af de forskellige naturkræfter og de forskellige plante- og dyrearter. Når denne objektiverings- eller udviklingsproces er nået til de bevidste væsener, fremtræder erkendelsen som et særligt redskab for viljen — viljens spejl, og med den sættes som med ét slag verden som forestilling — viljens spejlbillede: hidtil var alt blot vilje, — Erkendelsen repræsenteres af hjærnen: Hvad der indenfra set, fra selvbevidsthedens standpunkt, er erkendelse, forstand, er udenfra set, for andres bevidsthed: hjærne — ligesom hvad der, subjektivt set, var vilje, objektivt set, var hele den legemlige organisme.

Denne viljens objektivering gennem de forskellige trin foregår under en stadig kamp, hvor de højere former stræbe efter at overvinde og tilintetgøre de lavere og indtage deres plads eller gøre dem til sine tjenere. Som eksempel på denne kamp kan anføres: hvorledes f. eks. magneten stadig må overvinde tyngden for at holde jærnet fast; hvorledes den organiske kraft stadig må overvinde de fysiske og kemiske kræfter i legemet og gøre dem til sine tjenere, for at livet kan bestå; dyrene leve af planterne, og den ene dyreart af den anden; ja selv mellem individerne hersker der en stadig kamp for at komme først, hvorved det ene skånselsløst trænger det andet til side. — Denne strid har sin grund i, at viljen som sådan er udelelig og derfor eksisterer helt og holdent i hver enkelt idé, ja hvert enkelt

individ, som derfor i følelsen af at være ét med den evige verdensvilje tror sig berettiget til at træde alt andet i støvet og gøre sig eneherskende. Men i virkeligheden er det den samme vilje, der åbenbarer sig i alt, og derfor kommer viljen — splidagtig med sig selv — til at tære på sig selv af den simple grund, at der ikke er andet at tære på, og viljen er en hungrig vilje. Deraf jagten, angsten og lidelsen. (Sml. den Darwin-Spencerske lære om udviklingen og kampen for livet.)

Under denne kamp er det nu også, at erkendelsen er kommen til som et særligt redskab for viljen på dens højere udviklingstrin for nemlig at sætte dyrene i stand til bedre at orientere sig, hævde sig og skaffe sig deres føde, der ikke som ved planterne, findes i deres umiddelbare omgivelse men må søges og udvælges. Endelig hos mennesket når erkendelsen sin højeste udvikling, i det den her ikke længer som hos dyret består i en blot umiddelbar anskuelse af det nærværende; men ved erindringen og ved ævnen til at abstrahere, danne almene begreber: tænke — er mennesket tillige sat i stand til at danne sig et overblik såvel over fortid som fremtid. Dog er også her erkendelsen oprindelig i viljens tjeneste og vedbliver stadig at være det hos de aller fleste mennesker: Kun hvad der på en eller anden måde kan gavne dem (tjene viljen), bryde de sig om at erkende. — Men nu kan hos enkelte mennesker erkendelsen i den grad udvikles, at den formår at løsrive sig fra viljens åg og uberørt af egoistisk interesse afspejle verden — hvilket sker i kunsten — og endelig kan en sådan erkendelse igen virke tilbage på viljen, ligesom bemestre den og bringe den til selvophævelse, resignation — hvilket er livets sidste mål og det inderste væsen i al dyd, hellighed og forløsning fra verden.

Først betragte vi kunsten. — Den forudsætter to ting: en erkendelse eller anskuelse ikke af de enkelte individer eller genstande som sådanne men af tingenes evige ideer og — som subjektiv betingelse svarende hertil — at subjektet formår at løsrive sin erkendelse fra viljens umiddelbare herredømme,

Hvad er en idé efter Schopenhauer? — Når skyerne drive, ere de figurer, de danne, noget uvæsenligt, noget for dem ligegyldigt; men at de ere elastisk damp og sammenpresses, føres af sted, udbredes og sønderrives af vinden, det er deres natur, det

er de kræfters væsen, som objektivere sig i dem: det er deres idé. Således med enhver ting, enhver plante- og dyreart: Det er det, der er væsenligt for enhver sådan, og som kommer igen i alle de enkelte individer eller eksemplarer, der udgør vedkommende tings idé, når nemlig dette væsenlige erkendes i et anskueligt billede. — Ved dette sidste adskiller idéen sig fra begrebet, der ligeledes fremhæver det væsenlige for en hel gruppe ting men på abstrakt måde, så det ikke samler sig til et konkret anskueligt billede. — Empirisk — d. v. s. for den umiddelbare iagttagelse — repræsenteres idéen af arten. At sige, at idéen er evig, det sande værende i modsætning til individerne — som Schopenhauer hævder efter Platon — vil derfor egentlig sige det samme, som at individerne forgå, men arten, slægten består.

At fremstille disse idéer er kunstnerens mål (Sml. H. Taine: at kunsten skal fremhæve de væsenligste egenskaber); at hæve sig til at kunne anskue dem i de enkelte ting enten i kunsten eller i naturen — deri består kunstnydelse, skønhedsnydelse. — Da enhver ting mer eller mindre fuldkommen udtrykker sin idé, kan enhver ting for så vidt kaldes skøn; men skøn i særlig forstand kalde vi den ting, som særlig fremhæver det, der for vedkommende klasse ting er væsenligt og karakteristisk, — det særlig fuldkomne eksemplar.

Men for at kunne anskue ideerne fordres, at erkendelsen må kunne løsrive sig i det mindste for et øjeblik fra viljens herredømme. — Al villen udspringer af trang, altså af mangel, altså af lidelse. På denne lidelse gør vel opfyldelsen af vort ønske foreløbig ende, men kun for at trangen kan vise sig under en ny form. Viljen er i sit væsen en evig stræben, uden mål og uden grænse. Varig tilfredsstillelse kan intet ønskes opfyldelse bringe. Så længe erkendelsen derfor må tjene viljen, udfinde midler til dens tilfredsstillelse, så længe nå vi ingen varig lykke eller ro. Om vi jage eller fly, frygte ulykke eller stræbe efter nydelse, er i det væsenlige det samme: Stadig ere vi som lagte på viljens svirrende Ixions-hjul, må stadig øse i dens umættelige stræbens Danaïdekar. — Men når ydre anledning — betragtningen af noget skønt — eller indre stemning ligesom løfter os ud af viljens strøm, så tingene ikke længer betragtes efter deres forhold til viljen, og vi ikke længer spørge, hvortil de kunne tjene os, men uden al egoistisk interesse ligesom fortabe os i dem,

da indtræder af sig selv den fred og vederkvægelse, som vi forgæves søge ved at jage efter vore ønskers opfyldelse, da holde vi hviledag efter viljens tugthusarbejde — Ixions-hjulet står stille. — Dette er den subjektive tilstand, som fordres for at erkende ideerne. Og vi se nu tillige, hvori den vederkvægelse, kunsten kan skaffe, består, nemlig i at glemme sig selv og sine egne personlige forhold; derfor er en solnedgang lige skøn, om den ses fra et fængsel eller fra et palads. Så længe derimod erkendelsen tjener viljen, bliver den stående ved de enkelte ting — ti det er stadig dem, der interessere viljen — når ikke til at anskue ideerne i dem. — De mennesker, der nu særlig ere anlagte for at fortabe sig i beskuelsen af ideerne, kalde vi genier. Geni er således ævnen til at kunne se bort fra sig selv, sin egen interesse og rent objektivt, som det klare verdensøje, anskue tingenes væsen, og det ikke blot for et øjeblik — som det kan ske hos almindelige mennesker — men så længe og så vedholdende, som det er nødvendigt for at gengive det sete.

Fuldstændig forskelligt fra det skønne er det tillokkende — skønt det ofte fejlagtig sammenblandes dermed. Tillokkende er alt, hvad der særlig ægger viljen ved at foreholde den umiddelbar tilfredsstillelse. Det kommer frem i kunstens forfaldsperioder, således når Nederlænderne male frugt og andre spisevarer på en sådan måde, at tænderne løbe i vand på beskueren, eller når man fremstiller nøgne skikkelser, hvis stilling og hele behandlingsmåde tilsigte at fremkalde lystenhed. — Det modsatte af det tillokkende er det hæslige, frastødende, der lige så lidt hører hjemme i kunsten: begge afficere særlig viljen, medens kunsten består i en frigørelse fra viljen.

Men kunsten formår dog kun for en kort stund at lade mennesket glemme livets kval. Skal mennesket opnå fuldstændig og varig hvile og fred, må viljen til livet —: det viljen umiddelbart vil, er liv, nydelse — fuldstændig ophæves, fornægtes.

Det modsatte af at fornægte viljen til livet er at bekræfte den, hævde den. Dette gøre vi hver gang, vi stræbe efter vore ønskers og drifters tilfredsstillelse. På dette standpunkt bliver dyret stadig stående, og ligeså de aller fleste mennesker. — Og når deres livslyst er så stor, at de for at opnå livets nydelser gerne tage dets lidelse og besvær med i købet, kunne de også på dette standpunkt befinde sig forholdsvis vel, ja opnå en vis lykke — ti hvad man kalder lykke, består blot i, at der er en

let og hurtig overgang fra ønske til tilfredsstillelse. Ja ikke en gang døden behøvede man at frygte, om man så tilstrækkelig dybt. Ti vort inderste væsen: viljen — rammes ikke af døden. Den er som vilje hævet over tid og rum, kan derfor hverken opstå eller forgå. Døden er for viljen, hvad søvnen er for individet: Viljen vågner atter, styrket og forfrisket, til nyt liv — i et nyt individ. — Desuden leves vort liv i nutiden, og den kan end ikke døden berøve os. Nutiden er formen for alt liv og derfor livets sikreste eje. Fortid og fremtid eksistere kun i erindringen og fantasien; nutiden alene har realitet: Tiden er et evigt nu: Aldrig kan individet som sådant få ende på sit eget liv. — Denne følelse af at være et med verdens væsen og derved hævet over forgængelighed er det også, som gør, at dyret og det ureflekterede menneske til daglig kunne leve uden frygt for døden, som om den slet ikke eksisterede; og denne sandhed er det, der ligger til grund for læren om den individuelle udødelighed, skønt når man hermed mener bevidsthedens fortsatte beståen, er der intet, som taler herfor: Lige så lidt som man kan tænke sig en fordøjelse uden mave, lige så lidt kan man tænke sig en erkendende bevidsthed uden hjærne — mener Schopenhauer. — Dog kan dødsfrygten ikke overvindes, ti den beror på, at viljen til livet — som vi have set — er helt i det enkelte individ og derfor ved en art skuffelse tror at skulle gå til grunde med dette individ. — — Så længe man står på dette standpunkt, har man heller ingen ret til at klage over livets ulykker og lidelser; ti livet er, som viljen til livet vil det. Derved at vi opholde vort liv og forplante det videre, vise vi i gerning, at vi ville livet trods al dets lidelse og ulykke.

Den der således hævder viljen til livet, har en umiddelbar tilbøjelighed til at gøre sig selv til verdens midtpunkt og for sin egen eksistens og velvære opofre alt andet — hvilket beror på to ting: på den omtalte følelse af i sit væsen at være et med verdensviljen og dernæst på, at alt andet i verden for ham umiddelbart kun eksisterer som forestilling. Dette sindelag er egoismen, der således er uadskillelig fra ethvert væsens natur; og den deraf følgende kiv og strid er en af hovedgrundene til livets lidelse. Når nemlig et individ i kraft af egoismen driver sin egen viljeshævdelse så vidt, at han kommer til at gøre indgreb i andres viljeshævdelse, til at fornægte deres vilje, røve frugten af deres arbejde, da opstår det, som man kalder uret; og den,

hvis karakter let fører til sligt, kalder man ond. Til en sådan karakter hører: en stærk og voldsom vilje og dernæst en mangelfuld erkendelse, så man ikke gennemskuer det ydre fænomen, hvorefter de enkelte individer stå absolut afsondrede fra hinanden. Det, vi kalde samvittighedskval, er således en hemmelig anelse om, at det er den samme vilje, der åbenbarer sig i alle, og at derfor de lidelser, man tilføjer en anden, tilføjer man i virkeligheden sig selv. Det er denne tanke, der mythisk er udtrykt i læren om sjælevandringen, hvorefter den der f. eks. undertrykker sine medmennesker, igen skal komme til verden i den undertryktes stilling og lide samme medfart. — Et andet moment i samvittighedskvalen er det, at den onde af sine handlinger ser, hvor mægtig viljen til livet råder i ham, hvor ganske han er i dens magt, og i hvor høj grad han derfor ved sin vedhængen ved livet er udsat for alle de lidelser, livet fører med sig, og som han ser for sig i sit offers kvaler. Deraf den ondes forfærdelse for sine egne handlinger, hvilken han søger at skjule for sig selv.

Den derimod, der — uden ydre tvang — i sin egen viljeshævdelse vogter sig for at indskrænke andres, kalder man retfærdig, og hvis han gerne selv tåler indskrænkning i sin viljeshævdelse af hensyn til andre, kalder man ham god. Al retfærdighed og godhed forudsætter derfor en vis fornægtelse af viljen til livet, og denne fornægtelse forudsætter igen indsigt i, at den ulykke, der rammer en anden, i dybeste forstand rammer en selv, fordi det er det samme væsen, som lever i alle. Den gode gør derfor mindre end sædvanlig skel mellem sig selv og andre, lever også i og for de andre. Medens den onde derfor i sit inderste væsen er ulykkelig, og grundpræget på hans ansigt lidelse, så er den godes sindsstemning rolig, tillidsfuld munterhed — om end hans erkendelse af menneskehedens lod i almindelighed ikke stemmer ham glad. Ti derved, at han har gjort andres ve og vel til sit, er han mindre optaget af sig selv, og behersket af viljen — hvilket er lidelse — men har ligesom fordelt sin andel i livet på mange hænder og er derfor mindre udsat for lykkens omskiftelser end egoisten, der ligesom har sat alt på et kort — sig selv. Ja denne sindsretning kan gå så vidt, at man fuldstændig opofrer sig selv for andre, frivillig sætter sit liv til for fædrelandet f. eks. eller for vigtige sandheder; således Leonidas og Arnold Winkelried, Sokrates og

Giordano Bruno*). — Da nu livet — som vi have set — i sit væsen er lidelse, bliver det eneste, som al godhed, ædelmodighed og kærlighed kan udrette, blot at lindre andres smærter. Kærligheden er derfor i sit væsen medlidenhed — når den da ikke er blot egoisme. En blanding af begge finder næsten altid sted, således endog i alt ægte venskab.

Med alt dette have vi dog ikke nået den egentlige fornægtelse af viljen til livet, om end al godhed og moralsk dyd peger i samme retning. — Men når nu et menneske har indset, at fordi verdens væsen er vilje, stræben, higen — og al stræben med nødvendighed forudsætter et savn, en mangel som sit udgangspunkt — så er alt liv lidelse, lidelsen i verden beror ikke på noget tilfældigt, på ulykkelige forhold, som kunne afhjælpes, ti selv de lykkeligste forhold, d. v. s. selv den gunstigste lejlighed til at opnå tilfredsstillelse, nydelse skaffer dog kun bod for et øjeblikkeligt savn men bringer ingen varig tilfredsstillelse eller hvile, ja alt for let opnåelse af vore ønsker fører kun til en livsfortærende kedsomhed — savn og kedsomhed er de to poler, hvorimellem livet svinger, — den, der har indset dette og tillige har gennemskuet det ydre fænomen og ophævet den egoistiske forskel mellem sig selv og andre, så han føler alle andre væseners kvaler, som var det hans, og ikke selv kan få fred, så længe der er et eneste levende væsen, der lider, — for ham stilles der herved det valg, om han virkelig vil vedblive at bekræfte viljen til livet, d. v. s. vedblivende følge sine naturlige drifter og tilskyndelser og derved bidrage sit til, at denne meningsløse tilværelse fortsættes, eller om han vil vælge at vende sig forsagende mod livet og frivillig opgive dets kortvarige, illusoriske nydelser, fornægte viljen til livet, bringe den til tavshed, ophæve alt begær, og således nå endelig hvile og forløsnign. Heri består det, vi kalde selvfornægtelse, askese. Erkendelsen bliver da ikke længer motiv for viljen, d. v. s. anledning til at sætte den i bevægelse ved at vise den mål at stræbe efter, men kvietiv, anledning til at bringe den til hvile, ophæve den. — Viljen har således ævne til at ophæve sig selv. Dette er det eneste punkt, hvor viljens „frihed" bryder igennem i fænomenverdenen, træder frem for den umiddelbare iagttagelse; så længe man derimod bekræfter viljen til livet, er viljen i sine

---

*) Brændt som kætter (pantheist) i Rom 1600, forløber for den moderne filosofi.

ytringer bunden, determineret, må følge motiverne — om den end i sit væsen er fri, ja almægtig. — Kun de færreste nå dette standpunkt. De fleste ere så hildede i lysten til livet, at de blindt følge viljen uden nogen sinde at standse og spørge, hvorhen det fører; og selv af dem, der ere komne til besindelse og have erkendt alts intethed, forblindes de fleste atter af fænomenet, og håbet om mulig nydelse for deres egen person selv midt i den lidende verdens jammer, drager dem atter ind under viljens herredømme. Derfor siger Jesus: „Det er lettere, at et ankertov går igennem et nåleøje, end at en rig kommer ind i guds rige."

Askese består først og fremmest i fornægtelse af viljen til livet, således som den ytrer sig i forplantelsesdriften. Derfor er fuldstændig kyskhed det første skridt i askesen. Det næste er faste, i det man også søger at bekæmpe den anden hovedform, hvori viljen til livet fremtræder, nemlig selvopholdelsesdriften. — På denne måde kan et menneske om end gennem mange kampe og fristelser, som søges overvundne ved selvpinsler, kastrering og lignende, tilsidst nå til fuldstændig at ophæve viljen til livet, så han intet mere vil, intet mere begærer. Når da døden kommer og ophæver den sidste rest af vilje, som hidtil har holdt livet oppe, er det ikke — som ellers ved død — blot det ydre fænomen, viljens synlige form, der opløses, men selve væsenet: viljen — er med det samme ophævet, og dermed livets højeste mål nået. Ti den dybeste grund til, at viljen, skønt den i sit væsen er én, har måttet gennemløbe den lange trinrække fra de laveste eksistensformer op til mennesket og atter her stadig må gentage sig i nye individer, er den, om den dog på sin vandring gennem de menneskelige individer tilsidst måtte blive forenet med en erkendelse, der kunde bemestre og ophæve den.

Den her skildrede fornægtelse af viljen til livet er ikke noget nyt eller fantastisk ideal men en historisk kendsgerning. Den er nemlig det inderste væsen i al hellighed, askese, således som denne er kommen frem navnlig i den Indiske religion og Kristendommen — ligegyldigt hvilke dogmer og overtroiske antagelser så den enkelte selv har lagt til grund for sin handlemåde. — I Kristendommen ligger askesen som kim hos apostlene; den træder således frem i læren om at gengælde had med kærlighed og tåle fornærmelser uden modstand, i formaningerne til afholdenhed i mad og drikke og — om muligt

— fuldstændig modstand mod kønsdriften. Den udvikles så i oldtidens eneboerliv og middelalderens munkevæsen og kommer særlig klart frem i Mystikernes skrifter med deres lære om fuldstændig at glemme sig selv og synke hen i beskuelsen af gud — således f. eks. hos mester Ekhard og i den berømte bog „den tyske teologi“, som Luther satte så stor pris på. — Når vi se en sådan hellig, se den dybe fred, der lyser ud af hans øjne, da føle vi den største længsel efter at være ham lig, og vort bedre jeg tilråber os det store „sapere aude“ (hav mod til at følge din fornuft). Vi føle da, at hver opfyldelse af vore ønsker, vi afvinde verden, dog kun er at ligne ved den almisse, der opholder tiggerens liv i dag, for at han atter i morgen kan hungre.

Men der gives også en anden vej end den allerede skildrede til at nå denne fuldstændige selvfornægtelse, en art genvej, som vel de fleste føres ad. Den består i, at man ikke blot erkender lidelserne i verden men selv underkastes dem i en overordentlig grad. Mennesker, der af ulykken drives til den yderste fortvivlelse, kunne således pludselig slå om og opgive viljen til livet, så lidelsen og døden nu blive dem velkomne. Eksempel er Margretes lidelseshistorie i Gøthes Faust. Onde mennesker kunne på denne måde lutres gennem lidelser — skønt det ingenlunde altid sker. — Herhen hører også alle ægte omvendelseshistorier som f. eks. Raimund Lullus's i middelalderen. Han levede i sin ungdom som letsindig hofmand ved kongen af Majorkas hof, hvor han længe forgæves efterstræbte en ung skønhed; men da han endelig troede at stå ved sine ønskers mål, viste hun ham sit blottede bryst, der på det forfærdeligste var fortæret af kræft. Som havde han set ind i selve helvede, blev han fra den stund af en ganske anden; han drog ud i ørkenen for at gøre bod og levede resten af sit liv som asket.

Da man ved at fornægte viljen til livet i virkeligheden ophæver sin karakter og bliver en ganske anden, hedder det om disse mennesker såvel i de Indiske myther som i Kristendommen, at de „blive genfødte“ og derved forløste fra verden, d. v. s. fra viljen til livet. Da denne ændring af karakteren ikke kan ske stykkevis eller gennem vilkårlige viljeshandlinger men må komme pludselig og ligesom udenfra over individet, så tilskriver kirken den nådevirkningen; og da det tillige er det eneste

tilfælde, hvor viljens „frihed“ bryder igennem, se vi således, at medens nødvendigheden hersker i naturens rige, hersker friheden i nådens. Det dybeste dogme i Kristendommen er derfor også læren om arvesynden. „I Adam syndede vi alle“, d. v. s. den samme vilje til livet, som virkede i ham, virker i os; men „ved nåden forløses vi“, d. v. s. ved fornægtelsen af viljen til livet, symboliseret i den menneskeblevne gud, der er fri for synd, d. v. s. for al livsvilje, og som derfor heller ikke kan have nogen jordisk fader (men nok moder), ti fra faderen nedarves — efter Schopenhauer — viljen (fra moderen blot erkendelsen), og heller ikke noget virkeligt legeme men kun et skinlegeme — som også virkelig en theologisk retning i oldtiden lærte — ti viljen er legemets objektivation, dens synlige form. — Det var også sandheden i dette pessimistiske dogme om, at vi alle ere hjemfaldne til synden og dermed til lidelse og død, og læren om verdens tomhed og al tings forgængelighed, der i sin tid slog igennem i modsætning til hedenskabets og Jødedommens optimisme og skaffede Kristendommen sejren. At denne væsenlige side ved Kristendommen nu til dags er trængt tilbage, kommer os her ikke ved.

Men ingen tro, at han kan nå dette mål, ophævelsen af viljen til livet og dermed af livet selv ved — selvmord. Selvmord er ingenlunde en fornægtelse af viljen til livet men tværtimod en bekræftelse. Selvmorderen vil i virkeligheden livet men er blot utilfreds med de betingelser, hvorunder det skænkes ham. I selvmorderen ophæver viljen til livet derfor blot sit fænomen, sin tilfældige ydre form i dette individ og det netop for at slippe for at ophæve sig selv, fornægte sig selv, hvilket måske netop kunde være nået gennem de lidelser, selvmorderen vil undfly: Fornægtelsen af viljen til livet består ikke i at sky livets lidelser men i at sky dets nydelser. Derfor er selvmord ikke blot en tåbelig handling — tåbelig for så vidt som selvmorderen i virkeligheden ikke når sit mål, ti ingen kan undfly sit eget liv, så lidt som han kan løbe fra sin egen skygge, — men også en fordømmelig handling, fordi viljen derved forhindres i at nå sit højeste mål: selvophævelse — i dette individ. Tilmed er selvmord det højeste eksempel på den splid med sig selv, hvori viljen er kommen ved sin objektivering, i det det her ikke blot er det ene individ, der kæmper mod det andet

som ellers over alt i naturen, men endog samme individ, der vender sig fjendtlig mod sig selv.

Når nu dette sidste mål er nået, og viljen til livet fuldstændig ophævet i mennesket, altså i sin højeste objektiveringsform, da vil den — mener Schopenhauer — også ophæves i sine lavere former, i den øvrige natur. (Sml. det dunkle sted i Romerbr. 8, 21—24), og verden altså fuldstændig være forsvunden. Hvor ingen vilje, ingen forestilling: ingen verden. — Men hvad indtræder så? — Det rene intet? — Her må man huske, at intet kun er et relativt begreb. Det er en nægtelse; men enhver nægtelse er en benægtelse af noget bestemt, og det, hvorom den udsiges, kan derfor gerne i sig selv indeholde noget positivt. (Hvad der ikke er hvidt f. eks., behøver derfor ikke at være absolut intet.) Den tilstand, som nås gennem en fornægtelse af viljen til livet, er en benægtelse af dette liv; hvad den ellers i sig selv er, vide vi ikke. — Og er da dette liv så attråværdigt, at man kan ønske at beholde det gennem alle evigheder? — For os stiller denne tilstand sig ganske vist som intet, fordi vi ingen som helst forestilling kunne gøre os om den, men at vi i så høj grad frygte og sky dette intet, er kun et andet udtryk for, at vi i så høj grad ville dette liv og intet ere uden netop denne vilje og intet kende uden den. Men den derimod, i hvem viljen har vendt sig og fornægtet sig selv, for ham er denne vor tilsyneladende så reale verden med alle dens sole og mælkeveje også kun — intet.

Man kan være uenig med Schopenhauer i mangt og meget; men her er ikke stedet for nogen egentlig kritik. Man kan være uenig med ham i hans idealistiske udgangspunkt og mene, at fordi verden kun kommer til vor bevidsthed som forestilling, er det dog et uhyre spring deraf at slutte, at den også kun er forestilling og som sådan vilde forsvinde, hvis hver erkendende bevidsthed forsvandt, — eller rettere blive til blot og bar vilje og dermed usynlig. Men man må indrømme den klarhed og konsekvens, hvormed han har gennemført denne forunderlige lære, der har spillet en så stor rolle i den moderne filosofi. — Man kan fra en nøgtern, på naturvidenskaben byggende filosofis standpunkt mene, at den antagelse, at den inderste virkende kraft i

alt i sit væsen er det samme som det, vi hos os selv kalde vilje, i det højeste kun kan gælde som en dristig hypothese*). Men er end viljen — eller rettere driften — ikke det inderste i alt, er den sikkert, psykologisk og biologisk set, det inderste i os, i alt levende. — Og man kan endelig være uenig med ham i hans pessimisme. Men om man end vil mene, at pessimismen ikke kan — eller ikke bør — opstilles som livsanskuelse, så har den i hvert fald som stemning sin rod i livets vilkår — og aldrig vil lidelse under en eller anden form ophøre at være forbunden med det at leve — og den har sin berettigelse som spore til at arbejde for fremskridt og større relativ lykke, en idé, som Schopenhauer ikke troede på, men som er den inderste drivkraft i al moderne stræben — ud over det rent egoistiske — og surdejen i vort liv. — Således må vel Schopenhauers filosofi som system dele skæbne med andre filosofiske systemer: den nemlig kun at have én fuldstændig troende — deres eget ophav. Men systemernes betydning beror vel heller ikke på deres holdbarhed som system men på det lys, forfatteren ud fra sit system, d. v. s. sin grundbetragtning har formået at kaste over de enkelte problemer, han behandler. Systemet er som: rammen, der fremhæver maleriet. I det mindste må Schopenhauers betydning søges her. — Blandt de problemer han har behandlet, kunne nævnes sådanne vanskelige og interessante spørgsmål som, om geni: om kunsten og dens virkning på sindet — således forklares musiken derhen, at den umiddelbart i sine rytmer udtrykker vort inderste væsen, viljen til livet i dens svingninger mellem lyst og smærte —; fremdeles om viljens „frihed“; om elskov (oversat på Dansk); om kvinder og meget mere. Og alle vegne går Schopenhauer så nær ind på det psykologiske, det konkrete virkelige liv, at man læser ham med samme umiddelbare interesse som en romanforfatter — hvortil kommer den uhyre fortjeneste, at han er en af de få filosofer, der skrive et — også for almindelige dødelige — forståeligt og let læseligt sprog. Han forener, kan man sige, Tyskernes dybde med Englændernes klarhed og Franskmændenes lethed og eleganse. — — Ufilosofiske læsere, som ønske at gøre hans nærmere bekendtskab, rådes det dog at springe „første bog“ af hans hovedværk

*) Sml den såkaldte monisme, som den f. eks. er fremstillet i Høffdings psykologi.

over; den vil volde dem besvær og ikke interessere og er ikke nødvendig for forståelsen af resten. Man kan også begynde med „Parerga und Paralipomena“, om man end får større udbytte af denne bog, når man i forvejen er fortrolig med hans hovedtanker. — — Schopenhauers store betydning for den moderne videnskabelige erkendelseslære og psykologi — navnlig i Tyskland —, hans interessante kritik af Kant o. s. v. skal her blot nævnes.

S. Hansen.

Schopenhauer: Om verdens lidelse*).

På Dansk ved S. H.

Dersom den nærmeste og umiddelbare hensigt med vort liv ikke er lidelse, så er vor eksistens det mest hensigtsstridige af verden. Ti det er urimeligt at antage, at den endeløse smærte, hvoraf verden over alt er fuld, og som udspringer af den fra livet uadskillelige nød, skulde være uden hensigt og rent tilfældig. Hver enkelt ulykke synes vel en undtagelse; men ulykken overhovedet er regel.

Som bækken ikke danner hvirvler, så længe den ikke møder hindringer, således fører den menneskelige såvel som den dyriske natur det med sig, at vi ikke ret mærke eller blive os bevidst alt, hvad der går efter vor vilje. Skulle vi mærke det, må det ikke straks være gået efter vor vilje men först på en eller anden måde have stødt an imod den. — Derimod alt, hvad der stiller sig imod vor vilje, krydser og modarbejder den, altså alt ubehageligt og smærteligt, det føle vi umiddelbart, öjeblikkelig og meget tydelig. Som vi i k k e f ø l e hele vort legemes sundhed men kun det lille sted, hvor skoen trykker os, således tænke vi heller ikke på samtlige de af vore anliggender, der gå fuldkommen vel. men på hvilken som helst ringe ubetydelighed, der fortrædiger os. — Herpå beror, hvad jeg oftere har fremhævet, at velvære og lykke kun er det negative, smærten derimod det positive. . .

Hermed stemmer også, at vi i regelen finde glæderne langt under, smærterne langt over vor forventning. —

---

*) Oversat efter Parerga und Paralipomena, II, Kap. XII.

Hvem der i korthed vil prøve den påstand, at nydelsen i verden har overvægt over smærten, eller at de i det mindste holde hinanden i ligevægt, han kan jo sammenligne det dyrs følelse, som fortærer et andet, med det dyrs, som bliver fortæret. —

Den virksomste trøst ved enhver ulykke, i enhver lidelse er at se hen til de andre, som ere endnu mere ulykkelige end vi selv: og det kan enhver. Men bliver lidelsernes sum i verden mindre for det?

Vi ligne lammene, der lege på marken, medens slagteren allerede udser et og andet af dem: ti vi vide ikke i vore gode dage, hvilken ulykke skæbnen just nu bereder os, — sygdom, forfølgelse, fattigdom, lemlæstelse, blindhed, vanvid o. s. v. —

Alt hvad vi ville gribe, modsætter sig, fordi det har sin egen vilje, der först må overvindes. Historien viser os folkenes liv og finder intet at fortælle uden krige og oprør: de fredelige år synes kun korte pavser, mellemakter, nu og da. Og just på samme måde er den enkeltes liv en uafbrudt kamp, og det ikke blot i overført forstand med nøden eller med kedsomheden; men også virkelig med andre. Han finder over alt sin modstander, lever i bestandig kamp og dør — med våbnene i hånden. —

Til vort livs plage bidrager også dette ikke lidet, at t i d e n stadig trænger på os, ikke lader os komme til ro, men er efter enhver, som en tugtemester med pisken. — Kun den lader den i fred, som den har overleveret til kedsomheden.

Og dog, som vort legeme måtte sprænges, hvis atmosfærens tryk blev taget bort, — således vilde også, hvis det tryk, som består i nød, möje, modgang og tilintetgörelse af vore bestræbelser, blev borttaget fra menneskenes liv, deres overmod stige, om end ikke til sprængning, så til fænomener som den mest töjlesløse dårskab, ja raseri. — Ja enhver behøver til enhver tid et vist kvantum sorg, eller smærte, eller nød, som skibet ballasten, for at gå støt og lige.

A r b e j d e, p l a g e, m ö j e og n ø d ere i ethvert fald så godt som alle menneskers lod hele deres liv igennem. Men hvis alle

önsker straks bleve opfyldte, så snart de knap vare fremkomne, hvormed skulde man så også udfylde sit liv, hvormed tilbringe tiden? Sæt en gang denne slægt hen i et slaraffenland, hvor alt voksede af sig selv og duerne flöj stegte i munden, og hvor enhver straks fandt og uden vanskelighed opnåede sin elskede. — Da vilde menneskene dels dø af kedsomhed eller tage livet af sig, dels bekrige, kvæle og myrde hinanden og således forårsage sig selv mere lidelse, end naturen nu pålægger dem. — Altså for en sådan slægt passer ingen anden skueplads, ingen anden tilværelse.

På grund af det ovenfor omtalte, at velvære og nydelse kun er det negative, smærten derimod det positive, skal man ikke bedömme et livsløbs lykke efter dets glæder og nydelser men efter dets frihed for smærte, som er det positive. Men da synes dyrets lod tåleligere end menneskets. Vi ville betragte begge noget nærmere.

I hvor mangfoldige Skikkelser end det, som mennesket kalder lykke og ulykke, kan fremstille sig for ham og lokke ham til at søge eller fly, så er dog det egentlige grundlag for det hele legemlig nydelse eller smærte. Dette grundlag er meget smalt: det består i sundhed, næring, beskyttelse mod fugtighed og kulde, og könslig tilfredsstillelse; eller også mangelen af disse ting. Følgelig har mennesket af virkelig fysisk nydelse ikke mere end dyret; undtagen blot for så vidt som hans höjere udviklede nervesystem forstærker hans følelse af nydelsen, men så også af smærten. Men hvor langt stærkere ere ikke de lidenskaber, som vækkes i ham, i modsætning til dyrenes! hvor ulige dybere og heftigere bevæges ikke hans sind! — for tilsidst dog kun at nå det samme resultat: sundhed, føde, klæder o. s. v.

Dette beror först og fremmest på, at hos mennesket erholder alt en mægtig forhöjelse ved ævnen til at tænke på det forbigangne og det tilkommende, hvorved nemlig först egentlig sorg, frygt og håb opstå, hvilke langt stærkere sætte ham i bevægelse, end de virkelige nærværende nydelser eller lidelser formå, hvortil dyret er indskrænket. Dyret mangler nemlig med refleksionen, hvad man kunde kalde glædernes og lidelsernes kondensator, hvorfor disse ikke kunne ophobe sig, således som dét sker hos mennesket formedelst erindring og forudseen: men hos dyret bliver öjeblikkets lidelse, selv om den også vender tilbage utallige

gange efter hinanden, dog stadig blot ved at være öjeblikkets lidelse og kan ikke opsummeres. Deraf den misundelsesværdige sorgløshed og sindsro hos dyrene. Derimod udvikler der sig i mennesket formedelst refleksionen, og hvad dermed hænger sammen, af hine samme elementer af nydelse og lidelse, som dyret har fælles med ham, en forhöjelse af følelsen for lykke og ulykke, der i sin höjeste form kan føre til den öjeblikkelige, under tiden endog dødbringende henrykkelse eller også til fortvivlelsens selvmord. Nærmere beset er sagens gang følgende. Mennesket forøger med hensigt sine behov, der oprindelig kun ere lidet sværere at tilfredsstille end dyrenes, for nemlig at forøge nydelsen: deraf luxus, lækkerier, tobak, opium, spirituøse drikke, pragt og alt, hvad derhen hører. Dertil kommer så, ligeledes som følge af refleksionen, en ny alene for mennesket flydende kilde til nydelse, og følgelig også til lidelse, som skaffer ham overmåde meget at tage vare, ja næsten mere end alle de andre, nemlig ambition og følelse for ære og skam: — i prosa, hans mening om andres mening om ham! Denne bliver nu, i tusinde ofte sælsomme skikkelser, målet for næsten alle hans bestræbelser, for så vidt de gå ud over den fysiske nydelse eller smærte. Vel har han ganske vist endnu forud for dyret de egentlig intellektuelle nydelser, der endog tillade mange grader fra den simpleste legen eller konversation til de höjeste åndelige ydelser: men som modvægt herimod optræder så hos ham, på lidelsernes side, kedsomheden, som dyret, i det mindste i naturtilstanden ikke kender, men hvoraf kun de aller klogeste dyr i tæmmet tilstand spore lette anfald; medens den hos mennesket bliver til en virkelig svøbe, som man især kan se det på den hær af ynkværdige, som stadig kun have været betænkte på at fylde deres pung, men aldrig deres hoved, og for hvem nu netop deres velstand bliver til en straf, i det den udleverer dem til den pinlige kedsomhed, og for at undgå den er det nu, at de snart jage omkring, snart snige omkring, snart rejse omkring, og næppe ere de ankomne, før de over alt forhøre sig efter stedets adspredelser, som den trængende efter dets hjælpekilder: — ti visselig er nød og kedsomhed menneskelivets to poler. Endelig må endnu omtales, at hos mennesket er köns-tilfredsstillelsen forbunden med et alene for ham særegent og meget egensindigt udvalg, der under tiden kan vokse til den mer eller mindre lidenskabelige kærlighed, som jeg i andet bind af mit hovedværk har viet et udførligt

kapitel*). Denne bliver derved hos ham en kilde til lange lidelser og korte glæder.

Imidlertid må man beundre, hvorledes det, blot derved at tænkningen kommer til, bliver muligt på det samme smalle grundlag af lidelser og glæder, vi have fælles med dyret, at rejse menneske-lykkens og -ulykkens høje, vidtløftige bygning, som prisgiver hans sind til så stærke affekter, lidenskaber og rystelser, at man kan læse deres præg i de blivende træk på hans ansigt; medens det til syvende og sidst og når man ser på det virkelige, der opnås, dog kun drejer sig om de samme ting, som også dyret opnår, og det på uforholdsmæssig ringere bekostning af affekter og kvaler. Men med alt dette vokser hos mennesket smærtens mål meget mere end nydelsens og bliver nu endelig ganske særlig i betydelig grad forhøjet derved, at mennesket virkelig ved om døden; medens dyret blot flyr den instinktmæssig uden egentlig at kende den og derfor uden nogen sinde at stille sig den virkelig for öje således som mennesket, der stadig har dette prospekt foran sig. Om nu altså også kun få dyr dø en naturlig død, men de fleste kun vinde så megen tid, at de kunne forplante slægten, og derpå, om ikke allerede før, blive et andet dyrs bytte, medens mennesket derimod alene har bragt det så vidt, at den såkaldte naturlige død i hans slægt er bleven regelen — som imidlertid har betydelige undtagelser — så bliver dog fordelen af ovenfor anførte grund, på dyrenes side. Men desuden når mennesket lige så sjælden som dyrene sit virkelig naturlige livsmål, fordi hans naturstridige levevis, hans anstrængelser og lidenskaber og den fra alt dette hidrørende degeneration af racen sjelden lader ham komme så vidt.

Dyrene ere meget mere end vi tilfredse ved den blotte tilværelse; planten er det helt og holdent; mennesket altid efter graden af hans sløvhed. Svarende hertil indeholder dyrets liv færre lidelser men ogsaa færre glæder end menneskets, og dette beror nærmest på, at dyret paa den ene side er frit for sorgen og bekymringen og den dermed forbundne kval, men på det anden side også savner det egentlige håb og derfor ikke bliver delagtigt i den foregriben i tanken af en glædelig fremtid og det dermed følgende, af indbildningskraften tilföjede, besjælende trylleri, kilden til vore fleste og største glæder og nydelser, —

*) Oversat på Dansk: Om Elskov.

og følgelig i den forstand er håbløst: begge dele fordi dets bevidsthed er indskrænket til det anskuelige og derved til nutiden. Dyret er den legemliggjorte nutid, hvorfor det kun kender håb og frygt i forhold til genstande, der allerede foreligge anskuelig i nutiden, — følgelig af yderst ringe rækkevidde; medens menneskets håb og frygt har en synskreds, der omfatter hele livet, ja går ud over det. — Men just som følge heraf, synes dyrene i sammenligning med os i én henseende virkelig vise, nemlig i deres rolige, uforstyrrede nydelse af det nærværende: den øjensynlige sindsro, de derved ere delagtige i, gør ofte vore af tanker og sorger hyppig urolige og utilfredse tilstand til skamme. Ja endog de omtalte glæder, vi foregribe i håbet, have vi ikke uden vederlag. Hvad nemlig én nyder forud ved håbet og forventningen om en tilfredsstillelse, det går senere fra i den virkelige nydelse, i det sagen selv da bringer så meget mindre tilfredsstillelse. Som dyret derimod må undvære forud-nydelsen, således er det også frit for dette afdrag i den virkelige nydelse og nyder derfor selve det nærværende og virkelige og det ganske uformindsket. Og ligeledes tynge også onderne blot mod deres virkelige og egne vægt på dyret, medens frygt og forudseen ofte for os forøge dem til det tidobbelte.

Just denne for dyrene særegne fuldstændige opgåen i det nærværende bidrager meget til den glæde, som vi have af vore husdyr: de ere den personificerede nutid og lade os på en vis måde føle værdien af enhver ubetynget og uforstyrret time, medens vi med vore tanker for det meste gå ud over denne og lade den upåagtet. Men den anførte egenskab hos dyrene, at de mere end vi ere tilfredse med den blotte tilværelse, bliver af det egoistiske og hårdhjærtede menneske misbrugt og ofte i den grad udbyttet, at han intet, slet intet under dem, uden den blotte, bare tilværelse; fuglen, der er organiseret til at gennemstrejfe den halve verden, spærrer mennesket inde i en kubikfods rum, hvor den langsomt længes og skriger sig til døde: ti „fuglen i buret synger ikke af lyst men af raseri“, og sin mest trofaste ven, den intelligente hund, lænkebinder han! Aldrig ser jeg en sådan uden inderlig medlidenhed med den, og dyb harme mod dens herre, og med tilfredshed tænker jeg på det for nogle år siden af „Times“ berettede tilfælde, at en lord, som holdt en stor lænkehund, en gang, da han gik igennem sin gård, behagede at ville kærtegne hunden, hvorpå

denne straks flængede hans arm fra øverst til nederst, — og med rette! den vilde dermed sige: „Du er ikke min herre men min djævel, der gør mig min korte tilværelse til et helvede.“ Gid det måtte gå enhver således, der binder hunde. Også at holde fugle i bur er dyrplageri. At indskrænke disse skabninger, der leve så begunstiget af naturen, som i den hurtigste flugt gennemstrejfe himmelrummet, på en kubikfods rum; for at fryde sig ved deres skrig! —

I vor tidlige ungdom sidde vi foran vort forestående livsløb, som børnene foran tæppet i theateret, i glad og spændt forventning om de ting, der skulle komme. En lykke, at vi ikke vide, hvad der virkelig vil komme. Ti den som ved det, ham kunne børnene under tiden forekomme som uskyldige delinkventer, der vel ikke ere dømte til døden men derimod — til livet, skønt de endnu ikke have hørt indholdet af deres dom. — Ikke desto mindre ønsker enhver sig en høj alder, altså en tilstand, hvori det hedder: „det er i dag dårligt og vil nu hver dag blive dårligere, — indtil det værste kommer.“

Når man, så vidt det tilnærmelsesvis er muligt, forestiller sig den sum af nød, smærte og lidelse af enhver art, som solen under sit løb beskinner, så vil man indrømme, at det havde været meget bedre, om solen her på jorden, så lidt som på månen, kunde have fremkaldt livets fænomen, men overfladen her som hist endnu havde befundet sig i den krystallinske tilstand. —

Man kan ogsaa opfatte vort liv som en unyttig forstyrrende episode i dets store intets salige ro. I hvert fald vil selv den, hvem det i livet er gået tåleligere, jo længere han lever, desto tydeligere blive var, at livet i det hele er a disappointment, nay, a cheat, eller for at tale Dansk, bærer karakteren af en stor mystifikation for ikke at sige bedrageri. Når to ungdomsvenner efter en hel menneskealders adskillelse gense hinanden som oldinge, så er den fremherskende følelse, som synet af hinanden gensidig vækker hos dem, fordi dertil knytter sig erindringen om tidligere tid — en følelse af fuldstændig skuffelse ved hele livet, det som en gang i ungdommens rosenrøde morgenlys lå så skønt foran dem, lovede så meget og holdt så lidt. — Denne følelse er så afgjort fremherskende ved deres gensyn, at de ikke en gang anse det for nødvendigt at udtrykke

den i ord, men i det de begge stiltiende forudsætte den, tale de videre på dette grundlag. —

Hvem der oplever to eller endog tre generationer af menneskeslægten, han bliver til mode som tilskueren ved markedsgøglernes forestillinger, når han bliver siddende og ser en sådan forestilling blive gentagen to eller tre gange efter hinanden: sagerne vare nemlig kun beregnede på én forestilling, gøre derfor ikke mere nogen virkning, efter at illusionen og nyheden er forsvunden. —

Man kunde blive gal, når man betragter de umådelige anstalter, de talløse flammende fixstjærner i det uendelige rum, som intet andet have at gøre end at belyse verdener, som er skuepladsen for nød og jammer og i lykkeligste fald intet kaste af sig uden kedsomhed; — i det mindste at dømme efter det os bekendte prøvestykke. —

Meget at misunde er ingen, meget at beklage utallige. —

Livet er et pensum, vi skal igennem: i denne betydning er defunctus (afgået ved døden) et skønt udtryk. —

Man tænke sig en gang, at avlingsakten hverken var en trang, eller ledsaget af vellyst, men en sag af rent fornuftigt overlæg: kunde så vel menneskeslægten endnu bestå? vilde ikke snarere enhver have haft så megen medlidenhed med den kommende generation, at han hellere havde sparet den for tilværelsens byrde eller i det mindste ikke havde villet påtage sig det ansvar, koldblodig at lægge den på den? —

Verden er just helvede, og menneskene ere på den ene side de pinte sjæle og på den anden side djævlene deri. —

. . . .

I virkeligheden er den overbevisning, at verden, og altså også mennesket, er noget som egentlig ikke skulde være, vel egnet til at fylde os med overbærelse mod hverandre: ti hvad kan man vente af et sådant væsen? — Ja ud fra dette synspunkt kunde man komme på den tanke, at den egentlig passende tiltale mellem mand og mand, i stedet for monsieur, sir o. s. v., vilde være „lidelsesfælle, soci malorum, compagnon de misères, my fellow-sufferer.“ Så sælsomt dette kan klinge, så svarer det dog til sagen, kaster det rigtige lys på den anden og erindrer om det nødvendigste, om tolerance, tålmodighed, skånsel og kærlighed til næsten, hvilket enhver behøver, og enhver derfor også er skyldig.

Frithjof Nansens Plan

at løbe paa Ski tværs over Grönland.

(Uddrag af et Foredrag i „Industriforeningen".)

I.

Grönlands Kystrand er et Fjældland, leddelt af Fjorde, der skære sig milevidt ind i Landet, og mange Steder udskaaret yderst ude til en Bræmme af Øer omkring den egenlige faste Landmasse. Denne Kystrand, »Yderlandet«, udgjör den af Mennesker beboede Del af Landet. Yderst mod Havet er den som Regel nøgen og gold, men længere inde hæver Vegetationen sig, saaledes at den i lune Dale langt inde i de sydligste Fjorde paa Vestkysten fremviser smaa Kratskove af Pil, Birk o. s. v.

Man kunde nu maaske paa Forhaand formode, at denne tiltagende Frodighed, eftersom man fjærner sig fra Havet med dets Drivis og raakolde Taager, vilde fortsætte sig ind mod Landets centrale Dele, altsaa ind i den sluttede Landmasse indenfor det indskaarne Kystland. Dette er imidlertid, som bekjendt, ikke Tilfældet. Tværtimod; naar man, enten ved at trænge dybt ind i Fjordene, eller ved at bestige höje Fjælde længere ude i Yderlandet, skaffer sig Overblik over »Indlandet«, saa møder Öjet, i hvert Fald i hele Vestgrönland og i den Del af Östgrönland, der ligger syd for 70° n. B., overalt det selv samme fra Kystlandet helt forskjellige Landskab. Der viser sig en ensformig Slette af Is, der under svag Hævning indefter vedbliver, saa langt Öjet kan naa, indtil den yderst ude i Horisonten smælter sammen med denne. Denne Ismark er Grönlands Indlandsis.

Indlandsisen er ikke en »død« og ubevægelig Masse. Ikke alene er den i sin Overflade underkastet stadige Forandringer paa Grund af Vejrligets Vexlen, men desuden er den, i det mindste paa nogle Steder, i uafbrudt Bevægelse udefter mod Havet. Som et Bassin, fra hvilket der til alle Sider flyder Vand ud ad smalle Kanaler, saaledes sender Indlandsisen Arme ud til Bunden af mange Fjorde. Gjennem disse Arme skydes der Is ud, ved Afsmæltning og Fordampning svinder der yderligere af Isens Masse, og, hvis derfor Indlandet ikke aarlig modtog et lige saa stort Tilskud af nedfaldende Sne som den Masse Is, Vand og Damp, det aarlig afgiver, saa maatte Indlandsisen lidt efter lidt svinde ind, blive mindre af Masse og Udstrækning. Paa den anden Side, hvis Indlandet aarlig fik et større Tilskud i Form af Sne end den Masse, det samtidig afgiver, saa maatte Indlandsisen tage til, brede sig mere og mere over Landet.

Paa denne sidste Maade er Indlandsisen sikkert fra först af bleven til ved en fortsat Tiltagen af Is- og Snepartier, der oprindelig laa som lokale Bræer og Snemarker i forskjellige Egne af Landet, men som lidt efter lidt svulmede op, indtil de tilsidst flød sammen til et stort Hele. Dette store Hele bredte sig mere og mere (maaske det dog periodisk var i Tilbagegang), og det har i en, geologisk talt, nærliggende Tid haft en endnu større Udstrækning end den nuværende Indlandsis. Paa næsten hele den Del af Yderlandet, bag hvilken man i Nutiden træffer Indlandsisen, ser man nemlig Spor af, at denne i Fortiden er gaaet ud over

det nuværende isfri Kystland. Is, der skyder sig frem over Land, afrunder og sliber nemlig den underliggende Klippegrund paa en egen Maade, saaledes at man, naar Isen igjen trækker sig tilbage, kan paavise af Landets Terrainformer, hvor Isen tidligere er gaaet ud over Klippegrunden, og hvor den ikke har været.

Gaar man saaledes til Fjælds noget inde i en grönlandsk Fjord og skaffer sig Overblik over Fjorden, saa oprulles Billedet af Tilstanden under »Istiden« eller den Tid, da Landisen var mægtigst og mest udbredt, og man læser ud af Landskabet, hvorledes Bræerne, der i hin Tid mundede ud i Fjorden og dens Sidearme, have ligget. Hvor der i en Sidedal rager en afrundet Fjældhumpel op, der ser man, hvorledes en Bræ med 2 Arme har omfavnet denne Humpel, og man faar et Indtryk af Armenes Mægtighed ved at se Resultatet af deres Knugen. Hvor Halvøen mellem den herværende og en anden Fjord krones af takkede Fjælde, der laa disse som en Række Fjælde, der rage op imellem Isen, og skilte Isbræerne fra hinanden. Vare Bræerne gaaede höjere op, saa vare de laveste af Tinderne forsvundne, de stolte himmelstræbende Fjældformer vare blevne afløste af saadanne Fjælde, som man paa Grund af deres Form træffende har sammenlignet med Ryggene af fede Faar (roches moutonnées).

Det, der nu her i store Træk er skitseret, er, som man vil se, alt sammen noget, der kan iagttages paa Rejser i Yderlandet. Ved Maalinger fra höje Fjælde til de fjærneste Punkter paa Indlandsisen, ved Undersøgelser over Mængden af Is og Vand, der aarlig føres ud fra Indlandet o. s. v., kan man yderligere komme til en Række vigtige Resultater, dels om den yderste Rand af Indlandsisen og dels om de geografiske, geologiske og meteorologiske Forhold, der finde Sted over Indlandet i det hele taget. Den Slags mindre opsigtvækkende Undersøgelser ere derfor en af Hovedsiderne ved de danske geologiske og geografiske Undersøgelser i Grönland, ligesom det ogsaa udelukkende var paa Grundlag af Studier udenfor Indlandsisens Rand, at Rink i sin Tid udarbejdede sit epokegørende Værk om Indlandsisen. Der er derfor heller ingen Tvivl om, at Undersøgelserne ved Indlandsisens Rand ere de vigtigste, naar Talen er om at skaffe Svar paa de mange Spörgsmaal, der knytte sig til Indlandsisen.

Alligevel ere disse Undersøgelser ikke tilstrækkelige. De trænge til at suppleres ved Vandringer fra forskjellige Dele af Kystlandet saa langt som mulig ind paa Indlandsisen. Kun ved saadanne Vandringer kan der skaffes Oplysninger om Terrainforholdene i de mest centrale Dele af Indlandsisen, Oplysninger, om hvorvidt der i det indre af Landet rager Fjælde op igjennem Isen o. s. v., og endelig er det jo först ved saadanne Rejser, at der kan skaffes en nöjagtig Beskrivelse af, hvordan den store Isörken i Enkelthederne er beskaffen, noget der dog ogsaa har Betydning om end væsenlig kun for den rent beskrivende Del af Geografien. Kommer nu hertil, at der i Tidernes Løb er fremsat de mest fantastiske Meninger om skovbevoxede Dale, maaske af økonomisk Betydning for Danmark, i Grönlands indre o. s. v., Meninger, der ganske vist vare byggede op uden noget som helst videnskabeligt Grundlag, men som dog ofte bleve fremsatte paa en saadan Maade, at der for det store Publikum maatte synes at være noget i dem, — saa vil man forstaa, at der i Tidernes Løb er bleven foretaget adskillige Forsøg paa at trænge

ind i Indlandet, og at disse Forsøg have formaaet at tiltrække sig Publikums Opmærksomhed i en langt höjere Grad end de især af Rink, Steenstrup, Helland, Hammer, Ryder og Bloch, Holm, Jensen, Garde, Kornerup og flere foretagne vigtige Undersøgelser over Indlandsisens nuværende og fordums Udbredelse, Bevægelse og øvrige Forhold.

II.

Det er ikke her Stedet at gjennemgaa de mange Forsøg, der ere gjorte, og Planer, der ere udkastede, for at trænge frem paa Indlandsisen. Naar undtages 2 Expeditioner under Ledelse af Nordenskiöld, af hvilke især den sidste Expedition fik Betydning, da det paa den lykkedes 2 lappiske Skiløbere at trænge ind til selve Hjærtet af Grönland, en dansk Expedition under Ledelse af Kaptajn i Flaaden Jensen, og nu sidst en Expedition, foretaget af en amerikansk Ingeniör Peary og en dansk Handelsbetjent i Grönland, Assistent Maigaard, have ingen af de andre Forsøg ført til videre Resultater. Nogle af dem have nu rigtignok ogsaa paa Forhaand været dødsdømte, saaledes navnlig den Expedition, der 1782 under Ledelse af en værdig Navne til den Helt,

hvis Skjæbne og Bedrifter
bör billig tegnes an blandt alle Folkes Skrifter,

nemlig Major Paars, fik det Hverv overdraget at ride paa Hesteryg i Spidsen for nogle Soldater fra Vestkysten af Grönland over til Østkysten »for at erfare, om der ikke endnu findes Efterkommere af de gamle norske, hvad Sprog de taler, om de endnu ere Kristne eller Hedninger, samt hvad Police og Levemaade der er iblandt dem«. Andre Planer ere kun blevne til paa Papiret, saaledes som Forslagene om at gaa i Ballon tværs over Indlandsisen, der allerede fremsattes i Slutningen af forrige Aarhundrede. Til den sidste Klasse Forslag, der hidtil kun ere fremsatte paa Papiret, hører ogsaa det, der er fremsat af den norske Zoolog, Konservator ved Bergens Musæum Frithjof Nansen.

Nansen har givet en Fremstilling af sin Plan i det norske Tidsskrift »Naturen« og siger heri: »Min Plan er i Korthed følgende: Med 3 à 4 af de bedste og mest udholdende Skiløbere, som bliver at opdrive, vil jeg i Begyndelsen af Juni med et af de norske Sælfangerfartöjer . . . . . . gaa fra Island mod Grönlands Østkyst og paa omkring 66° n. b. forsøge at naa ind mod Kysten saa langt som mulig. Hvis Fartöjet ikke skulde kunne naa i Land, hvad dog efter Sælfangernes Erfaring ikke er usandsynligt, idet disse hyppig have været inde under denne ukjendte Kyst, saa forlader Expeditionen Fartöjet, naar dette er kommen saa langt ind som mulig, og gaar over Isen i Land. At en saadan Fart over Drivis er mulig, tror jeg fra tidligere Kjendskab til denne med Sikkerhed at kunne antage. . . . Paa denne Maade mener jeg altsaa at skulle kunne naa Land. Helst saa jeg, at dette blev et Stykke norden for Kap Dan, da Kysten her endnu ikke er berejst af Evropæere og der er meget af Interesse at undersøge allerede paa Kysten. Efter at have gjort de Undersøgelser paa Kysten, som uden for meget Tidsspilde lade sig udføre, tiltræde vi snarest mulig Vandringen over Indlandsisen. Saafremt Expeditionen naar Land nordenfor Kap Dan begynde vi Vandringen ved Bunden af en af de derværende Fjorde; hvis vi lande længere syd, søges ind til Bunden af den dybe Sermilik Fjord for her at komme ind paa Isen.

Expeditionen søger med en Gang at naa saa höjt op som mulig paa isfri Mark, selv om Stigningen her skulde blive betydelig stærkere end paa Isbræerne; herved opnaaes nemlig, at man, naar det endelig bliver nødvendig at gaa ind paa Isen, da antagelig finder fladere og jævnere Is, og man vil undgaa den værste Gletscheris, som ved sine Ujævnheder og Sprækker kan frembyde ikke faa Hindringer og Farer. Kommen ind paa Indlandsisen, sætter Expeditionen Kurs paa Kristianshaab ved Diskobugten og søger at naa dette Maal saa hurtig, som mulig . . . . . .

Afstanden fra Østkysten, hvor jeg agter at lande, og til Diskobugten er omtrent 670 Kilometer; regnes nu, at man for hver Dag i Gjennemsnit kan tilbagelægge 20 à 30 Km. (2½ til 4 Mil), hvilket for Skiløbere er meget lavt regnet, saa vil Farten dog ikke tage over en Maaned og medtages saa Proviant for henved den dobbelte Tid, saa synes der at være al Sandsynlighed for at komme lykkelig frem.

Provianten maa trækkes paa Slæder eller Skikjælker . . .«

Der er meget tiltalende ved Grundtankerne i Nansens Expedition, baade ved det, at han vil søge fra Østkysten over mod den koloniserede Del af Grönland (i Stedet for omvendt) og ogsaa ved det at han, der er en dygtig Skiløber, vil benytte Skier som Befordringsmiddel.

Men med denne Anerkjendelse af Grundtankerne i Planen maa ogsaa for enhver, der kjender noget til Forholdene, Anerkjendelsen høre op. Allerede den Maade Nansen eventuelt vil naa ind til Østkysten paa, nemlig ved at forlade den faste Skibsplanke og lig en Isbjørn vandre fra den ene gyngende Isflage og Kalvisklods til den anden ind imod Kysten, er jo saa dumdristig, at man ikke véd, hvad man skal sige til den.

Lad imidlertid Lykken staa den kjække bi. Lad Nansen være naaet ind til Grönlands Østkyst, hvorledes vil han da bære sig ad med at naa op paa den egenlige jævne Indlandsis, med andre Ord, hvorledes vil han komme frem over den yderste Rand af Indlandsisen, hvor Fjæld paa Fjæld rager op igjennem Isdækket og efter al Sandsynlighed gjör dette ufremkommeligt paa de aller fleste Steder. Man maa nemlig vide, at om end der ikke findes nogen egenlig Fjældkjæde langs dansk Østgrönlands Kyst, saa findes der dog langt vildere og mere udarbejdede Fjældpartier under Østkysten end under Vestkysten, hvor Fjælde, der rage op igjennem Isen, paa de fleste Steder høre til rene Undtagelser allerede lidt indenfor Isranden. Nu har det imidlertid vist sig ved Jensens Isvandring, at Tilstedeværelsen af saadanne opstikkende Fjælde og en stærkt udarbejdet Beskaffenhed af den Overflade, hvorpaa Indlandsisen hviler, gjör Isdækket opskruet, kløftet og vanskelig eller helt umulig at passere. Det er derfor det sandsynligste, at den østlige Rand af Indlandsisen, der aldrig er forsøgt besteget, men hvor, som sagt, de Betingelser, der paa Vestkysten gjøre Isen vanskelig at passere, findes i en for Vestkysten aldeles ukjendt höj Grad, at denne østlige Rand paa de aller fleste Steder er fuldstændig ufremkommelig. Navnlig turde dette gjælde de Steder, hvor Fjældpartier ere stærkt fremtrædende i Forgrunden og derfor ogsaa kunne forudsættes et Stykke ind over Indlandsisen, og Nansens Plan at gaa op netop paa de höje Kystfjælde og

derfra spadsere ind paa den opdæmmede höje Ismark, røber derfor fuldstændig Ukjendskab med Forholdene.

Der er imidlertid Steder paa Østkysten, hvor der er större Mulighed for at man kan komme op paa Isen, og der er da (efter Kaptejn Holms Mening) især 3 Steder, nemlig ved Pikiutlik, Inigsalik og efter Østlændingenes Beskrivelse rimeligvis ogsaa paa Strækningen fra lidt nord for 67° n. b. og videre nord paa. Af disse 3 Steder turde navnlig Pikiutlik egne sig til Udgangspunkt for en Bestigning af Indlandsisen. Betegnende nok er det, at østgrönlandske Sagn og Fabler om Vandringer ind paa Indlandsisen netop ere knyttede til Pikiutlik, men Landet er ogsaa her lavt, og Isen breder sig syd for det nordenfor liggende store Fjældparti ud over alting som en tilsyneladende jævn og fremkommelig Mark. Fra dette Sted maa man, hvis man vil gaa rationelt til Værks og støtte sig til de Rekognoceringer, der foreligge, absolut angribe Indlandsisen; her er der i hvert Fald Mulighed for at naa frem.

Med hvad der kan ses fra Yderlandet hører min Erfaring op, og jeg skal derfor ikke gaa ind paa at kritisere Planen om paa Ski at passere den indre Del af Indlandsisen, om Muligheden for at kunne føre tilstrækkelig Proviant med sig o. s. v.; — jeg tror forøvrig at der er nogen Sandsynlighed for, at denne Del af Planen vilde kunde føres igjennem, hvis Nansen blot kunde komme over den første Rand af Isen.

Derimod er der noget helt andet, som jeg mener at netop jeg er berettiget og forpligtet til at fremkomme med i nærværende Sag. Og det er da det, at der efter min Mening ikke er nogen, der har moralsk Ret til ved Vovestykker, der kun have ringe Sandsynlighed for at føre til noget Resultat, at belemre de eskimoiske Indbyggere af dansk Østgrönland med at hjælpe sig ud af den Klemme, man selv uden Nytte har styrtet sig ind i. Der er nemlig for os faa, der kjende noget til Forholdene i dansk Østgrönland, ingen Tvivl om, at saadan som Nansens Plan er udkastet, kan man, hvis Skibet ikke naar ind til Kysten og venter paa ham, til han er bleven nødt til at opgive sin Plan, holde 10 mod en paa, at enten sætter Nansen sit (og maaske andres) Liv til uden Nytte, eller ogsaa bliver han optaget af Eskimoerne og af disse ført ned langs Kysten til de danske Stationer paa Vestkysten. Men til uden Nytte at kaste Østgrönlænderne ind paa en lang og for dem i mange Henseender fordærvelig Rejse her ingen Ret til. Hvad nærværende Tilfælde angaar, saa ville sikkert ogsaa baade Nansen og hans Plan have bedst af at vente det Par Aar, der antagelig kun ere tilbage, indtil der i Omegnen af Kap Dan vil findes en dansk Station, regelmæssig besejlet (om mulig) af det nybyggede danske Skib Hvidbjörnen. I denne Station vil Nansen til den Tid kunne finde et Udgangspunkt for Rekognosceringer af Indlandsisens Rand, Rekognosceringer der efter al Sandsynlighed ville kunne føre til, at Nansens Mod og mange andre personlige Betingelser for at kunne give vigtige Bidrag til Grönlands Geografi ville kunne komme til Nytte paa Videnskabens Slagmark. Jeg bruger med Forsæt Udtrykket »Slagmark«, thi selv i saa Tilfælde vil den Opgave, der vil blive stillet Nansen, være en saadan, som der skal Mod og Mandshjærte til at indlade sig paa og baade Dygtighed og Held til at føre lykkelig igjennem.

Peter Eberlin.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Fr. Rungs 2 Akts Opera »Det hemmmelige Selskab« havde til sin første Opførelse samlet fuldt Hus og blev modtaget med varmt og vedholdende Bifald. Librettoen, der skyldes Hr. Sophus Bauditz, er godt lagt tilrette for Musiken, og indeholder en Del Pudsigheder i den letflydende Dialog, ligesom det er lykkedes at samle flere komiske Situationer og Forvexlinger i anden Akt, hvor diverse Fruer ved Hjælp af stjålne Nögler maskerede skaffer sig Adgang til en Have for dér at overrumple deres respektive Gemaler, der har vakt de dydig indignerede og nyfigne Matroners Skinsyge ved deres hyppige Besøg i »det hemmelige Selskab, hvis Formål er: at more sig og drikke mellem gode Kammerater udenfor Damernes Rækkevidde. I denne ikke meget indviklede Handling er indlagt den traditionelle Kærlighedshistorie.

Musiken er helt igennem livlig og smuk og Opera-comique-stilen er heldig gennemført, såvel i Sangnumrene som i det kvikke Orkesterakkompagnement. Ved Siden af så fornøjelige Ting som Tjeneren Calandrinos Sange (à la Figaro i »Barberen«), den bidske Fru Leonoras Parti og Drikkevisen i anden Akts Begyndelse træffer man alvorligere Momenter som Elskeren Florindos kjønne Monolog i første Akt »Naar før over Tærsklen jeg traadte som Gæst«, hans Sang ved Drikkelaget »Sæt ingen Tid til Kvinder Lid« og de elskendes Duet. — Det hele hørte man med den samme Hyggelighed, hvormed man nyder en af Mozarts Operaer, med den samme trygge Følelse af, at man ikke bliver reven ud af sin Ro ved Extravagancer og Smagløsheder; men — det er et farligt Experiment at følge så umiddelbart i de klassiske Mestres Spor; Sammenligningen vil nødvendigvis indfinde sig hos Tilhøreren og som oftest virke hæmmende på hans Tilegnen af det ny Værk; ti der hører meget til, at det skal kunne hæve sig over Epigonarbejde. — At Hr. Rung har sluttet sig til den gamle Operaform, er meget let forklarligt; men er det nu overhovedet gavnligt for Kunstens Fremskridt og Udvikling, at man uden Forbehold eller Ændring stiller sig på et Standpunkt, son de videst fremskredne indtog for et Århundrede siden, og at man så at sige assimillerer sig med en Generation, der har nedlagt sin Opfattelse af Kunsten i Værker, der i deres Genre aldrig vil kunne overgås? Vilde det ikke være naturligere og langt mere frugtbringende at stille sig på sin Tids Standpunkt, optage den wagnerske Operas Teknik og fra det Udgangspunkt arbejde sig frem, frigjøre sig for Retningens Ensidigheder og sætte Kræfterne ind på et mere selvstændigt, men personligt Arbejde med det forhåndenværende Materiale?

Udførelsen var gennemgående god. Hr. Schram som den gamle Fruentimmerhader, der er Præses for »Selskabet«, og Fru Hilmer som den raptungede Lieutenantsfrue vakte vedholdende Latter ved den udmærkede Udførelse af deres små komiske Roller. Hr. Jerndorff og Frk. Regine Nielsen gav en meget sympatetisk Fremstilling af de to elskende, både hvad Sang og Spil angår. — Det kvikke Tjenerpar — en Henrik og Pernille med italienske Navne — udførtes af Hr. Simonsen og Fru Keller, måske lidt tamt. Hr. Foss måtte spare på sin Stemme, så navnlig hans Vise ved Drikkebordet gik tabt i det højrøstede Orkesterakkompagnement.

G.

Det kgl. Theaters sidste Skuespilnyhed »Et Stridspunkt« (af Forfatterinden til »Et Aftenbesøg«) har sin Fortjæneste i en livlig Dialog med muntre Indfald. Æmnet er uudført, og Stykket er i teknisk Henseende meget mangelfuldt — Forfatterinden trænger til at gaa i Lære hos de moderne franske Dramatikere. Blandt Personerne var navnlig den unge Magna Eggers med hendes Trods mod det konventionelle, heldig tegnet, selve Figuren er langtfra ny. I det hele ere Kvinderne bedst skildrede, Mændene derimod holdte i taaget Ubestemthed. Dog troede man ikke rigtig paa Fru Klenau, der ikke vil undvære sin Søns Selskab ved at han gifter sig og søger at hindre hans Forlovelse ved et næsten lumpent Paafund om, at hans elskede ikke er ham værdig — (herom handler Stykket, det er Stridspunktet). Husjomfruen, i hvis Mund forresten de morsomste Repliker vare lagte, er næsten bleven en nødvendig Person i moderne Skuespil: hun konverserer Gud og Hvermand om løst og fast angaaende sig selv og andre og bidrager i »Et Stridspunkt« i en altfor væsenlig Grad til Knudens Slyngning og Løsning. I Virkeligheden træffes en saadan Husjomfru vist aldrig.

Det synes at være en Gaade, hvorfor Stykket er blevet kaldt »Et Stridspunkt«, thi Titel passer ikke synderlig til Indhold. At fremhæves blandt de agerende fortjæner kun Fru Hennings for sit smagfulde Spil som Magna Eggers, i sig selv en ubetydelig Rolle, som forresten alle Roller i det lille to-akts Skuespil, der lige spiller én Time.

Privattheatrene

have ikke bragt noget nyt frem af Betydning. Kasino har rustet sig til »Kejserens nye Klæder« og i Mellemtiden opført en fransk Folkekomedje af Gaston Hirsch, »Fra Kulminerne« kaldet. Alt, hvad der kan optænkes af Rædsler og rystende Sammentræf, er dynget sammen i det Stykke, som det maa være en sand Pine for Skuespillerne at udføre. Man maa beundre Hr. Stigaard for den beherskede Udførelse af hans deklamatoriske Rolle.

Folketheatret fik uventet Held med »Alt for Damerne«, takket være de pibende Underofficerer. Stykket hører for Resten til Mosers Fabriksarbejder, men den danske Oversætter, Hr. Reumert, har læmpet det efter danske Forhold, og den farcevilde 3dje Akt redder det hele. Af den udenfor Stykkets Handling staaende Sergeant Thim havde Hr. Dorph-Petersen skabt en særlig komisk Figur. Dagmartheatret har — sagtens for Hr. Lindbergs Skyld — spillet Banvilles, fra Coquelins Optræden kendte Skuespil »Gringoire«. Æmnet er ret karakteristisk, men behandlet for langtrukkent. Virkningen vilde have været langt større ved en koncisere Form. Udførelsen var for Bipersonernes Vedkommende meget uheldig, navnlig ødelagde en Debutantinde aldeles Loyse's nydelige Rolle. Hr. Lindberg gav et sympatetisk Billede af den stakkels Gringoire, Spillet var fint og diskret. Hr. Lindstrøms Ludvig den elvte fortjæner at huskes. Alene Skikkelsen var heldig truffet: den ludende Krop, det lille Ansigt med Ørnenæsen, og de smaa Øjne med det gennemborende Blik. I Scenen hvor den rasende Konge vrider sig i Forbitrelse og udstøder Hævntrudsler var Spillet noget for heftig og Gestikulationerne for voldsomme.

C. B.

Hjernornas Kamp.

Ur: Vivisektioner, efter en läkares berättelser, af August Strindberg.

Doktor Charcot antager suggestionens möjlighet endast på hypnotiserade hysteriske, doktor Bernheim går något längre och medger, att alla som kunna hypnotiseras äro mottagliga för ingifvelser. Men han finner då andra tidan att icke alla äro lika mottagliga, utan en grupp menniskor mera mottagliga än andra. Härtill räknar han det lägre folket, de läraktiga, gamla militärer, handtverkare, med ett ord alla de, hvilkas hjernor äro på en lägre utvecklingsgrad eller vanda att underkasta sig andras vilja. Utan att vara fackmann eller auktoritet har jag genom experiment trott mig finna, att suggestionen endast är den starkare hjernans kamp och seger öfver den svagare, och att denna procedur tillämpas i det dagliga lifvet omedvetet. Det är politikerns, tänkarens, författarens hjerna som tvingar de andras att röra sig automatiskt. Skåderspelaren hypnotiserar sin vakna publik och tvingar den applådera, gråta, skratta; målaren är en trollkarl, hvilken kan inbilla åskådaren att han ser et landskap, när det endast är färg på en duk; talaren kan inbilla hopen hvilka dumheter som helst, om han har en stark talegåfva och retoriken i sin magt; och hvad förmår ej en prestman i ornat med hela den kyrkliga lyxens attribut?

Alla politiska, religiösa, litterära strider synas mig endast gå ut på individens eller partiets kamp om att få ge suggestionen, alias bilda opinionen, hvilket icke är annat än kampen om magten, numera dock hjernornas sedan musklernas kamp kom mit något ur bruket. Hjernornas kamp är icke mindre fruktansvärd om ock ej så blodig, och jag vill skildra min strid med en hjerna, som jag slutligen lyckades efter sex månaders arbete grusa sönder, när han icke villa böja sig. Jag led sjelf oerhördt, och förbrukade så mycken nervkraft, att jag af svaghet efteråt gick med samvetsqval såsom om jag mördat, men jag lugnade mig sedan med, att det endast var sjelfförsvar, och som en af oss måste falla, föll han, emedan han var den svagare, hvilket jag icke rådde för.

I Januari månad 1886 emottog jag i Düsseldorf ett bref, hvars stil väckte hos mig et dunkelt minne. Det var en svag hand som genom mycket slängar och stora bokstäfver sökte dölja sin svaghet. Jag tyckte mig ha sett denna stil förr, men kunde ej genast erinra mig hvar. Efter läsningen af brefvet fick jag det klart. Skrifvelsen var från en ung man som, född i Meklenburg, vunnit en anställning vid fysiologiska institutet i Dresden. Under mina tidigare år hade jag sett honom vid Naturhistoriska museum i Königsberg, der jag då var anstäld, och den unge mannen, då en yngling, ansågs vare chefens naturlige son, men gick för hans skydsslìng. Under min senare politiska bana hade jag som statsrevisor nödgats göra en anmärkning på riksmuseets användande af medlen till tjenstemännen; då en del deraf utgått till betjeningen, bland hvilka ynglingens mor, portvakterskan befann sig. Tidningar hade tagit fatt i saken, broderat ut den, och chefen hade mot min vilja blifvit kompromettered, och dermed äfven ynglingens mor. Detta smärtade mig på hans vägnar, men jag kunde ej hjelpa det.

Upprifningen af saken hade just egt rum, när jag mottager brefvet. Detta var aktningsfullt såsom ställdt till en äldre person, hvilken länge kämpat offentligt för de unges framfärd. Men det låg äfven ett grand medlidande med mig såsom den desavuerade och fallne partichefen.

Hvad ville nu den unge mannen mig, frågade jag? Hämd är en så naturlig känsla, i synnerhet att vänta från en individ, som icke tror på försoningslära, lif efter detta, gud, eller rättvisa. Och ett så grymt sår som det jag tillfogat honom i hans mor, kunde ej vara läkt på några veckor.

Han presenterade sig i brefvet såsom en „modern“ ande fodrad med evolutionsläran och socialismen. Hans ärende bestod i att erbjuda mig en tjenst. Jag hade nemligen nyss blifvit illa behandlad i en tyskt tidning och han åtog sig att rentvå mig. Detta föreföll mig dubbelt misstänkt. En „modern“ ande lönar icke ondt med godt, och i hans anbud låg något skrytsamt, då han trodde sig om att kunna upprätta mig, och äfven deri att han lät mig förstå att jag var en fallen storhet.

Emellertid besvarade jag brefvet: artigt, afböjande anbudet, och vänligt, kanske för vänligt, af ett behof att godtgöra hvad jag måst i det offentliga grymma lifvet tillfoga en privatperson.

I hans svar på mitt svar röjes nu en vänlighet som är så-

rande, och han rycker fram med goda råd. Han fann min politiska radikalism antikverad och förkunnade nu på tre ark socialismens evangelium, såsom om jag aldrig hört talas om socialism förr.

Som jag är trött og dragit mig undan för psykologiska studier, svarar jag undvikande. Men då klifver han upp på mig, behandlar mig som en fossil ignorant, den han vill omvända.

Retad af tonen svarar jag, oförsigtigt nog, ty nu utspinnes en korrespondens, som drar ut i flera månader, och stör mitt arbete i hög grad.

Sommaren nalkas; jag går till Schweiz med min familj og sätter mig i en liten by i kantonen Wintherthur på ett Wirtschaft.

Väl kommen dit och i ro mottar jag ett nytt bref från min unge vän som förkunnar sin ankomst inom några dagar. Som jag icke har något att invända, återstår mig endast afvakta hans ankomst.

En eftermiddag just som jag slumrat in enligt min vana efter middagen, knackar någon på dörren. Det är min hustru, som beklagar at hon måste störa mig, men Herr Schilf har kommit.

Jag blef ond som en uppväckt och bad få sofva ut, men det ansågs opassande och jag måste ner att ta emot.

Raglande, med domnad hjerna, rysande nerver, gick jag ner i källarsalen.

Mot mig kommer den unge mannen. Jag återfann icke ett spår af den yngling jeg sett för åtta år sedan. Här mötte jag en lång smärt tjugotreårig man med glasögon. Hans gång öfver golfvet, mig till mötes var något sned, och när han räckte mig handen föll kroppen också på sned. Det var det första jag observerade jemte hans något oroliga blick, hvarförutom jag tyckte att mannen såg förklädd ut. Jag bad honom vara välkommen som min gäst oaktadt jag bodde på hotel, men han förklarade bestämdt, att han kom på egen räkning och redan beställt rum.

— Det är märkvärdigt hvad Ni förändrat Er på dessa år, började jag.

Detta tycktes göra ett oroande intryck på honom.

Jag frågade om han ville dricka något, ty jag kände mig mycket svag efter den afbrutna sömmen.

Nej, han drack aldrig något. Moderna menskor drucko icke, och han åt äfven ytterst litet, sof litet och rökte aldrig.

Det var idealism att dricka. Allt hvad vi äldre gjorde var idealism.

Rummet var qvaft, personen var mig osympatisk, och jag kände mig illa. Bad honom följa med i trädgården, dit jag reqvirerade en flaska vin med vatten.

Inkomna i en granberså klatschade samtalet först som en pisksnärt innan det skall bära af att åka. Från konversation gick man öfver till samtal, och var hufvudstupa in på frågarna. Nu bröt han ut. Som en dusch fick jag öfver mig Marx, Darwin, Bebel i en enda ström, som varade en half timme. Det föreföll mig som om han kastat en hel hög af hackadt landsvägsgrus öfver mitt hufvud. Der var nemligen flisor af alla formationer från granit ner till tertiär kalk.

Men mannens ordström verkade också som en hypnotisering på mig. Jag krossades som en hysterisk och stod under hans inflytande. Som jag måste se honom i ansigtet medan han talade, fascinerade han mig med glasögonen, från hvilka ljuset återkastades i två ovala evigt rörliga fläckar. När jag icke uthärdede längre måste jag böja ner hufvudet, men då kände jag mig än mer nedtryckt och jag hörde på hans röst att han ansåg sig som segrare.

Att svara var icke möjligt; ty det var som att gå emot ett nät utan att ha en knif. Slutligen stack jag in ett ord:

— Det är märkvärdigt hvad Ni är magnetisk.

— Tycker Ni, sade han smickrad; min mor var ett starkt medium.

Derpå svarade jag intet, ty jag var rädd för ämnet.

— Det gör ondt i mina ögon att se på Era glasögnon, upptog jag.

— Jag ska ta dem af mig, sade han med verkligt segergladt medlidande.

Nu såg jag först hans blickar, hvilka varo hvassa som en närsynts.

Så kom det en ny skur. Min störda sömn, mina oroade nerver gjorde mig oförmögen till motstånd. Som en stor boaorm hade han klängt upp på bersåns räcke och jag såg hans aflånga hufvud uppfrån stirra ner på mig. Jag kände hans andes slem lägga sig öfver min hjerna; mitt förstånd omtöcknades, och det var som om jag väntade få se honom räcka fram sin långa hals, omslingra mig och sluka mig. Allt mot-

stånd från min sida var omöjligt. Jag förklarade mig sjuk och föreslog en promenad.

Med segrarens nedlåtenhet klappade han mig på axeln och bad mig sköta min helsa.

Vi promenerade en stund och så skildes vi. När jag kom på mitt rum kastade jag mig sanslös på sängen. Efter några minuter, när jag qvicknat till, värkte mitt hufvud. Det kändes som om någon skulle ha stuckit in sin hand i min hjerna och rört om. Alla mina under de sista månaderna samlade iakttagelser öfver psykologi, mina kombinationer og slutledningar voro kastade huller om buller såsom när städerskan har varit på skrifbordet och oordnat papperen.

Slutligen frågade jag mig: hvad vill denna man mig?. Detta var nemligen en fast punkt, jag alltid måste hålla. Ville han hämnas? Ville han begagna mig? hvilket skall vara den moderna hämden. Eller ville han endast besegra mig, visa mig sin öfverlägsenhet, trampa ner mig, värfva mig för sitt parti?

Jag släppte frågan igen, men kände ett gränslöst begär att öfvervinna honom. Hans räsonnemang saknade sammanhang, det kände jag i mitt hufvud, ty hvar gång det klickade, skuttade det som en kärra öfver en sten, och gaf mig en lindrig hjernskakning. Derpå planerade jag en fälttågsplan med full afsigt att tillintetgöra honom och studera honom.

Om aftonen föreställde jag honon för min hustru och inbjöd honom supera med oss på våra rum. Han såg icke på henne, mötte aldrig hennes blickar och dedicerade icke ett ord till henne. Fruktade han hennes af frihet från frågor och partilidelser för tillfället klarare förstånd, eller var han indifferent för qvinnan, emedan han var trolofvad såsom han uppgaf? Eller saknade han den uppfostran som beherrskar tycken och egoism så att själen får vanan att gå ut ur sig och söka om äfven i betydelselösa ord, umgänge med andra själar? Efter supén kommo mina barn in för att säga godnatt. Han såg ut som om han fruktat deras öppna sätt, och han kände ett behof att förklara, det han var blyg inför barn. Emellertid ledde jag konversationen in på enkla ämmen, berömde hans energi, då han kunnast resa trettiosex timmar på jernväg i ett streck, och så vidare. Jag berömde hans dygder, hans sparsamhet, enkla lefnadssätt och så vidare. Detta blåste upp honom, och han lät

snart sitt ljus lysa högt i redogörelser för de sista upptäckterna inom alla vetenskaper.

När han gått på sitt rum att sofva, frågade jag min hustru hvad hon tyckte om honom, icke derför att jag satte hennes omdömesförmåga öfver min, utan derför att hon var ointresserad.

— Han är så obehagligt lik Meyer, sade hon.

Detta öppnade mina ögonen för några sidor hos Schilf som jag ej bemärkt. Personen i fråga var en operasångare, en min för detta studentkamrat, hvilkens yttre fullkomligt liknade Schilfs. Samma kropp, lång, gänglig, sned; samma hufvudskålsbildning; samma starka haka, hvassa ögon, med glasögon. Meyer var ett slags återgång till vilden; gifvande vika för ögonblickets impuls; full af sig sjelf till den grad att han aldrig såg andra, aldrig hörde andra, aldrig tilltalade andra än dem han vädrade gagn af. Men dem älskade han, magnetiserade, sög, och utsugna en gång slängde han bort dem. Meyer sökte aldrig umgänge för nöjets skull, utan för nyttans; var egentligen menskohatare, individualist till ytterlighet, hatfull, hämdgirig, rå, osociabel. Kunde så litet styra sina lägre begär att han till exempel på en middagsbjudning när värdinnan väntar ett ögonblick på pigan, och Meyer tyckte det dröjde, tar soppslefven och serverar sig sjelf.

När man lefvat länge och sett många menskor kan man snart återföra dem på formler, dela in dem på grupper, leda dem tillbaka på typer. Schilf hade jag nu fåt in under typen Meyer, den osamhälleliga, lågt utvecklade varieteten af menniska, och mina iakttagelser bekräftade senare denna analys.

Efter att ha sofvit godt hela natten gick jag ner i källarsalen att träffa Schilf. Han fans icke der, utan satt ute på den stora verandan, sade källarmästarn. Jag fick stor lust att observera honom, hur han såg ut, när han var ensam och hans ansigte icke reflekterade mitt. Derför ställde jag mig bakom glasdörren och betraktade honom. Han satt lutad mot barrièren och syntes försjunken i sina tankar. Hans ansigte uttryckte bekymmer, så att det gjorde mig ondt om honom. Hans långa arm låg utefter bordskifvan, som hans finger trummade.

Hans hand syntes nervös och musklerna lydde icke nerverna, utan gjorde små ofrivilliga rörelser. Nu klarnar ansigtet upp, han stirrar på en punkt på bordet och ler, ler så att de öfre framtänderna synas. Jag ser alltid på de öfre två framtänderna, icke för att döma hela menskan, utan för att få en ledtråd i bedömandet. Sålunda hade jag i många år förgäfves sökt lösningen af en i Pommern mycket berömd ministers karakter. Han var som författare snillrik, som underordnad embetsman utmärkt, men som kultusminister oduglig, svag och i all sin snillrikhet klerikal. Han var hufvudet högre än andra, hade en kämpagestalt, örnblickar under kolossala ögonbryn, väldiga ryska mustacher och imponerade på alla som kommo i hans närhet. En dag, jag var då ung, kom jag upp i ministeriet för att söka chefen i ett tjensteärende. Jag kan icke neka att jag inträdde något darrande inför den store, berömde mannen. Han bad mig sitta, var nedlåtande och såg min förlägenhet. Hans ögonbryn, som skrämde mig mest, lade sig ner som ett par fällda vingar, hans ögon glänste skälmskt, när han frågade:

— Har ni frossan?

I det samma lyftes de väldiga mustacherna, han log, och jag såg för första gången en liten smal käk med en råttas små tänder. Jaså, du är bara en gnagare, tänkte jag; det var derför du inte blef något stort ministerrofdjur. Sen dess narras jag aldrig af ögonbryn och mustacher, utan gör som hästhandlern: ser djuret på tänderna.

Schilf hade två stora breda mejslar i öfverkäken som en gorilla. Ett rofdjur tänkte jag, som äfven gerna äter frukt. Ett osällskapligt, ondlynnadt djur, som går ensam i skogen, och har roligt för sig sjelf åt sina egna elaka tankar.

Jag steg fram och helsade honom. Han spratt upp och hans ansigte såg vänligt ut.

— I dag ska vi inte tala om frågarna, sa jag, utan njuta af tillvaron. Vill ni göra en promenad i skogen med mig?

Det ville han gerna, och vi gingo ut. Jag var undfallande och vi pratade om gamla minnen från Königsberg. Han talade om sin bittra ungdom med nöd, förödmjukelser och skam. Sin mor dyrkade han, men fadren, som aldrig erkännt honom, hatade han. Denne uppgafs ha varit bonde. Jag sökte fästa hans uppmärksamhet på det herrliga landskapet och alppanoramat, men han såg ingenting, utan gick endast och stirrade i marken.

Vi kommo in i bokskogen der ljuset föll ned öfver vår väg så ljufligt vårgrönt. Harungarne sprungo för våra fötter, och i buskarne syntes öronen och bakbenen af ett flyende rådjur. Myskmadran doftade döfvande, lugnande, och vi satte oss på en bänk. Han talade om Dresden, om sitt mörka laboratorium, om agitationsföredragen med pickelhufvor och Schutzmänn, om det rika andliga lifvet i de arbetandes läger, och han ville ovilkorligen att jag skulle flytta dit.

— Nej det vill jag inte, svarade jag, ty då blefve jag socialist!

— Ser Ni!

— Ja, ty miliöns inflytande på mig är otroligt starkt och min mottaglighet för personliga intryck är mycket stort. Jag tror derför också att arbetarrörelsen är en yrkessjukdom i stora industricentra som skall smitta hvar och en som kommer inom trollkretsen, så att han skall tro att hela verlden är anstucken. I Frankrike läste jag i två månaders tid L'Intransigeant, och jag väntade hvarje morgon höra att revolutionen utbrutit och att Europa stod i lågor. Men det var sant, vi skulle inte tala om det der.

Vi stego upp och spatserade vidare. Efter en stund brasade vi ihop igen. Nu var mitt hufvud uthviladt och jag hade samlat mig till anfall. Jag gaf nu honom en dusch på en half timme, hvarpå han kastade sina ämbar öfver mig en ny halftimme. Så förflöt förmiddagen, och när vi slutade voro läpparne torra, och hjernorna inflammerade. Jag drog honom ner till bäcken och lockade till ett bad. Vi lugnade af efter badet, gingo nedslagna hem och åto middag. Derpå sof jag, och fick honom att gå med mig in till Bülach för att spela ett parti biljard, hvilket skulle tjena som afledare. Samtalen voro matta, men jag gladde mig åt att han äfven klagade öfver hufvudvärk.

På hemvägen drabbade vi åter ihop, förfärligt, men nu upptäckte jag, att han var en modern speldosa, konstruerad i Dresden och bara förrsedd med fyra små stycken. Han drog upp sig sjelf spelade upp en Marx-ouvertyr, sa klack, och spelade upp Bebels-valsen och så vidare tills det sa snurr och var stopp. Den der mekaniken, tänkte jag, ska jag väl snart peta sönder, och får jag bara bryta af någan nubbar på valsen så är det snart slut med musiken.

Efter en genomsofven natt och en förmiddags ensam promenad i skogen kände jag mig färdig at möta fienden igen.

Han hade hufvudvärk och var matt. Det föreföll som om han skämdes att ta om igen gamla stycken och hans bevisningsförmåga var mindre i dag. Jag kände, att jag började få öfvertaget och att tiden var inne till offensiven, och det är nu jag börjar föra dagbok öfver fälttåget, som med hvarje dag ger mig en ny seger.

Den 16. Juni.

På förmiddagen fann jag honom magtlös och nedslagen, så att han antog tillbudet att dricka et glas öl.

Derpå skred jag till anfall och störtade profeten Marx historiskt och psykologiskt.

Visade att Marx såsom född 1818 var en romantiker och idealist med inflammerad monomant arbetande hjerna, som bara såg att Kapital bara var arbete, oaktadt man vet att det äfven uppstår genom naturkrafternas gratisproduktion (vattenfallet), äfven genom sparsamhet, äfven genom högre intelligens, äfven genom mångas sammanskott (läkarens och författarens många små arvoden).

„Hur kan ni som evolutionist, sade jag, svära på Marx, som var tysk deduktionsfilosof, utgående från falska obevisade premisser, då ni endast erkänner induktionsbeviset?“ —

Han svarade icke, utan vidhöll endat att jag hade orätt.

---

17. Juni.

Han begagnar icke Marx mer, men påstår fortfarande att kapital är stöld och att menskliga utvecklingen under den gifna historiska perioden endast är beroende af produktionsmetoden. Jag bad honom bevisa, i hvilket förhållande folkvandringarna och korstågen stodo till produktionsmetoden.

Intet svar.

Han drack i dag en half liter hvitt landtvin, men känner sig fortfarande nedsatt, Visade honom i dag mitt lilla bibliotek på min kammare. När han fick se hela den moderna litteraturen i politisk ekomoni, psykologi och logik, skämdes han, men blef äfven ond på mig, derför att han trott, att jag var en ignorant.

---

18. Juni.

I dag är han retad som en infångad katt och vill bitas, men gör inga medgifvanden.

Vi sutto på verandan i eftermiddag och han talade om att maskinerna tillhörde arbetarne. I detsamma hörde jag skomakarens symaskin knacka midt öfver bygatan.

— Hör min herre, sade jag. Der midt öfver sitter en skomakare med två gesäller. Jag känner honom. Han var fattig arbetare och „exploaterades“ af en mästare, som gaf honom kost och lön. Men i stället för att gå i silkeshalsduk om söndagarne och på krogen hvar afton, sparde han till han kunde köpa en symaskin. Dermed var han mästare, och har sjelf gesäller. Vill ni påstå att hans maskin tillhör arbetarne och att han stulit den?

— Oh! en symaskin?

— Nej inte en, utan tiotusen sömmerskors symaskiner också här i detta lilla landet! bara: Vill ni ta dem också? Och finner ni inte att gesällen, som nu har like mycket betaldt när han får begagna (exploatera:) mästarens maskin, har det mycket bättre (större arbetsbesparing), än mästaren hade, då han i sin ungdom fik sitta krokig öfver spannstolen och dra becktråden genom det hårda lädret sen han stuckit hvarje hål med sylen?

Han svarade inte, men såg ut som om han ville slå mig.

---

18. Juni.

Patienten har sofvit oroligt i natt och går i dag omkring och ser ut som om han gjort cession. Han har måst cedera Marx, kapital-stölden och maskinerna; men han medger ingenting. Han förefaller mig som en läsarkolportör; programmet har gått in i honom såsom religion och jag har i dag kallat honom teolog. Han tar inga bevis, inga skäl.

På eftermiddagen kom hattfabrikören hit ner på verandan med ett tjog arbetare. Han bjöd på vin och de sjöngo nationalsånger tilsammans. Schilf och jag sutto på verandan.

— Der ser ni den förtryckta arbetaren, sade jag ironiskt.

Han har en synlig motvilja mot ironi, emedan den tar fram hans egna tankar och visar hur de se ut på ryggen vid dagsljus.

— Ja, svarade han, han bjuder dem på ett glas vin af deras egna pengar.

— Nej, af sina, svarade jag. Han kom hit också med besparingar och köpte rätt att sätta ett vattenhjul i bäcken.

— Fick monopol, heter det, rättade Schilf.

— Nej, min herre, icke monopol, ty det fins ännu hundra platser i bäcken för hundra andra vattenhjul, om ni vill sätta upp dem! Ser ni, naturens kraftkapital är icke så lätt bortstulet.

— Ja, tog han i sista halmstrået, men i Dresden är det annat!

— Om det verkligen är annat och sämre förhållande i Dresden, så ska ni arbeta för Dresdenboarnes räddning, och som modern ande icke generalisera; ser ni det är farligt att generalisera. Om potatisen är sjuk i Irland, så ska ni inte resa till Sachsen för att profetera om potatissjukan.

— Det hör inte till ämnet, men om arbetarne här inte äro missnöjde, så är det okunnighet.

— Nej, min herre, det är kunnighet, ty alla dessa arbetare här och pigorna med äro väl uppfostrade i utmärkta skolor. Och om icke alla arbetare äro missnöjda, så är det derför att somliga äro nöjda. Glasblåsaren i Belgien med 20,000 francs om året är nöjd; diamantsliparen i Amsterdam med 9,000 francs om året är nöjdare än ministern med lika mycket; finsnickaren i Paris med 6,000 francs är nöjd; och den skicklige juvelarbetaren i Rom med 7,000 är mycket nöjd, och skulle slå er på ryggen om ni ville dela hans lön ner till 1,200 francs som den oskicklige har. Ser ni duglighet är också ett kapital, och „den olycklige arbetaren“ är en generalisering, en filosofisk term, en idealistisk vision! Är det inte? Och hvilka arbetare klaga mest? Kroppsarbetarne kanske, jordarbetarne som ha det tyngsta göra't? Nej, ty de äro ännu sunda och starka. Jo, det är maskinarbetarne, som icke längre arbeta med kroppen. Desse herrar embetsmän, som stå i manchetter och löskragar vid maskinen, hvilken utför deras arbete, som de endast kontrollera med att tumma en skruf eller kran, dessa äro blifna nervösa, kinkiga som gamla kamrerare af för litet verkligt arbete, de äro anemiska och nevropater, som vi snart få ge in jern och ordinera sjukgymnastik åt. Så står det till!

Den 19. Juni.

I dag talar han hela dagen om „annat“. Hans far är i dag en embetsman, som han sett på Königsbergs gator. Det är underligt, att han icke misstänker, att jag anar, hvem hans far är. Han tror som haren, att han är gömd derför, att han sticker hufvet i ett hål.

Berättade i dag, att han är trolofvad med en familjeflicka, och han ännar gifta sig, emedan han behöfver en vän. Han hatar nemligen menskorna. Jeg bad honom, om han vill ha en vän bara, söka en manlig sådan, ty vänskapen mellan motsatta kön är icke så pålitlig som mellan samma, då lika tänkesätt, uppfostran och vanor lemna större garantier än olika.

Jo, han skulle ha ett andligt äktenskap, utan barn, naturligtvis, för att det skulle vara modernt. Det hade han läst i Tchernychevskij. Jeg bad honom observera, att Tchernychevskij var en gammal idealist och att han ingenting hade at lära af honom. Blef ond som vanligt. Trodde på den rena kärleken, hvilken nyhet jeg erinrade vara uppfunnen af trubadurerna i Provence, eller ändå tidigare af en viss räf, som icke kunde komma åt vissa rönnbär. Sade honom rent ut, att han icke var annat än en „decadent“ som de kallas i Frankrike, och att hans dunkla sträfvan till sterilitet ej var annat än ett symptom på en i upplösning stadd slägt.

Vi promenerade i skogen på eftermiddagen. Han var vresig och jag ser, att han hatar mig, men står under mitt inflytande, och vill fly mig, men kan ej.

Under det vi spatserade tog han upp en revolver, som är laddad, och säger att vi skola skjuta till måls. För att slippa bli skottafla tar jag upp min revolver, som jag alltid bär sedan jag lidit af lindrig förföljelsemani. Vi skjuta i en tall och mäta skotthålens djup.. Jag ledsnar snart på leken, stoppar in min revolver och går sakta framåt. Pang: smäller ett skott och kulan rasslar förbi mig.

— Ville han mörda mig med ett vådaskott? Det tror jag nu inte, ty det hade varit för omodernt, men händelsen gjorde ett obehageligt indtryck på mig, emedan jag hade två oförsörjda små barn.

På aftonon sade han, att han ville resa hem.

Den 20. Juni.

Han talar inte ett ord om socialism mer och är lugn, samt reser ej.

Ibland när jag sitter på min balkong och ser hans långa mörka figur spöka dernere i trädgården frågar jag mig om igen: hvad vill den mannen mig? Jag är hvarken rik eller mägtig, och han har intet at vinna af mig.

Men jag kan icke arbeta mer, ty jag är besatt af honom såsom han af mig. När han är frånvarande och jag söker framkalla hans bild, får jag aldrig någon klar sådan.

Det är antingen Meyer eller Gorillan, men aldrig Schilf. Har jag ätit upp hans jag, och går han som mannen utan skugga?

Bestod hans jag endast af programmet som jag ref ur honom?

Han förefaller mig hopfallen och tom som en rock upphängd till piskning. Han kan inte tala mer, sedan jag tog ordboken ur honom; att konversera förmår han ej.

Han stärker verkligen mina och filosofens meningar om en tabula rasa, och nu sedan han är nytvättad, känner jag en stark lust at skrifva med min stil på hans plån. Min själ vill adoptera honom, sluka honom, och han skall bli min vasall.

Den 21. Juni.

Motiven till den plan jag nu satte i verket voro flerfaldiga såsom oftast är fallet med framkallandet af menskliga handlingar. Jag kände en grym skuld till denna unga man, som jag nödgats för min framfärd och mitt partis, såra i hans innersta gömslen, dock utan att direkt skada honom på hans bana. Vidare erfor jag ett starkt begär att studera honom och draga gagn af de så plågsamma förstudier, jag nedlagt på honom. Jag ville gagna honom och begagna honom, alltså en gång kunna skiljas vid honom och vara qvitt, ty jag plågades sjelf af skuld till andra och besvärades af att andra voro mig skyldiga något, hvilket endast skulle ådraga mig onödigt hat.

I dag på morgonen när jag träffade Schilf, bad jag att få tala vid honom. Han såg orolig ut, men min vänliga, nästan faderlige hållning, slog ner hans lust att borsta sig.

— Herr Schilf, sade jag. Ni är en man med begåfning och ärelystnad, hvilken senare brukar antyda tilvaron af stora krafter.

Har Ni aldrig drömt om att kunna göra några upptäckter i Er vetenskap, föra den ett steg framåt och dermed lyfta Er sjelf?

— Nej, svarade han. I mitt fack har man nyligen gjort så vigtiga rön, tillämpat hela den nya evolutionslärans metoder, att med matematik kan bevisas, det inga nya upptäckter på tjugofem år kunna göras.

— Godt, sade jag. Då har jag ett förslag at göra Er. Ni vet att jag förut sysslade med botanik och studerade algerna. På det området är mycket gjordt, men det fins ett outforskadt område: det är Medelhafsflorans subalpina alger. Jag har planerat arbetet länge, men saknar de egenskaper som i praxis fordras för utförandet: jag kan nemligen inte resa. Det är en egendomlighet för mig. Af en ytterligt sociabel natur, van vid min familjs umgänge och omsorger, och van vid att ha några att pyssla om och vårda, blir jag alldeles bortkommen när jag lemnar dem på en tid om också än så kort. Jag blir hypokonder i jernvägskupén, och får fantasier på hotellet och har en gång gråtit vid en table d'hôte.

— Det är jolmigt! föll han in glad, och med spetsade öron. Jag ska resa resa ensam till Australien om det gäller.

— Jag vet det, svarade jag, något oberedd på att han genast skulle rida upp på mig.

Jag vet det, återtog jag, och just derför att Ni besitter de egenskaper jag i detta fall saknar, vill jag föreslå Er, att Ni reser med mig genom Italien, och blir min sekreterare, min reskamrat, eller hvad Ni vill.

— Ja, gerna, svarade han ögonblickligen, och vaknade upp vid ordet Italien.

— Men, fortfor jag, endast på ett vilkor. Jag vill icke Ni sedan skall säga, att jag exploaterat Er, och derför vill jag, Ni skall inträda som medarbetare och bli redaktör för illustrationerna. Ni kan ju mikroskopisk fotografi?

— Ja bevars det är inte svårt!

— Nå, jag består resan och utrustningen, apparat och allt hvad som skall vara: har Ni tid att vara ifrån?

Han funderade ett ögonblick. Derpå svarade han:

— Ja, men jag måste skaffa vikarie.

— Den betalar jag.

Han blef tyst. Jag trodde mig ana hans tankar.

— Om Ni har några uuppgjorda affärer i Dresden, så skall jag klarera dem.

Det var rätt gissadt.

Han flög upp från stolen, hans panna klarnade, och jag tyckte mig se, hur vesten höjde sig, som om bröstet lättats.

Stackars unge man, han hade skulder.

— Men, tillade jag, jag litar på er energi, Er ungdomliga styrka och Er tilltagsenhet, ty resan är dyr, och släpper Ni taget och låter mig råda ett ögonblick, så kan alltsammans gå om intet och jag får helt enkelt vända om.

— Äh, lita på mig, svarade han och sträckte på sig för att visa sina muskler. Jag ska ta Er i kragen om Ni faller ihop.

— Men en sak till, sade jag. Kom ihåg, att detta arbete kan göra Er framtid och det är ämnadt att göra min. Om Ni har komprometterat Er som socialdemokrat i Dresden, så vill jag ej stå med Er på titeln.

— Nej det vet ingen, svarade han; men hvad skulle det göra om så vore? Socialismen har framtiden för sig.

— Det känner Ni väl, att socialismen var den sista dyningen af restaurationen på kristen grund och är rena kristendomen; och att den ej har någon framtid för sig, bör Ni förstå, ty verkligt moderna andar, som duperats ett ögonblick af dessa gengångare, ha släppt rörelsen såsom motverkande evolutionens utvecklingslagar.

Han blef eftertänksam och utbrast:

— Säger Ni det?

— Ja, och rent praktiskt taget. Tror Ni att Tysklands 300,000 vapenlösa arbetare kunna hålla stånd mot en regulier arme på 3 millioner, då det kommer till batalj, som ej kan utbli?

Nej det kan Ni ha rätt i, sade han och såg ångerfull ut.

Detta var första gången han erkände, att jag hade rätt. Intresset, behofvet, sjelfupphållelsedriften hade ändrat hans omdöme, och det som nyss varit hans hopp, var nu hans fruktan.

— Hur kunde Ni, fortfor jag, som har ett så starkt förstånd förfäkta dessa orimligheter, dessa uppenbara misstag?

— Ah, det får man lof att vara med om i „agitatoriskt syfte,“ och ledarne tro inte heller sjelfva på programmet. Det är bara för at uppmuntra arbetarne!

Der hade jag honom. När man inte har gevär, måste man

ha program! Det är jemt parti, men frågan är, om icke programmet kan verka lika starkt som geväret.

Emellertid var resan afgjord och vid qvällsbordet, der min hustru rekommenderade mig i hans hägn, behandlade han mig som en värnlös stackare.

Om aftonen hörde jag honom sjunga, när han gick till sängs, och jag var glad öfver att ha kunnat göra en menniska lycklig.

Den 22. Juni.

Herr Schilf och min hustru hålla nu på att rusta ut mig, och jag går här som ett barn, viljelös, emedan det roar mig att bli omhuldad och det käns godt vara föremål för välvilja. Min hustru packar in ylle och alkohol de Menthe: Schilf har anskaffat Gentiana, emedan han tror, att min känslighet kommer från magen. Min hustru menar, jag aldrig skall gå igenom denna resa med lifvet.

Schilf är strålande. Genom alliancen med min hustru känner han sig som han vore min far, och han har i dag förklarat, att han aldrig har kännt sympati för någon så som för mig. Hvilken låg känsla denna sympati ändock är, som vi endast kunna bestå det, som är under oss, icke det, som är öfver oss.

Den 23. Juni.

I dag ha vi rest söderut tio timmar. Schilf har skött kassan, köpt biljetter, poletterat bagaget. På stationen i Zürich satte han mig på en bänk medan han besörjde om biljetterna.

— Sitt nu alldeles stilla här, sade han, medan jag är borta, och gråt för all del inte.

Jag skrattade öfverlägset, emedan jag vet, att det är min stora hjerna som sätter alla hans rörelsenerver i verksamhet, och det är jag, som hypnotiserat honom så, att han är rof för den hallucinationen, att det är han som sätter mig i rörelse. Han ser icke, att hans nerver och muskler äro kopplade vid mitt stora elektriska batteri.

Jag känner mig nu på aftonen mycket stärkt af resan, men Schilf klagar något öfver trötthet.

Den 23. Juni.

Anländt Milano. Schilf är starkt sviken i sina förhoppningar på Italien. Lombardiet finner han rysligt fult.

— Ser Ni, herre, sade jag, att Ni ännu hade illusioner fastän en modern ande.

Köpte i dag fotografiapparat och nivelleringsinstrument. Jag öfverräckte dem åt Schilf med dessa ord:

— Här har Ni maskinerna, men Ni tror väl inte, att jag stulit dem?

Derpå tillade jag:

— Exploatera dem nu, och gör Er ett kapital på dem, men kom ej och „ta igen“ dem sedan från mig.

Vi skratta båda, men jag mest otvunget.

I kupén, der han måste sitta midt emot mig, har jag honom under mina ögon hela dagen och jag dryper in mina tankar i hans hjerna under form af väl stiliserade sentenser.

Han besökte äfven katedralen, och jag hade förut beredt honom så, att han måste tycka den var ful utanpå. Han ser redan med mina ögon.

Den 24. Juni.

Åkt på jernvägen från klockan fem om morgonen, sedan vandrat tolf kilometer.

Det var en brännande solhetta. Vi svettades enormt och det föreföll mig som om jag förlorat ett öfverflöd af kraft, som hindrade min kroppsenergi. När vi gått tio kilometer visade Schilf spår af trötthet, och jag tog packningen och gick före, hvilket sårade honom.

Exkursion till en liten sjö vid Appeninernas fot der jag draggade för första gången. Schilf visade sig obehändig vid preparatens framställande. Är olustig och något nedslagen.

Den 25. Juni.

I dag åkte vi på tåget hela dagen och jag talade oafbrutet. Mitt tal synes fascinera honom och han ruskar på sig ibland såsom om han ville väcka sig ur en sömn.

Klockan åtta på morgonen började jag med Hegel och klockan tolf hade jag gjort honom till Hegelian, ehuru efter ett starkt motstånd. För att fånga in honom reder jag till dialektiska snaror, narrar honom sticka in ett finger på försök; tar sedan armen och så har jag honom om halsen.

Sålunda började jag att tala om ärftliga föreställningar, regerande äfven moderna andar. Tog exempel af Taine, hvilken i ancien régime utgår ifrån, att revolutionen i allt var sund och rigtigt

folklig, men genom fortsatta studier af ämnet upptäcker, att revolutionen blef en despotisk-aristokratisk rörelse, mera aristokratisk än Ludvig XVI's styrelse. Jag visade honom hurusom tron på revolutionen hos oss var lika teologisk som förr tron på treenighetsläran.

Derpå frågade jag honom om han läst Hegel.

— Nej, men jag hatar honom, svarade han. Jag talade då om för honom, att Hegel var för-Darwinist. Att han var häfdaren af de objektiva magternes rätt, gentemot subjektivt svärmeri, nyromantik och privat-liberalism. Han störtade Gud och fick hela skapelsen till detta eviga vardande som ni talar jemt om, och han är uppfinnaren af ordets och tankens utveckling i historien, i hvilken individen blott är ett öfvergående moment.

Hegel är den modernaste anden, och när ni finner honom eller tror honom gammalmodig, så är det en villa, ty hans tankar voro så långt före hans tid, att de nu först äro på väg att bli moderna, och derför att han var före oss i tiden, bevisar icke att han var efter oss. Ni, herre, är en subjektiv idealist, som vill redigera om verldshistorien efter era tycken och jag finner er rysligt antikverad.

Han stirrade förvånad på mig och frågade:

— Är ni Hegelian?

— Naturligtvis, som alla bildade nu för tiden.

Verkan af detta „alla bildade“ var oerhörd. Det var som om jag kommit med en armécorps öfver honom. Förvånande hvad opinionens, äfven den hemmagjordas, magt är stor, tänkte jag. När jag med skäl och bevis ville indrypa Hegel i hans hufvud, då gick det inte, men när jag begagnade den magiska formeln „alla“ och „bildade“, då gaf han sig för öfvermagten.

Senare på aftonen bevisade jag honom, att jordens klotform var obevisad.

Han skrattade först medlidsamt, men när jag uttryckte min förvåning öfver, att han icke läst Tyndalls uppsats i Edinburgh Review, blef han blygsam och skämdes. Hvilken oerhörd magt har icke nammet, och huru verkar icke auktoriteten på äfven en modern ande. Han gaf sig dock icke genast.

— Ja, men man ser ju jordens runda skugga på månen vid förmörkelserna, invände han.

— Visserligen, svarade jag, men det är ju endast ett bevis för folkskolarna; ty icke äro alla kroppar runda, derför, att de

kasta runda skuggor. Om ni sätter en sexhörning eller en qvadrat på en axel och snurrar omkring, så ser figuren rund ut och dess skugga äfven, alltså måste jorden som snurrar kring en axel äfven kasta en rund skugga äfven om den icke är rund. Nej, det gäller triangelmätningarnes otillförlitlighet, icke sjelfva mätningens dock, utan bevisföringens. Som han icke var matematiker, rörde jag ihop några trigonometriska formler, som han under inflytande af namnen Tyndall och Edinburgh Review måste antaga på god tro.

Mannen är en komplett teolog, och den menskliga hjernan synes arbeta lika osäkert som fordom. Paulus då, Tyndall nu; Lucas Evangelium eller Edinburgh Review. Samma sak, andra namn!

Så ungefär talade jag.

Han kan icke längre göra motstånd, och jag tror mig snart kunna bibringa honom hvilken tro som helst.

Den 26 Juni.

Ny fotvandring i dag. Schilf blef mycket trött; men jag känner mig alltmer upplifvad, och dess mer ju tröttare han är. Han tyckes vara på väg upptäcka, att hans själ är i min hand, men han kan ej komma till klarhet. Ser olustig, orolig och betryckt ut. Jag väntar nu bara höra hans bekännelse, att han vill vända om.

Jag behandlar honom ytterst grannlaga, och han får alltid eget rum på hotellet, samt reqvirerar det bästa i mat och dryck. Han har en förvånande aptit och håller sig med kognaksflaska i kupén. Väl unnadt!

På eftermiddagen stannade jag i en by utanför Modena, medan Schilf reste in till staden för att köpa ett objektiv. Han var borta i fyra timmar. När han kom tillbaka såg han kryare ut. Vid ett glas vin senare på aftonen blef han öppenhjertig:

— Vet ni, herr doktor, sade han, det var mig en rigtig lättnad att få vara ifrån Er ett par timmar.

— Hur då? frågade jag.

— Jag vet inte, svarade han, men ni trycker mig så fasligt.

Detta visste jag förut, ty jag kan numera läsa hans tankar. På försök sade jag derför:

— Och ni tänkte rymma ifrån mig?

— Jag? Nej, hvad tror ni om mig? störtade han fram såsom om han blifvit gripen på bar gerning.

Jag skulle bra gerna vilja svärja på, att jag gissat rätt!

Den 27 Juni.

Som bekant fins det steklar, som lägga sina ägg i kroppen på kolfjärilars larfver. Äggen kläckas, förpuppas, och larverna gå der så digra som om de vore i välsignadt tillstånd. Men en vacker dag skola de föda, och då kommar det en svärm steklar ut, och larverna ligga der med sina toma skinn.

Jag känner mig som en sådan stekel gentemot Schilf. Mina ägg ligga i hans hjerna och mina tankar flyga ut, medan han blir allt tomare. Han talar nu som jag; han begagnar min ordrepertoar, mina skämt, mina bevingade ord. Han tror, det är hans fjärilar, men det är bara mina stekelungar.

Han ser numera ut hvar dag som om han rufvade rymningsplaner, men tanken på att få se Rom tycks uppehålla honom. Algerna intressera honom ej, emedan det är för uppenbart min idé, och att inordna sig vid sidan af mig är motbjudande för denna individualist, som trodde sig vara en sådan socialist.

Den 28 Juni.

I dag var han illamående och jag gaf honom droppar och bäddade ner honom. Han såg ursinnig ut, såsom om han förlorat sin sista trumf. Min helsa är orubbad och jag känner krafterna vexa genom öfning. Tänk om min goda hustru genom sin ömhet omedvetet hypnotiserat mig, så att jag bara varit inbillningssjuk!

Märkvärdigt är det, men min energi synes tilltaga med hans inträdande svaghet. Skulle det vara möjligt, att man kan ta nervkraft ur en annan? Jag har hört, att förr i verlden man lade hundar vid sjuka personer, och jag har på sjukgymnastiken sett huru de starka „magnetisörerna" föllo ihop under det patienterna blefvo friska. Eller skulle det bara vara min ambition som sporrar mig!

Den 29 Juni

Resan fortsatt. Han är usinnig och tyckes ha vaknat. Gör motstånd genom att angripa min person. Jag nödgas hålla

honom från lifvet genom samma taktik. Han blef rå och närgången, och jag måste gå lös på honom.

— Hör nu, min herre, började jag. Vi måste tala uppriktigt. Ni har underskattat mig, och jag har öfverskattat Er, inte sant? Ni besitter ingen af de egenskaper, ni trodde Er besitta. Ni är en steril intelligens, och ni saknar tillochmed den kroppsliga öfverlägsenhet, som jag genom att berömma Er framkallade som en tro hos Er.

Han skummade; men jag fortfor.

— Ni var oförskämd mot mig, derför att jag var undfallande och som värd måste vara artig mot min gäst; men ni är bondblyg mot den första jernvägsbetjent.

— Är jag?

— Ja! Ni kan ej se Er sjelf, hur ni står med hatten i hand och derför blir illa behandlad. Ni kallar kyparen för „herrn“ och vi få derför de sämsta rummen. Ni är feg, feg så att ni skäms genomläsa hotellräkningen, som derför alltid är för hög. Ni utgaf Er för att vara sparsam, men ni är en slösare; ni inbillade mig och Er, att ni var måttlig och nykter, och ni är ingendera. Jaja, detta är ingen småaktig anmärkning rörande ekonomien, det är bara psykologi. Eller, hör nu, kanske ni besatt alla de der egenskaperne förut, men genom förändrade förhållanden förlorat dem. Hvad tror ni sjelf?

Han var nu alldeles blek och tillintetgjord, såsom om han sett sin vålnad.

Han kunde icke svara, ty han visste ingenting om sig sjelf såsom de fleste menniskor, hvilka icke reflektera öfver sin karakter. Och jag lät det stå qvar som en möjlighet, att han besutit alla de egenskaper, han uppgifvit, men att han nu förlorat dem.

Vi försonades igen och fortsatte resan. Men han skrattar icke mer, när jag skämtar med socialismen. Han tyckes ha förlorat hoppet att genom min hjelp stiga upp, och fruktan för framtiden drifver honom tillbaka till det stödet, som de missnöjdas parti gaf honom.

Och han har förlorat allt intresse för mina alger, så att jag anser resan i mycket förfelad.

Den 30 Juni.

Fiendtligheterna äro instälda, men fiendskapen är tydlig. Vi sitta tysta midt emot hvarandra som två kattor och bevaka noga att ingen får tid att lyfta tassen först.

Det var ett taktiskt fel af mig att göra analysen på honom och dermed införa honom på det medvetna. Han tyckes nemligen nu vaken och söker lösgöra sig.

Hans blickar undvika mina; hans ansigte öfverfares af skiftande uttryck som vindkårar, och när han i förmiddags midt under tystnaden skrattade för sig sjelf, frågade jag honom:

— Hvad skrattar ni åt?

— Åt mina tankar, svarade han djerft.

På eftermiddagen blef han modig och sade rent ut att socialismen komme ändå att gå igenom om några år.

Derpå svarade jag, väl öfverläst:

— Inte socialismen, men revolutionen möjligen. Socialismen var ett uttryck af otålighet hos ett nervöst, genom slapp uppfostran odisciplineradt slägte. Hade vi upptäckt en enda tendens till sociabilitet hos tidens sträfvan skulle evolutionen kanske kunna antagas blifvit den ni väntar. Men i dess ställe ha vi endast sett den mest hänsynslösa individualism. Springer icke redan en så liten och så naturenlig association som äktenskapet sönder; kan ni se annat än den vildaste anarki i lopp; lösas icke familjeband, så att barnen stå emot föräldrarne; resa sig icke nationer, racer, klasser, kön emot hvarandra? Har ni sett någon som vill inordna sig, underordna sig? Förr fans det i litteraturen och konsterna skolbildning, der de yngre omedvetet erkännande utvecklingens lag, togo vid der de äldre slutade? Ser ni någon politisk partibildning med enighet numera? Förr fans det i parlamenten bara två grupper, Torys og Whigs, konservativa och liberala, och genom aktion och reaktion gick det ändå sakta framåt. Men nu har man sex, åtta, lika många som ledarne och derför står det stilla eller går bakåt. Det ser ut som om hvarje individ fruktade bli slukad och derför beslöt att sluka sjelf, och derför ville bilda ett parti! Nej, herre, socialism blir det ej, men sannolikt anarki.

— Ja, men det är inte så som ni säger!

— Nå hur är det då?

Derpå spelade Dresden-dosan upp igen, alldeles som om

den blifvit lagad igen. Min magt var slut; jag hade verkligen väckt honom.

Den 1 Juli.

I Rom. Explosion! Vid ankomsten frågade jag, om han ville besöka arbetarqvarteret och studera den sociala frågan. Nej, han ville heldre gå i Vatikanen. Medan han var borta tog jag fotografiplåtarne och gick till en fotograf. Vi hade nemligen torra plåtar och skulle framkalla dem först vid hemkomsten. Efter två timmars arbete hos fotografen, visade sig alla plåtar odugliga. Hade Schilf förstört dem af okunnighet eller af elakhet, frågade jag mig, men blef ej snart färdig med svaret. När jag i minnet nu gick igenom alla hans manövrer med apparaten, lutade jag åt den meningen, att han gjort dådet med afsigt. Han hade nemligen totalt afhållit mig från allt deltagande i det arbetet. Var alltid hemlighetsfull; låste in sig med instrumentet; sade att det var så ömtåligt, och röck det en gång ur min hand, när jag ville försöka det.

Skulle detta utgöra hans hämd? Nej, det tror jag icke, ty i början af företaget lockade honom ett mägtigt intresse att vara samvetsgrann. Han var okunnig helt enkelt, men för att vinna sitt syfte måste han lofva allt. Senare, när han förlorat intresset, kanske han slarfvade, och sist när han blef min fiende kanske hans afsigt blef tydlig att göra något illa.

Jag uppradade plåtarne, som voro numrerade, i kronologisk ordning på bordet och delade dem ungefär efter dagboksanteckningarne i tre grupper. Det var rigtigt gjordt, ty de första som skulle ha varit sämst af bristande öfning voro bäst; de andra i ordningen voro sämre och ledo af öfver- eller underexposition, alltså slarf; de sista voro alla svarta, troligen urtagna ur kassetterne vid dagsljus. Ett par voro krossade, just de han tagit om dagen, då jag gjorde analysen på honom och han var ursinnig.

När han kom hem på hotellet, förde jag honom in i mitt rum och visade honom de framkallade plåtarne.

— Hva! framstötte han. Har ni . . .

— Jag har låtit framkalle dem.

Han såg ut som en afslöjad förbrytare.

— Och så här se de ut!

— Det är fotografens fel, svarade han. Jag bad Er gömma dem tills vi kommo hem.

— Det är icke fotografens fel, sade jag. Det är Ert.

— Tror ni att jag är en bandit?

— Jag vet inte allt, hvad jag skalt tro om Er, men numera vill jag hvarken tänka eller tro något om Er! Här har ni respengar hem; farväl!

Nu väntade jag verkligen, kanske af gammal vana, vid teaterpjesernas bofvar, att få se honom med visade tänder säga mig i ansigtet: Detta var min hämd! eller något ändå mera effektfullt, men det sa han inte, och jag tror icke en bof lemmar sin förskansning förrän vid fängselsporten om ens då. Han svarade mycket enklare med att kasta snus i ögonen för att blända mig, och väcka mina tvifvel på min omdömesförmåga. Han sade endast:

— Ni är så misstänksam, herr Doktor.

— Ni är inte den första skälm, som säger det, svarade jag. Så ha de sagt alla som lurat mig! Adjö!

Han syntes tycka om att få gå, och gick hastigt. Jag låg i fönstret, när han kom ut ur porten. Han stannade först, obesluten om hvilken väg han borde taga. Derpå gik han snedt öfver gatan, det låg alltid något snedt hos den mannen, stannade utanför ett bodfönster, troligen för att köpa något minne från Rom. Derpå gick han gatan uppåt, med denna slingrande skenbart säkra gång, som liknade hans handstil med stora slängar, som skulle dölja svagheten.

Ensam igen kände jag mig lugnare. En skuld var betalad och vi voro qvitt, om de njutningar och lärdomar jag bestått honom kunde uppväga den smärta jag honom tillfogat, hvilket var sannolikt, då han föreföll högst okänslig.

Men åter och åter frågade jag mig: hvad ville denna man mig? Kom han för at hämnas blodshämd? Men hämdkänslan är så komplicerad. Den kan vara individens behof af att återställa jemvigten, ty hämd är det primitiva straffet, eller att öfva sjelfförsvar, hindra angriparen förnya anfallet; och många menskor äro för fega att hämnas emedan de frukta ett bakslag. Hvem var denna man? Jag vet inte, ty jag såg honom ändra karakter efter ändrade omständigheter såsom andra meniskor tills de inträda i stelnandets ålder och i orörliga omständigheter. Han var ung och hade ännu icke kunnat besluta sig för en rol i lifvet; derför var han rörligare och lättare att studera, och derför kanske jag kunde böja honom tills han blef medveten, eller kanske derför, att min hjerna var starkare!

Fem krimske Sonetter

af

Adam Mickiewicz *)

I.

De akermanske Stepper.

Et Græshav vugger vidt til alle Sider,
Og Vognen trækker trægt sin Kølvandsfure.
Langs gyldentgule Markers Bølgemure,
Forbi blodrøde Blomsterør jeg glider.

Ak, ingen Sti at se, skøndt Aftnen lider!
Og ingen Stjærner! dystre Skyr blot lure.
Ved Kimmingen kun svagt det høres dure,
Hvor Dnjestr sølvblank gennem Mørket skrider.

Saa tyst! Jeg hører Sneppesværmen trække
Højt op, hvor intet Falkeblik kan række,
Og Snogen frem med sagte Raslen skyder.

En saadan Fred! Spændt lytter til mit Øre,
Om ej en Stemmes Klang jeg skulde høre
Fra Litwas Land **) — Dog vidre! ingen lyder!

---

*) Polens berømteste Digter, „Grażynas", „Konrad Wallenrods", „Driadys" og „Pan Tadeusz's" Forfatter (1798—1855). Skrev de „krimske Sonetter" under sin Forvisning fra Polen paa en Rejse i Krim i Aaret 1825.

**) Litwa ɔ: Litauen.

II.

Bajdary.

Paa Stormens Vinger frem min Ganger suser,
Saa Skov og Dal og Fjæld forbi mig danser.
Som Fossens Flom, den ingen Dæmning standser,
Til Fartens Malstrøm helt min Sjæl beruser.

Og mens min Gangers Hovslag Ymper knuser,
Og Landet smedes ind i Mørkets Panser,
Lig Drømmesyn for mine drukne Sanser
Forbi mig Dal og Skov og Fjældvæg bruser.

Søvnlammet Jorden blunder, men til Havet
Jeg iler ned, hvor Brændingsbruset brøler;
Og mens det vaade Stænk min Pande køler,

Jeg knæler, helt i Fraadeskum begravet,
For som et Lys i Stormens Blæst at slukne
Og al min Sjæl en Stund i Glemsel drukne.

III.

Tjatyrdah.

Et Skønhedsflor, hvorhen mit Øje glider,
Og Blomsterduft, saa myg og kryddersød —
— Og dog jeg længes som i Feberglød.
Mod fjærne Egne — og mod svundne Tider!

Litwa! Hint Sus i dine Skovelider
Mer sødt end Salhirs Pigers Sang mig lød,
Og glad jeg dine Mosers Stilhed nød,
Mens nu blandt Ananas jeg modløs skrider.

Saa mangen Drøm mig vækker med sin Klage.
Skal jeg da aldrig ret faa glemme hende,
Jeg éngang elsked' i min Ungdoms Dage?

Ak, mens jeg her fra Hjemmet fjærnt maa vanke,
Gaar hun, hvor hvert et Spor om mig kan minde;
Vil hun da ej mig unde vel en Tanke?

IV.

Potockas Grav *).

Du unge Rose, midt i Vaarens Flor
Du visned', og din korte Livsdrøms Dage
Fløj bort lig Sommerfugle, der tilbage
Kun lod et Mindes Puppeham paa Jord.

Hvor sælsomt funkler Stjærnerne mod Nord!
Højt over Polen — som om dèr dit fage
Ildblik, før Døden tyssed paa din Klage,
For evigt brændte ind sit Flammespor.

Du Polens Datter! Ogsaa jeg mig slæber
Saa ensom til min Grav med Sorg i Sinde. — —
— Tidt standser ved din Høj en broget Klynge;

Da hører jeg vel Ord fra Landsmænds Læber,
Og i den stille Nat en Skjald vil finde
Din Grav og om dig, fagre, for mig synge.

V.

Judah.

Paa Judahs Fjæld jeg vælger helst mit Stade,
Hvor Havet tidt jeg ser i Oprør syde
Og atter bort med Sølvskums-Blomster flyde,
Der glitre blankt i Solens Ildkaskade;

*) En i orientalsk Stil opført, kuplet Gravbygning, der efter Folketraditionen er rejst over en Polakinde af Potockiernes berømte Slægt, som bragt i Fangenskab og gjort til Slavinde ved et tatarisk Strejftog, senere blev den krimske Khan Kerim Girajs Yndlingshustru. Hun er ogsaa besunget af den russiske Digter Alexander Pusjkin, M's Samtidige, i Digtet „Springvandet Baktsjsaraj."

Og op mod Kystens Rev, hvor Maager vade,
Lig vrede Hvaler sorte Braadsør bryde,
Men naar med Ebben bort igen de skyde,
Strø Rav og Perler de langs Strandens Flade.

Saa gaar det, Skjald, naar tidt dit Hjærte svulmer
Af navnløs Længselsve, som intet dulmer:
Da slaar du Lyren an, og for dens Toner.

Stilner dit Tungsind af, mens andagtsbange
Du synger karsk din Sjæl i stolte Sange,
Som dig engang med evige Laurbær kroner!

Fra Polsk
ved
Knud Berlin.

Om Romanen.

Det er ikke min hensigt her at tale den efterfølgende lille romans sag*). Tværtimod vil de ideer, jeg vil forsøge at gøre begribelige, snarere føre kritiken bort fra den art psykologisk studie, jeg har foretaget i „Pierre og Jean".

Jeg vil sysselsætte mig med romanen i almindelighed.

Jeg er ingenlunde den eneste, til hvem den samme bebrejdelse fra de samme kritikere bliver henvendt hver gang en ny bog udkommer.

Midt imellem rosende sætninger finder jeg regelmæssig følgende, skrevet af de samme penne:

— Dette værks største fejl er den ikke at være en roman i ordets egenlige forstand.

Man kunde svare med det samme argument:

— Den største fejl hos den forfatter, der gør mig den ære at bedømme mig, er den, at han ikke er kritiker.

Hvilke er i virkeligheden en kritikers væsenligste egenskaber?

Uden at tage parti, uden forudfattede meninger, uden forud vedtaget system, uden forbindelse med nogen kunstnerklike må han forstå, skelne og forklare de mest forskellige retninger, de mest modsatte temperamenter, og gå ind på de mest uensartede kunstneriske undersøgelser.

Nu! den kritiker der efter Manon Lescaut, Paul og Virginie, Don Quichote, Werther, Valgslægtskaberne, Clarissa Harlowe, Emile, Candide, Cinq-Mars, René, De tre musketerer, Mauprat, Fa'er Goriot, Kusine Bette, Colomba, le Rouge et le Noir, Frøken de Maupin, Notre Dame de Paris, Salammbô, Fru Bovary, Adolphe, Greven af Camors, L'Assommoir, Sapho osv. — den kritiker, der endnu vover at skrive: „dette er en roman og dette er ikke en roman", synes mig udstyret med en skarpsindighed, der har megen lighed med inkompetence.

I reglen forstår denne kritiker med roman et mer eller mindre sandsynligt eventyr, komponeret på samme måde som et

*) Nærværende artikel er en oversættelse af fortalen til Maupassants siste roman „Pierre et Jean".

teaterstykke i tre akter, hvoraf første indeholder ekspositionen, andet aktionen og tredie knudens løsning.

Denne måde at komponere på er fuldstændig tilladelig på den betingelse, at man også indrømmer berettigelsen af enhver anden.

Eksisterer der regler for at lave en roman, som, når de overtrædes, berettiger til at give en skrevet historie et andet navn?

Hvis Don Quichote er en roman, er så „Le rouge et le noir“ det også? Hvis Monte Christo er en roman, er så L'Assommoir det også? Kan man anstille en sammenligning mellem Valgslægtskaberne af Goethe, De tre musketerer af Dumas, Fru Bovary af Flaubert, Greven af Camors af Feuillet, og Germinal af Zola? Hvilket af disse værker er en roman? Hvad er det for nogle famøse regler? Hvorfra stammer de? Hvem har opstillet dem? I kraft af hvilket princip, hvilken avtoritet, hvilke grunde?

Og dog synes det, som disse kritikere aldeles sikkert og utvivlsomt véd hvad det er, som konstituerer romanen og som skiller den fra et andet værk, som ikke er det. Det betyder ganske simpelthen, at de, uden selv at være produktive, er indrullerede i en skole og at de, på selve romanforfatternes vis, forkaste alle de værker, som undfanges og skrives udenfor deres æstetik.

En forstående kritiker derimod burde opsøge alt det, som har mindst lighed med allerede skrevne romaner og så vidt mulig opmuntre de unge til at bane sig ny veje.

Alle forfattere, Victor Hugo såvelsom Zola, er ikke blevet trætte af at kræve absolut, uomtvistelig ret til at komponere, det vil sige opfinde eller iagttage, efter deres personlige kunstneriske opfattelse. Talentet udspringer af originaliteten, som er en særegen måde at tænke, sé, forstå og dømme på. Kritikeren, der laver en definition af romanen, hentet fra de romaner, han kan lide, og opstiller visse uforanderlige regler for kompositionen, vil da altid komme i strid med et kunstnertemperament, der medbringer en ny metode. En kritiker, der med rette fortjente dette navn, burde ikke andet end analysere uden tendens, uden forkærlighed, uden lidenskab og — som kunstkritikeren — kun vurdere den undersøgte genstands kunstværdi. Hans opfattelse må, modtagelig for alt, absorbere hans egen personlighed i tilstrækkelig høj grad til, at han kan opdage og rose selv de

bøger, han som menneske ikke lider, og til at han kan forstå dem som dommer.

Men størstedelen af kritikerne er til syvende og sist ikke andet end læsere, hvoraf følger, at de så godt som altid er uretfærdige i deres dadel og uden måde og forbehold i deres ros.

Den læser, der i en bog kun søger at tilfredsstille sin ånds naturlige tilbøjelighed, forlanger af forfatteren, at han skal svare til hans herskende smag, og han roser evig og altid som interessant eller godt skrevet det værk eller det sted i bogen, som behager hans idealistiske, muntre, lystige, sørgmodige, drømmende eller virksomme fantasi.

Til syvende og sist består publikum af talrige grupper, som råbe til os:

— Trøst mig.

— Underhold mig.

— Bedrøv mig.

— Rør mig.

— Få mig til at drømme.

— Få mig til at lé.

— Få mig til at gyse.

— Få mig til at græde.

— Få mig til at tænke.

Kun ganske enkelte udvalgte ånder forlange af kunstneren:

— Lav mig noget skønt i den form, som passer Dem bedst og stemmer med Deres temperament.

Kunstneren forsøger, med eller uden held.

Kritikeren maa kun måle resultatet med den gjorte anstrængelse. Han har ikke ret til at beskæftige sig med tendensen.

Dette er alt skrevet tusinde gange. Det må atter og atter gentages.

Vi har jo nu efter de literære skoler, som har villet give os et omformet, overmenneskeligt, idealiseret, rørende, indtagende eller ophøjet billede af livet, fået en realistisk eller naturalistisk skole, som stiller som sin opgave at skildre os sandheden, intet andet end sandheden og hele sandheden.

Man bør med samme interesse gå ind på disse så forskellige kunstteorier og bedømme de værker, de frembringe, ene og alene efter deres kunstværdi, idet man *a priori* antager de almindelige ideer, hvoraf de ere udsprungne.

At bestride en forfatters ret til at lave et poetisk eller et

realistisk værk, det er at ville tvinge ham til at forandre sit temperament, kaste vrag på sin originalitet, ikke at tillade ham at bruge det syn og den forstand, som naturen har givet ham.

At bebrejde ham, at han sér tingene skønne eller hæslige, små eller storstilede, lyse eller mørke, det er at bebrejde ham, at han er skabt på den eller den måde, og at han ikke har et syn, der stemmer med vort.

Lad os give ham lov til at forstå, iagttage, opfatte som han har lyst, blot han er kunstner. Lad os blive poetisk begejstrede, når vi skal bedømme en idealist, og lad os vise ham, at hans drøm er tarvelig, triviel, ikke højtflyvende eller strålende nok. Hvis vi derimod bedømme en naturalist, så lad os vise ham, hvori sandheden i livet adskiller sig fra sandheden i hans bog.

Det er indlysende, at så forskellige skoler har måttet anvende absolut forskellige fremgangsmåder.

Den romanforfatter, som omdanner den evige, brutale og lidet tiltalende sandhed for deraf at uddrage et bedårende undtagelsestilfælde, må, uden overdreven omhu for sandsynligheden, omforme begivenhederne efter sit behov og anordne og tillave dem for at behage, røre eller bevæge læseren. Planen i hans roman er kun en række sindrige kombinationer, som med behændighed hidfører opløsningen. Begivenhederne er grupperede i gradevis opstigen til kulminationspunktet og slutningseffekten, der er en vigtig og afgørende begivenhed, som tilfredsstiller al den nysgerrighed, der fra begyndelsen af er vakt, i det den sætter bom for spændingen og ender historien så eftertrykkelig, at man ikke ønsker at vide hvad der bagefter bliver af de mest interesserende personer.

Den romanforfatter derimod, som stiller som sin opgave at give et nøjagtigt billede af livet, må omhyggelig undgå enhver sammenkædning af begivenheder, som vil synes exceptionel. Hans mål er ikke at fortælle os en historie, ikke at more os eller røre os, men at tvinge os til at tænke, til at forstå den dybe og skjulte mening i tilværelsen. I kraft af at have set og tænkt betragter han verden, tingene, begivenhederne og menneskene på en vis, for ham ejendommelig måde, der er resultatet af hans samlede velovervejede iagttagelser. Dette personlige syn på verden er det, som han søger at meddele os ved at gengive det i en bog. For at bevæge os som han selv har været det ved livets skuespil, må han gengive det for vore øjne med

samvittighedsfuld nøjagtighed. Han må da komponere sit værk på en så behændig og skjult, på en tilsyneladende så simpel måde, at det er umuligt at opdage og betegne gangen derí og blotte hans hensigter.

I stedet for at opdigte et eventyr og lade det udfolde sig således, at det fængsler lige til opløsningen, må han tage sin eller sine personer i en vis periode af deres eksistens og føre dem gennem naturlige overgange over til den næste periode. Han vil på denne måde vise, snart hvorledes ånderne modificeres under de omgivende omstændigheders indflydelse, snart hvorledes følelserne og lidenskaberne udvikler sig, hvorledes man elsker, hvorledes man hader, hvorledes man kæmper i alle sociale lag, hvorledes de borgerlige interesser støde sammen — pengeinteresser, familieinteresser, politiske interesser.

Om hans plan er god vil da ikke bero på følelsen eller ynden, på en fængslende begyndelse eller en voldsom katastrofe, men på den behændige gruppering af små stående fakta, hvoraf værkets endelige idé skal fremgå. Hvis han på trehundrede sider skildrer ti år af et liv for at vise, hvori dets særlige og karakteristiske betydning for alle de væsener, der har omgivet det, har bestået, så må han forstå at udskille blandt de utallige og daglige småbegivenheder alle dem, der kan være ham til nytte, og specielt belyse alle dem, der ikke vilde opfattes af lidet klartseende iagttagere, men hvorpå hans bogs betydning og helhedsværdi beror.

Man forstår, at en sådan måde at komponere på, så forskellig som den er fra den gamle metode, der lå blot for alles øjne, tit bringer kritikerne på vildspor, så at de ikke opdage alle disse så fine, dulgte og næsten usynlige tråde, der anvendes af visse moderne kunstnere i stedet for den enkelte tråd, der havde navnet: intrigen.

Alt i alt, hvis romanforfatteren fra igår valgte til behandling livets kriser, sjælens og gemyttets akute tilstande, så skildrer romanforfatteren fra idag gemyttets, sjælens, og intelligensens normale tilstand. For at frembringe den tilsigtede virkning, det vil sige følelsen for virkeligheden i og for sig, og for at uddrage den kunstneriske belæring, han vil yde, det vil sige åbenbaringen af hvad vor tids menneske i sandhed er, så må han kun anvende kendsgerninger af uomtvistelig og evig sandhed.

Men idet vi stiller os på selve disse realistiske kunstneres

eget synspunkt, må vi diskutere og bestride deres teori, som synes at kunne resumeres i disse ord: „Intet uden sandheden og hele sandheden.“

Da det er deres opgave at vise filosofien i visse evige, stadig tilbagevendende fakta, må de ofte omforme begivenhederne til fordel for sandsynligheden, men på bekostning af sandheden, ti

Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable.

Den realistiske forfatter vil, hvis han er kunstner, søge ikke at vise et banalt fotografi af livet, men at give os et billede deraf, som er mere fuldstændigt, mere gribende, mere overbevisende end virkeligheden selv.

At berette alt vilde være umuligt, ti der måtte i så fald behøves i det mindste et bind om dagen for at opregne de utallige ubetydelige begivenheder, der opfylde vor eksistens.

Der må altså gøres et valg — og dette er den første hage ved den teori, der kræver den hele sandhed.

Hertil kommer endvidere, at livet sammensættes af de mest afvigende, uforudsete, modsatte og forskelligartede ting; det er brutalt, uden sammenhæng, fuld af uforklarlige, modsigende og ulogiske katastrofer, der kun kan klassificeres under rubriken: diverse fakta.

Dette er grunden til, at kunstneren, når han har valgt sit æmne af dette liv, der er så belemret af tilfældigheder og bagateller, kun vil udtage de for hans stof nyttige karakteristiske træk og kaste vrag på alt det øvrige, alt det uvæsenlige.

Et eksempel af tusinde:

Det er et betydeligt antal mennesker, der daglig sætter livet til ved ulykkestilfælde. Men kan vi lade en tagsten falde ned i hovedet på den vigtigste person, eller midt i fortællingen kaste ham under hjulene på en vogn, under det påskud, at ulykkestilfælde også må med i skildringen?

Livet lader endvidere alt stå i samme plan, lader begivenhederne vælte frem ustanselig eller slæbe sig afsted uendelig langsomt. Kunsten derimod består i at bruge forsigtighed og forberedelse, i at spare på kunstige og skjulte overgange, i at belyse klart, ene og alene ved kompositionens behændighed, de væsenlige begivenheder og give alle de andre den grad af relief, som tilkommer dem efter deres betydning, for at frembringe en dyb følelse for den særlige virkelighed, man vil skildre.

At give sandheden består altså i at frembringe den fuldstændige illusion af sandheden, idet man følger tingenes almindelige logik og ikke slavisk gengiver den pêle-mêle, hvori de følge efter hverandre.

Jeg mener derfor, at de realistiske forfattere, der har talent, snarere burde hedde illusionister.

Hvor barnligt iøvrig at tro på virkeligheden, eftersom jo hver af os medbringer sin virkelighed i vor tanke og vore sanser. Vort øje, vort øre, vor lugt, vor smag, der er forskellig for hver af os, skaber lige så mange sandheder som der er mennesker på jorden. Og vor ånd, som modtager disse organers forskelligartede indtryk, forstår, analyserer og dømmer som om hver af os hørte til en anden race.

Hver af os danner sig altså simpelthen en illusion af verden, en illusion, der er poetisk, sentimental, glad, melankolsk, smudsig eller ynkelig, alt efter vor natur. Og forfatteren har ingen anden mission end tro at gengive denne illusion med alle de kunstneriske midler, som står til hans rådighed og som han har lært.

Det skønnes illusion, der er en menneskelig vedtægt! Det hæsliges illussion, der er en omskiftende mening! den evige sandheds illusion! lavhedens illusion, der forlokker så mange! De store kunstnere er dem, der påtvinge menneskeheden deres ejendommelige illusion.

Lad os da ikke forivre os mod nogen bestemt teori, siden de alle simpelthen kun er udtryk for et temperament, der analyserer sig selv.

Der er især to teorier, man ofte har diskuteret, idet man stillede dem i modsætning til hinanden i stedet for at gå ind på dem begge. Jeg mener den rent analyserende roman og den objektive roman. Tilhængerne af hin forlange, at forfatteren skal beflitte sig paa at angive de mindste sjælsrørelser, alle de hemmeligste drivkræfter, som bestemmer vore handlinger, og kun indrømme det egenlige faktum en meget underordnet plads. Det er slutstenen, et simpelt grænseskel, romanens påskud. Efter hine forfattere burde man altså skrive disse nøjagtige og tankefulde værker, hvori fantasi og iagttagelse blandes sammen ligesom en filosof, der skriver en psykologisk afhandling, fremstille årsagernes række fra den fjerneste oprindelse, berette alle beslut-

ningernes „hvorfor?“ og skildre alle sjælens rørelser under interessernes, lidenskabernes eller drifternes indflydelse.

Tilhængerne af objektiviteten (for at bruge et stygt ord), der stiller sig til opgave at gengive nøjagtig, hvad der sker i livet, undgå derimod med omhu enhver indviklet forklaring, enhver afhandlen af motiverne og indskrænke sig til at lade personer og begivenheder passere revy for os.

Efter deres mening bør psykologien være skjult tilstede i bogen, ligesom den i virkeligheden skjuler sig under livets begivenheder.

Blevet til på denne måde vinder romanen i interesse, flugt, farve og bevæget liv.

I stedet for at give lange forklaringer over en persons sjælstilstand, søge de objektive forfattere den handling eller den gestus, som denne sjælstilstand med skæbnesvanger nødvendighed tvinger dette menneske til at udføre i en bestemt situation. Og de lade ham handle på en sådan måde fra bogens begyndelse til dens slutning, at alle hans handlinger, alle hans bevægelser er et udslag af hans inderste natur, af hele hans tanke, af al hans villen eller ikke-villen. De gemme altså psykologien i stedet for at lægge den blot, de lader den være værkets skelet som den usynlige benbygning er det menneskelige legemes skelet. Den kunstner, der maler vort portræt, gengiver ikke vor benrad.

Det forekommer mig også, at den roman, der bliver til på denne måde, vinder i troværdighed. Den er for det første mere sandsynlig, ti de mennesker, vi sè handle rundt om os, fortælle os ikke, hvad det er for kræfter, de adlyde.

Dernæst må vi huske på, at selv om vi, ved hjælp af vore iagttagelser, kan bestemme menneskenes natur med tilstrækkelig nøjagtighed til at kunne forudse deres opførsel under næsten alle omstændigheder, selv om vi kan sige med sikkerhed: „den og den mand af det og det temperament vil handle sådan og sådan i det og det tilfælde“, så følger ingenlunde heraf, at vi kan bestemme én for én alle de skjulte rørelser i denne sjæl, som ikke er vor, alle de hemmelighedsfulde tilskyndelser i denne atrå, som ikke ligner vor, alle de forvirrede strømninger i hans natur, hvis sanser, nerver, kød og blod er forskjellig, fra vore sanser, vore nerver, vort kød og vort blod.

Et menneskes geni må være, som det være vil, når han er svag, stilfærdig, lidenskabsløs, og kun elsker literære sysler,

så vil han aldrig så fuldstændig kunne sætte sig ind i et andet menneskes sjæl og legeme, som er en vild krabat, som har stærk atrå, er voldsom og henrevet af alle drifter, ja alle laster, at han kan forstå og finde udtryk for dette fra ham så forskellige væsens hemmeligste tilskyndelser og fornemmelser, selv om han særdeles godt kan forudsige og berette alle handlingerne i hans liv.

Når alt kommer til alt kan den, der skriver ren psykologi, i de forskellige situationer, hvori han stiller alle sine personer, kun skildre sig selv, ti det er ham umuligt at ændre sine sanser, der er de eneste bånd mellem yderverdenen og os, og som påtvinge os deres bestemte opfattelse, bestemme vor sensibilitet og skaber i os en sjæl, der i sit væsen er forskellig fra alle de andre, der omgiver os. Vort syn på verden, det kendskab til den, som vi har erhvervet ved vore sansers hjælp, vore ideer om verden, — vi kan ikke andet end delvis overføre dem på alle de personer, hvis inderste ubekendte væsen vi give os til at afsløre. Det er således altid os selv, vi skildre i skikkelse af en konge, en morder, en røver eller en hæderlig mand, en skøge, en nonne, en ung pige eller en sælgekone, ti vi er nødt til at stille os problemet på følgende måde: „Hvis jeg var konge, morder, røver, skøge, nonne, ung pige eller sælgekone, hvad vilde jeg så gøre, hvad vilde jeg tænke, hvorledes vilde jeg så bære mig ad?“ Forskellene mellem vore personer fremkomme altså kun derved, at vi forandre alder, køn, social stilling og alle ydre livsomstændigheder ved vort eget jeg, som naturen har stillet bagved en skranke af organer, som ikke kan overskrides.

Behændigheden består i at sørge for, at læseren ikke genkender dette jeg under alle de masker, hvorunder vi skjuler det.

Men selv om den rene psykologiske analyse kan omtvistes, når den ses udelukkende fra det synspunkt, der kræver fuldstændig nøjagtighed, så kan den dog derfor godt give os lige så skønne kunstværker som enhver anden arbejdsmåde.

Se på de forfattere, der i vor tid bruger symbolik. Hvorfor ikke? Deres digterdrømme er al ære værd, og der er det særlig interessante ved dem, at de forstå og forkynde en yderlig vanskelig kunst.

Man må virkelig være meget gal, meget modig, meget indbildsk eller meget fjollet for at skrive nutildags. Hvad er der

efter så mange mestre af så forskellig natur og så mangfoldig begavelse ladt tilbage, som ikke er gjort, hvad kan endnu siges, som ikke er blevet sagt? Hvem af os kan rose os af at have skrevet en sætning, som ikke, omtrent lignende, findes andetsteds? Og når vi læse, vi, der er så mættede med vort skrevne modersmål, at det er os som sprogets ord er gået over i vort kød og blod, finde vi nogensinde en linie, en tanke, som ikke er os fortrolig eller som ikke i det mindste har foresvævet os som en dunkel anelse?

Den, der kun søger at more sit publikum ved allerede kendte midler, skriver tillidsfuldt, i sin naive talentløshed, værker for den uvidende og ørkesløse hob. Men de, der bærer alle de svundne århundreders literatur på deres skuldre, de, hvem intet er godt nok, og som får lede for alt, fordi de altid tænke sig det bedre, de, for hvem alt allerede synes at have tabt sin glans, og hvem deres værk altid synes et overflødigt og trivielt arbejde, — de ende med at anse den kunst at skrive som noget ufatteligt, sælsomt, som knap nok åbenbares for os i enkelte sider af de største mestre.

Tyve vers, tyve sætninger, som vi pludselig læse, kan få os til at skælve til vor inderste sjæl som foran en underfuld åbenbaring; men de følgende vers ligne alle andre vers, de sætninger, der følge efter, ligne alle andre sætninger.

Genierne føle utvivlsomt ikke disse kvaler og pinsler, ti de bære i sig en uimodståelig skabende kraft. De kriticere ikke sig selv. Andre, vi andre, som kun er bevidste og udholdende arbejdere, kan kun ved stadig anstrængelse holde den uovervindelige modløshed stangen.

To mænds simple og klare belæring skylder jeg min kraft til atter og atter at forsøge. Jeg mener Louis Bouilhet og Gustave Flaubert.

Når jeg her taler om dem og mig, så er det fordi deres gode råd, sammenfattet i få linjer, måske vil være til nytte for enkelte unge med mindre selvtillid end man sædvanligvis plejer at debutere med i literaturen.

Ved stadig at gentage for mig, at hundrede — måske færre — vers er nok til at skabe kunstnernavn, hvis de er ulastelige og indeholde kærnen af selv en anden-rangs begavelse og originalitet, lærte mig Bouilhet, med hvem jeg først gjorde et temmeligt intimt bekendtskab, omtrent to år før jeg vandt Flauberts ven-

skab, at vedholdende arbejde og indtrængende kendskab til metoden er i stand til på en dag, hvor vor tanke er klar og følelsen river os hen, når vi gør et heldigt fund af et stof, der stemmer godt overens med vor ånds hele retning, at hidføre hin fødsel af et lille og enestående værk, der er så fuldkomment, som vi er i stand til at frembringe.

Jeg begreb endvidere, at de mest kendte forfattere næsten aldrig have efterladt mer end et værk og at det fremfor alt gælder om at have dette held til at finde og udskille midt i mængden af æmner, der frembyder sig for vort valg, det, der vil optage alle vore evner, al vor begavelse, al vor kunstneriske energi.

Senere fik Flaubert, som jeg stundom besøgte, forkærlighed for mig. Jeg vovede at forelægge ham nogle forsøg. Han læste dem med velvilje og svarede mig: „Jeg véd ikke, om De engang får talent. Hvad De har bragt mig vidner om en vis intelligens, men glem ikke, unge mand, at talent — som Chateaubriand siger — kun er en lang tålmodighed. Arbejd!“

Jeg gav mig til arbejde og jeg besøgte ham tit, da jeg så, at han syntes om mig, ti han havde leende begyndt at kalde mig sin discipel.

I løbet af syv år skrev jeg vers, fortællinger, noveller, ja jeg skrev endog et græsseligt drama. Intet af dette eksisterer mere. Min lærer læste alt, og søndagen efter, ved frokosten, fremsatte han sin kritik og indpodede mig lidt efter lidt to eller tre principer, der er et kort resumé af hans langvarige og tålmodige undervisning. „Hvis man har en ejendommelig personlighed,“ plejede han at sige, „må man fremfor alt frigøre den; har man ingen, må man erhverve sig en.“

— Talentet er en lang tålmodighed. — Det gælder om at betragte alt, hvad man vil udtrykke, længe nok og med tilstrækkelig opmærksomhed til at man opdager en side derved, som ikke er blevet set og udtalt af nogen. I alle ting findes noget endnu ikke iagttaget, fordi vi har vænnet os til kun at bruge vore øjne samtidig med at vi mindes, hvad man har tænkt før os om de ting, vi betragte. Den mindste ting indeholder noget ukendt. Lad os finde det. Hvis vi skal beskrive en flammende ild eller et træ på en mark, så lad os blive stående overfor denne ild og dette træ sålænge, at de for os ikke mere ligner nogen anden ild eller noget andet træ.

Det er på denne måde man bliver original.

Efter endvidere at have fastslået den sandhed, at der ikke i hele verden findes to sandkorn, to fluer, to hænder eller to næser absolut ens, tvang han mig til at udtrykke i få sætninger et levende væsen eller en genstand, således at jeg karakteriserede det skarpt og skelnede det fra alle andre væsener eller genstande af samme race eller samme art.

„Når De går forbi en urtekræmmer, der står i sin dør, forbi en portner, der ryger sin pibe, eller forbi en holdeplads, så giv mig en skildring af denne urtekræmmer og denne portner, deres stilling, hele deres legemlige udseende og tillige ved et heldigt fundet billede hele deres sjælelige natur, således at jeg ikke sammenblander dem med nogen anden urtekræmmer eller med nogen anden portner, og lad mig i et eneste ord sé, hvori en droskehest adskiller sig fra de halvhundrede andre, som traver afsted foran og bagefter.

Jeg har andetsteds udviklet hans meninger om stilen. Den står i nær forbindelse med den teori om iagttagelsen, som jeg nylig har fremsat.

Hvad det så er for en ting man vil sige, så er der kun ét ord til at udtrykke den, kun ét verbum til at gøre den levende, kun ét adjektiv til at karakterisere den. Man må altså søge lige til man finder dette ord, dette verbum og dette adjektiv, og aldrig nøjes med det omtrentlige, aldrig tage sin tilflugt til kneb, selv om de lykkes, eller til et klownagtigt sprog for at klare vanskeligheden.

Man kan gengive og betegne de mest subtile sager ved at holde sig følgende vers af Boileau efterrettelig:

D'un mot mis en sa place enseigna le pouvoir.

Der er ikke trang til det bisarre, indviklede, talrige og kinesiske ordforråd, som man nu for tiden foreskriver os under kunstens mærke, for at kunne fæstne tankens nuancer. Men det gælder med yderlig klarhed at adskille alle afskygningerne i et ords betydning efter den plads, det optager. Lad os få færre af disse navne, verber og adjektiver, som næsten ikke er til at forstå, men flere forskelligartede sætningsforbindelser, byggede på afvigende måde, sindrig slyngede, fuld af vellyd og udsøgte rytmer. Lad os stræbe hellere at blive udmærkede stilister end samlere af sjældne ord.

I virkeligheden er det langt vanskeligere at behandle sætningen efter sit behov, at få den til at sige alt, selv hvad den ikke direkte udtrykker, at fylde den med underforståede, ikke formulerede hemmeligheder, end at opfinde ny udtryk eller opsøge i gamle forglemte bøger alle dem, der er gåede ud af brug, hvis betydning vi ikke kende og som for os kun er som døde ord.

Iøvrig er det franske sprog et klart vand, som de maniererede skribenter aldrig har kunnet og aldrig vil kunne forplumre. Hvert århundrede har i dette gennemsigtige væld kastet sine moder, sine fordringsfulde archaismer og sin affektation uden at noget af disse unyttige forsøg og afmægtige bestræbelser svømmer ovenpå. Dette sprogs natur er at være klart, logisk og smidigt. Det lader sig ikke gøre slapt, uklart eller fordærvet.

De, der nu for tiden bruge billeder, uden at tage hensyn til de abstrakte ord, de, der lade det hagle eller regne ned over „pænheden", kan også kaste sten på deres fællers simple naturlighed. De vil måske ramme de af deres fæller, som har krop, men de vil aldrig ramme den simple naturlighed, som ingen har.

Sept. 87.

Guy de Maupassant.

Forårs-Karmen.

Ej dybblå som den unge Martsviol,
men farvebleg er Himlen — ren og stille
med gylden Islæt af den blanke Sol,
hvis Stråler varme, forårskåde spille

og spinde Slør om Skovens mørke Kam
og Flor på Mark og over Enge sænke,
som skulde alt kun på Forpupning tænke,
at Våren snart kan bryde af sin Ham.

Og alle Buske tårevåde græde,
og dog med grønne Bladetit de le.
Men Græsset er et falmet Fløjelsklæde
med hvide Pletter af lidt levnet Sne.

Dog rundt om Plænen er en Snor der spændt
af tusend skinnende kulørte Lygter:
små blå og gule Blus af Krokus tændt
til Fest for alle glade Forårsrygter.

Hvad nytter det vel, at jeg fordomsfri
kun ler ad Stærens Fløjtemelodier,
ad de for tidligt fødte Fantasier
og Vintergækkens dumme Profeti,

når som Protest mod alt, hvad hedder Vinter,
på denne Græsbund, der er falmet død,
— Du selv står smilende og frisk og rød
med Vårens lyse, farvefine Lød

— og rækker mig duftsøde Hyacinther!

16. Marts 1886. *Sophus Michaëlis.*

Sonnet.

Ad lange Veje kom din trætte Slave
af Hede og af Elskov rent forsagt
og stod ved Gitret, Anna, om din Have,
der svulmede i vellyst-døsig Pragt.

Der sad du i din hvide Sommerdragt
— maaske Jasminers ydmyg-skjønne Gave —
og Snerlen krøb ad sine Stier lave
som ønsked' den til dig sin Hyldest bragt.

Jeg selv er Snerlen, der med trøstigt Mod
sig gjennem Gitret snor i Dage lange
at række frem mit Bæger for din Fod;

og se paa Vejen til din Haves Gange
fremblomstrede fra Stængelspids til Rod
blegrøde Blomster, elskovsbløde Sange.

Hjalmar Nyholm.

Darwinisme og Christendom.

Under denne Titel er paa Høst's Forlag udkommen i Oversættelse tre Prædikener af lige saa mange engelske Biskopper.

Det er en ganske interessant lille Pjece, for saa vidt den er et Vidnesbyrd om Teologiens Tillæmpningsævne til omsider at quasi-fordøje videnskabelige Ideer, der ved deres Fremkomst banlystes som djævelsk Gift og, medens Aarene randt, er blevne Hverdagskost for den alméndannede Bevidsthed. Længe før Jenner opfandt Vakcinationsmetoden, har Teologien gennemført den i Praxis: Smaa Doser ad Gangen med lange Mellemrum — det er Recepten, hvorefter Kopernikus' Lære om Jordkuglens Omdrejning, Laplaces Teori om vort Solsystems Udvikling af Urtaagen, den moderne Geologis Paavisning af Jordskorpens gradevise, uendelig langsomme Omdannelse og mange andre kætterske Resultater af videnskabelig Forskning er blevne slugte af den amoeboide kristelige Dogmatik.

Nu er Tiden kommen, da ogsaa Darwinismen, passende tilberedt, kan holde sit Indtog gennem dette rummelige Svælg. Uvilkaarlig mindes man Dr. Hjerrilds Replik til Niels Lyhne: »Naturligvis; lad os endelig kun have een eneste Port, eet eneste Naaleøje for al Jorderigs Kameler«.

Den første af de Herrer Biskopper finder slaaende Lighed mellem Naturvidenskabens Fremskridt i dette Aarhundrede og det Lys, der tændtes paa vor Jord ved Christi Fremtræden; — større Hyldest til Darwin kan der fra verdslig Side næppe gøres Fordring paa! »At opdæmme for Kundskabens Flod er lige saa umuligt som at drive selve Havet tilbage« bemærker samme Prædikant træffende, om end ikke aandrigt. — I en anden Prædiken hedder det, hentydende til Kirkens Modstand mod tidligere Fremskridt i vor Naturerkendelse: »Vi have læst vor Bibel galt før, vi kunne maaske læse den galt endnu ... Sjældent har Kirken paa en sørgeligere Maade nedværdiget sig selv, end da den alderstegne Galilei blev fordømt af Inquisitionen og bragt til højtidelig at afsværge sin kætterske Lære om, at Jorden bevæger sig rundt omkring Solen, lige stik imod Guds Ord, der taler om Solens Opgang og om Jordens urokkelige Stilling. Lad os dog vogte os for at gentage denne Vildfarelse i disse Oplysningens Tider«. Lad Mennesket nedstamme fra Dyrene — »Hvad saa? — Nuvel, saa var dette den vidunderlige Maade, paa hvilken Gud Herren skabte Mennesket af Jordens Støv«. Ikke sandt — det hele gaar saa let som at krænge en Handske! — Den tredie Prædiken har til Motto: »Det var det sande Lys, som oplyser hvert Menneske, der kom til Verden«. Joh. I. 9. Om der ved dette Lys hentydes til Christi eller Darwins Lære, vèd man ikke ret; thi om denne hedder det noget senere, at den »har medført en fuldstændig Revolution i vort Studium af Guds Ord« — en Revolution, der gaar ud paa intet mindre, end at vi dèr skal anvende »den historiske Kritiks Metode med dens nødvendige Forudsætning af gradevis Udvik-

ling!« Biskoppens Begejstring for denne autoritettruende Revolte kulminerer i følgende Strofe: »Det tilstrækkelige Svar paa 99 af 100 Indvendinger mod Bibelen som en Beretning om vor Slægts guddommelige Opdragelse ligger i det ene Ord: Udvikling. Og hvem skylde vi da dette mægtige Ord, der, som ved en Magikers Stav, i et Øjeblik saa fuldstændig har omformet vor Viden og løst vore Vanskeligheder? Vi skylde det den moderne Videnskab, der resolut er vedbleven i sin Søgen efter Sandheden, tiltrods for Hobens Bagvaskelse og — ak, at jeg skal være nødsaget til at sige det: — alt for ofte tiltrods for theologiske Denunciationer«. Darwin vilde vist smile overrasket ved saaledes at blive hyldet som Christendommens St. Georg, der nedstøder den moderne Bibelkritiks Drage! — Men det er ikke nok; Udviklingstanken har ydet Christendommen »en anden og endnu vigtigere Tjeneste«, idet den har slaaet til Jorden den almindelig antagne teologiske Betragtningsmaade, der anser Gud for et transcendent Væsen, skarpt adskilt fra sine Skabninger, og i Stedet støtter den [panteistiske] Opfattelse, der finder sit bedste Udtryk i Ordet: »I ham leve, røres og ere vi«.

Alt dette lyder saare smukt og synes et glædeligt Fredens Tegn, der imidlertid vilde have været mere overbevisende, om de tre fremragende Gejstlige havde erklæret sig nærmere og lige saa liberalt om de Punkter i Darwins Lære, der mest nøje tangerer Christendommen — f. Ex. om Forholdet mellem Troen paa en almægtig, algod Skaber og Antagelsen af en Udvikling, hvis Drivhjul er at søge i den allestedsnærværende Kamp for Tilværelsen. Charles Darwin skrev en Gang i de Bekendelser om hans religieuse Standpunkt, der er blevne offentliggjorte i hans »Liv og Breve«: »Det gamle Bevis [for en personlig Guds Existens] hentet fra Naturens Hensigtsmæssighed, der før syntes mig saa afgørende, er ugyldigt nu, da Loven om Kvalitetsvalget er opdaget«. Og i Slutningen af hans store Værk »Variation of Plants and Animals under Domestication« hedder det: »Hvis hver enkelt Afændring var forudbestemt, maa Organisationens Plasticitet, der fører til mange skadelige Bygningsafvigelser, og den yppige Forplantningsdrift, der uundgaaelig bevirker en Kamp for Tilværelsen og dermed et Kvalitetsvalg eller den bedst tillæmpedes Bestaaen, synes overflødige Naturlove.« »Overflødig« er kun alt for mild en Betegnelse! — Om saadanne, i religiøs Henseende centrale, Ideer i Udviklingslæren siger de tre Prædikener intetsomhelst.

Man spørger da sig selv: Betyder disse svævende Udtalelser da en virkelig Kursændring! — Eller er de ikke blot vage Forsøg paa at væve Kejserens Klæder efter et nyt Fantasimønster? Naar det saaledes hedder, at Afstamningslæren »dog alene kan vedrøre det materielle Legeme«, Menneskets ydre Organisme, medens Gud etablerede en ny Skabelse ved at indblæse den sin udødelige Aand — gennemskuer selv et lidet kritisk Blik kun altfor tydelig Inkonsekvensen i denne Halvhed.

Alligevel kan disse engelske Biskoppers Prædikener med noget Udbytte læses af frygtsomme Sjæle, hvem Darwin endnu maatte være den store Bastian. Her spores dog et Forsøg paa at vænne lysrædde Øjne til det sande Lys, selv om Resultatet er bleven en Attrape. — Ogsaa Attrape'r kan være til Glæde og Nytte i denne Verden, der »vil bedrages«!

G. N.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

»Kong Salomon og Jørgen Hattemager« er den første i Rækken og den kaadeste af Heibergs Vaudeviller. Den blev opført den 28de November 1825, efter at have mødt alvorlig Modstand hos Theatrets Direktører, og da navnlig hos den gamle, sære Rahbek, der vilde beholde sine sentimentale tyske Dramaer og fritage den kongelige Scene for slige upassende Løjer. Heibergs muntre Vaudeville naaede dog at blive opført, takket være Jonas Collins Anstrængelser, og den kom til at indlede en ny Æra i den danske Komediedigtning, som havde ligget brak Aarti efter Aarti; Oehlenschlæger havde ikke Ævne til her at virke fornyende, hans burleske Syngespil (Lystspil osv.) »Frejas Alter« gjorde jo ynkelig Fiasko, da det endelig kom paa Scenen. Vaudevillegenren havde Heiberg lært at kende under sit Ophold i Paris, men han tillæmpede den efter danske Forhold og gav navnlig Sangene et større Raaderum. Publikum jublede over denne ny Skuespilart, og Heiberg fortæller, hvorledes fremmede Folk takkede ham »paa Gader og andre offentlige Steder«.

Æmnet var ikke nyt. Forfatteren havde laant det fra sin Fader P. A. Heibergs temmelig ubetydelige to Akts Sangspil »Indtoget«, der var bleven opført i 1793 og havde vakt en vis Opsigt, støttet af Schulz' indsmigrende Musik. »Indtoget«, der foregaar i en lille sjællandsk By, begynder med, at Degnen Bræger indøver en Sang med Skolebørnene i Anledning af Prinsen af Marokkos Ankomst:

»Vær velkommen til vort ringe Tag,
Store Prins, Marokkos Glæde....«

Bræger venter sikkert for sin Ulejlighed at blive forfremmet til Hofkantor i København og har allerede skrevet sin Afskedssang:

»Farvel min elskte Menighed,
Farvel I lave Bønderhytter....«

Han vil ikke gifte sin Datter Mariane, som nu skal gjøre et rigt Parti, bort til Forpagtersønnen Johan, og denne faar derfor en Intrige i Stand: Jøden Salomon Joseph, der handler med gamle Klæder, er just kommen til Byen, og han bliver udklædt som Fyrste af Marokko og baaret frem foran Brægers Hus paa en Ligbør med et sort Ligklæde over. Han er iført gule Støvler og en stor rød Klædeskappe. Degnen istemmer en Sang:

»Der høres et Rygte, der høres et Rye
at sige:
En Prins fra Marocco vil gjæste vor Bye
og Rige.
Hil være den naadige Herre.«

Salomon svarer med en Sang, som hans »Vater Kejseren har selbst gemacht«, og han raader nu den ellevilde Bræger til at vælge sin Datter

en Mand paa de fornemmes Vis: nemlig i Blinde. Bræger gaar ind derpaa og vil vælge Prinsen, som han nok skal kende paa de gule Støvler. Johan, der er forklædt som Prinsens Kammerherre, bytter imidlertid Støvler med Salomon og bliver udvalgt. Da kommer Johans Rival Frants Eberhard forbitret ind, river Kappen af Prinsen — der erklærer at være Jøden Salomon, som handler med gamle Klæder —, demaskerer Johan og meddeler, at den ventede marokkanske Fyrste for nogle Timer siden hurtig er rejst gennem Byen. Johan forsmaaes nu af Mariane, som tager Eberhard til Naade, og Bræger gaar ind paa Partiet, naar blot Svigersønnen kan synge.

Man vil se, at J. L. Heiberg har faaet langt mere ud af Æmnet end Faderen, hvis Syngespil, fraregnet enkelte ret komiske Optrin, navnlig i Elskovsscenerne er utrolig kedeligt.

I 1825 skal Udførelsen af »Kong Salomon og Jørgen Hattemager« have været fortræffelig. Den er alt andet den Dag i Dag. En Rolle, som f. Ex. Brandt, denne mageløse Tobaksspinder og Borgerofficer, som Hr. Steenberg spiller sørgelig slet, uden Humør og Lune, var den Gang i Stages Hænder. Blot ved at se Afbildningen af Stage som Brandt (i Chr. Bruuns »Danske Theater-Costumer«) har man et levende Indtryk af, hvilken komisk Figur Stage havde skabt. Hr. Schram var ret grotesk som Jøden, men det var egentlig kun Fru Oda Nielsen og Hr. Zangenberg, der ydede noget anerkendelsesværdigt som Elskerparret.

Privattheatrene.

Kasino. Kejserens nye Klæder. Man kan ikke vente, at et Første-Arbejde skal bære Præget af en bestemt Personlighed. Saaledes Musiken. Den er letflydende — ikke original — populær, men ikke holdbar, da den kun bevæger sig paa den øverste Overflade. Humør mangler det imidlertid ikke paa, ej heller paa pudsige Indfald. De tre Skælmers Vise om Kejser Klaus Kløgt og den samme Majestæts Dokumentering deraf: »Jeg fatter ikke i en Fart« er uimodstaaelig komiske. Man faar dem ikke bedre i den Art. Der er enkelte Forsøg i finere Retning f. Eks. et Slumrekor. en Kærlighedsduet, men disse forslaar ikke til at erstatte den følelige Mangel paa Musik i mere gedigen Forstand. Den moderne Operette er flottere i sine Fordringer, den er endog ikke bange for at strejfe Operaens Gebeter. Hr. Kjerulff bevæger sig næsten udelukkende i Danserytmer. Naar disse Melodier ere kendte og udspillede, er det dog de mere combinerede Numre, der skal holde Operetten i Kurs. Mulig at man ved nøjere Kendskab finder Ting af Interesse i Musiken. Vi har ikke haft Lejlighed til at se noget Klaverudtog. Men selv dette vilde vist neppe i nogen væsentlig Grad bidrage til at forandre dette Første-Indtryk. Hvad Texten angaar, saa er den bearbejdet efter H. C. Andersens Æventyr, og der er føjet en Bihandling til, en Elskovshistorie mellem den fattige Prins Pér fra Spurveland og Kejser Klaus' Datter Else, — en Tilføjelse, som er noget udtværet og af ringe Interesse. Der kunde være gjort mere ud af Andersens Æventyr, og Vittighederne, som navnlig vare lagte i Kejserens Mund, forekom ikke saa sjælden noget sommerrevuagtige. Første Akt er den mest vellykkede, men hele Stykket reddes ved den komiske Slutning paa tredje Akt, hvor Kejseren træder

frem fra Slottet i bar Skorte. Hr. Neumann som Kejser Klaus sang sine Viser drastisk og med stor komisk Virkning — Rollen er en anden Udgave af Fyrst Auran — og de tre rejsende Haandværkssvende Tip, Tap og Tønde vare i gode Hænder, saa »Kejserens nye Klæder« — støttet af pragtfuldt Udstyr — endelig blev den længselsfuldt ventede Succes for Kasino.

»Abbed Constantin«, dramatiseret efter Halèvys paa dansk oversatte Fortælling af samme Navn, der som bekjendt har fyldt Gymnasetheatret i Paris Aften efter Aften, faldt næsten totalt igennem paa Dagmartheatret. Stykket er utrolig vandet, det flyder over af Sentimentalitet. Alle de optrædende ere hjærtensgode og fromme, og — vidunderlig at sige — Skurken mangler. Al dramatisk Spænding savnes, der er ingen Knude, som strammes og løses. Blandt de spillende fortjæner kun Hr. Cetti at fremhæves for sin beherskede Udførelse af den naive Abbed Constantin. C. B.

Theatret har endelig prøvet Lykken med »Fregatten Jylland«, en temmelig uheldig lokaliseret Omarbejdelse af Sullivans Operette »Pinafore«. Efter den store Sukces, »Mikadoen« vandt ved det engelske Selskabs Besøg på Kasino i Efteråret, vare Forventningerne uden Tvivl stærkt spændte hos det Publikum, der havde indfundet sig for at gøre Bekendtskab med nok et Værk af samme begavede Komponist, — og tilmed et Værk, der i England har vundet ligeså stor Popularitet som »Mikadoen«. Men Forventningerne bleve i det hele taget skuffede, ti Musiken står ikke på Højde med de kendte Japanesersange; skønt gennemgående iørefaldende og smuk, savner den hin tilspidsede, pointerede Ynde, der øjeblikkelig lod Mikadomusiken fæstne sig i Tilhørernes Hukommelse, og navnlig tager de ikke synderlig joviale Sømandsviser sig tarvelige ud i Sammenligning med de skævojedes tilsvarende Kor; — øverst synes den morsomme Latterterset i 3die Akt os at stå. Til de virkelig fint gjorte Numre i »Mikadoen« findes her næppe noget Sidestykke, men for at give Musiken et vist Operapræg er det kvindelige Hovedparti udstyret med en Masse intetsigende og trivielle Koloraturer, der stiller større Fordringer til den udførende, end en dansk Operettescenes Primadonna i de fleste Tilfælde vil kunne honorere. Denne Rolle havde man derfor tildelt Fru Quiding, der med sin bøjelige Stemme skilte sig fra de tekniske Vanskeligheder med al ønskelig Bravour, medens hendes Spil og Textudtale lod en Del tilbage at ønske; Hr. Aagaard sang Søofficerens Parti kønt og smagfuldt, og Hr. Neumann vakte megen Munterhed for sin drastiske Gengivelse af Stykkets mest farceagtige Figur, den dansegale Admiral. G.

Henrik Ibsen.

Der stryger fra Synskredsens Søndenbræm,
fra Sollandets Kyster klare,
vugget paa brede Vingekast frem,
op imod Nord, mod de tusind Hjem,
en sælsom Trækfugleskare.

Dèr slaar de sig ned paa de yderste Skær,
som langt ude lukker for Synet,
sidder og varsler det kommende Vejr, —
mørke Fugle med stride Fjær
og Ørneblik under Brynet. — —

Den Fugleflok har sin egen Forstand,
det er levende, vingede Tanker.
De skikkedes ud fra en ensom Mand
med Hilsen og Bud til det gamle Land
under Taagens drivende Banker.

For kært er Fjældet og kendt er Fjord,
som ligger i Dagen fremme.
Vide gik deres Trækfuglsspor,
men i dette Land mod det kolde Nord
her fødtes de og har hjemme.

Her spiled de Vingen en vaarlig Stund, —
agter stod Maagernes Skare.
Og tumlede kækt sig af Hjærtens Grund:
overbord med Fornuftens Ballast kun,
for dejligt er det at fare.

Her drømte en Gang de om Liv og Daad
og følte Modet sig ranke
til Ridderfærd, til en Dyst saa kaad,
her voksed i dem under Tvivl og Graad
Kong Hakons sejrende Tanke.

Og her de lærte at slaa i Glem
Dalluftens Fuglekvidder.
Lavlandslivet blev kvalmt for dem,
til Højdeflugten de stunded frem
mod de vinterfrysende Vidder.

Og her det var, at dem Blodet frøs
under Hadet og Kampen og Støjen,
da Kobler af Hunde blev sluppet løs,
da den søvnige Flok skræmtes op af Døs, —
de Dovregubber i Højen.

Saa var det en Nat, at de Tegnet gav:
Mod Syd, mod Solstrandens Favner.
Dernede stilledes deres Krav —
bag deres susende Træk over Hav
sluknede Snelandets Bavner. — — —

Men sidenefter i Høst og Vaar
de gamle Kyster de gæster,
hilser og spørger til Hjemlandets Kaar,
bringer saa trofast den Melding, de faar,
mod Syd til den graanede Mester.

Langsynt de spejder mod Landet ind, —
hvert Vingeløft er en Længsel —
om slørt af Taagen staar Fjæld og Tind,
om Solen rinder, om havsalt Vind
ej snart vil sprænge dets Fængsel.

Men møder de endnu paa deres Tog
over de hjemlige Veje
Gengangerskaren, i Ord og Bog,
som rider, ud fra hver Ravnekrog,
sin braskende Asgaardsreje:

Saa falder der paa deres Vinger Sne,
vinterkold blir deres Aande.
Saa skriger de hæst som Trudsel og Vé
over Slægten, der aldrig skal Frelsen sé,
over Tidens voksende Vaande.

Saa slaar de sig ned paa de yderste Skær,
der langt ude lukker for Synet,
sidder og varsler det kommende Vejr —
Tankefugle med stride Fjær
og Ørneblik under Brynet.

10. Marts 1888.

Oscar Madsen.

Om Henrik Ibsens digteriske Manddomsgerning.

(I Anledning af hans 60de Fødselsdag.)

Til at forsøge en Fremstilling af Ibsens Digterpersonlighed og hans Digtnings Tilblivelse var Øjeblikket ilde valgt, just som man venter en udførlig Studie over Digteren med rigt, nyt Materiale. Men naar Henrik Ibsen nu gaar ind i et nyt Tiaar af sit Liv, er det, maaske især for os unge, som om vi med ét ret i Smerte bliver var, at han virkelig er ifærd med at blive en gammel Mand; og vor taknemmelige Erindring gaar uvilkaarlig tilbage hen over det mægtige Værk, han alt har ydet, for at genopfriske og — saavidt det allerede nu er muligt — at klare os og forstaa den dybe Virkning, det øver over Sindene.

Saa glider da frem forbi min Erindring hele den rige Række af Mennesker, Familiehjem og Menneskeskæbner, som er Ibsens Værk. Jeg bliver ved hans senere moderne Skuespil; de har — ialfald for den yngre Slægt — mest Betydning. Dér er Konsul Bernicks elegante Havestue, hvor Velgørenhedsdamerne holder Møde og Forretningsvenner gaar igennem til og fra Konsulens Kontor; dér den dukkenydelige Helmerske Dagligstue, hvor Spillefuglen rumsterer med Julepakkerne og leger Skjul med Børnene; saa ser jeg Fru Alvings landlige Havestue i den evindelige Regnvejrsbelysning ude fra det dystre Fjordlandskab, Rosmersholms gammeldags, herskabelige Stuer, som Frk. Wests Birkegrønt søger at live op i; endelig „Folkebuddets" sjofelt uhyggelige Redaktionslokale og det store Fotografatelier med dets kringelkrogede Menageriloft. Og alle disse Figurer, der følger os om i Livet som Mindet om afdøde Bekendte, nu træder de frem igen; de taler og ler og handler; jeg hører Noras Klokkelatter, Rosmers milde, klangløse Stemme; Hilmar Tønnesen siger: Uf, Hjalmar Ekdal sit: Smør! og Osvald sit dumpe: Solen — Solen. Og de ruller sig op igen disse hverdagslige Familieinteriører, disse store Begivenheder, der Led for Led knytter sig sammen blot gennem Samtaler, al denne Tvivlen og Tragten og aandeløse Angst, disse-

spændende Forklarings- og Opgjørsscener, al denne forvrøvlede Smaalighed, forargelige Sneverhjertethed, hjerteskærende Sjælekval.

En forunderlig rig Verden og saa betagende nær og haandgribelig.

Ikke at den er et i særlig Grad tro Billede af Virkeligheden. Hvor findes Mennesker, der taler dette sententiøse, dialektiske, epigramdrejede „Replik“sprog? der siger: „En ensom Mand ler ikke saa let, Gregers“ om sig selv, og svarer den, der spørger, hvad det er for en uhyggelig Ro, der er over En: „Beslutningens Ro“? Hvornaar er Nutidens forbeholdne, afslebne Civilisationsmenneske saa glasgennemsigtig og naivt sig selv i Ord og Adfærd som — jeg vil ikke sige: Nora, Hjalmar Ekdal, Ulrik Brendel, thi lad gaa med slige ugenert lyriske Naturer — men som en Helmer, en Byfoged Stokmann, Redaktør Hovstad, Rektor Kroll? (Dette er naturligvis ingen Anke mod Digteren; thi al Kunst bestaar just i denne Understregning for vore sløve, uopmærksomme Øjne.) Naar slynger vel vore Hverdagssamtaler sig saa sindrig, at alle de Talendes ejendommelige Sider træde frem og belyse sig selv i Talens Gang? Og endelig: naar strammer vel Livet — det spredte, afstumpede, langsomme Liv — sig saaledes sammen i en eneste, skæbnesvanger Knude? fortætter og fordobler sig til et saa overvirkeligt Liv? Eller — som A. Bahr bemærkede — hvor kommer navnlig disse Verdenstanker og disse overciviliserede Sjælekonflikter ind i disse „Provinsby“beboeres skikkelige Liv?

Man har ogsaa ikke helt Ret, naar man sætter det Ibsenske Dramas Betydning i, at det er særlig moderne. Alene „Et Dukkehjem“ blev populært som Indlæg i Dagens brændende Strid; men ellers er Ibsen moderne paa samme Maade som — efter Georg Brandes — Holberg er national; Ibsens Digtning præger tildels Tiden og bestemmer Moden, men det er egentlig ikke Tidens Tanker og Stemninger, ikke det, vi af os selv beskæftiger os med, som Ibsen tager op i sin Digtning. Er hans Forstand og hans Tankesfære end rent moderne, saa er der i hans Følelsesliv og derfor hans Synsmaade noget aldeles umoderne, næsten romantisk: noget rigoristisk uresignert, noget utaalmodig idealistisk, noget metafysisk, jeg maa næsten sige theologisk, som er Slægten fremmed. Hele denne Jargon med „Livsløgn“, „Skyldfrihed“, „Jeg var Menneske før jeg var Moder“ — det klinger os næsten gammeldags.

Nei! den Ibsenske Digtnings Sandhed og Modernethed er af en anden, rent kunstnerisk Art; og dens Værdi beror paa rent kunstneriske Egenskaber.

Ibsen har givet os et saa mærkeligt Galleri af Menneske-tegninger, som faa andre. Man erindre sig, hvor knappe Midler den dramatiske Form giver Digteren i Hænde: han kan ej selv beskrive, ej fortælle indre Sjælstilstande; Personerne maa tegne sig selv i deres Ord og Handlinger. For nu ved Hjælp af disse at skabe en Personlighed, maa Digteren forstaa at skabe saadanne Situationer, hvori Menneskene taler og handler ægte og betegnende ɔ: aabenbare i det Ydre deres Indre og et øjeblikkeligt Indre, som er til en vis Grad typisk for hele deres Liv, er deres sande, inderste Væsen. De enkelte Livsytringer, Dramaet giver, maa med andre Ord være dels saa dagligdags, at de kan virke som repræsentative, dels saa væsentlige, udagligdags, at det centrale inderste Væsen afslører sig. Ibsen forstaar med paapasselig Kunst begge Dele. Ved at individualisere hver Enkelts Sprogtone — som f. Ex. Gina Ekdals og Ulrik Brendels —, ved ikke at forsømme den ubetydeligste Replik til at karakterisere (derfor har disse Roller ingen døde Punkter for Skuespillerne), ved at benytte andres Omtale- og Tiltalemaade som Bygsten til Figuren gennemfører han et helt novellistisk Livsbillede. Og der er en Tonesikkerhed og Overensstemmelse i Udførelsen, som er konsekventere end selve Naturen. Saavel hos de fleste Forfattere som i selve Livet kommer en Persons enkelte Livsytringer ofte lidt overraskende, nu lidt over, saa en Tone under vor Forventning, saa at Personens Linier stadig overtegnes og udviskes lidt — en simpel Følge af, at „vi er foranderlige og dømmer foranderlige Væsener", som St. Beuves Motto lyder; Ibsen derimod har som Sjæleskildrer den franske Klassicismes og Taines Fortrin og Mangler.

Hans Karaktertegning gaar fra Grunden og er korrekt anlagt og energisk gennemført. Navnlig Dramatikeres Karakterisering er i Reglen faasidig og temmelig ydre; flottest og lettest er i saa Henseende vel Kjelland gaaet til Værks i sine sidste Lystspil. Men Ibsen har formaaet i Dramaform at give et Sjælestudie, som bygger Personen op indefra af dens virkelige Grundfaktorer. Der er noget videnskabeligt, næsten spiritualistik i Ibsens Menneskeskildring. Thi vi ved i Grunden mindre om hans Personers Hverdagsvaner, daglige Liv, ydre borgerlige Omgangsfigur end

om mange af Kjellands og Schandorphs; vi vilde ej i Livet strax kende en Osvald, en Dr. Stokmann, en Helmer, en Rosmer igen. Men vi kender deres virkelige Indre ud og ind, som f. Ex. to Mennesker af aarelang Correspondance kan kende og følge hinandens Sjæleliv, men maaske ej kende hinanden igen strax, naar de ses. En Ibsensk Figur er tømret op indefra saa solidt, at alt hænger sammen, og saa sammensat, at der kommer den Mangfoldighedens Spændingskraft i Figuren, som gør, at den virkelig rører sig. Tag Hjalmar Ekdal; hvor meget maa ej til for at bestemme ham? det er en Fantast, men en frasemagersk og skvadronerende, endvidere en sentimental og „livsknækket", endelig en doven og sjofelt nydelsessyg Fantast — altsammen Egenskaber, der ej er udledede af hinanden, men i Figuren har indgaaet en organisk Forbindelse, der ej mer kan opløses. Vel kan derfor visse Typer paavises, som Ibsen varierer: Frasemageren, som fra Stensgaard i „De Unges Forbund" bliver Billing i „En Folkefjende", Hjalmar Ekdal og siden Ulrik Brendel; den officielle Morals bornerte, mer eller mindre ærlige Repræsentant: Pastor Manders, Peter Stokmann, Rektor Kroll; den sjofle, lavstammede Plebejertype: Krogstad i „Et Dukkehjem", Redaktørerne: Hovstad (Aslaksen) og Mortensgaard; endvidere Idealisttypen: Dr. Stokmann, Gregers Werle, Rosmer; af Kvinder den sunde, hensynsløse Plebejerkvinde: Regine i „Gengangere", Gina Ekdal, Rebekka West. Men man kan næppe ret tale om Slægtskab mellem disse Figurer, saa meget har hver for sig selv.

Og det er interessante, nye Personer, Ibsen giver, interessante fordi de, saa strængt individuelle de end er, er repræsentative for Tiden. Ethvert konkret Tilfælde er jo intet Undtagelsestilfælde; og omend en Nora, en Hjalmar Ekdal, en Osvald er ganske bestemt omskrevne Tilfælde, saa er de dog typiske for en vis Tid, vis Breddegrad, vis Civilisationsgrad. I Taines (efter min Mening urigtige) Rangforordning af Kunstens Menneskefremstillinger, efter hvor blivende og almenmenneskelige de fremdragne Træk ere, vilde Ibsens Figurkunst staa etsteds i Midten som Corneilles og Racines; thi hans Personer ere bestemt moderne og nordiske Produkter: Advokat Helmer, Konsul Bernick og Grosserer Werle ere Exemplarer af Nutids comme il faut-mænd; Nora, Fru Bernick, Fru Alving er kun tænkelige i Norden i det 19de Aarh.s anden Halvdel.

Disse Personer sættes nu i Aktion af Digteren paa en med

pinlig Ensformighed gentagen Maade. Det er overalt en forud for Stykket liggende Begivenhed, der er Handlingens Motor; Stykket selv fremstiller kun dette Faktums Virkninger og Følger paa Personerne. Ganske naturlig er Ibsen havnet i denne Konstruktion; thi selve de afgørende Begivenheder kan sjælden paa naturlig Maade sammentrænges og tilskuestilles i scenisk Form, det er ogsaa kun Handlingernes psykiske Virkninger, som interesserer denne undersøgende Aand: og dem kan den blotte Beretning af Begivenheden bedre fremkalde paa Scenen. Den franske klassiske Tragedie kom af samme Grunde til samme Konstruktion. I „Samfundets Støtter" ligger Handlingen selv (Historien med Dorf, Udspredelsen af Rygterne) mindst 16 Aar før Stykket spiller; i „Et Dukkehjem" ligger Laanet og Forfalskningen langt tilbage i Tiden; i „Gengangere" er den længst afdøde Alving Handlingens virkelige Hovedperson; i „Vildanden" er det Begivenheder før den 14-aarige Hedvigs Fødsel, i „Rosmersholm" alt, hvad der knytter sig til Beates Død, som egentlig er Handlingsmotivet.

Om denne Fortids Følger handler saa Stykket; den hviler som et Fatum over Personerne og lægger den ejendommelige Tordenveirs-luft over Scenen lige fra Begyndelsen af, indtil ved en eller anden Vindreisning Uveiret bryder løs. Denne „Vindreisning" er den eneste Handling, der foregaar for vore Øine, en blot Anledning eller Tilfældighed, der fremkalder, hvad nødvendig maatte komme før eller siden. Johan Tønnesen Forelskelse i Dina Dorf, Fru Lindes Indsættelse i Krogstads Plads, Asylbranden og Osvalds Forelskelse i Regine, Sønnen Werles Brud med Faderen og Flytning til Ekdals, endelig Krolls Opsigelse af Rosmers Venskab — det er denne Anledning, som hidfører Forklaring og Opgør om Fortiden.

Der er da en stræng Enhed og Enkelthed i det dramatiske Anlæg, en næsten nøgtern Renhed og Korrekthed, som i „En Folkefjendes" Aktrytme, i „Gengangere" og „Rosmersholm" atter peger hen paa fransk Dramatik. Hvad der foregaar i Skuespillet er en Lag for Lag skeende Afdækning af Fortidens sande Sammenhæng, og disse nye Erfaringers Virkning paa Sindene. Forhistorien har gærne en Skal, som først berettes Tilskuerne: i „Samfundets Støtter" af Veninderne til den uforsigtige Fru Lynge, i „Et Dukkehjem" under Noras Brouten for Veninden, i „Gengangere" gennem Præstens Formaningspræken for Fru Alving; i

„Vildanden“ og „Rosmersholm“ gennem Samtaler i 1ste Akt henholdsvis mellem Gregers og Hjalmar og mellem Kroll og Rebekka.

Men langsomt, gradevis afslører saa den virkelige Sammenhæng sig; Omstændighedernes Magt leder Skridt for Skridt dybere og dybere ned i Forholdet; Stoffet og Bevægelsen uddybes og udvides fra en Overfladekrusning til en stadig betydningsfuldere, skæbnesvanger Omvæltning af hele Menneskernes Ve og Vel. Og Ibsens forfarne og behændige Teknik viser hele sin Overlegenhed i Benyttelsen af retarderende Momenter; det gælder for ham om ud af Stoffet at bygge en stadig, stærk Klimax af Sindsbevægelser, hvorigennem Tilskueren aandeløs, viljesløs drages med: at give det hele i ét Slag vilde lamme og forkorte Virkningen; men ved at leddele Stoffet, trindele Bevægelsen ægges Tilskuerens Appetit og uddrages den fulde Virkning af Æmnet. Nora skal just bede Rank hjælpe sig: bums kommer hans ubelejlige Kærligheds-erklæring: i Slutningen af „Samfundets Støtters“ 2den Akt trækker det op mod en Forklaring, men saa kaldes Konsulen bort og undviger; Fru Alving skal lige til at forklare sig for Osvald og Regine, da Præsten kommer og afbryder; dog: lidt efter skal Moderen atter til at tale — saa kommer Branden. Paa samme Vis afbrydes og udstykkes i „Rosmersholm“ stadig Forklaringen mellem Rebekka og Rosmer.

Ved denne Komposition af Handlingen sønderlemmes ogsaa den tilsvarende Sjæleudvikling i talrige skarpt tegnede Optrin og Faser, der lægger den dissekerede Sjæl blødende blot i de skiftende Sindsbevægelser. Thi i Personernes indre er dette Dramas egentlige Forum. Der er næsten noget Marivauxsk i denne Handlingens Spiritualisering, saaledes som den er drevet til den yderste Spids i „Rosmersholm“. Den ydre Conflikt har vakt en dyb Rystelse i Noras Sind og givet Stødet til en Sjælsudvikling til Selverkendelse, hvortil efterhaanden hele Interessen forflytter sig, medens den ydre Conflikt bilægger sig (Krogstad sender Forskrivningen tilbage). Den ydre Conflikt løser sig ligesaa i „Samfundets Støtter“. De kompromitterende Breve tilintetgøres og Johan Tønnesen reiser bort uden at have talt; men imens er Handlingens Centrum forlagt til en fremkaldt sjælelig Udvikling i Konsulen, der nu selv fører til Katastrofen. Paa samme Maade i „Gengangere“ og „Rosmersholm“. Det ydre er blot Foranledningen, Stødet. Og i denne energisk fastholdte, uomstødelig

gennemførte Sjælsproces aabenbarer Ibsens Geni hele sin Almagt. Han forstaar at udnytte, vride og dialektisk leddele Handlingen saaledes, at den ene stærke Sindsbevægelse fører over i den anden, og Ofret omtumles mellem Frygt og Haab og Tvivl og Forvirring gennem alle Sjælelivets Stadier: man huske hvor grusomt han jager med sin Nora, Fru Alving, Rebekka. Og hans Toneskala er næsten saa stor som Shakespeares. Fra Dr. Stokmanns freidige Overmod til Osvalds Sløvhed og angstfuldt lurende Idioti, fra den snusket forvrøvlede Pjaltethed i det Ekdalske Hjem til Rosmers sjælshøje Fornemhed, fra Nora „denne Sommerfugl, der tre Akter igennem prikkes med en Naal for tilsidst at gennembores“ (G. Brandes) til Lona Hessels lunefuldt grovhændte Raskhed — saa vidt rækker hans Kongerige i Sjælelivets Verden: men Angst og Spænding, skærende Uhygge og dump Fortvivlethed det er hans kæreste Enemærker.

Saa dyb og rigtig Ibsens Sjælelivsskildring er, saa er den imidlertid ikke ufejlbar, men hvad det kommer an paa er, at den paatvinger sig os, skaffer sig Troværdighed ved sin Applomb, ved dette „Talentets Statskup“ (St. Beuve), der hensynsløst sætter sin Vilje igennem. Hans Fremstilling ejer en saa ubegrænset Magt over Sindene, at den kan drage os hvorhen, den vil — selv paa saa vilde Veje som ud i Møllefossen. Deri bestaar Kunstens Sandhed, ikke i Virkelighedstroskab, der som saadan er ligegyldig, men i Illusionsevnen. Han beregner og tilbereder stadig Effekt (undertiden for grovt theatralsk, som f. Ex. da Nora leger med Børnene og Krogstad kommer ind gennem Indgangsdøren, man har glemt at lukke; siden, da Fru Linde kommer tilbage fra sit Ærinde til Krogstad og bliver staaende „maalbunden“ overfor Taranteldansen), og han forstaar saa vel at komponere Indtrykkenes Følgeorden overensstemmende med Tilskuerens sjælelige Behov, at han aldrig spiller paa samme Streng indtil Sløvelse og Overanstrængelse, heller aldrig ved døde Punkter lader Tilskuerens fulde Opmærksomhed slippe sig ud af Hænde, men holder os i Aande fra først til sidst i bølgende, voxende Bevægelse. Og de Symfonier af Sindsbevægelser, som de Ibsenske Digtninge sætter vore Sind i, er af de mægtigste og vidunderligste, moderne Kunst har skabt: „Dukkehjemmets“ lyse pjattede Idyl, der gennem forfløjen Angst og Spænding forvandler sig i vor Interesse til et alvorstungt, vidtrækkende Drama; „Gengangere“, som fra tung Graaveirsstemning gaar gennem dump skærende

Uhygge over i skrigende Rædsel og knugende Haabløshed; „En Folkefjende“, der fra hyggelig Fortrøstning gaar gennem bitter Harme til et overlegent kaadt Humor, med Devisen: „Jch hab' mein Sach auf nichts gestellt — juchhe!“; saa „Vildandens“ sælsomt gribende Virvar af overgiven Lystighed, sørgmodig Medfølelse og uhyggelig Ironi og sidst „Rosmerholms“ vidunderlige, stilfærdige Ophøjethed og fantastiske Livsfjernhed: hvert Værk er en ny, ejendommelig Skabelse, og for hvert Værk bliver Stemningsblandingen mere sammensat, mere nuanceret, mere moderne.

Men nu smelter de igen sammen for mig til ét Værk — Ibsens digteriske Manddomsgerning. Og af alle disse skiftende Stemninger og af disse Ord, der har bidt sig fast i Slægten, ligefra Noras: „Nei! men det er jo umuligt. Jeg gjorde det jo af Kærlighed“ til Fru Alvings Replik om „Maskinsøm“, fra Dr. Stokmanns Ord: „Flertallet har aldrig Retten paa sin Side“ til Rellings; „Taer De Livsløgnen fra et Gennemsnitsmenneske, saa taer De Lykken fra ham med det samme,“ fra Rosmers Haab om at „gøre alle til glade Adelsmennesker“ til Rebekkas Erfaring: „Det Rosmerske Livsyn adler — men det dræber Lykken“ — ud fra dem alle løsner sig en stor tanketung Grundstemning: oprørsk mod Samfundsordenen, mistænksom og haanende overfor Livet, med Kulsviertro paa Opofrelsen, men mistvivlende om at dette „vidunderlige“ findes, en sorgfuldt tvivlende, men energisk fordrende Stemning, der bliver tilbage som Essencen af den Ibsenske Digtning.

Og for dem, der ikke affektionnere et „rent“ kunstnerisk Synspunkt, men i Kunsten ogsaa ser en Livsmagt, er dette just Ibsens største Betydning for Tiden, at han er dens store Tvivler, dens store Urostifter; og trods alle Deklamationer vil det vise sig, at ingen Livsanskuelse og navnlig ingen moderne, human kan bygges uden væsentlig at hvile paa Tvivlen. Men særlig i Kunstens Verden er Henrik Ibsens Betydning den, at han er Tidens største, dristigste Skaber, der ikke ængstelig bliver ved den tilfældige, snævre Virkelighedserfaring, men formaar ud af sin Erfaring, sin Reflexion og sine mægtige Stemninger at skabe nyt: ny Mennesker, ny Forhold, ny Begivenheder. Og uden dristig og formaaende Skaben faar vi ingen stor ny Kunst.

10.—12. Marts.

Vald. Vedel.

Alexander den store i Koranen.

Blandt de mange Faktorer, der have bidraget til Videnskabens næsten fabelagtig hurtige Udvikling paa alle Omraader i vort Aarhundrede, maa vel ogsaa regnes den nærmere Forbindelse, hvori dens Dyrkere ere traadte til det store Publikum. De Tider, da Videnskabsmændene indtoge en exklusiv og overlegen Stilling overfor den store, uvidende Hob, medens paa den anden Side de fleste Lægfolk holdt sig sky tilbage fra dem og enten i Vantro spottede over eller i Overtro forargedes over Forskningernes Resultater — de Tider ere heldigvis nu forbi. Det er selvfølgelig Naturvidenskaberne, der for største Delen have Fortjenesten af at have omstyrtet denne Skranke; det praktiske Resultat af disse traadte saa overbevisende frem i alle Livsforhold, at alle nu fik Øjet op for, at Lærdommens Mark ikke altid bærer golde og ufordøjelige theoretiske Frugter. Naturligvis ere derfor disse Videnskabsgrene komne til at staa højst anskrevne hos det store Publikum, men ogsaa de andre, og som rimeligt er, særlig Historien og dens Aflægger Kulturhistorien, har nu tilkæmpet sig en Plads, ikke blot paa Fagmændenes Boghylder, men ogsaa indenfor det Omraade, som et almindelig dannet Menneskes Interesser omspænde. Men Kulturhistorien omfatter ikke blot de store Nationer eller dem, der have spillet den betydeligste Rolle i Menneskeslægtens Udvikling; ogsaa alt, hvad mere afsides liggende Folk selv i fjærnere Tider have tænkt og talt, søger med Rette sin Plads her. Det er i Tillid til, at de fleste dele disse Anskuelser, at jeg paa de følgende Blade vil fremsætte et Par Bemærkninger om en af Oldtidens mærkeligste Skikkelser, Alexander den store, der her er set fra et for os meget usædvanligt Synspunkt; disse Bemærkninger prætendere ikke at være lærde; dog har jeg kun fremsat dem her, idet jeg stoler paa, at for dette Tidsskrifts Læsere Ordene lærd og kedelig ikke fuldstændig ere Synonymer.

Alexander den store optræder i Historien i to Skikkelser, en historisk og en mythisk. Det gik ham som enkelte andre meget fremragende Mænd f. Ex. Napoleon; hans Personlighed blændede hans Samtid og Eftertid i den Grad, at man havde ondt ved at fatte, at en saadan Mand var et virkeligt, dødeligt Menneske, og Legenden bemægtigede sig ham derfor endnu i

levende Live og kastede en sagnagtig Glorie over ham og alt, hvad der kom i Berøring med ham. Selvfølgelig forstærkedes denne i Tidernes Løb, medens samtidig enkelte mere kritiske Historikere fastholdt og opbevarede Billedet af ham, som han virkelig havde været, og efterhaanden udvidedes stadig Kløften mellem de to Rækker Skildringer. Paa denne Maade kommer hans Historie til at fremtræde i to Former, af hvilke kun den mythiske har udbredt sig ogsaa til Orienten.

De overdrevne Fremstillinger af Alexanders Historie begynde allerede at fremkomme i den hellenistiske Tid, og naa deres Toppunkt i et Værk, som betitles Pseudo-Kallisthenes' Historia fabulosa om Alexanders Liv og Heltebedrifter; i dette mærkelige Skrift, som rimeligvis stammer fra det andet eller tredie Aarhundrede efter Kristi Fødsel og er af ægyptisk Oprindelse, ere historiske Reminiscenser og østerlandske Eventyr, som ved den livlige Forbindelse mellem Orienten og Grækenland vare blevne Fællesejendom, dyngede op mellem hverandre i broget Blanding uden Spor af Kritik og ordnet Sammenstilling; denne fantastiske Skildring har derfor ogsaa ydet Stof til de fleste poetiske Bearbejdelser af Alexandersagnet, baade de europæiske som Munken Lamprecht's middelhøjtyske Digt „Alexanderlied“ og de orientalske, f. Ex. Perseren Firdusi's Behandling i hans store episke Værk, „Kongebogen“, der omhandler hele den ældste persiske Historie; ligeledes har en anden persisk Digter Nizami besunget Alexander i et særligt Digt, der bærer Titlen „Alexanderbogen“. Pseudo-Kallisthenes' Værk findes opbevaret i flere Haandskrifter, som afvige en Del fra hverandre, saa at hvert Haandskrift kan siges at indeholde en selvstændig Redaktion.

Det er en Selvfølge, at denne legendeagtige Fortælling, der i saa rigt Maal var forsynet med Udsmykninger, som oprindelig stammede fra Østerland, maatte gøre Lykke hos de orientalske Folk. Vi træffe da ogsaa Notitser og Udtog af denne Historie, som rimeligvis er forplantet baade ved Oversættelser og mundtlig Tradition, ikke blot hos Digterne, som ovenfor nævnt, men endog hos forskellige Geografer og Historikere; thi ligesaa dygtige og samvittighedsfulde Forskere som Araberne vare i alt, hvad der angik deres eget, baade Sprog og Historie, ligesaa ukritiske vare de, saa snart de skulde behandle et Stof, der laa udenfor deres nationale Horizont.

Alle disse Vidnesbyrd om Orientalernes Kendskab til Alex-

ander den store ere imidlertid temmelig sene, idet de først møde os i det tolvte og trettende Aarhundrede (jeg ser her nemlig bort fra Parserne, idet de have bevaret en ejendommelig Tradition, der synes at stamme direkte fra de gamle Persere, og hvor Alexander er opfattet paa en ganske anden Maade end ellers, nemlig som en ond og grusom Tyran), men foruden disse har vi endnu et, nemlig et Sted i Koranen.

I Koranens 18. Kapitel, Vers 82 ff. fortælles om en højst vidunderlig Person, som kaldes Dzulkarnain ɔ: den tvehornede, og som skildres som en vældig Erobrer. Denne Dzulkarnain er rimeligvis Alexander den store, Grækernes og Persernes Konge. Ordlyden af Stedet er følgende:

82. Man vil spørge dig, o Muhammed, angaaende Dzulkarnain. Svar dem: Jeg vil fortælle Eder hans Historie.

83. Vi (ɔ: Allah) forøgede hans Magt paa Jorden og gav ham Evne til at fuldende alt, hvad han vilde; og han drog af Sted.

84. Han rejste, indtil han kom til Solens Nedgangssted, og han saa den gaa ned i en sumpet Sø, og han fandt et Folk, som boede der.

85. Vi sagde: O Dzulkarnain, du kan revse dette Folk eller behandle det ædelmodigt.

86. Jeg vil revse, svarede han, alle ugudelige, og derpaa overgive dem til Allah, som vil straffe dem frygteligt.

87. Men hver, som har været troende og handlet vel, skal belønnes, og jeg vil kun give ham lette Ting at udføre.

88. Dzulkarnain drog paa ny af Sted,

89. indtil han kom til Solens Opgangssted, og den stod op over et Folk, hvem vi ikke have givet noget til Ly mod dens Hede.

90. Ja, saa var det, og vi kende alle, som var med ham.

91. Paa ny drog han ud,

92. indtil han kom mellem to Bjærge, ved hvis Fod der boede et Folk, som næppe forstod noget Sprog.

93. Dette Folk sagde: O Dzulkarnain, se Gog og Magog bringe Forvirring paa Jorden. Kan vi for Løn faa dig til at rejse en Skranke mellem dem og os.

94. Han svarede: Den Magt, som min Herre giver mig, er mig en bedre Belønning. Hjælp mig blot med Iver, saa skal jeg rejse en Skranke mellem dem og Eder.

95. Bring mig store Jærnstykker, saa mange der behøves

til at fylde Mellemrummet mellem de to Bjærge. Derpaa sagde han: Blæs paa Ilden, til Jærnet bliver luende rødt og bring saa smeltet Kobber til at gyde derover.

96. Gog og Magog kunde hverken overstige eller gennembryde Muren.

97. Dette Værk, sagde Dzulkarnain, er en Virkning af Allahs Barmhjærtighed.

98. Men naar Herrens Dommedag kommer, skal han slaa den i Stykker; Allahs Forjættelser ere ubrødelige.

99. Den Dag skal komme, da vi skulle lade dem gaa frem i tætte Skarer som den ene Bølge efter den anden. Basunen skal lyde, og vi skulle samle alle Mennesker.

100. Da skulle vi berede Bolig i Helvede for de ugudelige osv.

De Udtydninger og Fortolkninger, som dette Sted er bleven gjort til Genstand for, særlig med Hensyn til Dzulkarnain's Person, ere temmelig talrige og meget vidt forskellige indbyrdes, idet nogle erklære ham for identisk med Alexander den store, medens andre antage, at det betegner forskellige andre mere eller mindre mærkelige Personer.

I den berømteste Kommentar til Koranen, forfattet af Beidhawi, træffe vi kun følgende lakoniske Bemærkning: Dzulkarnain, det vil sige Grækeren Iskander, Kongen af Persien og Grækenland. Den samme Anskuelse, men mere udførlig fremsat og med forskellige Beviser, finde vi hos næsten alle arabiske Historikere; kun en af dem gør Dzulkarnain til en himyarisk Konge, der var berømt som en vældig Erobrer; men denne Konges Navn findes ikke paa de Fortegnelser over himyariske Konger, som andre Historikere have optaget, og man maa derfor nære en stærk Tvivl, om han overhovedet har existeret, og ikke blot er lavet „för tilfället“. I Virkeligheden har ganske vist en Konge baaret dette Tilnavn, som det synes, med Betydning af „den stærke“ eller „den vidtherskende“; men det var ikke en himyarisk Konge, men en af Fyrsterne i Hira, og at det ikke er ham, som der sigtes til i Koranen, følger omtrent af sig selv; dertil var han altfor ubetydelig. Paa denne ene afvigende Stemme nær ere alle Araberne enige, hvilket desværre er mere end man kan sige om de nyere lærde.

For nu at se, med hvilken Ret man kan identificere Alexander og Dzulkarnain, vil det være nødvendigt at undersøge, hvad Pseudo-Kallisthenes har at berette; man vil se af det

følgende, at skeptisk eller kritisk har hans Samtid ikke været i synderlig høj Grad.

I anden Bogs 39te Kapitel fortælles, at Alexander drager ud for at finde Livets Kilde. Han kommer paa Vejen til et Land, hvor Solen ikke skinner; da raader en gammel Mand ham til at lade sine Soldater ride af Sted paa Hopper, hvis Føl bleve ladte tilbage i Lejren (senere fortælles det, at han fandt den rigtige Vej paa Tilbageturen, fordi Hopperne kunde høre Føllenes Vrinsken og toge deres Kurs derefter). I dette mørke Land finder han Livets Kilde, der er vellugtende og som lyser i Mørket; han faar et ret pudsigt Bevis paa dens Kraft, idet Kokken vil vaske en saltet Fisk i den, men Fisken bliver da paa en Gang levende og smutter fra ham, hvorover Alexander bliver vred og revser Kokken. Efter dette Eventyr gaar Toget mod Amazonerne.

Omtrent den samme Historie kan man læse hos arabiske Forfattere. Den gamle Raadgiver er hos dem en vis mythisk Person, som almindelig anses for identisk med Profeten Elias, og som findes omtalt i Koranen et Stykke foran det ovenfor anførte Sted. Araberne fortælle ligeledes, at det var ham, som kom til Livets Kilde som Anfører for Fortroppen; han drak af den og erhvervede sig saaledes Udødelighed, hvorimod Alexander selv ikke opnaaede dette.

Efter Skildringen af Amazonekampen fortsætter Pseudo-Kallisthenes paa følgende Maade:

Alexander kom derpaa til nogle Folk, der toge deres Tilflugt til to Bjærge, der hed „Nordens Bryster". Disse Bjærge fik Alexander til at voxe sammen ved en Bøn, der klinger mærkværdig jødisk, som Zacher med Rette bemærker i sin Afhandling om Pseudo-Kallisthenes (Halle 1867). Den Aabning, der blev tilbage, lukkede han fuldstændig med Jærnporte, som bleve overstrøgne med en fast Kit, et ejendommeligt Stof, der kaldes Asiketon, og om hvilket det tilføjes, at det hverken kunde fortæres af Ild eller sønderslaas med Jærn. Ved denne Indespærring bleve 22 Folkeslag indesluttede, deriblandt Farisæer og Alaner, samt Goth og Magoth; i et Haandskrift staar i Stedet for dette Navn Magog.

Dette korte Udtog af dette Afsnit giver en Prøve paa den hyppige Tilstedeværelse af orientalske Elementer, som karakteriserer dette Værk, saaledes som Episoden om Livets Kilde og Bønnen som virkende Kraft og lignende, og man kan tillige be-

mærke den nøje Overensstemmelse mellem Pseudo-Kallisthenes' Beretning og Fremstillingen i Koranen af Opbyggelsen af Muren mod Gog og Magog. Denne Bedrift er ogsaa i de senere historiske Fremstillinger hos Orientalerne den mest fremragende af Alexanders mange Undergærninger. Særlig omstændelig fortælles den i et meget dygtigt Arbejde, der er affattet paa Persisk i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, og som bærer Titlen: „Krønikesamleren". Der fortælles*), at Alexander byggede Muren mod Gog og Magog af Jærnstykker, mellem hvilke der fyldtes Bly, Kobber og en Blanding, „som de græske Bygmestere forstaa at fremstille"; det hele smeltedes saa sammen til en Masse og der sattes følgende mærkelige Indskrift: „I den naadige og barmhjærtige Guds Navn. Denne Mur er bygget med Guds Hjælp og den skal bestaa, saalænge Gud vil; men naar 860 Aar af det sidste Aartusind ere gaaede, skal den spalte sig paa de store Forbrydelsers og Synders Tid; Blodets Baand skal brydes og Hjærterne forhærdes og der skal udgaa fra denne Mur en Mængde Mennesker og kun Herren skal kende deres Tal. De skulle ødelægge alt, men i Landet Sabus skulle de alle omkomme i Følge Guds Vilje."

Med Hensyn til de to Folkenavne Gog og Magog er det jo bekendt nok, at de flere Steder i Biblen ere brugte som en vag Betegnelse for Folkeslagene i det mellemste og østlige Asien af jafetisk Stamme; Magog nævnes i Genesis, 10. Kapitel Vers 2 som en Søn af Jafet. Paa arabisk er Betydningen omtrent den samme. At Pseudo-Kallisthenes i et Par af Haandskrifterne har Goth og Magoth, kunde maaske skyldes en Henførelse til Folkenavnet „Gother", hvilket ligger saa meget nærmere at antage, som han ogsaa har faaet fat i Navnet paa en anden Folkestamme, der i Historien optræder sammen med Gotherne, nemlig det sarmatiske Folk Alanerne.

Angaaende Sagnet om Muren kan tillige bemærkes, at det ikke træffes første Gang hos Pseudo-Kallisthenes, men er meget ældre. Plinius beretter, at der ved de kaukasiske Porte var en Aabning, som var tillukket med en uhyre Jærnport, og Josefos**) fortæller, at Hyrkanernes Konge ved det kaspiske Hav holdt den Gennemgang besat, som Alexander den store havde

*) Se Journal asiatique, 3 série, XI tome, pag. 339 og 358.
**) Bellum Judaicum VII, 7, 4.

lukket med Jærnporte. Ogsaa Araberne henlægge Muren til disse Egne, og den omtales i deres geografiske Arbejder; saaledes beretter en berømt arabisk Geograf Ibn-al-Wardi, at en Opdagelsesrejsende, der foretog flere Expeditioner paa Befaling af Kalifen Wathik-billah, en Gang paa sine Rejser i de nordlige Egne kom til denne Mur og besaa den mærkelige Jærnport. Den var 150 Alen bred og bestod af to Fløje, og den var ligeledes 150 Alen høj; de øvrige Portdele havde en tilsvarende Størrelse. Han fortæller saaledes: „De Folk, der bo paa det Sted, have den Skik undertiden at hamre paa Porten med store Jærnstænger, for at Gog og Magog ikke skulle gøre Forsøg paa at sprænge den og bryde ud i den Tro, at den ikke er bevogtet.“ Bjærgene selv paa Siderne af Porten kunde nemlig ikke passeres, og alle, der havde forsøgt derpaa, vare omkomne. Dog skulle de en Gang bryde ud, nemlig henimod Verdens sidste Stund, som Alexander selv havde spaaet i den Indskrift, han satte paa Muren. Herom have Araberne følgende Sagn: Hver Dag arbejde Gog og Magog paa at rive Muren ned, men hver Nat udfyldes af sig selv den Bresche, som de have lavet om Dagen. Men naar de blot om Aftenen vilde sige: I Morgen blive vi færdige, om Gud vil (paa arabisk: Inschallah), da kunde deres Arbejde ikke forstyrres. Henimod Verdens sidste Dage skal der blandt Gog og Magog fødes en Søn, hvem hans Fader skal give Navnet Inschallah. Naar han saa en Gang en Aften gaar hjem fra Arbejdet paa Muren og siger: I Morgen ere vi færdige, Inschallah, saa skal Breschen blive staaende og den næste Dag skulle Gog og Magog bryde ud og oversvømme Jorden*).

Overensstemmelsen mellem Pseudo-Kallisthenes, Koranen og og de senere Arabere er efter, hvad der ovenfor er anført, saa god, at disse sidste synes med Rette at kunne antage, at den, der det ene Sted hedder Dzulkarnain og hos den anden Alexander, men som udfører de samme mærkelige Bedrifter, ogsaa i Virkeligheden er den samme Person, og de arabiske Kommentatorer og Historikere spilde heller ikke deres Tid paa at bevise Identiteten, men anvende al deres spidsfindige Kløgt paa at udfinde Grunde for, at Alexander fik dette mærkelige Tilnavn „den tvehornede“. Disse Grunde ere omtrent de samme hos dem

*) Dette Sagn er behandlet digterisk af Friedrich Rückert i hans Morgenländische Erzählungen, 1ste Del, Pag. 62.

alle, og jeg skal derfor kun anføre en Forfatter, Sururi, der har kommenteret det persiske Digt „Rosenhaven“; dette Citat kan tillige tjene som Prøve paa de arabiske Kommentatorers Skrivemaade. Han siger: „Alexander havde Tilnavnet den tvehornede; dette bar han, fordi han herskede over Verdens to Yderdele, den østlige og den vestlige, eller fordi han havde et Drømmesyn, at han greb fat i Solens Horn, eller fordi han havde to smukke Haarlokker; andre sige, at Grunden var, at han kendte baade det skjulte og det aabenbare, eller fordi han betraadte Lysets og Mørkets Egne; men at anvende dette Ord om Kundskab til to Ting eller om Lys og Mørke er en utilladelig Overførelse; den Anskuelse, at han hed saaledes, fordi han var Konge over de to Folk, Grækerne og Perserne, kan heller ikke antages, da han ikke blot herskede over dem, men over hele den beboede Del af Jorden; andre berette, at han kaldtes saaledes, fordi han paa Hovedet havde noget, der lignede Horn. Disse Anskuelser findes i de historiske Værker; atter andre berette, at dette Tilnavn kom af, at han var af ædel Herkomst paa begge Sider, eller fordi han i Slaget plejede at kæmpe med begge Hænder, men begge disse Antagelser ere i høj Grad forkastelige.“ Sat sapienti!

Det er ret forstaaeligt, at alt dette Væv har mishaget enkelte nyere lærde, og idet de have taget deres Udgangspunkt fra Navnet „den tvehornede“, have de søgt at finde en Person, som de mere passende kunde pryde dermed end Alexander den store. Den berømte Orientalist, Spiegel, sætter dette Sagn i Forbindelse med en persisk Solmythe; en anden tysk lærd ved Navn Redslob afleder*) Navnet af det hebraiske Baal haqqeranaim ɔ: den tvehornede; dette Ord forekommer i Daniels ottende Kapitel, Vers 3 og 20, hvor Profeten i en Aabenbaring ser en tvehornet Vædder, der overvindes af en enhornet Buk; derpaa forklares, at Vædderen betegner Mediens og Persiens Konge, medens Bukken er Alexander den store. Støttende sig til dette Sted forklarer saa Redslob den tvehornede Konge i Koranen som Cyrus.

Men foruden det mislige, der er i saaledes at støtte en Fortolkning af et Koransted paa et ganske enkelt Udtryk i det gamle Testamente, tilmed da der ingen Grund er til, at det

*) Se Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, IX. Bind, Pag. 214.

netop skulde betegne Cyrus mere end enhver anden persisk Konge, kommer den samme Indvending frem mod Redslob som mod Spiegel. Baade Pseudo-Kallisthenes og de senere arabiske og persiske Forfattere fortælle om Alexander den store, at han drog rundt paa Krigstog i Øst og Vest og byggede en Mur mod Gog og Magog, og akkurat det samme fortæller Koranen om Dzulkarnain, hvorimod der hverken i Fortællinger om Cyrus eller i persiske Myther findes den svageste Antydning af disse Heltebedrifter og Undergærninger. Her synes dog Bedrifternes Overensstemmelse at veje mere i Vægtskaalen end Navnenes Forskellighed. Der existerer overhovedet ikke hverken i den virkelige Historie eller i Sagnets Verden nogensomhelst Skikkelse, til hvem Koranens Skildring passer saa godt som til Alexander den store, vel at mærke i hans mythiske Skikkelse; derfor selvom der ikke kunde gives den ringeste Skygge af en Grund til, at Alexander skulde have faaet dette Navn, vilde det dog altid blive en højst betænkelig Sag at skille Alexander fra Dzulkarnain, da de dog Skridt for Skridt siges at have vandret de samme Veje og udført de samme Bedrifter. Men naar saa hertil kommer, at det ligger saa overordenlig nær, at Alexanderskikkelsen er bleven udsmykket med Horn, hvilket allerede tidligere Forskere som Graf*) have udviklet, saa synes al Tvivl at maatte høre op, da den sidste Uoverensstemmelse dermed er fjærnet.

Alexander den store vilde som bekendt ikke nøjes med at være Menneske, men han attraaede at opnaa guddommelig Dyrkelse endnu i levende Live, og da han af Zeus Ammons Orakel hilsedes som Gudens Søn, greb han med Glæde denne Lejlighed til den forønskede Apotheose. Da Vædderhornene vare denne Guds mest fremragende Attributer, var det naturligt, at Alexander søgte at overføre dem til sig selv. Den græske Grammatiker og Notitssamler Athenaios beretter endog, at han kom frem ved festlige Lejligheder iført Ammons Purpurkappe og hans Horn. Dog kan man næppe antage, at dette er paalideligt; men derimod har man ham afbildet paa Mønter i denne Skikkelse. En er præget af Kong Lysimachus, en anden er en makedonsk Mønt fra Romertiden; begge bære Alexanders Brystbillede med Ammons Vædderhorn, og den ene fremviser en slaaende Lighed med en Alexanderbuste, der sammen med Mønterne er afbildet

*) Se Zeitschr. d. deutschen morgenl. Gesellschaft, VIII. Bind.

i C. O. Müllers Denkmäler der alten Kunst (se første Bind, Tab. XXXIX, Nr. 162 og 164).

Det synes nu ikke at ligge fjærnt at antage, at Alexander netop i denne hornede Skikkelse, som man har været godt bekendt med fra Mønternes Circulation i det daglige Liv, er kommen ind i Legenden, saa meget mere som Hornene vare Tegn paa hans Guddommelighed, og det var naturligt, at Legenden søgte at betone denne saa stærkt som muligt. Da desuden Fremstillingen af Mennesker med Dyrehoveder eller Dyrehorn er en oprindelig orientalsk Specialitet, er det intet Under, at Orientalerne med Forkærlighed greb dette Træk. Man maa derfor antage, at i de mundtlige Traditioner og skriftlige Udarbejdelser af Alexandersagnet, som ligge forud for Muhammed, har Benævnelsen „den tvehornede" udviklet sig og er bleven en gængse Betegnelse for Alexander, tilmed da dette Tilnavn efter arabisk Sprogbrug ogsaa synes at kunne betyde „den mægtige" eller lignende. At Dzulkarnain har været en almindelig bekendt, populær Størrelse antydes ligeledes ved, at Muhammed begynder at fortælle om ham uden nøjere at berette, hvem og hvorfra han var, og medens denne Popularitet og almene Kendskab til ham blandt Araberne bliver meget uforstaaelig, naar han skal tænkes at være Cyrus eller en lignende, rimeligvis for dem aldeles ukendt Person, falder det højst naturligt, naar vi ved, at Dzulkarnain er Alexander, om hvem Sagn og Sange fandtes hos alle Folkeslag.

At endelig Hedningen Alexander er bleven skildret i Koranen paa en for os noget uventet Maade, nemlig som en Slags Profet og Udsending fra Allah, Islams Gud, der drager om paa Tog i Verden for at udrydde og uskadeliggøre de onde Folkeslag, er i og for sig let forstaaeligt. Den, som et Folk beundrer og nærer Forkærlighed for, søger det altid paa en eller anden Maade at annektere for sig, og vi har her en ganske lignende Fremgangsmaade, som naar Perserne gøre Alexander til en Søn af Dara's (ɔ: Darius) Fader Darab med en græsk Prinsesse for derved at borttage det ydmygende i Fortællingen om deres Nederlag.

Naar altsaa Beretningerne om Alexander og Dzulkarnain stemme overens, og Oprindelsen til Navnet „den tvehornede" faar en naturlig Forklaring, behøver man ikke at betænke sig paa at erklære, at Dzulkarnain er Alexander den store.

J. Østrup.

Højsang.

September.

Mia carissima!

Saa er vi altsaa skilte, hver i sin By, bundne af den samme Lænke. Her sidder jeg, som en ensom Glød, hvem en umild Skæbne har revet bort fra den rette Arne. Og dér ligger du i Asken, som næppe er kold efter mig, opfangende den sidste Rest af min Varme. Søde Margrete, Arnen afkøles, og de muntre Minder fra i Sommer dør — men rug kun over dem, drøm, og lad ikke din Ild gaa ud!

Ja vi er wel reyste — et listigt Forsyn, der vidste, hvor lidt man kan stole paa Verdens Børn, udfandt at gøre en Munk og en Nonne af os, mere sikkert, end om vi havde bundet os ved de strængeste Løfter. Din Pande er en Nonnes, og daglig vil dit Sorøs Jomfruhjærte hente Styrke fra din fromme Mine, nu da din Helgen er saa langt uden for dine venlige Hænders Rækkevidde. Ti fortæres du end af hedenske Flammer, paa Minen kender man Helgener.

Margerita — en Nonne! Hvor raffineret finder Forsynet paa at pine os! Margerita — en Nonne; indemuret at skulle sukke og længes, længes efter den fjærne Brudgom, der en Gang med sine Kys skal indblæse hende en himmelsk Lyksalighed! Mia carissima — det skal kaldes Lykke! Nu har vi ledt saa længe om en Salighed efter vort Hjærte, og dér havde vi fundet den, men nu fordobler den blot vor Pine.

En forelsket Nonne — af alle Nonneskæbner den tungeste. Hvor fortærende at svælge i en Længsel, hvis Ende ikke er at øjne! Cellestilhed, Klosterandagt, en forvirrende Drøm om blændende Sommerlys, om et Bad i Henrykkelsens hede Kilder, om Dagene, hvor vi skal age i Lykkens gyldne Karm, lé med hinanden eller græde med hinanden, men altid: med hinanden og derfor lykkelige. Det er flimrende lyst i Sjælen, brændende klart; og uden om er saa den tunge Tavshed, de klamme Klostermure — isnende, isnende; og man ser intet Ophør paa Vinteren, Kulden, Mørket.

Saa er da Margerita en Nonne, med hvidt Slør, med Rosenlæber, med Længsels Taarer funklende i Øjenvipperne; og Barmen hæver sig bævende og synker sukkende, og Sindet er Glød og Flamme, Flamme og Glød — lad dem prøve at slukke, Ilden dør ikke, før det unge, skønne Støv er hærget til Kul. — Og j e g er Munk. Det blev ikke sunget ved min Vugge, det blev ikke nævnet, da jeg sprang paa Hovedet i Livet. Jeg blev det trods onde og gode Profeter. Det blæser lidt koldt der udenfor; med hvor mange gamle Klude man lappede denne brøstfældige Verden, igjennem alle Sprækker og Fuger piber Trækken, og vær glad til, om du slipper med lidt Gigt og Andendags-Værk! Men en Mund aandede varmt paa mig, og lidt efter lidt kom jeg til Kræfter. Jeg var som forvandlet; og jeg blev Munk. I Klostrets Ensomhed tilbeder jeg nu den Madonna, fra hvem der udgaar Liv, Aand og alle Ting.

Cara mia, nu synger jeg en hellig Højsang, en Salme om et nyt Eden, hvor Solen er som Guld i sin Opgang, som Purpur, naar den gaar ned; hvor spraglede Sommerfugle flagrer i dirrende Lys mellem eviggrønne Træer.

Det er en Salme, mange, mange har sunget før. Men det er ogsaa den fornemste af Salmer. Aldrig kan den synges for tit; ved d e n vil jeg synge mig ind i Paradiset; den er min Opsang, vil jeg storme Himlen.

Jeg tror paa den eneste sande Margerita, Nonnen, cara mia, mia carissima, som har indblæst mig Livsens Aande, som daglig opretholder mig, fuldkommengør mig og vil gøre míg mangfoldig som Sandet ved Havets Bred.

Jeg skal ikke have andre Guder for hende.

Jeg skal komme vore Hyrdetimer i Hu og holde dem hellige.

Den gamle Adam i mig skal druknes ved Anger og Bod. Jeg skal iføre mig en ny Adam, der er værdig at omslynges af min unge Evas hvide Arme.

Den gamle Adam vil klamre sig til hendes Fødder og kysse dem, vil kaste sig til hendes Barm og kysse den. Da falder hans Ham, og han bliver dobbelt ung, dobbelt fyrig . . .

Og nu sender Munken klagende af Længsel sin ærefrygtige Hilsen til Nonnen, Søster Margerita, som med bankende Hjærte, fromt opbygget læser hans Epistel og trykker et Søsterkys paa Navnet

Erik.

November.

Det er Løvfald, Margerita, klamme, taagede Dage, og hver Morgen jeg aabner mit Vindu, tilslører en frysende hvid Damp de forkrøllede Træer.

Den sidste Smule grønne er forbi; og Falmetidens Farvebrand er sunket hen i en mat Rusttone. I den graa, svære Luft skinner Træerne, halvt afbladede, frem med muntre, brunrøde Profiler.

Inde i stilfulde, forladte gamle Haver, hvor ved hver Omdrejning af de snirklede Gange en Marmor-Erot sigter med sin Pil eller en Hyrde kysser sin kokette Hyrdinde, vader man i fugtigt Løv til over Anklen. Og i alt det smuldrende Liv med Blade, der drysses, og Frugter, som gaar i Trøske, medens kun en Spade, tankefuldt hensunken midt i et halvt omgravet Kartoffelbed, forraader Nutidens grove Stræb, bliver man saa kaad og galant til Mode. Man drømmer sig tilbage i det Aarhundrede, da belevne smaa Markiser, forklædte som kortskørtede Hyrdinder, gjorde et allerkæreste Kniks for „min Herre“ og med det aabenbareste Mod i skalkagtig slyngede Vendinger skriftede, hvilke søde Synder „madames“ Hjærte mest længtes efter at kunne angre:

„Jeg er Hr. Damons allerydmygste Tjenerinde!“

Mademoiselle Marguerite, da mit Hjærte endnu var frueløst, vilde jeg ogsaa i denne pyntelige Aarstid have drømt om en saadan „ydmygste Tjenerinde“, vilde have længtes efter hvælvede Sale, udstyrede til Overdaadighed med en lige saa nydelig som vittig Rokoko-Smag. Og foran Marmorkaminen, siddende hver i sin Lænestol, skulde vi holde Hyrdetime, hun og jeg, mens Mørket faldt paa og Ilden lyste. Der skulde ikke kysses eller tales om Kærlighed, men gøres Knæfald i leende Ord, i forsigtig maskerede Forvovenheder. Hyrdinden har sat sin skælmske lille Fod op paa Kamin-Forsatsen, og de kælne Fingerspidser krummer i Ømhedsiver deres Rosennegle fast om Stolearmen, idet hun syndefuld spørger, om min Herre ikke nu er træt af den overvættes causerie . . .?

Og jeg vilde maaske have sat det paa Alexandriner:

„Det sommerlig Paulun jeg skienker for en Stue;
Bort Frøken snerpet Mund! mig elsker nu en Frue.“

— — Ak, det var en Trængslernes Tid, da saadanne Drømme drog ind og ud af mit Hjærte. Margerita, lille Margrete — med

dig kom et nyt System til Magten. Du traadte sejrrig ind og lukkede Døren i Laas efter dig; og nu kan de banke paa, saa mange de vil, Markiser og Hyrdinder, plaprende Frøkner og diskret-vemodige Enker — du har sat Foden fast for, eftertrykkelig og med en sikker Mine: „Nej det skal vi dog ikke have mer af!“

Og hvad gjorde da jeg? Jeg tænkte som saa: *Marguerite vaut bien une messe!* Jeg lod dig vende op og ned paa alt derinde, lod dig ransage mine Gemmer og kigge i mine dybeste Hemmeligheder. Hvorledes skulde jeg forhindre? den nysgærrige lille Næse kunde snuse uden paa en lukket Skuffe, at den skjulte konfiskerligt Gods. Markiserne og Hyrdinderne, der stod udenfor og frøs, spottede mig som frafalden og sagde, at jeg solgte min Frihed, min gyldne, unge Frihed, som jeg aldrig havde villet bytte selv med det blødeste Baand. Men jeg svarede: Se paa hende! jeg vilde forskrive mig til ham med Hoven, naar det gjaldt at vinde hendes Kærlighed — og saa skulde jeg ikke kunne høre en Prædiken? Margarita er vel en Messe værd.

Min fine, ranke Margrete — det er dog ikke Kirketoner, dem, som kommer fra din Mund, det er ikke den vinterfrosne Forsagelsens Tekst, og ogsaa Andagten er en anden.

„Es liegt der heisse Sommer
auf deine Wängelein.“

Jeg mindes dit Ansigt fra sidst og ser dig for mig trædende let over Efteraarets Bladdynger. Og jeg ser dig som den Gang du puttede din Arm ind under min og vi vandrede nynnende gennem den bleggule Allé. Ordene faldt fra dine Læber saa let, saa blødt som Løvet, der i Søndagsstilheden dryssede ned langs den opkørte Vej.

Klokken var fire. Det blev mørkere og mørkere; da vi skulde hjem, var det helt sort. Og saa gik vi i det dybe Mørke med Armene om hinandens Liv og kyssedes hele Vejen som to, der ikke maa. Jeg glemmer heller ikke Aftenen paa Banegaarden, da jeg skulde rejse. I majestætisk Ensomhed stod du midt paa Perronen og saa' efter mig og sagde ingen Ting . . . Det er virkelig sandt, at Folk bliver lange i Ansigtet.

Ak Margrete, af saadanne Søndage har hver Maaned kun to. Du véd ikke, hvor de andre to er mig pinefulde og fade. Man staar sent op, og før man tænker derpaa, mørknes det allerede i de graa Gader, og da er der en uendelig Skumring

og en uendelig Aften igen. Saa sidder jeg og tænker paa sidst og ærgrer mig usigelig. Og det trøster mig slet ikke at vide, at nu sidder du ogsaa og længes efter mig. Er der noget saa fortvivlende som den Tanke, at begge rækker Armene ud og kan dog ikke naa sammen, at begge er saa hede, saa unge og dog saa afmægtige? Jeg oprøres over Verdens Ufornuft og finder det vanvittigt, stridende mod al Logiks inderste Væsen.

Men saa i Mandags Morges kom dit Brev med Violerne. Jeg fandt det smukt af dig, siden det var de eneste i Drivhuset. De var bleven pressede, og deres Saft havde gjennemtrukket og farvet Silkepapiret. Nu ligger de foran mig, og jeg ved ikke, hvad det er for en sød Følelse, at de er fra Marguerite, at dem har hun „baaret paa sit Bryst", forleden Aften hun maatte gaa alene hjem uden anden Trøst end sin Fader og Moder. Ene! den græsseligste Sindsstemning, saa opløst og elendig. Min stakkels, stakkels Pige, hvor selvforagtelig du fortæller om 'at sjaske alene bagefter! Foragter du dig selv, naar du ingen har at kysse?

„Det var saa dejlig mørkt hele Vejen", skriver du. „Jeg gik og ærgrede mig over, at du ikke var her, saa at jeg kunde kysse og omfavne dig; for ingen kunde se det."

Ja søde Margrete, paa samme Maade tænker jeg hver Aften: det er dog en Skam for det udmærkede Mørke, at det gør sig sort til ingen Nytte.

Men du skal faa Revanche. En saadan uforfærdet Pige er nok værd at belønne.

— — Netop nu begynder det at sne udenfor, den første Sne i store snurrende Flokke, vrimlende tæt, hvidere og hvidere. Dagslyset falder blegt ind paa min Væg, og jeg finder det ligesom en Smule koldere her. Jeg rager op i Kakkelovnsilden, saa det knitrer; men Sneskæret fra Ruderne gør, at jeg fryser indvendig.

Et Øjeblik sætter jeg mig hen foran Kakkelovnen og tænker paa dig. Dit Ansigt staar for mig i en Hvirvel af Sneflokke, som risler ned over Haar, Øjne og Kinder, og dobbelt gløder Blodet under den tynde Hud.

„Es liegt der heisse Sommer
auf deine Wängelein."

Du er min Sommer og Sol, min Frøken snerpet Mund, min Markise og Frue — du er Summen af alle mine brogede Drømme

i det brogede Efteraar; mod de brune konturløse Løvmasser og mod den snegraa Luft tegner din ranke Skikkelse blødt sit nynnende Rids. Og disse hede, venlige Kinder vil jeg kysse næste Søndag, fordi du er flink og ikke ræd for Mørke.

Din

Erik.

Januar.

Min kære Margrete!

Jeg er i den mærkeligste Stemning, saa modfalden og tilintetgjort. Og næsten maa jeg gøre Vold paa mig selv, at det ikke skal gaa ud over dig. Jeg har en Lyst, uimodstaaelig, til at bande — vé over Verden, vé over de store Aander, vé over de smaa Filistre! De store, fordi de har hvælvet os Himlen for højt, de smaa, fordi de har gjort Jorden altfor plat. Jeg vilde jo saa gærne gaa min egen Vej — midt imellem! Men midt mellem Himmel og Jord, hvorfra faar jeg Balance til den Linedans?

Det var altsaa den Jul, de fjorten Dage, vi lovede os saa meget af. Jeg havde udkastet Planer som en Digter og har ført dem igennem som en Æsel.

Det er min Fejl. Man skulde aldrig lægge Planer. Alle de Drømme, jeg havde haft — hvor kunde jeg forlange, at de skulde tone ind i en saa vidtløftig Koncert uden en eneste Skurren. Der var min Hyrdinde, min Jomfru, min Frue; intet under Solen kunde der nævnes, som jeg satte Pris paa, uden der jo skulde være det med. Og jeg fortalte dig i forberedende Breve alt det gode, jeg vilde finde hos dig, naar jeg nu i fjorten Dage var sammen med dig fra Morgen til Aften. Min stakkels egen Gretemo'r, det var Tyrani om jeg vilde, du skulde danse efter alle de Signaler. Det var umulige Fordringer, og saa traf jeg dig uforberedt . . .

Jeg husker den Aften, jeg kom. Du kunde ikke rigtig kysse mig. Det var, som om du gik i dine egne Tanker og ikke evnede at gøre ryddeligt for mig; som om jeg endnu var langt borte og du ikke kunde blive fortrolig med, at jeg virkelig var kommen, at jeg sad der ved Siden af dig med din Haand i min, ventende paa, at du skulde aabne dig og modtage mig. Men du kunde ikke. Maaske havde du drømt altfor meget om, hvor smuk den Aften vilde blive.

Vi er alle en Smule af Porcellæn og Kvinderne ikke mindst. Vor Kærlighed, hvor skrøbelig! undertiden er den, undertiden ikke. De gamle Sagn og Folkeviser fortæller om Kærligheden som den solide Masse, det mægtige Instinkt. Men nu . . . man maa ikke forlange, at Kvinden, naar somhelst og hvor somhelst skal kaste sig i sin Ridders Arme; hun kunde være uforberedt. Hendes Ridder maa være virkelig Ridder; hans Lod er at knæle, at forstaa og vente. Vil han i Ungdomshede stille Fordringer, vil han vise hendes Luner bort og gribe hende: „Til Gengæld, fordi jeg elsker dig, giv mig din hele Kærlighed“ . . . stakkels Ridder, saa er han jo ikke ridderlig, og han forværrer bare sin Sag. Hun er af Porcellæn, hans Dame; et Intet kan tænde hendes Kærlighed, men mindre end intet kan slukke den. Rolig maa han være; han maa finde sig i, at hun er, som hun er; han skal være erfaren, overbærende og Psykolog, og naar hun er mest uretfærdig, maa han bukke, smile og galant stryge sit Overskæg.

Men jeg kunde ikke være ridderlig, naar jeg syntes, at man gjorde Uret imod mig; det var ulige Parti. Jeg oprørtes altfor stærkt — værst for mig selv! Haarde, stenhaarde Ord blev Følgen, hadefulde, brændende hadefulde Øjekast. En fortærende Ild var kastet ind i vor hellige Lund — al Ting fænger som tørt Kvas, det blødeste og bedste, vore fineste og venligste Drømme. Skovbrand!

Jeg havde jo ikke lært at gaa paa Akkord. Hvor kunde jeg være Ridder? Jeg fordrede ungdomsstolt en hel Kærlighed; for jeg vidste ikke, at Livet kun giver Ret til en halv. En halv — ikke mere; da Manden deler sin Kærlighed mellem sig selv og sin kaarede, kan han ikke forlange udelt Hengivelse af hende. Jeg burde have tænkt mig om. Men hvem husker at tænke, naar Blodet er hedt? For hver Uvenlighed blev jeg mere saarlig.

Min kære egen Margrete, det holder altid haardt, naar nogle Idealer skal falde. Og vi, som havde haft det saa godt paa vore Søndage, vi skulde nu skændes og fortælle, at vi ikke forstod hinanden! Du skulde sidde mut og urørlig og hvert Ønske, jeg havde, knuses mod din Vilje! Vilje — og overfor al den Urørlighed stod jeg uden Magt, som et Intet, som tom Luft. Det hjalp ikke at bede, det hjalp ikke at skrige . . . Skovbrand.

Jeg glemmer ikke Ballet, da vi hele Aftenen ikke talte sam-

men i fem Minuter. Vi havde enedes om Dagen og haft den ømmeste Mørkningstime. Men paa Ballet gav du dig slet ikke af med mig. Jeg kom en Gang og vilde danse; du var engageret. Nu ja, jeg gik; og ventede, at du snart vilde komme til mig. Først længe ud paa Natten lod du sende Bud: om jeg saa vilde danse Lanciers? — „Nej Tak, jeg har engageret en anden sød ung Pige!“ Og jeg gik hen og bukkede for Frøken M., som saa' skælmsk og nyfigen paa mig og troede, at jeg skulde danse denne Dans med min kæreste . . .

Saa var vi fornærmede begge to og skinsyge. Og paa Hjemvejen gjorde du ikke Tegn til at ville følges med mig — hvorfor jeg naturligvis sluttede mig til et andet Selskab. Du kom først til Gadedøren, men jeg havde Nøglen, og du maatte vente, til jeg kom. Uden at sé til højre eller venstre aabnede jeg og gik lige op paa mit Værelse. Jeg hørte dig paa Trappen, men pludselig blev det stille; og da jeg efter et Kvarters Forløb endelig vilde kigge ud, sad du paa det øverste Trin og græd.

Du var uendelig sød i den hvide Baldragt med de blaa Sløjfer, hulkende og med forgrædte Øjne; jeg kunde ikke lade være at kysse dig; men jeg mente jo, jeg havde Ret, og rev mig fra dig, da du vilde gøre mig Bebrejdelser. Du blev ved med et indtrængende: „Ja men, Erik, synes du da . . .?“ som gjorde mig hidsig. Og jeg gik uden at ville sige Godnat, skønt du bad mig og rejste dig for at omfavne mig.

Aa vi to Børn! For første Gang lagde vi os til at sove uden et Godnatkys — det var, som naar en from Katolik skulde dø uden den hellige Hostie.

Og Dagen efter! Du fortalte mig, at jeg var hæftig, og forsikrede trofast og selvtillidsfuld, at det skulde du nok faa pillet ud af mig.

Aa denne Sikkerhed, denne Kejserindemine! Jeg har saa tit fundet den sød, har syntes, det klædte en ung Pige, som var forelsket, at være rigtig uforbløffet i sin Kærlighed. Jeg har knælet og velbehagelig vendt Nakken til for at føle det svage Tryk af en betøflet Taa; ti Fruen var saa lækker i Tøfler. Men nu gik Fruen ikke længer paa Tæerne, nej Tøflens Hæl trampede mig brutalt i Tindingen. Og Selvherskerinde-Ansigtet, der før var saa rørende, fordi hun med sine strænge Befalinger kun tilsigtede at bevare mig rigtig for sig selv, blev haardt under en Kamp om Magten og syntes at sige: du eller jeg —

Dog, jeg vil ikke tænke paa al den Barnagtighed. Der var da ogsaa saa meget skønt; vi brugte jo ikke Tiden til at skændes alene. Ak men for hvert bittert Ord, hvert hvast Blik udslettes ti Ytringer af Ømhed, og jeg glemmer, hvor sødt du kunde komme og bede mig om Tilgivelse, naar jeg husker det Øjeblik, du var haard. Min kære Margrete, bliv ikke vred paa mig! jeg vilde ikke have skrevet alt dette, men saadan noget graver sig dybere i éns Sind, end man tror.

Jeg skal glemme det og ikke tale mere derom. Jeg har taget det saa taabeligt, saa naragtigt, som var jeg Hr. Petersen, Kommis af Sorø, og ikke Erik, der i sin blomstrende Ungdom studerer Sprog i København og med Tiden haaber at blive noget mere. — Ja, bag efter kan man sagtens være overlegen. Lad mig ikke blive Aristokrat! I Livets Kunst er vi lige kloge — Kommis Petersen af Sorø og Erik af København.

Jeg skal glemme det og alene huske paa den sidste Aften, vi havde saa svært ved at forlade hinanden, da jeg skulde rejse næste Morgen ganske tidlig og der saa ikke blev Tid til lang Afsked. Du lyste mig op til mit Værelse og begyndte, som vi stod omfavnede, med ét at græde, ikke enkelte, listende Taarer, nej et Uvejr, en sand Stormflod, der gennemrystede dig helt. Du bad mig at tænke rigtig venlig paa dig og ikke bryde mig om alle de Gange, du havde været ond imod mig; du vidste det og fortrød det, men saadan var du, at altid skulde du pine dem, du holdt mest af; det skulde nok blive bedre, du skulde aldrig mere blive urimelig, hvis jeg vilde love at glemme, hvordan du havde været denne Gang . . .

Ja jeg skal glemme, Margrete; jeg er jo selv en stor Synder.

Taarerne rislede ud af begge Øjne paa dig — jeg blev næsten bange, saa voldsomt du græd. Og jeg tørrede dine Øjne og spøgte; men jo mere jeg tørrede dem, des mere græd du. Og hver Gang jeg vilde sige Godnat, græd du hæftigere. Da vi tilsidst maatte skilles, bad du mig, at jeg ikke vilde sé paa dig, for du kunde ikke taale at se mine Øjne. Jeg gik hen til mit Værelse, men i Døren saa' jeg endnu en Gang tilbage: du stod som før med Ansigtet bortvendt og de vaade Øjenlaag blinkende mod Lyset.

„Godnat, lille Margrete!“

„Godnat.“ Du blev trofast staaende uden at røre dig med Lyset i Haanden.

Indtil jeg faldt i Søvn, og under hele Jærnbanefærden den følgende Morgen gentog jeg for mig selv:

„Min kæreste er alligevel en sød Pige.“

Din

Erik.

Marts.

Kære Margrete!

Dit Brev var bleven opholdt ved Sne og Togstandsninger og traf mig først i Gaar. Jeg skulde naturligvis have svaret straks, men var ikke oplagt, da jeg havde været til stort Sold den forrige Aften.

Dine Bekymringer i Anledning af min Forkølelse er unfornødne. Den Sygdom har jeg for længst glemt. Var der i denne Verden blot ikke andet, som gør syg!

Mit sidste Brev har pint dig med sin triste Sindsstemning. Skulde jeg have holdt det for mig selv? Men du har jo skrevet, at du vil være min Kammerat, og lidt af sine Byrder tør man vel læsse paa en Kammerats Skuldre . . .

Forstaar du ikke, hvad det vil sige, at en Sjæl befinder sig i Opløsning? Min stakkels Gretemo'r! — har du vel prøvet at miste Troen paa, hvad der var din største Glæde?

Jeg er i denne Verden til Pas som én, der gaar paa tynd Is. Jeg har for tit stukket Fødderne igennem, og nu tør jeg ikke mere træde sikkert og fast som paa min egen umistelige Jord. Livet er ikke saa helt, som man havde indbildt sig; de stærkeste Følelser, det, man havde haabet og troet fuldt ud, det er kun nette, luftige Sæbebobler . . .

Det var i Søndags otte Dages i Mørkningen, da vi spaserede igennem Alléen. Vi gik ganske langsomt hen over Sneen, og jeg talte næsten hele Tiden. Hvad det altsammen var, jeg sagde, kan jeg ikke huske. Men jeg husker, at jeg var ivrig og varm. Og midt under alt dette havde jeg den Fornemmelse, at dér gik du ved Siden af mig kold og forundret, som om du vilde spørge, hvad der dog gik af mig!

Du siger nok, at vi forstaar hinanden. — Vi forstaar hinanden, for vi taler begge dansk. Men føler vi sammen, uden Ord, paa et halvt Vink — har vi Hjærtets Forstaaelse?

Du mener: ja! Du er fuld af Forsikringer og henrivende

Følelser. Det lyder rigtig kønt og gaar mig til Hjærte. Men hvor mange Gange har du ikke lovet det samme?

Dog bliv kun ved at forsikre. Jeg er ikke meget troende; efterhaanden er der dryppet for meget af Tvivlens ætsende Syre i mit Blod. Men bliv du ved, det lyder dog smukt. Jeg ser dig for mig med dit aller kæreste Ansigt, i ivrig og opfindsom Ømhed overvældende mig med hundrede nye Tegn paa, hvor inderlig og umaadelig du holder af mig. Det er uvirkeligt, men hvilket nydeligt Digt! Jeg elsker Poesi, og jeg vil sidde stum paa Tilskuerbænken, henreven som om jeg saa' „en Skærsommernatsdrøm"; jeg vil klappe ad de bedste Scener, og naar jeg efter sidste Akt gaar hjem, vil jeg sige til mig selv:

„Hvor virkelighedstro! hvilken fortryllende Komedie."

... Véd du hvad, min Skat, dersom det stod til dig, gjorde du vel i hurtigst at gifte dig med mig. Du skulde forlade dit Sorø, ile til mig og tage mig om Halsen, alt imens du holdt følgende fortræffelige Tale: „Min Ven, jeg skal aldrig mere forlade dig, aldrig mere give dig Tid til at indsé, hvilket Skarn jeg er. Jeg skal plage dig saaledes hvert solskabt Minut, at du ingen Dag faar Stunder at huske, hvorledes jeg plagede dig i Gaar!"

Giv hver Dag nok i sin Plage; saa vil du ved en djævelsk Kur maaske til sidst faa Bugt med mit triste Humør. Den modsatte Vej, som du lover at gaa, at fordrive ondt med godt, er vistnok behageligere, men jeg er ikke helt sikker, at det ligger for dig.

Dog bliv kun ved at skrive smukke Breve, og fortæl din vantro Thomas alt det smukke, du vil gøre ved ham. Fortæl ham, hvorledes du vil lægge dine bløde Fingre om hans Hals, elske ham over Maade og ikke pine ham, men være en Engel alle Dage.

Og kan du fortælle det smukt og med Følelse, vil han bestandig lytte i beundrende Skønhedsnydelse. Og kan du fortælle det rigtig smukt, vil han maaske ende med at tro det.

„Stakkels Thomas fryser!" Han befinder sig slet ikke vel paa sin tynde Is. Aldrig tør han gribe rigtig fat; aldrig tør han træde til, rigtig til. For ikke at synke i maa han, skønt med et tungt Hjærte, feje lethendansende af Sted. Han presser Læberne tæt sammen for at skjule Mundens usikre, tvivlslappe Træk. Han smiler koket og udfordrende og bærer sit Hoved

stolt, trods al indvendig Famlen og Sønderslidelse. Men „stakkels Thomas fryser.“

Hvad hjælper det ham, at Kvinderne paa Gaden ser ham ind i Øjnene? De kan jo ikke hjælpe ham, er de nok saa skønne, nok saa barmhjærtige. Om han vovede den Drøm, at en saadan Samaritaninde med bløde Hænder strøg det stramme Træk bort fra hans Mund og kyssede ham Varme i det halvkolde Legem — en ung og skøn Samaritaninde, ti ellers vilde det ikke blot være Utroskab, men en Fornærmelse mod Margrete — om han vovede . . . det vilde dog være fremmede Hænder, fremmede Læber, fremmed alt! Ingen kan hjælpe ham uden én. Med hende er han trods alt vokset sammen, og kun hun kan byde ham Livsvarmen saaledes, som han behøver den. „Stakkels Thomas fryser“; han faar en pludselig Hjemlængsel efter denne ene, efter Margrete, og føler sig saa blød til Mode . . .

Det er netop otte Dage siden, en Dag med tyk Sneluft og alle Gaderne hvide. Jeg stod henad Skumring nede i Porten og passiarede med en Ven. Og det blev mørkere og koldere, og uendelig melankolsk stirrede jeg op mod det graa Dagslys. Jeg følte mine Øjne fugtige, næsten som skulde jeg græde; og jeg vidste ikke hvorfor. Min Tanke var falden paa dig, og jeg fik med ét Lyst at rejse ned til dig, at blive et Par Dage og rigtig hvile ud efter al min Bedrøvelighed. Jeg tænkte paa, hvor sødt det vilde være at overraske dig, at sidde sammen med dig en Aften og gøre alt om igen, som vi sidste Gang havde gjort saa slet. Og ganske uden Rimelighed blev mine Øjne ved at løbe i Vand — var det den kolde Vinterdags Skyld?

Men som du har set: jeg blev. Jeg kunde jo have truffet dig uforberedt! Og nu skal vi ogsaa sés paa Søndag.

Jeg blev; jeg var desuden syg den Dag, og halvt i Feber sad jeg foran min Kakkelovn i Mørkningen og udtænkte nogle Vers til dig.

Det er vist ikke Poesi; for Poesi er jo noget med mange Ord. Men tag dem som det, de er, som simple, oprigtige Tanker fra én, der aldrig har drømt om at blive Digter. Og gid du maa forstaa dem saa inderlig, som jeg har følt dem!

Kom, min blodvarme Pigelil,
kom, min elskede rene!
foran en fablende Mørkningsild
sidder jeg syg og alene.

Kan du ej komme? men kunde jeg blot
i Tanken dit Billed fange!
det gjorde i denne Tomhed saa godt;
jeg føler mig utryg og bange.

Nu bliver det Nat. Mine trætte Laag
hedt over Øjnene glider.
Jeg synes i Drømme, en slimet Snog
efter mit Hjærte bider.

Men jeg skal ryste Tungsindet af mig. I Sorø er dog bedst; og der er al Grund til at længes efter Søndag. Men Sorø maa paatage sig sit alleryndigste Ansigt og hilse Goddag med et muntert Kniks.

Vil du være skikkelig, skal jeg komme; og jeg skal nok kysse dig saa varmt, saa ihærdig, som nogen kysselysten Skjønjomfru kan ønske.

Men jeg er kun en lidet troende.

Erik.

Maj.

Gretchen!

Det er Foraar, og min Ungkarle-Forladthed bliver mig for hver Dag pinefuldere.

Sidste Søndag tog jeg i énsom Storhed til Dyrehaven. Der er ingen Bakke endnu, ingen af alle de Lyksaligheder, som snart hver Søndag skal trække det halve København derud.

Men Træerne var helt udsprungne og stod med tætte Kroner af altfor lyst Løv. Jeg lagde mig paa en Skrænt ved Ulvedalene, hvorfra jeg tydelig kunde høre Ekkoet af hver Stemme, som talte i nogen Afstand. En lille Karavane paa fire unge Damer kom syngends frem under Bøgene paa Skraaningen til højre og drog tværs over Græsset i Dalen. En af dem, hvem Foraaret og Følgeskabet havde gjort modig, standsede for Foden af Skrænten, hvor jeg laa, og sagde, pegende op, med øm Stemme: „Se, hvor han ligger alene!“ De saa' alle i Veiret, og jeg tog min Hat af; hvorpaa de lo, nikkede og drog syngende videre.

Siden den Dag mumler jeg hver Aften, før jeg falder i Søvn, og hver Morgen, før jeg staar op, trist hen for mig: „Se, hvor han ligger alene!“

Margrete, selv om du ikke vil forstyrre mine Nætters Søvn, glæder jeg mig dog til, at du snart kommer og besøger mig.

Ensomheden er mig altfor besværlig, og jeg skal være god imod dig.

Vi vil gaa paa Akkord. Lad os gaa paa Akkord!

Min Margareta, Marguerite, min Margrete, Gretemo'r, Gretchen! Paa alle Sprog har jeg drevet Afguderi med det Navn.

Du har været Nonne paa Latin, i den første Adskillelses Længsel; og i Efteraaret, jeg havde været i Fredensborg og faaet Smag for Rokoko, blev du Marguerite paa fransk. Men efter Jul, efter Skovbranden, da Døren faldt i for det tabte Paradis, da hed du Margrete — slet og ret. Og den Gang jeg som en hvileløs, flagrende Fugl søgte viden om efter et Fodfæste paa den rullende Jord, bad jeg for mig: „Hvor er du, Gretemo'r? er der Land hos dig?"

Men nu skinner Solen, og Græsset spirer — og jeg kalder dig Gretchen. Ti uden Afguderi kan intet Menneske leve.

Gretchen, lad os slutte Forlig!

Vi er jo trætte af at brydes, vi duer kun til Kærlighed. Tænk blot paa sidst, vi var sammen. Vi skændtes nok, men det havde ingen ret Art som i gamle Dage. Hvorledes det nu var — maaske Foraaret havde Del deri — vi var blevne saa modtagelige for hinanden, vi behøvede ikke at sætte alle Sejl til for at føle vor Lykke, men kunde sidde stille ved hinandens Side og nyde alle de søde Ubetydeligheder, som vi før ikke havde ænset, og som dog til sidst er Kærlighedens Sum. Havde det fine, spirende Foraar gjort os vise som Hejmdal, der kunde høre Græsset gro og Ulden vokse?

Dér sad du, og jeg mærkede, at dit Blik hvilede paa mig. Og du havde, som overtroiske Folk siger, gode Øjne. Det gjorde mig godt helt ind i min inderste Sjæl.

Men skændes maatte vi jo; dog blev vi altid saa kønt enige. Jeg husker en Dag, vi havde skændtes; jeg skulde ud paa en Visit, du fulgte mig til Døren, lukkede op for mig og stak smukt Hovedet frem for at kysse mig. Men jeg var syg af vore Pinagtigheder, og halvt for at klappe dig, halvt bebrejdende gav jeg dig et lille bitte Slag paa Kinden — det var som al min Forpinthed opløstes, da min Haand berørte din bløde Kind.

Men du bøjede Hovedet lidt tilbage med en pludselig bedrøvet Mine som et Barn, hvis Venlighed er bleven afvist, og hviskede fortrydelig et langt:

„Ne—ej!"

Jeg kan ikke sige, hvor den Bevægelse klædte dig; klædte dig, fordi den viste, hvor meget du holdt af mig.

Gretchen, lad os gaa paa Akkord! Du skal faa Lov til at være lidt slem ved mig af og til, naar Forsoningen altid kan blive saa sød.

Nu maa vi kunne slutte Forlig; ti ingen ved, hvor varm Solen er, naar han ikke har prøvet at fryse i Skyggen.

Livet er jo ikke noget, man kan løbe til med attenaarig Uforstand. Men bagved de første Illusioner — dér bor Lykken.

Og nu vil jeg tale som et Orakel og sige, hvad Lykken er:

„Lykken er at gribe til; Lykken er at mindes, hvad man har ejet og ejer endnu. Men at eje er ingen Lykke; ti vi skønner ikke paa Lykken.“

Lad os skønne paa Lykken og ikke længer være som to ubesindige Børn, nu vi har smagt paa Ulykken. Det, vi „har ejet“, ejer vi jo endnu; og vil vi ikke forspilde Glæden, saa gaar vi paa Akkord, glemmer Fortiden og Minderne og sér, at det, vi endnu ejer, dog er skønt — skønt i Vel og Vé. Vi er kun Mennesker, og vor Lod er op og ned; Skænd følges med Kys som Nat og Dag. Lad os tage Kyssene alvorlig og Skændene i Spøg, erindrende, at der følger Kys efter.

Og hvad gør det saa, at der har været Skovbrand? Der brændte blot nogle dumme Idealer, som forpestede os Verden med deres Vederstyggelighed.

Nu føler jeg mig fri og glad, fri i den store Verden, glad ved mit eget lille Liv. De gamle Idealer er faldne, men Livet selv vokser frodigt og frodigere, fuldt af Grøde og Foraar — mit eget Liv, vort Liv! Jeg ved ikke, hvorledes det er, men i gamle Dage holdt jeg af dig paa en anden Maade, jeg tilbad dig i al Almindelighed som Elskerinden, som det levendegjorte Billede af alle mine Drømme, nu holder jeg af Margrete, Margrete selv, en god ung Pige, som bor i Sorø og mener det godt med mig. Jeg holder af hende for hendes Øjnes Skyld, for hendes Maade at være paa, for hendes Særegenheder, som jeg kender. Jeg ved, hvorledes hendes Stemme lyder, naar hun er venlig, skuffet, overmodig; jeg har tilegnet mig denne Musik, og jeg har tilegnet mig hendes Træk, hendes Udtryk. Det er mit, og det bliver mit — ejendommeligt og derfor skønt. — Og saa kan vi da elske hinanden som Børn af den nye Jord og bygge vort Liv helt paa vort eget Grundlag. — —

Nu maa du snart komme, Margrete. Om Foraaret skal man være to for at leve rigtig. I Ensomhed kan jeg ikke længe bære disse kaade Solskinsdage; det ender med, at jeg bliver melankolsk . . .

I Morges — jeg stod op Kl. 7 — viftede den mildeste, sagteste Luftning ind ad mit Vindu, og da jeg gik ud mødte jeg saa mange foraarsklædte Skabninger med hede Øjne og Roser paa Brystet. Jeg kom ret i Humør og følte fra Issen til Fodsaalen den sødeste Elektricitet.

Men disse Skabninger, som jeg mødte paa Vejen, manglede dog det rette Foraar. Friske Roser og foraarsgale Hop, blege Ansigter og Miner, som minder om Skibbrud! I Mørke kan Blikkets lade Smægten og en Blomst paa en stærk Barm maaske passere for „Frühlingslust“, men i fuldt Solskin, naar man har Foraaret selv til Sammenligning, gælder deres Vaarforsorenhed ikke.

Foraar — o søde Letfærdighed!

Jeg gad se den unge Dame af de ægte Sorøske Principer, som under Paavirkning af en mild Dag i Maj og en uforfærdet Kavaler ikke fik Lyst at gøre nogle frivole Spjæt!

Og saa væmmes jeg dog ved denne flanede Verden.

Og saa bliver jeg dog melankolsk og længes efter en slank ung Pige, som én af de første Solskinsdage anlægger sig en luftig, lys Kjole med blaa Sløjfer paa Barm og Skulder. Underkjolen slaar let om Anklerne, mens hun hopper ned ad Trapperne. Og naar hun gaar ud, balancerende i Hofterne, slynger den lune Vind med Kjolens lette Stof; og hun spanker lystig og med en Mine, som om hun ejede hele den halve Verden, hvor Mandfolkene bor . . .

Søde, letfærdige Foraar! hvor jeg længes efter at svøbe mig ind i min Margretes Haar, hvor jeg længes at hvile lange Nætter ved hendes Side, kyssende og drømmende, til den første bløde Dagglans lysner ned over Øresundets graa Silke. Da vil jeg staa op med Hovedet omtaaget af søde Drømme og med blødagtige Nerver, som dobbelt føler Solens varme Skinnen, Vindens overrislende Kølighed og Vandets bløde Lyde. Lykkelig slentrer jeg langs Stranden, til min Frue kommer frem i Døren og kalder mig ind til Morgenkaffen. Jeg hører hendes Stemme — hun skal raabe rigtig højt, og den gaar over i den blødeste, mest hjærtesmæltende Diskant: „E-rik! E-rik!“ Ak hvilket Idyl!

Nej det er for langt ind i Fremtiden. Jeg behøver blot at spørge Svigermo'r. Hun mener, at det var tidlig nok, om vi saa først blev gift om syv Aar.

Aa de gamle! de mener det saamænd ærlig nok. Og de er undskyldte, naar de ikke forstaar os. De ejer jo kun ét Begreb — Moral — hvormed saa alt under Solen skal lade sig maale. Men Ungdom er et Begreb for sig.

Kære Margrete, skynd dig at komme. Vi er afskaarne fra den fulde Lyksalighed; men at være sammen i to, tre Uger et andet Sted end netop Sorø er dog et Surrogat.

Mit Bogskab, Gyngestolen ved Siden af mit Skrivebord og alle de andre huslige Herligheder venter paa dig. Og bliver du træt af dem, saa tager vi ud, hele Dage, kører med Jærnbane eller sejler og spaserer igennem Skov, til vi finder en Plet med Udsigt over grønne Sletter og blaa Sø; der vil vi hvile ud i nogle Timer, læsende og vegeterende. Ingen Planer eller Spisetider, intet hvornaar? eller hvorhen? — Nomadeliv, Nomadeliv! vi bliver brune som to Sigøjnere.

Jeg skal ikke trætte din Kærlighed. Kom, og del Stilheden med mig!

Her i min Stue, mens den store By summer og larmer under mine Vinduer, er vi dobbelt alene, og Tummelen udenfor vil give hvert Ord en mere fortrolig Klang. Du skal helde dig over mit Bryst og tage alt, hvad jeg ejer af Varme og Ømhed, i Bevaring, saa at det ikke forkommer, og vi skal suse bort over den mylrende By.

Kom, Margrete! her er Foraar, Frihed og Højfjældsluft.

Erik.

Sophus Claussen.

Radikalisme i kønsspørgsmålet.

I første hefte af „Ny Jord“ har hr. Alexander Kraft skrevet en artikel med overskriften „Den humane askese“, som jeg nødig vil, skal stå helt uimodsagt i „de unges blad“, da den derved let kunde blive betragtet som mere, end hvad forfatteren selv beskedent udgiver den for: „løse konturer til en personlig livsopfattelse.“ Han kredser nemlig her diskret om et spørgsmål, man for øjeblikket vel nok kan kalde brændende: kønsmoralen, uden dog — forekommer det mig — ret at forstå dets sande betydning og omfang.

Først en rent formel bemærkning: Hvorfor i al verden bruge ordet askese, når det, man mener, åbenbart slet ikke er andet end en anvendelse af lykke- eller velfærdsmoralens princip, således som denne er fremstillet i prof. Høffdings ethik, hvortil der også henvises? Hvorfor bruge ordet askese, hvor man lige så godt kunde bruge ordet moral eller moralsk selvbeherskelse? „Askese“ betyder nu en gang afholdenhed for afholdenhedens egen skyld — fordi denne i sig selv betragtes som et gode; men det mener hr. Kraft jo ikke. Ja hr. Kraft vil endog have det „også at hjælpe de andre“ ind under begrebet askese. Det er åbenbart komplet umuligt.

Men nu sagen selv: Her kunde jeg fristes til at sige, at jeg for største delen kan være enig med hr. Kraft i, hvad han siger, men rigtignok ingenlunde i, hvad han ikke siger. Og det er nu en gang så, at behandlingen af et spørgsmål ofte får sin karakter nok så meget ved, hvad der gaas uden om, som ved hvad der siges: Jeg kan således fuldstændig dele hans betragtning af blasertheden. Den er i virkeligheden, selv om den nok så meget kalder sig radikalisme og pynter sig med moderne pessimistisk

verdenssmærte og livslede, et simpelt udslag af egoisme og raffineret nydelsessyge. — Og fremdeles: hvor mange mon ikke også have godt af at lægge sig paa sinde, hvad der vel også var Ibsens dybeste mening med „Rosmersholm", at det nytter ikke, når man stiller sig til tjeneste for det ny, om man også er stærk som „Rebekka", når man ikke samtidig er — relativt — skyldfri som „Rosmer"; så gå begge dog tilsidst i „møllefossen". — Men alt dette afgør ikke spørgsmålet selv; og dette er det, der synes mig at forsvinde mellem hænderne paa hr. Kraft, så han i virkeligheden — ligesom Bjørnson og Høffding, der vel også ere hans forbilleder — fuldstændig bliver stående ved den herskende moral, d. v. s. den der officielt forkyndes og offenlig bæres til skue. Han synes således at mene, at der i virkeligheden ikke er noget „spørgsmål", ikke er noget at „være radikale på" — i det mindste får man ikke klart at vide hvad — eller som prof. Sars i Norge nylig har udtrykt det: at der ikke gives noget „tredje standpunkt" men kun de to: den herskende (officielle) moral og bestialiteten. — Det er mod dette, jeg vil protestere.

Når jeg da i modsætning til hr. Kraft skal forsøge at skitsere et radikalt standpunkt, så er der først den vanskelighed, at man ikke ret ved, hvad de, der ellers i det foreliggende spørgsmål ere optrådte som radikale, egenlig mene, fordi de sjelden have udtalt sig bestemt og direkte, men foretrukket at fremsætte deres anskuelse indirekte gennem spot over andres meninger eller pikante antydninger i romaner og kritiker, en kampmåde, man jo endog har sagt, foreløbig var den eneste mulige — hvad der måske er sandt — og som jeg derfor ikke skal opkaste mig til dommer over, skønt jeg dog ikke kan tilbageholde den udtalelse, at den efter min mening i hvert fald medfører betydelige misligheder. Jeg tror nemlig, at man derved let støder alvorlige mennesker bort, som man ved en anden kampmåde mulig kunde have gjort til sine tilhængere, og omvendt måske skaffer sig venner, som ingen i en alvorlig sag er tjent med at have til venner. — Mulig er jeg dernæst heller ikke fuldt enig med dem. Jeg tror nemlig fremdeles, at ægteskabet eller det retlig anerkendte monogami i virkeligheden er og bliver den sociologisk — d. v. s. for samfundet som helhed — heldigste og for individerne selv psykologisk sundeste form for kønslivets ordning — når nemlig de skavanker, som klæbe ved det, kunde blive fjærnede, d. v. s. når individerne før indgåelsen fik bedre lejlighed til at lære hinanden at kende

og gøre deres udvalg — som forholdene nu ere, er det et rent tilfælde, om to individer, der passe for hinanden, træffe sammen og „blive præsenterede", og uden dette ere de for evig skilte ved konveniensens jærnmur — og når anledningen til ægteskabs indgåelse af økonomiske eller andre lignende grunde uden de rent erotisk-kønslige faldt bort eller dog blev indskrænket, og endelig skilsmisse og indgåelse af nyt ægteskab blev let og hurtig at opnå, hvor begge parter ere enige — skønt altså det livsvarige monogami måtte fastholdes som idealet. Jeg tror indtil videre ikke på, hvad „Social-Demokraten" forleden kaldte „fælleshusholdning og statsopdragelse". Mon ogsaa „Social-Demokraten" selv har gennemtænkt denne tanke? Hvor mange mødre tror den, ville gå ind på at afgive deres børn til en sådan opdragelsesanstalt. Og det nytter ikke at svare, at mange mødre jo også under de nuværende forhold må afse deres børn og sætte dem i pleje, ti et er, hvad man nødes til, et andet, hvad man opstiller som regel, som ideal. — Når jeg nu trods dette her vil forsøge at lade radikalismen tale, er det, fordi jeg tror, at hovedproblemet og hoveduenigheden mellem de stridende parter i denne sag egenlig ligger på et noget andet punkt, og at det i virkeligheden er en fordrejelse af sagen at stille spørgsmålet således: „engifte" eller „mangegifte".

Hvem er da radikal i det foreliggende spørgsmål? Ingenlunde de, der i deres ungdom praktisere „mangegifte" „blandt arbejderklassens døtre" — som Kraft siger — for siden måske, når de have „løbet hornene af sig" — som det hedder — at indgå et eller andet fornuftparti. De ere jo netop konservative, ti så gjorde også deres fædre. Det er jo netop det herskende system: Offenlig bærer man Kristendommens asketiske moral til skue. Samfundet lader sine 1000 præster forkynde den og sine endnu flere lærere docere den — hvortil så velvillige „lægprædikanter" af forskellig trosbekendelse slutte sig. Efter denne moral lever en mand kysk, til han er 30 à 40 år og er så heldig at komme i en sådan livsstilling, at han rigelig kan ernære kone og børn. Så gifter han sig — naturligvis ikke for kønsdriftens tilfredsstillelse; nej fy! det vilde være råt — nej, men fordi folk vilde synes, det var „sært", om han ikke var gift, eller fordi han trænger til en dame til at forestå sit hus, eller — i de lavere klasser — for at få nogen til at lappe sine bukser eller af lignende — anstændige — grunde: — ganske som man i regelen går med

rund hat, så længe man er „løs og ledig“, men anlægger høj, når man bliver bosiddende borger! Derfor indretter også staten såvel som private uden skrupler en mængde bestillinger for yngre mænd, der lønnes så slet, at det ligefrem er dem umuligt at gifte sig; således i hæren, hvor det jo endog er forbudt f. eks. løjtnanter at gifte sig, hvis de da ikke have formue; fremdeles en mængde bestillinger under jærnbane- post- og toldvæsenet o. s. v.; og endelig i handelen og kontorvæsenet. Naturligvis! hvorfor ikke? Alle kan jo leve asketisk — efter den herskende moral. Følgelig er det et rent lune, om en får i sinde at gifte sig: — ganske som at gå med høj hat! — Således er den bestående tilstand, set fra retsiden. Men nu vrangsiden! Der ser det anderledes ud. Der indrømmer nemlig staten selv indirekte, at den lære, den officielt lader forkynde, i virkeligheden kun er en pynt, men uholdbar i det praktiske liv, uigennemførlig; og så tolererer den prostitutionen — for mænd og indretter hemmelig fødsel på fødselsstiftelsen — for kvinder, hvisker de unge mænd i øret, at det „går ikke så hårdt til, som præsten præker“: de må ganske vist finde sig i ikke at kunne gifte sig; men så have de også lov til at være forlovede så længe, det skal være — hvis det kan more dem! — om det så skal være 12 (tolv!) år; og desuden er der jo prostitutionen; begge dele kan godt forenes! Og der tilsætte så de fleste mænd deres ungdoms bedste kraft, legemlig som åndelig, i et liv, de selv væmmes ved, og som samfundet i virkeligheden indvier dem til — eller synke hen i tungsind — eller forfalde til laster, man end ikke tør nævne. Og samtidig tilbringer den anden halvpart af menneskeheden deres ungdom i — ofte vel uforstået — længsel og savn — som de forgæves søge at danse og kokettere bort. — Dette er vrangsiden. Og båndet mellem ret og vrang er: hykleriet, også kaldet „offenlig“ moral. Og dette skulle de vide, der gøre sig til talsmænd for den herskende asketiske moral, at de samtidig, med eller mod deres vilje, gøre sig til talsmænd for al denne skændsel og unatur, der skjuler sig på vrangsiden. Ti så naiv er man vel ikke at tro, at verden nu skulde gå hen og forandre sig, fordi man begynder at præke den selv samme moral i humanitetens navn, som man nu i 1800 år forgæves har forkyndt i Kristendommens navn.

Her står altså striden: På den ene side dem, der direkte — eller indirekte, som de moderne askese-prædikanter — forsvare

hele det bestående uvæsen eller dog finde sig deri; og på den anden side dem, der lige langt fra begge yderligheder, fra askesens unatur og prostitutionens nedværdigelse, søge at nå en bedre, en naturligere ordning af kønslivet. — Radikal er derfor den — hvad enten han er ung eller gammel, hvad enten han selv har været sunken i den almindelige misere eller nogenlunde har formået at holde sig oven vande — der vender sig mod al dette, ikke længer vil lege med men stiller den fordring til samfundet, at det skal stræbe hen til, at det bliver muligt for alle i en rimelig alder at indgå legetime forbindelser — gør dette til samfundsspørgsmål ved siden af de andre samfundsspørgsmål. Ti det er og bliver trods alverdens askese-prædikanter urimeligt og unaturligt at fordre, at en mand skal kunne leve kysk til han er 30 år eller der over; kun ganske enkelte ville kunne opfylde en sådan fordring, for de fleste er det simpelt hen umuligt. Eller tror man måske, jeg overdriver, hvis jeg påstår, at af unge, ugifte mænd mellem 20 og 30 leve mindst de to tredjeparte her i København ikke kysk. Det er i virkeligheden også det samme som at fordre absolut cølibat — hvad jo dog Protestantismen har afskaffet — ti den der kan leve kysk til sit 30te år, kan også gøre det hele sit liv, da vel ingen vil nægte, at kønsdriften netop i den alder er stærkest.

Dette er krig mod kulturen i naturens navn, råber man, og vil føre os tilbage til „Asiens barbari“, „det dyriske trin“ — og hvilke slagord man nu bruger. — Tror man virkelig, kulturen kan „gå tilbage“? Har man nogen sinde set en flod løbe opad? Nej, men kulturen kan løbe ud i ensidighed, raffinement og unatur, og det er det, man forhindrer ved stadig at holde den naturen for øje: Kultur betyder kun en ved menneskeånden betinget udvikling af det naturlig givne, og råbet: natur — betyder simpelt hen den sunde udvikling. Gik mon Roms og Grækenlands kultur til grunde, fordi den på sine gamle dage begyndte at gå baglænds? Nej, men den endte i raffinement og overkultur og måtte derfor ligge under for barbarerne, der i al deres råhed dog var naturligere og derfor også sundere og stærkere end de overforfinede Romere. Og dernæst er kulturen til for menneskenes skyld og ikke omvendt, og den kultur, der ikke fører i retning af almindelig menneskelykke, fortjener ikke at bære sit klingende navn.

Dette er altså hovedsagen efter min opfattelse: Kønslivets

ret må anerkendes og ikke som nu lyves, kues og ties bort, og der må skaffes mulighed for tidlige legitime forbindelser. Af hvad art derimod disse skulle være, anser jeg for et underordnet spørgsmål; kun så meget lægger jeg ind i ordet legitim, at en fuldstændig privatsag, som staten aldeles ikke skulde have ret eller lejlighed til at blande sig i eller give regler for, tror jeg ikke kønslivet nogen sinde med rette vil kunne blive.

Og så taler man om uheldig „opdragelse“, „samlivet med kammerater“, „slet lekture“, „fantasifostre, der bringe blodet i kog“, o. s. v. og mener, at det er det, der er skyld i de „ubændige drifter“, og blev dette blot forandret, så . . . Ak nej! det er ikke ord og tanker, der ere skyld i driften, men det er driften, der er skyld i ord og tanker. Alt dette og meget andet er kun de sørgelige men desværre naturlige og uundgåelige følger af en naturlig drifts unaturlige underkuelse. Dæm op for floden, og klag så, godtfolk, over, at den går over eders haver og marker, og kom med jeres spande og stripper og øs! Husk, det var i ørkenen, Antonius blev fristet! Og hvad skulde Antonius have gjort? Simpelt hen taget sig en kone; så havde han været ti fold „renere“. Har ikke selv apostelen sagt: „bedre at gifte sig end lide brynde“. Man plejer jo at sige, at den, der er „værst i sin mund“ ikke er værst i handling. Meget muligt. Men sætningen kan også vendes om: Den hos hvem driften ikke får sin naturlige tilfredsstillelse, hos ham „slår den ud“ i slibrige fantasier og sjofle ord og hentydninger og lignende „udslæt“. — Det er dette jeg kan forstå, under tiden kan lægge hån og harme i den radikales tankegang overfor hans modstandere. Han ved jo så sikkert og vist, at her nytter det hverken at præke askese eller docere human ethik, her hjælper hverken „natmissionen“ eller „Dansk kvindesamfund“. Ti også i ethiken gælder Bacons berømte ord, at naturen beherskes kun ved at adlydes. I en lille bog, som nylig er udkommen, om det Katolske skriftemål læser man, at af 200 præster kunde kun 21 sige sig fri for utugtige forhold, foranledigede gennem skriftestolen: Af 200 kun 21! Kristne præster! Hører det, alle I askese-prædikanter, hører og forstår! Og har ikke selv Bjørnstjerne Bjørnson offenlig indrømmet, at han i sin ungdom ikke selv har levet efter den moral, han nu forkynder? Men hvad er det så andet end — ja undskyld ordet —: humbug? Men man mener måske,

at man kunde have levet anderledes. Ak ja! vi mennesker „kunde" såmænd ogsaa flyve — hvis vi havde haft vinger! Eller mener man, at man kan gøre bod for sine egne ungdomssynder ved at præke for andre? Mon ikke de unge ville opdage fiffet og i det højeste andægtig lytte til talen — og gå hen og gøre ligeså! for siden, naar de blive ældre eller gifte(!), også at gøre ligeså — nemlig præke for den ny generation? På den måde er hykleriet nemt sat i system, og den asketiske moral ligefrem ypperlig taget ved næsen. — Jeg har under tiden spurgt mig selv, hvorledes det var muligt, at den bestående tilstand kunde fortsættes, ti den forekom mig så oprørende, så modsigende, så hjærneforvirrende vanvittig — navnlig fra et kristeligt synspunkt set; tænk: en kristelig stat med kristelige(!) bordeller — at jeg syntes, at alle alvorlige mænd før måtte skrige sig til døde af indignation, og jeg mente, jeg umulig kunde skrive det alt på den almindelige sløvheds regning. Da talte jeg en gang med en mand — som jeg for øvrigt agter og ærer og skylder så meget — og han sagde følgende: „Hvad trænge de unge mest til: at styrkes i deres modstand mod driften eller det modsatte?" Så velment denne tanke end er, og skønt den rummer en relativ sandhed, har jeg dog heri fundet nøglen til den dybere forståelse af hele det offenlige hykleri. —

Og først når denne tilstand er nået, når alle, mænd som kvinder, kunne indgå legitime forbindelser i begyndelsen af 20-erne f. eks., først da får det „sædelige lighedskrav" berettigelse og betydning. Indtil da er det, som professor Drachmann rigtig har påvist, simpelt hen nonsens. Nu til dags kan en ung pige blive gift, når hun er 18 år f. eks., medens en mand som oftest må vente, til han måske er 36. Og man tænke sig så et 18-årigt barn stille fordring til en mand på 36 om „renhed"! Hvilket vanvid!

Hvorledes derimod det tilstræbte mål skal nås, skal jeg ikke her nærmere komme ind på. Blot dette: Allerede nu er tilstanden i denne henseende bedre i de lavere klasser end i de såkaldte dannede — som her nærmest haves for øje. Læretiden er der kortere, og man opnår hurtigere de normale lønningsvilkår, ligesom også fordringerne til livet ere mindre. Derfor gifter man sig i regelen også der tidligere — noget, kun bornerthed og hensynsløshed kan bebrejde dem; det viser tværtimod deres sundere natur og mindre demoraliserede tankegang. Noget lignende

er det, man må tilstræbe også i de dannede klasser. Lønningsforholdene må her forbedres for de yngres vedkommende, medens de nu alt for meget ere anlagte på anciennitet, d. v. s. på, at man skal lide mangel som ung for siden at få des rigeligere, når man bliver ældre, og på den anden side må fordringerne slås ned. Nu til dags gifter en fader nødig sin datter bort, når hun ikke straks kan få et rigt og konfortabelt hjem med „tykke silkegardiner“ — som den unge mand siger i „En forlovelse“ — og de unge ere måske ofte selv lige så fordringsfulde. Den offenlige mening må her bearbejdes i retning af at lade unge folk arrangere sig i et tarveligt hjem i begyndelsen, indtil lønningsforholdene gøre det muligt for dem at nå samme konfort, som de måske begge have været vante til. Sikkert vil også det, at kvinden opdrages til selvstændigt erhverv, som hun kan fortsætte også efter sit giftermål, her være af uhyre betydning, i det så begge ville kunne bidrage sit til den fælles husholdning. — Men børnene? når de komme? — Ja hidtil har man ganske overladt det til „vor herre“ — eller „storken“, hvornår den behagede at bringe dem og hvor mange. For fremtiden må også her fornuften til dels træde i tilfældets sted — som det allerede for en stor del er sket i Frankrig, hvorfor den franske befolkning, i modsætning til alle andre landes i Evropa, ikke tiltager. —

Men foreløbig gælder det her — som over alt, hvor der tilstræbes en forandring af det bestående — først og fremmest om „bevidsthedernes revolutionering“ — som Henrik Ibsen siger: Samfundet må blive sig bevidst, at her er et problem, en opgave, et samfundsspørgsmål, der i vigtighed kommer næst efter det økonomiske, fattigdomsspørgsmålet, og i virkeligheden nøje hænger sammen dermed — noget man for øjeblikket slet ikke aner eller vil være ved. Og jo mere man lader dette spørgsmål ligge, des mere breder uundgåelig hetærismen sig, og al den anden skændsel og unatur. Og her hjælper hverken askese-prædikanter eller „adresser“ eller politiforordninger. Politiet kan i det højeste flytte den om i en anden gade; men det tjener kun det offenlige hykleri. Derfor er også spørgsmålet om visitation eller ikke-visitation i moralsk henseende komplet ligegyldigt — trods „Albertine“-bevægelsen. Det har alene betydning i hygiejnisk. — Nej her som over alt helbreder man kun et onde ved at borttage dets årsag. Og årsagen er her fra de „købendes“ side som oftest umuligheden af legi-

time forbindelser, og fra de „sælgendes“ i regelen fattigdom og savn.

— Endnu til slutning blot et ord til prof. Drachmann, med hvem jeg ellers væsenlig helt igennem kan sympathisere: Han udtaler sig, som om han mente, at der ikke var nogen grund til at antage, at kønsdriften i sig selv var mindre stærk hos kvinden end hos manden. Jeg tror her det modsatte: Hos manden er for det første en regelmæssig tilfredsstillelse en simpel fysiologisk nødvendighed (sker det ikke vilkårlig og bevidst, sker det uvilkårlig og ubevidst). Hos kvinden eksisterer ikke noget tilsvarende. Dernæst er forplantelses-akten for manden fysiologisk alt, for kvinden — normalt — blot indledningen til svangerskabets fysiologisk langt mere indgribende og derfor for hende langt vigtigere proces. På disse kendsgerninger støtter jeg den antagelse, at kønsdriften hos kvinden er langt svagere end hos manden eller i det mindste optræder på en anden måde, mindre heftig og vedholdende: Hun kan derfor bedre vente. Mon også kvindens kølighed og sikre selvbeherskelse alene skulde kunne skyldes opdragelse og frygt for følgerne — som prof. Drachmann mener — og ikke snarere det, at hun i virkeligheden ikke kender mandens lidenskab eller dog kun i underordnet grad.

S. Hansen.

Det kgl. Theater.

Hostrup: »Under Snefog«. Da Hostrup efter fem og tyve Aars Tavshed i 1880 genoptog sin Virksomhed som dramatisk Forfatter, var de aandelige Strømninger blevne andre. De berømte Ord om »at sætte Problemer under Debat« havde virket befrugtende, og de to store, norske Dramatikeres moderne Skuespil gjort Epoke. Man blev almindelig overrasket ved at se Studenterkomediernes og Sangspillenes skælmske Digter vove sig ind paa Problemdramaernes ujævne Jordsmon og i »Eva« give en Studie efter »Et Dukkehjem«, en Studie, der rummede mange fine Iagttagelser og blev baaren oppe af en alvorlig Overbevisning, men som ikke gjorde ubetinget Lykke, tiltrods for saa fortræffelige Personskildringer som Ægteparret Hatting og Mejeriforpagter Tokslund. Med »Karens Garde« vendte Hostrup tilbage til sin gamle Lystspilform, her var intet Problem, som kunde forstyrre Freden, det var en sommerlys og stemningsfuld Skildring af sjællandsk Provinsliv.

»Under Snefog« har sit store Fortrin i den Stemning, som hviler over det. Der gives strax et helt lidet »Stillebens«billede af Vinterlivet

paa Lykkebjærg, et Liv, hvis Ensformighed behagelig afbrydes af de uforudsete Gæster. Handlingen drejer sig ikke om et egentlig Midtpunkt, Scenerne falder undertiden noget fra hinanden, og de to rivaliserende Journalister virker i Længden for trættende. Stykkets Svaghed er Skildringen af den stakkels Bolette Skjoldborg, der nærer den uberettigede Mistanke, at hendes Mand, den »smukke« Løjtnant, har staaet i et Kærlighedsforhold til en ung Pige paa Als i »64«, og i den Anledning lader sig spærre inde paa sit Værelse uden at se sine Slægtninge i flere Uger, i det hun tager til Takke med den forrykte Maren Smeds Selskab. Hostrup tager i sine sidste to Stykker ikke altid Hensyn nok til det sandsynlige; i »Karens Garde« er f. Ex. Borgmesterindens Intrige for at skaffe Garding ud af Fængslet — en Intrige, hvori Borgmesteren er indviet! — alt for »lavet«; Parallelen hertil i »Under Snefog« er Maren Smeds Indespærring af stakkels Bolette, som bliver proppet med alle Marens taabelige Paafund, der gør hende ganske forrykt. Og er det mon rimeligt, at Familien finder sig i ikke at besøge og se til Bolette i flere Uger, medens den fordrukne Karen skalter og valter, som hun vil?

Har altsaa Hovedhandlingen Mangler, ere de enkelte Scener desto mere tiltrækkende, straalende af Hostrups uudslukkelige Humor og smittende Lune — nu og da med en uskyldig Tilsætning af Satire — f. Ex. den lille Scene i 3dje Akt med Pastor Madsen, der bliver saa dydig indigneret paa »Fremtidens« Redaktionssekretær, som har kaldt ham et Faar (nemlig et af »Fremtidens«, alias Abonnent), men endelig formildes og indbyder de fremmede til Præstegaarden, — og endvidere den pudsige Fejltagelse med Biskoppens Tale, hvori én af de bekendte slemme Latinskoledrenge i Aalborg er Skyld og hvorved baade »Fremtiden« og »Bybudet« narres.

Og saa ender da Stykket hyggeligt og hjemligt i den varme Stue, som Kaminilden oplyser med sit røde, flakkende Skær, mens Sneen har bredt sit hvide Lagen derude. Den unge slesvigske Pige Sigrid Vang, som den forvirrede Fru Skjoldborg havde mistænkt for at være Løjtnantens Datter, skænker den ærlige Forvalter Elsted Haand og Hjærte. Dr. Bygum, den københavnske Docent i Zoologi, der har bragt Klarhed i Bolettes syge, mistænksomme Sind, vil forkorte Husets unge Datter Mathildes kedelige Vinterdage ved at lære hende Matematik, skønt hun har spottet hans Darwinisme. De sidde alle i den store Dagligstue ved den varme Kamin, mens »Talen gaar saa yndig«. Løjtnant Skjoldborg har faaet sin Bolette sund og rask igen, Elsted har vundet Sigrid. Under Bjældeklang kører Kanen for Døren, Afskedens Time slaar for Gæsterne: de to Journalister og Frøken Drossel, der endnu ikke denne Gang fandt nogen Mage, — og med en Sang til Hjemmets og Arnens Pris slutter det fredelige Stykke.

Hvad der bidrog til den store Lykke, »Under Snefog« gjorde, var — foruden en mønsterværdig Iscenesættelse — det dygtige Spil. Den bedste blandt de optrædende var næsten Fru Bloch, der spillede Mathilde med Djærvhed og Friskhed, tiltrods for at Rollen var meget traditionel. De to Journalister vare i gode Hænder hos D'Hrr. Zangenberg og Poul Nielsen, navnlig var den sidstes forkølede Svostrup morsom anlagt. Frk. Anna Petersen, der debuterede som Sigrid Vang, spillede net og utvungent.

C. B.

Georg Herwegh: Opråb.

1841.

Rykker Korsene af Mulde,
nu til Sværd de skærpes skulle,
Himlens Herre, tilgiv du.
Ej skal mer på Vers I jamre,
men på Ambolt Jærnet hamre!
Frelser bliver Jærnet nu!

Eders Ege, Eders Graner —
har I set, hvor Jer de maner,
klædt i Friheds grønt og lyst?
Nej, vor Frihed skal ej dødes,
men før stolt den kan genfødes,
koster det en Helvedsdyst.

Tyske, skimter ej I Målet:
Vor Tids Løsen bliver Stålet,
vi en Jærntid går imod.
Vi som Sold får Dødens Muld kun,
og vort Guld er Aftenguld kun,
og vort rødt er Hjærters Blod!

Rykker Korsene af Mulde,
nu til Sværd de skærpes skulle,
Gud i Himlen, nådig vær!
Hører vore Bål du bruse,
Jærnet gennem Luften suse,
signer du vel vore Sværd.

Ej skal Fred før Frihed tænkes,
ingen Kvinde Manden skænkes,
gyldent Korn ej gro på Land;
og før Sejrens Frihedsrige
ingen Patteglut skal kige
glad ud over Vuggens Rand!

Byerne skal Sorg betvinge,
til fra Muren Frihed svinge
Faner vidt kan over Land.
Til du, Rhin, kan vældig bryde
frem i Frihed, skal du flyde
mat og harmfuldt ud i Sand.

Rykker Korsene af Mulde,
nu til Sværd de skærpes skulle,
Himlens Herre, tilgiv du.
Op mod Tyranniets Rester!
Sværdet og har sine Præster, —
vi vil være Præster nu!

Oversat af

Sophus Michaëlis.

Den svenske Skønliteratur 1887 i Fugleperspektiv.

Af

Ola Hansson.

(Oversat efter Forf.s Manuskript.)

Den nye svenske Skønliteratur afgiver ved første Øjekast et broget og uligeartet Skue, og man spejder forgæves efter Fysiognomi og Karakter i den kaotiske Masse. Men naar man nøje gransker den ene efter den anden af disse mange Bøger, som ere fremkomne paa Markedet efter 1878, vil Massen snart udskille og ordne sig i visse bestemte Grupper, hver med sine Personligheder, Metoder og Karakter.

Først og fremmest har vi August Strindberg. Han staar ensom, for sig selv, fjærnt fra alle de andre. Han var den, som først brød Dæmningerne for Tidsstrømmen, og af alle dem, som ere komne efter, findes der ikke én, som blot tilnærmelsesvis er ham jævnbyrdig, hverken i Tankernes friske, personlige Originalitet, eller i Formens kunstneriske Kraft og Finhed. Han er endnu den forreste blandt de nye Digtere herhjemme, hvad enten han omsmælter sociale Theorier til fin Digtning eller sænker sin Sonde i en indviklet Menneskesjæl eller laaner sit Sprog Naturens egne Farver for at skildre Naturens indre og ydre Liv. Han har de største Synsvidder og det sikreste Overblik, han forener den intuitive Dybde i Syn og Følelse med Skarphed i Detajlanalysen, og han naar sin karakteristiske Storhed i en Novelle som Tilbagefald, hvori han sammensmælter det sociale og psykologiske til et Digterværk, der skælver af personligt Liv. Han er absolut sin egen Mand indenfor Literaturen, uden Paavirkning af nogen og uden nogen Efterfølger. Hver og én af hans Bøger, hans Digtsamlinger og hans Noveller, hans Afhandlinger og Pamfleter, hans Dramaer og Selvbiografier giver Indtrykket af, hvorledes et Menneske med et følsomt og energisk Naturel reagerer, naar han frivillig har stillet sig udenfor Samfundet og givet sig Livet i Vold med Hud og Haar, — en sjælelig Reaktion, der er ligesaa instinktmæssig og nødvendig, som paa det rent fysiologiske Omraade.

Dernæst kommer Fru A. Ch. Edgren. Medens Samtidens hele mangfoldige Indhold omsættes i Strindbergs Digtning, mere eller mindre bearbejdet, er det ikke mer end et eneste Specialomraade af Nutidens Kulturarbejde, som Fru Edgren behandler i sin skønliterære Produktion, nemlig Kvindespørgsmaalet. For Fru Edgren er den rent æsthetiske Interesse underordnet, hun anvender Novellens eller Dramaets Form til at paapege den formentlige eller virkelige Uretfærdighed i Kvindens private og sociale Stilling, og det i den rent praktiske Hensigt at fremkalde en Reform. Fru Edgren er Grundlæggerinden af den svenske Indignationsliteratur, og hun drager nu for Tiden i Slæbetov efter sig en hel Skare af skrivende Damer, som uden at have hendes kunstneriske Talent, drøvtygge det af hende givne Løsen om Kvindens Undertrykkelse og Mandens Usselhed, aandløst som en udenadlært Lektie, salvelsesfuldt som en Præken og pathetisk som et Deklamationsnummer. Hos disse, Kvindespørgsmaalets mindre Gudinder med Fru Alfhild Agrell i Spidsen, mister dette Specialspørgsmaal det eneste, som kunde give det Interesse og gøre dets Behandling i Novelle og Drama berettiget: Sammenhænget med Nutidens andre store Kulturspørgsmaal forsvinder, idet disse Damer savne det nødvendige Overblik; og i Stedet for at skildre Menneske-Skæbner, som bestemmes af dette Problem, Menneskeliv, i hvilke det fremkalder Konflikterne, skriver man en Afhandling med Marionetter og Papfigurer til Bevismateriale. Disse Damers Kompositionsmetode er den samme som Euklides': det gjælder om at kunne slutte med: quod erat demonstrandum, det vil sige, at Mændene ere Uslinge og Kvinderne Martyrer. Æmnet i sig selv er ikke nogen frodig Aare for skønliterær Produktion og denne Indignationsliteratur begynder man, saadan lidt efter lidt, at indregistrere under Kategorien periodisk og kedelig. Man er efterhaanden kommen under Vejr med, at denne Djævels- og Engleteori lugter noget skimlet. Hvor ringe kunstnerisk skabende Kraft dette Kvindeproblem ejer, fremgaar bedst deraf, at det ikke har lokket mere end én eneste virkelig Digter, nemlig Fru Edgren, og at hun allerede nu er ude af Stand til at aftvinge dette Spørgsmaal nogen nye Sider.

Fremdeles er der en Gruppe af yngre Skribenter, Mænd og Kvinder, Medlemmer af det man egentlig forstaar ved det unge Sverig, som, trods mange individuelle Karakterforskelligheder,

dog alle i Teori og Praxis — mer eller mindre konsekvent — hylde den moderne Opfattelse af Skønliteraturen, dens Væsen og Maal som en personlig, kunstnerisk-psykologisk Skildring af Menneskeskæbner.

Til Slutning har vi den store Mængde af ævneløse og Dilettanter, Literaturens Jonglører og Bajadser, Epigonerne og Efterlignerne, de, som ere Ekko af de gamle Mestre eller parodiske Efterabere af de nye, — det hastig forsvindende Skum, som dannes, hvor en gammel og ny Literaturretning mødes og brydes.

* * *

Saadan er den almindelige Gruppering indenfor den svenske Skønliteratur, saaledes som den med stedse større Tydelighed former sig i de seneste Aar. Efter denne Gruppering at give i store Træk en fugleperspektivisk Oversigt over dette sidste Aars skønliteræere Avl med Opsporing og Paavisning af det gjennemgaaende karakteristiske ved den, det er ved Hjælp af Lys og Skygge at udføre et Fysiognomi, i hvilket man i Forvejen kun har draget de grove Linjer.

Det er Reaktionen, som paatrykker Literaturen ligesom alle andre Kulturformer sit Præg, — Reaktionen, under hvilken Udviklingsarbejdet paa alle Omraader stønner som i Mareridt og som ogsaa har gjort Skønliteraturen til en stagnerende Sump. Den fremtræder som en literær Opportunisme. Forfatterne skrive beregnet ligefra Valg af Emne til deres Methode og Tendens. De tinge med deres psychologiske Overbevisning og deres kunstneriske Samvittighed. De ser Livet og Menneskene skjævt i Overensstemmelse med Dagens Mode, og med, hvorledes Publikum vil have det. Deres Skildringer blive derfor i Indhold som i Form en mer eller mindre fuldstændig Efterligning af en svunden Tids og en ældre Slægts Idealer, medens de burde være den levende Generations eget varme, rygende Hjerte. Det er ikke blot de Digtere, som selv have deres Personligheds Rødder nede i det svundne Kulturstadium, hvem dette gjælder, men ogsaa dem, hvis hele Sjæleliv viser sig gjennemsyret af Nutidsaanden.

Disse Forhold har hovedsagelig sin Grund deri, at den svenske Presse for Øjeblikket helt og holdent ligger i Hænderne paa Personer, som repræsentere et svundent Kulturstadium, som i deres bornerede Halsstarrighed og selvkære Misundelighed

endnu ville lede Kulturarbejdet, men som hverken ville eller kunne fatte den nye Tid eller den unge Slægt. Der findes af den Grund ingen moderne Kritik herhjemme, ingen forstaaende eller sympathetisk Kritik. Hermed staar i Forbindelse, at vi savne en overlegen Intelligens, mangesidig og smidig nok til at kunne omfatte alle de andre, lede hver og en i den bestemte Retning og samle dem alle til et stort fælles Maal.

Vi savne med andre Ord en svensk Georg Brandes.

* * *

Jeg vil først omtale tre Forfattere, hvis ifjor udgivne Bøger alle, omend paa forskjellig Vis, give denne literære Opportunisme Udtryk. De indtage alle tre en mere fremskudt Stilling indenfor den nye Digterskole, ihvorvel ingen af dem kan regnes til de helt unge, og hver ejer sin udprægede Kunstnerindividualitet, som de have lagt for Dagen i de Frembringelser af deres Digtning i hvilke de have omsat deres Inderste.

Ernst Ahlgren har i Aaret 1887 udgivet tvende Arbejder, den store Fortælling „Fru Mariane" og Novellesamlingen „Folkeliv og Smaafortællinger".

Denne Forfatterinde har frembragt et Stykke solid Kunst, dels i en Kvindetype, Selma Berg i Romanen „Penge", dels i nogle Smaainteriører fra det skaanske Almueliv i en Skitzesamling „Fra Skåne", hvormed hun debuterede. „Fru Mariane" var en stor Skuffelse for alle dem, der ventede sig en Fordybelse i den psychologiske Undersøgelse og et Fremskridt henimod kunstnerisk Helstøbthed. Bogen var konstrueret, det var det fremherskende Indtryk. Begge de mandlige Hovedpersoner forekom abstrakte, stillede som Kontraster lige overfor hinanden, (hvilket var altfor gjennemført og markeret til at kunne være direkte omplantet fra det virkelige Liv) Personifikationer af visse bestemte Sjæls- eller Tidsretninger. Og Fru Mariane var kun et Legeme som Hylster om en Theori. Hun syntes kun at være der, for at Forfatterinden under Form af en Menneskeskæbne kunde faa et eller andet frem. Det var aldeles haandgribeligt og øjensynligt, at Opløsningen af den Konflikt, hvori Fru Mariane kommer gennem sin Berøring med Børge Olsson paa den ene og Pål Sandell paa den anden Side var just den Theori, det Dogme, som Forfatterinden vilde hævde og fastslaa, fra hvilken

hun var gaaet ud, og i hvis Interesse hun havde formet hele Bogen. Dette lavede strakte sig endogsaa helt ned til Replikerne, som ikke vare naturlige, som Mennesker udtrykker sig, men skrevne med Eftertanke ved et Skrivebord. Børge Olsson var altfor ensidigt udformet omkring et Par Karaktertræk til at kunne gøre Indtryk af et Individ. Pål Sandell skulde vel egentlig være en Type paa den unge Slægts Weltschmertz og Udbrændthed, et Slags moderne Hamlet, en svensk Rudin, men han blev nærmest en Romantikens Epigon. Forfatterinden afgudede øjensynligt Børgetypen altfor meget til under Frembringelsen at kunne staa kritisk over for den, og hendes egen Individualitet umuliggjorde for hende at finde et eneste Punkt, som hun havde fælles med et kompliceret Naturel som Påls, og ud fra hvilket hun kunde trænge ind i, fatte og gengive et saadant. Og da endelig Fru Mariane alene anvendtes til at uddrage en almindelig, fra Begyndelsen af opstillet Theori, blev heller ikke hun noget Individ. Der fandtes ingen Personlighedskærne i hende, ingen Bund eller Midtpunkt, som var det inderste og bestaaende i hende, som kunde give sig Udslag i alle Sjælsmetamorfoserne og blive sig selv under dem alle. Hun falder i mange Stykker, hun er en anden ved Fortællingens Slutning end ved dens Begyndelse, og just Forklaringen af, hvorledes denne Forandring var gaaet til, mangler, Mellemleddene, Overgangene, den psykologiske Detajlanalyse, det vil sige just det eneste, som vilde have kunnet lægge hendes specielle Personlighed for Dagen og lært os at forstaa hendes intimeste Individualitet.

„Fru Mariane“ var ikke en Fortælling ud af Virkeligheden, der havde sin eneste Interesse som saadan, men konstrueret i en vis Hensigt. Dette gjorde, at man spurgte sig selv, hvad det var, Forfatterinden vilde have frem som dens Moral, og saa stod man Ansigt til Ansigt med den literære Opportunisme. Den unge Frue lodses af Forfatterinden forbi alle Fristelsernes Skær, underfuldt ind i den ægteskabelige Troskabs Havn, og præsenteres i et virkningsfuldt Slutningstableau med bengalsk Belysning som de „faste Hjems“ hellige Madonna. Og det er netop den Slags, Folk vil have; det gjør Effekt og varmer Hjærtet.

Bogens Psykologi var overfladisk og for almén, og i kunstnerisk Henseende flød den ud til alle Sider. Der fandtes ingen

Kærne af Liv og Virkelighed, som kunde smæltes og udformes af en Kunstnerindividualitet.

I Ernst Ahlgrens nu til Jul udkomne Samling Smaafortællinger findes derimod nogle fordringsløse Interiører en miniature, af samme Art som i Forfatterindens første Bog, de minde om Kultegninger, simple og sikre Rids i sort og hvidt som et skaansk Landskab ved Vintertid, naar Mulden titter sort frem af den hvide Sne, og Luftens Tone synes at være dannet ved Sammensmæltning af disse to Farver.

Gustav af Geijerstam har ligeledes i det forløbne Aar udgivet to Arbejder: „Tills vidare“, en Novellesamling uden større Betydning, bestaaende af Sager, som forud havde været offentliggjort i Tidskrifter og Kalendere, samt nu til Julen en større Fortælling „Pastor Hallin“.

Denne Fortælling røber meget Slægtskab med Hr. Geijerstams tidligere store Roman „Erik Grane“, ligesom med hans Debutarbejde „Gråkallt“. — Skildringens Æmne er aldeles det samme, og Themaet behandles uden synderlig Variation. Scenen er en svensk Smaastad, Milieuet Bourgoisiets mellemste og højeste Lag, Hovedpersonen en ung Student af denne Samfundsklasse, der anfægtes af religiøse Tvivl, hvorhos i tvende af de nævnte Fortællinger Konflikten voldes af de elskendes forskellige Anskuelser i Trossager. Forfatteren har frembragt dygtige Ting paa dette Omraade, desuden har han i sin Novellesamling „Fattige Folk“ leveret et Par udmærkede Folkelivsskildringer.

Som Kunstner er han naaet højst i Novellen „Forbrydere“, der er som hugget ud i et eneste Stykke Granit, og saa fast i Formen som mejslet Marmor, idet den højsvenske Folkekarakter selv ligesom er vældet ud og har fortættet sig til denne Stil med dens barske Simpelhed og firskaarne Kraft. Forfatterens største og mest kendte Værk „Erik Grane“ er som Kunstværk yderst ufuldkomment, uden Koncentration, „uden Hoved og Hale“, uden Røgt og Pleje i Stilen og uden det første Tilløb til Planlæggelse eller Komposition. Men det har sin store Betydning derigennem, at Forfatteren skildrer en Repræsentant for den unge Slægt og ved denne Skildring fortrinsvis dvæler ved den Side, som er den vigtigste i denne nye Slægts Liv, Kønsspørgsmaalet, samt tager djærvt til Orde for en ny, sand Betragtningsmaade af dette, snart til Kedsomhed drøvtyggede Kapitel.

„Pastor Hallin“ ejer hverken „Forbryderes“ kunstneriske Helstøbthed eller „Erik Granes“ gedigne Indhold. Stilen er ikke detaljeret eller stram nok, de enkelte Partier svulme for stærk op, medens det sammenknyttende Baand hænger slapt. Bogen er som et Bløddyr, en Krop uden Skelet. I Ernst Hallins Liv findes der kun én Konflikt, nemlig mellem hans Barnetro og hans Tvivl. Men denne Konflikt er ikke, i det mindste ikke fortrinsvis, den unge Slægts. Denne Slægt fødes fritænkerisk. Atheismen er den nu opvoxende Generations intellektuelle Atmosfære. De slidende Brydninger, der indvirke bestemmende paa dens Liv, ligge andetsteds, maaske aller mest i det Forhold, som behandles i „Erik Grane“. Men om alt dette, det vigtigste, det mest karakteristiske i Nutidsungdommens Tanke- og Følelsesliv findes ikke et Ord i Hr. Geijerstams sidste Bog. Dette i Forening med, at den er skrevet i en Genre, som stærkt nærmer den til den blotte Underholdningslektures Gebet, gør, at den kan paaregne en særlig gunstig Modtagelse hos det svenske Publikum og hos den svenske Presse, paa samme Tid som den rykker lavt ned som Kunstværk og psykologisk Tidsskildring.

Det bedste af Georg Nordensvans Produktion i afvigte Aar er to Skizzer i hans ved Foraarstid udkomne Novellesamling „Lek“. Den ene hedder „Hur Figge kom hem“, den anden „Figge var kär en gång“. Figge er en ung Stockholmsmaler, Skaaning af Fødsel, ellers naturligvis Pariser, og Bogen af samme Navn, som udkom for et Par Aar tilbage, betegner Højdepunktet af Hr. Nordensvans Forfatterskab. Den er ikke noget dybtgaaende psykologisk Digterværk med minutiøse Analyser, den er simpelt hen et nobelt og stilfuldt Causerie. Men saavel i denne Novelle som i de tvende nævnte Skizzer træder Figge os saa lyslevende i Møde, som om han var en gammel Bekjendt og som om vi befandt os i hans Selskab. Det er én i sin Form fordringsløs, men i sit Væsen gedigen Kunst, og Figge er en af de livskraftigste Personer i den svenske Literatur. De to i Løbet af Aaret udgivne Skizzer ere at betragte som interessante Supplementer til Hovedskildringen. I to til Julen under Titlen „Lifsuppgifter“ udkomne længere Noveller vandrer derimod Hr. Nordensvan gladelig frem paa den gudsnaadelige, af Moderæsonnementer og Ægteskabshistorier tætbefolkede, Alfarvej, som herhjemme fører lige lukt ind i Popularitetens Himmerige.

(Sluttes.)

Strømninger i moderne Biologi.

Den døsigste Flod slikker Pynten bort, kan hule en Bugt i dens Sted og omformer Dag for Dag sit Leje. Træets Dvaleliv er kun tilsyneladende: i dets Rødder og Blade er der ikke den Celle, der er som en anden og sig selv lig et Minut efter; thi dèr som i vort eget Legeme bliver hvert Øjeblik Vidne til et Stofskifte, hvis Stansen er enstydigt med Livets Stansning. — Naar saaledes vi og alt det vi kender, er relativt og foranderligt, hvor vilde det da ikke være en Utopi, Haabet om at finde en dogmefast Form, en snorlige Kanal hvori vor Naturopfattelse kunde hvile ud. Ligesom Naturkræfterne, i sig selv evige og uden Omskiften, er forskellige i deres Virkemaade, er der i de Love, hvori vor Erkendelse symboliserer dem, ikke den Tøddel, ikke det Bogstav, som jo forbliver uforandret. Ikke saa, at en næste Generation visker ud alt det, den forrige skrev. Heller ikke som et Koralrev bygger vor Erkendelse sig op, en ny Etage bare videre paa den døde Kalkstenssokkel tidligere Slægtled har muret. Men som en enkelt voxende Organisme, der ikke er éns i Dag og i Gaar men dog aldrig mister sin Individualitet, fordi hver ny Væxtdel er Fortsættelse og tillige Omdannelse af det, der var. — Saadan er det Slægtens Naturbetragtning har formet sig, og derved bliver det ogsaa forstaaeligt, at der vel næppe er den Tankeretning, som ikke kunde forfølges tilbage saa langt Vidnesbyrd melder om filosofisk Tænkning — selv om den i sin primitive Form var saa forskellig fra dens moderne Skikkelse som Ægget fra det Individ, der udvikles.

Afstamningslæren er ét Exempel af mange.

Mere end et halvt tusind Aar f. Chr. skimter vi den i den ældste græske Filosofi, vag og uklar, en spæd Kim, hvis Væxt kues af Platons Idelære og hvorover den dualistiske Verdensopfattelse fra da af lægger sig med Tyngsel som af evig Sne, dyssende den i et Par tusind Aars Søvn. Paa ny spirer den frem i Brydningstiden efter den store Revolution — fra én Side set selv den mest revolutionære af alle Tanker —, fostret af Lamarcks og senere Geoffroy St. Hilaires biologiske Spekulationer,

af Lægen og Digteren Erasmus Darwins Naturfilosofi, af Goethes dybe Panteisme: En Slyngplante, der omspænder Europas tre Kulturlande og pranger i farveglødende Flor, men hvis Blomster er fyldte og Stænglen urteagtig, en Hypotese bygget mere af apriorisk Ræsonnement end af træfast, empirisk Materiale, og lidet modstandsævnende under Vægten af en Cuvier's autoritetstunge, skarpe Kritik.

Snart 30 Aar er nu forløbne, siden Origin of Species udkom, den Bog, der sikkert er vort Aarhundredes største og mest af alle har bidraget til, at Udviklingstanken, bevidst og ubevidst, er bleven Ledemotivet i den videnskabelige Forskning og den centrale Axe i vor hele moderne Naturopfattelse.

Afstamningslærens Kamp for Tilværelsen er dermed endt, og den Bevægelse har kunnet tage Fart, hvis Maal er videre: Kampen for „the standard of life“ (Spencer), den alsidige Stræben efter at bevare Livsniveauet og højne det til størst mulig Fuldkommenhed.

I. En ny Afstamningslære.

Charles Darwin brød sin Fremtid et straalende Vue mod vor Tankes kimingfjærne Maal: ved Udforskning af Varieringens og Arvelighedens Natur og fælles Virken at lære kende selve Mekaniken i Livets store Udviklingsmaskineri, at se et lovmæssigt Kosmos, hvor Kaos før syntes Hersker.

Naar den tredie Faktor i hans Teori ogsaa — hvad vi skal se undertiden sker hos de Bedste — opfattes som en selvstændig, usammensat Aarsag, kan dette ikke finde Medhold i „Arternes Oprindelse“, hvor det udtrykkelig pointeres, at *Kvalitetsvalget* er en symbolsk Betegnelse for den ved Arvelighedens Hjælp under Konkurrencen opsparede Sum af gunstige Varieringer, — altsaa blot for en Samvirken af Kræfter, hvis Existens ingen betvivler[1]). Det ved sin Simpelhed saa karakteristiske og epokegørende i Darwins Lære er netop, at den uden at suponere nogen mystisk Udviklingskraft viser os, hvilke mægtige Resultater der er fremkomne ved disse to Tandhjuls nøje Griben ind

[1]) Se bl. a. P. 75—76 og 69—106 (D. Overs.), hvor Dw. giver en Karakteristik af sit Udvælgelsesprincip „Natural Selection“.

i hinanden, medens „Kampen for Tilværelsen“, tusindarmet og uden Hvile, regulerer Omdrejningshastigheden og sorterer Raastofferne efter deres Værdi[1]).

En Del af Descendenstankens Tilhængere har imidlertid lige til det seneste draget Selektionsteoriens Rækkevidde i Tvivl, men kun faa har søgt at sætte nogen Forklaring i Stedet. Det, i dobbelt Forstand, største Forsøg derpaa er den fremragende Botaniker Karl von Nägeli's 1884 udgivne Afstamningslærens mekanisk-fysiologiske Teori („Mechanisch-physiologische Theorie der Abstammungslehre“), et Værk, som vakte ikke ringe Opsigt og fyldigst repræsenterer en Gruppe Evolutionister, der indtager en interessant Særstilling overfor den egentlige Darwinisme.

Før jeg giver et Resumé af det for denne Skole mest typiske maa jeg imidlertid flygtig berøre en af samme Forfatter allerede for 30 Aar siden opstillet Teori, der ad rent mekanisk Vej søger at forklare nogle fundamentale Egenskaber og Virksomheder hos selve Livsfunktionernes Bærer Protoplasmaet[2]) og nu er en almindelig antagen „Arbejdshypotese“, vunden ligesom f. Ex. Atomlæren ved Slutninger fra de synlige Fænomener til deres usynlige Aarsager.

Protoplasmaet er, hvad dets danske Navn: Celleslimen antyder, en slimagtig sejg, farveløs Masse, overvejende bestaar det af Æggehvide og Vand, men er iøvrig et i kemisk Henseende meget sammensat Stof. Hvad adskiller nu det levende fra det døde Protoplasma? Den kemiske Beskaffenhed er ens; vi maa da søge Forskellen i Stofdelenes, Molekulernes Bygning og indbyrdes Ordning. Ligesom en mineralsk Opløsning först bliver Krystal i det Øjeblik dens Molekuler — uden at undergaa kemisk Forandring — træder an i bestemte Rækker, sluttende sig tæt til hinanden efter de Materien iboende Love, saaledes maa vi antage, at ogsaa Æggehvidestoffet blot skal organiseres paa en eller anden Maade for at faa Liv og Bevægelighed.

---

[1]) Tankegangen og Bevisførelsen i Darwins Afstamningslære forudsættes her saa indgroet i den dannede Bevidsthed, at en Gentagelse vilde være en Fornærmelse mod Læseren!

[2]) Som bekendt bestaar Organismernes Bygningselementer Cellerne, saa længe de er livskraftige, hovedsagentlig af dette Stof, der oftest omslutter en mere differentieret Del, den saakaldte Cellekærne.

Dets Molekuler tænkes at danne regelmæssig ordnede Grupper af krystallinsk Natur, de saakaldte Miceller[1]), paa hvis stærke indbyrdes Tiltrækning den ejendommelige Egenskab beror, at Protoplasmaet, i Modsætning til andre Slimmasser, trods sin Affinitet for Vand kun indsuger dette, indtil Sammenhængsgrænsen mellem dets Miceller er naaet; det kan altsaa kun svulme op[2]) og fortyndes, ikke opløses. Dets flydende Tilstand hidrører fra, at hver enkelt Micelle omsluttes af et større eller mindre ved Tiltrækning bunden Vandbælte ligesom — for at drage en dristig Parallel — de enkelte Himmellegemer omsluttes af Atmosfæren. Celleslimens Bevægelighed maa antages at bero paa en med dens sammensatte Karakter godt stemmende yderst ustadig Ligevægt, d. v. s. den ringeste Forandring og det mindste Overskud af Kraft bevirker en almindelig Forskydning af Micellerne; — er Paavirkningen saa stærk, at den bliver meget voldsom og Organisationen brudt, indtræder Døden. — Disse smaa, i alt Fald foreløbig usynlige, Molekulgrupper er med andre Ord Livets Kraftcentra og enhver af dettes Former og Funktioner det synlige Udslag af en hos dem tilsvarende Struktur og Ordning, hvorved deres kemiske og fysiske Kræfter kommer til at virke paa et bestemt Sæt.

Paa denne her kun løselig skematiserede Teori baserer Nägeli for en stor Del sin Afstamningshypotese, hvis væsentligste Indhold er følgende: Descendenslæren hviler i Modsætning til Skabelselæren paa det for al Erkendelse nødvendige mekaniske Princip: Aarsagsloven eller Loven om Kraftens Bestaaen.

Det organiske Livs Oprindelse af den uorganiske Materie og dets videre Udvikling maa i Følge denne Lov anses for et Faktum, der har fundet og stadig finder Sted. — Darwin opstillede ganske vist et mekanisk Udviklingsprincip, *Kvalitetsvalget;* men idet han gjorde dette til Drivkraften i Stedet for blot at lade det forklare Stamtræets mange Afbrydelser, begik han en logisk Fejl: Konkurrencen i den stadige Tilværelseskamp har jo ikke frembragt Træets Grene men kun været den Gartner,

---

[1]) Af mica: en Krumme, Smule.

[2]) Naar tørre, indskrumpede Planter, f. Ex. Mosser og Laver, pludselig svulmer stærkt op efter en Regnbyge, er det fordi deres utallige Miceller suger Vand til sig, hvorved Afstandene mellem dem naturligvis bliver større, d. v. s. hele Legemet udvides.

der stadig beskar det. „Børn, der daglig se Gartneren ved sit Arbejde, kunne vel tro, at han er Aarsagen til at Grene og Kviste skyde frem“ — vi maa søge en anden Faktor.

Ligesom Darwin gaar vi ud fra en ubestridelig Kendsgærning: den individuelle Varieren. Denne kan tænkes enten at være en Følge af Omgivelsernes, Mediets skiftende Paavirkning, altsaa vilkaarlig — saaledes som Darwin opfattede den; men Udviklingen maatte i saa Fald lige saa godt være gaaet i tilbageskridende Retning som fremad; eller (og det er Nägelis Anskuelse) den er et bestemt Resultat af indre, Protoplasmaet iboende mekaniske Kræfter, der fører udelukkende eller dog fortrinsvis til større Fuldkommenhed, idet vi ved dette Begreb forstaar Organisationsfuldkommenhed, det vil sige en stærkt gennemført fysiologisk Arbejdsdeling og tilsvarende forskelligartet Bygning (Slimdyret — Mennesket), hvorimod Tillæmpningsfuldkommenhed findes paa alle Udviklingstrin. (Som Illustration til de to Sider af dette Begreb bedes Læseren sammenligne f. Ex. et fritlevende, højt organiseret Leddyr som Honningbien med en efter Snyltelivet tilpasset, blind, lemme- og mundløs Indvoldsorm. Begge kan være lige fuldkomne Væsner — blot efter forskellig Maalestok!)

Tillæmpningen — den gunstige Varieren, der er Betingelsen for, at et Kvalitetsvalg overhovedet kan gribe ind og lade den nedarves — bevirker kun en hensigtsmæssig Omformning af den ved indre Aarsager fremkomne Organisationstype, men kan ikke føre denne ind paa nye Baner, og er derfor en underordnet Faktor.

En Mangel ved Darwins hele Fremgangsmaade er, at han har set for meget paa de ydre Virkninger uden at eftersøge deres indre fysiologiske Aarsager[1]). Rigtignok kender vi aller mindst netop til dette vigtigste Punkt: de usynlige Deles Natur og Virken; men selv om Erfaringens Grænse slipper, maa vi alligevel gaa videre ad Reflexionens Vej, hvis vi skal naa et tilfredsstillende Resultat — det vil sige: en Udviklingsteori støttet paa molekularfysiologiske Love.

En saadan maa begrundes først og fremmest paa følgende: Der er ét Stadium, hvor alle Organismer har samme ydre

[1]) Det er her som paa de nærmest følgende Sider bestandig Nägelis Meninger der fremsættes.

Præg, nemlig Æget, og dog maa vi anse et Hønseæg for lige saa afvigende fra et Frøæg, som Hønen er forskellig fra Frøen. Med andre Ord: potentielt indeholder hvert befrugtet Ægs Protoplasma en Organismes bestemte Artspræg, endog dens individuelle Egenskaber.

Nu véd vi fra det daglige Livs Erfaring, at Arveligheden er gennemgaaende lige stor fra fædrene og mødrene Side — selvom Æget er 1000 Gange saa stort som Sædlegemet (i Almindelighed er Forskellen endnu større!); vi maa altsaa antage, at kun en ringe Del af Ægets Protoplasma — i det nævnte Tilfælde én pro mille — er Bærer af de Arten og Individet bestemmende Egenskaber og sondrer derfor mellem denne: „Idioplasmaet"[1]) og en større, ernærende Masse: Næringsplasmaet („Stereoplasmaet").

Da Legemets øvrige Celler imidlertid er fremkomne ved simple Delinger af den befrugtede Ægcelle, og da enhver Legemsdels Varieren kan nedarves, er vi berettigede til at generalisere denne Sondring og kommer altsaa til det Resultat, at enhver Del af en Organisme, enhver existerende Celle bestaar af disse to Substanser — hvoraf imidlertid kun den mindste Del, Idioplasmaet, her har Interesse, fordi kun Forandringer i dette nedarves; i modsat Fald vilde det jo i Følge den nævnte Størrelsesforskel mellem Sexualcellerne være aldeles ubegribeligt, hvorfor Afkommet ikke arver langt flere Egenskaber fra Moderen end fra Faderen. Idioplasmaets Arvelighedstendens fremfor Næringsplasmaet maa bero paa dets mere konservative fysiske Natur, idet det er opbygget af tætstillede, vanskelig forskydelige Miceller, som hver har sin særlige, ved de molekulære Kræfter bundne, Struktur og Stilling i Forhold til Naboerne — en mekanisk Organisation saa fast, at den som et indre usynligt Anlæg bestemmer hele Organismens (legemlige og aandelige) Præg. Idioplasmaet voxer naturligvis under hvert Individs Udvikling, hvilket kan ske dels ved at de ældre Miceller forstørres under Assimilationen[2]), dels (og dette er det hyppigste) ved at nye dannes og indlejres mellem de ældre.

---

[1]) Af det græske Ord Eidos: Billed, Form. Idioplasma betyder altsaa egentlig det formende Stof.

[2]) Organismens Optagelse af Fødens fordøjelige Dele og disses Omsætning i organisk Væv (Muskler, Nerver etc.).

Saa længe Nymicellerne rangeres i den stedfindende Orden uden at bryde Rækkerne, forbliver Artens Egenskaber uforandrede, hvad man har Exempler paa i visse Dyre- og Planteformer, der gennem lange Perioder har bevaret samme Udseende. Indlejres de unge Miceller derimod i nye Retninger, maa de molekulære Kræfters Virkning blive en anden, Individet forandres og ved Nedarvning Arten.

Nägeli drøfter meget vidtløftig Idioplasmaets Struktur og drager den Slutning, at det gennemtrænger hele Organismen som ét sammenhængende uendelig fint og kompliceret Netværk. Lad os nu se, hvorledes han forestiller sig, Udviklingen er gaaet og stadig gaar for sig, dreven frem af *en indre, mekanisk Evolutionstendens.*

Som berørt hævder han primitive Organismers Selvdannelse (Generatio æqvivoca), ikke som et erfaringsmæssigt Problem, hvorover Experimenter vil kunne skaffe os Klarhed, men først og fremmest som et Faktum, der med logisk Nødvendighed resulterer af Loven om Kraftens og Stoffets Bestaaen. Ingen kendte Organismer — hverken de laveste Planter eller Dyr eller som Haeckel antager, fælles Urformer for disse to store Stammer — kan være opstaaede spontant; dertil er deres Bygning alt for differentieret! De spontant opstaaede Organismer — Nägeli kalder dem „Probier“, d. v. s. „de første levende“ — maa være fuldstændig ensartede, strukturløse Æggehvideklumper, saa smaa, at vi ikke kan se dem med det stærkeste Mikroskop, ligesom der faktisk existerer Bakterier, hvis Existens vi imidlertid paa Grund af deres ringe Størrelse kun kan slutte os til fra deres Virkninger.

Medens Micellernes Ordning hos Probierne fra først af betinges af de ydre Kræfter[1]): Næringens Beskaffenhed, Klimaet etc., indlejres de ved Assimileringen nydannede Miceller efterhaanden paa en stadig mindre vilkaarlig Maade, fordi de ældre, hvor de er tættere samlede, vil virke som Tiltrækningscentra. Derved indtræder Differentieringen mellem det stærkt vandholdige, let forskydelige Næringsplasma og Idioplasmaet, der paa Grund af sin faste Struktur ligesom et Skelet afgrænser de Baner, ad hvilke fra nu af Slægtens Udvikling maa gaa.

---

[1]) Udhævet i Ref.

Paa Grund af Dannelsesplasmaets stadige Væxt under denne, maa dets indre molekulære Kræfters Samvirken nødvendigvis blive mere og mere kompliceret; — men dette er enstydigt med, at Organismerne maa skride frem mod større Organisationsfuldkommenhed.

Med Nägelis egne Ord: „I det ved Selvdannelse opstaaede primitive Protoplasma er Micellernes Ordning ganske regelløs, da de jo er vilkaarlig sammenhobede ved ydre Omstændigheder. Samtidig med at det begynder at voxe ved Indlejring af nye Miceller, begynder de indre Kræfters omdannende Virksomhed. Micellerne ordnes i Grupper, hvis Konfiguration mere og mere (alt som den vinder i Fasthed) betinges af deres egen Natur og nødvendig maa føre til større Micelgrupper, bestaaende af talrigere og mere uensartet ordnede Skarer. Dette er Idioplasmaets Fuldkommengørelse eller stigende Differentiation paa Grund af indre Aarsager.“ „Den (under Slægtens Udvikling) voxende organiske Substans, i hvilken Virkning altid bliver Aarsag til en ny Virkning, forestiller altsaa ikke blot et *Perpetuum mobile*, idet der stadig bydes den Kraft og Stof ude fra, men, i Følge indre Aarsagers Virken, tillige et *Perpetuum variabile*. Paa Grund af de indre Aarsager forandres Substansen hos Urvæsnernes Efterkommere bestandig, varede end Slægternes Følge evig.“

Spille de ydre Forhold, Mediet, da ingen Rolle i Slægtsudviklingen? Ikke nogen saa fremtrædende som almindelig antaget. Af Betydning for os er jo kun de konstante Varieringer, d. v. s. de Forandringer, der holder sig, selv om deres Aarsager ikke længere er direkte virkende, de altsaa, som nedarves, som er ledsagede og betingede af Forandring i Idioplasmaet. Vexlen i Næring, Klima, og lignende ydre Indflydelser bevirker imidlertid kun forbigaaende, individuelle Karakterer, Forandring i Næringsplasmaet, der jo ikke nedarves; en saadan Paavirkning er altsaa ikke nogen Udviklingsfaktor, selv om den vedbliver gennem nok saa mange Generationer.

Næringen spiller, i Slægtens som i Individets Udvikling, ingen anden Rolle end at yde de indre Udviklingsaarsager Stof og Kraft. Disse er bestandig i Virksomhed, selv om Resultaterne længe kan være skjulte for os. „Den sædvanlige Betragtningsmaade, som kun vurderer Forandringen efter de synlige Kendemærker, ligner den Historieskrivning, der fortæller om Krige og Erobringer, om Revolutioner og Kongerækker, men

ikke bekymrer sig om den jævne, stadige Udvikling, der gaar for sig i Landets Indre og bestandig omdanner Individernes Liv og Sæder.“ Kan denne indre Forandring ligge skjult længe som Anlæg i Idioplasmaet, kan den til Gengæld ogsaa pludselig bryde kraftig frem som en opsparet Spændkraft. Særlig iøjnefaldende vises dette af de Varieringer, der simultant kan fremkomme i enkelte Dele af et ellers normalt Individ. Saaledes nedstammer alle de i Europa plantede „fyldte“ Hestekastanjetræer fra et eneste Træ — i Genève — hvor én Gren pludselig bar fyldte Blomster; da de ydre Betingelser maatte være ens for alle Træets Dele, har vi her et Exempel paa arvelig Forandring, der kun kan skyldes indre, selvstændige Kræfter, som har ændret Strukturen i den paagældende Del af Plantens Idioplasma. Enhver Gartner vil kunne fremføre mange lignende Beviser.

De ydre Aarsager Nägeli imidlertid indrømmer Ævnen til at fremkalde konstante Varieringer er hvad Tyskerne sammenfatter under Benævnelsen „Reiz“, d. v. s. Organismernes Reaktion mod en bestemt ydre Pirring. Denne maa gentages flere Generationer igennem paa samme Sted, for at Varieringen kan blive arvelig eller, med Nägelis Betegnelse: for at der kan opstaa tilsvarende Forandringer i Idioplasmaet. De utallige hensigtsmæssige Organisationsforhold, vi med ét Ord kalder Tillæmpninger, er direkte Resultater af saadanne ydre Paavirkninger af en eller anden Art, direkte molekulære Forandringer i Idioplasmaet uden Darwins Konkurrenceprincip som nødvendigt Mellemled.

Jeg skal senere ved nogle Exempler nærmere belyse dette Punkt, der saa iøjnefaldende viser Modsætningen mellem Darwins og Nägelis hele Betragtningsmaade.

Med den sidste Forskers egne Ord er Afvigelsen i al Almindelighed denne:

„Efter Darwin er Varieringen den bevægende Aarsag, Selektionen den styrende og ordnende; men efter min Opfattelse er Varieringen baade det bevægende og det styrende Moment[1]). Efter Darwin er Selektionsteorien nødvendig: uden den kunde en Udvikling mod det mere fuldkomne ikke finde Sted, og Organismerne maatte forblive i omtrent samme Tilstand. Efter min Anskuelse influerer Konkurrencen kun paa de mindre-

---

[1]) Udh. i Ref.

levedygtige, men er ganske uden Indflydelse paa Udviklingen af alt mere fuldkomment og tilpasset." Og et andet Sted, ligeledes generaliserende: „Uden en indre nisus formativus (Evolutionstendens) vilde Organismerne endnu have været Probier, blot i forskellige Tilpasningsvarieteter."

* * *

Et kortfattet Resumé som dette af en Teori, der i Originalen udvikles paa 5—600 Sider, uddyber naturligvis Skyggerne i Nägelis Hypotese: dens abstrakte spekulative Deduktioner — og kan kun give en mat Reflex af den om sit Maal klart bevidste Erkendelsestrang, der præger hans Værk med ægte Glans. Thi det synes mig ikke mindst genialt hos Nägeli, at han saa dristig har styret mod den biologiske Forsknings yderste Grænser: en filosofisk Naturerkendelse, der, om den end ikke kan afsløre nogen sidste Aarsag, dog simplificerer Livsfunktionerne til Molekulbevægelser og Udviklingsfaktorerne til faa mekaniske Kræfter. Om han ikke selv har kunnet naa et saa uendelig fjærnt Maal er vel undskyldeligt! Han har dog sikkert ført os et Stykke videre henad Vejen.

Et andet Spørgsmaal er det imidlertid, om han ikke fra sit Nebobjærg har set det Fremtidsland, han peger mod, under en skæv Synsvinkel og kortlagt det med fortrukne Konturer. — Her er naturligvis ikke Tale om at begynde nogen indgaaende Drøftelse af Nägelis Hypotese men kun om at stille den i Relation til Darwins, paavise de mest gennemgribende Afvigelser og fremsætte de Indvendinger af mere almen Natur, der er anførte mod den. — Disse kan grupperes om følgende Hovedpunkter: Opfattelsen af Kvalitetsvalget men fremfor alt af Varieringens Natur, specielt Tillæmpningens. (Nägelis Opfattelse af Arvelighedsproblemet skal vi i næste Afsnit komme nærmere ind paa, end det vil ske her, hvor de for hans Teori særlig typiske Udviklingsprinciper undersøges).

Naar Nägeli siger, at Konkurrencen kun kan beskære Organismernes Stamtræ men ikke er *direkte* Aarsag til de nye Skuds Dannelse, er dette selvfølgelig utvivlsomt — men lige saa urigtig er hans Hentydning, at Darwin skulde have begaaet hin barnlige Fejltagelse: ikke at skælne mellem Varieringens Aarsager og Virkninger! Thi, som før bemærket, Kvalitetsvalget opfattedes i

hvert Fald ikke af Darwin selv som nogen direkte Drivkraft eller skabende Aarsag men som en nødvendig, sekundær Faktor, der opsummerer og bevarer de én Gang fremkomne Varieringer. For at blive i Gartnerlignelsen: det er naturligvis rigtigt, at Kvalitetsvalget kun har beskaaret det organiske Stamtræs Grene og ikke frembragt en eneste ny Kvist; men naar en Tjørnehæk stadig beklippes paa Siderne, voxer den alene i Toppen, og dens Form bestemmes dog altsaa af Havesaxen, lige saa vel som Tjørnene paa Eremitagesletten kun er blevne Træer, fordi Hjortene bestandig har afgnavet deres nederste Skud. „Med et billedligt Udtryk kunde man sige, at Kvalitetsvalget Dag for Dag, Time for Time, den ganske Verden over, nøje vogter paa selv de aller mindste Varieringer, forkastende de daarlige, bevarende og samlende alle de gode; taust og umærkeligt . . . .“ (Arternes Opr. p. 102). „Forkastende . . . . bevarende og samlende“ — ikke fremkaldende. Thi et helt andet Spørgsmaal er det, hvorledes Varieringerne opstaar.

Darvin vilde ikke give noget fuldtud afgørende Svar derpaa, da et saadant efter hans Formening maatte baseres paa et større Materiale af Forsøg og Iagttagelser, end vi foreløbig raader over; imidlertid hævder han som bekendt, at vi paa Grundlag af vor nuværende Viden dog er berettigede til at anse ydre Kræfter for de Aarsager, der fremkalder arvelige Varieringer — dels ved at indvirke direkte omdannende, dels ved at betinge større eller mindre Brug af de enkelte Væv og Organer (Øvelsens Betydning). Det Problem, som rejser den egentlig afgørende Modsætning mellem de to Afstamningsteorier er netop dette — Mediets Indflydelse. Bestemt formuleret: Er Arternes Oprindelse et Resultat af Vexelvirkningen mellem Organisme og Omverden eller er den en mekanisk Udfoldelse af en den organiske Materie iboende Evolutionstendens? Darwin og Spencer staar som Repræsentanter for den første Anskuelse, Nägeli, Embryologen Køelliker o. fl. hævder det sidste. — Modsætningen træder skarpest frem, hvor Nägeli paralleliserer sit Afstamningsprincip med Selektionsteorien: Efter denne vilde den nuværende organiske Verden kun være „en enkelt tilfældig Realisation af et uendeligt Antal Muligheder, maaske alle prøvede — og kasserede som ubrugelige paa nær denne ene, der var levedygtig, fordi den var mest hensigtsmæssig. Dette har vakt Anstød som et Spil af blinde Naturkræfter“. Til den sidste

Passus bemærker Nägeli, at da vi overalt maa stanse ved en første ukendt Aarsag, er for saa vidt hele Naturordenen blind d. v. s. uforstaaelig; det hvorved Selektionsteorien imidlertid støder vor Erkendelsestrang er, at den „indrømmer Tilfældigheden saa stort Spillerum ogsaa ved Naturens højeste Former og mest sammensatte Organisationstrin.“ — Hertil maa spørges: Hvad vil det sige, naar Darwin taler om „tilfældig“ Variation o. l.? Simpelt hen, at han ikke kendte dens Aarsager, eller at disse var for kombinerede, uensartede eller Beviset uvedkommende til at opregnes for hvert enkelt Exempel. Og dernæst: Frembyder maaske Nägelis Princip noget Fortrin paa dette Punkt? Vi skal se: „Efter Teorien om den direkte indre Udvikling er Organismernes Bygning og Funktion i sine Hovedtræk et nødvendigt Resultat af de Substansen (ɔ: Idioplasmet) iboende Kræfter og derfor uafhængig af ydre Tilfældigheder. Selvom de klimatiske Forandringer og Organismernes geografiske Udbredelse i tidligere Perioder havde været helt anderledes, end Tilfældet var, maatte Organisationstrinene dog alligevel være blevne netop som de er[1]), og heller ikke Tillæmpningen kunde være bleven synderlig afvigende. Derved kommer Organismerne til at ligne den anden Klasse af Materiens individualiserede Former, Krystallerne, hvis Bygning ligeledes væsentlig afhænger af den krystalliserende Masses egne Kræfter og kun i uvæsentlige Forhold betinges af ydre Omstændigheder“. Analogien lyder tiltalende for vor Trang til at se ensartet Regelmæssighed overalt i den Natur, vi har saa svært ved at faa lagt til Rette paa Logikens Spændebrædt; men Analogier bliver let farlige Præmisser, og en Konklusion som den, at ganske andre Forhold end de, der herskede under Jordens Udviklingshistorie, ikke vilde have forandret Organismernes Bygning — det vil sige, at ganske forskellige Kræfter vilde (i Hovedtrækkene) have haft ens Virkning — en saadan Konklusion er a priori lidet overbevisende! — Men selv om man alligevel antog Nägelis Udviklingsprincip, vilde saa „Naturkræfternes blinde Spil“ være undgaaet? Nej, ogsaa for „Probierne“ staar uendelig mange Muligheder aabne, hvoraf kun én er realiseret. *Tilfældighederne* driver sit koglende Spil strax paa Livets Tærskel og dermed har de én Gang faaet Ind-

[1]) Udhævet i Ref.

pas i den organiske Verden, gennemtrængende den som en Snyltesvamps usynlige Fletværk, der fra Frøet æder sig frem i hver Del af den opvoxende Plante. — Probierne dannes, formoder Nägeli, snarest i porøse Ler- og Sandmasser, hvor Fugtighed opsamles, hvor altsaa faste, flydende og luftformige Elementers molekulære Kræfter samvirke. Nogen bestemt Varmegrad gør disse Væsner ikke Fordring paa for at blive Verdensborgere: de dannes baade i de tropiske Lande og under vore Breddegrader. De er Protoplasmaklumper med en i Begyndelsen fuldstændig ensartet Bygning og antager først under de ydre Kræfters Paavirkning (Næring, Klima etc.) en bestemt indre Struktur — saaledes siger Teorien. Men hvor mange forskellige Kombinationer af Idioplasmamiceller maa da ikke dannes som Resultat af de forskellige Omgivelser? Tilmed ophører disses Indflydelse jo først gradevis, alt som Idioplasmaets Bygning vinder i Fasthed, og naar dertil kommer Nägelis Paastand, at Probiernes Selvdannelse har funden Sted lige siden Jordskorpens Størknen begyndte, og stadig fortsættes rundt om paa vor nu saa forskelligartede Klode — vil, rent apriorisk set, Sandsynligheden for utallige fra først af divergerende Udviklingsretninger være indlysende, og Organismernes fælles Præg bliver uforklarligt. — Antager man derimod, at generatio æqvivoca har fundet Sted en Gang i Jordens Ungdomstid d. v. s. paa en nys størknet Klode, hvorfra varme Dampe udstraalede i Verdensrummet, fortættedes og dannede et stort Urhav — antager man, at Livet spirede frem dér, medens de ydre Kræfter altsaa endnu var ensartede — saa forstaar vi, at dets utallige Former breder sig fra en fælles Stamme[1]). Og naar Nägeli ikke kan se andet, end at de første Væsner maatte til evige Tider forblive lige lavt organiserede saafremt en indre Udviklingskraft ikke drev dem fremad, tager han ikke Hensyn til den begyndende Differentiation i Jordskorpens Ydre, Sondring i klimatiske Bælter osv.; dog maatte naturligvis Jordens Udvikling fra en ensartet til en uensartet Materie indvirke paa de strukturløse Urvæsner netop som Nägeli forlanger: mod større Organisationsfuldkommenhed; det vil sige, mod mere uensartet og mangfoldig Bygning og Funktion. For Selektionsteorien bliver der

[1]) Selvfølgelig er det først og fremmest Arveligheden, der forhindrer aldeles regelløs Varieren. Men derom senere.

saaledes ikke noget ulogisk i Livsformernes, som Regel, stigende Differentiation fra en oprindelig usammensat, homogen Tilstand — saa lidt som der er noget ulogisk i Laplace's Hypotese om vort Solsystems Dannelse[1]). Jeg nævner Laplace, fordi jeg ved Læsningen af Nägelis Fremstilling af „Generatio aeqvivoca" fik det Indtryk, at han har stræbt at opstille et mekanisk Udviklingsprincip for den organiske Verden i Lighed med den store Astronoms for den uorganiske; at Nägelis Spekulationer over Livets Udformning af Materien i Virkeligheden er Laplace under Mikroskopet, hans „Probion" en Mikrokosmes Spejlbillede af Urtaagens Makrokosme — samme Kræfter virkende i det uendelige Stores og usynlige Mindstes Verden. I Nägelis øvrige Teori tager dette Afsnit sig imidlertid ud som en fremmed Splint i et Mosaik; for medens Laplace lader det ene Solsystem vedblivende influere paa det andet og Darwin-Spencer, i Analogi dermed, gør Vexelvirkningen mellem Individet og Omgivelserne til den organiske Udviklings Drivhjul, betragter Nägeli jo (ellers) denne som en Maskine, der er causa sui, sin egen Aarsag; — men Konsekvensen vilde da have været ogsaa at betragte Probierne som uafhængige af Mediets Indflydelse. Rigtignok vilde han derved selv have begaaet samme Forsyndelse mod Aarsagsloven som Skabelseslæren: at etablere et noli-me-tangere mellem den uorganiske og den organiske Verden — og dette vilde jo være dobbelt ulogisk, naar man først antager Organismernes Selvdannelse af den uorganiske Materie! Imidlertid: drages denne Konsekvens ikke, er egentlig hele en garde Stillingen mod de „ydre Tilfældigheder" gjort uholdbar.

Jeg kan ikke nægte Læseren den Fornøjelse her at indskyde et Citat af den store engelske Zoolog Thomas Huxley. — Ordene er fra det Kapitel i Charles Darwins Autobiografi og Breve, der handler om „Origin af Species", og er rettede mod dem, der endnu angriber Darwin for, at hans Lære skulde give alt i *Tilfældighedens Vold*. Jeg anfører dem ikke for at argumentere mod Nägeli, der tager Ordet „tilfældig" i dybere, rigtignok altfor abstrakt Forstand, — men som Huxleys Gensvar til overfladiske Lægprædikanter, der med fraseladede Pap-machékanoner

[1]) Smlgn. — foruden „First Principles" II — Herbert Spencers ypperlige og letlæselige lille Afhandling „Fremskridtets Lov" i: Mindre Afhandlinger. Paa dansk ved H. Høffding.

tordner løs mod *Darwinismens forfærdelige Vilkaarlighed.* Disse Mennesker præker jo selv den gamle Overtro paa et blindt Tilfælde, der ikke existerer uden i deres egen Fantasi, siger Huxley — og han fortsætter: „Den eneste Troshandling, Naturvidenskaben fordrer af sine Tilhængere, er Bekendelse af Lovmæssighedens Universalitet og absolute Gyldighed altid og overalt — Bekendelse af Aarsagsloven. Denne Bekendelse er en Troshandling, fordi disse Slutningers Sandhed i Følge Sagens Natur ikke kan bevises. Denne Tro er imidlertid ikke blind men fornuftmæssig, fordi den uden Undtagelse bekræftes af Erfaringen og danner den eneste sikre Grundvold for al Handling.

Hvis en af de Godtfolk, hos hvem vore tidlige Forfædres Kultus af det blinde Tilfælde endnu florerer saa kraftig, skulde komme i Nærheden af Havet, naar det blæser en frisk Kuling, lad ham da gaa ned til Stranden og betragte Skuet. Lad ham lægge Mærke til den uendelige Form- og Størrelsesforskel hos Bølgerne ude paa Dybet eller i de skummankede Søers Krumninger, naar de slaar mod Klipperne; lad ham lytte til Smaastenenes Brusen og Raslen, medens de rulles ind og rives tilbage ad Havstokken — eller se paa Skumflagerne, Vinden driver hid og did — eller paa Farvespillet en Solstraale fremkalder, naar den falder paa deres Boblemyriader. Visselig vil han da her — om noget Steds — sige, at Tilfældet er Hersker og høje Knæ som én, der er naaet ind i sin Guddoms Allerinderste. Men den naturvidenskabelig Dannede véd, at her — som overalt — hersker der fuldstændig Lovmæssighed, at der er ikke én Krumning i Bølgerne, ikke én Lyd i den larmende Symfoni, ikke ét Regnbueglimt paa en Skumboble, som er andet end den nødvendige Følge af bestemte Naturlove, og at fysisk-matematisk Dygtighed i Forbindelse med tilstrækkelig Kendskab til Forholdene vilde kunne forklare ja endog forudberegne hver eneste af disse „tilfældige“ Begivenheder.“

Sandhedsdybe, storslaaede Ord, der i al deres Simpelhed formaar samtidig at vække klare Tanker og rige Stemninger. — En Filosofs *Sange ved Havet.* — —

Men tilbage til Nägeli!

En anden Hovedindvending mod hans Hypotese er, at den ikke i ringeste Grad forklarer det, som stærkest af alt kræver en Forklaring, det, som er den mest iøjnefaldende Ejendommelighed hos et organisk Individ netop i Modsætning til det uor-

ganiske: Krystallen — de vidunderlig smukke Tilpasningsforhold vi finder over alt, og hyppigere jo længere Biologien rykker frem med Spørgsmaalet „Hvad kan det nytte?", der siden 1859 har været den Hammer, hvormed Naturens ædleste Skatte er bragte for Dagen! Ogsaa før „Origin of Species" udkom, spurgte man saaledes; — men der er den himmelvide Forskel at Spørgsmaalet først gennem Darwins Selektionslære er bleven videnskabelig begrundet, grundet paa Aarsagsloven, idet man tidligere paa teleologisk Vis opfattede selve det „formaalstjenlige" i et Bygningsforhold som tilstrækkelig Forklaring uden at søge de dybere, virkelige Aarsager. Der er den Forskel, at Organismernes Hensigtsmæssighed var et Under og derfor „des Glaubens liebstes Kind", medens vi nu forstaar den som et naturnødvendigt Korrelat til det store Livsprincip Kampen for Tilværelsen, overfor hvilket „hensigtsmæssig" ikke betyder andet end levedygtig[1]).

Det er, ogsaa i psykologisk Henseende, interessant at lægge Mærke til den forskellige Maalestok de to Repræsentanter Darwin og Nägeli anvender ved Vurderingen af det organiske Nytteprincip. Før „Origin af Species" udkom, skriver Utilitarianismens Landsmand (i de nys udgivne „Breve") „. . . Jeg er altid bleven slaaet af saadanne Tillæmpninger, og førend de kunde forklares syntes det mig næsten spildt Møje at ville bevise ved indirekte Sandsynlighed, at Arter er blevne forandrede"; — for Nägeli derimod er Tillæmpningen en Faktor „af underordnet Betydning", som kun kan modificere men ikke udvikle en Bygningstype. Ham er Selektionsteorien utilfredsstillende, fordi den efter hans Mening ikke hjælper til at forklare Dyrenes og Planternes mest oprindelige, saakaldte „morfologiske" Karakterer; thi disses Nytte under Organismernes Kamp for Tilværelsen er os oftest ubegribelig, og den Paastand, at Kvalitetsvalget skulde have fæstnet og uddannet dem, derfor lidet sandsynlig. Men i den organiske Verden er netop disse unyttige, typiske Karakterer, hvad Konturerne er i en Tegning: de faste Linjer, hvor Lys og Skygge brydes kraftigst; Tillæmpningen giver kun Mellemtonerne. Omtrent saaledes ræsonnerer Nägeli.

---

[1]) Naar jeg siger, at vi nu forstaar de hensigtsmæssige Bygningsforhold, tænker jeg selvfølgelig kun paa deres naturlige Tilstedeværelse men ikke paa hvert enkelts Tilblivelseshistorie.

Lad mig ved et Par Exempler illustrere det mislige i denne skarpe Sondring mellem unyttige (rent morfologiske) og hensigtsmæssige (fysiologiske) Egenskaber. De fleste har maaske en Gang i Skoletiden følt det besværligt at skulle lære om „ligeribbede“, „fjerribbede“, „haandribbede“ . . . Blade, idet de ikke forstod, hvilken særlig Betydning det havde, om Bladribberne løber paa den ene eller anden Maade, og derfor betragtede det som et skematisk Hukommelsesarbejde, der imidlertid skulde overstaas, fordi Bladribbernes Forgrening, „Nervationen“, hører til de Karakterer, der har Værdi, naar man skal bestemme Plantens Stilling i Systemet; d. v. s. den er en vigtig morfologisk Karakter. Dens Hensigtsmæssighed for Planten selv tænkte man ikke paa. — At have paavist, hvorledes Nytteprincipet her er gennemført indtil de fineste Detailler, er et af den moderne Plantefysiologis mange smukke Resultater.

De Funktioner, Blodkar og Skelet udøver hos os, er hos de højere Planter forenede i samme Væv: Bladribberne, faste Rør, som, idet de fortsættes ned gennem Stænglen, fører Næringsvædske rundt i Organismen, men samtidig afstiver og udspiler Bladpladen, hvorved dens Overflade forstørres og Ernæringsvirksomheden forstærkes[1]). Derfor maa Bladet naturligvis fungere kraftigst, naar Nervationen retter sig efter dets Form. Men netop dette er Tilfældet: lange, smalle Blade som Græssenes er ligeribbede; meget brede, fligede er haandribbede, etc. Og vi kan gaa videre: ikke blot de almindelige Nervationstyper er hensigtsmæssige; ogsaa de enkelte Grenes Forgreninger indtil Bladrandens zarteste, haarfine Karnet er i Almindelighed ordnede paa en for Planten nyttig Maade; — alene dette Punkt: Bladets Bygning kunde afgive Stof til en Fremstilling af Hensigtsmæssigheden i den organiske Natur![2]) Eller, for at gaa til de ejendommelig modificerede Blade, der, som Goethe paaviste, udgør Blomsten, — jo mere vi har lært at kende Bestøvningens Afhængighed af Insektbesøg, des tydeligere er det bleven, at ikke blot Kronbladenes Farve men fremfor alt saa vigtige systematiske Bygningsforhold som Støvdragernes Antal og Stilling, der tid-

---

[1]) Planterne assimilere som bekendt ved Hjælp af Løvets Bladgrøntkorn (Klorofylkorn) Kulstof fra Luftens Kulsyre.

[2]) Det er særlig den tyske Plantefysiolog Julius Sachs vi skylder disse Opdagelser.

ligere betragtedes som fuldstændig morfologiske Karakterer, ligeledes er Resultaterne af den mest gratieuse Tillæmpning. — Og i Dyreriget: Sammenlign en Hval med en Ko, og i grove Træk som i Detaillerne vil De hos Hvalen finde en Mængde Forskelligheder, der er Vidnesbyrd om dette Pattedyrs Tilpasning efter Vandlivets Betingelser. Med andre Ord: denne *underordnede Faktor* har her virket saa kraftig, at den har udviklet en fra alle Slægtninge saare forskellig Form. Om man maa kalde denne en ny *Type* eller ikke, vilde være en gold Ordstrid; — thi hvor er der bestemte Grænser mellem de forskellige Organisationstyper? Et stærkt degenereret Sideskud paa vor ærværdige Urstamme (tidligere antaget for en nøgen Snegl!) har farveløst Blod, ingen Lemmer, ingen Hjærne — intet Hjærte!

En nærstaaende Form glimrer — foruden ved de fleste nævnte Karakterer — ved som Voxen at være komplet bløddyragtigt, idet den ikke en Gang har Spor af Rygstræng — denne Egenskab, der ellers er Hovedbetingelsen for at blive tildelt Rang af Hvirveldyr [1]). I alle større Dyregrupper vil man kunne finde saadanne „Tilpasningsformer“, der betegner ganske nye Bygningstyper, saa kun deres embryologiske Udvikling røber den virkelige Afstamning. Faa skulde vel antage de Rurer, hvis hvide Kalkskaller vi ser paa alle Bolværker og større Strandstene, for andet end ejendommelige Muslingformer, vidste man ikke, at de unge Individer svømmer livlig om som velskabte Krebslarver!

I tusindvis kunde Exempler vel fremdrages, der viser, at den Grænse, Nägeli vil trække mellem de unyttige Karakterer, der skulde danne Typen, og de nyttige, som blot kunde modificere denne, bestandig indsnævres, idet Tillæmpningsegenskaberne vinder Terrain, alt som vi naar en fuldere Forstaaelse af Organismernes Leven og nøje Afhængighed af Omgivelserne. — Dermed er ikke antydet, at vi kan gøre os Haab om at udfinde større eller mindre Hensigtsmæssighed i alle Bygningsforhold. Dels maa vi betragte en Mængde Egenskaber, f. Ex. Løvets Farvepragt om Efteraaret, Skallens fine Skulptur og Kolorit hos mange

---

[1]) Disse mærkelige Væsner, Amphioxus eller Lancetdyret og Ascidierne (Søpungene), der har været og tildels endnu er et Stridens Æble mellem Zoologer, karakteriseres af en tysk Forsker ret betegnende som „verlorene Söhne der Wirbelthiere“!

i Dynd nedgravede Snegle og Muslinger (i det hele mange Farvetegninger) etc. etc. som direkte Resultater af kemiske Reaktioner, der ingen Nytte gør men heller ikke skade og derfor kan bevares under Udviklingen; dels kan en unyttig morfologisk Egenskab jo være fremkommen under Forhold, hvor den var hensigtsmæssig for Arten, og er senere bleven mere og mere fæstnet ved Arveligheden (forudsat den ikke blev ligefrem skadelig); endelig last not least, kan den være dannet ved „Korrelation", denne gaadefulde samtidige Varieren ofte i hinanden tilsyneladende temmelig uvedkommende Karakterer, hvorpaa Darwin har anført saa mærkelige Exempler.

Nägeli indvender mod Selektionsteorien, at den lader sig nøje med at forklare Fænomenernes Tilstedeværelse ved deres Nytte „og derved stiller sig i Modsætning til den sande, exakte Naturforskning, der fremfor alt søger at erkende Fænomenernes virkende Aarsager". Denne Bebrejdelse kunde ramme Lamarck men ikke Darwin, der jo netop pegede paa en, om end sekundær, Aarsag (Kvalitetsvalget), hvor man tidligere slog sig til Taals med Troen paa en Naturen eller Skaberplanen iboende Hensigtsmæssighed.

Ret beset er det Nägeli selv, der løser dette Problem paa teleologisk Vis — det vil sige lader det staa uløst; thi en Forklaring som den, at Organismens Idioplasma besidder Ævne til ved en eller anden ydre Pirring direkte at omdannes hensigtsmæssig, er jo ingen Forklaring! Dette føler Nägeli ogsaa selv — og tyr til Selektionsprincipet, idet han indrømmer, at ikke alle Organismer er lige modtagelige for den Pirring („Reiz"), der fremkalder Tillæmpninger, og i Konkurrencen bevares altsaa kun de mest modtagelige. Ja han gaar endnu videre, saa langt, at han egentlig gaar ud af sin egen Teori; thi hvor skal Grænsen drages mellem de Pirringsreaktioner, Nägeli anser for arvelige Tilpasningskarakterer, og de ydre Paavirkninger, der blot skulde frembringe passante og derfor betydningsløse, individuelle Varieringer? I den Skala arvelige Tillæmpningsfænomener, han omtaler, indtager de insektædende Planter det ene Endepunkt men en Karakter som Polardyrenes tætte Behaaring det andet; — naar han gaar saa vidt, indrømmer han jo i Virkeligheden Mediet (her: Klimaet) samme Betydning, som Darwin tillægger det! Og Forskellen mellem de 2 Forskere er da den, at Darwin kun anser et Minimum af de indtrædende Forandringer for

hensigtsmæssige, hvorfor Kvalitetsvalget ogsaa spiller saa stor en Rolle, — medens Nägeli enten maa supponere en saadan forudgiven fatalistisk Harmoni i Dannelsesplasmaets Evolutionstendens — og derved fører os ud i Mysticisme — eller maa tage Selektionsprincipet til Hjælp; men i saa Fald er hele hans kombinerede Varieringsbegreb, saa vidt jeg kan skønne, overflødigt.

Selv om dette ikke var Tilfældet, vilde dog Hypotesen om Idioplasmaets indre Udviklingsævne, dets „nisus formativus", ikke være synderlig tilfredsstillende, da den ikke vækker nogensomhelst klar, konkret Forestilling om en mekanisk-fysiologisk Udviklingskrafts Virkemaade og Relation til de enkelte Fænomener. Snarere minder den maaske om hin embryologiske Teori, Prædelineationsteorien[1]), der ud fra Sætningen „alt er kun værende, intet vordende" kom til det Postulat, at Individets Udvikling blot bestaar i Udfoldelse og Vækst af „Anlæg", uden at nogen Omdannelse finder Sted i disse — at „vore første Forældre" indeholdt som Anlæg komplet Miniaturudgave af hvert eneste Individ i alle paafølgende Slægtled — det ene indkapslet i det andet, som Hylstrene i en kinesisk Æske! Ogsaa Idioplasmaet bringer kun „sine forskellige Organanlæg til Udfoldelse" under Slægtens Udvikling, — Nägeli bruger Billedet „paa lignende Vis som en Klaverspiller paa sit Instrument giver et Musiknummers efter hinanden følgende Harmonier og Disharmonier Udtryk."

Pointet i hans Afstamningshypotese er altsaa dette: Som Frøet indeholder Spiren til en bestemt Træart, indeslutter selve Urvæsnernes Idioplasma *Anlægene* til alle følgende Organisationstrin; de ydre Forhold har ydet disse Anlæg Stof og Kraft til Udfoldelse og Vækst men egentlig ikke omdannet dem, ligesom Næringen blot yder Kimen Kraft og Stof under dens Udvikling. Ligesom Prædelineationsteorien imidlertid har maattet vige for en virkelig Udviklingslære, saaledes holder Nägelis Evolutionshypotese[2]) i sin Helhed sikkert ikke Stand mod den Retning, der repræsenteres af Darwin og betragter Arternes Oprindelse

---

[1]) Se Dr. R. S. Bergh: Forelæsninger over den almindelige Udviklingshistorie. Pag. 2—4.

[2]) Evolution betyder ligefrem Udrulning (af færdige Anlæg; cfr. unge Bregneblades Udrulning under Væxten).

som et Resultat af Vexelvirkning mellem Organisme og Omgivelser.

Er det da kun af ren historisk Interesse vi saa udførlig har dvælet ved Nägeli? Er der intet i hans Afstamningslære, der har stort og blivende Værd?

Svaret maa lyde: Dels har denne Afstamningsteori sammenlignet med Darwins et saa ejendommeligt metafysisk Særpræg og indtager desuden en saa fremtrædende Stilling i moderne Descendensliteratur, at de, der overhovedet interesserer sig for Udviklingsproblemer, ikke kan forbigaa den uænset. Dels, og dette er det vigtigste, har Nägeli i én Henseende fremdraget virkelig solid Næring, hvis Assimilation sikkert vil forøge Væxten og Styrken i vort Kendskab til Afstamningsfaktorerne. Dette nye frugtbare Element er Sondringen mellem to forskelligartede Protoplasmamasser, af hvilke kun den enes Bygning influerer paa Efterkommerne.

Saa megen Modstand Nägelis Varieringsteori gennemgaaende har mødt (især maaske blandt Zoologer), saa stærk Tilslutning fra alle Sider vinder hans Teori om Idioplasmaet som Arvelighedens Bærer. Paa dette Omraade har han givet et Forklaringprincip af høj Rang — om end svækket ved at skulle være paa én Gang Maskinens Bremse og Vehikel.

Dertil skal vi senere vende tilbage, og vi vil da se, hvorledes nogle hos Darwin og Spencer spirende Hypoteser angaaende Arvelighedens materielle Substrat først hos Nägeli udfoldes til Teori.

* * *

Darwin og Nägeli — ikke uden Analogi Stuart Mills og Hegels Landsmænd — er Typerne for to forskellige Strømninger i moderne Udviklingsfilosofi: en realistisk, som i det kollektive Begreb Kampen for Tilværelsen under Milieu'ets skiftende Indflydelse opstiller et Princip, der trods sin nuancerede Karakter og tilsyneladende Regelløshed betegner de afgørende Svingninger i Konkurrencens fine Vægtskaal; — en idealistisk, der som bevægende Aarsag sætter en absolut, alt levende Protoplasma iboende Evolutionstendens, *et perpetuum mobile og variabile*, der apriorisk sikkert, uden at ydre *Tilfældigheder* mægter en Kursændring, fører Livet frem mod mere fuldkomne Tilstande: fra vag og flydende Ensartethed til koncentreret Uensartethed, fra

Fællesarbejde til Arbejdets Deling — fra Urslimen til Mennesket og Kurveblomsten.

To Skoler med samme Maal men forskellige i Midler og af Virkning. Den engelske empirisk i Metoden, dens Form konkret med svære Stofmasser, der maaske springer kraftigere frem, end det harmoniske Helhedsindtryk tillader, men hvis Naturalisme og Livsfylde fængsler som et Produkt af den Reflexionens jordbundne Sammensmæltning med Iagttagelsen, der er Kunstens og Filosofiens Hjørnesten. Derfor ikke blot læser man Arternes Oprindelse; man ser og føler den: et lødigt, gribende Udtryk for det store Verdensdrama, hvori man selv et flygtigt Nu tror at spille Hovedrollen, medens alt det der omgiver en, faar medvirkende Betydning og derfor umiddelbar Interesse. — I den specifik tyske Skole er Kompositionen mere blændende ved fine Linjers dristige Perspektiver mod den blaa Uendelighed; men de stoffattige, regelmæssige Former synes stivnede i Abstraktioners frosthøje Æter og fører ikke ud over den passive Beundren, hvormed vi betragter en gotisk Spidsbues himmelstræbende Arkitektur.

J. O. Bøving Petersen.

Två Dikter.

I.

Säg, mins du, vi skulle ligga
inunder lufva, vi två,
och öfver oss skulle minnet
sin skuggande vinge slå?

Säg, mins du, vi skulle ligga
och hviska den natt så lång,
när öfver vårt hufvud tiden
gled fram sin snigelgång? — —

II.

Man säger, att döden lagt sig
på dina lungor, du kära,
man säger, på sina läppar
de sjuka sitt dödsgift bära.

Den bleke rouéen döden
han har då en smak för präktig;
han väljer ju dig, min flicka,
och som rival är han mäktig.

Och dock: dina långa kyssar
alls intet af död de smaka;
de komma långt förr mitt hjärtblod
af jublande lifslust spraka.

De väcka ju upp en längtan,
en längtan, som aldrig domnar,
som så ju mitt sinne gnager,
att snart jag för alltid somnar.

Fritz von Zellin.

Literatur.

Amalie Skram: »To Venner« (Brødrene Salmonsen).

Mod og Energi karakteriserer Fru Skram som Forfatterinde lige fra »Constance Ring« til »To Venner«. Vidste man det ikke, faldt man aldrig paa, at en Kvinde havde skrevet disse Bøger, som ikke have det bitterste tilfælles med de saakaldte Damenoveller. Her er ingen Sky for at nævne Tingen ved dens eget Navn, her er ingen vammel Sentimentalitet, intet Angreb paa Mændene i det lidende Kvindekøns Interesse. Fortællemaaden er knap og afmaalt, Stilen er uden lyriske Udbrud og Pynt.

Fru Skrams sidste Bog »To Venner« er en Fortsættelse af »Sjur Gabriel«. Sjur Gabriel og Oline have begge — efter Barnets Død — slaaet sig til Flasken, og de dingle nu hyppig berusede ned ad Bergens Gader, fulgte af Gadedrengenes hujende Skare. I Bergen bo deres Børn — en Søn og en Datter, begge gifte — og de ere alt andet end velsete Gæster: deres Besøg er en lille Ulykke. Sønnesønnen Sivert bliver grebet af en utaalelig Følelse af Skamfuldhed ved at se Bedsteforældrenes elendige Tilstand og ved stadig af Kammerater at mindes om Slægtskabet. Han siger lidenskabeligt til Moderen: »Eg ve'kje være her i Byen! Eg kan 'kje stå i de'!« Hvad Øjeblik det skal være kan han træffe sin Farmoder fuld paa Gaden; han vil til Søs; faar han ikke Lov, vil han rømme sin Vej — og saa kommer han da til Søs, han bliver Skibsdreng om Bord paa »To Venner.« Men Familiens Vanære forfølger ham ud i Verden; netop der, hvor han tror sig befriet fra den, slynges den ham i Ansigtet.

Hans Liv om Bord skildres nu i kraftig malte Scener. Man faar et levende Indblik i det raa Liv til Søs, glædesløst og besværligt som det er. Den stakkels Dreng faar Stød og Knubs af alle, fra Kaptejn til Kok; og hans Kaar forbedres først, da han under en Storm har vist Mod og Fortagsomhed — hvilket giver ham Anledning til det mageløse Brev hjem, som bringer hans Moder til den Tro, at han har frelst Skibet fra Undergang, af hvilken Grund hun henvender sig til Konsulen om en Belønning til sin Søn. — Og endelig naar da Sivert »til det mærkelige Land, hvor Menneskene var sorte, og hvor de havde Abekatter paa Størrelse med Læredrenge.« —

At referere Fortællingen videre er vanskeligt. Handlingen er jævn og ligefrem, uden store Forviklinger. Hovedvægten er lagt paa Skildringen af Sivert, og den er fortræffelig. Man følger ham og hans Skæbne med Interesse til Bogens maaske noget bratte Slutning, hvor »To Venners« Mandskab reddes i sidste Øjeblik, og Sivert, udmattet af Slid og Slæb, taber Bevidstheden. — En af de Scener som vil fæstne sig i Erindringen, er den, hvor den ondskabsfulde Kok haaner ham

ved at minde om Småfylla, hans Farmor, »hon, så går langs Gaterne me' Tippe Tue.« Han mener, at Æblet falder ikke langt fra Stammen; »han drikker naturligvis din Fader ossâ, han ble' vel alet op me' Brændevinståten, han, i stede' for me' Brøst.« — — »Når Du no kommer i Tokthuse' for Mordforsøk, så tænker eg, Du træffest me' Familjen din der.« Disse Ord er det haardeste Slag for Sivert. Helt ud i den vide Verden har Familiens Skam fulgt ham, tiltrods for at han følte sig saa sikker derfor. Før Fødslen var han allerede mærket, skabt til Vanære. Og han falder paa Knæ, han tigger Gud om, at han skal lade Bedsteforældrene dø. Han beder: »I Jesu Navn og for Jesu Skyld, for Du har jo lovet os, o Gud, at vi skal faa alt, hvad vi ber om i Jesu Navn.« Denne Scene hører sikkert til det mest betagende og bedst gjennemførte i hele Bogen — Slagsmaalet med Kokken om Natten paa Dækket er beskrevet med Flugt og Djærvhed, og de følgende Episoder med de to franske Naturforskere ere prægede af en vis elskværdig Humor, man før har truffet i Fru Skrams Bøger.

Fru Skrams sidste Fortælling fortjener stor Opmærksomhed. Den er en ægte realistisk Skildring, Kendsgærningerne fremstilles haardt og ubønhorligt, men gribende sandt. Den er noget andet og lødigere end al den vandede Godtkøbsromantik, som nu desværre hyppigt udbydes paa Gader og Stræder med den Tilføjelse, at den skal indlede en ny Æra i nordisk Literatur. »To Venner« hører med sin sluttede Form, sit energiske, rammende Sprog til det bedste, sidste Aar frembød paa Novellistikens Omraade.
Carl Behrens.

Viggo Stuckenberg: I Gennembrud. (P. G. Philipsen.)

Viggo Stuckenbergs Fortælling er nærmest for en Skitsebog at regne — en Mappe bugnende fyldt med Friluftsstudier. I Begyndelsen ser det ud, som skulde der komme et helt og stort Værk ud deraf — Tegningen er saa omhyggelig og alle Linjer tages med og kommer til deres Ret. Siden synes jeg, Pennen nøjes med at antyde de yderste Konturer og strø en Flod af flotte Skitser og Faa-Strøgs-Portrætter ud over Papiret.

For Stuckenberg kan ridse en Profil saa forbavsende hurtigt. Blot et Par Ord, og der gaar et Menneske. Se, hvor knapt og skarpt han gør en Baggrundsfigur som unge Elisen. Denne Skoggren midt i Maanenattens Vinterfred gi'r hele Ka'len. I enkelte Kapitler — som det om Rusgildet — mylrer det saadan med Staffage, at man knap kan trænge sig frem og faa trykket Hovedpersonen i Haanden. Man tumler fra den ene til den anden — præsenteres og bukker og siger et Par Ord og rives saa videre af Strømmen. Der staar den ypperligste Tobaksdamp og Stemmesummen ud fra de Sider.

Ligesaa kort og enkelt faar Stuckenberg Stemning i Stilen. Man mærker Digterens egen fintmærkende Sjæl gennem disse klare Ords skiftende Lod. Læs for Exempel nederst Side 44, hvordan han ævner at mane al en skumrende Sommerskovs duftende Tavshed op af Linjerne. Og et Par Sider længer fremme den stille Aftenfred ud over de brede Marker og Drengenes Vandring gennem Skoven, hvor der gaar nogen foran dem i Mørket. »Om det var en Mand eller en Kvinde, kunde de ikke se. De gik til og kom forbi; det var en Mand.«

Jeg har Lyst til at blive ved med at citere. Hvilken Sommerhede er der ikke over de faa Ord, hvor Jørgen sidder i Kupéen og drømmer

»om lange Vandringer over Gærder og Grøfter, om halvgemte Stier mellem modnende Kornmarker og om ensom Himmelstirren bag skyggende Pilehegn.« Og jeg tror aldrig nogen har givet en Februarkvælds Frostluft bedre end Stuckenberg Side 162 i denne sin Bog.

Dette har jeg nævnet først fordi det var d e t, som mest umiddelbart slog mig, da jeg læste »I Gennembrud«. Men bag den fine Tegner og den lyriske Stemningsmaler sér jeg saa en Psykolog, en Videnskabsmand, et Menneske med en Skalpel i Hænde. Jeg fortryder det, jeg begyndte med, om Skitsebogen. Stuckenbergs Fortælling e r mere. Der er nedlagt et Fond af Iagttagelse og Undersøgelse deri, som næsten virker forbløffende. Der er Steder i Bogen, hvor man føler det, som Slør søndredes for ens Øjne, og man saa ind i uanede Dybder. Ting, hvis Tilværelse man aldrig har skænket en Tanke, lægges med ét ens Hjærte nær, og man ser de mest hverdagsgraa Hændelser gaa ind som usavnelige Traade i Skæbnens gyldne Spind. Man staar saa veg og fordrømt Ansigt til Ansigt med denne Bogs virkelighedsaabne Blik.

Overfor dette altbærende Hovedfortrin bliver enhver Indvending ringe. Men jeg vil alligevel gøre mine. De er ikke mere trivielle end de fleste andres.

Jeg synes først, der er den Grundfejl, at Bogen er anlagt langt mægtigere, end den er udført. Jeg har allerede talt derom ovenfor. Det er som om Stoffet efterhaanden taber en Del af sin Interesse for Forfatteren. Han trænger paa for at blive færdig — hans Pen arbejder hurtigere og hurtigere — han sætter af Sted i Spring, til han med et Plask ligger paa Maven i Slutkapitlets uventede Koldtvandsbassin. Man har ved Læsningen af Bogens sidste Del en underlig svimlende Fornemmelse af at staa og se paa et Fossefald.

Og saa er der det Pigebarn, som gaar om i Byen og hedder Emma Poulsen. Der er et Steds i Gottfried Kellers »Der grüne Heinrich« en gammel Tegnelærer, som docerer om de to Manerer: den takkede, lystige Lindemanér og den runde, højtidelige Egemanér. Emma Poulsen er begyndt — og ypperlig begyndt — i Lindemanéren.

Saadan noget som det med hendes Løbetur op ad Havegangen (S. 77) er saa sandt og godt. Hun fortsættes en Tid efter samme Anlæg og staar stadig klar og tydelig. At Jørgen lægger sine egne, vege Tusmørkedrømme over i hendes sollyse Blik, narrer os ikke. Derfor kommer det saa absolut forbløffende, naar hun med ét tegnes om i store Statuelinjer og skrider bort af Bogen, ideal og højtidsfuld, som en evripedeisk Sonofferbærerinde.

Og dog har Forfatteren netop paa d e t t e Kapitel anvendt sin fineste Stilkunst og sin Lyriks mest gribende Klange. Der gaar gennem denne mægtige Vinternat, hvis Aande sitrer over de brede Marker, Pust fra hine Bjærge, hvor J. P. Jacobsen saa' Lidenskabens røde Blomster gro.

Jeg kommer herved tilbage til »I Gennembruds« gode Ting. Fremmest Hovedpersonen — Jørgen, hvis forsagte Tanker er dissekerede ud i Dagen mellem skarpe Ords Klingespidser. Og bag ham, inde i Hjemmets fattige Halvlys, Moderen — ofrende og forsagende som ogsaa Bogens a n d e n Kvindeskikkelse til sidst bliver det. Det er som et Dogme hos Stuckenberg — dette med de lidende Kvinder.

Over den hele Bog ligger saa Stilen som en fin Sølvglans. Der er

noget ved denne Stil, som minder om Frostluft. Ingen ulden Flimren i Synsranden, ingen Lokkemandsleg over solhed Jord. Man gaar fri og rank ud ad en bred Landevej med spændte Muskler og ædru Nerver og fornemmer sine egne Tanker som solide Kvaderstensblokke.

Johannes Jørgensen.

Kunst.

Kunstbladet.

Redigeret af Karl Madsen. Udgivet af Viggo Winkel & Ko.

En Småmagt må sætte Tæring efter Næring og har ikke Råd til megen Luksus. Den må tænke på de daglige Behov og kan ikke lægge meget i Sparegrisen til Søndagsfornøjelser. Deres Antal er lille, som har Tid og Evne til at støtte en æsthetisk og kunstnerisk Produktion. Hvad der således gøres for Kunsten herhjemme, kan alle blive enige om, er lidt; at der kunde gøres mere, antager ialfald en Del. Kunstens Betydning står kun klar for få og burde egenlig gå op for de mange.

Af denne Grund må man byde et dansk Kunstblad velkommen og af ganske Hjærte ønske det en god Stjærne. Det vil kunne fylde en Plads i Rækkerne af den moderne Humanitets Falanks, der slås for Menneskelykken og tror på Slægtens Udvikling mod bedre Kår.

Men Bladets Position synes noget vanskelig; det har jo Konkurrenter i hele Pressen, der sluger så meget og i Grunden helst vilde sluge alt. Det er ønskeligt, at Kunstbladet må vinde Terræn og samle ind under sig, hvad Kunstens er, så Dagbladene kunde spare sig Ulejligheden. I hvert Fald bør Kunstbladet være alle Kunstneres og Kunstynderes egenlige Organ.

Har vi Råd til at holde et Kunstblad, og er der et Publikum stort nok til at sikre dets Beståen? Det sidste er vel tvivlsomt, men »Kunstbladet« er Mand for at hværve Proselyter, og vi nærer et lillebitte, men sejgt Håb, om at det må lykkes.

Allerede i 3 År har vi herhjemme haft et fortrinligt »Tidsskrift for Kunstindustri«, ledet med enestående Dygtighed af C. Nyrop. Der er ingen Tvivl om, at dette Tidsskrift har haft og vil få endnu større praktisk Betydning for vor Industri og vort Håndværk. Nu kommer der et Tidsskrift for Kunst. Men ligesom dette har i Sinde at gøre jævnlige Strejftog ind på Kunstindustriens Område — det har allerede foretaget flere —, således har »Tidsskrift for Kunstindustri« også af og til været lidt inde på Kunstens Domæne. Og det så ganske naturligt; thi vor Tid har jo netop nedbrudt Plankeværket, der skilte disse to, Kunsten og Håndværket, Kunsten og dens Mission i det praktiske Liv. Hvorfor gik da Kunsten ikke til sin ældre Broder, og hvorfor gjorde ikke »Tidsskrift for Kunstindustri« sine Lader større, så der

også blev Husrum for Kunsten? Fremfor to Tidsskrifter vilde vist mange have foretrukket ét »for Kunst og Kunstindustri« — redigeret af C. Nyrop og Karl Madsen. Men nu løber vore gode Kunsthistorikere, der Gudskelov alle har en Faible for Kunsthåndværket også, med én Afhandling til Industriforeningens Tidsskrift og med en anden til Viggo Winkels. Og de kunde begge dejligt have stået i ét Tidsskrift med faste Grænser, hvorimod de nuværende to kun har meget vage, ganske simpelt fordi der ingen er.

Men det lod sig måske ikke gøre at udvide »Tidsskrift for Kunstindustri«, skønt det åbenbart havde været det rette at samle Kræfterne på ét Punkt; thi de der skatter Kunsten, fornægter jo ikke Kunstindustrien, og omvendt, — og begge Tidsskrifter har eller bør have fælles Læsere.

For Kunstbladet kniber det noget med Illustrationerne, og det er rimeligt, thi Bladet skal først vokse sig stort og stærkt af en Læsekreds, som helst stadig må tiltage i Størrelse. Nr. 1 (det omtrykte) er velforsynet og i det hele nydeligt, Nr. 3 og 4 har derimod kun lidt at byde på, Nr. 3 har endog måttet låne hos »Tidsskrift for Kunstindustri.«

Bidragene skriver sig omtrent alle fra den lillebitte Kreds, vi har af Kunsthistorikere. Disse sidder inde med en høj Grad af Energi og Dygtighed, og Kunstbladet vil for en stor Del komme til at hvile på deres Skuldre. Der hersker i Reglen den største Enighed mellem disse få, og de undlader ikke hyppigt at bevidne hverandre deres Agtelse, — lidt for hyppigt måské. Men Forholdet må jo blive fortroligt i en så lille sluttet Kreds.

I Spidsen går Julius Lange, der har beriget vor Literatur med Værker, der er ligeså lødige af Indhold som skønne i Formen. Hans Afhandling »om at samle gammelt og om at samle nyt« er klar og tydeligt dikteret af den sunde Følelse af, at i Nutiden skal først og fremmest Nutidens Kunst leve, så den ikke visner af Mangel på Sol og Røgt; ikke desmindre har den kaldt en Samler Just Justesen frem for at holde en Lovtale over sig og sine Fæller — tillige er han en laudator temporis acti. Hvad han siger, kan i og for sig være meget fornuftigt, kun forsvarer han sig mod Beskyldninger, der ikke er rettet imod ham; han er ligesom faret op i Harme blot ved at høre Ordet Samler: Hvad — sågde han Samler? Ret som dette var et Skældsord.

Karl Madsen skriver om Werenskiolds Æventyr-Illustrationer overmåde nydeligt og fint forklarende. En Artikel af samme om Rembrandts Kristusbilleder i Darmstadt viser, at han unægtelig bruger Pennen bedre end Blyantet. Hans Tegning giver ikke meget af det, han maler så levende i Ord. Emil Hannovers Artikel om Lenbachs Portræter er en dygtig Karakteristik af denne mærkelige Maler. Det samme kan ikke helt ud siges om hans Afhandling om Max Klinger. Den er alt for »beskrivende«, — altfor mange Ord, der ikke giver Billede. En Karakteristik af Klingers Kunst som »en Kunst, der på en Gang er virkelighedssøgende og virkelighedstro og fantastisk og mystisk«, er ikke synderligt anskuelig.

Nr. 4 er i det hele tyndt — af Indhold som af Billeder. »Endnu nogle små Betænkninger af Just Justesen« kunde være sparede, da de

ikke kommer videre end de første. Og for Dialogformens Skyld skulde de heller ikke være optaget; den er nemlig ikke ubetinget morsom.

Udstyrelsen er så ganske luksurios og elegant; det var ønskeligt, at alt hvad der trykkedes derpå, var excellent i samme Grad som Papiret.

Kunstbladet har også fremmed Assistance. Bl. a. har Erik Werenskiold meget let og kvikt begyndt at fortælle om norske Kunstforhold, Georg Nordensvan om svenske. Tidsskriftet søger således at gøre sig til Organ for hele Norden.

De sidste Numere har indeholdt Bidrag bl. a. af Kr. Krogh, Gotfred Christensen, Weilbach og P. Johansen. Just Justesen vinder vor Sympathi, fordi han så snærtende tager en vis Mand i »Berlingske« under Behandling. Denne, der i sin Vår var en frisk ung Maler og i det hele gjorde sig bekendt ved revolutionære Tilbøjeligheder, skammer sig nu ikke ved hvert År at hane vor unge Kunst og raade den til at gå i tysk Skole.

Nu da Kunstbladet har stridt sit første Kvartal igennem, anbefales det på det bedste, fordi det fortjener at bestå. Og det vil blive des bedre illustreret, jo mere det støttes.

Forårsudstillingen.

I.

Den er lille og bramfri. Der er ingen af forrige Års store Sensationer med den udprægede Tiltrækningskraft. Der er ganske enkelte »mærkelige« Billeder, en Hoben almindelige Landskaber af den Slags, der kendes fra alle mindre og større Udstillinger, nogle ganske få Interiører af Værdi, lidt flere gode Landskaber og en lille Del udmærkede Portræter, der må søges rundt omkring under de yngres og yngstes Navne.

Der er ingen Grund til her at omtale hverken de mange Billeder, der kun er smuttet ind, fordi de var frankeret med et u. C., og som skyldes Kunstnere, der stadig tærer på Mindet om en bedre Fortid, — ej heller de mange i og for sig respektable Malerier af Kunstnere, der éngang har fundet deres Rutine og nu troligt udnytter den til ved alle Lejligheder at gentage deres bekendte Motiver. Hvad der giver en Forårsudstilling Interesse er det unge, der spirer frem med rige Løfter, det unge friske, der endnu søger og endnu stadig stiller sig nye Opgaver. Denne Stræben er ikke altid karakteristisk alene for de unge af År, den findes undertiden selv hos gamle Kunstnere. Men for en Maler, der når at høste Bifald for noget, der hos ham er nyt og umiddelbart, ligger Fristelsen nær at male det samme på ny, fordi det falder ham let og på Forhånd synes at sikre ham Anerkendelse. Men en Kunstner, der har givet sig Rutinen i Vold, er ude af Sagaen, og hans Produktion er i virkelig Forstand udenfor Kritiken, når den stadig træder os i Møde fra en gammel bekendt Side uden Udvikling, uden Fremgang. Kan Landskabsmaleren ikke længer gøre nye Fund i Naturen, kan han ikke længer selv lære af den, da kan hans Kunst heller intet lære os;

vi finder ham kedsommelig, hvor berømt han så end ellers er for sine dejlige Partier fra Dyrehaven, for sin Skov i Løvspring eller for sine Vinterbilleder.

Ære være det unge, der hvert År viser sig på vore Udstillinger. Det er Tegnet på, at der endnu er en Ungdom, der arbejder frem mod nye Mål. Der er for Tiden Talenter, der er i Færd med sejrrigt at bryde frem; hver Forårsudstilling bringer nogle nye, der sprænger ud af den akademiske Puppeham for at sværme i Naturens klare Solskin og friske Farver. Men der er også meget, der strander, Talent, der slås i Kvag; der er mange, der aldrig indfrier Løfter, de i sin Tid har givet. Er — ærligt talt — Ring ikke bleven stående i sin famlende ufærdige Kunst; når har han givet noget helt godt, — var det nogensinde andet end halve Løfter? I hans Billede iår ser man ikke stort mere end hans gamle Smag for de tarvelige Husmandsfarver, for den fattige Natur. for de mejede Marker; der ligger noget trøstesløst, noget uformående i denne Kunst, når man f. Ex. ser, hvad det er for nogle mådelige Træer, han fæster på Lærredet. Man begynder at tvivle; man har måske ventet alt for meget. Også Brendekilde bliver ved at leve på Resterne af en hurtigt vunden Ros. Og der er endnu yngre Folk, der allerede er midt på Rutinens Landeveje. Arnesen, der ifjor gjorde Lykke med en smuk Marine fra Havnen, gynger iår sine Skibe på usande, runde Bølger, der farves af et bengalsk Skær fra en fantastisk Solnedgang.

At Hammershøjs Job er Udstillingens mærkeligste Billede, er det eneste angående dette Maleri, hvorom alle kan enes. Det virker som en lang, dyb, døende Tone, et Suk uden Skrig, en Klage uden Ord, — »som kæred en Sjæl umindeligt tyst for jordiske Veer og Vånder«. Jobs Smerte er så enkel i sit Udtryk og dog så gribende thi den forstærkes ved Fattigdommen i det svage gulgrå Lys, der kæmper med det slugende Mulm, ved den trøstesløse, nøgne Ensomhed. Skikkelsen sidder stiv og ret op, Smerten tillader ham ikke at hvile; Legemet er som lammet; Hovedet, der skelnes så svagt, har sænkede Øjenlåg, Sjælen ruger i sig selv i halvvågne Drømme, i den store Hjælpeløsheds vage Vånde. Den højre Arm løftes langsomt og besværligt, den er stiv af Smerte, tung og uformelig som en Luffe.

At Opgaven har været svær, er indlysende, at den i malerisk Henseende er magtet dygtigt, indrømmes også. Og man har Agtelse for den Ærlighed i Følelsen, der er så umiskjendelig. Men når Billedet trods alt dette virker pinligt på mange, så er det fordi Hammershøjs Kunst bærer Vidne om et Naturel, der ikke er sundt, men stærkt smittet af Tidens moderneste Sot: sygelig, selvopgivende Pessimisme. Ingen vil ved at se Hammerhøjs Job få det Indtryk, at denne Kunstner ejer blodrig Livskraft; han er original, af en raffineret men sygelig Smag; der er i hans Billeder noget ægte stilfærdigt, noget inderligt og fint i Følelsen, men bagved synes at ligge noget forsagende, noget håbløst livstræt. Sundere Naturer kommer let til at stemple hans Kunst som bizar, som søgt og affektert; deri gør de åbenbart Hammershøj Uret. Men Venner af hans Kunst ønsker ham friskere Blod og større Tro på Livet og sig selv.

Paul Blochs Portræt er en sjælden Debut, der trods sin Liden-

hed stråler med en egen Glans blandt alle sine Omgivelser. I Malemåden viser det, at Paul Bloch er sin Faders Elev; han har det samme Øje for det hvide skære Dagslys, og han har ævnet at give Kødfarven den levende Lod, som vi så tit har beundret i Faderens Billeder. Hvad Karakteristiken angår, er den intelligent og nøje rammende. Som Personen sidder dèr og ser til Siden, rolig med Hænderne foldede over sit Knæ, hviler der over den et Helhedsindtryk af lidt sygelig, ensom og fornem Sluttethed i Karakteren; det er en Mand fåmælt og uden stærke Affekter, med en stille Ædruelighed i Gestus og Miner, med den store Kunstners Kræsenhed og mistænksomme Kritik i Blikket. Det er Aristokraten blandt Malerne.

Carl Holsøes Interiør bereder Beskueren idelt Velbehag. Man glemmer, at der er noget til, der hedder Tegning, man lever og ånder kun i Lyset, i Farven. Ind fra Vinduet i Baggrunden mellem tunge mørke Gardiner falder det mathvide Lys og kalder de blødeste Farveharmonier frem i alt derinde: det mørkegrønne Fløjlstæppe på Bordet med den lille hvide Dug, hvorpå Urtepotten står, den samme grønne Farve igen i Stolenes Betræk, i Puffen til venstre: det blankbrune lukkede Klaver med de opslagne Noder. Og Lyset falder klart og skønt ned i to Strømme på Siderne af Bordet og dets Skygge og ligger på Gulvet i to store hvide Pletter. De mørkerøde Vægge indhegner denne lille Verden af Fred og Hygge. Ved Vinduet, der pranger med bleggrønne, gennemskinnede Planter, sidder en ung Pige og passer sin Bog i Ro. Lyset strejfer hendes Profil. Og over det hele skinner Skønhedsgudindens tavse, salige Smil.

Holsøes Maleri er Impressionisme i den gode Forstand, at det virker så udelukkende malerisk.

Julius Paulsens Arbejder er udmærket Kunst. Der er tre Portræter af unge Mænd, det ene bedre end det andet. Man beundrer atter hans fine Farvesans, hans store Dygtighed i at male Hud, levende frisk fra det hvide Skær over Panden, Blodets lette Rødme i Kinderne til Halsens gullige Toner. I det ene Portræt har han fortræffeligt grebet det elskværdige leende Smil i et tyveårigt lyst og kønt Ansigt; i et andet er det blanksorte Hår dejligt malet, ligesom den skære sarte Lysvirkning over det fine smukke Hoved.

Også hans Landskaber er af megen Interesse. »Aften efter Torden« er en virkningsfuld Farvestudie. Opefter er Himlen graaviolet, endnu tungt overtrukken, men nede i Vest ligger Solens Guld i brede vandrette Strimer, thi Glansen siver gennem Skyerne og spredes ud over Jorden. Man ser over flade grønlige Marker, der skråner let mod højre, ud mod Solglansen over Horisonten. Det hele virker så harmonisk natursandt, intet forstyrrer den bløde Farvestemning. Paulsen ser i sin Solnedgang kun de svindende Farver og Solens vigende Lys bryde frem i en sidste gylden Strøm. Hver Forårsudstilling skylder Jul. Paulsen meget af sin Hæder.

Et godt Hedelandskab er malet af Frk. Juliane Hammer. Det er en vid Udsigt over den flade, lyngklædte Hede, hvor Hjulsporene taber sig indefter. Hvad der er fortrinligt i dette Landskab er Dybden, Fortoningen i det fjærne, ud over denne enkle flade Lynghede; langt forude står Kimingen i skinnende hvidt Lys, der

bryder frem under den ellers tågematte Himmel. Dette er givet med en sjælden Finhed og Stemning. Billedet virker skønnere og friskere end f. Ex. Zachos Hedebillede.

Et Par Hedebilleder af S. Munkedal, der kun har udstillet to Gange før, er dygtige i Farven. Også Niels Petersen Mols fortjener Ros for sine to små Motiver fra Ulfborg Hede. Denne unge Kunstner vinder stadig Terræn. I 1885 debuterede han bl. a. med det fortrinlige Billede »To Kalve, der får Mælk«, og ifjor leverede han sit bedste og største Maleri »Roe-Optagning« med de så fortræffeligt malte Stude. Iår er han repræsenteret ved mindre Arbejder, men hans »Hoppe med Føllet« hører til det allerbedste af Udstillingens Dyremalerier. Det er så fint og blødt i Farven, og Gruppen af Hoppen, der kælende hviler Hovedet på Føllets Ryg, er så elskværdig og nydelig, at man ikke kan gå dette Billede forbi uden at se på det.

Therkildsen er ikke så smukt og fyldigt repræsenteret som ifjor. Hans 5 små Billeder viser ham ikke fra nogen ny Side. Kønnest er vel hans Landskab, som udmærket har truffet den bløde grøngrå Farve i Høet, der sættes i Stak.

Ole Pedersen har nogle udmærkede »Får ved en Tørvemose«. De er fortrinlige, både hvad Farven og den fysiognomiske Karakteristik angår. Hans andet Billede »Fra en Hedemark« er et fint forstået Landskab, fattigt brunligt i Tonen, med sparsomt vissengrønt Græs, som en Husmandsko går og afgnaver, tøjret til en Bondekone, der strikker på sin Hose. Himlen er skyet, men Solen bryder af og til igjennem, ude på Marken ligger dens Lys i et Par lange gule Striber. Det hele er sandt i sin Stemning.

Landskabsmaleriet udmærker sig ikke just ved Friskhed. Om mange af de ældre kan man som sædvanlig slet ikke tale, og af de yngre giver få kun Møde med betydelige Arbejder. R. Bissen dominerer med sit store Billede »Flyvesandsbakker i Meilgårds Skove«. Det er malet i friske, brede Strøg og gør kraftig Virkning ved Udsigtens Dybde. Vejrpisket, forkrøblet Kratskov står på Højderyggen tilhøjre, der løber ud langs Søen; ned ad den bratte Skråning mod venstre er enkelte Buske ligesom gledne med Sandet. Nede i Dalen kører en Enspænder; den markerer godt Dalens Dybde. Naturen er ellers barsk og rå af det meget Sand, der kun hist og her bærer strid, langbladet Marehalm. I Baggrunden mere grøn Skov og Stranden i en blå Stribe. Billedet er gjort dygtigt og friskt, men tillige med en noget grov Voldsomhed, som i Længden ikke turde være vindende. Hans andre Landskaber står under dette. Ifjor syntes man ubetinget bedre om Bissen.

Th. Niss har to noble, farvefine Vinterbilleder. Dog hans »Marine« er hans Bedrift iår, i det hele et af Udstillingens dejligste Billeder. Det er nyt set og fortæller os en Stemning, som ingen anden Marinemaler til Dato har fortalt os. Det er Havet ved Solnedgang, i Færd med at rejse sig. Ind mod Land ruller det sine brede Dønninger; længere ude vælter Bølgekammene forover, men ind mod Bredden bliver Bølgerne flade og glider blødt ud over hinanden. Vandet er lyst, stålblåt i Farven med tyndt gyldent Skær fra Himlen. Solen er gaaet ned bag Skyernes tunge Mur, der isprænges et ildrødt Skær.

Hans Nik. Hansens »Syge ved St. Helenæ Grav« gør mere

Indtryk ved den skjønne, halvlyse St. Hansnat-Stemning, der hviler over Markerne, end ved selve Fortællingen, der er sand, men ikke fri for at være lidt triviel. Man mindes Sonnes Galleribillede med den stærkt romantiske Følelsesfuldhed og synes, Motivet lå bedre for ham. I Nutiden er Glansen gået af St. Helena og Troen på hende.

Achens lille Tidsvildebillede giver en Mindelse om hans store dejlige Landskab fra sidste Juleudstilling. Achen hører iøvrigt til de allerbedste af de unge. Hver Udstilling bærer Vidne om hans ihærdige Flid og alsidige Begavelse. Iår har man særlig Fornøjelse af hans »Legende Børn i en Bondehave«. Det er hyggeligt og kønt fortalt. Også hans Portræt af en lille Pige fortjener at nævnes; hun er så grumme elskværdig, den lille Pige i den rødbrune Kjole med Blonder for Hænderne og i Halsen, med de store grå livlige Øjne, den søde Mund og det hørgule Hår.

Chr. Clausen har et Portræt af en ældre Dame, der særlig udmærker sig ved den intelligente Opfattelse af dette bestemte kloge Hoved; pyntelig og proper sidder hun i sit Sofahjørne og hviler et Øjeblik Hænderne over hinanden med Strikkestrømpen i Skødet; den hvide Kappe med gule Bånd sidder på det grånende Hår, der falder i to Krøller om den lave Pande. Blikket er fast ligesom Mundens bestemte Linier. Man er mere glad ved et sådant Portræt end ved Clausens noget manierede »Aften« ifjor, der var påvirket af Hammershøj.

Carl Wentorf udstiller på tredje År, denne Gang hele tre Portræter. Han har hurtig fundet sin Begrænsning, og præsterer noget meget fortrinligt. Han ser sine Modeller fra deres elskværdigste Side, maler dem med et Smil i Øjet, med et velvilligt Liv i hele Ansigtet. Også Hænder og Dragt maler han med overlegen Dygtighed. En Kammerherre kan næppe ønske sig et bedre Portræt end Wentorfs af den rødkjolede, elskværdige Herre.

Af Portræter kan endnu fremhæves Otto Haslunds to prægtige Børnehoveder »Mis« og »Tulle«. Sødere Unger kan slet ikke tænkes.

Ilsted møder med to dejlige Genrebilleder, der i malerisk Behandling hæver sig over den skitsemæssige Udførelse, som Ilsted ikke sjældent forhen har ladet sig nøje med. »Tilfældige Gæster« er så poesirigt fortalt, som var det et Carl Thomsensk Motiv. Og den unge Præstefrøken i den mageløst farvefine, blegrøde Kjole har et henrivende Smil og er yndig som en Hostrupsk ung Pige. Haveinteriøret oplyses af et fortrinligt hvidt Solskin. Det falder hen over den hvide Husgavl, op ad hvilken Vildvinen slynger sig. Iøvrigt er Stemningen så beskeden På Bænken sidder to unge Piger; den ene, der har en ildrød Paryk, er en lystig Fugl og snakker op vendt mod den anden, der rolig passer sit Hækleskaft. Det hele er en lille Sommeridyl; Gartneren går med sine Vandkander i Baggrunden; her er Fred og Stilhed; en af de lavstammede unge Roser har tabt sine lyserøde Blade.

V. Irminger har gode Billeder. I det ene »En moderne Roman« viser han en fin Farvesans og skildrer godt den øjeblikkelige Stemning mellem en moderne ung Mand, der med en lille moderne Bog i Hånden smilende driller den unge Pige, der sidder mut ved Vinduet og piller ved den gule Rose i Vandglasset. Hun er åbenbart ikke så »moderne«;

hun har kun sin stærke Kvindefølelse at sætte imod hans drillende Sofisme i at argumentere.

Seligmann debuterede ifjor og står allerede meget smukt iår. Han har en god Studie fra Thorvaldsens Museum; den er af god Lysvirkning og Farve. Navnlig fortjener dog »Hos Præsten« Opmærksomhed. Billedet har en lidt enstonig gullig Farve, men den spinkle, jødiskudseende Præst og hans tre Konfirmandinder, hvoraf den ene, en grofttømret Bondepige, står stiv og ubehjælpsom som et Mæhæ under Examinationen, er fortrinligt karakteriserede.

En anden Debutant fra ifjor, Valdemar Kornerup, hvis smukke Interiør fra Vartov Kirke vil erindres, har givet sig i Kast med en stor Opgave og har magtet den forholdsvis godt. »La carita greca« har et vist Galleripræg over sig, det er en klassisk Komposition, men man kunde ønske lidt mere gribende Virkning i Fortællingen. Nu beundrer man særligt den Dygtighed, hvormed Oldingens indskrumpede Legeme er tegnet og malet. Datteren er mere almindeligt skildret.

Frk. Marie Triepke debuterer med et stort Billede kaldet »Damer«. Det tyder på Mod og Evner. Der er en Del Lune i Skildringen af disse skandalelystne Damer, der opmærksomt lytter til, hvad deres rapmundede Veninde foran Bordet har at betro dem. De to Damer i Sofaen stiller meget pudsige Ansigter op, hvis Udtryk er spændt Forbavselse eller Latterfærdighed. Men Billedet er noget tungt malet, med de mange uanselige Farver, uden rigtig Luft og Lys.

G. Vermehren viser sig i sit »Interiør« beslægtet med sin Faders Kunst.

Der kunde måske endnu være Grund til at nævne nogle helt unge Navne, da de giver relative Løfter. Der er Otto Petersen Balle med et godt malet Interiør og nogle Landskaber, samt Fritz Kraul med et stort Gråvejrslandskab.

Carl Thomsens »Bispevisitats« er denne Kunstners bedste Billede, og Galleriet har gjort Ret i at sikre sig det. Alle Middagsgæsterne er hver for sig interessante; der er ganske vist kun ét Portræt: Monrads; men Maleriet kan også undvære den Tiltrækningskraft, kendte Ansigter giver. Ensemblet er godt givet; hele den tekniske Behandling er dygtig.

Zahrtmann går hvert År sine egne Veje og står altid isoleret på en Udstilling. Iår har han givet to Optrin af sin Heltindes Liv. Det ene viser Leonora Christina afklædt, mens Dronningens Tjenerinder undersøger hendes Klæder. Scenen belyses af en Håndlygte til højre og af et Lys, der står på Gulvet midt mellem Smykker og Kostbarheder. Den virker stærkt dramatisk ved Figurernes Stillinger; Billedet næsten blænder ved sin Farveglød, der er samlet sammen om Lyset; der er en Pragt af Guld og Purpur og Perlemorsskær. Tjenerinderne er for stærkt betonede som onde Hekse; den ene ligger på Gulvet og frådser i Synet af al denne Herlighed, hun har et Perlehalsbånd mellem sine udbredte Fingre. Den anden står op med Skørter over Armen, spydig og hånsk vendt mod den ulykkelige Leonora Christina, der sidder i sin nøgne Uskønhed og folder sine Hænder, skræmt og dog værdig og højmodig i sin Fornedrelse. Hendes Krop farves gulrød fra Lysets Skær. I Baggrunden står den mest djævelske af de tre Hekse; hun er

en ægte Dæmon med lang Næse og spids Hage; et hvidt Glimt af hadefuld Triumf lyser i hendes Øje.

Der er i Virkningen af hele Billedet med den koncentrerede Kolorit en gribende Effektfuldhed, men tillige noget bizart, som man er vant til at træffe hos Zahrtmann. Hans andet Billede lider mere heraf. Leonora er her næsten en Paradedukke stillet op i sin stiveste Puds af Guld og Purpur; hendes Ansigt stråler violet i Glansen af al denne Herlighed, men er tomt; og hendes hele Apparition er uden Indhold. Havepartiet bagved hende ligger i flimrende Solskin med røde Blomster i Bede; det er malerisk set meget dygtigt gjort og rummer en ejendommelig Stemning.

Tilsidst sømmer det sig at omtale Carl Bloch som den, der stadig er i Stand til at holde Trit med Tiden. Han er på en Måde ny for os hvert År. Denne Gang udstiller han et Dameportræt, der har en næsten idealiseret Teint og viser Malerens Trang til at give skønne skære Farver. Den mørkerøde Baggrund skal fremhæve den fine Hud; på den sarte gulhvide Kjole ligger et Par Hænder, over hvis skønne Former og gennemsigtige Rosenblod man studser; thi så dejlige Hænder har vel de færreste set. Der er i det hele Portræt en overforfinet Skønhed.

Blochs andet Billede »Sommerdag« er malerisk skønt og mættet ved den fine Stemning, som denne Mester altid formår at lægge i selv det mindste Landskab. Man har Glæde af den salte friske Sø, hvis Farve er grøn eller blå efter Bundens Beskaffenhed, af Forgrundens mange, i Solen skinnende Småsten. Og hvor nydelig er ikke den lille Gruppe på Badehusbroen: hvor fin og dejlig Farven i den unge Dames lyserøde Kjole og Solens Skær i den lyse Parasol; hendes Ansigt skinner i et Smil af den stolteste Sommerlykke. S. M.

25. Marts 1888.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Gounods »Romeo og Julie« nævnes i Almindelighed i første Række, når man taler om Operaer, i hvilke fortrinsvis Inderlighed og Varme på det erotiske Område er det dominerende Element. Denne Opfattelse har vundet en saadan Udbredelse hos det store Publikum, at det næppe så snart vilde lykkes, om man forsøgte at rokke den. Imidlertid kunde man jo måske have Lov til i al Beskedenhed at udtale en anden Mening. — At Gounod som få formår at skrive Musik, der går lige ind i Hjærtet på Tilhørerne, tvivler ingen om. Men Spørgsmålet bliver, om det er på Erotikens Enemærker, at hans Evner tillader ham at skabe noget uovertræffeligt. Vi vover at finde de Udtryk, som er givne Kærligheden i »Romeo og Julie«, lidt matte og falmede, betragtede som Udbrud af den hedeste Lidenskabelighed; — skønt vi naturligvis tilfulde forstår at sætte Pris på Elskovsscenernes store Melodirigdom og Skønhed. Hvor betagende, hvor berusende havde imidlertid ikke Wagner villet digte dette! man tænke blot på »Venusberg«, på »Kundrys Liebesscene« og »Isoldens Liebestod«! — Kun et enkelt Motiv, der lyder i Forspillet og kommer frem igen i de sidste Akter, lader os mærke en stor Attrå, en mægtig glødende Lidenskab. Iøvrig spores lige fra de første Takter af Introduktionen en ikke ringe Påvirkning af Wagner, uden at dog Gounod på nogen Måde har gjort Forsøg på at slutte sig til den tyske Nyromantik ligeså lidt som til den af Berlioz indledede tilsvarende Retning i Frankrig. Man må beklage, at Gounod ikke har haft Mod til at kaste det alt for konventionelle, operamæssige over Bord for derved at komme det naturlige nærmere, hvorved selvfølgelig det sceniske Indtryk vilde være blevet langt mere intensivt. Desværre tillader Pladsen os ikke at gå videre ind på dette.

Som »Romeo eg Julie« er, forekommer det orkestrale Parti os at være det interessanteste, om end ikke alt står lige højt; det rummer på den ene Side så udmærkede Numre som — for blot at nævne enkelte af de ypperste — den pompøse Introduktion, det karakteristiske Akkompagnement til Visen om Mab og Indledningen til 4de Akt; — på den anden Side så tarvelige Ting som Marschen, der begynder 4de Akts 2den Afdeling (Bryllupsfesten). Korene er i det hele taget temmelig almindelige og ubetydelige; undtages må dog det smukke a cappella-Kor i Introduktionen og Korene i Epithalamiet, (som Gounod i sin Tid har været nødsaget til at udelade, men som ved senere Opførelser atter medtages). — Af Solopartierne breder Romeos og Julies sig så stærkt gennem alle 5 Akter, at de andre kun får ringe Lejlighed til at komme til Orde. De indeholder, som tidligere sagt, meget smukt og tiltalende, omend det pathetiske

til Tider kan nærme sig vel meget til det frasemæssige og godtkøbsagtige. Hr. Ødmans Fremstilling af Romeo henregnes til denne Sangers bedste Præstationer; han synger helt igennem musikalsk og navnlig i de højere Registre med en sjælden Klangfylde, medens de dybere Toner lyder lidt anstrængt og træt; hans Spil svarer desværre ikke til hans Sang. — Frk. Dons havde atter som Julie Lejlighed til at glæde Publikum med sin fint gennemarbejdede Udførelse af det vanskelige Parti, og det var en ublandet Fornøjelse at se en så udpræget tragisk Begavelse forenet med en så fuldendt kunstnerisk Brug af store naturlige Stemmemidler. De øvrige Partier — alle små — var i gode Hænder hos Operaens bedste Kræfter. — At Orkestret som altid skilte sig fortrinlig fra sin omfattende Opgave, behøvede man egentlig ikke at omtale; under Kapelmester Svendsens Ledelse vilde andet være en Umulighed. G.

Ved den Velgørenhedsforestilling, Theatret gav i Paasken, genopførtes anden Akt af »Barselstuen«. Her forekommer jo de berømte Visiter, hvor Holberg med Mesterskab har tegnet et helt Galleri af Kvinder forskellige i Stand og Rang, og de optrædende gjorde deres bedste — navnlig glædede man sig over det smittende Lune, hvormed Fru Phister udførte den bredttalende Else Skolemesters. — Hr. Helsengreen anvendes nu til at spille Gammelmandsroller i Holbergs og Molières Komedier, men egner sig vist ikke dertil i Længden. Udførelsen er for monoton. I »Scapins Skalkestykker« — hvoraf anden Akt opførtes — var Geronte gaaet i Arv til Hr. Helsengreen, men man savnede Adolf Rosenkildes stilfærdige Humor. I denne Rolle var Rosenkilde mageløs. Man glemmer ikke saa let hans Spil i Scenen, hvor Geronte faar at vide, at Sønnen er bortført af en Sørøver, og atter og atter udbryder: »Hvad vilde han ogsaa paa den Galej«! Rosenkilde formaaede at udtale denne Sætning med de forskelligste Nuancer. Hr. Helsengreen spillede godt i Aktens Begyndelse, men virkede i den store Scene med Scapin altfor ensformig. Geronte blev kun en anden Udgave af Jerominus i »Pernilles korte Frøkenstand«. Hr. O. Poulsen, hvis fortræffelige Scapin er kendt fra tidligere Tid, spillede friskere og kaadere end ellers. Oversættelsen er Overskous gamle. Theatret skulde optage hele »Scapins Skalkestykker« paa Repertoiret, thi blandt Molières Intrigestykker staar det højt i komisk Virkning, — men da burde rigtignok Dr. Schandorphs Oversættelse, som snart vil foreligge i Bogform, erstatte Overskous antikverede.

Privattheatrene.

Paa Kasino trækker »Kejserens nye Klæder« stadig Folk til Huse, og spilles nu sammen med Michels og Labiches kaade Farce »Den italienske Straahat«, der har sit eneste Fortrin i at sætte Folks Lattermuskler i Bevægelse, medens Folketheatret har forsøgt Lykken med Melesvilles og Duveyriers gamle sentimentale Vaudeville »Michel Perrin«. Stykket burde have nydt den evige Hvile, thi det er for naivt og spinkelt i Handling til at behage et Nutidspublikum. Maaske formaaede gamle Rosenkilde at puste Liv i det fordum, men Hr. Kollings Michel Perrin var

intet Mesterværk. Derimod bares Fritz Holsts noget ubetydelige Lystspil »Den lykkeligste Dag« oppe ved den dygtige Udførelse; Hr. Kollings Spil som den fedtede Glerup fortjener Anerkendelse. — Endelig udspillede Theatret sin store Trumf »Jeppe paa Bjærget« — tilladt ved det kgl. Theaters Naade — med afgjort Held. Og dette Held bør være en Ledestjærne: Vore Privattheatres Repertoire har i denne Sæson frembudt et sørgeligt Skue. Daarlige tyske Farcer have udgjort dets Hovedbestanddel. Men der bør vises mere Kræsenhed i Valg af Stykker. Lad saa være, at vore gamle Skuespil ere stavnsbundne ved det kgl. Theaters Privilegium. Ved omhyggelig at granske, hvad der fremkommer paa Udlandets Scener, vil der kunne findes talrige gode og sunde Stykker, som aldrig naa her til. Et Repertoire bør vælges med Kritik uden Hensyn til Publikums daarlige Smag. Man skal ikke lade sig lede af dets Smag, men selv lede den. Og saa have gode Stykker det Fortrin at frembyde Skuespillerne Opgaver til Løsning. — Men tilbage til »Jeppe«, Holbergs geniale Skildring af den forkuede sællandske Bonde. Det var kuriøst at bemærke, hvor Tilskuerne vare med, hvor hver Replik fængede. Holberg burde kunne finde sit andet »Hus« paa Folketheatret. Spillet og Indstuderingen var samvittighedsfulde og Opgaven værdige. Hr. Berggreens Jeppe var dygtig Kunst, det sællandske Dialekt flittig studeret, og navnlig fandt det rørende naive hos Jeppe et smukt Udtryk. At det undertiden skortede paa komisk Udpensling — saaledes i 3. Akt: Repliken, der ender: »Jeg siger, jeg er selv en Bondes Søn; thi Abraham og Eva, vore første Forældre, vare Bønder« — tilgives let; Rollen var jo hurtigt indstuderet i Hr. Zincks Forfald. Fru J. Møllers Nille manglede noget i Lune ligesom Hr. Kollings Jacob Skomager. Hr. Abrahams spillede Baron Nilus med Anstand og Værdighed, og de øvrige Biroller vare i gode Hænder. — Med »Hvedebrød og Rugbrød« har desværre Theatret atter taget sin Tilflugt til en af de aandløse tyske Folkekomedjer, som burde banlyses for bestandig. Det hjælper kun lidet, at man bearbejder og lokaliserer dem, Trivialiteterne blive — til lige stor Pine for Publikum og Skuespillere. Hr. Kolling søgte at holde Stykket oven Vande ved sit livlige Spil som Bagermester Strut, uden at det dog lykkedes.

Paa Dagmartheatret opførte et svensk Provinsselskab første Del af Goethes »Faust« uden Held. En vanskeligere Opgave end »Faust« kan næppe tænkes. Hertil hører prægtige Dekorationer, Optog og Musik for at levere Baggrund til Spillet. »Faust« er ikke skrevet med Scenens Tarv for Øje, i alt Fald ikke første Del. (Om anden Del mente Goethe selv, at den vilde kunne tage sig ud paa Scenen med dens hyppig operamæssige og balletagtige Anstrøg). For at de lange Faustmonologer kunne komme til deres Ret, fordres en mønsterværdig Udførelse, men Hr. Engelbrecht reciterede tungt og ensformigt, og spillede den forelskede Faust med hul Pathos og voldsomme Armbevægelser. Fru Hwasser-Engelbrechts hele Fremtræden svarede ikke synderlig til éns Forestilling om Margarete, men ellers var der i Spillet en vis Lidenskab, som bar Vidne om Talent. Hr. Lindberg gav Mefistofeles med overlegen Kunst — dog kom det dæmoniske ikke rigtig frem — men følte sig tydelig nok trykket af Omgivelserne. I det hele en forfejlet Forestilling, kun egnet til at forvirre Tilskuernes Opfattelse af

Goethes Mesterværk. — Derimod havde Theatret Lykke med sin Opførelse af Bjørnsons »En Fallit«, som ved sin Fremkomst paa Nationalscenen vakte saa stor Opsigt. Udførelsen var jo af første Rang — Vilh. Wiehe spillede Tjælde, Johan Wiehe Advokaten. Paa Dagmartheatret træder Stykkets Svagheder tydeligere frem. Man opdager — hvad der maaske ikke er saa paafaldende ved Læsningen — at »En Fallit« er en Folkekomedie — af Rang vel at mærke — skrevet af en betydelig Forfatter. Man er, siden Stykket udkom, bleven træt af disse evindelige Skuespil og Romaner om Besvigelser og Falliter og stiller sig mere kritisk overfor dem. — Nu dækker Spillet ikke længer over Stykkets Mangler. Ganske vist var Hr. Cetti respektabel som Tjælde; der var tit en virkelig Følelse i hans Spil, men det slog ikke til paa de afgørende Steder. Hverken Frk. Albrecht som Signe eller Fru Secher som Valborg fik noget ud af deres Roller, medens derimod Hr. V. Wiehe overraskede som Sannæs, den kejtede, forlegne Fuldmægtig med de rode Hænder. Alt det krampagtige, overspændte, der ellers saa tit skæmmer Hr. Wiehes Spil, var som bortblæst, og man tør haabe, at det Gennembrud maa være sket, der var nodvendigt for at frigjøre Hr. Wiehes Ævner. Hr. Alfr. Møller tog noget tungt og ubehjælpsomt paa Advokatens Rolle og fandt intet Udtryk for det bestemte, myndige hos ham.

Endelig skal der kun mindes om den Forestilling, Studentersamfundet gav paa Folketheatret, hvor der — foruden et ellevildt »fint fransk Stykke« »Ah« — opførtes et treakts originalt Lystspil af Hr. Ove Rode: »Billings«. Handlingen var ganske vist noget spinkel, men Forfatteren har Ævne til at opfinde livlige komiske Situationer og besidder et skarpt Blik for menneskelig Skrøbelighed og Svaghed, saa »Billings« i sin Helhed er et fornøjeligt Stykke, krydret af godmodig Satire og Skæmt. Udførelsen var holdt i den rette Stil, navnlig glædede man sig over en from Sædelighedsprædikant og en rapmundet Opvarter.

C. B.

Le cri des flots.

Brudstykke af den hermed debuterende Forfatters Digtsamling, „Les Révoltés", der udkommer hos Lemerre i Paris i disse Dage. Her efter Forfatterens Manuskript.

Den danske Gjengivelse ved Ivar Berendsen.

———

— — — — — — — — — —

Ainsi le Révolté parlait au bord des flots! —
Répercutant au loin ses tragiques sanglots,
Les échos de la mer vibraient aux roches hautes.
Et, dans l'obsession cuisante de ses fautes,
Plein de son impuissance à guérir nos douleurs,
Aux embruns écumeux l'homme mêlait des pleurs. —
Des oiseaux fatiguant les airs d'une aile lasse,
Avec des cris aigus se croisaient dans l'espace,
De sauvages rumeurs surgissaient de partout,
Et dans l'obscurité toujours plus noire, au bout
De l'horizon, parmi les vagues cadencées
L'homme entendit la mer parler à ses pensées.

Or voici ce qu'au fond de l'abîme béant
Affirmait la clameur rauque de l'Océan:

Hvad bølgerne sang.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Således talte oprøreren ved bølgernes bred. Og fjerntfra sendte havets echo, svingende mod de høje klipper, hans sørgeligt klagende hulken tilbage. Og knuget af den sydende bevidsthed om sine fejl, opfyldt af sin bristende evne til at læge vore smerter, blandede manden sine tårer med det skvættende skum. Fugle, der med mat vinge besværede luften, krydsedes i det vide rum med skarpe skrig. Vildsomt støjende lyde hævede sig overaltfra, og udefra det stedse sortere mørke, helt bortefra horisonten hørte manden havet vuggende, bølgende tale sine tanker til.

Hør hvad oceanet i hæse skrig fra det gabende afgrundsdyb lagde ham på hjerte:

„— Puisqu'aux brises d'hiver les fleurs se sont fanées,
Puisque la rive est froide et les champs engourdis,
Puisque l'été s'endort dans l'ombre des années,
Puisqu'il ne reste rien du soleil de jadis,

„— Puisque les bois sont morts où, par les couchants roses
Les papillons baisaient les calices tremblants,
Puisque le rêve meurt dans la plainte des choses
Et que loin de nos cieux volent les goëlands,

„Puisque tu n'as rien pu, puisque ton âme saigne,
Homme qu'un vain orgueil dressa contre le mal,
Ne prêche plus la guerre, apprends, combats, enseigne,
Pour tuer le réel, enfante l'idéal!

„— Autre chose qu'un fol appétit de vengeances
Ouvre des horizons aux esprits révoltés:
Après les désespoirs montent les éspérances
De l'esclavage mort naissent les libertés! —

„— Il est des lendemains vainqueurs aux jours néfastes,
Il faut avoir souffert pour savoir être heureux,
L'avenir ne gît pas dans la lutte des castes,
Les hommes pour fonder doivent s'unir entre eux. —

„Nu, da vinterens isvind har visnet blomsterne; nu da strandbredden er kold, markerne stivfrosne; nu da sommeren sover ind i årenes skygge; nu da intet står tilbage af fordums solskin, men lundene er døde, hvor sommerfuglene i solens nedgangsrødme kyssede de skjælvende bægre; nu da drømmene dø bort i klager, og strandmågerne flyve langt fra vore egne; nu da Du har set din evneløshed og din sjæl forbløder, menneske! hvem tom stolthed rejste mod det onde, præk nu ikke mere krig, men kjæmp, lær selv og lær andre! Fød idealet til verden for at dræbe virkeligheden!

„Lad andre tanker end den vanvittige lyst til hævn åbne nye vidder for de oprørte sind, gid dog forhåbningen må rejse sig efter fortvivlelsen og frihed fødes af det døde slaveri. Nederlagenes dage har deres sejrrige næstedag, man må have lidt for at forstå at være lykkelig.

„Fremtiden hviler ikke paa kasternes kamp; forat kunne grundlægge må menneskene fylke sig sammen.

„— Regarde mes flots verts hourlés de houppes blanches,
Renforcés l'un par l'autre, ils s'en vont droit au but,
Ainsi pour le succès des prochaines revanches,
Les hommes jailliront vers la nature en rut!

„— Le sang a trop coulé pour que la paix revienne,
Un long apaisement est nécessaire à tous,
Il faut chercher ailleurs la quiétude ancienne,
Les gens reviendront bons sous des climats plus doux. —

„— Écoute ce que dit mon baiser aux rivages,
Au rhythme de la brise il chante mollement,
Et, par delà le mur épaissi des nuages,
Fait miroiter l'essor d'un étincellement!

„— Suis le rêve, penseur! La réalité, mère
Des déboires sans fin ronge l'homme en plein coeur,
Par elle, la douleur s'incruste plus amère,
Par elle, la victoire accable le vainqueur! —

„— Suis le rêve! Le vol tournayant des phalènes
Autour d'un feu rustique allumé dans la nuit,
Est pareil au désir dont les âmes sont pleines,
Et qui pousse le corps vers tout ce qui reluit. —

„Se på mine grønne, hvidskumtoppede bølger! Ved at støtte hinanden styrkes de til at gaa den lige vej mod målet. Ligedan skulle menneskene, om den nære gjengjældelse skal lykkes, springe lige løs på den livssvangre natur. Der er rundet for meget blod til, at freden kan komme nu; en lang dvale er nødvendig for alle; andetsteds må man opsøge den svundne tids sindsro: Under blidere klimater godnes mennesket.

„Lyt til, hvad jeg i mit kys siger strandbredden, hvorledes jeg i takt med søvinden blødelig synger den til og hinsides skyernes tætbyggede mur lader skimte som gjenskinnet af en vingelet glans.

„Følg din drøm, tænkende ånd! Virkeligheden, ledens moder, gnaver uden stans og slut mennesket i hjertets rod; det er den, som graver smerten dybere ind; det er den, som lader sejren nedbøje sejrherren. Følg din drøm! Natsværmerne, der svirrende flyve omkring en landlig ild, tændt i nattens mørke, ligner den trang, der fylder sjælen og driver legemet mod alt, hvad som lyser.

„— Souvent dans cette soif des lointaines extases,
Comme le papillon l'esprit tombe de haut,
Mais, quels sont les espoirs qui n'eurent point leurs phases?
C'est au pied du palais que surgit l'échafaud!

„— Suis le rêve! Lui seul, dispensateur suprême,
Fait rayonner pour tous la sainte illusion,
C'est par lui qu'on grandit et c'est par lui qu'on aime,
Car il étreint la vie avec effusion!

„— Ecoute le vibrer dans le fond de ton être,
Il te parle d'amour, de joie et de chaleurs,
Il te force à vouloir, il t'oblige à connaître,
Et berce ton sommeil de songes enjôleurs. —

Il te peint des pays mystérieux et vagues,
Où flambe le soleil, où chantent les oiseaux,
Il pleure avec le vent, il gronde avec mes vagues,
Et comme un long frisson passe dans les roseaux. —

„— Écoute le parler, lui seul donne la force
De tenter l'impossible et de vaincre le sort,
Il est comme le chêne à la puissante écorce,
Qui sous les ouragans se tend comme un ressort.

„Ofte falder ånden ligesom sværmeren ned fra sin højde i sin higende tørst efter den fjerne lysglans, men hvor gives det håb, som ikke har haft vexlende vilkår? Ved paladsets fod rejser skafottet sig.

„Følg Din drøm! Den ene er den store trøster, der lader den hellige illusion stråle for alle, det er gjennem den, man elsker, den er det, som væxner, thi den knuger med vælde livet i sin favn. Lyt til dens rørelser i Dit væsens grund, den taler til Dig om kjærlighed, glæde, varme; den tvinger Dig til at ville, den befaler Dig at erkjende, den vugger Din søvn i besnærende drømmebilleder. Den afmaler Dig hemmelighedsfulde, utydelige lande, hvor solen flammer, hvor fuglene synge; den græder med vinden, den brummer med havet og går som en lang skjælven gjennem sivene.

„Lyt til dens stemme; den ene giver kraft til at vove det umulige, til at besejre skjæbnen, den er som den mægtig barkede eg, der bøjer sig som en fjeder under uvejret.

„— Il est l'Éther sans fin, il est le ciel intense,
Il tient ce qu'il promet plus souvent qu'on ne croit,
Il élargit l'esprit, dévore la distance,
Et monte vers le jour, qu'il te montre du doigt!

„— Suis donc le rêve, ami, suis le par les espaces,
Par mes flots soulevés, par le morne horizon,
Suis le, comme le Christ, en entraînant les races,
Et fais la liberté des murs de ta prison!“ —

Bordeaux 24. Mars 88.

Omer Chevalier.

„Den er den endeløse æther, den umålelige himmel; den holder sine løfter oftere end man tror, den udvider ånden, den opsluger afstandene, og hæver op mod det lys, som den udpeger Dig.

„Derfor følg Din drøm, ven, følg den gjennem det vide rum, over mine rejste bølger, udover den skummeltavse horisont, følg den som Christus gjorde og rev racerne med sig; skab frihed fra Dit fængsels mure.“

Den svenske Skønliteratur 1887 i Fugleperspektiv.

Af

Ola Hansson.

(Oversat efter Forf.s Manuskript.)

(Sluttet.)

Uberørte af alle Konjunkturvexlinger, kun lyttende til deres literære Samvittigheds Røst, har Tor Hedberg og August Strindberg gjort deres Indsatser i det forløbne Aars skønliterære Produktion. Hr. Tor Hedbergs lille Hæfte „Skizzer och berättelser“ turde opveje alle de hidtil nævnte Bøger tilsammen, i hvor vel den ikke er andet end en Samling Smaating, der tidligere have været spredte omkring i „Tidender“ og Kalendere. Hedberg er en udpræget moderne Personlighed. Jeg mener dermed, at alt det, som giver Samtiden sit Særpræg, trykker sit Stempel paa den unge Slægt, giver sig Udslag i dens Maade at tænke, føle, elske og leve Livet paa — alt dette, som gør os forskellige fra dem, der gik forud, ligesom det i kommende Tider vil blive fremdraget og gjort til Kendemærke paa et forsvundet Kulturstadiums Væsen, — at alt dette har indpræget sig saa inderligt i hans Sjæl, at det ikke blot ligger i den som en død Theori, men er sammensmeltet med den, som hans Tanke-, Følelse- og Livsnorm.

Det er dette moderne Aandspræg, som Hr. Hedberg omsætter i sin Digtning. Han gør imidlertid dette paa en for ham særegen Maade. Han vælger ikke ud af sin Omgivelse Mennesker, i hvis Livsskæbner den almindelige Verdensanskuelse, han hylder, løber som Understrøm og lyder som Grundtone; men han hævder gennem levende Anskuelsesmateriale en eller anden Sætning, Teori, abstrakt Sandhed, udskaaret af denne almindelige Verdensanskuelse. Han er en Filosof, der iklæder Teserne Livets og Digtningens Dragt. Det er ikke dette eller hint Individ, paa hvem den primære Interesse hviler, men den almindelige Text, som hans Naturel eller Liv illustrerer, — ikke den individuelt-psykologiske Ejendommelighed, men den almen-psykologiske Gaade, som Theoretikerens Øje skønner bagved og under dette specielle Tilfælde, ligesom i en Mængde andre specielle Tilfælde.

Han har ikke foran sig en Model, i hvilken han hører den uudgrundelige Verdensgaades, det store Mysteriums Hjærte banke, men han konstruerer en saadan sammen.

Virkningerne af denne Metode spores overalt i Hr. Hedbergs Produktion, i hans sidste Bog saavel som i hans foregaaende. En af Følgerne deraf er, at det episke Element, hvor Forfatteren skal træde tilbage, gøre sin egen Person usynlig, ligesaavel som det dramatiske, hvor Livets egne Magter brydes mod hverandre i naturlige, uberegnelige Konflikter, er relativt svage; en anden Følge er den, at Digteren enten ligegyldig forbigaar eller glipper i den minutiøse Udpensling af Detajlerne, Karaktererness individuelle Ejendommelighed og Fysiognomiets særegne Linjespil som Sjælenuancens og de skiftende Følelsers modtagelige Spejl. I Sammenhæng hermed naa'r han højst, naar han lader sin moderne Verdensanskuelse vælde ud i lyriske Stemninger, eller naar han ridser disse Kort over sjælelig Anatomi, i hvilke Tidens almindelige Sygdom røber sig i Symptom og Væsen. Hr. Hedberg ser al Ting i Lyset af den Pantheisme, som danner Grundlaget for hans Opfattelse af Naturen. Han ser al Ting i den Grad i det store, at han ikke har Øje for de specielle Formaal og hvad deres er. Disse sidste forsvinder aldeles i de uendelige, uoverskuelige Vidder, i hvilke hans Blik fortaber sig. Han ser Universet som det er, som den mylrende Vexling af Tilværelser, der fødes og Tilværelser, der dø, men i denne enorme Evighedshvirvel er et enkelt Liv som det forsvindende Skumstænk.

Undersøger man nærmere hver enkelt af Novellerne i Hr. Hedbergs sidste Bog, vil man i Flertallet af dem let finde Bekræftelse herpaa: Genren er subjektiv og lyrisk, Grundtanken ligger nøgen og bar, men Forfatteren formaar sjælden at faa sine Personer til at staa rigtig paa deres egne Ben, se f. Ex. „en kamp mod døden": Det er en Fortælling om en fix Idé, men i k k e om de Mennesker, hvis Liv formes af denne fixe Idé. Eller Kvinderne i Hr. Hedbergs Skizzer: Vi faar aldeles ikke at vide, hvorledes de se ud, der findes ofte ikke en Linje om dem, og gives der en Tegning af dem, er den holdt i saa almindelige Ord, at vi endda ikke faa nogetsomhelst tydeligt Billede.

Denne Mangel paa Individualiseren i Sjæleanalysen og Portrætmalingen er en naturnødvendig Virkning af Forfatterens Naturel og Metode og er derfor gennemgaaende.

Der findes dog én Undtagelse, nemlig den mesterlige Tegning

af en sjælesyg, ung Kvinde, der forekommer i Skizzen „Elfringen“. Et menneskeligt Individ er her givet helt og holdent i et eneste Billede:

„Det hændes stundom, at naar en Væxt — en Rosenbusk til Exempel — skyder altfor rigt i Blomst, den da avler Knopper, der aldrig naa til Blomstring. I Begyndelsen kan man ikke skælne en saadan Knop fra de andre; ligesom de vikles den ud af sit Bladhylster, den korte Stilk strækker paa sig, og Knoppen svulmer i Solskinnet — svulmer alt mere og mere, indtil den aabner sig i Spidsen, og de grønne Bægerflige vige tilbage, blottende et Glimt af den rosenrøde Krone. Men en Dag bliver man va'r, at der pludselig er indtraadt Stampe i dens Udvikling, man mærker, at den rosenrøde Spids stadig er lige lille, Knoppen lige spæd; rundt omkring den springer Roser ud, lever deres Dag, visner og fælder deres Blade, nye Knopper pippe frem, voxe og blive til Blomst, den sidder der stadig som Knop med sit rosenrøde Løfte, som aldrig bliver mere end et Løfte, men som bliver mørkere, sortner som af Sorg. Langt ud paa Høsten, længe efter at den sidste Blomst er falden, sidder Knoppen tilbage paa sin Stilk, og naar Vinterfrosten tilsidst mejer den af, er det som Knop, en vissen, indtørret Knop, den falder. Om en saadan Knop var det, hun mindede.

Naar man saa' hende komme paa Afstand med sin lette, uregelmæssige Gang, sit spæde, uudviklede, vege, slanktlinjede Legeme, det noget store Hoved, som altid hældede, ligesom var det for tungt, da troede man, det var en ung Pige, man saa'. Saa kom hun nærmere, man fik Indtryk af noget visnet, ufuldbaaret, og naar man kunde skælne hendes Ansigt, fyldtes man af Forbavselse. Var det et Barn eller et Menneske, som alt havde levet sin Tid ud? — man vidste det ikke, man havde en Følelse af, at hun egentlig ikke havde nogen Alder.

Ogsaa Ansigtet kunde have været en ung Piges, blot ikke Øjnene havde været. Det var Øjne, som man stundom kan finde dem hos døende, der har lidt saa meget, at de ere glade over at faa dø, — store, ængstlig store Øjne, med et ejendommeligt, klarsynet Blik, et Blik, som saa' Ting, ingen anden kunde se, eller som saa' noget andet bag det, som virkelig var at se.

Og dette Ansigt omgaves af et Haar, som en Gang havde været sort, men nu var begyndt at graane, og som ved den ene Tinding havde en aldeles hvid Lok. Man stod undrende,

spørgende, beklemt overfor denne Naturens sælsomme Modsigelse: et gammelt Barn, en visnet Knop. Men saa lidt efter lidt veg Beklemmelsen, og den Fred, den hjemlige Lykke, som laa over hele hendes Væsen, meddelte sig til én selv."

Denne Profil af en ung Kvinde, som er bleven sindssyg af Kærlighedssorg, og som af Nattens Elverfolk har lært at forstaa, hvad Fuglene synger, hvad Vinden suser, hvad Træerne og Blomsterne hviske til hinanden, og som har fundet den absolute Lykke i Vanviddets blide Fantasier, er saa fast og sikkert trukken, at den naa'r op til den uforgængelige Kvindetype, som Strindberg har skabt i Laura i „Faderen", det forløbne Aars største, skønliterære Bedrift herhjemme.

* * *

Nærmere at sysselsætte mig med August Strindbergs Sørgespil turde være overflødigt, da det er opført paa en dansk Scene og sikkert læses og kendes ligesaa meget i Danmark som hos os.

Jeg vil kun nævne et Par Ord om Synspunkterne for dette Dramas Bedømmelse. Udelukkende at betragte det som et Indlæg i Kvindespørgsmaalet er et altfor snævert og skævt Synspunkt; dets værdige og sjældne Storslaaethed lader sig ikke udlede fra dette. Meget kan nok søges i et saadant Synspunkt, men ikke alt og ikke det væsentlige

Jeg véd ikke noget Arbejde, hvori Strindberg mere umiskendeligt har blottet selve Bunden i sin Digterpersonlighed. Han behøver ikke — og det er særligt værd at bemærke i en saa gennemreflekteret Tid som vor — møjsommeligt at gennemanalysere de Personer, som han skal fremstille i sin Digtning, thi han har samme sjælelige Struktur som den engelske Renæssances dramatiske Forfatter. Hans Aand er saa smidig, at den kan snige sig efter dette fremmede Sjælelivs mindste Bøjninger; den er et Spejl, hvori alle disse udenforstaaende Personligheder tegner sig med alle deres umærkelige Individualitetsafskygninger. Den er et Slags Mikrokosmos, som i sig indeslutter den hele omgivende Virkelighed. Det er en mægtig Sjælsmetamorfose, gennem hvilken han kan se med et andet Menneskes Øjne, tænke paa hendes Vis, føle som hun og leve hendes ejendommelige Liv. Han er selv disse fremmede Mennesker, naar han digter dem, og det gennem umiddelbar Intuition, ikke gennem successiv Analyse.

Det er dette Synspunkt, man efter min Mening maa fastholde, hvis man skal kunne fuldt ud værdsætte alt, hvad Strindberg har givet i „Faderen". Et helstøbt, dramatisk Kunstværk, som den svenske Literatur næppe ejer noget, en Analyse af et Vanvids gradvise Udvikling, som er af sjælden psykologisk Justesse, en Nutidstype, i hvilken den unge Slægt ligesom personificeres, og som dog er saa individuel, Ritmesteren, hvis forpinte og sønderknuste Sjæl røbes fra en eller anden Side i hver eneste af disse aandeløse Repliker, der skælver og krymper sig som en blottet Nerve. Og endelig Laura, ikke den typiske Strindbergkvinde, men en moderne Dæmon, kun usand for den svagsynede Spidsborgerlighed, men skøn som en halvbarbarisk Gudindestøtte i sin rædselsfulde Storslaaethed for alle Drømmere, i hvis Fantasi Tilværelsens Mysterium kan legemliggøre sig.

Og det er den samme Aandens Dannelse, som muliggør Afspejlingen af et Stykke Folkeliv i „Hemsøborna" (paa dansk „Skærgaardsfolk").

Siden Almqvist for halvtredsindstyve Aar tilbage skrev „Grimstahallens nybygge" og „Ladagårdsenandet" har ingen i denne Genre saa gedigen Bog set Dagens Lys i Sverig. Selv Geijerstams og Ernst Ahlgrens smaa Studier, der ellers ere saa sikre i Opfattelse og Udarbejdelse, ere blege i Farven ligeoverfor denne Roman.

Almqvist berettede om en upplandsk Husmandsfamilie med en Fremstilling saa naivt usmykket og gennemsigtig, at den uden Digterens fine Øre eller ført en Haandsbred videre vilde have lydt søgt og virket ubehageligt, medens Portræterne og Scenerierne hævede sig op, spredte omkring, som udsøgte Akvareller. Almqvists Kunst laa i Fremstillingens raffinerede Enkelhed, i Malningens diskrete Farvetone og djærve Impressionisme.

Ogsaa Strindberg er Impressionist, saavel i Sjælsanalysen som i Penselsføringen. Men det halve Seculum, som ligger mellem ham og hans store Forgænger, er ikke gaaet sporløst hen, og Strindbergs Naturel fornægter sig lige saa lidt her som i hans foregaaende Arbejder. Det er et og samme Særtræk af voldsom, lidelsesfuld Styrke, som røber sig i de dybe Greb i den uppsvenske Folkekarakter og i de grelle Udtryk, i hvilke de klædes, en Skildring, der bugner af ophobet Materiale, men som dog i hver eneste Smule er renset Kunst og virker umiddelbart som Naturen selv og som det levende Liv.

Strindberg kan blotte disse Skærgaardsmenneskers allerlønligste indvortes Liv, vise deres ejendommelige Maade at tænke og udtrykke sig paa, gengive den Form, hvori deres sjælelige og fysiske Følelser afspejler sig, men hvad der i denne Historie særlig hæver sig frem og overskygger alt det andet, det er Skildringen af den stockholmske Skærgaardsnatur, den levende og den døde, Fuglene, Skoven, Blomsterne, Engene, Havet. Menneskene ligge ligesom graverede ind i disse Omgivelser, og det Liv, som skildres, hviler deri ligesom i et Leje, paa samme Maade som Hemsøgaarden ligger i et Leje, der er dannet af Birk og El og Eg, mellem Vand, Eng og Ager. Det er som om det var dannet af Luftdragenes ejendommelige Spil, af Farvetonernes særegne Sjæl og Stemning, som om det kun var en anden Ytringsform for det samme.

* * *

Ogsaa i Finland har der i de seneste Aar udviklet sig en ny Skønliteratur, som i sin Metode og Aand nær slutter sig til den, som er fremtraadt i de øvrige skandinaviske Lande. Den Strid, som gaar for sig i dette Land mellem svensk og finsk Nationalitet, samt mellem svensk og finsk Sprog, har naturligvis kløvet den moderne finske Skønliteratur i to Halvdele. „Det unge Finland“ tæller i sine Rækker saavel Svekomaner som Fennomaner. De første skrive paa svensk, de sidste paa finsk. Men Forskellen er rent sproglig. Digtningens Kærne er Frugt af den samme Blomst, der er sprunget ud i to uensfarvede Blomsterkroner. Det finske Mærke afrunder sig lige saa fyldigt i Tavaststjernas Digtning som i Pictavi Päivárintas og Ilana Ahos Almueskildringer, fremtræder i al den Ejendommelighed og al den Skarphed, som det har erholdt gennem det ublide Klima, den tungsindige Natur og det politiske Tryk, et hærdet, melankolsk og taalmodigt Sind. Naar en Finne taler om sit Land, er det, som naar en anden taler om sine Barndomsminder, og der er noget af den samme Stemning over de finske Digteres Bøger, en Stemning af Helligdag og Klokkeringning.

Karl A. Tavaststjerna udgav nu til Julen et Arbejde med Titel „En infødning“. Fortællingens Fabel er i største Korthed følgende: Hård og Wahlin er to gamle Universitetskammerater. Den første absolverede energisk sine Examiner, rejste saa

omkring i Evropa, og er netop, da Fortællingen begynder, kommen hjem igen til Finland, hvor han indtil videre skal fungere i et juridisk Embede i en Provinsby. Nu træffer det sig saadan, at hans gamle Ven Wahlin, som han aldeles har tabt af Syne og Minde under sit lange kontinentale Ophold, alt paa flere Aar opholder sig paa samme Sted som Redaktør for Byens Avis. Novellens første Kapitel skildrer Gensynet og Vennernes første Dag, der slutter paa Byens Café-chantant og med en Souper sammen med de paa denne optrædende Damer.

En af disse tildrager sig disse unge Mænds specielle Opmærksomhed og Interesse, og Fortællingen handler nu om, hvorledes Hjemmefødningen gifter sig med denne unge Dame paa finsk borgerlig Manér, efter at Evropæeren, overensstemmende med mere kontinental Sædvane, har haft hende til Elskerinde, — alt dette i en spidsborgerlig, sladderagtig Smaastads Omgivelser.

Æmnet giver naturligvis Anledning til mange pirrende Skandaler, spændende Situationer og voldsomme Optrin. De tilbyde sig af sig selv, men Forfatteren vrager just heller ikke. Psykologien er ikke dyb eller skarp, der savnes distinkt Koncentrering i Intuitionen, og minutiøs Sønderdeling i Analysen. Materialet er ikke tilstrækkeligt sorteret til, at Fremstillingen kan blive klar og afrundet. Vi faar ikke det sammenhængende, helstøbte Billede, det være sig af Sjælstilstande, Karakterer eller Fysiognomier. Det er, som om vi skimtede Skikkelser inde i Taage eller Skumring.

Dette gælder ogsaa om de mandlige Hovedpersoner. Vort Bekendtskab med dem, vort Kendskab til dem har vi kun til Hælvten af Syn, som vi maa fuldstændiggjøre med en abstrakt Forestilling. Tavaststjerna benytter sig her af et altfor grovt Apparat, nemlig et almindeligt Kontrastforhold, mellem Hjemmefødningen og Evropæeren, paa den ene Side Hjemmefødningen, hvis Sjæl har slaaet Rødder i Hjemlandets Jord, gror i den og suger Næring af den, saa at dens inderste Cellesubstants fyldes og formes af dette Jordsmons Safter, paa den anden Side Evropæeren, i hvis Aand det specifik finske i Naturellet er bleven forflygtiget og krydret af en kontinental Holdning legemlig og sjælelig, som ganske vist for en Del er ydre Jargon, men ogsaa omdannende det indre lige til hans intimeste Tanke- og Følelsesliv. Denne Kontrast er grel som den mellem hvid og sort, Lys

og Mørke, men ogsaa ligesaa almindelig. Nogen individuel Kontrast frembringes ikke paa den Maade.

Derimod forekommer der en ypperlig skizzeret Kvindeprofil i Bogen, nemlig af unge Frøken Karen Friman. Det er Synd, at ikke Hr. Tavaststjerna har gjort et fuldfærdigt Kunstværk ud af dette Udkast, hvilket sikkerlig vilde have været ham en let Sag.

Fremstillingen løber ud i et elegant Sprog. Forfatteren hæver aldrig Stemmen, og han gør ingen store Gestus, ikke en Gang naar Konflikterne knyttes haardest eller tilspidses mest. Det hele er som fortalt i en Salon overfor en virkelig aristokratisk Tilhørerkreds, nobelt, ligefremt og uforfærdet in facto, men diskret og dæmpet.

* * *

Ved Siden af denne Literatur, som er fremvoxet i de to sidste Aartier, har vi en anden, hvis Oprindelse ligger længere tilbage i Tiden. Af de Digtere, der omkring det Aar „60“ var „det unge Sverig“, lever og skriver endnu tre: Wirsén, Victor Rydberg og Snoilsky.

Den førstnævnte har udviklet sig til en af Reaktionens fasteste Piller herhjemme. Som Journalist er han paa det literært-kritiske Omraade dens hadskeste Pen, og som Digter er han omsider endt som Akademiets og vort pietistiske Hofs højtbetroede Hofskjald. Og de ægyptiske Kødgryder har gjort hans Aand forædt.

Victor Rydberg har som Lyriker længe været tavs, og den svenske Alménhed har i en Række af Aar forgæves gaaet og ventet paa den anden Digtsamling fra hans Haand, om hvilken den første gav Løfte.

Carl Snoilsky har derimod, siden han forlod den diplomatiske Løbebane og efter den bekendte store Krise i hans Liv, udviklet en betydelig Virksomhed som Lyriker.

Den nu til Julen udkomne Digtsamling er den tredje i Rækken i denne anden Epoke af hans Skribentvirksomhed. Den har stærk Sødskendelighed med de foregaaende: Samme Æmner, samme Stil, samme Livssyn. Digteren har ikke indhegnet ny Jord, men han har maaske fremdrevet rigere Høst og skønnere Blomster paa den gamle Mark. Hans sidste Digte er som disse

lykkelige Sommermorgener, hvor alt indenfor os og udenfor os blotter sig i sin nøgne Skønhed, og det er, som om dette skete af sig selv uden nogen Medvirkning fra vor egen Side. Saa let og fyldigt tegner hans Naturel sig for os, at vi se dets Billed, uden at vi gør os nogen Anstrængelse.

Hvad der allerførst springer i Øjnene i hele denne hans senere Digtning, er den landflygtiges Hjemlandslængsel, Hjemlandstanker og Hjemlandsdrømme. Snoilsky har lige siden det store Vendepunkt i hans Liv været bosat udenlands, og dette Exil har afsat sig mange og dybe Spor i hans Produktion. „Han er hjemme mer end mangen, som sætter dér sin Fod.“ Dette Hjemland, som han ikke har set saa længe, det breder sig i hans Fantasi i hele sin daarende Skønhed, dobbelt daarende i denne Afstand af Tid og Rum. Hvad end Digteren ser, og hvad han end tænker, ligger der et Hjemlandssyn inderst i hans Øje, en Hjemlandsstemning inderst i hans Sjæl, og ved den mindste Foranledning, ofte saa ringe, at ingen ser, hvad der har bevirket den, ikke en Gang han selv, springer dette Syn og denne Stemning frem og fylder hele Øjet og hele Sjælen og vælder frem som Digte om dette Hjemland, dets Natur og dets Historie, dets Nutid og dets Fremtid. Den, som er stillet saaledes paa Afstand, kan drømme i Ro, uden at nogen Mislyd skurrer ind i Drømmene, men han ser ikke, hvorledes Forholdet i Virkeligheden er. Den kritiske Forstand har ingen Næring, det nøgternt seende Øje lukker sig til, og i det længselsfulde Hjærtes dulgteste og tavseste Indre taarner Fantasien sin Arkitektur op, skøn, men uholdbar som Maaneskinnets Lys og Skygge.

Saaledes ere Snoilskys „Svenska Bilder“ blevne til. De er ikke historisk-psykologisk rigtige Tolkninger af Tildragelser og Personligheder, det er ofte kongelig svensk Historie sat paa Meter og Rim, det er hellige „foster“landske Minder, behandlede i patriotisk opbyggeligt Øjemed. Snoilsky er ikke trængt ind til den Tanke, at det skjønneste af alle Synspunkter er det, at trænge til Bunds i alt og skildre alt, som det er, aldeles uafset hvorledes det er, og at det er noblere at give Nøglen til en Karakter, end at kaste Forskønnelsesmidler over Trækkene. Derfor staa vi kolde overfor hans Tegninger af Aurora Königsmark og Gustav den fjerde Adolf, thi de ere med Vilje usande, bare af Hensyn til den velsignede patriotiske Opbyggelse.

Det andet, man lægger Mærke til i Snoilskys Digtning, er,

hvad den svenske Aviskritik ynder at kalde „den demokratiske Klang“. Snoilsky har arbejdet sig frem til en inderlig Sympati med „Folket“, de smaa og fattige, for alt, hvad de har maattet lide ned gennem Aarhundrederne, og for deres Slid den Dag i Dag. Han mærker, at Kløften mellem Klasserne er et Onde, at Fordelingen af de jordiske Goder er uretfærdig, og at i det hele taget de moderne sociale Forhold just ikke er de bedste af alle sociale Forhold. Det demokratiske Element i hans Digtning er ikke andet, end at han skjænker Ord til denne Følelse og denne Bevidsthed, som dog vel alle Mennesker med Hjærte turde være fælles om. Noget positivt Angreb paa specielle Ting i den bestaaende vrange Samfundsordning findes ikke. Digteren holder sig her til den almindelige Idé og lægger Realiteterne til Side. Men skal en Digter i vore Dage være i dybere Forstand demokratisk, maa han tage et Tag i disse Realiteter og lade Salonliberalismen sysle med Idéen. Det sidste er en meget ufarlig Fornøjelse, ved det første kræves, at man vover sin Person og sin sociale Position.

En demokratisk Digter i den Forstand bliver Snoilsky aldrig. Han maatte saa overhugge de Følelseslivets fine og dybe Rødder, som binder ham til den Klasse, indenfor hvilken han er født og opfostret. Man omformer ikke saa let sit Væsen, saaledes som Generationers Maade at leve, tænke og føle paa har dannet det. Ogsaa Snoilskys Digtning viser dette. Hans Sjælsadel og hans Følelses varme Inderlighed kan alle værdsætte, thi de meddeler sig uimodstaaelig til hver og en, men hans udsøgte aristokratiske Kunst, hvormange opfatter den? Enhver kan ganske vist med en Smule opøvet Intelligens føle sig til Meningen i hans symbolske Digte, men det er kun faa, der begejstres af det kunstneriske Mesterværk, hvormed disse abstrakte Symboler omklædes i Billeder og Syn. (Se specielt „den nya cendrillon“.) Og hvilken Stil! Rolig, harmonisk, en Smule retorisk, højtidelig som den gamle akademiske og dog saa modernt konkret og udtryksfuld, at Ordene ere som Snit i Tingens levende Kød. Dens særegne Skønhed vil Per og Povl aldrig kunne nyde, hvor meget de saa end skræpper op med deres Beundring.

Snoilskys Digtning er aristokratisk i Form og Indhold, den er som gammel Vin i Bægre af ciseleret Sølv.

*　　*　　*

Det er disse Arbejder, der udgør Holdepunkter for Øjet, naar man ser 87's Skønliteratur i Fugleperspektiv, ligesom Kirketaarnene, naar man fra et højt beliggende Punkt ser ud over en Stad.

Debutanterne frembyde intet, som er særlig Opmærksomhed værd. Nyt Blod, ny originale Personligheder har det forløbne Aar ikke tilført Literaturen. Forrest staar Frk. Hilma Strandberg, som i sin Novellesamling „Västerut" har dannet gode Interiører af Livet i den bohuslænske Skærgaard. Med særlig Forkærlighed tegner hun den enligstillede Kvinde, som i ukuelig Selvtillid vover at gøre Front mod alle sociale Fordomme; og det er denne noble, kække Kvindeprofil, som møder os gennem hele Bogen, der udgør dens største Tiltrækning og bedste Indhold.

Hamletskikkelserne i den russiske Literatur.

I enhver Brydningstid, naar en ny Livsanskuelse kæmper sig frem af den gamle, vrimler det med Hamletter. Det er dem, hvis Sind endnu ikke har vundet Harmoniens Ligevægt, dem, der ikke har kunnet lade deres Følelse holde Skridt med deres Intelligens's Udvikling, for hvem Taagen endnu ikke har fortættet sig om et Midtpunkt af klare, distinkte Tanker. De vaander sig endnu under den ny Tids Fødselsveer; de har vendt sig fra det gamle, men det ny er endnu ikke blevet Kød og Blod i dem, har ikke voxet sig til en Kraft, der kan bære dem udover de døde Punkter i deres Liv, over Skepticismen, Pessimismen. De har kastet de gamle Gudebilleder overbord, men er endnu ikke naat i Havn: saa driver de afsted for Strømmen som en Baad uden Ror, uden Tro og uden Evne, langsomt over mod det Land, hvorfra, som Hamlet siger, ingen Vandrer er vendt tilbage. Nerven i deres Sjæl er ikke Følelse eller Vilje, men syg Reflexion og Selvanalyse. De kender deres egen Afmagt og svælger i Selvironi; de har drukket sig en sød Rus i deres egen Haabløshed; tvivlende om alt, kun ikke om den sørgelige Virkelighed af deres egen Existens, bliver i afgørende Øjeblikke af deres Liv deres eget Selv det Tyngdepunkt, hvorom alt drejer sig, og for hvilket andre Hensyn maa vige. Af og til kan de blusse op til en flygtig Opbrusning af Handledrift — for atter snart igen at synke sammen; deres Vilje bliver hurtig træt, sygner hen under Reflexionens Analyse, opgiver sig selv i veg, forsagt Pessimisme.

Saadan er Hamletterne. Det er vor Tids Helte, Repræsentanterne for vor moderne, nervøse Tid, da der leves for hurtigt, da der ikke længer hviles ubevidst ud i en gammel, overleveret Tro, ved prøvede, hævdvundne Idealer. Vi kender denne Type; selv har vi alle, i alt Fald i enkelte Perioder af vort Liv, flere eller færre Træk tilfælles med den. Vi kender den ogsaa i den moderne danske og dansk-norske Literatur — det er ikke for intet, at Hamlet var Prins af Danmark. Den Tid er forbi, og

sikkert for stedse, da Aladdin sejersikker og livsfrejdig løftede Lykkens Lampe og ved sin ungdomskække, naive, umiddelbare Tro paa Livet som i en Leg overvandt alle Livets Vanskeligheder; nu er det kun forgæves grublende Nureddiner, tvivlfortærede Hamletter, der skrider forbi os, livslede og viljevege — — — jeg behøver ikke nævne Navnene: alle dem med Pessimismens Kajnsmærke paa Panden, tegnede med Hamlets tungsindige, trætte Profil.

Alligevel er der en Literatur, hvor Hamletterne træder langt tidligere op og udgør en langt mere staaende Type, næsten en National-Type. Det er den russiske.

Heller intet andet Land har i den Grad haft Betingelserne for deres Fremkomst som Rusland. Sent traadt ind i de civiliserede Staters Rækker, sat Aarhundreder tilbage ved Mongolernes Indfald, har det haft den underlige Skæbne paa én Gang at skulle antage Ideer og Tankesæt, som de andre Nationer har brugt Aarhundreder om at kæmpe sig frem til. „Vi maa med en Hammer banke os ind i Hovedet, hvad der allerede er Vane, Instinkt hos de andre," udtaler Tsjajadev i sit berømte „politiske Brev (1836)". Rusland har ikke haft en rolig Udviklings Goder, ikke kendt til en daadskraftig Ungdomstid — fra Barbari søgte det med et Spring at sætte ind i den civiliserede Verdens Kultur. Og endnu staar det som paa Tærskelen mellem Østen og Vesten, draget til den ene Side af Folkekarakteren og Folketraditionerne, til den anden Side af Vestens overlegne Kultur, som det af og til hader og foragter, men hvis Ideer det dog maa laane, en efter en. Foruden Misligheden ved denne Splittelse kommer til, at den mere fremskredne Del af Nationen, der har tilegnet sig Vestens Aandsindhold, endnu staar halvt isoleret, blandt et Folk, der endnu er uendeligt langt tilbage, og som det er haabløst paa éngang at ville løfte op til et højere Kulturtrin. Og endelig tynger over al Fremskridtstræben Absolutismens Jærnaag, der har gjort sit til at kvæle de bedste Kræfter i Folket. Fra oven Despoti, fra neden en træg, uforstaaende Masses Sløvhed. Hvilken rig Anledning for ikke i Tide staalsatte Naturer til at knække over, til at opgive Haabet og lægge Hænderne i Skødet! Derfor ser vi ogsaa i den russiske Literatur Hamletternes Drag i næsten alle de russiske Romaners Helte.

Det er de bekendteste af disse Hamletskikkelser, som jeg her vil betragte, idet jeg vil søge at forklare deres Fremstaaen

og om muligt paapege en bestemt Udvikling indenfor dem. Jeg maa naturligvis paa Grund af det overvældende Stof indskrænke mig til et kort Resumé, ligesom jeg ikke saa meget betragter Værkerne fra et æstetisk som fra et psykologisk Synspunkt som documents humains for derigennem at lære Folkekarakteren at kende.

Til de første af disse Hamlettyper hører — foruden Tjaskij i Gribojedovs Komedje: Gore ot uma (Ulykken af at være for klog), en indigneret, begavet ung Mand, der slynger Samfundet alle dets konventionelle Løgne i Ansigtet og derfor udles som gal — navnlig Pusjkins „Jevgenij Onjegim“ og „Petsjorin“ i Lermontovs „Vor Tids Helt“. Det er begge unge Adelsmænd med et stærkt byronsk Anstrøg, der trods ubestridelige Evner henslæber Livet i sløv Uvirksomhed uden at eje Tro paa noget eller Vilje til at tage sig sammen. De har engang i deres første Ungdom været Idealister, lagt skønne Planer om at virke til Menneskehedens Vel, men det luftige Drømmevæv brister hurtigt ved den løseste Berøring med Virkeligheden og efter at have tilfredsstillet den første Nysgærrighed ved et flygtigt Indblik i Alverdens Videnskaber, kaster de sig blaserte og illusionsbare ud i Verdenslivet, tilsættende den sidste Rest af Idealisme i Udsvævelser. Et utaaleligt Lede griber dem, de har nydt, hvad Livet kan yde dem af Pirring og føle nu kun Overmættelsens Vammelhed. De trækker sig tilbage i sig selv, skjuler den Smule af ægte Følelse, de endnu har igen, under Ironiens Maske, søger ved let vunden Overlegenhed og spottende Foragt overfor andre at dække over deres egen Tomhed og indre Jammerlighed, over at de kun er „moralske Krøblinge“, som Petsjorin træffende siger om sig selv — Selvkritiken er jo altid Hamletternes stærke Side. Der er en høj Grad af Lighed mellem de to Helte: begge er de Don Juan'er paa en Hals, begge lige livslede og egoistiske (andres Glæder og Sorger ser jeg kun i Forhold til mig selv — som en Føde, hvoraf mine Sjælskræfter kan suge Næring, ytrer Petsjorin), begge lige store Beundrere af Byron, hvis Liv de opstiller som deres Ideal. Selv i Romanens Knude er der en vis Lighed: de ødelægger saaledes begge af blot og bar Kedsomhed deres Vens Livslykke for bag efter at skyde ham i Duel — det ser næsten ud som en Nemesis, at begge Forfatterne selv skulde falde for en Duels Pistolkugle.

Trods Ligheden bliver der naturligvis altid en vis Forskel

imellem dem. Petsjorin er en langt betydeligere, interessantere Skikkelse end Onjegin. Den sidste er kun en holdningsløs Laps, en slap Don Juan, en Junker Harold i russisk Kostume, der intet gider og intet evner og kan sættes i Affekt, naar den forbudne Frugt frister ham. Tatjana, denne stemningsfine Skikkelse, det bedste i Pusjkins ellers lidet originale Digt, støder han først tilbage, da hun selv frier til ham (noget ikke sjældent i de russiske Romaner) og drages først til, da hun længst er gift og det feterede Midtpunkt i en elegant Kreds, der lader ham se hende i et ganske andet Skær end hidtil. Nu er det hendes Tur til at vise ham tilbage og han synker atter redningsløs hen i sin sløve Døs, led af tomme Nydelsers Overmaal, uden at have benyttet sine Evner til det ringeste.

Petsjorin er som sagt en langt interessantere Skikkelse. I Reglen døser han vel ogsaa Tiden hen i genial Lediggang, men af og til kommer Uroen over ham, den utilfredsstillede Virkelysts Higen, der knuger ham som en Samvittighed: saa styrter han sig ind i Kampens Hede (han er som Lermontov Officer i Kaukasushæren), strejfer om paa Jagt eller sprænger paa sin Hest afsted over Steppen, gennem det tætte Græs, klædt som en ægte Dsjigita i Tscherkessernes maleriske Dragt, jager sig træt op mod Vinden for at bedøves og glemme. Man anser det ikke blot for Pral, naar han ytrer om sig selv, at han maaske var bestemt til noget stort, at han føler en Fylde af svulmende Kraft i sig; han holder sig ikke som Onjegin som en Eneboer udenfor Samfundet, men føler tværtimod af og til Lyst til at kaste sig i Kamp imod det. Men trods disse sporadiske Anfald af Energi er han dog en „moralsk Krøbling“, en brudt, viljeknækket Karakter, uden Evne til at tage sig sammen og for Alvor ville noget, erkendende sin egen Jammerlighed uden at eje Kraft til at vende om, blot døsende sin Samvittighed ved at opføre et larmende Orgie paa Ruinerne af sit bedre Jeg. Han er kun endnu mere egoistisk og usympatetisk end Onjegin. Alt hvad der var af ungt og godt i ham, har Verdens kolde Spot bragt til at visne, erklærer han, nu vil han sætte haardt imod haardt: han har maattet lide, nu skal ogsaa andre komme til at lide. Til Tidsfordriv aabner han derfor af og til en Gerillakrig mod Samfundet blot for at mætte sin Herskerlyst, for at knuge andre i Knæ. Der er noget ligefrem mefistofelisk ved ham: det er hans Lyst at ødelægge andres Livslykke og i Øjeblikke, hvor hans

Ofre vaander sig under ham, og andre dog vilde føle nogen Medlidenhed og Samvittighedsnag, har han kun et Skuldertræk og et haansk Smil — et Smil, der jo forresten godt kan være Tegn paa indre Smerte, paa aandelig Afmagt. Ti han er en Mefistofeles, der af og til falder sammen og foragter sig selv, undertiden er ulykkeligere endnu end sit Offer.

Saadan er de, Repræsentanterne for Slægten imellem Tyverne og Trediverne — uvirksomme, livslede, egoistiske Aristokrater med et stærkt byronsk Anstrøg, saaledes kunde man, om man ønskede en kort Karakteristik, i en Fart karakterisere dem. Begge gaar de til Grunde, den ene i sløv Apathi, den anden i den enkeltes haabløse Kamp mod de mange. Jeg vèd vel, at der i dem begge er overordenlig meget af Forfatternes Individualitet, men det forhindrer dem ikke fra samtidigt, saaledes som det ogsaa anerkendes baade af russiske og fremmede Kritikere, at være Typer paa Tyvernes Generation. Der er ganske vist ikke noget særligt russisk Præg over dem, deres Weltschmerz er den romantiske Periodes sædvanlige, udsprungen af Bitterheden over Oplysningstidens Fornuftidealers Bankerot, deres Aandsindhold det almenevropæiske; men Sagen er, at Rusland dengang endnu væsenlig kun efterlignede Vestens Kultur, levede højt navnlig paa den franske Literaturs Værker. Det var en aristokratisk Tid — saa godt som alle Forfatterne var Aristokrater, noget, som endnu den senere Socialist Alex. Herzen regnede som en Fordel for den russiske Literatur —, en Tid, da Dannelsen hovedsagelig samlede sig hos Adelen, der næppe ansaa den største Del af Folket for Mennesker. Musjikerne var endnu Livegne, og de Sammensværgelser, der dannedes, gik kun ud paa Oprettelsen af en aristokratisk konstitutionel Forfatning. Da Revolutionen i Dec. 1825 sloges ned med Jærnhaand, da Ulykker af enhver Art ramte Dekabristerne, som de kaldtes, og Politiopsyn og Forvisninger hørte til Dagens Orden, lammedes alle af Skræk, der havde gjort sig Haab om Fremskridt, en dyb Fortvivlelse betog dem: ingen offenlig Presse, derfor politisk og moralsk Indifferens, intet Steds Plads til at virke, intet Steds Haab om Frelse. De, der havde lyttet til Frihedshymnen, der bruste gennem Byrons Vers, saa sig nu som stængte i et Fængsel: saa knækker de over, taber Troen paa alt, døver sig selv i Orgier, draperende sig i Junker Harolds laante Kappe, føjende deres Klage til det store Kor af Veraab over Livet, der jamrer sig ud hos Musset og Heine.

Men en saadan aristokratisk Strømning kunde ikke i Længden være herskende, et rent æstetisk Livsyn kunde ikke bøde paa den stadig voxende Tørst efter sociale Reformer. Nye, mere demokratiske Strømninger skyller ind over Rusland trods det strænge Afspærringssystem. Spørgsmaal som om Livegenskabets Ophævelse, der allerede havde været rejst under Alexander I., dukker igen op. Hamletterne skifter derfor Karakter, det udpræget egoistiske falder bort. En Forløber for denne nyere Tids Typer er Tentetnikov.

Det er en af Skikkelserne i Gogols berømte Værk: „De døde Sjæle". Nikolaij Gogol nyder ikke i Udlandet saa stort et Navn, som han fortjener. Han er i Virkeligheden den egentlige Skaber af den moderne russiske Roman, og har navnlig i „De døde Sjæle" givet et helt Nationalgalleri af Typer, som de senere Forfattere kun har haft at udføre videre. Som Helten i Dostojevskijs „Fattige Folk" findes in nuce i Akakij Akakjevitsj i Gogols „Kappen", saaledes finder vi i Tentetnikov Kimcellen til en hel Række senere Skikkelser, navnlig til Pjerre Besukov og Ljevin hos Tolstoj, tildels ogsaa til Gontscharovs Oblomov.

Tentetnikov kommer som en begavet, idealistisk anlagt, tyveaarig ung Student til St. Petersborg for at vandre Russernes Vej til Ros og Magt — Statstjenestens. Store, ungdommelige Planer fylder hans Hoved, han vil reformere hele Riget — han er endogsaa i kort Tid Medlem af et hemmeligt, filantropisk Selskab, der, som Gogol udtrykker sig, vil intet mindre end lyksaliggøre hele Menneskeheden lige fra Themsens Bredder og til Kamtsjadska —, men da han først er vel ansat i et Departement og Dag efter Dag maa afskrive inholdsløse Bagateller, briste alle de store Drømme. Alt syntes ham saa smaat og naragtigt, ligesom han var i en Pogeskole; han længes bort, og det falder ham pludseligt ind, at han har et Gods med trehundrede Sjæle, hvis Kaar han hellere skulde søge at reformere end at spilde Tiden med Forvaltning paa Papiret. Han tager sin Afsked, og da han ved Hustrappen modtages af Bønderne, som under Taarer kalder ham deres Forsørger, føler han Hjærtet blive varmt og gribes af Begejstring for sine Bønders Vel. Han letter deres Afgifter og opretter en Almueskole, men det vil ikke rigtigt gaa for ham. Børnene bliver borte fra Skolen og Bønderne viser sig ikke taknemlige. Tværtimod mærker han, at de nok passer deres egen Jord, men forsømmer hans, Kvinderne plager

Livet af ham ved Bønner, som hans bløde Hjærte ikke kan modstaa, kort sagt, det bliver overhovedet klart for ham, at Bønderne ikke forstaar ham og han ikke Bønderne. Det gaar mere og mere i Stykker for ham; tilsidst fortvivler han og lægger Hænderne i Skødet, strejfer som en Drømmer om paa Markerne eller sidder rugende i en Krog, arbejdende paa et uendeligt Værk over Rusland, dets Fremtid og Vilkaar. — Saadan glider Livet hen for den tre og trediveaarige, unge Mand som en lang graatrist Efteraarsdag: sent staar han op om Morgenen og døser saa Dagen hen som en Eneboer. En daadløs, unyttig Drømmer uden Vilje til at rive sig ud af Døsen, hensunken i sløv Reflexion. Kun af og til, naar han læser om en Ungdomsven, der er fløjet ham langt forbi, sitrer det krampagtigt igennem Skuldrene paa ham, men snart efter falder han igen tilbage i sin Slummer.

Der er dog et Øjeblik, hvor Tentetnikov er paa Nippet til at mande sig op. Han forelsker sig i en nærboende Generals Datter, Ulinka, der, hvor utydeligt hun end er tegnet, dog har samme karakteristiske Præg, som vi senere møder ideligt, navnlig hos Turgenjev og Gontscharov og allerede finder hos Tatjana i „Jevgenij Onjegin“: den energiske, karakterfaste Kvinde i Modsætning til den slappe, holdningsløse Mand. En Bagatel kommer imidlertid imellem, og hvor ubetydeligt denne end er, er den nok til knække en Tentetnikovs Vilje: paany glider han ud i sin dorske Murmeldyrssøvn.

I Gogols efterladte Papirer finder vi antydet — anden Del af Gogols „døde Sjæle“ udkom ufuldendt efter Forf.s Død —, at Tentetnikov tilsidst ægter Ulinka og virkelig med Held lægger sig efter Landvæsnet. Gogol følte jo paa sine gamle Dage Anger over sit skeptiske Syn paa Rusland og foresatte sig at skildre mere ideale Skikkelser; men det, at han har ladet Udførelsen af Tentetnikovs Genfødelse ligge og er gaaet over til Skildringen af andre Typer, synes at vise, hvor lidt Tro han i Virkeligheden nærede til denne Genfødelse. Han ser kun med et mørkt Blik paa det hellige Ruslands Fremtid: „Naar vil der,“ udtaler han i anden Del, „fremstaa en Mand, som paa Hjemmets Maal tør tilraabe os Russere det magiske Ord: Fremad? Der kendende vor Natur fra Grunden som med en Tryllevaand kunde føre os frem ad en lykkeligere Bane? — — Men ak, Slægt paa Slægt

synker under Mulde, og en ynkelig Sløvhed eller taabelig Byggen op i det Blaa præger det umodne unge Rusland, og de evige Guder vil ikke lade nogen Mand fremstaa, der tør udtale det forløsende magiske Ord!" *)

Tiden fra Gogol og til Krimkrigen var en urolig Gæringstid. Tilsyneladende var vel alt roligt, dødt under Kejser Nikolaj, men Jorden undermineredes langsomt. De unge Russere studerede, tildels ved Regeringens Understøttelse, ved tyske Universiteter og vendte hjem, proppede med Theorier og radikale Ideer, hørende snart til den hegelske højre, snart til dens venstre Fløj, hyldende Feuerbach, Mill, Darwin, St. Simon, Fourrier og Proudhon. Idealerne var omskiftede. I Stedet for Dekabristernes monarkiske Aristokratisme traadte en yderlig demokratisk Radikalisme, der førte til Petrasjevskijs hemmelige Forbund, blandt hvis Medlemmer (forøvrigt et af de uskyldigste) bl. a. ogsaa Dostojevskij var. Opdagelsen og den grusomme Undertrykkelse af dette Forbund virkede ligesaa lammende paa Folkene i Fyrrerne som Undertrykkelsen af Dekabristernes Sammensværgelse paa Tyvernes Generation. Tunge Straffe ramte de mistænkte, en Skare af Landets bedste Kræfter sendtes til Siberien, hvor de traf sammen med Dekabristernes Hustruer, der havde fulgt deres Mænd i Landflygtigheden, mange som Turgenjev forlod Landet, Politiopsyn hørte til Dagens Orden, selv Slavofilernes lange Skæg maatte falde for Kniven. En brutal Censur knuste Ytringsfriheden, endog Ordet „Frihed" udstregedes. Intet Under, at kun faa formaaede at holde sig oprejst under Reaktionens mægtige Bølgeslag, at de fleste tabte Troen og Viljen til at kæmpe. I Romanliteraturen, nu næsten det eneste Felt, hvor de ny Ideer til en vis Grad kunde komme til Orde, ser vi derfor ogsaa Hamletterne dukke op tættere end nogensinde.

En Skikkelse, der endnu staar halvt imellem Tentetnikov og Onjegin er Vladimir Beljtov, Hovedpersonen i Alexander Herzens Roman: „Hvis er Skylden?" Der er endnu noget af Byrons Junker Harold i ham, han er en Verdensmand, der gennemstrejfer Evropa for at glemme sin Spleen, „stakkels Offer for et Aarhundrede, fuldt af Tvivl," som Herzen kalder ham,

*) Mertvyja dusji, Tom. II. (Sosjtinenija i pisma N. V. Gogolja, Sankpeterburg 1857; Tom. IV.) S. 276.

noget af en Don Juan, der søger at døve sig i Nydelser. Men der er dog langt dybere Bund i ham end i Onjegin eller Petsjorin, han minder snarere en Del om Vronskij i Tolstojs „Anna Karénin“. Hans Smerte er ikke en Maske, han har virkelig søgt at gennemføre sine Idealer. En Tid er han ansat i et Kancelli, men kan ikke holde Filisteriet ud, studerer derefter lidt Medicin for endelig forgæves at forsøge sig som Maler. En abstrakt Uddannelse, fortsat ved Universitetet, har gjort ham upraktisk, han er en af de alsidige, æstetiske Naturer, hvis Alsidighed netop er deres Ulykke, der er begavede i mange Retninger, uden at være særlig begavede i nogen enkelt. Han er et skarpt, klart Hoved med dygtige Kundskaber, men bliver trods alt det et unyttigt Menneske. Han kan ikke finde sit Felt. Han sammenligner sig med Heltene i de gamle Folkesagn, der gaar ud paa alle Korsveje og raaber: „Er der et levende Menneske paa den vide Mark, saa svar!“ Men ingen svarede. Han kan ikke faa Tiden i Tale eller ogsaa har han vel intet nyt at sige. Kun en Kvinde kan redde ham. Men hun, han møder, er allerede gift og lykkelig gift. Hun kommer vel senere til at elske ham igen, men tør ikke bryde Baandet til sin Mand; Beljtov resignerer derfor og drager bort, det skete kan dog ikke gøres usket, og alle Parter bliver ulykkelige. Hvis er Skylden? spørger Forfatteren, og det Svar, han tænker sig, er naturligvis: Samfundets, der sætter Ægteskabets trange Skranker for Individet.

Den Forfatter, der egenlig con amore skildrer Hamletterne, er dog Iván Turgenjev. Han har øjensynlig haft en stærk Sangbund af individuelle Anlæg derfor — en Faktor, der naturligvis til en vis Grad maa forringe Karakterernes Objektivitet. Vi finder disse reflexionssyge, viljesvage Naturer dukkende op næsten i alle hans Fortællinger og Noveller, ligefra de første „Jægerens Dagbog“ og til den sidste „Klara Militij“. Han døber dem med deres generelle Navne, for at bruge et Udtryk af Reinholdt, i „En Overflødigs Dagbog“ og i „En Hamlet fra det Stjigroske Distrikt“, han har endelig skabt en Type, Rudin, som har opnaaet næsten klassisk Gyldighed ved Siden af Shakspeares Hamlet og hvis Indflydelse vi kan spore i en Bog som „Uden Midtpunkt!“

Vi møder dem optrædende under alle mulige Former. Snart er det smaa, provinsielle Hamletter, „lovende“ unge Mennesker, der rejser udenlands og fylder deres Hoveder med abstrakt

hegelsk Filosofi, kommer hjem og en Tid gælder for Lys, for Originaler, men snart bliver opdagede, fordi de netop mindst af alt ejer Originalitet, og ender med at forsumpe i et Provinshul som en Slags priviligerede Vittighedsmagere, ondskabsfulde, snærtende sig selv og andre. Af den Slags Hamletter er der fuldt op i alle vore Distrikter, siger Turgenjev. I de nogle faa Aar efter (1856) udkomne Gouvernementsskitser af Schsjedrin (Saltykov) finder vi en hel Række af lignende Skikkelser.

Snart er det unge, begavede Mænd, der synes at have en rig Fremtid for sig, tørstende efter at udmærke sig, men saa pludselig knækker over som et brudt Rør, viljeløst knuget i Knæ af en overmægtig, ofte rent irrationel Lidenskab, der lader dem glemme baade Pligt og Ærgærrighed — et Tema, der vender ideligt som et Ledemotiv tilbage i Turgenjevs Romaner.

Snart er det atter Ordhelte som Rudin, der river unge entusiastiske Sjæle med sig ved deres Veltalenhed og som kan tale sig begejstrede i Øjeblikket, men paa samme Tid pinligt føler deres Mangel paa Vilje og Daadskraft, og viser sig som Pjalte, naar de fra Ord skal gaa over til Handling — — jeg behøver sikkert ikke nævne flere Exempler, Turgenjevs Skikkelser hører jo til de almenbekendte.

Sammenligner vi dem med Petsjorin og Onjegin, saa vil vi føle den store Forskel, se, hvilken Udvikling, der er foregaaet. Det er ikke længer blaserte Aristokrater eller Gardehusarofficerer i straalende Uniformer, der spiller Heltenes Rolle; det er stille, beskedne, borgerlig fødte unge Mænd, der ofte gør et noget kejtet Indtryk og aldrig falder paa at agere interessante fordærvede Don Juan'er. Det er ikke længer, i alt Fald ikke bevidst, deres eget Jeg, der spiller Hovedrollen, udgør dens hele Digten og Tragten, det er bløde, varmthjærtede Mennesker, der ofte har studeret ved udenlandske Universiteter og der indsuget Begejstring for liberale Ideer og for humane Bestræbelser i det hele; deres Pessimisme er heller ikke den byronske, dæmonisktrodsige, det er mere sagtmodig Resignation, Melankoli snarere end Weltschmerz.

Men fælles næsten for dem alle — og det er det hamletagtige ved dem — er deres Mangel paa Vilje, paa Daadskraft. De kan have de bedste Forsætter — ved den mindste Hindring falder de sammen, spilder Handlingens Tid med Reflexioner, befamlende og beføleude sig selv. De véd ofte ikke om de elsker,

før det er for silde. De drømmer og snakker, men faar sjældent udført noget. Denne deres Mangel paa Vilje gør dem til modstandsløse Ofre, naar de falder i en Kokettes Garn, hvad nu og da hænder hos Turgenjew, især i hans senere Romaner (Røg, Foraarsbølger). Overhovedet viser de mindre Energi end Kvinderne, ti hvad Turgenjev nægter sine Mænd, giver han til Gengæld sine Kvinder fuldt ud. De har langt mere Begejstring og Mod til at tage Skridtet ud. „I russiske Kvinder er for Tiden langt bedre og handlekraftigere end alle vi Mænd," hedder det etsteds i „Ny Jord." Ja det klinger fast utroligt, men efter Turgenjev gives der overhovedet slet ingen Mænd i Rusland. Hør Sjubin i „Helene": „Vi har endnu ingen Mænd herhjemme, hvor vi saa ser hen, saa er der ingen. Det er altsammen . . . enten nogle ynkelige, elendige Ka'le, smaa Hamletter, Folk, der fortærer sig selv, eller rugende Mørke, Uvidenhedens underjordiske Nat, eller ogsaa Brostensslidere, Skraalhalse, Trompetere. Saa har vi ogsaa Folk, der har studeret sig selv lige til deres mindste Nederdrægtigheder, der føler hver eneste Sindsbevægelse paa Pulsen og noterer dem op: se, det er mine Følelser, det er mine Tanker. En nyttig, rigtig en fornuftig Beskæftigelse!" Dog maa man sikkert ikke tage Hr. Sjubin alt for meget efter Bogstaven, han er øjensynlig noget i Affekt, mens han afleverer sin pessimistiske Tirade.

Naar Turgenjev endelig skal fremstille en Mand, Idealet af en Mand efter hans eget Hjærte, som Insarov i „Helene" — ja saa er han ingen Russer, men en Bulgarer: han kunde ikke være født i Rusland, skriver udtrykkeligt Helene i sin Dagbog. Og trods det romantiske Slør, Turgenjev kaster over ham ved at lade ham være en glødende Patriot, der kun lever for at befri sit Fædreland fra Tyrkernes Aag og ved at lade ham have gennemlevet mystisk-rædselsfulde Begivenheder i sin Ungdom, maa man dog sikkert med Glagan indrømme, at Insarov ikke viser noget særligt Exempel paa Energi. Han er en alvorlig, indesluttet Mand oppe i Tyverne, der taler sig varm over alt, hvad der vedrører hans Fædreland, men forøvrigt nærmest kun trækker store Vexler paa Fremtiden og i Mellemtiden som al famlende Ungdom beskjæftiger sig med alt muligt mellem Himmel og Jord „studerer russisk Historie, Retsvidenskab, politisk Økonomi, oversætter bulgarske Sange og Krøniker, o. s. v., o. s. v." Imidlertid hører man intet om hvor vidt han faar nogen af disse Dele

fuldført, ligesom han dør, før han faar hjulpet til at befri sig Fædreland, uden at man véd, hvordan han vilde have gjort Fyldest. I Virkeligheden forbereder han sig kun til at handle, men handler ikke — naar man undtager, at han engang smider en fuld Tyrker i Vandet, et ikke særlig fint Træk af Mandighed.

Alligevel er det som der dæmrer et Haab frem i „Helene". I den Aaret før skrevne Fortælling „En adelig Rede", har Turgenjev hilst en ny Slægt Velkommen. Det er det berømte Sted, som Courrière citerer, hvor Laurelskij, knust af sin tragiske Skæbne, efter lang Tids Fraværelse vender hjem til den gamle Herregaard og finder de Steder, hvor han har elsket og lidt saa meget, optagne af en ny, jublende Ungdom, han næppe kender. „Ja leg, vær glade, vox Jer stærke, I unge Kræfter", udbryder han, „I har Livet aabent for Jer og det vil falde Jer lettere at leve. I behøver ikke som vi at famle Jer frem efter Vejen, kæmpe, falde og rejse Jer igen midt i Mørket. Vi søgte at holde os oprejst, men hvor mange af os var i Stand dertil? I derimod, I bør udføre noget, handle, og de gamles Velsignelse skal følge Jer!" I Insarov skildres da det lysende Exempel paa Handlekraft, som den ny Slægt bør følge. Insarov er Bulgarer, ti de støtte Folk er endnu ikke komne i Rusland, og Sjubin spørger vantro: vil mon de rette Folk vise sig herhjemme? men i selve den symbolske Titel ligger et Haab, en Profeti. Ti Fortællingens russiske Navn er egenlig „Nakanynje", hvilket vil kunne oversættes omtrent ved „Før Daggry" *). Med Krimkrigens Slutning og Kejser Nikolajs Død var den tunge Reaktionstid omme; efter saa længe at have famlet frem i Mørket, gik Slægten som en ny Dag imøde, en i mange Maader lykkeligere Æra.

Men før jeg gaar nærmere ind paa Turgenjevs senere Værker, vil jeg endnu først dvæle noget ved en ny interessant, specifik russisk Varietet af Hamletternes Art. Det er Oblomov, Helten i Gontscharovs berømte Roman af samme Navn. Det er næsten en Monografi, saa godt som udelukkende belysende en enkelt Skikkelse fra alle Sider, arm paa Handling, bred og lang, men borende Analysens Sonde lige til Marv og Ben og optrævlende Karakterens fineste Cellevæv. Oblomov er — naturligvis — en ung Godsejer, der dog denne Gang lever borte fra sin Ejendom, og som ligeledes først har søgt at vandre Statstjenestens Vej,

---

*) egenlig: Dagen før (la veille).

men snart bliver træt og tager sin Afsked. Han er en svag, viljeløs Karakter, et næsten kvindelig blødt Temperament, der ydermere er blevet hæmmet ved en svækkende, forkælet Opdragelse. Med Mesterhaand maler Gontsjarov os det fredelige Oblomovka med dets stille Landliv, hvor Dagene glider mageligt-ensformigt hen som de sagte klukkende Dryp af en langsomt draabende Kilde, hvor Stueuhret synger sin monotone Dikken gennem de lune Værelser, hvis Aftenstilhed kun skæres over af Strikkepindenes travle Klirren og Husherrens rastløse Traven op og ned ad Gulvet, eller hvor Middagsheden ligger som en lummer, søvndyssende Sky over den mætte, veltilfredse, snorkende Landsby. Dette Barndomslivs dovne, stillestaaende Ro lægger Grundtonen i hans Karakter, skaber hos ham Drømmen om en magelig, uskræmmet Freds Ideal. Vi møder ham derfor i hans kraftigste Alder liggende uvirksom hen den meste Del af Dagen, altid liggende enten i Sengen eller i Slaabrok paa sin Sofa, ikke som En, der er træt eller syg eller doven, men fordi det er hans „normale Tilstand.“ Han er nemlig langt fra at være en udlevet, blaseret Egoist, hans Hjærte er blødt, hans Sjæl ren og klar som et Spejl, og mens han ligger halvt blundende paa Ryggen, er hans Fantasi frisk og skabende, broderende et broget Kanevas af fine Billeder, i bløde, douce Farvetoner, udførte i de mindste Enkeltheder; og mens Skumringen kryber frem over Stuen, drømmer han med Hovedet trykket mod Sofapuden om Stordaad og Hæder og taknemlige Medborgeres Taarer; ja, han kan føle sig rørt over sin egen Godhed og udklækker Tusinder af Planer til sine Bønders Vel; men Planerne kommer blot aldrig over Fantasiernes Tærskel, aldrig faar han Kraft til at rejse sig og blot gøre Forsøg paa Handling. Han føler selv, hvorledes hans Livs Begivenheder svinder ind til at antage „mikroskopiske Dimensioner“, hvorledes Sløvhedens Gift lammer hans Muskler og han langsomt gaar sin Undergang imøde, men formaar alligevel ikke at tage sig sammen, fører kun en stille, fortvivlet, mere og mere haabløs Kamp med sin egen Apathi. Da hans Ven, den energiske Stoltz — som da, vel at mærke, heller ikke er nogen ægte Russer, men Søn af en Tysker — søger at redde ham og bebrejder ham hans Sløvhed, klager han: „Skænd ikke paa mig, Andreij, jeg lider selv ved det. Dersom du saa og hørte, hvordan jeg graver mig selv en Grav og græder over mig selv, saa vilde du ikke kunne faa et bebrej-

dende Ord over dine Læber. Jeg véd alt, forstaar alt, men har hverken Kraft eller Vilje".*) Mere Held har i Begyndelsen Olga Sergjevna, en skøn, energisk Kvindeskikkelse, som Turgenjev kunde have tegnet hende, yndig og stemningsfin som Pusjkins Tatjana. Hun vil frelse ham og kommer til at elske ham eller egenligt ikke saa meget den virkelige Oblomov som den vordende Oblomov, de store og gode Muligheder, der slumrer i ham og som hun vil vække af Dvale. Og en Stund lykkes det. Som en søvndrukken rejser han sig fra sin Sofa og søger at gnide Døsigheden ud af sine Øjne, Livet vaagner og bruser i ham. Og der udvikler sig et Kjærlighedsforhold imellem dem, skørt og spindelvævsfint; med hemmelige Spasereture i skyggetætte, duftende Alleer, med stjaalne Øjekast og bange, skjulte Haandtryk — et saadant Forhold, som en Oblomov ene kunde drive det til. Men hans Energi kan ikke overskride et vist Maal; saa knækker den. Efterhaanden som Maaneskinssværmeriet og de hemmelige tête-à-tête's poetiske Straaleglans begynder at vige Pladsen for den mere praktiske Side af Sagen, for Hverdagslivets tusinde Smaafortrædeligheder og alle Forpligtelsernes og Bundethedens Byrder, saa slappes Oblomovs Kraft, hans Arme synker modløst ned, og hans Hjærte trækker sig krampagtigt sammen for den Sorgernes og Bekymringernes Hær, han øjner i Fremtiden. Langsomt glider han ud af Olgas Arme, indtil hun taber Modet og maa lade ham stævne sin egen Fart. Saa gaar det med rivende Fart nedad igen, et sidste Redningsforsøg fra Stoltz strander og Oblomov dør af „moralsk Tæring", kunde man kalde det, sjæleligt endnu før legemligt.

Saaledes gaar han til Grunde, sikkert, ubønhørligt. Føler vi ikke i Oblomov Slægtskabet med de tidligere fremstillede Skikkelser, genkender vi ikke det ægte russiske Drag af veg, forsagt Synken i Knæ for Hindringerne? Er det ikke, som om fra næsten alle de russiske Romaner den samme klagende Tone som af en bristet Streng dirrer os i Møde? det samme Suk af fortabt, tungsindig Modløshed, som om der i Russernes Sind havde afsat sig Indtrykket af de grænseløse Steppers knugende Tristhed, naar Lyset dør og kun et enligt Krageskrig eller den svage Bjældeklang af en i det fjærne svindende Troika kløver det store, stivnende Nattestille? — Oblomov er endnu den samme

*) Oblomov, Roman Ivana Gontsjarova. Sanktpeterburg, 1862. Tom. II, P. 51.

Type, blot sat paa Spidsen, drevet ud i sine yderligste Konsekvenser. Det er Psykologi næsten paa Grænsen af Pathologi. Oblomov er Tentetnikov, men en Tentetnikov, hvis Vilje ikke blot er lammet, men kvalt, exstirperet. Han er ikke blot en Krøbling, men et Vrag, næsten en Slags Skindød, hvis motoriske Organer er atroferede, medens Hjærnen endnu en Stund suger paa det indsamlede Forestillingsstof.

Sevastopols Fald danner en Mærkepæl i Ruslands Udvikling: med de demolerede Fæstningsmure faldt ogsaa den kinesiske Mur, der havde søgt at holde Rusland udenfor de friere Strømninger i Evropa. Kejser Nikolajs Regeringssystem havde spillet Fallit, Landets Nationalfølelse var knækket, der maatte en Genfølelse fra Grunden, om Rusland skulde rejse sig igen efter Nederlaget. Og man tog fat, Kejseren, Alexander den anden, begyndte og Folket hjalp ham. Det blev en Reformernes Tid: 19 Febr. 1861 faldt Bøndernes Lænker, Retsvæsnet omordnedes, Pressen fik atter Lov at aande frit. Men med den større Frihed, voxede ogsaa naturlig Fordringerne. En ny Ungdom skød op, radikalere og dristigere end før, Nihilisterne begyndte at rejse Hovedet. Reformværket gik dem ikke hurtigt nok, doktrinære troede de med ét Slag at kunne omsætte deres Theorier i Virkeligheden. Det kan derfor ikke undre, at en Forfatter som Dostojevskij, der havde maatte lide saa haardt for langt beskednere Idealer, dem han nu saa' fuldt virkeliggjorte, maatte stille sig med Antipati over for denne vilde Riven ned af al det bestaaende. Selv Turgenjev, en af de liberaleste blandt den gamle Slægt, maatte uvilkaarlig ogsaa tage Afstand fra dem.

I „Fædre og Sønner", „Røg" og „Ny Jord" finder vi Turgenjevs Dom om den ny Generation. Har vi nu naaet til Handlingens Mænd, er vi nu ude over Hamletterne? Vi skal se.

Den unge Nihilist, Medicineren Bazarov, er forsaavidt ingen Hamlet, som han, skønt han naturligvis ideligt maa handle stik mod sine egne paradoxe Meninger, dog uomtvisteligt er en energisk, fast Karakter, snarere med noget af en Urkraft i sig. Alligevel véd man ikke rigtigt, hvad hans Maal er, og fremfor alt, ligesom Insarov handler han i Virkeligheden ikke, men forbereder sig kun til at handle. Og man véd ikke engang, hvori denne hans Handlen skal bestaa. Hans Eftersnakker, Arkad, denne Type paa de rygradsløse Kølvandsnaturer, der hurtigt forandrer Signal, naar Vinden blæser fra den anden Kant, spaar

ham en berømmelig Fremtid ikke som Læge men som Politiker, men hvor vidt Bazarov vilde have kunnet indfri disse Løfter, lærer Turgenjev os intet om, idet han i Tide skaffer ham af Vejen ved en rent tilfældig Blodforgiftning. Bazarov er endnu en Nihilist, der snakker uden at slaa.

Videre kommer Turgenjev heller ikke i „Røg", ja, alle de Russere, han fører frem i Bogen, er Ordhelte og Frasemagere, Libvinov er en Hamlet af den gamle Type. Skildringen er i Virkeligheden en Karikatur, Turgenjev har forvexlet den lille, forlorne Russerkoloni i Baden-Baden med hele Rusland.

„Ny Jord" (Nov, som den med kort, rap Appelklang hedder paa russisk, „Det unge Rusland" i den danske Oversættelse) forekommer mig langt interessantere. Her har han søgt paa en Maade at fortsætte „Fædre og Sønner", vise os Nihilisterne, naar de fra Ord gaar over til Handling. Og saa — det skyldes nu Turgenjevs egen Subjektivitet eller ej — saa møder vi igen Hamletterne, ja Helten, Nesjdanov, er endogsaa den mest udprægede Hamlettype af alle Turgenjevs Helte, „Ruslands Hamlet", som Paklin kalder ham. Turgenjev har øjensynligt villet gøre ham til en Type paa det hele unge Rusland, paa „Rydningsmændene", der paatager sig at dyrke ny Jord op i Folket — en ny vor Tids Helt, der i Teorier ikke har meget tilfælles med Lermontovs. Ligesaa optaget Petsjorin er af sit eget Selv, ligesaa begejstret er Nesjdanov for hele Folkets Vel. Men han er endnu mere veg og viljesvag. Han er et nervøst, sensibelt Menneske, der, tidlig kommen paa Kant med Livet, er varmt indigneret over Tilværelsens Uligheder og Uretfærdigheder, men tillige paa Bunden er et blødt Naturel, en Æstetiker, der griber sig i at skrive Vers i Stedet for politiske Brochurer. Hvad Taine udtaler om Shakespeares Hamlet, at hans Ulykke bestaar i, at han er en Poet, der er sat paa en Fyrstetrone, det gælder lidt forandret i endnu højere Grad om Nesjdanov: hans Ulykke bestaar i, at han er en Poet, der er bleven gjort til Revolutionsmand. Han er kommen ind i et nihilistisk Komplot, men kan ikke, trods han hemmeligt ønsker det, slippe ud af det igen. Han regnes blandt de dygtigere Kræfter, men har i Virkeligheden ingen Tro paa Sagen. Han er for kritisk til at fæste Lid til de vilde Projektmageres Drømme og føler den gabende Afgrund mellam sig og Folket, indser, at fordi Musjikerne ikke længer er livegne, er de

dog langt fra endnu at være modne til Revolten. Han føler, at han gaar sin visse Undergang imøde, men han har ikke Viljekraft til at vende om; flygter med en entusiastisk ung Pige, men kan ikke komme ud over Tvivlen, om han elsker hende eller ej. Af og til søger han at døve sine Tvivl ved at skraale langt voldsommere op end alle de andre, men han føler dog stadig sin egen Magtesløshed, svælger i den bittersøde Nydelse i at haane sig selv. „Hvad Pokker for en Revolutionær skal der blive af dig — du med din Reflekteren og Melankoli? Sæt dig hen og rim, surmul og fingerer ved dine smaabitte Tanker og Stemninger, rod omkring i alle Slags psykologiske Spekulationer og Finesser — men bild dig bare ikke ind, at dine sygelige Luner, din nervøse Trodsighed er det samme som mandig Forbitrelse eller som den dybtfølte Vrede hos en Mand, der har en Overbevisning. O Hamlet, Hamlet, du danske Prins, hvordan skal man dog kunne undfly din Skygge, hvordan skal man faa holdt op med at efterligne Dig i alt muligt, endog i den foragtelige Følelse af Vellyst ved at hudflette sig selv!“ Upraktisk som han er søger han at gaa ud og rejse Folket, men „Folket“ haaner ham kun og drikker ham døddrukken i „Vodka“, der er hans æstetiske Gane en Vederstyggelighed. Tilsidst da Lovens Arm er over ham, tager han Livet af sig selv, indseende sin egen Magtesløshed og afstaaende sin Brud til den lykkeligere Horationatur Solomin.

Dostojevski har i „Dæmonerne“ („Nihilister“) søgt at skildre det samme unge Rusland og i mange Retninger med større dramatisk Kraft; han belyser ogsaa, som Vogué bemærker, en karakteristisk Ejendommelighed: de svage Viljer, der træller under én stærk, hensynsløs Vilje og lader sig bruge som blinde Redskaber. Men hans Antipati har gjort hans Syn farvet: her er kun Skygger, slet intet Lys, de er for ham alle besatte af en Djævel som de berømte Svin i Evangeliet — et Billede, Dostojevskij udtrykkeligt bruger. Overhovedet er de fleste af Dostojevskij's Figurer mer eller mindre monomane eller epileptiske; hvor fortrinlige de end derfor er som psykologiske Studier over abnorme Undtagelseskarakterer, saa egner de sig i Reglen kun daarligt til at opstilles som almindelige Typer, hvad det er, jeg søger her.

Før jeg forlader Turgenjev, kunde det maaske interessere

at minde om et Foredrag af Turgenjev, „Hamlet og Don Quicote“,*) hvori han drager en Parallel mellem Heltene i de to berømte Værker, der udkom samme Aar. Skønt der over alle Turgenjevs Værker hviler et stærkt Præg af det hamletagtige, føler han øjensynlig en vis Tilfredsstillelse ved at hæve Don Quicote paa Hamlets Bekostning — det er jo netop et ægte hamletagtigt Træk tydelig at se andres Fortrin og føle Nydelse i at blotte sine egne Mangler. Don Quicote har i det hele mest hans Sympati: han har, hvad der er det vigtigste, Tro, Begejstring, Vilje, han kender ikke til syg Reflection, til Tvivl; han er uden Egoisme, ene tjenende sine Idealer og sin Dulcinea, rede til at ofre Livet for, hvad han elsker. Hamlet derimod elsker kun sig selv, tror intet, vil intet; en kold, egoistisk Skeptiker. Polonius, der for Turgenjev temmeligt kunstigt repræsenterer Folket, behandler ham nærmest som et Barn, man maa snakke efter Munden, men som ingen Forstand har, og det er ogsaa rigtigt: de egoistiske, isolerede Hamletter er unyttige for den store Masse, som de foragter; Sancho Pansa derimod elsker sin Herre og følger ham blindt, uagtet han godt ved, at han er gal, ti den store Masse følger dem, der har Tro, som ikke tænker paa sig selv men som sætter alt ind paa Ideen.

Der er sikkert noget meget træffende i denne Parallel, alligevel forekommer det mig, at der tages for haardt fat paa Hamletterne. Hamlet har ganske vist ikke en Sancho Pansa til Væbner, men han har, hvad der er mere værd, en Horatio til Ven: det vil sige, han har den sindige Intelligens, Sympati og Medfølelse; det er jo for det nye, Hamlet kæmper, mens den gale Don Quicote i det højeste kan begejstre den uvidende Almue. Hamlet behøver heller ikke at være Egoist, han bliver det ganske vist let, fordi han evigt ruger over sine egne Tanker og egne Følelser; men i og for sig kan disse Tanker og disse Følelser jo meget godt sigte mod videre Formaal, mod andres Lykke. Allerede Shakespeares Hamlet er optagne af Planer, der i og for sig maatte siges at være en Egoist uvedkommende, nemlig den at hævne sin Faders Drab, og tager vi en russisk Hamlet som Nesjdanov, saa er jo han netop fyldt af den ædleste og uegennyttigste Stræben, noget der jo ogsaa gælder om en

*) Polnoe sobranje sostjnenij I. S. Turgeneva. S.-Peterburg. 1883. Tom. I. S. 343 ff.

Rudin. Det er sikkert ogsaa for absolut, naar Turgenjev kalder alle Hamletterne unyttige; de fleste svinder maaske sporløst hen, der er dog dem, der har en Mission at udrette. De bearbejder og tilsaar den ny Jord, selvom det bliver en lykkeligere Horatio-slægt, som skal høste Frugterne. Turgenjev taler ogsaa mildere over for Rudin: „Du har virket, som du kunde, du har kæmpet efter Evne, hvad vil du mere? Vi bliver til det, Naturen har gjort os til. — — Det er ikke for Intet, at Folkevisen siger, at alle gaar vi under Gud, hvor vi gaar. Maaske er du en Sædemand.“

Som Rudin falder i Breschen ved Barikaderne i Paris, saadan kan det være Hamletternes Lod at falde i Breschen for de ny Ideer.

Desuden, hvad Turgenjev ogsaa bemærker, findes Hamlettypen i meget forskellig udpræget Grad hos de forskellige Mennesker, og endelig — hvad der forekommer mig at være Kærnepunktet — behøver denne Delthedens Disharmoni ikke at være noget uforanderligt; det kan være muligt for den enkelte at hærde sin Vilje, ved Kamp gennem Fald og Nederlag at vinde Overhaand over Disharmonien. Ligesom det enkelte Individs Sind i stærke Gæringsperioder kan være i den Grad splittet af modsatte Tankestrømninger, at Reflexionen ikke kan faa afslutet Forestillingernes Debat og samle sig til en bestemt Beslutning, mens lidt efter lidt det forvirrede Kaos ordner sig og fortætter sig om et bestemt Midtpunkt, saaledes vil det i al Fald kunne tænkes, at Slægten, efter at de spredte Smaaløb en Tid lang er løbne ud i Sandet, tilsidst kan samle sine delte Vande og roligt skride frem sin støtte Vej imod Havet.

Er der da altsaa i den russiske Literatur Tegn til, at en ny, handledygtigere Slægt vil opstaa, en, som vil kunne faa Bugt med Tvivlen og naa til Handling? Der er maaske kun svage Tegn, men det forekommer mig dog, at naar vi kaster Blikket paa den sidste og største af de russiske Romanforfattere, Leo Tolstoj, er det, som der dæmrer et Haab frem i den Retning.

Jeg vil særlig betragte Olenin i „Kosakkerne“, Pjerre Besukov i „Krig og Fred“ og Ljevin i „Anna Karenin“.

Olenin er en ung Verdensmand af Moskvas „jeunesse dorée“, der led af Selskabslivets Tomhed og for at slippe ud af dets Fristelser, som den unge Russer i Pusjkins „Fangen i Kaukasus“, flygter til Kaukasus Bjærge. Der er endnu en hel Del af Petsjorin

i ham. Men dog er der en betydelig karakteristisk Forskel imellem dem. Olenin føler ikke blot som Petsjorin det forfriskende ved at leve under helt nye Omgivelser, under simplere, naturligere Forhold, han længes ogsaa efter at genfødes moralsk, han vil begynde et nyt Liv: Ulykken var, at han før kun levede for sig selv, nu vil han leve for andre, han vil, ti i Praxis lykkes det ikke altid lige godt for ham. Petsjorin betragter Naturen nærmest som storladne, pragtfulde Dekorationer paa den Scene, hvor hans Livs lange Monolog spiller; Olenin derimod staar ikke blot som beundrende Tilskuer, han gaar op i, længes efter at blive ét med Naturen, føler sig som et Væsen af samme Slags som Myggene, Fasanerne og Hjortene. Han er Pantheist, dertil kræves altid en vis Resignation, en Elimineren af sit eget Jeg. Petsjorin lever selv i Kaukasus som Aristokrat, forskandsende sit blaserte Hjærte over for andre; Olenins skønneste Drøm derimod er det at kaste hele sin gamle Adam overbord og leve sig ind i Naturlivet, blive Kosak og simpel Jæger. Men det er vel at mærke kun hans Drøm, ti det tragiske er, at han trods alle gode Forsætter dog ikke kan gaa ud af sit gode Skind og blive en anden end den han er, Dmitrij Olenin, at han hverken forstaar Kosakkerne eller de ham. Og med bristede Drømme maa han rejse bort, søge et andet Sted bedre at faa Lykken med sig.

Olenin gaar endnu i Stykker, opnaar ikke sit Maal, vinder ikke Harmonien. Bedre Skæbne har Pjerre Besukov og Ljevin.

Skal der ogsaa være noget hamletagtig ved Pjerre? vil man maaske forbavset udbryde, denne vældige, svære Bjørn, dette store, godmodige Barn! Hvad Pjerres svære Korpus angaar, kunde man maaske minde om Dronningens Ord om Hamlet: „Vor Søn er fed og lidt stakaandet.“ Men desuden har denne Betragtning jo ikke særligt meget at betyde. Ti under Pjerres robuste, kærnesunde Ydre skjuler sig en tvivlende, kæmpende Sjæl, der gennemgaar en Udviklingskrise, som ofte er nær ved at sprænge hans Hjærne. Umaadelig rig, som han er, og tildels for at glemme sit halvt aftvungne Ægteskab med en troløs Kokette, styrter han sig ud i de vildeste Orgier, men bevarer trods alt sit Sind rent og ufordærvet. Som Olenin vaagner hos ham idelig en Længsel efter at blive bedre og nyttigere for Menneskeslægten, men han har ingen Vilje til at tage sig sammen, undskylder sin Viljes Fejhed ved Spidsfindigheder og véd overhovedet hverken ud eller ind med sig selv. Han er Skeptiker

baade i religiøs og moralsk Henseende, piner sig selv paa ægte hamletsk Vis med evige Reflexioner over Livet og Døden. Da træffer han en Frimurer — disse havde især ved Novikov vundet stor Udbredelse paa Alexander I's Tid, under hvilken Periode „Krig og Fred“ spiller, — og for en Tid gaar der et nyt Lys op for ham. Han melder sig ind i Logen og tager fat paa sit Værk til Menneskehedens Vel. Som Tentetnikov begynder han at reformere Forholdene paa sine Godser, men upraktisk som han er, kommer han ligesaa uheldigt fra det. Mere og mere taber han Troen, Frimurerne synes ham ikke en Smule bedre end alle de andre, og lidt efter lidt glider han igen ud i sit gamle Svirerliv, smerteligt erkendende sin Afmagt.

Som det vil ses, er det endnu den gamle Type, Tentetnikov og Beljtov, der glimter frem igen. „Som saa mange andre og især som mange af hans Landsmænd, siger Tolstoj, havde han det bedrøvelige Privilegium, at tro paa det gode og paa samme Tid saa tydeligt se det onde, at han ikke mere havde den nødvendige Kraft til at tage Del i Kampen.“ Men der er alligevel kommet noget nyt til, han synker ikke endeligt under i Kampen, han opgiver ikke Troen paa en Genfødelse, det bruser og syder i ham som Strømmen bruser og syder under det døde, livløse Ispanser. Og en skøn Dag brister saa Skorpen. Under den frygtelige Krig med Napoleon i 1812 har han udstaaet store Sindsbevægelser, der ryster ham ud af Døsen. Han er i fransk Krigsfangenskab, har staaet Ansigt til Ansigt med Døden, og da han saa paa Fangetransporten møder den simple Bonde Platon Karatejev, føler han ved dennes jævne, resignerede Ord, hvorledes det pludselig bliver stille i ham: nu fatter han klart, at Livet ikke bestaar i at leve for sig selv, men for andre. Den ny Tro har givet ham ny Kraft; efter Krigens Ophør vender han hjem og bliver baade et nyttigt og et lykkeligt Menneske, — Frihedsmand, om man vil Nihilist, kun mere praktisk og besindigere end en Nesjdanov.

Meget tilfælles med Pjerre har Ljevin. Han er ligeledes en rig Godsejer, der, opfyldt af de ædleste og bedste Forsætter, søger at reformere sine Bønders Kaar. Men som det gik Pjerre og Tentetnikov — hvilken sidste Ljevin ydermere ligner ved ogsaa at skrive paa et uendeligt Værk, denne Gang landøkonomisk — saadan gaar det ogsaa ham. Lidt efter lidt synker ogsaa han hen i Fortvivlelse, driver mismodig om paa Markerne eller til-

bringer hele Dage paa Sneppejagt. Og naar Bønderne trætte og glade vender hjem fra Høstarbejdet, mens Pigernes Sang klinger lystigt ud i Aftenstilheden, saa ligger den rige Godsejer i Græsset, knuget af Ensomhed, og misunder dem deres Træthed og Tilfredshed, deres rolige, ureflekterede Maade at tage Livet paa. Af og til søger han at samle sig sammen og paabegynde et helt nyt Liv, drømmer som Olenin om at leve et tarveligt Liv som Bonde af sine Hænders Gerning, men hans Vilje bliver hurtig træt: „Nej, du bliver ikke en anden end den du er: fuld af Tvivl, evig og altid utilfreds med dig selv, stadig opfyldt af de bedste Forsætter, som du ikke gennemfører, og altid haabende at fange Lykken, som ikke existerer for dig.“ Og mismodig henter han sine Haandvægte frem, strækker dem i sine Arme og svinger dem for at faa Kraft og Mod — „stakkels Offer for et Aarhundrede, fuldt af Tvivl,“ kunde man sige med Alex. Herzen.

De vil sikkert se det hamletagtige hos ham, men som Pjerre er han kæmpende, giver ikke fortabt. En Tid faar han Mod igen — hans tilbedte Kitty bliver hans Hustru — men Tvivlen indfinder sig igen, Disharmonien vil ikke vige. Han har alle ydre Betingelser for at være lykkelig og dog er han ulykkelig, Livet synes ham en Daarskab, naar det hele ender med Døden, Mismodet stiger lige til Selvmordstanker. Han finder ingen Hvile i de højere Lags Liv, kun Bøndernes Liv synes ham menneskeværdigt, og gennem en Bondes Ord er al den nye, skønt dog saare gamle Sandhed gaaet op for ham som for Pjerre — og vi kunne tilføje for Tolstoj, ti det er jo hans egen Udvikling, han skildrer i sine Romaner — han faar Fred i sit Sind, da hans Skepsis giver Plads for en ny Tro, nærmest en Slags panteistisk Gudstro, der stiller den enkelte som Led i hele Slægtens Udvikling og finder Lykken i Kærlighed til Næsten.

Der er sikkert mange, der vil trække paa Smilebaandet af denne Tolstojs nye Tro, som han paastaar selv at have opfundet, men som nok er af temmelig gammel Datum — jeg skal ikke indlade mig paa at forsvare den, om den end kan være ligesaa god som enhver anden, og, fraset den noget mystiske Iklædning i Hovedtrækkene, er en saadan, som al Humanisme kan vedkende sig; det jeg vil betone, er det positive Præg hos Tolstojs Helte, det stræbende, søgende hos dem; hvad saa, om de af og til følger en Lygtemand, de er dog paa rette Vej. Pjerre og Ljevin er som allerede oftere sagt Tentetnikov, men Tentetnikov, der

vaagner af Døsen og virkelig faar Mod til at leve og handle. Man vil maaske erindre, at Gogol tænkte paa at lade Tentetnikov rejse sig igen af Dvalen, men ikke evnede at fuldføre det eller i al Fald ikke gjorde det. Hvad han lod henstaa blot antydet, det er det, Tolstoj har gennemført, kun saaledes, at han har søgt dybere, ladet Tentetnikov, foruden sejrrigt at vinde sin Elskede, gennemgaa en hel sjælelig Revolution og vinde ny Tro paa Livet. Hos Pjerre og Ljevin ser vi endnu den hamletagtige Disharmoni, men de er Hamletter, der mande sig op og faar Tvivlen paa Dør. Der er noget mere haabvækkende, fremadpegende over dem. Jeg kommer til at tænke paa Gogols klagende Længselssuk efter den Mand, der kendende sit Folk fra Grunden kunde lede det ind paa nye Baner og paa Hjemmets Maal tilraabe sit Folk det magiske Ord: Fremad! Nuvel, har mon nogen med dybere Kendskab til sit Folks forskellige Lag lagt dets Sjælelivs Ejendommelighed bedre blot for Dagen end netop Leo Tolstoj, og har han ikke ved hele sin Virksomhed søgt at drage det fremad med ny Kraft og ny Tro, søgt at aabne det nye Baner og nye Synsvidder?

Naar vi nu kaster et sidste Blik tilbage paa hele denne Række viljesløve, brudte Hamletskikkelser, der betegner Ruslands tunge, møjsommelige Kamp mod større Frihed og større Folkelykke, saa forekommer det mig, at der trods den næsten monotone Enshed, der hviler over dem alle, dog kan paavises en bestemt Udvikling. En Udvikling for det første fra større Egoisme til større Altruisme. „Digtergenerationen fra 1820 havde udtømt deres Inspiration i Personlighedens Ide, udtaler Vogué i sit fortrinlige Værk: Le roman russe, Romanforfatterne fra 1840 fandt deres i Humanitetens Ide, i hvad man kunde kalde den sociale Medlidenhed.“ Vi behøver kun at sammenstille Petsjorin, der kun saa' alt i Forhold til sit eget Vel, og Ljevin, der finder Lykken i at leve for andre, for at mærke Forskellen. Dernæst en Udvikling fra en aristokratisk til en demokratisk Livsopfattelse. Vi kan saaledes kaste Blikket paa de forskellige Romanskikkelsers Forhold til Bønderne. En Petsjorin skænker ikke Musjikerne en Tanke, Gogols og Turgenjevs Helte kæmper for at befri dem fra Livegenskabet og anerkender deres Ret som Medmennesker, Tolstoj endelig stiller dem endog op som Idealet, som dem, de øvrige Lag bør tage til Mønster. Og endelig er det, som der tilsidst kæmper sig noget mere Handlekraft frem, som Hamletterne

efterhaanden bliver mere Herre over deres Tvivl, vinder mere Mod til at tage Livskampen op. Vicomte de Vogüé udtaler sig etsteds saaledes: „Russernes vege Sjæl har famlet sig frem gennem alle Arter af filosofiske Theorier og alle Arter af Vildfarelser. Den blev hængende fast i Nihilisme og Pessimisme. Men denne Nihilisme antog den ikke uden bitter Kamp, uden stadig Anger. Den stønnede og stræbte søgende frem. Tilsidst blev den Herre over sig selv, og Kærligheden drog ind i den, daadrig Kærlighed hos Tolstoj og Turgenjev, men i saa hæftig en Form hos Dostojevskij, at den blev til sygelig Lidenskab.“ Det er denne Udvikling, som jeg har søgt at eftervise for en enkelt Types Vedkommende.

Man vilde sikkert kunne pointere endnu adskillige Tilløb til en lignende Udvikling, f. Ex. dvæle ved de forskellige „Heltes“ Forhold til de Kvinder, de elsker eller som elsker dem, paapegende, hvorledes de byronske Don Juaner støder Kvinderne tilbage, en Beljtov giver tabt for Skæbnens Vold, og en Tentetnikov, en Rudin, en Oblomov og Nesjdanev savner Mod og Kraft til at vinde den Elskede, medens Pjerre og Ljevin, efter først at have lidt Skibbrud, tager sig sammen og endelig sikkert fortøjes i Ægteskabets trygge Havn — men disse Linjer skal kun give en løselig Skitses Konturer og ikke forsøge i det enkelte at tumle med et Stof af saa overvældende et Omfang som den russiske Roman.

Tolstoj danner Slutstenen paa den hele Bygning. Han er den, der viser frem — og tillige tilbage, dannende et kontinuerligt Led i Udviklingen. I sine to Hovedromaner har han i de to Dobbeltskikkelser, Pjerre og Fyrst Andreas paa den ene, Ljevin og tildels Vronskij paa den anden Side, ligesom genreflekteret to Stadier af sin egen — og tillige Slægtens Udvikling. Fyrst Andreas og Vronskij er endnu Verdensmanden, Aristokraten, der bukker under i den haabløse Livets Kamp, Fyrst Andreas forgæves kæmpende mod en knugende Skepsis, Vronskij, der har en Del Træk tilfælles med Olenin, ligesom denne styrtende sig ind i Verdenslivets Tummel uden at finde Ro, blasert og dog paa Bunden bevarende Kærlighed til det gode og skønne; Pjerre og Ljevin derimod er den store Demokrat, der kæmper sig frem i Aristokraten og vinder Fred ved en ny Tro og nyt Syn paa Livet. Fyrst Andreas og Vronskij er ligesom den Side, der vender ud mod Fortiden, de er endnu Kød og Blod af den gamle Genera-

tion; Vronskij minder saaledes, som allerede tidligere antydet, om en Skikkelse som Beljtov. Pjerre og Ljevin derimod er absolut nye, en ny Tids Kuld, den nye Adam, der sejrrigt afkaster Haabløshedens Ham. Ligesom det enkelte Individs Embrye i sin Udvikling afspejler hele Slægtens Udvikling, ligesom giver et Resumé af Generationer paa Generationers Fremvæxt gennem Aartusinders Lidelser og Kampe, saaledes finder vi hos Tolstojs Romanskikkelser i formindsket Maalestok et Billede af hele den russiske Nations Kamp og Higen, dens modløse Fortvivlen og Rejsen sig igen til ny Kamp og ny Stræben. Det er ikke mindst denne Side ved Tolstojs Forfattervirksomhed, der, forekommer det mig, giver ham hans imposante, gigantiske Stilling i den russiske og hele den evropæiske Literatur.

Jeg har kaldt denne Skitse „Hamletskikkelserne i den russiske Literatur“, jeg kunde i og for sig ligesaa gærne have kaldt den noget som Romanheltene i den russiske Literatur, ti, som vi har set, har Hovedpersonerne i næsten alle de russiske Romaner dette vege, viljeknækkede over sig, som jeg, navnlig i Tilslutning til Turgenjevs Brug af Udtrykket, har kaldt det hamletagtige. Først med Tolstoj er det som der viser sig Tegn til en Regeneration. Er Tolstoj blot ikke et isoleret Geni, der har gennemlevet sin egen ejendommelige Krise, men har han, som Vogué hævder det, og som det foregaaende synes at bekræfte, kun klart og prægnant belyst en Gæringsproces, der dunkelt gaar for sig i hele det nuværende Ruslands aandelige Liv, saa synes der virkelig at være noget Haab om, at der efter saa mange Generationers Lidelser og Bukken under, maaske engang i Rusland vil fremstaa en støttere, mere handlekraftig Slægt, der ikke blot som Hamlet vil forstaa at dø Døden, men ogsaa, hvad der er mere værd, at leve Livet, det vanskelige Liv.

Knud Berlin.

Lidt „Om Opdragelse i Hjemmet".

De Forsvarere for det livsvarige Ægteskab, der overhovedet bruge Argumenter, fører som Regel omtrent denne Tale: „Det er sandt nok, at det livsvarige Ægteskab paalægger Ægtefællerne et Baand der under Tiden kan være højst trykkende. Det er jo slemt, at en Mand og en Kvinde, der hver har sine Interesser, og hvis Kjærlighed for længst er udslukt, skal tvinges til at leve sammen, og fæster man ene Blikket paa Forholdet mellem Ægtefællerne selv, kan man vel heller ikke nægte, at det, sædeligt set, vilde være det bedste, om Kjærligheden ene og alene bestemte deres Samlivs Begyndelse og Ophør. Men man maa ikke se Forholdet ensidigt. Ved Vurderingen af Ægteskabets sædelige Betydning gjør endnu et Hensyn sig gjældende. Det er Hensynet til Børnene, og for den kommende Slægts Velfærd, maa den foregaaende bøje sig."

For Børnenes Skyld bliver altsaa Ægteskabet den hensigtsmæssigste Form for Kjønsforbindelser; thi Samfundet maa, — saa længe Opdragelsen foregaar i Hjemmet —, skabe Betingelserne for de faste Hjem, og den første af disse er en let paaviselig Forsørger. Det vil sige: Samfundet maa hævde Ægteskabet med den gjældende Retsætning: „pater est, quem nuptiæ demonstrant".

Ræsonnementet er dette: Børn skal opdrages af Forældrene i Hjemmet; for at dette kan ske, maa vi have faste Hjem, og for at faa faste Hjem maa det livsvarige Ægteskab opretholdes.

Dette Ræsonnement er vist ogsaa uomstødeligt, hvis man kan sige, at Børnenes Opdragelse nødvendigvis maa foregaa i Hjemmet; thi saa længe Samfundet bygger sin Udvikling paa Slægtens Opdragelse i Hjemmet, saa længe maa det ogsaa gjøre Hjemmene faste, og Spørgsmaalet Ægteskab eller fri Kjærlighed ɔ: hellere Ægteskab uden Kjærlighed end Kjærlighed uden Ægteskab, bliver saaledes et Spørgsmaal om Opdragelse i Hjemmet eller Samfundsopdragelse.

Lad os da undersøge Værdien af den Opdragelse, der gives Børn i Hjemmene, fornuftigt, koldblodigt og objektivt.

Naar Børnene skal opdrages i Hjemmene, vil det ikke sige, at de Børn, der har et Hjem, skal opdrages dér, men at alle Børn skal opdrages i Hjem.

Men nu har de fleste Børn intet Hjem. Arbejderen og

hans Hustru er begge ude om Dagen, og imens gaar Børnene for Lud og koldt Vand uden Røgt og uden Tilsyn.

Fattigmands Børn faar ingen Opdragelse. Det nytter ikke at henvise til Skolen. Den er jo kun beregnet paa at give et Mindstemaal af Kundskaber. Opdragelsen skal foregaa i det Hjem, som ikke existerer.

Men er det Ret, at den kommende Slægts Vilkaar saaledes gjøres afhængig af den foregaaendes, at den fattiges Børn hverken skal have ordentlig Mad eller ordentlige Kundskaber, ja ikke engang nogen til at værge sig mod det slette Exempels smittende Magt?

Er det Ret, at den fattiges Barn skal være og forblive fattig, og ikke alene det, men stilles under de sletteste Udviklingsvilkaar baade i aandelig og fysisk Henseende, ja under saadanne Vilkaar, at Adgangen til Forbryderbanen gjennem Tusinder af Fristelser ligger vidt aabent for det, uden at nogen staar ved dets Side til Raad og Vejledning?

Er det Ret, at der hos den fattiges Barn kræves baade ualmindelig Arbejdsevne og fortrinlig Begavelse, for at det skal kunne tilkæmpe sig menneskeværdige Vilkaar at leve under, og at Samfundet samtidig intet, slet intet gjør for at udvikle denne Arbejdskraft, disse Evner hos det fattige Barn, mens det yder det rige Barn, for hvilket det private Værn næsten altid er stærkt, alt hvad det har at byde?

Hvis det ikke er Ret, saa skal det ogsaa siges, at alle de, der taler smukke og opbyggelige Ord om de smaa, faste Hjem, samtidig udtaler en hæslig og forargelig Fordømmelse over Proletarens Afkom.

Af Proletarer avles Proletarer!
Af Pariar avles Pariar!

Og nu hvad de Børn angaar, der har et Hjem, hvorledes er saa den Opdragelse, de modtager dér. Mindst ligesaa tit slet som god.

Ethvert Menneske, der ikke lider af forholdsvis sjældne fysiske Mangler, kan jo sætte et Barn i Verden. Men til at opdrage kræves mere. Alligevel er man letsindig nok til at give enhver, der har avlet et Barn, Ret til at opdrage det, og det vil i mange Tilfælde sige fordærve det.

Men er vi da ikke forpligtede til af al vor Magt at hindre, at Fædrenes Synder gaa igjen paa Børnene. De har jo dog

intet syndet. Hvorfor skal de da bære det som en Forbandelse hele Livet igjennem, at de ere udsprungne af et slet Hjem, og hvor vanskeligt er det ikke at hæve sig ud over de Forhold, under hvilke man er opfødt. Alligevel opdrages mange Børn under Forhold, der nødvendigvis maa have en ødelæggende Indflydelse paa dem; thi er ikke i mange Hjem Faderen en Dranker eller Moderen en løsagtig Kvinde? Er Gjærrighed og Pengegridskhed ikke meget ofte Hjemmets ledende Interesse? Og tænkes der nogensinde i alle disse slette Hjem paa at opdrage Børnene til gode og dygtige Borgere, eller oplæres de ikke snarere til at begaa Lumpenheder af enhver Art, blot de derved kan se deres egen Fordel?

Dette kunde synes tilstrækkeligt. Den Ulighed i Udviklingsvilkaar, som Opdragelse i Hjemmet medfører, er allerede en saa skrigende Uretfærdighed, og den Letsindighed, hvormed Børn udsættes for at fordærves af slette Forældre, saa stor en Forbrydelse, at vanskeligt noget Forsvar for Hjemmet vil veje op derimod.

Men Paavisningen af dette, at Samfundet anerkjender Kastevæsenet, saalænge det ikke paatager sig Opdragelsen, saa at alle Børn stilles under lige Vilkaar, — møder man muligvis med denne Indvending.

Der er ganske vist Børn, der under de bestaaende Forhold ingen Opdragelse faar, fordi de intet Hjem har, og andre, der faar en demoraliserende Opdragelse i et slet Hjem, men derfor skal det være de kommende Tiders Opgave at skabe et Hjem, hvor der intet er, og reformere Hjemmet, hvor det er slet.

Uden en økonomisk Revolution, der skaffer Fattigdommen ud af Verden, naar man imidlertid aldrig til, at det fattige Talent ikke er daarligere stillet end den rige Middelmaadighed, og paa Fattigdommens Udryddelse er der nok ikke mange, der tror, i det mindste ikke af dem, der holder paa Ægteskabet.

Men lad os tænke os denne Reform gjennemført. Saa bliver Spørgsmaalet: „Er de gode Hjem gode Børneopdragere?“

I Forholdet mellem samlevende Forældre og Børn udvikles der unægtelig en Rigdom af Følelser, fortrinlige baade i Styrke og Inderlighed, men der er det ejendommelige ved denne Familiekjærlighed, at den er ligesaa begrænset som den er inderlig, og jo stærkere den er, desto snævrere er den ogsaa, desto større Ligegyldighed medfører den for alt, hvad der ikke

i det mindste indirekte berører Familiens Interesser, og desto heftigere et Had avler den mod alt — det være i og for sig godt eller ondt — der kan krydse et af Familiemedlemmernes Vej.

Vi bindes ved at være Medlemmer af en Familie af dens Interesser, og netop naar et Individ skal til at foretage en stor og dristig Handling træde de hyppig hindrende i Vejen.

En brav Mand er ikke længer fri, naar han er Fader. Mod hans Interesser staar Forsorgen for Børnene. Mangen en Mand, hvis Hjærte har banket stærkt for en god Sag, som har følt sig i Besiddelse af Evner nok til at udrette noget for den, og af tilstrækkeligt personligt Mod til at vove sin egen Velfærd, er død i Tavshed — for de kjære Børns Skyld.

Var det muligt at faa at vide, hvor megen Sandhedskjærlighed og hvor meget Talent, der er tiet ihjel paa den Maade, saa vilde det vist blive et sørgeligt Regnskab; thi Kraft, Mod, Sandhedskjærlighed og en Overbevisning, der næsten er steget til religiøs Begejstring, kan med aabent Øje vandre i Tavshed Side om Side med Verdens nederdrægtigste Løgne — for de kjære Børns Skyld.

Saa stærkt bindes en myndig Mand af Hensynet til sine Børn. Han er ikke længer et Individ, der staar frit og kan arbejde som han har Mod og Evne til, for hvad han anser for Ret. Han er et Led i en Slægt og derved lænkebunden.

Og nu Børnene. Her er Fordærvelsen dobbelt; thi dels bindes de paa samme Maade af Forældrenes Velfærd, som disse af Børnenes, dels lære de i Hjemmet, hvor de se sig foretrukne, at stille Krav til andre uden at yde Gjengjæld. I Hjemmet opelskes de souveræne Villier, der skaber Egoister; thi naar de færdes, beskærmede af Hjemmets Tilflugt og en god Faders og en kjærlig Moders Vejledning, let og lykkeligt i Verden, lærer de at tro, at det er en rigtig og nødvendig Ordning, at de selv er lykkelige, mens andre lider Nød. Slægtsinteressen og Egoismen afstikker deres Livs Bane.

Men den fremadskridende Udvikling trænger til frit stillede Individer, der er besjælede af den Samfundsfølelse, hvis Krav er: den størst mulige Lykke for alle.

Saadanne opdrages kun gjennem en social Opdragelse, der giver, hvad ogsaa Retfærdigheden kræver, enhver Muligheden for at udvikle sig til det, hans medfødte Evner og Arbejdskraft giver ham Krav paa at blive. Z.

Kunst.

Forårsudstillingen.

II.

I vor Nutids-Kunst der har kåret Naturen til Gud og stræber at komme Virkeligheden på Livet, er den kunstneriske Fantasi bleven bunden; den får ingen Næring og tørrer hen som et Blomsterløg, der aldrig opnår at komme i Vand og udklække prangende Tulipaner. — Akademiet giver engang imellem vore unge Kunstnere et mythologisk eller historisk Emne at slås om; men der er kun liden Rift, og Udbyttet af Konkursen er i Reglen ringe. De gamle Figurmalere holder derimod troligt fast ved den akademiske Tradition og sysler gærne med Motiver af fantastisk Indhold (jævnfør iår »Imogen og Jachimo«) De vil så gærne fortælle en lang Fabel til Publikums Opbyggelse og har den fejle Tro, at den bildende Kunst har et literært Formål for Øje. Akademikerne forlanger af de unge, der måtte attrå en Guldmedaille, at de skal male f. Ex. den forlorne Søn til Text af Bibelen, Kapitel det og det,. Vers det og det. En enkelt forsøger det — men det bibelske glipper for ham. Naturam furca pellas ex, hun kommer dog igen den Hex: Den kananitiske forlorne Søn viser sig i en dansk Bøgelund mellem danske Svin, der er rigtig gemytlige i al deres Naturlighed.

Hvad skal i det hele taget den unge Kunst, der ellers ynder Friluft og nøgen Natur, inde i Mythologiens og Historiens luftklumre Haller? Den har intet med Mystik eller Ideer at gøre, den lever kun i Lyset og Lysets Virkninger i al Natur. Derfor drives også f. Ex. Historiemaleriet i vore Dage kun af ganske enkelte, egenlig kun med Held af en eneste, der med en Granskers videnskabelige Lyst har opsøgt sig sin lillebitte historiske Verden, som han maler i sin Fantasis hellige Extase og med dårende rige Farver som en »sær og synderlig« Drøm.

Det religiøse Maleri kræver også Fantasi, Troens glødende Inspiration. På dette Område har Bloch ydet sin Kunsts skønneste og reneste Blomster.

Men hos de unge er Fantasien kun et vantrevent Skud, og det så naturligt; thi vor Tid er ikke stærk i Troen på nogetsomhelst; men det er en Slægt, der har skærpet sine Sanser og styrket sin Logik. Drømmene — de religiøse og de lyriske — er vegen som Skygger for den klare Sol. Naturen og det levende Liv (ikke det levede) inspirerer Kunstnerens Pensel og Forfatterens Pen. Fantasien har stækket sine Vinger, der ikke bruges længer; nu lever den på Aftægt hos de gamle, der gemmer på Traditionerne.

Derfor er der så grumme lidet at se på vore Udstillinger af historisk eller mythisk, kort sagt af fantastisk Indhold. Men når man iår ser Joakim Skovgårds bibelske Sujet og husker på Broderens »Påskemorgen« fra forledent År, så er man ikke i Tvivl om, at her

træffer man Undtagelser, her er Udslag af en stærk Fantasi, der er gjort rig ved en fast og sikker Tro. Der er så megen Flugt i Fortællingen, et så energisk Liv, at det kommer til at ligne en Åbenbaring. Maleren har trot på det Syn, der randt op for hans indre Øje, da han læste om Englen, der rører Vandet i Bethesda Dam, og han har levet sig ind i disse Hebræers fortvivlede Tro på Miraklet.

Derfor er Billedet blevet så kraftigt i Udtrykket, så livfyldt. Man fatter denne Tumlen og Støjen, hvor de brydes og vælter og plumper mellem hverandre for at komme først i Vandet. Skældsord klinger fra deres Munde; de raser i Nuets Fanatisme — enhver sig selv nærmest. En barmhjærtig Slægtning hiver en lam Stakkel ud — der er en potenseret Øjebliks Kraft i den hele Gruppe. De styrter frem i samme Nu som Englen svæver ned og med sine Arme slår Vandet til Skum; Vandet er endnu ikke bølgende nåt til Bredden for at slå plaskende tilbage. — Englen er ikke heldig; at male en Engel er i det hele en prekær Ting; den kommer let til at ligne en Juletræs-Engel. Men det blålige Lys, der står om den i en Glorie, gør en egen Virkning som et pludseligt Skær af åbenbaret Liv. — Billedet er ikke i og for sig malerisk skønt, Farverne er grelle og uklare, uden nogen Finhed. Men den livfulde Fantasi, der sejrrig har vundet Form i Tegningens dramatiske Energi, gør det til et af Udstillingens sjældneste Billeder.

Man må ikke hos Jul. Paulsen søge blot en Gnist af noget religiøst eller blot bibelsk. Men Navnet tilgiver man ham let; det har intet med Billedet at gøre; man er sikker på, at ikke Navnet Madonna har undfanget det, men kun er valgt i et svagt Øjeblik, da Billedet var færdigt. Som Maleri betragtet fornægter det ikke sit Ophav. Lampelysets Fortoning over Sengens og Væggenes bløde, varme Farver er fin og yndefuld. Moderens himmelvendte Øjne er lidt idiotisk fraværende og skader måske en Kende Billedets Totalvirkning.

Slott Møller har næppe nogen Undskyldning for den Smagløshed, hvormed han har understreget Motivet i sit iøvrigt så fremragende Billede. Dette memento mori er aldeles malplaceret og rummer ikke mere Mystik end Gift-Etiketten på en Apothekerflaske. Døden er dog ligesåvel Rigfolks som Fattigfolks sidste Læge. Imidlertid bør dette ikke lægges Kunstneren videre til Last; thi ellers har han ydet noget virkeligt nyt. Sandere Fremstilling af Fattigfolk kender dansk Kunst til Dato ikke.

Det er ikke til Held for Billedet, at det er malet med Ovenlys. Interiøret er uvirkeligt og kan dårligt opfattes som et Venteværelse hos en Læge, der giver gratis Konsultation, hvilken Forklaring ellers ligger lige for ifølge Personernes ventende, indbyrdes ligegyldige Holdning. Der er Armodens Snavs og Uhygge i deres Ydre, og der er Fattigdommens udmarvende Slaphed i deres Ansigter. Kuet Sløvhed og trodsig Ligegyldighed for alt ligger i Blikket, alle blide Følelser, der kunde tyde på et Hjærte, har Existenskampen slettet ud af deres Træk. Se nærmest ved Døren den tilknappede, mistænksomme Jordemoder med den forlorne Anstændighed i Kåben med Skindkraven, og Manden, der stirrer sløv og mismodig op i Loftet, — det er som en Personifikation af den arbejdsløse Dagdriver. I disse to Ansigter er Karakteren lagt blot med enestående Sikkerhed. Der ligger i det hele meget i hver Figur, men mest i den halvvoxne, skrofuløse Pige, der humper

frem mod Døren; men ser hende kun fra Ryggen, men den luslidte, snavsede Damekåbe, der er så mesterligt malet, giver hende helt og holdent. Der er enkelte svage Ting i Behandlingen (nogle Hænder har dårlig Form), men Farven er udmærket i sine bløde Overgange, og Stofferne er malet med samme Dygtighed, som man beundrede i Kunstnerens store Portræt ifjor.

Næppe så heldigt er N. V. Dorph sluppet fra sit »Arbejderhjem«. Det sande i Fortællingen skades ved den sære Farvebehandling. Hans Portræt er derimod et dygtigt Arbejde.

Anden Ophængning bragte flere værdifulde Landskaber. Achens »Syge på St. Helenes Grav« er stemningsrigere end Hans Nik. Hansens. Figurerne er noget tomme, men de forstyrrer ikke Landskabets milde Fred i den gryende Morgen. Fra Provence har Wildenradt sendt et nydeligt og fint Tusmørke-Landskab, hvor Træer og Bygninger oppe på en Højderyg tegner sig som bløde Silhuetter mod en gulligt blegnende Himmel. Hans Dall har fundet et originalt og smukt Motiv »Et Å-Udløb i det sydlige Fyen« og malet det godt, og H. Møller har et Par små uanselige, men farvefine Strandbilleder.

Der kunde endnu nævnes unge Navne som Knud E. Larsen, Alb. Repholtz, Johan Rohde, Svend Kyhn, Alfred Larsen, Fritz Syberg og Adolf Larsen, hvis Arbejder vel ikke er dadelfrie, men dog hver for sig indeholder gode Ting.

Iøvrigt kan en Anmeldelse ikke sluttes uden at yde Vilh. Kyhn den Hæder, der i så fuldt Mål tilkommer ham, den gamle Landskabsmaler, der stadig usvækket i sin Kærlighed til den fri Natur giver os nye og herlige Beviser på sin solide og dog poesirige Kunst.

Jul. Paulsens »Hestegang ved en Bondegård« er et af Udstillingens mindste Billeder og en af dens største Perler. Det kan stå som Motto for en Lovtale over den unge Kunsts Fortrin, den unge Kunst, der iår hænger sejrrig og talrig på Charlottenborgs Vægge.

* * *

At Billedhuggerkunsten også iår står i Stampe, er intet nyt; det har den gjort i lange Tider. Der præsteres respektable Ting i et Par Statuer og nogle Buster; men der er stadig ingen Tegn på, at der er noget i Gære, en ny Opblomstring i Vente.

Under sådanne Forhold finder man sig mest foranlediget til at glæde sig over Frk. Brodersens to Kalve i Voks, der er så noget nær Mesterværker, hvor små de end er, og til at betragte Niels Skovgårds nydelige lille Relief »Åge og Else“.

»Så tog hun en Guldkam og kiemte hans Hår,
For huer et Hår hun redde, så felder hun Tåre.«

Der er en rørende Følelse deri, og i Linierne noget af den Poesiens dejlige Rythme, som klinger i den gamle Folkevise.

13. April 1888. S. M.

Qvinnosaken enligt Evolutionsteorin.

Bland de många slag af kamp, som sätta vårt lif i rörelse, finner man en, hvilken icke spelar den minsta rolen: det är kampen om att få göra det liberala programmet, eller med andra ord få bestämma, hvad som skall kallas framåtskridande eller baksträfvande. Och man skall icke tro, att det är de högst utvecklade intelligenserna, som i denna kamp genast vinna segern, ty i vår tid af majoritetsvälde, der de mindre utvecklade hjernorna genom sin mängd bilda opinionen, har man sett stora verldshistoriska misstag och återtagningar från äldre kulturstadier gå fram med storm och helsas med bifall såsom ofantliga framsteg. Sålunda vexlar begreppet liberalt från epok till epok, och i våra dagar är hvarje önskan från den okunniga massen ansedt som liberal. För trettio år sedan var dödsstraffets afskaffande ett liberalt axiom; i våra dagar är dödsstraffets bibehållande ansedt som ett vilkor för samhällets bestånd, och de stater, som afskaffat dödsstraffet hafva skyndat sig återtaga detsamma.

I våra dagars Frankrike är det liberalt att önska statens och kyrkans skiljande, men i Preussen är det ansedt reaktionärt, emedan kyrkan lemnad fritt spel utan statens kontroll skulle leda till protestanternas undertryckande af katoliker och jesuiter. Och skulle de liberalas dåraktiga önskar i Frankrike genomdrifvas, fingo de klerikale fullständigt öfvertag.

Enkla tankemekanismer, när de vakna till verksamhet någon gång, hafva ett begär att se allting enkelt, och de mest inveckiade problem blifva genom denna förenkling lösta, så att man skulle sedan önska att de hellre förblifvit olösta. Så gick det med negrernas frigörelse. Dessa utmärkta muskelmaskiner, som med lätthet utförde tungt kroppsarbete i mellanamerikas tropiska klimat, för hvilket de högre utvecklade Europeerna ej kunde anpassas, hade under århundradens lopp fullständigt lämpat sig till ett arbetsamt lif, hvilket var en utveckling från det lättjans djuriska lif de fört i sitt hemland. Men plantageegarne hade äfven missbrukat sin befogenhet och utan motsvarande nytta till-

fogat slafvarne lidanden, som sedda från den fint kännande och ömtåligare Europèens synpunkt måste vara outhärdeliga. Om man nu reducerar bort en del af felslutet, beroende på den „personliga eqvationen“ eller betraktarens slutande från de lidanden han med ett högre utveckladt nervsystem inbillade sig skola känna försatt i slafvens belägenhet, så återstod alltid en rest af lidande, såsom att föräldrar och barn sletos från hvarandra, att menskor förflyttades vid vuxen ålder från sin milieu och kastades in på en fremmande mark, der de ej straxt kunde finna sig. Dessa lidanden skulle ha varit afhjelpta med slafhandelns förbjudande, och negrernas ställande under en tjenstehjonsstadga, hvilken stadga dock icke behöfde vara så mild som de civiliserade ländernas, ty kroppstraff t. ex. känns för negrer hvarken så smärtsamt eller vanärande som för en civiliserad, och kunde derför ersätta fängelse mycket väl, helst instängning för en vilde troligen är hårdare straff än prygel.

Nu, i stället för att afhjelpa bristerna, hvad gjorde man?

— Är icke negern en menniska? frågade filantropen.

Dermed generaliserande på den enkla hjernans sätt en kategori: menniska, under hvilken alla menniskor skulle falla.

Felslutet blef: negern är en menniska, derför skall han ha alla en civiliserad och oförvitlig menniskas rättigheter.

Men nu var negern en ociviliserad och närmast den Europeiska förbrytar- eller idiottypen stående menniska, och derföre skulle han icke ha haft medborgarrättigheder i Amerika, der idioten och förbrytaren saknade dem!

Sagan om Onkel Tom, som haft nog lågt utvecklad tankeapparat att kunna lära sig Kristendomens enkla absurditeter, slog ner i alla enkla hjernor, som i sin subjektivism inbillades att en antropomorf tänkte och kände som mamselle Beecher-Stowe med ett qvinligt, sjukligt nervsystem.

Hvad värre var, likställigheten var icke nog, utan när negrerna fingo rösträtt, beröfvades herrarne densamma på viss tid, och verlden fick se något liknande som om hästarne skulle sätta sig på kuskbocken och köra kuskarne.

Detta var i ett demokratiskt land der de små, de mindre utvecklade genom sin massa lyckades i kampen att få diktera det liberala programmet, att alla menniskor äro lika. Enligt en matematisk formel så uttryckt i sin orimlighet: alla trianglar äro likbenta; — fastän de icke äro det!

Följden af negeremancipationen blef nytt krig, der de förtryckta herrarne sökte emancipera sig, men denna gång fördes kampen med den nyuppståndna valboskapen.

Tjugo år senare se vi romantiken i Amerika, af hvilken negeremancipationen var den sista yttringen, ha gifvit vika för ett mera rationelt betraktelsesätt, och när Kineserna, ett kulturfolk med fyra tusen års bildning bakom sig, begagnade invandringsrätten, för att i fri konkurrens täfla på arbetsmarknaden, förvägrades de menskliga rättigheter och utkastades. Man skyllde på deras opiirökning, som inte var farligare, kanske oskyldigare i sina verkningar än Whiskydrickningen, och på folkbruket att skelettera liken, hvilket väl är lika eller mindre samhällsvådligt än att låta dem ruttna i jorden.

Begreppen om frihet, fri konkurrens, menskliga rättigheter hade sålunda ändrat sig, och någon gul Onkel Tom lät inta höra af sig på bokmarknaden. Fruntimmernas goda hjerta sträckte sig bara till de svarta halfaporna, men fruktade de vise männen från fjerran Östern. Och denna nya åskådning af förhållandena torde väl ha sin upprinnelse i de stora upptäckter på vetenskapens och tänkandets område, som gifvit vid handen, att menniskoracerna äro mycket olika, att individerna inom samma race äro ganska lika, men några högre utvecklade än de andra, att likställighet icke är jemlikhet, att i verkligt fri konkurrens äfven den på konkurrensen lidande har rätt att begagna alla medel, som stå till buds, att slå ut sin farlige konkurrent, eller med andra ord *försvara* sig i kampen för tillvaron.

Utan att nu vilja jemföra den Europeiska qvinnan med negrerna, inte en gång begagna negrerna som poetisk metafor, utan endast för att visa det så kallade frihetsrörelser stundom kunna vara motsatsen, och att beviljandet af friheter åt några kan leda till andras större förtryck har jag inledt detta föredrag med negeremancipationen för at nu öfvergå till qvinnofrågan!

Jag såg nyligen i en polemik i ämmet en såsom intelligens berömd man framställa det påståendet, att samhället var bygdt på individer, ej på familjer, och att derför den enklaste billighetskänsla skulle bevilja qvinnan samma rättigheter som mannen. Ja, det skall ochså vara den enklast konstruerade billighetskänsla

eller ett mycket okonstladt sinne för första gradens eqvationer, som skall finna att samhället är så enkelt konstrueradt. Ty skulle det, att man är menniska eller individ utgöra vilkoret för medborgerliga rättigheter, så skulle ju barn, dårar, brottslingar också ha medborgerliga rättigheter. Och i Svenska riksdagen sökte nyligen en riksdagsman smuggla in qvinnans rösträtt under den önskade bestämmelsen att en hvar (altså äfven omyndiga, dårar och brottslingar) som skattade för det och det skulle ha rösträtt. Nu ber jag få sagdt, att jag dermed icke räknar qvinnorna till de tre nämda kategorierna, utan endast visa, att samhället icke är bygdt på individer, och på samma gång svara skalden, som yttrat, att qvinnan var menniska innan hon blef qvinna, sålunda: qvinnan var barn innan hon blef qvinna, och derför att barnen äfven äro menniskor har ingen velat bevilja dem rösträtt!

Hvad nu samhället är bygdt på, kunna vi gräla om till domedag, ty det kan sägas vara bygdt på så otroligt mycket; på intressen, på klasser, på familjen, på massorna, på de öfre tio tusen, på kapital och arbete, på mannen, på hvad som helst, till och med på qvinnan, som Ibsen funnit vara sjelfva stötterna! Allt kan ju sägas och vinna sitt parti, men det värsta är, att samhället icke är uppbygdt efter på förhand uppgjorda ritningar, utan att samhället har vuxit som en organism inifrån, och att cell lagt sig vid cell, att cell undanträngt och tillintetgjort cell under den inbördes kampen om att få vara till. Det är derför den nya byggningen eller anrättningen af samhället är något stridande mot all utvecklings lag, och det är derför det godtryckliga strykandet af strecket mellan könen förefaller mig så outsäglig reaktionär, romantisk och otidsenlig, att jag, som bekant, möjligen vill stämpla hela rörelsen såsom en efterdyning af en förfluten kulturepok.

Hvad som väckt mina misstankar i denna väg, är att tidehvarfvets tänkare med Darwin i spetsen, Hartmann, Hæckel, Spencer, och ända till Mill sjelf icke skulle ha haft tankekraft att uppfinna det stora qvinnoproblemet, utan att det är yrkespolitici desavouerade af partiet, poeter på retur, secunda-rangs populärfilosofer och författarinnor, som gjort sekularupptäckten, att qvinnan är underkufvad och bör ha samma rättigheter som mannen, ehure man som evolutionsfilosof borde först fråga sig huru en hel grupp menniskor kunnat komma under en annan

grupp; och när man fått svaret: att de äro under, emedan de äro underlägsna, så borde man först lägga bort att gråta öfver en så naturlig sak, och sedan man tillsett om de kunna höjas, söka höja dem innan man proklamerade dem som likställiga, jemlika och allt det der.

Det fins icke, som sagdt, en enda evolutionsfilosof, som kommit till samma resultat som qvinnoemancipatörerna, och det är derföre man med försigtighet bör taga rörelsen som ett nytt böljeslag, der det kanhända blott är dyningen af ett äldre, som skall slå ut och dö i strandens sand.

Mill är för-Darwinist och logiker, och hans egendomliga skrift om Qvinnans Underordnade ställning, eller s. k. qvinnobibeln, skrifven i kompani med en dam, til hvilken han stod i erotisk förbindelse, är så skrifven à quatre mains, att man kan plocka lika mycket för som mot hela saken, och vid närmare granskning synes hela brochyren vara mera ett skämt, eller ett „nödd och tvungen“ under könsimpulser, då man hittar så motsägande satser som påminna om gifva med ena handen och taga med den andra.

Hvad skall man säga om sådant som detta: när författaren efter att ha lömskt loftalat qvinnan, helt försigtigt påstår: att hennes inflytande är nedslående för de strängare dygderna, att samma inflytande ofta är allting annat än gynnsamt för den medborgerliga dygden, och att qvinnorna ytterst sällan uppmuntra eller undestödja ett oegennyttigt handlingssätt.

Och när han rent ut förlöper sig och säger ifrån, att männen icke höja sig öfver den aktningsvärda medelmåttan i vår tid genom qvinnans inflytande på mannen, så vore väl konseqvensen den, att detta dåliga inflytande, i utvecklingens intresse, icke ännu mer stärktes genom lagliga reformer i riktning att öka faran. Rent af elak blir han, när han talar om qvinnans underlägsenhet under mannen i litteratur och konst, då det ej fins ett mästerverk i någon gren af konsterna, skapadt af en qvinna, oaktadt Mill erkänner, att allmänna meningen ej hindrat, utan snarare befordrat qvinnans sysselsättande med sköna konster. Hela boken synes mig vara den fullständigaste bevisföring för qvinnans andliga underlägsenhet under mannen, och ändock förvånas författaren öfver att hennes ställning är underordnad, likasom det underlägsna ej vore på sin plats, när det är under. Och resultatet af hela det nya evangeliet blir det, att författaren

anser qvinnans ställning vara förmånligast som maka och husmor, om hon bara fick undandraga barnen mannens bestämmelserätt och skifta undan sin egendom, det vill säga mannens fullständiga underkufvelse under den underlägsna qvinnan, så att mannen visserligen ensam får nöjet försörja hustru och barn men ej ha något att säga öfver dem.

Detta är filosofen Mills uppfattning af äktenskapet, filosofen, som ensam utvecklat logiken mera än alla filosofer tillsammans sedan Aristoteles dagar, ett slående och bedröfligt bevis på qvinnans dåliga inflytande på ett manligt förstånd.

Om vi nu först ädelmodigt gifva motståndaren rätt i hufvudpunkten, eller att qvinnan är mannen underlägsen, men likväl icke nöja oss med hans utsaga utan söka utröna om så förhåller sig, så skulle vi icke behöfva leta länge innan bevisen föllo oss sjelfva i händerna. Med underlägsen skulle väl menas mindre väl utrustad i kampen för tillvaron än mannen. Att hon detta är, först fysiskt, synes deraf: att hennes skelett och muskulatur äro klenare byggda än mannens (undantagen kullkasta icke regeln); att hennes typ stannar i utvecklingen i likhet med ynglingens, då den i blomstring varande qvinnan icke blir annorlunda än en yngling; att hennes hjerna är i förhållande till kroppen mindre än mannens*); att hennes sinnen äro mindre starkt utvecklade, hvarför icke en enda kompositör, icke en stor målare**) finnes bland qvinnorna; och till och med luktsinnet står lågt, då fruntimren kunna fördraga parfymer, som ge mannen afsky (altså qvinnans luktsinne icke tillräckligt utveckladt att skydda mot skadliga inflytelser).

Hvad qvinnans intelligens angår behöfver man icke leta långt att se hur lågt under mannens den står. Icke en tänkare, icke en stor statsman, icke en uppfinnare, icke en stor vetenskapsman finnes bland qvinnorna.

---

*) Fruntimrens motbevis mot detta, visar just hennes hjernas underlägsenhet, när de säga som så: om hjernans storlek bevisade något, skulle elefanten (omvexlande med hvalfisken) vara klokare än menskan. De ha nemligen ej intelligens nog att skilja mellan relativ och absolut storlek, då elefantens hjerna är i förhållande till hans volym mindre än menniskans.

**) Rosa Bonheur är icke stor, icke gjort skola; ärfde af fadren anlagen, som utvecklades af Troyon ända till igenkännlighet med mästarens.

Qvinnans invändning redan mot detta argument anger hennes outvecklade logik, då hon svarar: vi ha icke fått utveckla oss. Om vi nu också skulle vara så artiga att erkänna detta misstag som sant: så, icke upphäfves en verkan, derför at man *anger* orsaken.

Ex.: det är kallt, derför att solen är „borta". Detta att solen är „borta" hindrar ju icke, att det är kallt, det tvertom stärker min åsigt, att det är kallt.

Alltså qvinnan är underlägsen mannen, emedan hon icke fått utveckla sig, talar ju ändå skarpare för satsen: „qvinnan är underlägsen mannen", genom att tillägga motivet hvarför så är.

Det enda område, der qvinnan kan göra uppseende, är i skönlitteraturen. Men om man skall göra jemförelsen rigtigt, skall man ta den högst stående författaren och ställa bredvid den högst stående författarinnan i samma epok, och då får man George Sand bredvid Victor Hugo; Madame Adam (med olästa böcker) bredvid Zola.

Men nu jemföra fruntimren med sin oefterrätteliga logik den första författarinnan med den ordinära eller underlägsna författaren, och då komma vi till elefantens hjerna eller Rosa Bonheur.

Lågt stående folkslag och individer hafva ett begär att se allting symmetriskt och enkelt. Detta beror af fel i förnimmelsesorganet, ty intet är symmetriskt i naturen. Derför synes qvinnans benägenhet att se menskoslägtet symmetriskt, i könens påstådda likhet, tala för hennes lägre utvecklade hjerna.

Det finnes verkligen qvinnor, som tro att könen äro lika, oaktadt en blick på skapnaden visar, att de äro ytterst olika (äggstockarne och testiklarne), och de sluta på denna falska grund, att de båda könen regeras af samma lagar. Två mineral kunna likna hvarandra, men lyda alika kristalliseringslagar, och könen likna hvarandra mycket litet och lyda som bekant helt olika lagar. Men när qvinnan ej kan se att så är, visar detta, att hennes hjerna arbetar som en grof gökklocka, under det den högt utvecklade mannens kan arbeta som en kronometer.

Alla män äro icke snillen, svarar man. Ja väl, men ingen qvinna är snille står icke dess mindre fast, ty vore detta ej sant, så skulle åtminstone någon nämnvärd upptäckt eller uppfinning vara gjord af qvinnan, hvilket ej är fallet. Ty om vi

se till huru det förhåller sig på de områden, der qvinnan fått ensam utveckla sig, finna vi henne äfven der underlägsen.

Hon har ju fått föda barn och förlösa som barnmorska, och ändock har hon ej uppfunnit barnförlossningskonsten, icke ökat den vetenskapen med ens ett instrument eller ett recept.

Hon har fått laga mat, och ändock blir det kocken, som åkallas, när det skall vara något fint, ty köksan har icke haft nog utveckladt smaksinne uppfinna ens en sauce, ännu mindre bli en Brillat-Savarin eller en Hagdahl.

Hon har fått sy', men likafullt är det män såsom Woerth, hvilka skära mode-klädningen och redigera journalen.

Hon har fått sopa golf, och hon har icke uppfunnit ens damborsten ännu mindre sopmaskinen. Alltså qvinnokönet underlägset mankönet i trots af att icke alla män äro snillen.

Huru skulle nu enligt evolutionsteorin, tidens sträfvan att göra könen „jemlika", då de äro så olika, bli dömd?

Som ett försök att höja negrerna till Européens höga ståndpunkt. Detta kan ej ske, ty samtidigt med att negern höjes, höjes också Européen i ännu större proportion, och de kunna sålunda aldrig uppnå hvarandra, såvida ej negern rådde underkufva Européen och trycka ner honom i barbari; men det kan han ej, ty en underlägsen i intelligens kan tillintetgöra en högre race, men icke förmå hans högre utvecklade hjerna gå så serdeles långt tillbaka.

Jag upptog i hastigt mod liknelsen med negern nu, emedan den *nu* erbjöd en analogi, högre race, högre race. Tyvärr talar fysio-psykologien för denna analogi, och nyare forskare hafva haft det modet meddela sin upptäckt, att qvinnan jemförd med mannen erbjuder en stor del tecken, som utmärka den Europeiska förbrytartypen eller den vanvettige. Det är rysligt, men det synes vara sant. Förbrytartypen i Europa är nemligen ingen annan än den för samhället mindre anpassade individen, sålunda den om rätt och orätt omedvetna.

Hvad är Nora, Fru Alving, Rebekka West? Omedvetna förbrytare. Nora vexelförfalskaren, utan att veta det; Fru Alving, kopplerskan, blodskämmerskan och giftmörderskan (i afsigt) utan att veta det; Rebekka West, själamörderskan, utan att veta det. Detta „utan att veta det" är ingenting annat än brist på förstånd, och när en man uppträder som brottsling utan att veta det, så kallas han förbrytare lika fullt, hvilket äfven

visar att mannen icke ställer så höga fordringar på qvinnans moral. Och deraf kanske vi kunna förstå hvad Schopenhauer menar med qvinnans „instinktiva skurkaktighet“ hvilket tagits som et skällsord, men innebär en upptäkt.

Hur beskrifves nu förbrytartypen fysiologiskt?

Mikrocefali, eller för litet kranium; lätt eller svår skelögdhet; asymetri i ansigtet; lågt utvecklade sinnen; enkelt förstånd; oförmåga att öfverlägga och besinna en handlings följder. Hysteri, en för qvinnan egendomlig åkomma är intet annat än oförmågan att bära ett tryck på viljan, eller passionen, och är sålunda ett tecken på en lågt utvecklad organism, då ju en högre sådan är den, som kan beherrska eller inordna sin vilja, sina passioner vid sidan af andras; sålunda vilkoret för civiliseradt samlif. Och barnet är hysteriskt, då det skriker ursinnigt om det ej får sin vilja fram, alldeles som den hysteriska qvinnan.

Förbrytaren är icke någon särskild art menniska, den är endast en relativt lägre grad af civiliserad menska, och den Europeiska förbrytaren blir ändå en högre när han kommer till Nya Caledoniens menskoätare.

Om en Europeisk man förfalskar en vexel, så sättes han i fängelse, men en Nora skickas på dårhus. Deraf äfven det märkliga förhållande att största procenten brottslingar (ↄ: straffade) äro män; och ännu i medeltiden, som ej är så länge sen, fick mannen bota för hustruns brott i vissa fall, hvaremot han egde rätt att aga henne.

Det synes deraf altså, som om mannen betraktades som medveten, men qvinnan som omedveten; och att vara medveten är högre än vara omedveten.

Ett exempel på huru litet medveten qvinnan är om sig sjelf, gifver ett yttrande af en af Sverges mest „framstående“ qvinliga kritici, utgående på att „framtidens litteraturhistoria skall beteckna litteraturen under senare hälften af nittonde århundradet som en litteratur om och af qvinnor“. Senare hälften af yttrandet är märkligt; då man ej har en enda stor författarinna ännu fastän vi äro så nära 1890, men deremot 600 små i Tyskland af hvilken jag ej känner namnet på mer än en, Elise Polko, om hon ens lefver, hvilket jag icke vet, och hvilka sammenslagna med alla länders alla icke uppväga den ende tidehvarfvets kolossale skald: Zola. Och sådant tro qvinnorna sjelfva. Än skarpare belyses denna brist på medvetande om sig sjelf genom en

strof af en Finsk författarinna nyligen utslungad, deri hon ger en skildring af alla qvinnor såsom om alla qvinnor voro snillen.

„Hvad mannen finner efter årslångt tänkande, det finner qvinnan i ett hugskott, och hennes känsla säger henne, at det är det rätta.“

Tyvärr säga oss känslorna endast det subjektivt rätta, och äro just hindret för ett rätt slutande, och tyvärr äro hugskott icke slutledningar, och tyvärst, är hela frasen en gammal artighet af en bedårad man som qvinnan afskrifvit!

Förra århundradet i det dekadenta Frankrike, det var qvinnans århundrade med mätressvälde. Och hvilka mätresser! Bigotta, herrsklystna, okunniga, hvilka endast kunde uppträda när männen voro på förfall och kunde styras, icke genom qvinnornas högre intelligens utan genom sin ohejdade passion som qvinnorna visste exploatera. Sjelfva Marie Antoinette var ju en brottsling, som inlät sig i högförräderi genom att resa utländingen mot sitt land, och derför föll hennes hufvud med lag och med rätt och icke för föregångarnes synder.

I Franska revolutionen som följde indrogos qvinnorna, men alla uppträdde som reaktionärer, från madame Roland, som förde an kontrarevolutionen, till madame Tallien, som lockade sin man från pligtens bud och senare anslöt sig til Barras och sist stämplade med sjelfva Napoléon, för att icke tala om madame Stael, hvilkens opposition var rent personlig, af afund mot en berömd man och qvinnoföraktare, och som slutade som konservativ i bolag med Benjamin Constant och monarkisterna.

Franska revolutionen hade emellertid slungat ut edikte att alla menskor äro lika; det var ett gladt budskap för de små och de omfattade läran med trons religiösa brist på reflexion. Det verldshistoriska misstaget upptäcktes snart, men tron satt qvar hos qvinnan, och för att göra paradoxen trolig började hon vilja göra sig lik mannen. George Sand och Rosa Bonheur, två abnormiteter, klädde sig som män, uppförde sig som män och ingingo kamratskap med män. Detta var romantik eller önskefilosofi 1830, och rörelsen fortsätter än, ehuru George Sand slutade som husmor och matgumma.

I allmänhet är förhållandet mellan könen det mest oreflekterade och der naturens instinkter tala öfver förnuftet, derför tänkes så litet och ljuges så mycket i detta förhållande, och mannen som eljes har ett klarare medvetande än qvinnan blir

i det erotiska stadiet mycket lik qvinnan. I djurriket anpassar sig hanen efter honans begär, och antager det sätt hon önskar för att vinna henne. Hos menskan synes det mest tilldragande för qvinnan vara mannens underkastelse. Derför börjar mannen hyckla underlägsen, består föremålet sin dyrkan, faller på knä, ber, besvär, bedyrar, beundrar, och till sist har han så tagit an denna rol att han slutar tro på den. Och man har sett mycket starka andar under det erotiska eller celibatär-stadiet som verkligen tro att qvinnan är jembördig med mannen eller rent af öfverlägsen. Interesset bjuder sedan att han underhåller denna tro, ty i samma stund han blef medveten om sin öfverlägsenhet och visade den, vore det slut med hans qvinnas kärlek. Man ser derför ofta begåfvade män slafva åt underlägsna qvinnor, som frossa i att få förnedra honom, och det var säkert i en sådant erotisk slafveri herr Stuart Mill lefde.

Å andra sidan kan man endast ur denna mannens öfverskattning af qvinnan, blifven till en sekundär könskarakter motsvarande fasanens granna fjädrar, förklara att qvinnan lefver i denna permanenta storhetsmani, som är henne egen. Och det fordrades en desillusionerad Schopenhauer, som öfvergifvit att all tanke på att vinna en qvinnas kärlek, för att en man skulle kunna sätta sig med berådt mot och tänka öfver det oreflekterade förhållandet mellan könen. Till hvilka resultat hans afkylda könscentrum och svalkade hjerna kommo, känna vi. De kallas, som nämdt, elakheter, men äro idel upptäkter.

I våra dagars Amerika har qvinnolikställigheten gått längst väsentligen på följanda grunder. I Amerika har genom naturligt urval samlat sig alla Europas lägre typer, osamhälliga, för det högt civiliserade lifvet illa utrustade individer, och med dessa kunde qvinnorna snart komma öfverens och assimileras. Äfven den demokratiska andan, som förföljer hvarje utbrott af originalitet eller försök til artens utveckling, gjorde sitt till att hålla mannen tillbaka. Derför se vi i Amerika idel små, idel religiösa*). (Att derför bli mär i en okänd byhåla är ingen utmärkelse för en qvinna bland sådana män.)

Sedan mannens öfverskattning af qvinnan, eller qvinnodyrkan blifvit en sekundär könskarakter, ser man qvinnorna söka före-

---

*) Två uppfinnare räknar Amerika: John Ericsson som är svensk och Edison, som icke uppfunnit telefonen.

trädesvis de män som äro bäst utrustade i dette afseende, det vill säga de minst begåfvade; och orsaken till bristen på stora män i vår tid torde derför få sökas i könsurvalet, eller qvinnans förkärlek för de svagare intelligenserna, ty det visar svagt omdömescentrum att öfverskatta det underlägsna. Deraf kan äfven förklaras officerarnes företräde vid könsurvalet, då de flesta af dem valt en bana till hvilken för den stora hopen fordras endast förmågan att lyda eller underkasta sig.

Följden af detta urval skulle bli ett gradvis tilbakagående af mankönet, och man ser äfven huru de väl utrustade intelligenserna, som till och med äro komna till medvetande om qvinnans verkliga värde, äro hatade af qvinnorna, såsom exempelvis Darwin, Hartmann, Schopenhauer, Furst Bismarck, Napoleon I; allt stort, öfverlägset och starkt är af instinkt hatadt af qvinnor. Och i våra dagar har man till och med af qvinnor hört uttalas, att det icke är manligt vara stark, öfverlägsen; utan det att vara känslig, qvinlig, krypande, det är det manliga. Och å andra sidan framhålles det råa, hjertlösa, fräna såsom det sant qvinliga, ehuru qvinnans hela karakter såsom passiv, receptiv vid den för henne afgörende könsakten, just skulle antyda grunddraget i hennes väsen, eller det sant qvinliga.

Ett slående bevis på qvinnans underlägsanhet är hennes tillvägagående vid uppvaknandet till medvetande om sin underlägsenhet, som i våra dagar yttrar sig i den s. k. qvinnoemancipationen.

Det är nu uppdagadt att qvinnan ursprungligen icke var slafvinna, utan herrskarinna, till och med besatt egendomen, egde ensam arfsrätt, och nedstammingen gick från modern. Men då barnfödandet tog all tid och omtanke, började mannens intelligens, genom större ansträngning, utveckla sig, och förhållandet gled småningom öfver från matriarkat till patriarkat. Och vid arbetets delning tillföll magten och egendomen den bäst utrustade eller mannen, hvilket var alldeles i sin ordning. Dermed kommer äfven mannens slägtkänsla att individualisera sig, så at han vill bestämma nedstammingen från fadren, och dermed är det monogyna äktenskapet färdigt. När nu mannen åtog sig all omsorg om barnen, modren och samhället, fordrade han naturligtvis absolut trohet af makan. Derför ochså de stränga straffen för den otrogna makan, raceskämmerskan. Detta var hos de äldre Europeiska folken döden; och

att äktenskapsbrotten straffades lindrigare eller alls icke hos mannen, var ju billigt, då mannen genom sit äktenskapsbrott icke störde nedstammingen i sin familj. Störde han den i andra, fik han stånda dyrt ansvar inför den man hvars härledning han gjort tvifvelaktig. Nu när qvinnorna börja fundera öfver förflutna tiders lagar, finna de det orättvist att straffet var hårdare för qvinnan, då likväl brottet, d. v. s. handlingens följder, var mera förderfbringande genom hennes förvållande än genom hennes mans, för deras familj. Och i deras rättsförhållande, de tvås, hade mannen rätt at fordra mer, då han gaf mer.

Vidare, sedan mannen skapat åkerbruk, industri, handel, vetenskap och konster, så kan det förvåna qvinnor med anspråk på intelligens, at det icke finnes institut och högskolor af alla slag för qvinnor också. Hvarför skulle det finnas det, när det ej behöfts? Lika litet som det skal finnas barnbördshus för män. Och det, at qvinnorna kalla detta orättvist anger deras lågt utvecklade omdömescentra.

Så finna de också, att det är orättvist, att de ej ha politisk rösträtt i detta samhälle som de ej danat, och endast kunna anses tillhöra på nåder. De finna det så enkelt att de skulle ha det, och anföra som skäl samma enkla fråga som Becher-Stowe om negrerna: äro vi ej menniskor! Jo, men alla menniskor ha icke politisk rösträtt, och alla män ha det ej.

Jag har antydt i föregående skrifter hurusom jag i qvinnorörelsen ser en sakta återgång til matriarkatet men med bibehållandet af äktenskapet såsom försörjningsanstalt, och i våra dagar har Emile Girardin i sin bok L'Homme et La Femme, pläderat för saken: barnens nedstamning från modern och barnens uppkallande efter modren, men med mannens behållande i försörjarrolen. Alexander Dumas den yngre, et svagt hufvud, har äfven nyligen i en pjes förfäktat den besynnerliga åsigten att äktenskapsbrott från makens eller makans sida vore lika strafvärdt. Ifrån en synpunkt, den kristna eller borgerskapliga moralens, är det sant att edsbrott är mened af båda, men från den sociala synspunkten, handlingens följder, kan ju intet tvifvel uppstå om hvem som drar de svåraste följderne öfver familjen.*) Dermed har Dumas utan att veta det, löst makan

*) Jag ber få distinktionen uppmärksammad: äktenskapsbrott af man och hustru i samma äktenskap icke att förvexla med en man och en hustru öfverhufvud.

från trohetseden, detroniserat mannen som bestämmare af filiationen och predikat polyandri med bibehållande af äkta mannen som försörjare. Och man hör straxt en svärm hustrur med pengar eller dem som förtjena något sjelfva, proklamera fullständig könsfrihet för sig. Derför således att de medföra en liten anpart till familjens uppehälle skulle mannen förlora rätten till racens nedstamning från sig, hvilket väl var hufvudsyftet med monogynien, eller att ha en hustru, hvilket ju icke i sig sjelf räknas vara så stort behag. Och alla de moderna emancipatörerna synas gå i samma rigtning: mera rättigheter åt qvinnan utan motsvarande ökning af skyldigheter, såsom rösträtt utan krigstjenst, utan försörjarskyldighet, och utan att vara man, som är det vigtigaste. Ty att vara qvinna, är att vara ett sjukt barn hela lifvet. Vid menstruationens inbrytande omkring tolfte året genomgår hon en kris, som räcker til det fyrtiofemte; och sedan tretton gånger om året är hon mindre vetande, antingen af blodförlust eller prokreationsraseri; kommer hon i grossess, är hon nära vanvettet i nio månar; ammar hon, är det än värre; och omkring menopausen eller menstruationens upphörande kan hon anses otillräknelig. Och åt dessa sjuklingar skola samhällets angelägenheter lemnas!

Jag har förr angifvit skälen hvarför jag anser qvinnorörelsen stridande mot evolutionsläran eller lagen för utveckling.

Att göra könen lika är för det första en orimlighet, emedan man ej kan ge mannen lifmoder med äggstockar; det är för det andra i sjelfva sträfvan dit något emot evolutionen, som går till det heterogena från det homogena. Hos cellen eller amiben äro könen lika, och först hos crustaceer af lägre ordning skiljas könen något, för att ännu hos sniglarne dröja vid hermafroditism. Der är likheten fullständig! Sedan är skilnaden färdig. Om nu barnen ärfva fadrens intellektuela och modrens kroppsliga egenskaper, skulle artens bestånd fordra en rationel uppfostran af qvinnans fysik och icke af hennes intelligens, såsom nu sker, der ett nervöst slägte utan kraft att lida, alstrats af romantikens intelligens-sjuka qvinnor.

När man i våra dagar hör darwinister beklaga flickans öde, som ej får välja man sjelf, utan måste ta den, som erbjuder sig, så förvånas man. Är det icke i artens intresse, att mannen, den högre begåfvade, gör urvalet, och är det icke sund instinkt hos flickan, att hon verkligen tar den, som lofvar bäst försörja hennes

afkomma, som hon ej kan försörja sjelf. Hennes hjerta, som kommer emellan, tröstar sig snart, och hjertat är endast ett blodkärl, som man ej får tänka eller öfverlägga med, och känslorna äro endast rudiment af tankar, impulser såsom djurens, hvilka icke ha tillräckligt stor hjerna att beherrska de första, oftast falska infallen hos ryggmärg och ganglier.

Flickan, som tar den fattige artisten, har förlorat race-känslan och hänger sig åt små egennyttiga beräkningar på personligt nöje, som sedan följes af sorg öfver att se svältande barn; och dottern, som i dramens femte akt blir offrad åt den rike borgaren, slutar sedan efter ridåns nedgång sitt lif som en ytterst lycklig mor i ett godt hem.

Men, invänder man, då allt utvecklar sig framåt, hur skall man då tänka sig en evolution hos qvinnan också, som ej kan stå stilla?

Den skulle enligt evolutionslärans förutsättningar väl gå ut på att utveckla hennes könskarakterer och hennes intelligens i riktning, att hon blefve en fullt medveten moder, med insigt om moderskapets åligganden; en samvetsgrann maka med full kännedom om ansvaret för mannens raceledning; en kunnig familjemor, som förstod i botten leda barnens första uppfostran och äfven begripa husets ekonomiska ledning. Då vore arbetsdelningen genomförd och qvinnan utvecklad som qvinna till det högsta, hon kan komma och bör. Ty om hon äfven kan lära sig en hop mindre färdigheter i likhet med medelmåttiga män, så har hon endast blifvit en medelmåttig öfverflödig, ty mannen kan på sitt område allt bättre än qvinnan kan. Och höjer sig en enstaka öfver hopen något litet, så antyder detta en missbildning, och ett upphörande att vara qvinna.

Qvinnans inträngande i mannens arbetsmarknad är endast opraktiskt, och hon blir der slagen som underlägsen, när mannens omdömescentrum emanciperat sig från könsimpulserna. Och hon förlorar på det, ty under sysslande med mannens yrken mister hon sin qvinlighet, det vill säga just de sekundera könskarakterer, som draga mannen till henne, och så förblir hon ogift, hvilket är det värsta som kan hända henne, ty tillfredsställelsen i könslifvet för qvinnan är icke att mottaga mannens omfamning, utan att få föda barnet ifrån sig.

Här vill jag begagna tillfället svara på en invändning, med hvilken man trott sig jäfva värdet af de väl hundra tankeana-

lyser, jag verkställt i ämnet. Man har trott sig se en inkonseqvens (ett ord, hvars begrepp blifvit mycket missbrukadt), då jag å ett ställe klagat öfver mannens försörjarskyldigheter, å ett annat upphäft mig mot qvinnans inträde i mannens arbetsmarknad, hvilket skulle anses vara till lättnad i mannens tunga.

Härpå vill jag svara: jag har icke klagat absolut öfver mannens försörjarskyldigheter; jag har endast klagat öfver dem, der de skola qvarstå med ökande af qvinnans rättigheter, hvilket ju blir orättvisa.

Vidare är denna min första klagan endast ett svar på de oförskämda anklagelserna från qvinnans sida, att hon är vanlottad; och min andra sättning är led i en helt annan bevisningskedja. En distinktion, som var för fin för qvinnorna.

När jag derjemte i två långa artikler ådagalade, att qvinnans inträde i mannens arbetsmarknad var allenast ett ökande af hans tunga, finner jag icke, att de två satserna upphäfva hvarandra, utan tvertomden senare styrker den förra.

Ibsen lär, ifrån att ha varit „qvinnohatare“ (i Kärlekens Komedie och Kejsare och Galilé) blifvit på äldre dagar qvinnodyrkare. Han säger sig ha fått in qvinnosaken som religion. Hvad uttalar han dermed annat än att han fått igen sin barndoms romantiska griller när hjernan tröttnade. Religion är ju eljes ansedd af Darwinister som en qvarlefva af äldre stadiers fruktan och svaghet, och jag är ytterst böjd finna hela hans qvinnokult i likket med honom sjelf som vidskepelse, folktro, skrock. Och dervid stödes jag i det kloka Tysklands omdöme, som endast mottagit hans förträffliga *pjeser*, men kastat upp hans dåliga logik. Nora utskrattades i Berlin, behandlades i München som oräsonlig, och spelades i Wien på en operetteater af amatörer, men duperade inga män.

I Gengangere är han rent kristen ibland; såsom då han stämplar aflidne herr Alvings sjukdom såsom ett brott, hvilket endast är otur; och absurd Darwinist när han vill finna speciel ärftlighet i Oswalds lust att klappa flickor, en drift Oswald ärft lika mycket som lusten att äta middag. Emot evolutionen går han, då han låter modren tillåta ett könsurval, som är emot Darwins lag för bästa artens uppkomst. Illa förstår han också vilkoren för artens bestånd, då han klandrar Fru Alving att hon ej rymde från mannen med en tvifvelaktig prest, och derigenom störde de gynnsamma omständigheterna för Oswalds utveckling, som tro-

ligen bäst skedde i familjen och med modrens bibehållna sociala anseende, helst den skildrade prestmannen icke ger oss förhoppningar om en lofvande styffar.

Hvad den „germaniske anden" skulle mottaga för tankeferment ur denna öfvergångsprodukt från norsk kristendom till poetisk tillämpning för scenen af evolutionsteorien, förstår jag ej, men hvad tyska teatern kunde lära af dessa teaterstycken, det vet jag, oaktadt Gengangeres komposition med enhet i tid ock rum var hvardagssak för Scribe (se endast: La Bataille des Dames).

Ibsen tror på qvinnan, och nu vid lifvets annalkande slut hyllar han sig till henne. Ensam, men icke oförstådd, (ty han är ytterst lätt att förstå och har aldrig tänkt en ny tanke, som ej var tänkt bättre förut af filosoferna) inträder hos honom denna känsla af svaghet och sexuel indifferentism, som utplånar könsskilnaden, alldeles såsom hos qvinnan vid menopausen; och derifrån deducerar han omedvetet sin likhetsteori, såvida icke såsom jag förut presumerade, det var behofvet af religion, som slog upp igen. Eljes kan jag ej förklara dessa nidskrifter mot mankönet, lika litet som en hel svärm andra mäns jubiléer, när deras kön blifvit slaget på en punkt i kampen med qvinnan. Hvarje sund man eger ett grann s. k. qvinnohat, eller medvetande om sin intellektuella öfverlägsenhet, på samma gång det andra könet har stark dragningskraft på honom i s. k. sinnlig rigtning. När man nu ser män upprigtigt taga parti mot sitt eget kön, så måste man tro att de förlorat solidaritetskänslan med sitt kön, upphört känna som män, i de fall der icke ett mägtigt intresse, politiskt eller annat förblindar deras omdöme. Det är denna brist på manlig känsla som gör Björnsons sedlighetspredikan så osympatisk. Jag går med honom på, att äktenskapet med sina brister erbjuder större garanti för lycka än det fria löpandet och för barnen större garanti, jag tror med honom, att *om* brunsten kunde nedsättas, skulle anledningarne till olust i verlden minskas, men jag reser mig mot honom, när han, antingen barnsligt betraktar en viss sjukdom som brott för mannen allena*), eller då han i hela sitt dundrande mot osedligheten, endast bryter ut

*) Oaktadt de veneriska sjukdomarne hafva sin härd hos en öfverdrifvet brunstig qvinna.

mot mannen, likasom om det ej fans osedliga qvinnor eller förföriska! Likaså, när han kommer med sitt sedliga likhetskraf, som bara är en släng af den debilitet i tänkandet, som kallas egalitarism, och af hvilken hela talet om qvinnans likhet, likställighet och allt der är en följd.

Mannens fordran, mer eller mindre stark för öfrigt, på renhet hos sin brud, har de djupare grunder jag förr anfört, och en evolutionist som Björnson borde förstå, att mannen som går att fortplanta sin slägt hellre söker sådana tecken som antyda, att han blir race-bestämmaren, än sådana, som kunna väcka tvifvel om motsatsen. Och som ateist skulle han icke begagna ordet skuld i annan bemärkelse än de skulder, skyldigheter vi ega mot hvaranna. Svava's pockande på oskuld hos mannen är således fullständigt oberättigad, ty detta mannens förflutna har icke det minsta inflytande på nedstamingen och kan aldrig ge henne tvifvel om, att icke hennes man blir far för hennes barn. En Hanske är för mig ett stort tecken på senilitet, och Björnsons påkomna sedlighetssträfvan liknar väl mycket den der kyskheten som infinner sig med åren.

Man har emellertid nu invorterat qvinnosaken på det liberala programmet, och den som ej går med är naturligtvis kallad reaktionär. Detta skrämmer icke mig, utan jag afvaktar tiden, tills jag får se det liberala programmet föråldras och bli kalladt konservativt, och jag anser fortfarande „qvinnosakan“ gå rakt emot nyare tidens ström. Den kan gå till rösträtt och mera, den kan gå längre, ty med qvinnans utsträckta rättigheter ökas mannens tunga, och han skulle kunna stupa, om ej den för kampen bäst utrustade måste segra.

I Tyskland, der manlighetskänslan ännu är liflig, hafva qvinnorna utkastats ur arbetsmarknaden, då de passade på under mannens krigstjensteår och ville ta tjensterna från honom. Den enda punkt der de krupit in är literaturen. Sex hundra författarinnor, nästan alla under antagna karlnamnn, öfversvämma tidsskrifter och tidningar med dåliga följetonger, och taga sålunda tillfället från unga författare att publicera sina första lärospån. Och striden är ej jemn, då de flesta af dessa författarinnor hafva män bakom sig, som försörja dem. Oaktadt dessa gynnsamnna

omständigheter för qvinnorna, hafva de ej frambragt ett enda stort namnn i litteraturen, om de också lyckats genom sin kinesiska konkurrens hindra en stor manlig tysk författare uppstå. Dessoaktadt synes faran ej vara så stor, och jag vore frestad följa med strömmen och arbeta för deras tillkomst, om ej denna åtföljdes af en allmän nedtryckning af epokens intelligens. Ty komma qvinnorna till magten, drifvas de af sin sympati för allt sjukt, eländigt, smått, uselt, att undertrycka hvarje spirande manlig förmåga, som de hata af fruktan och med den underlägsnes afund.

August Strindberg.

Jeg tror kun paa én Gud.....

Jeg tror kun paa én Gud, og det er Dig!

Naar Dine hvide Armes Marmorlænke
i mejslet Skønhed om min Hals sig vinder,
da vaander Sjælen sig i dybest Ve
og jubler højlydt som en dødspint Martyr;
jeg skuer Gudens underfulde Billed
gennem en blodrød Taagesky
af Vanvidsfryd,
af glædeblandet Sorg
og stille Vemods taareslørte Lykke.

I Rædslens Dæmon jeg genkender Dig!
Dit Blik er som Jasminens Trolddomsduft
en dugfyldt Julinat, naar Maanen stjæler
sit gustenblege Lys i Haven ned, —
som Kejserkronens Taarer er Dit Blik:
et Væld af Smærte bag et Gem af Purpur.

Jeg kunde sætte Dig i Himlen op
og vælte mig i Støvet for Din Fod, —
jeg kunde pine Dig med djævelsk Fryd,
og bade mig med Vellyst i Dit Blod, —
jeg kunde stryge med en blytung Haand
ned ad Dit hvide, stolte Gudelegem,
saa Fingrene sad efter i Dit Kød!

Jeg drak mig drukken i Dit Drueblod
og kaldte paa Dig med ukendte Navne; —
Du kommer Engel, Dæmon, Barn og Kvinde,
Du kommer under tusind Harpers Lyd.

Jeg bær Dig hen til Klippens bratte Rand,
hvor dybt i Dybet Glemselsfloden rinder;
der styrter jeg Dig ned, — et Kvad jeg kvæder,
et vildt, vanvittigt jublende,
et daarende, graadblandet Elskovskvad,
der stiller hver en Længsel, hvert et Savn; —
jeg kaster mig fra Klippen i Din Favn,
og Glemselsfloden skyller over Stedet,
hvor Rædsel dvæler skjult bag Lykkens Navn! — —

Gud eller Dæmon jeg tilhører Dig!

Juli 87. Gustav Wied.

Studier i Marken.

Første Kapitel af en Roman.

Over Furesøen gik Solen ned. Den tændte fjærne Blink i Dronninggaards Ruder, Glimt, som bares ud fra det fremspringende Næs i røde, dansende Smaaflammer over Vandet. Hen over Aasevang laa Himlen i rødmende Glans som af lyst, strømmeflydende Blod. Men omkring Frederiksdal havde Skoven tabt sine leende Farver og løftede sig truende som en mørk Fæstningsmur bag Breddens Palissaderække af gulbrune Siv.

Hjalmar Vinge kom langsomt roende ind efter. Han havde været ude at fiske; det var hans Hovedfornøjelse i den Fritid, Kunsten levnede ham, især i Aftentimerne, naar han Dagen igennem havde ligget rundt omkring i Mark og Mose og taget Studier. Hjalmar Vinge var nemlig Maler.

Derfor roede han ogsaa saa langsomt, med Blikket kunstnerisk prøvende vendt ud imod Søen, hvor Lyset efterhaanden veg. Det forekom ham næsten Synd at slaa det Vand i Stykker, saa blødt og kælent som det smygede sig om Baaden. Tøvende og varligt førte han Aarerne.

Og som han kom Bredden nær, som de voksende Skygger derinde fra kom tættere og tættere og sagte ringede sig om Jollen, roede han stedse langsommere. Tilsidst lagde han Aarerne ind ved Siden af Fiskestængerne og drejede Hovedet i Lytten.

Inde fra Bredden lød der Stemmer, som sang.

Han lod sig drive med Strømmen, der satte ind mod Baadebroen, medens han stille gav Agt paa Sangen, der flagrede ud imod ham, først som en Nynnen, saa højt og stærkt, baaren af klare Kvindestemmer, saa atter sagtere, som i Forlegenhed over, at nogen hørte derpaa:

Flyv, Fugl, flyv over Furesøens Vove!
Nu kommer Natten saa sort,
alt ligger Sol bag de dæmrende Skove,
Dagen, den lister sig bort.
Skynd dig nu hjem til din fjedrede Mage,
til de gulnæbbede smaa;
men naar i Morgen du kommer tilbage,
sig mig saa alt, hvad du saa.

Stemmerne døde hen, medens Hjalmar Vinge endnu sad lyttende, foroverbøjet, om der ikke skulde komme mere. Den Sang havde passet saa godt ind i Aftenens Stemning, især, som den blev sunget, med unge Kvinders Røst.

Og da der intet kom, rejste han sig selv i Baaden og begyndte at synge med sin stærke, uskolede Stemme, svarende paa Sangen med det følgende Vers:

Flyv, Fugl, flyv over Furesøens Bølge,
stræk dine Vinger nu vel!
Ser du to elskende, dem skal du følge,
dybt skal du spejde deres Sjæl — — —

Da han havde sunget det til Ende, stod han igen lyttende, halvvejs i Haab om, at de derinde nu vilde tage fat, hvor han slap.

Men der kom ingen Sang. Derimod kunde han høre Smaaleen og Snakken oppe fra Bænken paa den høje Vej langs Bredden, hvor han i det faldende Halvmørke skimtede de flagrende, lyse Damekjoler. Og han saa', hvor der nysgærrig spejdedes ud imod Baaden.

Saa drev han den med et Par kraftige Aaretag ind til Broen, der nu var ganske nær, og fik den i en Fart gjort fast.

Men da han med raske Skridt kom op over Vejen, havde Damerne rejst sig. Den ene, der var mørkklædt, var gaaet nogle Skridt i Forvejen, havde saa vendt sig og stod nu utaalmodig, kaldende paa de andre:

„Ester og Karen — skynd jer nu — kom!“

Hun var den ældste og saa' ud til at være de to andres Moder.

De unge Damer havde slet ikke travlt. De stod, som om de nysgærrig ventede paa den kommende, uden Spor af Forlegenhed.

Da Vinge var ganske nær, satte han Lorgnetten paa.

Saa vendte de unge Piger pludselig Ansigterne bort, rødmende undselig. Og med ilende Fjed, næsten i Løb, naaede de hen under den ældre Dames Beskyttelse.

Vinge fulgte langsomt efter, i nogen Frastand. Han havde ikke Øjnene fra den lyseste af de to. Og han var vis paa, at det var hende, der hed Karen. Karen var saadan et smukt Navn.

Hun gik til Venstre for den ældre Dame, med Armen kælent lagt om hendes Liv. Den lyse Sommerkjole sluttede glat om den lille, fyldige Skikkelses smidige, bøjelige Ynde. Over Ryggen faldt Haaret, matgult, ned i en lang og svær Fletning, der

holdtes sammen forneden af en lyserød Sløjfe. Og nu og da satte hun leende en gemytlig, lille Stumpnæse til Vejrs mod den ældre Dames Ansigt.

En ganske enkelt Gang sendte hun ogsaa et stjaalent Blik tilbage mod ham, nysgærrigt, spørgende, med lidt af en Udfordring i sig. —

Saa bøjede Damerne ned ad en Sidevej, og Vinge fandt det raadeligst ikke at følge dem længer. Han hørte de unge Pigers Latter og Snakken tabe sig bort ad den halvdunkle Skovsti som et rislende Kildevælds fornøjelige Pludren. — —

Men endnu en Gang den Aften skulde han faa et Glimt af sine nye Veninder. Saaledes betragtede han dem nemlig allerede, fast bestemt paa at søge Lejlighed til nøjere Bekendtskab.

Han slentrede hen ad den smalle Fodsti, — Dronningestien — som man følger fra Frederiksdal til Lyngby langs Bredderne af Smaasøerne. Det havde ingen Hast med at komme hjem. I en saadan mild og behagelig Stemning havde det flygtige Eventyr sat ham. Paa det tænkte han med et Smil, saa lidt paa sit Billede, og saa paa ingen Ting.

Langt borte ringede Aftenklokkerne i Lyngby Kirke — det sang gennem Luften i lange, svirrende Toner. Over Markerne dampede det friske, stakkede Hø. Og fra Buskene og Ellene ved Søen steg langsomme, hvide Taager, der lagde sig i svævende Slør over de Steder, hvor Grunden var usikker og gyngende.

Han var just ifærd med at forestille sig Elverpigernes Dans, den, han altid tænkte sig paa dette Sted, da han foran sig paa Stien igen fik Øje paa de unge Damer. De stod stille.

Den ældre Dame var atter forud og kaldte:

„Ester og Karen — vær nu ikke saa barnagtige. Saa kom dog! Vi maa skynde os hjem."

Herregud — de er bange for Koen, sagde Vinge til sig selv og var nær ved at le højt.

En meget fredelig Ko havde fra Marken forvildet sig ned paa den fugtige Engjord. Dèr stod den, sendrægtig gumlende, og baskede slapt med Halen. Ét Ben havde den undersøgende sat frem paa Stien, som om den ikke vidste, om den vilde frem eller tilbage. Og med de store, kloge Øjne saa' den forbavset paa de unge Piger, der under smaa Skrig af Forfærdelse og stødvise Latterudbrud over deres egen Fejghed tøvede med at gaa den forbi.

Den blonde — Karen — var aabenbart den bangeste. Hun søgte stadig at puffe Veninden foran sig, og hun var den, der skreg højest.

Men Lyden af Skridt, der nærmede sig, fik dem begge til at se sig tilbage. Og da de fik Øje paa den sære Kavalér fra før, fór de sammen med endnu et lille Hvin og en halvkvalt Latter, og saa fløj de afsted henad Stien, ganske glemmende den tidligere saa frygtindgydende Ko.

Den lyse vendte sig en Gang og saa' med et stort, bønfaldende Smil tilbage paa ham, der sindig kom efter, som om hun vilde sige: Fortæl det ikke til nogen.

Men Koen stod ene igen og stirrede langt efter dem. Saa rystede den paa Hovedet, da den ikke kunde se dem længere, afrev en frodig Visk Græs og jumpede saa, i skikkeligt Luntetrav, tilbage op over Marken.

* * *

Hjalmar Vinge havde fundet sig en hyggelig Plet nede ved Lyngby Sø, hvor han daglig malede Timer igennem. En Udskæring mellem Sivene gav Blikket et snævertrammet Billede af det legende, sollyse Vand og i Baggrunden den store, grønne Bred, der uden Skov, uden Træ, uden Hus skar sig i en læmpelig rundet Bakkebølge ud fra Himlens klare Blaa. Just et saadant Motiv, med stærke, skære Farver, dyngede over hinanden, tiltalte Vinge. Og han havde grebet disse Farver og gav dem fra sig, saa svidende af Lys, som om et Fosforhav knitrende havde tændt sig over hans Lærred.

Det Billede tog helt hans Tanker og Tid, medens han arbejdede paa det første Udkast. Senere løjede han en Smule af. Han kom gærne drivende ned til Søen ved Formiddagstid og malede saa en to-tre Timer indtil Middag. Resten af Dagen bestilte han ingen Ting.

Og paa Vejen derned hændte det saa en Dag, at han igen mødte sin lyshaarede „Veninde“ fra den Aften ved Furesø — Karen, som han i sine stille Tanker kaldte hende.

Hun var alene, og han var ogsaa alene, og de kom langsomt gaaende hinanden i Møde paa den snævre Sti, hvor én af dem maatte vige til Side for den anden. Allerede en Snes Skridt fra hende, kunde han se, at hun havde kendt ham igen, som

han hende, for omkring hendes Mund skælvede Smilet, og hun turde ikke se op under hans Blik.

Han traadte op paa Markkanten og lod hende gaa forbi, medens han høflig lettede paa Hatten. Det var lige, at han kunde spore en svag, undselig Bøjning af hendes Hoved.

Og lidt efter, da han saa' sig tilbage, havde hun fulgt Vejens Svingning og var skjult for hans Blik af Sædens høje, lysegrønne Straa.

Han gik videre, lystig fløjtende en Dansemelodi. Han var kommen i et usædvanlig godt Humør, syntes han. Og saa var Vejret saa prægtigt. Dagen lo omkring ham i Solskin, og en Lærke, der syngende snoede sig til Vejrs, saaede sine Triller ud over Marken.

Maaske var det det, der gjorde ham saa fornøjet.

Sikkert er det, at det léd fortere med hans Arbejde den Dag. —

Siden, de følgende Dage, mødte han hende oftere og oftere paa sin Vej. Han regnede ud, at hun maatte bo i en af Kottagerne nede ved Søen. Og han mærkede sig de Tider, da han var sikrest paa at træffe hende.

Ved hvert af disse Møder følte han det som en uvilkaarlig Trang at maatte hilse. Og til Gengæld fik han altid samme sky, forlegne, lille Nik, der ligesaa godt kunde gælde Vejkantens Blomster. Aldrig turde hun se op, naar hun hilste.

Saaledes kredsede de, tøvende og undselige om hinanden. Ingen af dem dristede sig til at sige d e t første Ord, der skulde fjærne Afstanden imellem dem. Men efterhaanden udvikledes der i hver af dem en vis, stille Fortrolighed med den anden. De savnede noget, følte de begge, naar de en Dag tilfældig ikke mødtes. Og næste Dag hilste saa hans Blik dobbelt fornøjet langt borte den lille, vævre Skikkelse, der kom hoppende frem over Stien, den store, bredskyggede Straahat over det korngule Haar og den lyserøde Parasol, han fjærnt kunde kende, naar den som en kæmpestor Valmue vippede frem over Markernes Straa.

Ligesaagodt kendte hun paa Afstand den langlemmede, uregelmæssig byggede Maler med den graa Filthat paa Skraa, Malerkassen og Staffeliet slynget over Ryggen, naar han skødesløst kom drivende med disse slentrende Skridt, der gav det Udseendet af, at han altid dryssede om paa Maa og Faa uden noget bestemt Maal — i Dag hèr, i Morgen dèr, — skønt hun jo kendte hans faste, slagne Veje.

Men paa nært Hold slog de begge Øjnene ned. Eller i det højeste blev det ved smaa Sideblikke, som i Smug. De følte noget af den Skyhed, der findes hos to fremmede Børn, man har sat i Stue sammen med den Besked at de skal lege. Dèr sidder de og vèd ikke, hvad de skal sige, tør slet ikke tale til hinanden, skønt det er det, de allermest har Lyst til. Og tilsidst skyder saa den ene Hjærtet op i Livet og nærmer sig den anden med en Hilsen, der tilhører gammelt Bekendtskab, — et nærgaaende, fortroligt „God Dag, du!“ —

— Saaledes maatte det ogsaa gaa disse to. —

* * *

En Dag havde han forladt sin vante Arbejdsplads for at finde nye Motiver og fulgte Bredden af Søen tæt hen under en indhegnet Have, der gik næsten helt ned til Vandet. Dèr fik han uventet Øje paa hende. Hun sad udenfor Gærdet paa en ganske lav Bænk, der saa' saa spinkel og ubehjælpsom ud, som om hun selv havde tømret den, og læste opmærksomt i en Bog. Hatten havde hun taget af, den laa ved Siden af hende i Græsset og bagved løftede den opslagne, røde Parasol sig fra Grønsværet, hvor hun havde stillet den, som en stor Paddehat, der er væltet paa Siden.

Han hilste, og hun hilste igen og rødmede lidt. Saa gjorde hun Mine til at lukke Bogen, men betænkte sig og læste videre, tvingende Øjnene til at stirre i Bogen, saa svært det end faldt. De vilde stadig forvilde sig over Randen af Bladet.

Som langt borte fra hørte hun ham spørge, om Frøkenen havde noget imod, at han valgte denne Plads til sit Arbejde.

Hun nøjedes først med at ryste paa Hovedet, men tog saa Mod til sig til at sige:

„Ikke det allerbitterste.“

Hun sagde det uden at se op fra Bogen og læste febrilsk videre, medens han langsomt slog sit Staffeli op en halv Snes Skridt fra hende og aabnede sin Kasse. Der var noget ved det Gærde, han nok kunde bruge.

Planløst og uden at tænke over det begyndte han at slaa Farverne op. Hans Blik gled stadig bort fra det lille Sujet, han havde fundet i det gamle, frønnede Gærde, hvis Underdel ligesom oversvømmedes af frodigt Græs, til den unge Pige paa

Bænken. Før han ret vidste af det, begyndte Penslen at arbejde under hans Hænder.

Den fòr op og ned ad det lille, firkantede Lærred, han havde udspændt, i brede, skødesløse Strøg, tilsyneladende paa Maa og Faa, som om den i Kaadhed dryssede Farverne hen uden at ville samle dem til Billede. Først da Lærredet ligesom straalede af Farver i Ødslen med Lys, tog han alvorlig fat.

Det var den unge Pige, som sad dèr saa ypperlig paa Bænken, — han vilde stjæle sig til et Studie. Den ganske lyse, næsten hvide Kjole, det blonde Hoved i stærk Sol, der gød sig varm og matgul over den skære Hud, den opslagne Parasol, der brændte rødt i høje Toner under det fulde Dagslys — og som Baggrund for det altsammen grønt i grønt den yppige Græsmark.

Han arbejdede rask og sikkert, medens han havde et lunt Smil om Munden. Man slumpede dog af og til til et Fund, syntes han. En god Skik, den, at tage sine Studier i Marken. Dette havde han nu ikke drømt om en Gang, han, som egentlig var Landskabsmaler.

Studien var gjort i en Fart, der overraskede ham selv, skønt han plejede at være rap paa Haanden. Og godt gjort følte han: med Farver, af hvilke hver enkelt stod saa rent og varmt, at den maatte vække de andres Misundelse. Flygtigt var det hele naturligvis nedkastet, for det gjaldt jo at skynde sig, inden Modellen anede, hvad der skete.

Han var saagodt som færdig; kun manglede noget ved Profilen, der ikke vilde lykkes ham, denne sære, uregelmæssige Profil, der, sænket imod Bogen, sprang stærkt frem med dristige Linjer. Og medens han brødes med Vanskeligheden, begyndte hun at flytte sig urolig paa Bænken. Hun følte sig forlegen under disse Blikke, hun stadig kendte hvile paa sig, og som hun ikke kunde frigjøre sig fra. Hun følte dem, skønt hun ikke turde se op. Jo længere det led, desto mere uudholdeligt blev det.

Og tilsidst sprang hun i Fortvivlelse op, et Par raske Skridt henimod ham, og sagde hurtig, næsten vredt:

„Hvorfor sidder De og sér saadan paa mig? De maa ikke. Hører De?“

Han saa' smilende op fra sit Billede:

„Nu er jeg ogsaa straks færdig.“

Hun kom endnu nærmere hen til ham.

„Færdig? — Hvad mener De med det?“

Han rejste sig og i Stedet for at svare pegede han paa Billedet.

„De har da vel ikke — — Nej, at jeg ikke kunde tænke mig det før —“

Hun var bleven meget rød i Hovedet, stod foran Billedet og saa' fra det op paa ham og igen ned.

„Hvor turde De det?“ spurgte hun saa.

„Man er fræk“, svarede han og lo.

„Ja, det er De rigtignok. Fy, det er slet ikke pænt af Dem. —

De kunde idetmindste have spurgt mig om Lov først.“

„Saa er jeg bange for, jeg ikke havde faaet Lov“, mente han.

„Nej naturligvis. —

Og saa bærer De Dem saadan ad. Det er næsten, som om De havde bortført mig, uden at jeg selv vidste hvorhen.“

Vinge svarede ikke. Han var bleven lidt forlegen ved hendes Bebrejdelser, der kom en Smule hidsigere, end hun egentlig mente dem, og stod og kløede sig i Hovedet med en betænkelig Mine.

„Og alt det har De faaet — lavet paa det Øjeblik“, vedblev hun drillende i en Tone, der skulde betyde spydig Overlegenhed. „Naa — ligne gør det da heller ikke. Skal det virkelig være mig?“

Ved første Øjekast havde hun syntes, at det traf Ligheden ganske udmærket. Men som hun saa' nærmere paa det og gik det efter i Strøgene, følte hun sig mere og mere frastødt. Saa raat det var gjort! Saa plumpt Farverne var smurte paa! Hun kendte slet ikke den Malemaade, og det første Syn, hun fik af den, stillede paa Hovedet alle hendes Begreber om Kunst som noget fint og sart noget, noget fløjelsblødt delikat.

Hendes Overlæbe krummede sig mere og mere som Udtryk for en Blanding af Forbavselse og Ringeagt.

— „De synes slet ikke om det, kan jeg se,“ sagde han, der nu stod og tyggede paa sine Negle, mere og mere forlegen.

Og Vinge var dog ellers ikke dum. Han vidste saa prægtig at forsvare sig. Han kunde paa Fingrene hele den moderne Kunsts Katekismus og var vant til med Iver og Dygtighed at forfægte den — særlig da i Diskussioner med Damer. Men her slog de Teorier ikke til, mærkede han instinktmæssig og holdt dem for sig selv. Overfor denne barnlige Naivitet var hele hans moderne Viden jo en Anakronisme.

„Noget løjerligt Krims-Krams, hvad?“ nøjedes han med at sige.

Hun tøvede med at svare. Hun vilde nødig gøre ham bedrøvet, syntes hun. Egentlig var der noget ved ham, hun godt kunde lide.

„Jeg forstaar mig forresten slet ikke paa det“, sagde hun endelig. „Det er længe siden, jeg har været paa en Udstilling, og de Malerier, vi har hjemme, er allesammen saa gammeldags. De véd: saadan noget underligt, graabrunt Griseri. — Til Byen kommer jeg saa sjældent.“

„Bor De altid her?“ spurgte han, noget dristigere.

„Ja — baade Sommer og Vinter.“

„Saa keder De Dem vel til Døde?“

„Aa nej, her er kønt ude til alle Aarstider. Om Vinteren er det naturligvis lidt stille, men vi har det alligevel saa hyggeligt. Jeg savner slet ikke København.“

Hun saa' op paa ham, smilende, uden Spor af Vrede længer. Og for første Gang saa' han hende rigtig i Ansigtet.

Dets sære Kontraster slog ham. Den kække, lille Stumpnæse, der kiggede saa næsvist ud over Tilværelsen, gav hendes Ansigt et Udtryk, der kun passede lidt sammen med de klare, blaa Øjne, som havde et Barns rolige, uskyldige Blik.

Over den rene, lige Pande var Haaret skilt i Midten og faldt glat ned over Tindingerne, bagtil slynget i den lange Flætning. Ogsaa det saa' saa umaadelig barnligt ud. Saa lys og klar var denne Pande, som aldrig en Bekymring havde furet. Saa ærbart var dette Haarets Fald, at én næsten sporede Moderens ordnende Haand over dets Glathed.

Vinge kom til at tænke paa det tyske Begreb, der kaldes „tugendhaft.“ — — —

„Hvad hedder De i Grunden?“ spurgte hun, „siden vi nu en Gang er kommen i Snak sammen?“

Han nævnede sit Navn.

„Og De hedder Karen — ikke sandt?“ tilføjede han.

„Jo — Karen Krogh. Hvorfra kender De forresten mit Fornavn?“

Han lo.

„Har De glemt den Aften ved Furesø, den Aften, De blev bange for Koen?“

Hun blev lidt rød i Kinderne, og Stumpnæsen sattes udfordrende i Vejret.

„Jeg bange — ikke det mindste.“

„Saa var det Deres Veninde.“

„Nej — heller ikke hun. Vi legede blot med Koen. Hvorfra véd De, det var min Veninde!“

„Hun saa’ ikke ud til at være Deres Søster — og desuden vilde ingen falde paa at kalde sin ene Datter Karen og den anden Ester. Det er jo to forskellige Himmelegne.“

„Ester er forresten min Lærerinde,“ sagde hun, smilende over hans Skarpsind.

„I Sang?“ spurgte han og kneb skælmsk det ene Øje til.

„Ja — netop.“

Saa lo de begge.

Og de blev ved at snakke om løst og fast som gamle Kendinger. Hun fandt alt, hvad han sagde, saa mageløst morsomt, at hun nødvendigvis maatte le, for lattermild var hun, — og han syntes, Latteren klædte hende saa sødt, at han absolut maatte le med. —

Tilsidst opdagede hun, at Klokken var mange. Hun maatte ind. Og hun fik stadig leende sine Sager samlede op, hvor de laa spredte rundt omkring, Parasollen og Hatten og Bogen.

„Farvel“, sagde hun saa og rakte ham Haanden. „Vi to bliver nok bedre Venner end det i Begyndelsen saa’ ud til.“

Inden han fik svaret var hun i en Haandevending inden for Havelaagen. Han saa’ beundrende efter hende. —

Saa vendte han tilbage til sit Billede og saa’ en Stund paa det, mere og mere misfornøjet med det. Nu duede det slet ikke. Hun var jo meget for gammel derpaa!

Og saa i Profil!

Nej, hun skulde males forfra — med dette Smil om Munden, dette Spil i de fine Næseflige, der gjorde hende til en pikant lille Gamin, let tilbøjelig til allehaande kaade Streger, medens Overansigtet ærbart forsikrede, at hele Resten løj, at hun var ganske det modsatte: en stilfærdig, lille Pige, vant til at skærmes af en Moders kærlige Blikke — forlegen, uerfaren, — „tugendhaft.“ —

* * *

Dagen efter mødtes de paa samme Sted. Han havde som sædvanlig hele sit Apparat med, men om at male blev der i

den første Times Tid slet ikke Spørgsmaal. Saa mange vigtige Sager havde hun at betro ham, og saa meget maatte han forklare hende. Hele hendes Livshistorie fik han at høre; og den var forresten ikke videre vidtløftig. Ti hun havde slet intet oplevet. Men saaledes, som hun fortalte alle disse fattige Smaabegivenheder fra et landligt Stilleliv, voksede de sig for hende op til at rumme en Verden.

De havde boet der — hun og hendes Moder — Sommer og Vinter, Aaringer igennem, fra Karen var ganske lille. Hun var ikke fire Aar gammel, da hendes Fader — Obersten — døde fra hende.

Og hendes Barneliv var gaaet hen som i et Kloster under en alvorlig Moders strænge Tugt, uden Veninder, uden Fornøjelser, fraregnet flygtige Besøg i København. Udenfor Kredsen af de Lærerinder, der sammen med Moderen varetog hendes Opdragelse, havde Karen næsten ingen Mennesker kendt.

Under alt dette havde hun kun én Adspredelse: at læse. Det grænsede til det utrolige, hvad hun havde læst. Altsammen selvfølgelig i Smug; ud af Faderens Bogskab stjal hun Bøgerne og slugte dem i ubevogtede Timer, helst ved Nattetid. —

Under alt, hvad hun fortalte, var der et, som tiltalte ham mere end noget andet: at hun i dette ensomme Liv, bestandig overladt til egne Tanker og egne Drømme, havde bevaret saa godt sin Friskhed og Umiddelbarhed, at hendes Smil var saa lyst, hendes Øjne saa klare — at hun ejede al Barnesindets fine Bouquet. Hun var fremmed for alle sentimentale Følerier, al forloren, indesluttet Skyhed. Og paa den anden Side anede hun næppe, hvad Koketteri var. Tvangløst og hjærtevindende var hendes Væsen.

Derfor hørte hun til de Kvinder, man lærer at kende som med et Slag. Hun gav sig selv i alt, hvad hun sagde. Efter deres korte Samtale havde han den Tryghed overfor hende, som én ellers kun føler overfor prøvede Venner.

Og i sin ligefremme Ærlighed lagde hun heller ikke Skjul paa, at hun var glad ved at have lært ham at kende.

„De er den første Begivenhed i mit Liv," tilstod hun ham. — —

„Jeg faar nok ikke malet meget i Dag", sagde han tilsidst med et Blik til sit Staffeli, der laa kastet skødesløst i Græsset.

„Naa Herregud — Dagen er lang,“ trøstede hun ham, „og De kan da ikke paa én Gang male og snakke med mig.“

Det kunde han i Grunden nok. Der var netop et Par Strøg, han længtes efter at gøre paa Studien fra Dagen før. Eller rettere sagt, han kunde ønske at gøre den helt om.

Men det satte hun sig bestemt imod. Det kunde der paa ingen Maade være Tale om.

— Hvorfor da ikke?

Aa, hun kunde ingen Grunde give, vidste egentlig ikke hvorfor. Men hun kunde nu en Gang ikke lide det.

Han trængte stærkere paa. Hvad kunde det dog gøre?

„Ja, jeg ved ikke rigtig, hvad jeg skal kalde det“, sagde hun saa. „Men jeg vil nu ikke ha'e det, hører De. I Grunden er jeg vred, fordi De malede mig igaar. Og sidde for Dem — det vil jeg aldrig. Jeg er saa flov ved det.“

Hun ledte efter Ordet.

„Jeg synes ikke det er — pænt,“ endte hun. „Jeg mener ikke uanstændigt — men noget i den Retning. Det er, som om man lod sig kærtegne af en Vildfremmed.“

Han maatte altsaa falde til Føje, skønt højst ugærne. For han følte, at han havde faaet noget ud af det Billede. Men i sit stille Sind holdt han i Grunden nok af denne Jomfruelighed, der følte saa sart, at den blotte Beskuelse var en Krænkelse af dens Kyskhed. — —

De skiltes den Dag med gensidige Løfter om at ses igen. Og de saa's og kom hinanden altid nærmere hver eneste af de Dage, som fulgte derefter: lyse, solskinsvarme Sommertimer med Pinsesøndags-Glans over Vange, skære Farver og stærke, hede Dufte, der steg i mættet Glæde fra den grøderige Jord — eller stille Aftenstunder ved den hvilende Sø med fredelige Toner over Egnens bløde Linjer, mens der drømte i den svale Luft en Klang af fjærne Klokker, blandet med Fuglenyn fra Breddens lave Krat, der stod sløret af Solnedgangens hvide Taager. —

I Hjalmar Vinges Sind tog langsomt en dæmpet, hviskende Lykke sit Stade. Han var kommen sig selv saa nær som aldrig før, syntes han. Der var blevet stille i ham; glemt var en stridende, byrderig Verden, som kaldte ham med sine Krav, hendøet var de flygtige Dages Larmen som Bølgeslag ved fjærne Kyster.

Det var, som om der nu kun levedes Liv paa denne fredhegnede, sommerlige Plet.

Og i denne Stilhed havde han fundet det bedste i sine Evner.

Han arbejdede med Lyst og Held som aldrig før i de Timer, Samværet med Karen levnede hans Gærning. Der var over ham en Inspirationens Rus, som han skyndte sig at nytte ud til sidste Draabe. Og han følte, at af saadanne Stemninger maatte hans Liv fyldes, det maatte bølgende glide hen som et Digt i vekslende Rytmer for at faa det Værd, han begærte. Ti hans Kunstnertalent var en Lyrikers, en Digters. —

At det var Kærlighed der groede i ham, blev ham hurtig klart. Han var forelsket i Karen, og det var første Gang, han elskede.

Hertil kom, at han havde holdt sig ren som faa. Saa „moderne“ han var i Kunst og Livsanskuelse — en rødglødende Radikal — havde han ikke tillæmpet sin Livsførelse efter de moderneste Moralsætninger. Han havde ikke kendt til sine Kammeraters Udskejelser, skønt ofte drillet og spottet for sin Skyhed. Én eneste Følelse havde fyldt hans Liv indtil nu — en brændende Ærgerrighed. Hans Kunstnerkald havde været ham alt. Og aldrig havde han haft Tanke for Kvinder.

Før nu.

Og denne Følelse, der var vaagnet hos ham i et ubesmittet Sind, tog ham fangen straks med et eneste Slag. Ikke et Øjeblik kunde han tvivle. Han elskede, og var sikker derpaa fra første Gang, han en Aften sagde det til sig selv.

Han laa vaagen paa sit Leje med Blodet bankende i Feber. Han fik ikke Fred for sine lykkeberuste Tanker.

Men gennem det aabne Vindu drog Nattens kølig-rene Aande ind til ham som en svalende Flod. Paa dens Strømme vuggedes Sommerdagens Minder i Duft og lyse Farver, — en fjærnt klingende Musik, der føjede og slyngede sig i Melodier om det eneste Navn.

* * *

Medens deres Bekendtskab endnu var ungt, havde Karen præsenteret sin nye Ven for sin Moder. Men Mødet mellem de to var ikke faldet saa heldigt ud, som hun havde ønsket det.

Hjalmar Vinge følte sig ikke tilpas i de store, stille Stuer

hos Enkefru Krogh. Luften dér faldt ham tung og beklumret for Brystet. Der trængte altid, syntes han, til at luftes ud.

Sære, stive Møbler af gammeldags Façon holdt sig i adstadig Værdighed fornemt tilbage ved Væggene, ladende de tæppebelagte Gulve store og tomme. Stolene havde en Mine af krænket Selvbevidsthed, naar han rask skød dem frem for at tage Plads, og de haarde, gammeldags Sofaer lod høre en dæmpet, knirkende Protest, naar han skødesløst slængte sig i dem. Og ned fra Panelerne stirrede i gyldne Rammer Billeder af hvidhaarede, uniformerede Herrer, Officerer, Embedsmænd og en enkelt Biskop i stive, sirlige Dragter og med Hovederne knejsende tvungent som holdte i Klemme af en Fotografs Skrueapparat. Misbilligende og overlegent saa' de ned paa den fremmede, demokratiske Fremtoning.

Saa var der selve Enkefru Krogh.

Hvor venligt og forekommende hun end havde taget imod ham og forsikret ham, at Karens Ven ogsaa var hendes, mærkede han dog straks, at de var hinanden fremmede. Saa mistænksomt betragtede de hinanden som to forskellige Tidsaldre med et halvt Aarhundrede imellem.

Hun var ikke meget over de fyrretyve Aar, og dog var allerede hendes Haar kridhvidt. Stort og tæt var det alligevel, og strøget op fra Panden i høje Bukler, bagtil slynget i en fast Knude, lignede det slaaende en gammeldags Paryk.

Hun mindede om en af disse statelige franske Markisemødre fra l'ancien régime. Saaledes førte hun sin middelhøje, fyldige Skikkelse i den uforanderlige, staalgraa Silkekjole, en saadan ceremoniel og dog gratiøs Ynde var der i hendes Hilsen — altid dyb og alvorlig, med nedslagne Øjne.

Saa' hun op, var disse Øjne spillende, brune. Et mildt, elskværdigt Lune laa paa Bunden, som Vinge kendte fra Karens Blik. Men over det drog sig som et Slør hele hendes Væsens tyste Alvor, — et stærkt religiøst Præg, der stundom tegnede sig til Strænghed i de dybtskaarne Linjer om Munden. Talte hun, var Stemmen dæmpet, næsten hviskende. Den røbede den afdøde Obersts langvarige Sygdoms Historie. Det var, som om en livslang Vane at tale i Sygestuers tunge Luft med sagte, trøstende Stemme havde givet hende dette bløde, stilfærdige Tonefald, der smittede alle hendes Omgivelser.

Selv Vinge maatte uvilkaarlig dæmpe sin Stemme, naar han talte med hende. —

Og dog talte han for højt. Han kunde se det paa hendes Ansigts nervøse Trækninger. Hans hele Væsen var for støjende i dette stille Hjem. Der stod Larm op om ham, hvor han gik. Og noget af det første, hun sagde til ham, var en Bøn: om han vilde træde mindre haardt i Gulvet.

Instinktmæssig forstod han, at han var hende imod. Han var lutter leende og talende Liv, som hun ikke kendte, og som maatte støde hende. Man følte for meget, at han var Herre i sin egen Aands Hus. —

Og skønt hun aldrig lod ham mærke andet end elskværdig Gæstfrihed, blev hans Besøg i hendes Hjem kun sjældne. Hans Kærlighedshistorie holdt sig stadig ved sit Udgangspunkt, de muntre, frie „Studier i Marken“.

I Skoven, ved Søen vedblev han og Karen at tumle sig sammen. Eller i den store, forsømte Have, der hørte til Ejendommen, og hvor Fru Krogh saa godt som aldrig satte sin Fod. Den tilhørte alene Karen og var følgelig yderst slet passet. Hun lod helst alting vokse frit. Gangene var overgroede af Græs, Bedene længst forvandlede til Vildnis. Og det gamle Lysthus var lukket saa tæt af den vilde Vins frodige Slyngranker, at man maatte bøje Nakken for at slippe gennem dets Indgang.

Dér havde Karen i Sommertiden indrettet sig et eget, lille Værelse, et hyggeligt Fristed, hvor hun levede sit Liv med sine kæreste Bøger, sine Blomster, sine Fugle. Hun havde hængende dér, i store, staaltraadsflettede Bure, en Samling af syngende og kvidrende Smaafolk, for hvem hun var en Moder. Og i Aftentimerne var Luften i det gamle Lysthus én mangetonet Duft af Blomster, én stor Vellyd af Sang.

En saadan Aften sad hun og Hjalmar Vinge derinde i fortrolig Samtale, der var alvorligere, end den plejede at være. De var kommen i Lag med Vinges Kunst, noget, Karen ellers holdt sig fjærnt fra, fordi hun forstod den saa lidt. Ogsaa nu kneb det for hende med at finde de rette Udtryk for Tankerne. Der var saa meget i hans Kunst, vilde hun forklare, der slet ikke lignede ham selv, som han var. Alt det, paastod hun, skyldtes den Vennekreds, han havde sluttet sig til, og som han i Ny og Næ havde fortalt hende om. Hun syntes, den maatte være hans Natur saa vildfremmed, hele denne moderne Skole.

Om hun da kendte ham saa godt?

Det troede hun nok. Hvis han da havde været ærlig imod hende. Han var slet ikke den i Virkeligheden, som naar han malte.

Om han i Virkeligheden var værre eller bedre?

Bedre naturligvis.

Hun lo et Øjeblik, men tog sig i det og satte en fortrædelig, lille Mine op.

„Er De nu virkelig saa begejstret for denne „nye Retning“, eller hvad det hedder?“

„Ja, det kan De tro“ — han blev ivrig.

„Moder siger, at de Folk, det er lutter Fritænkere og Socialister. Vidste hun, hvad De er for én, er jeg slet ikke sikker paa, jeg fik Lov at tale med Dem.“

„Aa, vi er ikke fuldt saa slemme, som vi gøres til“, svarede han.

„Men De tror dog ikke paa Vorherre — vel?“

„Ikke saadan rigtig“, sagde han.

Hun svarede en Stund ikke. Og han vedblev lidt forlegen:

„Saa er De vel bange for mig?“

„Aa nej.“ Hun trak lidt paa det Nej, „De er mig lige god for det. Men det er sagtens min Fejl, at jeg ikke tænker saa meget paa de Ting, som jeg burde.“

Hun søgte at se angerfuld ud over sig selv.

„Véd De, hvad der forresten undrer mig?“ sagde hun lidt efter.

„Nej da.“

„At De aldrig har prøvet paa at omvende mig.“

Han maatte le.

„Vilde De gærne ha'e, jeg skulde forsøge?“

„Nej — for Guds Skyld. Det hjalp vist heller ikke. Men naar De selv gaar og er begejstret for en Ting, kan jeg ikke forstaa, at De ikke prøver at gøre alle andre ligesaa begejstrede for den.“

Han betænkte sig lidt. Det slog ham, hvad hun sagde. I Grunden var det mærkeligt, at det aldrig var faldet ham ind.

Hvori det laa, havde han mere en vag Fornemmelse af, end han kunde sige det i klare Ord. Hun gjorde ham saa underlig barnlig, syntes han, ved det, at hun selv var saa uskyldig og saa ung. Naar han talte med hende, var det altid

Forestillinger fra visse Himmelegne af hans Bevidsthed, der skød sig frem og trængte de andre tilside — gamle halvglemte Tanker fra hans Barndoms Tid, farvestærke Billeder fra hans første Ungdoms Drømme. Overfor hende kom Mennesket i ham stærkest frem. Til Tendensmanden, Kunstneren, Modernisten blev en ringe Plads kun levnet.

Men dette vilde han ikke sige. Han søgte Udflugter:

„Maaské er det, fordi det klæder Dem bedst at være, som De er.“

Det Svar gjorde hende næsten vred. Hun vedblev utaalmodig:

„Herre Gud — er det en Grund, naar De selv mener noget alvorligt med de Sager?“

„Jeg har ikke Ret til at vælte mig ind paa Dem med mine Meninger.“

„Jo vist har De saa. Hvis de Meninger dur noget — vel at mærke.“

„Jeg tror ikke, jeg vilde „omvende“ Dem, selv om jeg kunde“, sagde han tilsidst. „Det vilde næsten være Synd.“

„Synd? — Saa er De ikke selv sikker i Deres Sag. Ialtfald er De ikke lykkelig ved den Tro, De har.“

I Grunden følte han sig slaaet af Marken og var en Smule flov over Nederlaget. Men han vilde ikke give sig endnu.

„Jeg er lykkelig“, erklærede han. „Men jeg véd ikke, om De ogsaa vilde blive det. Jeg tvivler næsten.“

„Det forstaar jeg ikke,“ sagde hun.

„Ja, jeg heller ikke.“ Han følte sig mere og mere usikker. „Jeg véd ingen bedre Forklaring end den stakkels, fortærskede Heines stakkels, fortærskede Vers:

Mir ist, als ob ich die Hände
aufs Haupt dir legen sollt',
betend, dass Gott dich erhälte
so rein und schön und hold.“ —

— Hun havde rejst sig, lidt forlegen, og stod i Lysthusets Indgang, med Ryggen imod ham, medens hendes Skikkelse tegnede sig mørkt mod Dæmringen derude. Han hørte hende sagte nynne den lille Melodi, som han kendte saa godt. Saa tav hun i drømmende Tavshed.

Samtalen var død hen, men dens Tanker laa i ham, mens ogsaa han drømte. Han drømte, at alle disse dagligdags Ting

var døde og borte, det der ellers tog hans Tanker og hans Slid, Sagen og Kaldet og Meningerne og det hele. Hvor stod det ham altsammen fjærnt og ligegyldigt i dette Nu. For hvad havde det altsammen at gøre med Livet — hvad lagde „Meningerne“ vel til Lykken. Nej, Livet og Lykken, det, hvorom alting gjaldt, var det ikke netop det: saaledes at kunne nedbede Livets Lykke over en andens Hoved, at kunne bevare hendes Billede rent og skønt og barnehuldt i sin Tanke paa Trods af al skiftende Tid.

Han fo'r sig flygtig med Haanden over Øjnene. Hvad var det for Tanker at huse for ham, Hedningen?

Men Hedningen faldt straks efter tilbage i de samme lykkelige Drømme.

Og i Lysthuset var der ganske stille, medens Blomsterne syntes at aande stærkere og en af Burenes Sangfugle lod sine Triller skælvende flagre gennem Mørket, der duftende sænkede sig om de to.

* * *

— — Af saadanne Samtaler havde de mange. Og fra hver af dem bar de bort en voksende Fortrolighed, en stedse tryggere Glæde ved hinanden. Hver af disse flygtig ilende Sommerdage, ingen af dem gad tælle, lagde sit til deres Kærligheds Vækst. Og som de ikke holdt Tal paa Dagene, gjorde de sig heller ikke Regnskab for disse Dages Værk. De var lykkelige sammen. Og deres Lykke spurgte aldrig sig selv om sin Grund, fordi det fulde, stærke Glædesliv ikke fik Stunder at standse og se sig betænksomt tilbage. Uudtalt bar deres Kærlighed hen mod det Øjeblik, da Ord imellem dem vilde være overflødige. —

Det led hen mod Slutningen af August, den Tid, da Hjalmar Vinge havde fastsat at flytte tilbage til Byen. Det kneb svært med at rive sig løs, men alligevel bestemte han kun at blive Maaneden ud.

Inden den Tid maatte han tale, følte han. Ingen Tøven var længer mulig. Og hvad der bandt hans Tunge, forstod han ikke selv. En vis pigeagtig Undselighed bragte ham til at stamme, hver Gang de afgjørende Ord vilde trænge sig frem. Og at finde disse Ord — de rette — naar det gjaldt og sige dem paa rette Vis, voldte ham ogsaa noget Bryderi.

Saa kom det omsider — ganske af sig selv — uden at han gjorde sig en Tanke derved eller behøvede at lede om Ord.

Det var en af de sidste Dage, at han var sammen med Karen en tidlig Aftentime just paa det Sted, hvor de første Gang havde talt med hinanden. De havde let og spøget, pjanket og snakket alvorlig i Flæng, som de plejede. Og saa fo'r det ham tilsidst ud af Munden, hvad han ikke havde villet fortælle hende før, at han tænkte paa at rejse.

Hun blev pludselig alvorlig og tavs. Og for at jage det pinlige Indtryk bort, begyndte han med rap Tunge at fortælle alt det meget, han havde at gøre — hvilke Billeder han skulde fuldende til Udstillingen. Hun hørte aandsfraværende paa det altsammen.

Saa begyndte han at tale om den dejlige Sommer, han havde haft, om den Lykke, hendes Venlighed havde været ham, hvor glad han var ved at have lært hende at kende. Saa tav han pludselig forlegen.

Hun saa ikke op, medens hun stille sagde:

„Saa skal vi altsaa skilles.“

Han saa' paa hende. Der var Trækninger om hendes Mund, han aldrig før havde set, Tegn, som varslede Graad. Det gjorde ham modig.

Han tog hendes Haand, som hun viljeløs lod ham beholde.

„Kan vi to skilles?“ spurgte han med lav Stemme.

Hun løftede langsomt Hovedet og mødte hans bedende Blik. Han saa', hun havde Taarer i Øjnene.

Saa lagde han Armen om hendes Liv og drog hende lempelig ind til sig. — —

Saa fattig paa Ord var deres Kærligheds Udtalelse.

For de havde jo allerede længe været Kærestefolk, som Karen smilende sagde, da de gik gennem Haven op til hendes Hjem for at fortælle Moderen det, som var hændet.

Enkefru Krogh var ikke synderlig glad ved Forlovelsen. Navnlig holdt hun ikke af, at Vinge ikke først havde henvendt sig til hende. Det brugte man i gamle Dage, paastod hun.

Men paa den anden Side vilde hun ikke sætte sig imod sit Barns Lykke. Og saa bøjede hun sig, da hun saa', at hun stod overfor et fait accompli.

Oscar Madsen.

Charles Darwins Udtalelser om Religion.

Et Kapitel af: „Charles Darwins Liv og Breve. Udgivet af hans Søn Francis Darwin.“ — (Oversat af J. O. Bøving-Petersen).

I.

I sine offentliggjorte Værker var min Fader tilbageholdende overfor religieuse Spørgsmaal, og hvad han har efterladt derom blev ikke skrevet for at skulle offentliggøres*)

Jeg tror, hans Tilbageholdenhed skyldtes mange Slags Aarsager. Han hævdede bestemt, at ens Tro udelukkende er en privat Sag, der ikke vedkommer andre end en selv. Det fremgaar af følgende Uddrag af et Brev fra 1879:

„Hvilke Anskuelser jeg selv har, er et Spørgsmaal, der kun er af Betydning for mig. Da De spørger mig derom, vil jeg alligevel fortælle Dem, at de ofte svinger frem og tilbage .....**) Selv naar jeg har været mest yderliggaaende, har jeg aldrig været Ateist i den Forstand, at jeg benægtede en Guds Existens. Jeg tror, Benævnelsen Agnostiker i Almindelighed (og hyppigere jo ældre jeg bliver), dog ikke altid vilde være mest betegnende for mit Standpunkt.“

Han havde en naturlig Sky for at saare andres religieuse Følelser og nærede desuden den Overbevisning, at man ikke bør offentliggøre noget om et Æmne, som man ikke har ofret særlig og stadig Overvejelse. At han selv følte sig forpligtiget til denne Varsomhed i Trossager, viser et Brev til Dr. F. E. Abott i Cambridge, U. S. (6te Septbr. 1871). Efter at have bemærket, at den Afkræftelse, der fulgte med hans daarlige Helbredstilstand, forhindrede ham i at føle sig „i Stand til dyb Reflexion over det dybeste, der kan fylde en Menneskesjæl,“ fortsætter han: „Jeg har ganske glemt Indholdet af mine tidligere Notitser til Dem. Jeg har mange Breve at besørge og kan kun

*) Som en Undtagelse maa nævnes nogle faa Ord i Dr. Abott's „Truths for the Times“, som min Fader gav sit Samtykke til at offentliggøre i „Index“.

**) Her er udeladt: „Om et Menneske kan kaldes Teist, beror overhovedet paa den Definition, man giver dette Udtryk“. (E. Krause: Charles Darwin). O. A.

lidet overveje, hvad jeg skriver; men jeg tror og haaber fuldt og fast, at jeg aldrig har skrevet et Ord, som jeg ikke mente. Jeg antager, De vil være enig med mig i, at noget, der skal offentliggøres, bør være modent overvejet og omhyggelig formet. Det faldt mig aldrig ind, at De kunde ønske at trykke et Udtog af mine Breve; i saa Fald vilde jeg have taget en Afskrift. Jeg mærkede dem „privat“, fordi jeg tildels er kommen i Vane dermed, da der en Gang blev trykt nogle Hastværksoptegnelser fra mig, der aldeles ikke var værd at trykke, men for Resten var fuldstændig korrekte. Det er en ligefrem komisk Tanke, at det skulde være værdt at sende mig mit tidligere Brev tilbage med noget markeret, som De gærne vil trykke; men ønsker De virkelig at gøre dette, vil jeg med det samme sige Dem, om jeg skulde have noget at indvende derimod. Jeg føler mig til en vis Grad uvillig til at udtale mig offentlig om religieuse Æmner, fordi jeg ikke synes, jeg har tænkt saa grundig derover, at det berettiger en Offentliggørelse.“

Jeg kan ogsaa anføre et Citat fra et andet Brev til Dr. Abott (Novbr. 1871), hvori min Fader mere fyldig fremsætter Grundene, hvorfor han ikke ansaa sig for kompetent til at skrive om religieuse og etiske Æmner:

„Jeg kan sige med fuld Sandhed, at jeg føler mig beæret ved Deres Anmodning om at sende Bidrag til *„Index“*, og jeg er Dem meget forbunden for Deres Tillid. Jeg underskriver ogsaa ganske den Sætning, at det er enhvers Pligt at udbrede det, han anser for Sandhed, og jeg højagter Dem for, at De gør dette med saa megen Opofrelse og Iver. Men jeg kan ikke opfylde Deres Bøn af følgende Grunde, — og undskyld, at jeg meddeler Dem noget detailleret, det vilde nemlig gøre mig meget ondt, om jeg sank i Deres Agtelse. Mit Helbred er grumme svagt: der gaar *aldrig* et Døgn, uden jeg føler mange Timers Ildebefindende, hvorunder jeg intetsomhelst kan udrette. Jeg har saaledes i dette Halvaar mistet fulde to sammenhængende Maaneder. Dette Ildebefindende og min hyppige Svimmelhed gør mig uskikket til at tumle med nye Æmner, der udkræver megen Tænkning, og jeg kan kun give mig af med mit vante Stof. Jeg er overhovedet aldrig nogen hurtig Tænker eller Skribent: hvadsomhelst jeg har udrettet i Naturvidenskaben er kun Resultat af lang omhyggelig Overvejelse, Taalmod og Flid.

Nu har jeg aldrig tænkt videre grundig over Troens

Forhold til Naturvidenskaben eller over moralske Spørgsmaal og Samfundsudviklingen, og uden gennem et *langt* Tidsrum stadig at kunne sysle med slige Æmner, er jeg visselig ikke i Stand til at skrive noget, der er værd at sende til „*Index*"".

Han blev flere Gange anmodet om at meddele sine Anskuelser om Religion, og som Regel havde han intet imod at gøre det i private Breve. Saaledes skrev han (2. Apr. 1873) i et Svar til en tysk Student:

„Jeg er vis paa, De vil undskylde min lange Taushed, naar jeg fortæller Dem, at jeg længe har været meget utilpas og nu er i Færd med at tage hjemmefra for at rekreere mig.

Det er umuligt at besvare Deres Spørgsmaal kort, og selvom jeg skrev udførligere, er jeg ikke vis paa, jeg kunde det. Jeg skal blot anføre, at Umuligheden af at forstaa, at denne store, vidunderlige Verden, indbefattet vort eget bevidste Jeg, opstod tilfældig, synes mig at være Hovedargumentet for Guds Existens; men om det er et Bevis, der virkelig har Værd, har jeg aldrig været i Stand til at afgøre. Jeg ved, at vor Erkendelse, hvis vi opstiller en Første Aarsag, ogsaa vil have at vide, hvorfra den kom, og hvorledes den opstod. Heller ikke kan jeg overse den Vanskelighed, der ligger i Verdens umaadelige Sum af Lidelse. Jeg er indtil en vis Grad tilbøjelig til at respektere de mange dygtige Mænds Dømmekraft, der fuldtud har troet paa Gud; men atter her ser jeg, hvor ynkeligt et Argument dette er. Det sikreste Resultat synes mig det, at hele Spørgsmaalet ligger udenfor vor Erkendelses Rækkevidde; men vi kan jo gøre vor Pligt."

1879 henvendte en tysk Student sig atter til ham paa lignende Vis*). Hans Brev blev besvaret af et Medlem af min Faders Famile, der skrev:

„Hr. Darwin beder mig meddele, at han modtager saa mange Breve, at han ikke kan besvare dem alle.

---

*) „En flittig, af ærlig Erkendelsestrang besjælet Yngling, hvem jeg endnu for faa Maaneder siden havde den Fornøjelse at se i Jena mellem mine Tilhørere, var ved Læsningen af Darwins Værker bleven vaklende i sin christne Aabenbaringstro, som han hidtil havde betragtet som det bedste Grundlag for sin Livsanskuelse. Tynget af svære Anfægtelser skrev han til Darwin og bad ham om Oplysninger især vedrørende hans Anskuelse om Sjælens Udødelighed." *Ernst Haeckel*: Die Naturanschauung von Darwin, Goethe und Lamarck. 1882. Hvorefter Slutningshilsenen i næstfølgende egenhændige Brev fra Charles Darwin er tilføjet. O. A.

Han mener, at Udviklingslæren godt kan forenes med Troen paa en Gud, men at De maa erindre, at de forskellige Mennesker har forskellige Definitioner af, hvad de forstaar ved Gud.“

Dette tilfredsstillede imidlertid ikke den unge Tysker, der paa ny skrev til min Fader og modtog følgende Svar fra ham:

„Down, 5. Juni 1879.

Kære Hr. . . .

Jeg er meget beskæftiget og en gammel Mand med svageligt Helbred, saa jeg kan ikke faa Tid til at besvare Deres Spørgsmaal fuldstændig, — og desuden kan de i Virkeligheden slet ikke besvares. Naturvidenskab har intet med Christus at gøre, uden for saa vidt som Vanen til videnskabelig Forskning gør en forsigtig i at antage noget for sikkert. For min egen Part tror jeg ikke, der nogensinde har fundet en Aabenbaring Sted. Angaaende Tanken om et Liv efter dette maa enhver selv træffe sit Valg mellem modsigende og usikre Muligheder. — Ønskende, det maa gaa Dem vel, forbliver jeg

med Højagtelse Deres

Charles Darwin.“

II.

Det følgende er (noget forkortede) Uddrag af den Del af Autobiografien fra 1876, hvori min Fader har meddelt sine religieuse Anskuelsers Udviklingshistorie.

„I disse to Aar*) kom jeg til at tænke meget over religieuse Æmner. Da jeg kom ombord paa „Beagle“, var jeg fuldstændig ortodox, og jeg kan huske, hvor hjærtelig jeg blev udlet af flere af Officererne, (skønt de selv var troende), fordi jeg i nogle moralske Spørgsmaal paaberaabte mig Biblen som uomstødelig Autoritet. Jeg antager, det var den uvante Argumentation, der morede dem. Men paa den Tid, d. v. s. 1836—9, kom jeg efterhaanden til Erkendelse af, at det gamle Testamente ikke er mere Autoritet end Hinduernes hellige Bøger. Det Spørgsmaal paatrængte sig da stadig og vilde ikke lade sig bortvise: er det rimeligt, at Gud, om han nu gav Hinduerne en Aabenbaringstro, vilde tillade, at den blev knyttet til Troen paa Vishnu, Siva etc.,

*) Oct. 1836 til Jan. 1839.

ligesom Christi Lære er sammenknyttet med det gamle Testamente? Dette forekom mig ganske utroligt.

Idet jeg nu videre sagde mig selv, at der maatte klare Beviser til for at faa noget fornuftigt Menneske til at tro paa Miraklerne, hvorpaa Christendommen hviler — og at disse bliver mere og mere utrolige efterhaanden, som vi lærer Naturens faste Love bedre at kende — at Datidens Mennesker var uvidende og overtroiske efter en Maalestok, der næsten er os ufattelig, — at Evangelierne ikke kan bevises at være nedskrevne samtidig med Begivenhedernes Stedfinden, — at de er uoverensstemmende i mange væsentlige Detailler, alt for væsentlige, syntes jeg, til at det kunde tilskrives normal Unøjagtighed hos Øjenvidnerne, — idet jeg anstillede slige Ræsonnementer, som jeg aldeles ikke anfører for deres egen Nyheds eller Betydnings Skyld, men fordi de havde Betydning for mig, tabte jeg efterhaanden min Tro paa Christendommen som en guddommelig Aabenbaringsreligion. Det, at mange falske Religioner ligesom Smitsot har bredt sig over store Dele af Jorden, forekom mig ogsaa at have en Del Vægt.

Jeg var alligevel meget uvillig til at opgive min gamle Tro; det ved jeg med Vished, for jeg husker tydelig de atter og atter tilbagevendende Drømmerier om gamle Brevvexlinger mellem berømte Romere, og Manuskripter, fundne i Pompeji eller andensteds, som paa den mest slaaende Maade bekræftede alt det, der stod i Evangelierne. Men gav jeg mine Spekulationer frit Spillerum, forekom det mig dog mere og mere vanskeligt at finde noget tilstrækkeligt Støttepunkt. — Saaledes krøb Tvivlen ganske langsomt over mig og blev tilsidst gennemgribende. Saa langsomt gik det, at jeg intet pinligt følte.

Skønt jeg først i en betydelig senere Periode af mit Liv tænkte videre over Muligheden af en personlig Guds Existens, vil jeg her meddele de vage Resultater, jeg er kommen til. Paley's*) gamle Bevis, der forudsætter en Plan i Naturen, syntes mig før afgørende, men klikker nu, da Loven om Kvalitetsvalget er

*) Paley er Forfatter til nogle teologiske Skrifter, hvori han — særlig i sin „Natural Theology" — ivrig forfægter Teleologien, det Postulat, at Organismernes hensigtsmæssige Bygning maa bero paa Forudbestemmelse, Plan hos Skaberen. Ejendommelig nok læste Darwin som Student denne Forfatter med særlig Interesse; „Natural Theology" var ham endogsaa „til lige saa stor Fornøjelse som Euklid"! (Se Autobiografien, Pag. 57 i den norske Oversættelse). O. A.

bleven opdaget. Man kan nu ikke længer hævde, at f. Ex. Muslingskallens smukke Hængsel er bleven dannet af et tænkende Væsen som Dørhængslen er dannet af Mennesket. Der viser sig ikke mere Plan i Organismernes Varieringsmaade og i Kvalitetsvalgets Virken end i den Retning, Vinden blæser. Jeg har imidlertid drøftet dette Spørgsmaal i Slutningen af min Bog om „Husdyrs og dyrkede Planters Varieren", og det dér fremsatte Argument, er, saa vidt jeg kan skønne, aldrig bleven gendrevet.*)

Men ignorerer man de utallige smukke Tilpasninger, vi overalt møder, maa man spørge, hvad der da skal forstaas ved, at Verden som Helhed er gunstig indrettet? Nogle Forfattere er rigtignok saa betagne af den store Sum af Lidelse, der findes i Verden, at de er i Tvivl om, hvorvidt der, naar vi tager alle fornemmende Væsner med i Betragtning, findes mest Sorg eller mest Glæde, — hvorvidt Verden som Helhed er en god eller en daarlig Verden. Efter min Mening har Lykkesummen ubetinget Overvægt, skønt dette vilde være meget vanskeligt at bevise. Forudsat min Dom er rigtig, staar den imidlertid i god Overensstemmelse med de Resultater, vi kunde vente maatte følge af Kvalitetsvalget. Hvis en Arts samtlige Individer altid led umaadelig meget, vilde de holde op med at formere sig; men vi har ingen Grund til at tro, at dette nogensinde eller i det mindste ofte er hændet. Desuden fører ogsaa andre Betragtninger til den Slutning, at alle følende Væsner er saaledes organiserede, at Lystfornemmelse er Reglen.

Enhver, der tror som jeg, at hvert Væsens samtlige legemlige og aandelige Organer (undtagen de, der hverken er til Fordel eller Skade for Ejermanden) er bleven udviklede gennem Kvalitetsvalg, eller den bedst Tillæmpedes Bestaaen, i Forbin-

---

*) Min Fader spørger, om vi vel kan tro, at de Former er forudbestemte, som de itubrudte Blokke har, der er faldne ned fra en Fjældtinde og som Mennesket sammenføjer for deraf at bygge sine Huse. Kan vi ikke det, hvorfor skulde vi da tro, at Husdyrenes eller de dyrkede Planters Varieringer ere forudbestemte for Opdrætterens Skyld? „Opgiver vi imidlertid Principet i det ene Tilfælde, ... har vi ikke Skygge af Grund for den Antagelse, at Forudbestemmelse og specielle Hensyn har ledet Naturens analoge Varieringer, der er Resultater af de samme almindelige Love, Drivkraften, der gennem Kvalitetsvalget har frembragt de mest fuldkomment tilpassede Dyr i Verden, Mennesket ibefattet." „The Variation of Animals and Plants", I Edit. Vol. II, p. 431.
F. D.

delse med Øvelse og Vane, vil forstaa, hvorfor disse Organer er bleven dannede saaledes, at deres Ejermænd med Held kan konkurrere med andre Organismer og saaledes øges i Tal. Et Dyr kan føres ind paa den Funktion, der er gunstigst for Arten, enten af Ulystfølelse, fremkaldt ved Smærte, Sult, Tørst eller Frygt, — eller af Lystfornemmelse, fremkaldt ved Ernærings- eller Forplantningsprocesserne, etc. — eller endelig af en Kombination af begge som f. Ex. under dets Søgen efter Føde. Skønt enhver Ulystfølelse, der holder længe ved, virker forstemmende og slapper Funktionsævnen, er den dog hensigtsmæssig, for saa vidt som den hjælper Dyret til at undgaa stor og pludselig Ulykke. Lystfornemmelser kan paa den anden Side vedvare længe uden at have nogen slappende Virkning; tvertimod stimulerer de hele Organismen til forøget Virksomhed. Derfor er det vel, at de fleste eller alle følende Væsner er bleven udviklede saaledes gennem Kvalitetsvalget, at Lystfornemmelse er deres sædvanlige Ledesnor. Vi kender dette fra det Behag, vi føler ved at arbejde, undertiden endogsaa ved stærk legemlig eller aandelig Anspændelse — fra vore daglige gastronomiske Nydelser, men især fra den Glæde, Selskab og et kærligt Familieliv forskaffer os. Jeg kan næppe betvivle, at Summen af saadanne Glæder, der er hverdags eller dog hyppige, giver de fleste fornemmende Væsner et Overskud af Lystfølelse, hvormeget end mange nu og da maa lide, — hvad der imidlertid er vel foreneligt med Troen paa K v a l i t e t s v a l g e t, som ikke er fuldkomment i sin Virken, men blot stræber at gøre hver Art saa heldig stillet som mulig i den Kamp for Livet, den under vexlende og vidunderlig sammensatte Forhold fører med de andre Arter.

At der er megen Lidelse til, modsiger Ingen. Nogle har søgt at forklare den for Menneskets Vedkommende ved at tro, den skulde tjene til dets moralske Forbedring. Men Menneskenes Tal er for intet at regne i Sammenligning med alle de andre følende Væsners, og disse lide ofte meget, uden at der resulterer nogen moralsk Forbedring. Lidelsens Existens, dette grumme gamle Bevis mod Antagelsen af en tænkende Første Aarsag, synes mig at have Vægt, medens Tilstedeværelsen af megen Lidelse, som nys bemærket, meget vel lader sig forene med den Anskuelse, at alle Organismer er bleven udviklede ved Variering og Kvalitetsvalg.

Nu til Dags søges de gængse Beviser for en alvis Guds

Existens i den dybe indre Overbevisning og Følelse, der næres af de fleste Mennesker.

Saadanne Følelser førte ogsaa mig tidligere, (skønt jeg tror ikke, religieus Følelse nogensinde har været stærkt udviklet hos mig) til en fast Tro paa Guds Existens og Sjælens Udødelighed. I min Dagbog*) skrev jeg: naar man staar midt i en brasiliansk Skovs Storhed „er det umuligt at finde Udtryk, som rummer de stærke Følelser af Forbauselse, Beundring og Ærefrygt, der fylder og løfter Sindet“. Jeg husker godt, hvor vis jeg var paa, at der i Mennesket er mere end blot hans Legemes Aande. Nu vilde de største Naturscenerier ikke vække saadanne Overbevisninger og Følelser i mig. Jeg kan virkelig siges at være bleven som farveblind, saa Folks universelle Tro paa den røde Farves Existens gør min nuværende Mangel i Opfattelsesevne ganske værdiløs som Bevis. Det vilde være et vægtigt Argument, hvis alle Individer i samtlige Menneskeracer havde samme indre Overbevisning om én Guds Existens; men vi véd, at dette langt fra er Tilfældet. Derfor kan jeg heller ikke skønne, at saadanne subjektive Overbevisninger og Følelser har nogen Værdi som Bevis for, at noget virkelig existerer. Den Sindstilstand, store Naturscenerier tidligere vakte hos mig, og som var nøje knyttet til Troen paa en Gud, afveg ikke væsentlig fra, hvad man ofte kalder Følelsen for det Sublime; og hvor vanskeligt det end kan være at forklare denne Følelses Oprindelse, kan den dog næppe med større Ret drages frem som et Bevis for Guds Existens end den stærke, ubestemte Stemning og de beslægtede Følelser, Musiken vækker.

Intet viser mig saa klart, hvor næsten instinktmæssig indgroet Udødelighedstroen er, som en Tænken efter over den Teori, der nu hyldes af de fleste Fysikere, nemlig at Solen og alle Planeterne en Gang vil blive for afkølede til at kunne betinge noget Liv, — hvis ikke en eller anden stor Klode farer ind paa Solen og derved giver den nye Udviklingsimpulser. Har man som jeg den Tro, at Mennesket i en fjærn Fremtid vil blive en langt mere fuldkommen Skabning, end det nu er, bliver det en uudholdelig Tanke, at det og alle følende Væsner efter en saa længe fortsat langsom Fremadskriden, er dømte til fuldstændig at udslettes. For dem, der fuldt og fast tror paa Menneskesjælens

*) Paa Jordomsejlingen.

Udødelighed, kan Tanken om vor Verdens Undergang ikke være saa pinlig.

En anden, af Fornuften og ikke af Følelsen udspringende Kilde til Troen paa Guds Existens, forekommer mig at have langt større Betydning, — nemlig den store Vanskelighed eller snarere Umulighed, der ligger i at forstaa det umaadelige og vidunderlige Universum, iberegnet Mennesket med dets Ævne til at skue tilbage i den fjærne Fortid og langt ind i Fremtiden, som et Resultat af blind Tilfældighed eller Nødvendighed. Spekulerer jeg derover, føler jeg mig nød til at forestille mig en Første Aarsag, begavet med en Fornuft, der til en vis Grad er analog med Menneskets, og jeg maa da kaldes Teist. Denne Betragtningsmaade var, saa vidt jeg husker, stærkt indgroet i mig paa den Tid, jeg skrev „Arternes Oprindelse", og det er fra det Tidspunkt af, den gradevis, under megen Bølgen frem og tilbage, er bleven svagere. Imidlertid rejser det Spørgsmaal sig saa: Kan Mennesketanken, der, som jeg fuldt og fast er overbevist om, har udviklet sig fra en Fornuft saa lav som de laveststaaende Dyrs, kan den med nogen Garanti drage den Slags vidtrækkende Slutninger?

Jeg mener ikke at kunne kaste det mindste Lys over saa dunkle Problemer. Altets Opstaaen er os et uløseligt Mysterium; og jeg for min Part maa slaa mig til Ro med at forblive en Agnostiker."

* * *

C. Darwin til Miss Julia Wedgwood.

11te Juli [1861].

„Macmillan" er bleven os tilsendt, og jeg maa fortælle dig, hvor meget jeg beundrer din Artikel*), skønt jeg samtidig maa tilstaa, at jeg paa nogle Steder ikke ret kunde følge dig, hvad der rimeligvis snarest kommer af, at jeg slet ikke er øvet i metafysisk Tænkning. Jeg tror, Du har fuld Forstaaelse af min Bog**), og d e t er noget, jeg grumme sjælden træffer hos mine Kritikere. De Tanker, der fremsættes paa sidste Side, er ofte vagt faret mig gennem Hovedet. Forskjellige Brevskrivere har i den senere Tid bragt mig til at tænke, eller rettere: prøve paa at

---

*) „The Boundaries of Science, Dialogue" i „Macmillan's Magazine" Juli 1861.
**) „Arternes Oprindelse".

tænke over nogle af de Hovedproblemer, Du drøfter. Men mit Resultat er bleven en Labyrint — omtrent som det at spekulere over, hvorledes det Onde er kommen ind i Verden, hvad Du hentyder til. — Vor Tanke vægrer sig ved at forestille sig, at dette Univers er bleven, som det er, uden at være forudbestemt dertil; alligevel — hvor man snarest skulde vente at finde Plan, nemlig i et Dyrs Bygning, kan jeg ikke se noget Vidnesbyrd derom, — og des mindre, jo mere jeg tænker over Sagen. Asa Gray*) og andre betragter hver Varieren, eller i det mindste hver gunstig Varieren, (der af Gray sammenlignes med en Regndraabe, som ikke falder i Havet men paa Landjorden og frugtbargør den) som forudbestemt. Spørger jeg ham imidlertid, om han anser hver af Fjældduens Varieringer, ved hvis Opsummering Mennesket har frembragt en Kropdue eller en Hugstjært, som forud bestemte til Menneskenes Glæde, kan han ikke finde noget Svar; men hvis han eller nogen anden indrømmer, at disse Varieringer, naar man antager Forudbestemmelse, er tilfældige i Forhold til den (selvfølgelig er deres Aarsager eller Oprindelse ikke tilfældige), da ser jeg ikke nogen Grund, hvorfor han skulde rangere de successive Varieringer, hvorved Træpikkeren er opstaaet, som planmæssig forudbestemte. For man kunde jo let tænke sig, at Kropduens store Bryst eller Hugstjærtens store Hale kunde være til Nytte for Fugle ude i Naturen, naar de havde en særegen Levevis. Det er de Ræsonnementer, der gør Teleologien forvirrende for mig; men hvorvidt Du kærer dig om at høre dem, ved jeg ikke.“

* * *

Om samme Æmne skrev han (Juli 1860) til Dr. Gray:

„Endnu et Ord om „forudbestemte Love“ og „tilfældige Resultater.“ Jeg ser en Fugl, som jeg gærne vil have til Middag, tager min Bøsse og skyder den; dette gør jeg forsætlig. En brav og retskaffen Mand staar under et Træ og bliver dræbt ved, at Lynet slaar ned. Mener De (gad jeg virkelig nok vide), at Gud dræbte denne Mand forsætlig? Mange, eller rettere de fleste tror det; jeg kan det ikke og gør det ikke. Hvis De ligeledes er af den Mening, tror De da ogsaa, naar De ser en Svale snappe en Myg, at Gud har bestemt, at netop denne Svale netop i det Øjeblik skulde snappe netop den Myg?

*) En amerikansk Naturforsker.

Jeg mener, Manden og Myggen er ligestillede. Er hverken Manden eller Myggen død efter Forudbestemmelse, ser jeg ikke, der er god Grund til at tro, at deres første Dannelse eller Opstaaen nødvendigvis maatte være forudbestemt."

C. Darwin til W. Graham.

Down, d. 3die Juli 1881.

Kære Hr. Graham!

Jeg haaber, De ikke vil optage det som Paatrængenhed fra min Side, at jeg hjærtelig takker Dem for den Fornøjelse, jeg har haft ved at læse Deres beundringsværdig skrevne „Creed of Science"; rigtignok er jeg endnu ikke helt færdig med den, da jeg nu, som gammel Mand, læser grumme langsomt. Det er meget længe siden, en Bog har interesseret mig saa stærkt. Den maa have kostet Dem adskillige Aar, meget haardt Arbejde og ikke levnet Dem Tid til at beskjæftige Dem med andet. De kan jo ikke godt vente, at nogen fuldt ud skulde være enig med Dem i saa mange dunkle Spørgsmaal, og der er i Deres Bog nogle Steder, jeg ikke ret kan fordøje. Først og fremmest, at de saakaldte Naturloves Existens forudsætter Plan. Jeg kan ikke se dette. Lad os, idet vi ser bort fra, at mange venter, de forskellige store Love en Dag vil vise sig at følge uundgaaelig af en eneste Lov — lad os tage for os Lovene, som vi nu kender dem, og se, hvorledes Tyngdeloven — og uden Tvivl Loven om Kraftens Bestaaen, Atomteorien etc. etc. — ogsaa holder Stik paa Maanen, og jeg kan ikke indse, der er Brug for nogen Plan. Eller talte det for Plan, om blot de laveste, bevidstløse Organismer existerede paa Maanen? Men jeg er ikke øvet i abstrakt Tænkning og kan maaske være helt paa Vildspor. Alligevel har De, — men langt mere levende og klart, end jeg kunde have gjort det, — udtrykt min inderste Overbevisning, at Universet ikke er Resultat af Tilfældighed.*) Men da rejser den forfærdelige Tvivl sig altid

*) Hertugen af Argyll har (i „Good Words" Apr. 1885 P. 244) optegnet et Par Ord, min Fader i sit sidste Leveaar lod falde, som berører dette Spørgsmaal. „. . . . under denne Samtale sagde jeg til Hr. Darwin angaaende hans mærkværdige Arbejder om Orchideernes Befrugtning og om Regnormene og de forskjellige Iagttagelser, han har gjort over Naturens forunderlige Opfindelser for at naa visse Formaal, — at det var umuligt at betragte dem uden at se, at de var Resultat af og Vidnesbyrd om Fornuft. Jeg glemmer aldrig Hr. Darwins Svar. Han

i mig, om Menneskets Overbevisninger, der har udviklet sig af de lavere Dyrs Fornuft, har nogensomhelst Værdi og er det mindste til at stole paa. Vilde nogen forlade sig paa en Abes Overbevisninger, hvis en saadan Fornuft i det Hele taget rummer Overbevisninger? — For det andet tror jeg, jeg maa sætte et Notabene ved den enorme Betydning, De tillægger vore største Mænd; jeg er bleven vant til at tillægge anden, tredie og fjerde Rangs Mennesker grumme stor Betydning, i det mindste i Naturvidenskaben. Endelig kunde jeg lyste at slaa et Slag for Kvalitetsvalget, der har gjort og gjør mere for Kulturens Fremskridt, end De synes at ville indrømme. Husk, hvorledes Faren for at overmandes af Tyrkerne for ikke saa mange Aarhundreder siden truede Europas Folk, og hvor latterlig en saadan Tanke nu er. Den mere civiliserede, saakaldte kaukasiske Race har slaaet den tyrkiske sønder og sammen i Kampen for Tilværelsen. Ser vi et lille Stykke ind i Fremtiden, hvilket endeløst Antal lavere Racer vil der da ikke hele Verden over være bleven udryddet af de højere civiliserede Racer. Men jeg vil ikke skrive mere og ikke engang nævne de mange Punkter i Deres Værk, som har interesseret mig stærkt. Jeg har virkelig Grund til at gøre Undskyldning for, at jeg falder Dem til Besvær med mine Indtryk; min eneste Undskyldning er den Affekt, Deres Bog har bragt mig i.

Tillad mig at forblive

Deres oprigtig forbundne

Charles Darwin.

---

saa meget stift paa mig, idet han sagde: „Nu, dette kommer ofte over mig med overvældende Kraft; men“, føjede han til, rystende lidt paa Hovedet, „til andre Tider synes det at dø hen“.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Molbechs »Dante« har endelig opnaaet at komme frem paa Scenen i pragtfuld Udstyrelse, skønt Dramaet allerede i 1852 forelaa trykt og sikkert den Gang vilde have øvet større Virkning, thi nu er Tiden løbet fra det og det vinder næppe nogen afgjort Succes. Man kan let forstaa, at Molbech maatte føle sig sympathetisk draget mod en Digterpersonlighed som Dante, med hvis Liv og Digtning han i en Aarrække havde sysselsat sig og hvis »Guddommelige Komedie« han paa en værdig Maade har indlemmet blandt vor Literaturs Oversættelser. Molbech har forholdt sig fuldstændig frit lige over for Historien; Dantes Levned, som han har skildret efter de autentiske Kilder i Indledningen til sin Oversættelse, er i Dramaet omdigtet, og Fremstillingen af hans Kærlighed til Beatrice maa udelukkende tilskrives Digteren Molbech, thi den af Dante besungne Beatrice véd man saa godt som intet om, hun var jo til syvende og sidst kun Personifikationen af den hellige romerske Kirke, der frelser de stakkels Syndere.

Ved Dramaets Begyndelse ser man Dante i Færd med at skrive paa første Del af sit store Digt:

»Jeg fører ind til Staden, fuld af Jammer,
Jeg fører ind til evig Kval og Møje,
Jeg fører ind til de Fordømtes Flammer.«

En bedre Indskrift kunde der ikke sættes over Florents, ja over hele Italien end disse Linjer. Italien er sunket dybere end nogen Sinde, i Florents raser Partistridigheder mellem de hvide og sorte, mellem Guelfer og Ghibelliner. Saa kaster Dante Lyren, han vil frelse fra Forsmædelsen sin By, sit Land, som nu er en sønderslagen Snække, et »Skib uden Styrmand paa de vilde Vover«. Han lader sig vælge til Prior, han lader Adelsmændene forvise fra Florents, endog Beatrices Fader Folco Portinari, og hans elskede bliver gift med Adelsmanden Simon Bardi. Men Folket er ikke let at styre. Den avindsyge Digter Dino har overtalt den indflydelsesrige Guldsmed Guido Bella til at tro, at i Pisa er Folket blevet befriet for alle Byrder og har faaet de forvistes Gods i Eje, og da Dante i et stormende Prioratsmøde ikke vil indrømme det samme, svigter Folket, ja de øvrige Priorer ham. Han excommuniceres af den hellige Kirke, thi han har spottet Paven og erklæret, at Uhyret Gerrighed »med Purpurkaaben smykket, sidder paa Petri Stol og hungrer efter Guld«. Karl af Valois staar nær ved Florents Porte, hidkaldt af Paven som Fredsfyrste, og den tyske Kejser har svigtet Dante, som haabede paa, at han skulde komme til Italiens Frelse. Ved Forræderi aabnes Florents' Port for Karl af Valois, — Dino har tirret Simon Bardi ved at give Dante Skinnet af at være Beatrices Elsker, saa han udleverer Portnøglen — og de fordrevne Adelsmænd vender tilbage for

at plyndre og afbrænde den ulykkelige By. Simon Bardi sætter sig til Modværge i sidste Øjeblik og falder i Kampen. Nu er Beatrice fri, men syg til Døden tager hun — i en noget trættende Scene — Afsked med Dante. Hun skildrer ham en Drøm, hun har haft: hvorledes hun paa Madonnas Bud frelser ham, der vanker alene »midt i en bælgmørk Skov, vildfaren fra den rette Vej, og bleg og træt til Døden.« Aftenklokken lyder, men Beatrice tror, det er Englesang, Maanen kaster sit gustne Skær paa den døende, men hun véd, det er et gyldent Lys, »der strømmer ned fra Himlen«, »det er Glansen fra Madonnas Trone!« Dog for Dante er Livet ikke endt. Han nedlægger vel sit Sværd, det var for tungt for ham, men hans rette Vaaben er Sangen, og »med dette vil han (jeg) kæmpe for Italien«. Hans Musa er Beatrice, som vil smile til den ensomme Sanger, naar han synger om hende, »som der aldrig endnu paa Jord er sunget om en Kvinde«. Karl af Valois forviser ham til evig Tid fra Florents, men han taber ikke Modet, overalt lyser Solen, overalt tændes Maanen, overalt løfte Stjærnerne hans Sjæl over Jord. Han besidder Aandens Priorat, en Gave fra Gud, i Kraft af hvilken han landsforviser Karl af Valois og hans Tilhængere, som skal skælve for den Gravskrift en kommende Tid vil skrive dem. Hans egen er allerede skrevet, thi de har selv

»Indhugget den i Tidens Marmortavle.
Det er et herligt Minde, ingen Mand
Fik bedre Gravskrift nogentid, end denne:
Her hviler Dante, som blev landsforvist
Til Straf fordi han elskede sit Land.«

Saa drager han da bort for at flakke om fjærnt fra Florents, men han digter en udødelig Sang til Beatrices Ære.

Molbechs »Dante« er skrevet paa femfodede Jamber, der ere kraftfulde og flydende. I unge Dage har han sikkert gransket sin Shakespeare flittig, man kan under Tiden ligesom træffe Reminiscenser. Saaledes siger f. Ex. Dante til Beatrice i 2den Akt:

»Sig ikke mer, thi en usalig Tvedragt
Du vækker i mit Bryst; mit halve Væsen
Til Kamp sig rejser mod det andet halve,
Og Tanker, som var Brødre fordum, ruste
Sig nu imod hinanden*).

Forfatteren opnaar en vis scenisk Virkning ved at indlægge nogle kraftige Vers af »den guddommelige Komedie«, ligesom han i »Ambrosius« benytter Ambrosius Stubs egne lyriske Digte.

Den Skikkelse; i hvilken Stykket opføres, er ikke saa lidt forkortet. Scenen i Donatiernes Hus i første Akt er slaaet sammen med Scenen i Folco Portinaris Have, og ligeledes i de følgende Akter er der foretaget flere, ikke altid heldige Forkortelser og Ændringer. Man savner Samtalen mellem Kardinalen, Dino og Guido Bella, og Optrinet paa Gaden ved Arnofloden, hvor Dante forgæves vil samle Borgerne til Forsvar, burde have været bibeholdt for den sceniske Effekts Skyld.

---

*) Udhævet af C. B.

Skurken Dino, der i den oprindelige Udgave dræbes af Guido Bella, lever frank og fri ved Tæppets Fald.

Theatret har anvendt ikke lidet paa Kostumer og Dekorationer, hvoraf flere var overordentlig stemningsfulde; Folkescenerne var brogede og levende, og Prof. Hartmann har komponeret en pompøs Ouverture og en rask Marsch, saa »Dante« dog har alle Betingelser for at samle fuldt Hus nogle Gange, skønt Tiden ikke har ladet det uberørt og Stemningen naturlig nok ikke er velvillig overfor historiske Dramaer. Udførelsen var respektabel, om end der den første Aften sporedes ikke ringe Usikkerhed i Memoreringen. Hr. E. Poulsen reciterede Dante følelsesfuldt og inderligt, thi videre Spil giver Rollen ikke Anledning til, og over Fru Hennings' Beatrice hvilede der en barnlig Ynde og en naiv Troskyldighed, som ikke kunde andet end tiltale. Fortællingen om Drømmen i femte Akt var et lille ægte Kunstværk. Hr. Zangenberg var overraskende heldig som Dantes muntre Ven, Musikeren Casella, og Hr. Jerndorff spillede behersket og maadeholdent som den med Dante rivaliserende Digter Dino.

Privattheatrene.

Baade Kasino og Folketheatret har opført nye Farcer, og førstnævnte Theater gik af med Sejren. »Skilsmissens Overraskelser« (les surprises du divorce) af Bisson og Mars er et af de kaadeste Stykker, man længe har set herhjemme, og det besidder alle en fransk Farces Fortrin: en mønsterværdig teknisk Bygning, en livlig sprudlende Dialog og burleske Situationer. Æmnet er fortræffelig grebet. Komponisten Duval har haft den ret almindelige Skæbne at faa sin Svigermoder, en gammel Balletdanserinde, i Huset. Hun gør ham Livet surt, tirrer ham, giver ham endog paa Øret og da han rasende vil gøre Gengæld rammer han sin Hustru — og det er nok til at motivere en Skilsmisse. I 2den Akt er han gift paany. Men nu vil Hændelsen, at hans Svigerfader, der kommer fra Rejse, har atter giftet sig — og det med hans fraskilte Kone, der nu bliver hans Svigermoder og sammen med sit Uhyre af en Moder tager Ophold i Huset. Nu gaar det løs med den vildeste Hurlumhej to Akter igennem, Forvexlinger og Forviklinger indtræffer i det uendelige — indtil sidste Akt ender med Ørefigener og Skilsmisse paany. Det hele er gennemført med en Klarhed og Elegance i Formen, der danner en behagelig Modsætning til de platte tyske Farcer, hvormed danske Scener oversvømmes. Udførelsen er paa Kasino i det hele i den rette Stil. Ganske vist fik Fru Wantzin ikke meget ud af Svigermoderen, man savnede Fru Julie Hansens bredtskaarne Humor, men Hr. Pio var i det rette Farcelune som Duval, og Hr. Stephensens Bourganeuf var ret lattervækkende. De to unge Hustruer fik en sympatetisk Udførelse af Frk. Olga Meyer og Fru Orlamundt.

Folketheatret har sænket Niveauet for dybt ved at opføre det Sammensurium, der kaldes »Milionen«, et plumpt Forsøg paa at indføre Variétélystighed paa en Skuespilscene. Det er Synd for Theatrets dyg-

tige Personale, at det skal spilde Tid og Kræfter paa de Karrikaturer af Roller, som »Milionen« frembyder, lige efter det har vundet saa smuk en Sejr ved Opførelsen af »Jeppe paa Bjærget«, der burde være en Ledestjærne for Valg af Theatrets Repertoire.

Dagmartheatret har opført Ohnets Skuespil »Fabrikanten«, som det kgl. Theater har overladt det, og skal Stykket allerede opføres, har det naturligvis bedre hjemme her. Dog kan man vanskeligt forstaa, hvorfor der vælges et saadant Stykke, der trods sine Pretentioner ganske er blottet for literær Betydning og kun er en slet Bearbejdelse af en middelmaadig Roman, naar der samtidig er givet Theatret Lejlighed til at opføre Hertz' karakteristiske Skuespil »De deporterede". Et dansk Publikum har sikkert ikke let ved at finde noget interessant hos de ædle uegennyttige Mennesker, Ohnet fremstiller. Ohnet er det konventionelles Forfatter, og Franskmændene kan gærne beholde ham for sig selv, herhjemme føles der saasandt ikke Trang til at gøre nærmere Bekendtskab med hans Produkter. — De spillende gjorde ihærdige Anstrængelser, men kun Hr. Wiehe fortjener at fremhæves for sin taktfulde og sikre Udførelse af den borgerlig fødte Fabrikant Derblay.

Carl Behrens.

Trykfejl.

Side 320 Linje 2 i første Digt: lufva, læs: tufva.
Side 345 Linje 4 fra neden: hendes, hun, hendes, læs: dets, det, dets.

C. Hostrup.

1818 — 20. Maj — 1888.

I.

Jeg ser en Have så sommerfrodig
og ud mod Vejen et grønt Stakit.
Man ind ad Lågen går nok så modig,
thi her er Glæde for hver Visit.

Dér er et Lysthus, som Hylde skærme,
en Lind histhenne med Bænk omkring:
Her kan de unge gå rundt og sværme
og lystigt slå deres frie Sving.

Og hun er blond og har Øjne klare,
der skælmske frem under Hatten se,
har blegrød Kjole med Arme bare
og blanke Tænder, der altid le.

Og han har Stråhat på brune Krøller,
og han er frank og en fri Student;
ind over Gården hans Lune skyller,
så Huset helt bliver endevendt.

Der intrigeres; thi flere bejle
— en Drivedigter, en Spekulant
i Frøknens Penge, han nok vil negle, —
de alle går og er lidt på Kant.

Men dog de le med en sorgfri Latter,
og Dagen går som en sollys Spøg,
til han, den rette får Husets Datter,
og alle Anslag gå op i Røg.

Ja, Hostrups Muse vi kende alle:
hun er så vilter og kåd i Sind,
og hun har Ord, som lidt rappe falde,
og Smilehuller i hver en Kind.

II.

Det var nok Klint, som kom hjem en Aften,
lidt ør i Hjærnen af Druesaften
fra Punschegilde hos Lars Mathisen,
hvortil han selv havde skrevet Visen.

Så fik han Lykkens Galosker på
og tværs over Gaden lod Farten stå.
Og selv usynlig han var til Gilde
hos Kobbersmeden, så Rikke den lille,
der gik og var skudt i sin egen Student.
Til megen Splid var dog Rikke Kilden;
thi hele tre havde Jærn i Ilden.
Han hørte Madsen skænde og bande,
for han var skinsyg og drukken omtrent, –
så Buddinge tørre den perlende Pande,
og Fatter, som ej Kysseri kunde lide,
og den raske Madam ved hans grønne Side . . .
De leged en Panteleg nok så nydelig,
ligetil Madsen blev vred og fortrydelig.
Klint så det hele og snildt greb ind
som en Røst, der bleged v. Buddinges Kind.

Man siger, at Klint har kun haft dem en Nat
Lykkens Galosker, den herlige Skat,
som ej kan erholdes til Låns for Penge;
— dog tror jeg, at Hostrup beholdt dem længe;

thi han var rundt i en Masse Hjem
og lured dem alle og stilled dem frem
— snu og dumme og blide og bistre —
en fornøjelig Vrimmel af danske Filistre.
Og i al deres Talen og al deres Sang,
det er, som om jævnlig Vox klintica klang.

III.

Så blev det Vinter og Aftentide,
og Sneen føg; man gik ind bag Dør
og rysted af sig de Snefog hvide,
men samled Minderne ind fra før.

Og omkring Arnen vi sad som Gæster,
den gamle Digter var Vært igen.
Det blev til en af de glade Fester,
vi trode svundne med Somren hen.

Thi blandt dem alle — af Sind saa unge —
én vimsed rundt på to vævre Sko,
og hun var skælmsk og lidt rap af Tunge
— som Hostrups Muse hun til os lo.

Vi dansed rundt til Klaverets Klange,
vi spøgte let som i fordums Tid
og sang så en af de kønne Sange,
der stemme Sjælen så barneblid.

At mule her vilde være syndigt;
vi sad om Arnens det røde Skær
og syntes, Talen den gik så yndigt,
thi vi var hjemme på Gården her.

Og som vi sad og lod Tiden rinde
og så på Ildens det røde Skær,
da randt så stille det os på Sinde,
hvorfor vor Digter vi vandt så kær.

Og Takketanker af Hjærtet skøde
for hver en glad og livsalig Stund,
da Hostrups Smil over Scenen brøde
og bored dybt til vor bedste Bund.

Vor Frihedsstræben i ham har fundet
en rask Soldat, der løb over ej:
så langt hans inderste Tro har kunnet,
de unge kækt har han fulgt på Vej.

Og han blev en af de evigt unge,
der aldrig ældes og aldrig dø,
så længe Danmark har egen Tunge,
der flyver frit over Land og Ø.

Sophus Michaëlis.

Om Gralsagnet og Richard Wagners „Parsifal“.

En kostelig sten af vidunderlig glans — således lyder den kristelige legende — var, slebet til en skål, i Josef af Arimathias eje; af denne skål bød herren den nat, han blev forrådt, sine disciple sit legeme; i den blev, da Longinus stak i den korsfæstedes side, det blod, der var flydt til verdens frelse, opfanget; derfor er den i besiddelse af det evige livs kraft. — Ikke alene udbreder den, hvor den opbevares og vogtes, den rigeste fylde af jordisk lykke, — men hvem der ser på den, om det så kun er en eneste dag, han kan ikke dø i den samme uge, er han end syg til døden, og hvem der stadig har den for øje, hans lød blegner ikke, og hans hår gråner ikke, om han så betragtede den tohundrede år. — Denne skål er netop den hellige Gral, og den er symbolet på den frelse, som kirken byder menneskeslægten ved Jesu Kristi blod. — Langfredag bringer en strålende hvid due hostien fra himlen ned til Gral, hvorved dens hellighed og kraft fornyes.

At være denne helligdoms vogter er menneskehedens højeste ære. — Men ikke enhver er værdig til denne ære. Gralsvogtere kan kun de være, der er trofaste, fornægter sig selv og døder al selvkærlighed og hovmod i hjærtet, men konge over disse kan kun den være, der mellem alle disse trofaste og ydmyge er den mest trofaste og ydmyge, den reneste og kyskeste mand. — Disse Grals vogtere er den ædleste gejstlige ridderorden, der udmærker sig lige så meget ved troskab mod kvinderne, som ved troskab mod himlens herre, ved kraftig manddom og uforfærdet tapperhed som ved ydmyghed og renhed, ved den höjeste visdom som ved selvfornægtelse og stille enfold. — Men mange år efter, at Gral af Josef var bragt til de vestlige lande, var ingen værdig til at besidde denne helligdom, hvorfor engle holdt den svævende i luften, indtil Titurel, søn af en kristen sagnkonge af Frankrig, blev ført til Salvaterre i Biscaya, hvor han på bjærget Monsalvage grundede en borg for Grals vogtere og et tempel for helligdommen og stiftede det nævnte hellige broderskab.

Hint bjærgs flade, der var af onyx, blev sleben glat, og på

den tegnedes borgens og templets grundrids. Templet var rundt, hundrede favne i gennemsnit; om midthallen stod der 72 kor eller kapeller, alle 8-kantede; to og to kapeller var prydede med et tårn, i det hele altså 36 tårne på 6 stokværk, hvert med 3 vinduer. I midten hævede sig et tårn, der var dobbelt så højt og dobbelt så bredt. På metalsøjler hvilede hvælvinger med prydelser af guld og perler. Hvælvingerne var af blå safir, og midt i var der anbragt en smaragd med lammet og korsfanen i emaille; alle alterstenene bestod af blå safirer, og over dem var der bredt grønne fløjlstæpper; alle slags ædelstene var forenede i prydelserne over altre og søjler, den guldstrålende sol og den sølvhvide måne var fremstillet i tempelkuplens hvælving i de reneste diamanter og topaser, så at det indre endogså om natten funklede og strålede med en vidunderlig glans; vinduerne var ikke af glas, men af krystal og farvede ædelstene, og for at mildne det brændende lys var der anbragt billeder på disse sten; gulvet var vandklart krystal, og under det lå alle havets dyr, forfærdigede i onyx, som om de var levende. Tårnene var af ædle stene med guldprydelser, tagene på tårnene og templet selv af det røde guld, smykket med blåt emaillearbejde. På hvert tårn stod der et krystalkors, og på dette en ørn med udbredte vinger af skinnende guld, saa den funklede langt bort, og i stor afstand, hvor man ikke kunde se krystalkorset, syntes den at hæve sig i flugt. Toppen på hovedtaarnet var en kæmpestor karfunkel, der lyste vidt ud over skoven endog i nattens mørke, så at den tjente de hellige riddere til ledestjærne. Midt i dette tempel, under kuppelhvælvingen, stod den hele bygning i mindre målestok og derfor endnu mere prægtig strålende; den tjente som ciborium og hostiegemme, og i den blev den hellige Gral opbevaret.[1])

Omkring dette tempel, der var omgivet af en med mure og talløse tårne befæstet borg, lå en tæt skov af ibentræer, cypresser og cedre, og igennem den kunde ingen ukaldet trænge, ligesom ingen kan komme til Kristus, uden han kalder ham; men alligevel bliver Grals hemmelighed ikke aabenbaret for nogen, når han ikke spørger; den, der — efter at han er kaldet, — bliver stående foran eller går forbi Gral, som var det noget dagligdags,

[1]) Efter legendens beskrivelse af Grals tempel opførte kejser Karl IV korskapellet på borgen Karlstein ved Prag, hvor de böhmiske rigsinsignier opbevares.

stum og ligegyldig, uden at ane det vidunderlige, han udelukkes fra gralvogternes samfund, ligesom den, der ikke spørger efter Kristi frelse, heller ikke får del i den. —

En lang række af år har dette tempel i al sin herlighed stået i vestens lande og er blevet vogtet af de slægter, som snart skal omtales; men da blev vestevropas folk ved den voxende ugudelighed uværdige til at have Gral i deres midte, og den tilligemed templet blev af engle ført bort, langt bort til østerland, — skuepladsen for middelalderens æventyr og vidundere. — Således blev digtningen i sig selv sammenhængende og uangribelig.

Såvidt legenden. Det er den sidste fortælling om et „jordisk paradis“, det er det sidste led i rækken af skönne, idylliske mythe, der skildrer et savnløst liv i idel glæde; — det er de kristnes pendant til den naturelskende inders forestillinger om skoven Cridavana i Sitantabjærgene, hvor fuglene kvidrer, og bierne summer i solens stråler, og freden bor.

Men hele sagnet om Gral er allegori; det er en smuk og ophøjet iklædning af en smuk og ophøjet tanke; men det er dog kun en iklædning, dybsindig og dogmatisk, men uden betingelser for at afgive stof til digterisk behandling i epos eller drama. — Som et forklaret åsyn, vendt i brændende bøn mod en dybt-blå, høj, nordspansk himmel, — sådan er livet i Grals tempel, — en andagt.

Men vi har et andet sagn eller rettere sagt en anden sagncyklus, hvor alt er dåd og liv og bevægelse, hvor vældige ridderkampe vexler med elskovsscener, og der ikke blæser en luftning, uden den bærer bud om heltebedrifter, — det er sagnene om kong Artur og hans kæmper om det runde bord. Som de frommeste og reneste samledes i Gralsborg, flokkedes de ypperste riddere ved Arturs hof, og det var den største ære for en mand at blive hans kæmpe. —

Først ved en sammensmeltning af disse to så forskjellige sagnkredse var betingelserne givne for, at en digterisk fantasi kunde skabe en helt udmenneskelig skikkelse deraf. Gralsagnet giver det religiøse element i menneskets natur, Artursagnene det verdslige. Hint er som det dybe, uforanderlige, hvilende orgelpunkt, — disse som de jublende, prangende stemmer oven over det, der krydser hinanden og trænges i vrimlen, udsendte af det fulde værks brusende vælde, så de slås tilbage fra hvælvinger og vægge og möder hinanden over folkets hoveder. —

Af denne sagnenes forening fremgår da en række episke digte eller romaner på vers: i Frankrig Perceval[1]) og i Tyskland: Parcival, Titurel og Lohengrin. Af disse vil vi kun med forbigåelse af de øvrige. da de ligger vor opgave fjærnere, dvæle ved det oldtyske epos: „Parcival“ af Wolfram af Eschenbach[2]).

Parcival (wallisisk: Peredur), en Søn af Gamuret af Anjous kongeslægt og af Herzeleide, der stammede ned fra gralsriddernes kongeæt, bliver efter sin faders tidlige död af moderen opdraget i skoven i Brezilian (ensomhedsskoven) som en vordende eneboer, fjærnt fra al berøring med verden; ti moderen frygter, at sønnen ligesom faderen, dreven af dådlyst, rastløs skal ile fra kamp til kamp og tidlig finde sin bane. I sin barnlige leg skærer drengen bue og pile og nedlægger skovens syngende fugle; — men snart efter, at han har dræbt en af de små sangere, bryder tårer frem i hans øje, han sørger over, at den yndige sang er forstummet ved hans hånd. Siden lytter han -- liggende tavs og ubevægelig under træerne — til fuglenes kvidren, og han følte på en gang glæde og ve i sit barnlige sind; og hans unge hjærte svulmede, så han grædende løb til sin moder og klagede hende sin smerte, — hvilken? — hvad vidste han — —? — Moderen vil lade de fugle dræbe, der forårsager hendes barn så stor sorg; men sønnen beder for dem og moderen kysser sin søn: „Hvor skulde jeg bryde den højeste guds fredlysende bud? skal fuglene ved mig miste deres glæde? — „Hvad er gud?“, spørger så drengen. Og den kjærlige moder svarer: „Han er lysere end den klare dag; engang har hans åsyn været som et menneskeansigt. Til ham skal du i fremtiden bede i din nød, ti han er trofast. Men der gives ogsaa en troløs, ham kalde vi helvedes herre; fra ham skal du vende dine tanker, og du skal vogte dig for tvivlens vaklen“. — Drengen går på jagt og

---

[1]) Påbegyndt af Chrétien de Troyes efter opfordring af den flanderske greve Filip af Elsas. Digtet fortsattes af Gauchier de Dordan og sluttedes endelig af Manessier sidst i det 12te årh. —

[2]) Wolfram af Eschenbach, en ridder uden større godser, hörte til den kreds af digtere, der i slutningen af det 12te og den förste halve snes år af det 13de årh. samledes ved landgreve Hermann af Thüringens prægtige hof. Om hans liv ved man kun meget lidt. „Parcival“ skrev han c. 1204 på Wartburg. Hans dödsår er ubekendt. Af sine landsmænd regnes han for en af sin tids største digtere. — Man vil kende hans skikkelse fra Wagners „Tannhäuser“.

voxer op til en kraftig yngling; da hører han en dag på en ensom skrænt hovslag langs en smal skovsti. — Det var tre, fra top til tå strålende riddere på stolte gangere, som nu rider hen imod ynglingen, og på én gang åbnes den vide, fremmede verden i al sin herlighed for den i skovens ensomhed opvoxede ynglings bevidsthed. „Han troede, hver af disse riddere var gud.“ — Nu kan intet holde ham tilbage mere, han må ud, — ud fra det grønne, stille halvmørke, bort fra den trofaste moders ømme favn, — ud i ridderlivets strålende verden, til et jublende ridt gennem alle lande, til bragende kamp og berømmelig sejr — til kong Arturs hof, ridderskabets blomst.

Og moderen, der ikke kan besejre sønnens vandrelyst, giver ham en klædning på til rejsen — dog ikke en ridders, men en dåres dragt, syet af sækketøj og kalveskind. Og således drager han da ud, endnu fordybet i sig selv, uerfaren, bærende i sig den stille kærlighed til hjemmet og den vage, mægtige trang mod det fjærne og fremmede som én udelt følelse, — og verden ser i ham en dåre. — Og dette dæmrende bliver ved at være udbredt over hele Parcivals liv, — dette dæmrende, der findes i ethvert ungdommeligt sind, der er opfyldt af uskyld og af virkelyst, af kærlighed til hjemmets arne og higen mod det fremmede på samme tid.

Ved afskeden fra sønnen brister den trofaste moders hjærte: hun kysser ham og løber efter ham, — men, da han forsvinder fra hendes blik, synker hun sammen, og hendes øjne lukker sig i døden. Parcival når til kong Arturs hof, der den gang holdtes i Nantes, og ved sin ankomst vækker han almindelig opsigt; men også hans tapperhed sætter ridderne i forundring. Endnu er han uøvet i våbenfærd, men G u r n e m a n z, en gammel kæmpe, tager sig af ham og oplærer ham i stridens idrætter,

Nu udfører han sin første bedrift. Dronningen K o n d u i r a m u r er omgivet af hovmodige bejlere og indesluttet på sin borg; Parcival befrir hende, og hun bliver hans brud. Dog dvæler han ikke længe hos hende; vandrelyst og hjemve vågner på ny i ham, og han drager ud for at se til sin moder, hvis død han ikke har erfaret.

På denne færd kommer Parcival efter et hastigt ridt om aftenen til en sø, hvor han spørger nogle fiskere efter nattely. En af dem, rigt klædt, men mørk i hu, henviser ham til en nærliggende borg, den eneste, han vidt og bredt vil kunne finde.

Parcival kommer til borgens port og lukkes ind, da han er sendt af den sørgmodige fiskermand. Da han er trådt ind, åbner der sig for ham en blændende pragt og en herlighed, hvis lige han aldrig tilforn havde set: i en stor sal med hundrede lysekroner sidder der på hundrede kostelige lejer fire hundrede riddere; aloëtræ brænder på tre marmorarnesteder i klare, duftende flammer. En stålblank dør går op, og fire fyrstinder, klædte i mørk skarlagen, træder ind med gyldne stager; dem følger otte ædeljomfruer i grønt fløjl; sex andre i strålende silkedragter bære sølvfade, og endnu sex følge den allerskønneste, dronningen, ind i Salen. Hun bærer en skål af en vidunderlig funklende sten, som hun sætter ned foran kongen, hvorpå hun trækker sig tilbage til sine ædeljomfruers skare. Men midt i al denne herlighed ruger den dybe lidelse: hyllet i pelsværk sidder kongen på sit leje, sørgmodig og syg af svære sår, og da en bloddryppende lanse af en page bæres gennem salen, rejser der sig et almindeligt smerteskrig. Parcival sidder ved siden af kongen og ser gennem den åbne dør en olding med snehvidt hår ligge i sideværelset; han er kommen ind i Grals borg, men han spørger ikke, han ved ikke, at han dvæler på det sted, hvor den højeste frelse og den dybeste smerte, som han alene kan afvende, bor; han ser ikke og spørger ikke, ellers vilde han vide, at Gral står foran ham; at den hvidhårede olding i sidekammeret er hans egen oldefader, den gamle Gralkonge Titurel; at den syge konge er hans Onkel, Amfortas, og den jomfruelige dronning er hans moders søster; han spørger ikke, skønt kongen taler om sit sår. I kostelig Pragt fuldendes aftensmåltidet, i lige så kostelig pragt redes der Parcival et leje. Men næste morgen finder han klæder og sværd liggende foran sin seng, hans hest står opsadlet, og dyb stilhed, som om alt var uddød, hersker i den vidunderlige borgs store sale og gårde. Parcival rider da sin vej, og, da han er udenfor porten, håner en page ham oppe fra borgen, fordi han som en tåbe ikke har spurgt. Umiddelbart derefter finder han en jomfru, som under klagende råb holder sin elskedes lig i sine arme, og som han allerede engang er stødt på under sin omstrejfen; det er ligeledes en ubekendt slægtning af ham, nemlig hans plejesøster Sigune; af hende erfarer han nøjere, hvor svar hans brøde er, at han ikke har spurgt efter den frelse, der var ham så nær, og som raktes imod ham, uden at han vidste det;

og til sidst forbander hun ham, fordi han ikke har dulmet Amfortas's smerte.

I dybe tanker rider Parcival derfra, og stadig synker han mere sammen i sig selv; de fra Arturs hof udsendte riddere kan længe ikke vække ham af hans drømmerier; endelig lykkes det Gawein, og Parcival drager da til Artur, hvor han skal optages mellem de tolv ypperste mænd om det runde bord, men da møder han en ny forbandelse, udstedt af Grals budbringerske, troldkvinden Kundrie, og da virker det i ham, så han opgiver det verdslige ridderskab ved hoffet, vier sig til Gral, men uden kraft eller tillid, og han rider bort, tvivlende, uden tro på gud.

Mere end 4 år flakker han om, fjærnt fra gud og fra sit hjem, bitter i sind, trodsig og viljeveg; det er tvivlens tid, og i denne tid taber digtet ham ganske af syne og giver en fyldig fremstilling af det verdslige riddervæsen; dets helt er nu for en tid ikke Parcival, men Gawein, der efter mange bedrifter som verdslig ridder ligesom Parcival drager ud for at søge Gral.

Efter 4 års forløb finder vi igen Parcival; vi ser, hvorledes han på en langfredag, hvis hellighed han krænker ved at bære våben, — ti i lang tid har han ikke spurgt efter gud eller agtet på, hvad der hører ham til — af en gråkappet ridder for første gang igen får et fingerpeg om sit livs højere mål, for første gang igen bliver mindet om guds troskab. Han føres af denne ridder til en eneboer, i hvem han genkender sin onkel Trevrizent. Denne lærer ham, at hovmod og tvivl ingensinde kan vinde Gral; han har selv, skønt stammende fra Grals kongeæt, opgivet sin værdighed som gralsridder, da han følte sit hjærte urent. Hans broder Amfortas, kongen i Grals borg, havde en gang brugt ordet „Amur“ som feltråb, og på grund af, at dette ord var navnet på den sanselige kærlighed, havde han måttet bukke under i kampen, var bleven såret med et giftigt spyd (det, der var båret gennem salen i Grals borg) og henslæbte nu kvalfuld og syg resten af sit liv, som han dog ikke kunde eller måtte gøre ende på; snarere øste han daglig ny kraft til at leve og lide ved at betragte Gral, indtil en gang — som man vidste af Grals indskrift, — en ridder vilde komme og spørge efter kongens lidelser og efter Gral, og ved disse spørgsmål tilkendegive sig som den, hvem Amfortas kunde overgive kongedømmet i Grals borg. Og det var da netop ham, Parcival, der havde fortalt sin onkel sin herkomst og sin livshistorie. —

Atter træder det verdslige ridderskab os imøde i Gaweins bedrifter; han skal nemlig løse slottet châteaa merveil af en trolddom, som den vidt berømte troldmand Klingsor har lagt over dets beboere; denne verdslige kamp drager nu Parcival forbi; han ved, hvilken berømmelse her er at vinde, han ser slottet og de troldbundne og de riddere, der kommer for at befri dem, — men ligegyldig og uden at kaste så meget som et blik på den lokkende kampplads, drager han sin nye vej, mørk i sind og besjælet af én eneste tanke, og næppe kan heltene foran châteaa merveil forstå det, da de hører, at Parcival er draget der forbi. Senere går han imod den verdslige ridder Gawein, der ligeledes søger Gral og er hans stalbroder fra kong Arturs hof, og han besejrer ham; ti verdslige riddere kan ikke vinde Gral, og selv den kraftigste stræben må, såfremt den kun er af denne verden, bukke under for den, der kommer i herrens navn. Men på den anden side må den, der vil overtage røgt og pleje af guddommelige ting, være uden dadel i sit verdensliv. Derfor bliver Parcival også efter denne kamp med Gawein og en anden, som han består for Gawein, optagen ved det runde bord. Dog dvæler han ikke længe her, da han endnu ikke har fundet, hvad han søgte, og endnu ikke har opfyldt, hvad der var hans pligt. Han drager videre og må bestå endnu en kamp med høvdingen for en hedningeskare, som han opdager er hans halvbroder Feirefiz; da også denne strid er overstået, er endelig hans ydre renselse fuldkommet, som hans indre allerede længe havde været det; af den samme Gralbudbringerske, der en gang udstødte sine forbandelser mod ham, forkyndes det ham, at han er den, der er bestemt til konge i Grals borg, og han drager da ind i templet, befrier ved at spørge efter sin onkels lidelser denne for smerterne, tager Grals kongemagt i besiddelse og finder atter sin hustru, til hvem han under sin omflakken nu og da har følt sig draget af blide minder og fagre drømme, men hans higen var hver gang død, før hans beslutning var født. — Hun bringer ham begge hans sønner, af hvilke han lader den yngste Kardeis krone til konge over sine verdslige riger, medens den ældste Lohengrin efter faderens død skal være konge i Grals borg. Fra nu af er det enhver af dette hellige broderskabs medlemmer pålagt, når han sendes ud fra Gral, aldrig at tillade, at man spørger om hans herkomst. Selve Lohengrin, der er bestemt til at være hertuginde Elsa af Brabants ægteherre og føres til hende

af en svane, må forbyde sin unge brud dette spørgsmål; da hun dog spørger ham ud om hans herkomst, forlader han hende for bestandig; svanen henter ham atter tilbage til Gral, — og hermed slutter digtet. —

— — — Vi vil nu gå over til at se, hvorledes Wagner har benyttet dette digt til sit „Bühnenweihfestspiel": „Parsifal", der opførtes første gang på Wagnerteatret i Bayreuth sommeren 1882. Hvad har Wagner valgt af dette overvældende stof? Han har valgt alt det, der står i forhold til Gral. Hele den side af digtet, der hidrører fra Artursagnenes kreds, har han ladet ligge, og han har derfor skabt et overvejende religiøst drama. I en lille fortrinlig afhandling: „La religion dans la musique" har Camille Bellaigue skrevet: „Wagnerteatret er en kirke, og, når der før forestillingens begyndelse blæses i trompeter fra en balkon, er det, som om en ny kunsts præster kalder de troende til bøn; man venter næsten klokkerne. „Parsifal" høres som en gudstjeneste"[1]). Det kunde nu synes at være vel meget sagt, men nærmere beskrivelse vil måske vise, at Bellaigue har ret. — Først et par ord om teatret selv. Det er en stor, uskøn bygning af udseende omtrent som et hømagasin; det ligger et godt stykke udenfor byen oppe på en bakke. Man træder udefra gennem store porte lige ind på tilskuerpladsen, et umådeligt gulv, der hæver sig stærkt amfiteatralsk. Etager findes ikke, kun en række loger bagest i salen. — Foran det imponerende proscenium, som dækkes af et grå-gult tæppe, der ikke går op, men drages til siderne i to dele, ligger det overbyggede orkester, usynligt for tilskuerne, så man er fritaget for de irriterende lys fra nodepultene. Alt er tarveligt, ingen luxus; man vil forstå, at, når tæppet er draget fra, ledes øjet ganske naturlig hen på scenen. —

Men til selve „Parsifal"! Det er vanskeligt at give en ide om dette værk, hvor alt virker sammen for at frembringe det storslåede hele: digtning, musik, spil, dekorationer og maskineri. Jeg vil dog bestræbe mig derfor, men jeg gør regning på mine læseres indbildningskraft[2]).

---

[1]) „Revue des deux mondes". LVII année. Troisième partie p. 395, 427.

[2]) En yngre dansk komponist, der var i Bayreuth en uges tid, før jeg kom der, har i et rejsebrev til „Musikbladet"s nummer for 15. aug. 1886 gjort et forsøg på at give en fremstilling af forskellige biomstændigheder ved „Parsifal" og dets opførelse; musiken har han slet ikke fået tid til at tale om.

Først forspillet: i mystisk as-dur synger strygeinstrumenterne og træblæserne et af de simpleste og mest ophøjede motiver — „den hellige nadvers“ — ud, så skært og rent, at man næppe tør trække vejret; derefter stille brusende harpeggier, i hvilke motivet dukker op igen; så det samme motiv i c-mol; atter de sært betagende, åndige harpegreb, men fyldigere, i stærkere modulationer, dog stadig dæmpet i det svageste pianissimo. Da lyder fra trompeter „gralsmotivet“ med den karakteristiske sextopgang, det fortsættes af fløjter og klarinetter, henåndet med en uendelig mild klang; og på ny toner under stadigt crescendo „trosmotivet“ fra basuner og trompeter, stort og simpelt som de fleste melodiske steder i „Parcifal“. Fra nu af krydser motiverne stadig hinanden, i vexlende klange, i dristigere overgange, voxende til et stort tonehav, der atter lægger sig til hvile på et mystisk tremolo dybt nede. Det hele måske lidt monotont stillestående, men mægtig betagende.

Scenen åbnes, og vi ser ind i en prægtig skov. Den gamle Gurnemanz og nogle ynglinge holder morgenbøn under fjærn musik fra Grals borg. Da kommer Kundry jagende, — gralsbudet, der har bragt en balsam til Amfortas; et ubændigt, forviltret motiv (kromatisk i modbevægelse) ledsager dette gådefulde, forpinte væsens komme og alle hendes repliker. En skare riddere bærer den syge konge ind for at bringe ham til bad; en uendelig smerte ligger i musiken på dette sted, hvor kontrabasser og kontrafagotter fører den klagende melodi, der til tider minder om Gounods hele inderlighed. Da skaren har fjærnet sig, sætter Gurnemanz ridderne ind i hele dramaets forhistorie, som min læser vil kende af det foran omtalte. En exposition i et musikdrama er altid en meget vanskelig ting, og Wagner har da heller ikke formået at afvinde denne scene interesse. Ved slutningen af sin fortælling udtaler Gurnemanz de ord, der profeterer dens komme, der kan stille kongens smerter og arve hans magt; forjættelsen: „Durch Mitleid wissend der reine Thor, harre sein', den ich erkor!“ lyder i et ejendommeligt motiv (med stadig gentaget kvintspring nedad og sextspring opad). I det samme opstår der larm, Parsifal føres ind, trues og skjældes som en forbryder: han har nedlagt en vild svane på Grals fredlyste grund. Da de spørger ham om hans herkomst, hjemstavn og alt sligt, svarer han med en stigning, der falder så naturlig, som var det tale, stadig: „Das weiss ich nicht!“ — Heinrich Vogls næsten

barnlig lyse tenor og den umiddelbare naivitet, han lagde i sit spil i hele denne første akt, var af stor virkning. — Parsifal fortæller da i et motiv, der er kækt og frejdig ubevidst som han selv, hele sit barndomsliv. Da går det op for Gurnemanz, at han må være den udkaarne, og han tager ham med til borgen. De begiver sig på vejen, og man må her beundre det kolossale apparat, der er sat i scene for at forhøje illusionen: ganske langsomt går de to, med armene om hinandens liv, hen mod venstre side, medens den hele dekoration bevæger sig i modsat retning; vi ser dem forsvinde i skovtykningen, komme til syne endnu en gang i en klippeegn, hvor deres skikkelser ser så naturtro små ud i forhold til de vældige fjældmasser; lidt efter lidt antager det hele form af grotter, og under dybtstemte klokkers højtidelige kimen i de brusende orkesterklange skimter vi den store hal i Grals borg, som nu Gurnemanz og Parsifal — i samme stilling som før — betræder fra siden. Fra basuner bag scenen høres den samme psalmodi, hvormed forspillet begyndte, og et mægtigt motiv — „gralsriddernes marsch“, — der under hele sceneforvandlingen har arbejdet sig frem gennem de mangfoldige harmonier og temaer, lyder nu i sin fulde klarhed, ledsaget af klokkeklangen fra hallens kuppel. Dørene i baggrunden åbner sig, og to optog af riddere — i hvide kapper, på skulderen smykkede med en due — træder ind til den pompøse marschs toner, stiller sig op ved lange borde på scenens sider og istemmer en prægtig koral: „Zum letzten Liebesmahle“, hvorefter et usynligt kor af børn øverst fra kuplen synger „trosmotivet“: „Der Glaube lebt; die Taube schwebt“ [1]). Da bæres Amfortas ind og bringes til sæde på et leje i salens midte; skrinet, der indeslutter Gral, stilles foran ham. Titurels dybe røst lyder som fra en grav og byder kongen at afdække den hellige skål. — Dyb stilhed. — To gange endnu høres de manende ord, — men den dybeste tavshed hersker. Da bryder Amfortas ud i en gribende klagesang: han gyser tilbage for de smerter, der vil brænde i hans sår ved det vidunder, der kvæger de andre — synet af Gral og kærligheds-

[1]) Enhver, der måtte ønske at stifte bekendtskab med enkelte motiver, men fremfor alt med hele den grundtone, der går igennem „Parsifal“, vil jeg henvise til Liszt's: „Feierlicher Marsch zum heiligen Gral“ (Schott's forlag), der også indeholder „Gralsmotivet“ og „forjættelsesmotivet“ og ved sine ringe krav til færdighed og sin prisbillighed er skikket til stor udbredelse.

måltidet. Men på Titurels gentagne opfordring giver han efter, løfter skålen i sin hånd, tusmørke breder sig over hallen og „nadvermotivet“ lyder fra kuplen: „Nehmet hin mein Blut um unsrer Liebe Willen!“ som båret af vældige vinger. Det er børn, der synger, „som om kun deres stemmer var rene nok til slige bønner“, siger Bellaigue. Efter hvert vers forstummer sangen, og i orkestret høres som et ekko. I denne sal, hvis hvælvinger ligger i et mystisk halvmørke, og som alene oplyses af det røde skær fra den blodfyldte kalk, er de rene og simple harmonier, der strømmer ned over denne bedende skare og den lidende konge, over dette billede af ubevægelig extase, af en gribende virkning. Mørket viger, og nadveren nydes under vexelsange mellem ridderne, der efter endt måltid rækker hinanden broderhånd og under klokkeklang og marschens tunge rytmer forlader hallen, følgende kongen og de tjenende ynglinge. — Her burde akten uden tvivl have endt; et så storslået indtryk måtte ikke forstyrres; men Wagner lader Gurnemanz, (der som gralsridder har deltaget i andagten) — efter at alle de andre har forladt salen, — i temmelig upoetiske udtryk bebrejde Parsifal, at han under alt det foregående har stået målløs og tilsyneladende ligegyldig overfor det, han har set; og akten slutter da med, at han støder ham ud gennem en sidedør. Allerede det umiddelbare indtryk ved forestillingen sagde mig, at dette var et misgreb af Wagner; det var, som noget blev revet itu for mig. Men Wagner er også inkonsekvent på dette punkt; ti vel skal den udkårne bringes til viden, fordi han føler medlidenhed („durch Mitleid wissend“), men dette moment, der hos Wolfram udtrykkes ved, at han skal spørge, er her efterhånden aldeles trængt i baggrunden, og til syvende og sidst spiller det slet ingen rolle. —

Men hvorpå beror da Amfortas's helbredelse? — På tilbageerobringen af hin hellige lanse, som i det øjeblik, da Amfortas syndede i en forførerisk kvindes favn, faldt i hænderne på hans fjende, troldmanden Klingsor, der med den gav ham det sår, der ikke vil læges. — Denne tilbageerobring sker i anden akt. I en lang scene byder Klingsor Kundry at forføre Parsifal, der just nærmer sig, som hun har forført så mangen ridder, der søgte til Gral. Hun vægrer sig først, men må dog til sidst bukke under for hans magiske indflydelse. Man spørger sig selv: hvorledes kommer Kundry her — i troldmandens magt? Det er en gåde! Hele dette afsnit efterlader intet varigt indtryk til trods for en

uhyggelig illustrerende musik, der hvisler og syder, og en fortræffelig dekoration (et tårn i Klingsors trylleslot). — Efter denne vel melodramatiske scene hæver sig for vore øjne Klingsors trylle-have, i hvis baggrund man ser slottet, og en skare unge piger („Zaubermädchen“ eller „Blumenmädchen“) styrter ind og opfordrer Parsifal, der står øverst på muren, til at komme ned for at lege med dem. Det er en af de mest henrivende scener, man kan tænke sig; i dette kvindekor (bestående af 30 operasangerinder!) snakker de enkelte stemmer i munden på hverandre blot for at få ham ned, og de lette skikkelser klamrer sig til ham, da han har fulgt deres opfordring, og de formelig river og slider i ham, fordi hver vil have ham for sig alene. En yndefuld, af skælmeri sprudlende musik ledsager disse vexelsange; perlen i det hele er dog et lille valsagtigt kor i as-dur: „Komm', komm', holder Knabe“, vistnok enestående i sin slags i Wagners produktion. Men Parsifal afviser dem, og fortørnede forlader de ham; spottende råber de efter ham det eneste ord, de har for „den rene“: „du dåre!“ —[1]) I det samme hører Parsifal sit navn nævne: en busk åbner sig, og på blomsterstrøet leje hviler Kundry, forvandlet til den dejligste kvinde. — Fru Maternas blændende skikkelse tog sig prægtig ud, som hun lå der vellystig udstrakt i orientalsk klædebon. Kundry taler til Parsifal om hans moder; særlig smuk er begyndelsen: „Ich sah das Kind an seiner Mutter Brust“. Hun skildrer videre, hvor Herzeleide elskede ham, og hvorledes han voldte hendes død ved at drage bort fra hende. Parsifal fortvivler, da han hører dette, og udbryder i veklager over tabet af sin kærlige moder. — Men Kundry benytter sig af hans smerte og byder ham „als Muttersegens letzten Gruss der Liebe ersten Kuss“; hun trykker sine elskovshede læber på hans kyske mund, og han synker i hendes favn, mens Kundrys „Liebesmotiv“, der hæver og sænker sig over nogen ejendommelige harmonier, hviskes frem af celloer og bratscher, dirrende af sanseattrå. Men pludselig farer Parsifal op og råber i vånde Amfortas's navn, som følte han selv den ulykkelige kogles smerter i brystet. — Hvorfor mindes han da i dette øjeblik med ét Amfortas og hans kvaler? Det kan ikke være, fordi det går op for ham, at

[1]) Disse scener mellem de unge piger og Parsifal regner Eduard Hanslick for det bedste i hele dramaet og for noget af det ypperste, Wagner nogensinde har skrevet; jfr. slutningen af hans bog: „Aus dem Opernleben der Gegenwart“. 1884.

det var et sådant kys af en sådan kvindes læber, der bragte ulykke over kongen og hele det hellige broderskab; ti han ved jo — i dramaet — intet derom. — Atter en gåde! — Og nu forbander han Kundry, grebet som han er af den vågnende medlidenhed, men hun trygler ham om nåde: den forbandelse hviler over hende, at hun stadig må le og spotte, aldrig kan græde, ti hun hånede i sin tid den korsfæstede. At frelses af Parsifal er alt, hvad hun beder om; men, da han spørger om vej til Amfortas, og hun i glødende elskov svarer: „Nur eine Stunde mein, — nur eine Stunde dein —; und des Weges sollst du geleitet sein!", undflyr han hendes favntag, og hun kalder da hjælp til for at holde ham tilbage. Klingsor viser sig på muren med lansen i hånd; han slynger den mod Parsifal, men den standser i luften over hovedet på ham uden at røre ham. Da griber Parsifal det hellige våben, vier Klingsors trolddom til undergang, og som ved et jordskjælv forsvinder slottet i jorden, og tryllehaven synker sammen og visner hen. Parsifal stiger op på ruinerne af et tårn og skuer sejrrig ud over den øde ørk; — og hermed slutter akten. — Man spørger uvilkårlig sig selv, hvorfor Parsifal ikke får lov til at kæmpe sig den hellige lanse til; skal det være en bedrift, at han griber den, når den ved et mirakel står stille i luften lige over hans hoved?

Efter et rolig malende forspil åbnes scenen for tredje akt og viser os en henrivende udsigt: fra udkanten af den store skov på Grals enemærker ser man mellem de spredte træer ud over smilende enge, der strækker sig i det uendelige mod baggrundens horisont, blomsterbrogede og belyste af den tidlige morgens sol. En kilde vælder frem i skovbrynet, og nær ved den har Gurnemanz rejst sin uanselige eneboerhytte. Det er langfredag. — Kundry går som en tjenende søster, stille og fåmælt, nu er den frelse fra den tyngende forbandelse, som hun længtes imod, endelig kommen, og man gribes af denne sjælefred midt i den morgenfriske natur. — Da ser Gurnemanz en fremmed komme: han træder ud fra skoven i sort rustning, med lukket hjælm og et spyd sænket i hånden. Med bøjet hoved, som i drømme, går han langsomt fremad og sætter sig ved kilden. Gurnemanz spørger ham, om han skal vise ham vej; — om han da ikke ved, hvad det er for en helligdag, og at man på den ikke må bære våben? — Den fremmede svarer ikke, men ryster hver gang på hovedet. — Da rejser han sig, støder spydet i jorden, lægger

sine våben fra sig, tager hjælmen af, og vi ser Parsifals blege ansigt, som han knælende vender op mod lansens spids. Da han er stået op fra sin bøn, genkender han Gurnemanz, rækker ham hånden og fortæller ham om den kamp og strid, han har mødt til dette øjeblik. En saadan træthed efter de overstandne trængsler hviler over hans hele skikkelse, over hans tale og den musik, der ledsager den, at man tror på, at her har været lidt. Da Gurnemanz erfarer, at den hellige lanse er kommen tilbage, bryder han ud i tak og pris, og han beretter nu Parsifal, hvor glædeløst livet sniger sig hen i Grals borg, siden nadveren ikke mere nydes, og brødrene ikke længere kvæges ved synet af den hellige skål; nu er også Titurel død. — Ved at høre alt dette overvældes Parsifal af anger over at have forårsaget denne elende ved sin dårskab, og, en afmagt nær, leder de ham blidt hen til kilden, hvor de tager rustningen af ham. Fra nu af er Parsifal en Kristus: klædt i en hvid, folderig kittel med det rødblonde lange hår og skæg om det fine, milde ansigt, over hvilket livets alvor har bredet den dybeste alvor. — De salver hans af vandringen forpinte fødder og gyder olie i hans lokker. — Kundry er her blevet til Marie Magdalene; hun løser sit hår, og, liggende på knæ foran Parsifal tørrer hun i det hans fødder, som hun en gang krystede i elskovsbrynde. Og, — uden at hun mærker det, — øser han vand af kilden og døber hende dermed. Hun sænker sit hoved og græder ud for hans fod, mens „trosmotivet“ lyder sagte. Da vender Parsifal sig i stille beundring mod de frodige enge, og i milde toner fryder han sig over naturens skønhed. Kundry hæver hovedet mod ham og ser med tårer i øjnene bedende op på Parcifal; og med de ord: „Auch deine Thräne wird zum Segensthaue: du weinest, — sieh! es lacht die Aue!“ kysser han hende blidt på panden. — I det fjærne høres klokkekimen, stærkere og stærkere, der kalder til Titurels ligfærd på Grals borg. Parsifal iføres den hvide kappe med duen, og alle tre begiver sig på vejen med den hellige lanse, der atter skal bringe det modløse ridderskab Grals nådegaver. —

Som man ser, er Kundryfiguren aldeles uforståelig: i første akt er hun gralsbudet, i anden den forføreriske kvinde, i tredje den bodfærdige Magdalene; og for tilskueren står disse 3 skikkelser hver for sig uden noget indbyrdes forhold; det er kun nævnet, de har fælles. Sammensmeltningen af flere gamle riddere i Gurnemanz's person er bedre lykkedes Wagner; selve

Parsifal endelig voxer efterhånden fra det uerfarne naturbarn, der skyder svaner for sin fornøjelse, til frelseren, til Kristus selv. Men hvorfor har Wagner ikke gjort skridtet helt ud og givet os en dramatisk fremstilling af Kristi liv, da han jo dog selv allerede i 1848 udkastede planen til et drama: „Jesus af „Nazareth", og Fr. Hebbel i sin tid omgikkes med tanken om et „Kristusdrama"? — Hanslick, der har rejst dette spørgsmål, kan fremdeles ikke forstå, hvorfor Wagner har valgt Parsifal til sin helt; han siger: hvorfor interesserer hans liv os? — Det er jo så opfyldt af vidundere og mysticisme, at det egentlig slet ikke er Parsifal, men Gral, der er hovedpersonen. — Det er sandt; kogleridt og miraklerne har intet værd for os; men Parsifal interesserer os som mennesket, der efter kamp når til fred; — dog — fejlen er rigtignok den, at vi ikke ser denne kamp, men kun dens virkninger. Hanslick bebrejder i sammenhæng hermed Wagner, at han søger nye baner for den tyske kunst i den gamle, glemte legende om Gral, der ikke spiller den mindste rolle i vore dages åndsliv; ganske sandt! — Gral vil ikke indlede nogen ny æra i kunsten, men fremskridtet beror på, at Wagner i sit sidste værk har skabt stemningsbilleder af den største virkning hvert for sig; ti egentlig er „Parsifal" ikke andet end en række billeder: nadvermåltidet; Parsifal, der modtager det første elskovshede kys af Kundry; Parsifal, der salves og tos, og atter — som vi snart skal se — andagten i Grals borg. Al udvikling mangler, og i det hele taget lider „Parsifal" som selvstændigt drama — som hvilket Wagner vilde have denne og sine andre texter betragtet — af store brøst, blandt hvilke jeg i de foregående spredte bemærkninger har påpeget de vigtigste; men ét må man indrømme: som poetisk grundlag for et musikdrama i stor stil står „Parsifal" øverst blandt de wagnerske og vistnok højere end noget andet. —

Tilbage står slutningen. Vi er atter i Grals borg; i den samme sal, vi så i første akt, skal sørgefesten holdes for den hedengangne Titurel. To tog af riddere træder ind, det ene bærer ligbåren, det andet Amfortas på sygesengen. — Ligesom musiken i den foregående scene var roligere og gennemgående mere ædel end i de to første akter, hvor Wagner i orkesterakkompagnementet ofte henfalder til de rastløse, som oftest forbløffende modulationer, der er ham egne, således udmærker også denne sidste afdeling sig ved stor simpelhed og naturlighed i

melodi og harmoni. Af stor virkning er den mørke, alvorlige vexelsang mellem de to skarer af brødre og Amfortas's klageråb over faderen, hvori det samme motiv kommer frem, som vi kender fra første akt. Træt af at lide, opfordrer han ridderne til at befri ham fra det liv, han ikke selv tør gøre ende på; men de forlanger han skal forrette ceremonien for at give Titurel den sidste ære; han blotter sit sår og beder dem støde til. Da viser Parsifal sig i riddernes skare, stikker med lansen i såret; da er frelsen fuldbyrdet, og Parsifal løfter Gral og lyser velsignelsen over det hellige broderskab. — Det øjeblik, da Parsifal træder ind med lansen i hånden, iført en skarlagenskappe over den hvide kjortel, glemmer man aldrig. På ny dirrer luften af de guddommelige harmonier, hele templet toner til frelserens pris, harperne klinger, og i brusende akkorder bærer orkestret sangen opad, den breder endnu en gang sine mægtige vinger og stiger mod himlen, — da lægger sig lidt efter lidt dette sus af stemmer, litanierne dør hen over denne troende menighed, der næppe hørlig, som bad den stille hen for sig, synger: „Höchsten Heiles Wunder! Erlösung dem Erlöser!“. Da forstummer hver menneskerøst, og i harpernes lyse, strålende klang forsvinder dette billede for vore øjne. —

Gustav Hetsch.

Adam Mickiewicz fra 1798 til 1830.

Et Stykke polsk Literaturhistorie.

I nærværende Forsøg har jeg bestræbt mig for igjennem Omtale af nogle faa, men betydningsfulde Skrifter af Adam Mickiewicz at give en Fremstilling af denne i Danmark kun lidet kendte Digters Virksomhed indtil omtrent Aar 1830. Det er et Stykke polsk Aandsliv, som paa Grund af sit Særpræg maaske turde gøre Krav paa Interesse. Jeg har helt igennem, hvad Fakta angaar, støttet mig paa polske og tildels russiske Kilder, hvorimod Opfattelse og Fremstilling paa mange Punkter er min egen. I Skildringen af Mickiewicz' Ophold i Rusland har jeg forbigaaet hans Forhold til Alexander Puszkin, da det ikke har været mig muligt at faa fat paa den temmelig betydelige russiske Tidsskriftliteratur, som behandler dette Emne, og andenhaands Fremstillingerne er indbyrdes meget modsigende.

I. Romantikens Frembrud.

I Aaret 1822 udkom der i Wilna i Litauen et lille, uanseligt Bind Digte. Forfatteren var Adam Mickiewicz.

Hermed indvarsledes en hel ny Literatur i Polen. Det var Begyndelsen til det Aandsliv, som i en Række Mesterværker lige indtil vore Dage, skarpere end den politiske Historie evner det, har aftegnet først det polske Folks taalmodige Holden ud under Undertrykkelsen, saa dets fortvivlede Kamp for Friheden og endelig det store Martyrium. Det er en Literatur, som, opstaaet under stærke sociale og politiske Brydninger, præget af Fædrelandskjærlighed og Frihedsbegejstring, har fremkaldt store, ved deres Særegenhed enestaaende Mænd, og som nutildags bunder i en ubrødelig Tro paa Nationens Bestaaen.

„Polen kan ikke gaa tilgrunde", denne inderlige Overbevisning har Polakkerne faaet efter en snart 100-aarig Underkuelse, og det er denne Overbevisning, som har foranlediget dem til uafladelig at kæmpe for deres Frihed. De har i Løbet af denne Kamp maalt deres Kræfter og ere komne til Bevidsthed om deres Nationalitets Styrke. Europa er rigtignok overbevist om, at Polakkerne ere et Folk, hvis Dage ere talte. Det har indesluttet den uhyre Kæmpekrop i en Sarkofag, som det har pyntet op med Minderne om Wiens Undsættelse og Stormen paa Praga, og siger nu: „Lad os være enige om, at Polen ikke længer existerer." Men denne Betragtningsmaade beror paa Ukendskab

til den Udvikling, som Polen har gennemgaaet siden 1795. Man beundrer Heltene fra Praga og Ostrolenka, men Polens aandelige Heroer kan man ikke beundre, for man kjender dem ikke engang. Og dog er det dem, der udgjør den Literatur, som højere end alt andet raaber paa Polakkernes Mulighed for at kunne bestaa og Ret til at ville bestaa.

Adam Bernhard Mickiewicz blev født den 24. December 1798 i Zaosie, en Landsby i Omegnen af Nowogrudek, Litauens gamle Hovedstad. Han tilhørte en af Landets ældste fyrstelige Slægter, der imidlertid som saa mange andre i Tidens Løb havde mistet sin Formue og dermed ogsaa sin Indflydelse og Stilling som Magnatfamilie. Mickiewicz' Fader var Advokat, en af de faa Stillinger, som en Szlachcic *) (Adelsmand), naar han da ikke var Godsejer, efter den da gjældende Skik kunde beklæde uden at skade sit Rygte. Han havde en talrig Børneflok og skal trods den blandt Datidens Polakker grasserende Processyge ikke have haft saa ganske let ved at ernære den. Vi vide kun meget lidt om Adams Barndom, og der er aldeles ikke overleveret os nogel, der kunde tyde hen paa hans store Digterbegavelse. 8 Aar gammel blev han sat i Skole hos Dominikanermunkene i Nowogrudek, hvor han viste sig som en flink og opvakt Dreng, uden dog at lægge mere end almindelige Evner for Dagen. Engang skal han nær have tilsat Livet ved at falde ud af et Vindue. Moderen bar det næsten døende Barn hen til Billedet af den hellige Jomfru i Ostrabrama i Wilna, der var berømt for sin undergjørende Kraft, og her skal den lille Adam saa være bleven helbredet ved et Mirakel. Dette i Forening med hans strænge katolske Opdragelse bidrog senere til at give hans Livsførelse det dybe religiøse Præg, som paa en enkelt meget kort Ungdomsperiode nær, stadig har karakteriseret den. Forøvrigt kunde der i den lille litauiske By, afsides beliggende og næsten helt udestængt fra de store Aandsstrømninger i Europa, ikke godt være Tale om talrige Indtryk. Den Paavirkning, som han fik, var, om end énsidig, saa dog dyb og inderlig og meget skikket til at uddanne Følelseslivet hos ham. Der var hans Fødeegns Natur med de dybe, frugtbare Floddale og

*) Udt. Schlaziz.

de tætte Skove, mørke og melankolske med de mastehøje Fyrrer og Graner. Ikke for Ingenting siger man, at „Litaueren er tavs som sin Skov“. Saa var der Folkeviserne, i lige Grad mollagtig nedstemte som følelsesfulde, disse Viser, der med deres Toner fylder hele Landet med Sang og Klang. Og efterhaanden som Drengen blev ældre kom der hertil endnu et andet Indtryk, det samme som enhver Polak absolut maa modtage og blive paavirket af: Indtrykket af Fædrelandet Fald.

Litauen var ligesom det øvrige Polen endnu langtfra kommen til Ro efter den voldsomme Rystelse, som Tabet af Landets politiske Frihed havde medført. Man befandt sig i en Overgangstilstand. Man havde brudt med de gamle Principper uden endnu at kunne vænne sig til de ny. Atmosfæren var trykkende uhyggelig, og alt medens man spejdede efter Frelse, saa man, hvor hurtig Napoleon ude i Europa omstyrtede gamle Stater og oprettede nye. Dér sad nu den ene Del af Befolkningen hjemme i Litauen i stadig Forventning om, hvad der skulde komme, medens den anden Del, Kosciuszko's gamle Soldater, under det første Kejserdømmes Ørne udgjød deres Blod i Østrig og Spanien i det Haab engang at befri deres Fædreland. Med Aaret 1812 syntes denne Time virkelig at skulle komme. Stærk var Begejstringen, hvor de polske Tropper droge frem. De kom ogsaa til Nowogrudek. Nu hørte Mickiewicz de gamle Frihedssange, baade Mazurer og Krakovjakker, de polske Legioners uforglemmelige krigersk-frejdige Opsang „Endnu er Polen ikke tabt“, nu saa han for første Gang de gamle Helte, Dombrowski og Poniatowsky, nu saa han den polske Fane, den hvide Ørn i den røde Dug, vaje over de begejstrede Tropper. Det var hele den gamle berømmelige Fortid, som pludselig vendte tilbage. Det Indtryk, som alt dette udøvede paa den 13-aarige Dreng, var saa stærkt, at han bevarede det hele sit Liv igjennem, og endnu som Mand skrev han i sit Epos „Pan Tadeusz“:

„Hint Aar! Ja hvem i vort Land erindrer det ikke? Dig kalder endnu Folket Frugtbarhedens Aar og Soldaten Krigens; endnu ynde de gamle at passiare om Dig, endnu drømme Sangene om Dig. Længe iforvejen var dit Komme forkyndt ved et Jærtegn paa Himlen og ved et dumpt Rygte blandt Folk. Ved Foraarssolens Ankomst greb en mærkværdig Følelse, en længselsfuld og glædelig Forventning Litauernes Hjærter ligesom før Verdens Ende.“

„Et Slag! Hvor? spørger Ungdommen og griber til Vaaben. Kvinderne hæve bedende Hænderne mod Himlen. Alle ere visse paa Sejren og raabe badede i Taarer: „Gud er med Napoleon, Napoleon er med os!“ —

Efter faa Maaneders Forløb droge de sidste, adsprængte Rester af den store Armé atter gjennem Nowogrudek. Skuffelsen var frygtelig, men det var kun én af de mange i den uendelig lange Række. —

3 Aar efter finde vi Mickiewicz ved Universitetet i Wilno.

Det var en mærkværdig Slægt, som dengang udgjorde den studerende Ungdom i Litauen: Brave Fyre, kammeratlige og hjælpsomme, ægte i enhver Følelse og derfor oprigtige baade i Venskab som i Kjærlighed, begejstrede for Alt, hvad der var Stort og Skjønt, Mennesker, for hvem Ordet „Dyd“ endnu ikke havde faaet en ironisk Klang, entusiastiske Beundrere af Schiller og snart ogsaa af Byron og Goethe, Venner af et muntert Sold, sjældent satiriske og sarkastiske, men aldrig med denne intetsigende Grinen, som umuliggjør enhver alvorlig Drøftelse, inderlig religiøse uden at være kirkelig-underdanige eller fanatiske, Folk med glødende Kjærlighed til deres ulykkelige Fædreland og endelig i den Grad Idealister, at de i Tanken oversprang enhver Hindring, at Intet forekom dem umuligt.

Litauen var ved sin Indlemmelse i Rusland bleven smeddet ind i dette Lands uhyre Statsmaskineri. Det havde, om end kun nødtvungent, maattet gjøre alle denne Maskines Bevægelser med og derved saa at sige følt sig løsrevet fra det øvrige Europa. Men med Aaret 1812 kom der sammen med Napoleons Soldater en frisk europæisk Luftning ind over den uhyre Landstrækning mellem Oder og Oka og den kom fremfor alle andre Litauen til Gode. Her var der kun et svagt Parti, der forsvarede det forrige Aarhundredes Aand, og her var en Ungdom, som med jævne, uforfinede Naturers hele Uforbeholdenhed modtog de nye frisindede europæiske Ideer og store Literaturstrømninger. Saaledes blev Universitetet i Wilno snart Centrum for Bevægelsen, og her fylkede Studenterne sig om en Række Lærere — tildels Udlændige — som fra Katederet af gjorde sig til Talsmænd for de nye Ideer. Den hidtil eneherskende naturvidenskabelige Retning maatte snart vige, og den højtfortjente

gamle Rektor, Jan Sniadecki, en dygtig Matematiker, søgte forgjæves at stille sig imod Tidsstrømmen. Interessen var nu engang størst for Filosofi, Historie og Literatur, og det var med en Blanding af Partigængerens Begejstring og Elevens Pietet, at Studenterne hørte de Professorer, som foredrog disse Discipliner. Man forestille sig den store Historiker, Joachim Lelewel, den magre Mand med den høje Tænkerpande og de godlidende Øjne, naar han i sin skjødesløse Paaklædning, med sit tilbageholdne generte Væsen, en rigtig Bogorm, traadte frem paa Katederet og med Videnskabens Entusiasme i sit Blik begyndte sine — rigtignok i et meget knudret Sprog affattede — Foredrag. Men det var Foredrag, som i deres idealistiske Stræben efter at finde det national Ejendommelige ligesom fremtryllede hele Fortidens bevægede Liv for Tilhørernes Øjne. Det var Vidnesbyrd om, at der var begyndt en ny Periode for det polske Aandsliv. Lelewel forsonede de før saa fjendtlige Elementer, Traditionen og den nye Tid, ved at bibringe Ungdommen hele den stærke Overbevisning om en bedre Fremtid, som en mægtig og glimrende Fortid altid giver. Vi se her det samme, som finder Sted omtrent samtidig andetsteds i de slaviske Lande: Nationalitetsbevidstheden øges.

Mickiewicz's varme Hjærte maatte føle sig tiltrukken af saadanne Omgivelser. Han fandt her de samme Egenskaber, som han selv besad i meget høj Grad. Hans medfødte Ligefremhed skaffede ham mange gode Kammerater, og det var her, at han sluttede de Venskaber, som han bevarede hele Livet igjennem, saaledes med Thomas Zan, et fintfølende poetisk Naturel, og med den lidt yngre Odyniec, der hang ved ham med en næsten pigeagtig Kjærlighed. Og det laa i Tidsforholdene, at disse Venskaber vare nødvendigere og derfor ogsaa inderligere end nutildags. Der existerede dengang i Polen endnu saa godt som ingen Presse eller literair Kritik. Den offentlige Mening kunde kun trives paa Basis af Drøftelse mellem Mand og Mand. De beslægtede Aander opsøge derfor hinanden og slutte sig sammen. Det sker i alle de Lande, som stode under Carens Scepter, mest i de Egne, hvor Pressen havde mindst Indflydelse. Man danner Foreninger, Klubber og Forbund: I det egentlige Rusland „Frelsens Forbund“ (Sojush Clagodenstwija), i Dneprlandet „De forenede Slavere“ og endelig i Wilno i Aarene 1817—19 „Filareterne“, „Filomaterne“ og „De straalende“.

Formaalet var uklart-idealistisk, men medens de russiske Foreninger ogsaa vare politiske, synes de polske kun at have været literair-selskabelige. Her samledes man i fortrolig Klynge, meddelte hverandre sine Indtryk, drøftede de literaire Stridsspørgsmaal, læste sine egne eller fremmede Digte op og forlystede sig med Musik og Sang. Mickiewicz deltog meget ivrig i disse Sammenkomster, og selv efter at han 1819 havde nedsat sig i den 12 Mil fra Wilno liggende By Kowno søgte han saa godt det gik an at vedligeholde de gamle Forbindelser. Kowno, som ligger ved Niemens og Wilijaflodens Sammenløb, er berømt for sine herlige Omgivelser. Mickiewicz holdt meget af at spadsere i den yndige Floddal og paa disse ensomme Veje modnedes hans første Digte. Han tog saa ofte over til Wilno og forelæste dem for sine Venner. Mange Gange naar han læste dem op eller improviserede, kom Begejstringens Exaltation over ham, og han syntes at tilhøre en anden Verden. Det var Øjeblikke, som alle ved en stiltiende Overenskomst aldrig talte om. De mærkede Geniet og følte, at Polen havde faaet en Digter, som endnu aldrig før. —

Mickiewicz første Digtsamling udkom i 1822. Den indeholder væsentlig „Ballader og Romancer“. Hermed erklærede Romantiken det gamle Aarhundrede Krig.

I Indledningsdigtet, det meget ubetydelige »Primula veris“ sammenligner Digteren denne Blomst med sine Poesier, idet han beskedent udtaler sin Frygt for, at han maaske er kommen for tidligt med dem. Det næste Digt „Romantik“ giver Skolens Program langt bedre end mangen lærd Afhandling evner det. Emnet er følgende: En Pige, hvis Elskede er død, løber i en halv vanvittig exalteret Tilstand omkring i Byen, tror stadig at se ham for sine Øjne og tiltaler ham som om han endnu levede. Tilsidst falder hun besvimet om og samler et stort Opløb omkring sig. Den overtroiske Almue begynder at fremsige Bønner i den Mening, at der gaar noget Overnaturligt for sig og at Pigens Elskede virkelig, men usynlig er tilstede. Digteren, som overværer denne Scene, tilføjer: „Ogsaa jeg hører det og tror derpaa; jeg brister i Graad og synker hen i Bøn.“ Saa nærmer der sig en Olding (det skal være en Kopi af Universitetets gamle Rektor Jan Sniadecki) med et Mikroskop i Haanden: ‚Hør min

Pige, tro Du paa mit Øje og min Kikkert; jeg ser Ingenting omkring mig. Aander er Kropøblens Fantasifostrer, udklækkede af Dumheden. Pigen derhenne vrøvler og Folket haaner den sunde Fornuft.‘ Digteren svarer: „Pigen føler og Almuen tror inderlig. Følelse og Tro taler langt stærkere til mig end den Lærdes Mikroskop og Øje. Du kjender kun døde Sandheder, ukjendte for Folket. Du ser en Verden i et Støvgran, i hver Gnist en Stjærne; du kjender ingen levende Lov og skuer ingen Mirakler. Hav et Hjærte og se i Hjærtet.“

Denne Poesi er Følelsens Apoteose ligeoverfor Forstanden. Den polske Literatur havde indtil dette Tidspunkt været antikreligiøs. Nu falder dette første Element fuldstændig bort, og der kommer et andet i Stedet: Folkepoesien. Primitiv som denne er, kan den ikke danne noget Nyt ud af sig selv. Den er udviklingsudygtig og heri ligger dens Begrænsning. Men den peger tilbage til Fortiden, og herved saavel som ved sin Naivitet og Ægthed i Følelsen tiltalte den Mickiewicz. En Slags æstetisk Begrundelse af sine Principper giver han os i Fortalen til Balladerne og Romancerne i en lille Indledning: „Om den romantiske Poesi“. Han søger at eftervise Romantiken, hvorved han forstaar Folkepoesien, i de forskjellige Literaturer, begynder med den græske og latinske og slutter med den tyske, hvor han bl. a. omtaler Ubetydeligheder som Brødrene Stolberg og Hosegarten, men derimod mærkværdigvis ikke Herder. Han har vel næppe kendt ham. „Man maa søge tilbage til sit Følelsesliv, d. v. s. til sit jeg, til sin egen nationale Ejendommelighed, og den findes kun i Folkepoesien.“ Saaledes er hans poetiske Troesbekendelse.

Disse Digte virke endnu tiltrækkende ved deres naturlige, jævne Sprog og inderlige, følte Poesi. De ere Vidnesbyrd om en i den polske Literatur hidtil ukjendt Sandhedssøgen. En Slægt, som følte den nye Tid i sig, satte sin Lid til Sange og Sagn, der vare en stakkels forkuet Bondestands eneste Eje og eneste Modvægt mod Følgerne af en næsten 1000-aarig Undertrykkelse i Fordummelse og aandelig Forsténing. Denne Folkepoesi er ikke som den serbiske heroisk-historisk eller som den russiske inderlig naturbetaget. Den tror paa det Overnaturlige og bunder i Landsbymoral. Her viser sig strax Mickiewicz' Forkjærlighed for det locale, hvad der vil sige: det litauiske. Han begyndte sin Digterbane med at vælge specielt litauiske

Emner og han endte den paa samme Maade. Det er altid en Indgriben af overnaturlige Magter, usynlige for det koldt reflekterende Menneske, som gør sig gjældende i disse Poesier. Man føler, at Mickiewicz selv nærer en vis ærbødig Sympati for denne Indgriben, at han halvvejs tror paa Muligheden af saadanne Magters Existens. Hans eget subjektive Jeg staar altid bagved Handlingen og ledsager den. Denne Ledsagelse kan være mere eller mindre fremtrædende, stærkest naar Digtet faar et dramatisk Anstrøg som i det ovennævnte Indledningsdigt om „Rantik“ eller i Romancen „Maryla's Gravhøj“, hvor Digteren sejler ned ad Niemenfloden, faar Øje paa en Gravhøj og standser sin Sejlads for at faa vide, hvem der ligger begravet der, svagest naar — hvad der hyppigst er Tilfældet — Sympatien kun mærkes som en fin Undertone.

Og nu Emnerne! Det er altid Kjærlighed, men ikke den rolige, lyksalige Følelse; det er den tilintetgjørende Lidenskab, Kjærligheden i sin Krisis. Og det var ikke noget Tilfælde, at han havde truffet et saadant Valg. Der ligger en stor, smertefuld Begivenhed bagved.

I Aaret 1812 havde han under et Ferieophold paa Landet hos sin Ven Michael Wereszczak gjort Bekjendtskab med og snart ogsaa forelsket sig i dennes Søster Maryla. Det var en frygtsom, indesluttet og fortærende Kjærlighed. Men han kunde ikke gjøre sig noget Haab. Selv var han aldeles uformuende, medens hun var Datter af en velhavende Godsejer. Et Miniaturportræt, som man har fundet iblant Mickiewicz' Efterladenskaber, viser os, at hun ingenlunde har været smuk, noget som den ovenfor omtalte Odyniec ogsaa indrømmer, idet han dog tilføjer: „Jeg kender ingen anden Kvinde, som i den Grad egnede sig til at gøre en Digter, en Tilhænger af Teorien om den overjordiske Kærlighed forelsket.“ Hun fattede strax stærk Tilbøjelighed for Mickiewicz, men denne sværmeriske og exalterede Kjærlighed forhindrede hende alligevel ikke i nogle Aar senere at ægte en Grev Puttkammer. Mickiewicz blev fortvivlet, næsten indtil Vanvid. Hans Venner, som kendte hans heftige Temperament, frygtede for, at han skulde tilføje sig selv en Ulykke og bevogtede med rørende Omsorg, omhyggelige som en Moder for sit Barn, alle hans Skridt. Han synes ogsaa virkelig at have lidt frygtelig. „Hans Hjærte og hele hans Sjæletilstand ligner

en Skov, som er bleven hærget af en Ildebrand,“ skriver hans Ven Thomas Zan i et af sine Breve.

Under disse Forhold, hvor hans allerede i Forvejen saa udviklede Modtagelighed blev endnu mere udfinet, fordybede han sig i Folkevisens Behandling af Kjærligheden. Og han fandt Lindring derved. Den ubønhørlige Strænghed, hvormed der tilmaaltes den Forurettede Retfærdighed, stemmede overens med hans egen alvorsfulde Betragtning. For ham var Kjærligheden ikke en legende, forbigaaende Følelse, men betegnede et Vendepunkt af afgjørende Betydning for Mennesket; den kunde gjøre En ulykkelig for Livstid, kunde blive til en Ild, „der fortærer sig selv, gløder i sig selv, ligesom en Lampe i en romersk Grav“. Den var en alvorsfuld Magt, som man skulde adlyde og Vé den, der ikke gjorde det. Vi finde denne Betragtningsmaade mange Steder. Saaledes: Balladen „Det holder jeg af“, hvor en Pige, der haardhjærtet har tilbagevist alle sine Friere, maa flakke omkring som Spøgelse, indtil hun befries for sine Lidelser ved Ordene „Det holder jeg af“, som hun i sit Snærperi aldrig havde kunnet bekvemme sig til at tage i sin Mund. Folkevisens Moral beskytter og forsvarer derimod den trofaste Kjærlighed. Balladen „Lilierne“, det første Digt, som Mickiewicz har skrevet, sigter til Boleslaw den Tapres Tog til Kijew i Aaret 1010, da mange polske Kvinder blev deres Mænd utro under disses lange Fraværelse i Krigen. Her bliver en Kvinde, der havde myrdet sin Mand ved hans Hjemkomst, just som hun staar i Begreb med at indgaa et nyt Ægteskab, straffet ved, at Kirken, hvori Vielsen skulde foregaa, synker ned i Jorden og begraver hende med det samme. I „Switezpigen“, ved sin sødladne Sentimentalitet den mindst heldige af Balladerne, drages den troløse Elsker af den bedragne Vandnymfe ned i Søens Dyb; i „Fisken“ forvandles han til en Stenstøtte.

Aaret efter Balladerne og Romancerne udkom „Dødefesten“ (Dziady). Det er det første egentlige Sjælemaleri i den polske Literatur.

Polakkerne havde næsten altid saa udmærket godt forstaaet at holde det private og det offentlige Liv ud fra hverandre, eller rettere sagt, det offentlige Liv havde fuldstændig opslugt det private. Det var et Folk af fødte Politikere. Alle havde

de kun én Interesse, nemlig Staten. Om denne, „Republiken“, som den efter antik Mønster kaldtes, concentrerede sig Alt, hvad der var af fremragende Dygtighed. Hele Polens Historie er kun en Kamp mellem denne Følen sig som en Del af det store Statslegeme og den Polakkerne iboende Selvstændighedsfølelse. I Slutningen af det 16de Aarhundrede, da Polen kulminerede i politisk Henseende, oprandt der ogsaa en Guldalder for Literaturen. Denne Literatur blev som den maatte blive: En Jubel over Landets Magt og Storhed, over de vundne Slag og de store Feltherrer, buldrende og malerisk som det bevægede politiske og selskabelige Liv. Følelseslivet blev ikke behandlet. Med Undtagelse af Ivan Kochanowski, før Mickiewicz Polens største Digter, afgav i Tiden før Reformationen nogle efter antik Mønster tilskaarne Elegier et lidet heldigt Surrogat for Skildring af det sjælelige. Efter Reformationen forpagtede Jesuiterne Følelsen for sig, og den forkapslede sig til en Maria-dyrkende religiøs Fanatisme. Kjærligheden blev kun behandlet en eneste Gang, af en Digter i det 17de Aarhundrede, Andreas Morsztyn, men det var ikke Digte, som vare bestemte til Udgivelse; de cirkulerede kun i Manuskript mellem Venner og Bekjendte.

Nu traadte Mickiewicz frem og brød voldsomt med den aarhundredelange Overlevering. Han gav i Dødefesten hele sit indre Liv, hele sin Kjærlighedsfortvivlelse til Bedste; han skildrede den, som den endnu aldrig er bleven skildret i den polske Literatur, hverken før eller senere.

Hele Digtet bærer et gaadefuldt Præg. Strax Titlen var uforstaaelig for Samtiden. Ingen vidste, hvad „Dziady“ betød. Mickiewicz forklarer Ordet i en særegen lille Fortale. Det er Benævnelsen paa en blandt Bønderne i Digterens Hjemstavn meget udbredt Skik. Paa Allehelgensdag plejer Almuen at forsamle sig i Kapeller eller andre afsides liggende Huse i Nærheden af Kirkegaarden for at fejre en Mindefest for deres Afdøde. Den medbringer Honningskiver, Mælk, Mel og Frugt, som stilles hen paa Gravene. Derpaa fremmanes Aanderne under allehaande Ceremonier for at de kunne komme og nyde Levnedsmidlerne og derved finde Lindring i Skjærsilden. Denne Fest hører til en af de faa Levninger af gammel hedensk Sæd, som endnu kan paavises i Polen. Allerede paa Mickiewicz’ Tid søgte Gejstligheden at forhindre Almuen i at fejre sin „Dziady“, saa at den maatte højtideligholdes hemmelig. Dette saavelsom dens

Forbindelse med Aandeverdenen gjorde, at Emnet forekom Mickiewicz særlig tiltrækkende og særlig skikket til digterisk Behandling.

Dødefesten er dramatisk og balladeagtig paa én Gang, usammenhængende og forskjelligartet, broget som en Harlekinsdragt. Det er det af Mickiewicz' Arbejder, som har givet Kritiken mest at bestille. Man har forgjæves gjort sig Umage for at finde en Grundtanke i det. Men denne Sammenhængsløshed er vistnok ikke fremkommet ved et Tilfælde. Digtet er inddelt i „Dele". De 1823 udgivne Stykker vare 2den og 4de Del. Allerede det, at Mickiewicz først udgav 2den Del, medens han havde 1ste Del liggende færdig i sin Bordskuffe, synes at tyde paa, at han aldeles ikke har tilsigtet nogen Forbindelse mellem de enkelte Afdelinger af Værket. Den Forklaring, at han i 3die Del, som først udkom 1833, har villet skildre sig selv som „Nationens Elsker", modsat 2den og 4de Del, hvor han er Maryla's Elsker, synes lidt vel søgt.

2den Del er egentlig kun en Ramme om det øvrige Digt. Det er det mest objektive Stykke af Digtet, og ligner herved og ved sit episk-lyriske Tilsnit ikke saa lidt Balladerne. Det er den eneste Del, som har Ret til Navnet Dødefesten, ti den alene giver en digterisk Fremstilling af den ovenfor omtalte Skik. Stedet er et Kapel, Personerne en Guslacz (en Slags vandrende Spillemand) og et Kor, som ledes af en Olding. Efterat Dørene ere blevne lukkede og det er gjort aldeles mørkt, fremmaner Spillemanden Aanderne under forskjellige Ceremonier, idet han han anvender en forskjellig Grad af Besværgelse efter deres Brødes Størrelse. Paa denne Maade kommer der efter hinanden et Par forkjælede Smaabørn, en mod sine Bønder tyrannisk Herremand og en snærpet Pige (man mindes her Balladen „Det holder jeg af"), til Syne. De forsvinde atter igjen efter at have nydt den Mad og Drikke, som er bleven stillet hen til dem. Tilsidst træder der en bleg, helt hvidklædt Skikkelse ind, med et vildt stirrende Blik og et blødende Saar i Brystet. Den tier og vedbliver at tie trods alle Besværgelser, bliver staaende paa samme Sted, idet den opmærksomt betragter en Hyrdepige af Koret. Da man fører denne ud af Kapellet, følger den efter. Hermed slutter 2den Del.

Denne Skikkelse danner tillige et Overgangsled til den følgende 4de Del, men Forbindelsen er kun løs. Digtet vinder nu

et andet Præg. Det Gravagtig-Afblegede hos Personerne forsvinder nu for en realistisk Gengivelse af Fortvivlelsens skarpt udprægede Extase hos Selvmorderen med Saaret i Hjærtet, Selvmorderen af ulykkelig Kjærlighed, det vil sige Digteren selv. De alvorlige Strofer og Korets gravitetiske Omkvæd afløses af Vers, der med deres vexlende Rytme understøtter Indholdet i at udtrykke Lidenskabens jublende Vanvidsuhygge. Alt bliver Energi. Alt vidner om den 22-aarige Digters Geni. Man kan sige, hvad man vil om dette Digt, men man maa indrømme, at det er dristig gjort.

Hvem er nu denne Selvmorder? Det er en Yngling, som har fyldt sin Hjærne med sentimentale Romaner, med Læsning af Rousseau's Nouvelle Heloise og Goethe's Werthers Leiden, Bøger, hvorom det hedder: „I, min Ungdoms Himmel og Helvede, I har rystet mine Vinger og løftet mig i Vejret, saa at jeg ikke længere kan vende min Flugt nedad. Jeg søgte efter denne guddommelige Elskede, som ikke existerer paa den solbeskinnede Jord, men som Begejstringens Inspiration havde pustet ud af Fantasiens Skumbölger og Attraaen havde iklædt sine Blomster.“ Det er en marvløs Person, som, da han virkelig bliver forelsket, men ikke gjenelsket, ikke har Kraft til at modstaa Ulykken, men tilføjer sig selv Døden. Hans store Brøde er den, at han har levet et ørkesløst Drømmeliv, istedetfor at gavne sine Medmennesker. Han har levet, som Mickiewicz med Forkjærlighed udtrykker det paa flere Steder, „i Verden, men ikke for Verden“. Saaledes møde vi allerede her Nyttemoralen, der dengang forblev uændset af Idealisterne, medens den under Navnet „Det organiske Arbejde“ er bleven et Slagord i den allernyeste polske Literatur.

Som Straf maa nu denne Yngling efter Døden flakke om paa Jorden som Spøgelse og atter og atter lide sine gamle Lidelser om igjen. Paa denne Pilgrimsvandring søger han saa hen til en Præst for at finde Lindring i Sjælemessen. Hermed begynder Digtet. Præsten sidder i sit Hjem sammen med nogle Børn og er i Færd med at fejre Allehelgensdag ved en Husandagt. Han bliver afbrudt af „Pilgrimmen“, som træder ind, klædt i Laser og fantastisk udsmykket med Blomster. Paa Børnenes forskrækkede Udraab: „Et Gjenfærd“, svarer denne: „Et Gjenfærd? . . . Ak nej, jeg er kun død for Verden, jeg er en Pilgrim.“ Her er Digtets Tyngdepunkt. I denne Dobbelthed

ligger dets Betydning. At Pilgrimmen er død, er udenfor al Tvivl, saavelsom at hans Optræden som Gjenfærd bidrager til at give Digtet et overnaturligt Præg. Men da de Følelser, som han skal lide om igjen, ere virkelige, just fordi de allerede ere lidte én Gang, bliver det tillige sand skjærende Realisme. Mickiewicz skaanede ikke sig selv. Han trevlede hele sit indre Liv op.

Selvmorderen har alle menneskelige Sanser, kun har Smerten udpræget og udfinet dem mere end hos sædvanlige Mennesker. Han er Særaand og Særliv. Han er traadt Naturen saa nær, at han kan tale med St. Hansormen, at han i Dyrene ikke ser slet og ret Dyr, men egentlig Mennesker, som maa afsone deres Brøde i Livet ved at tilbringe en Tid i Dyreskikkelse. I Sommerfuglene opdager han tyranniske Herremænd og dumme Censorer; han hører Træormen banke og bore og véd, at det egentlig er en ubarmhjærtig Aagerkarl. Men denne exceptionelle Modtagelighed har gjort, at han ikke er bleven forstaaet af sine Omgivelser og det er denne Væren alene med sin Følelse, som piner ham. Han har malt sin Elskedes Billede og vist det til sine Venner, men „de have ikke Sjælens Øje, de se ikke ned i Sjælen! Med en kold Cirkel maale de Skjønhedens Tillokkelse. De se paa Himlen som en Ulv eller en Astronom. Et andet Øje har Hyrden, Elskeren og Digteren.“ Vil man have et godt Exempel paa romantisk Veghed, saa læse man følgende Livsanskuelse, der næsten er bleven Fatalisme: „Der findes kun én Gnist i Mennesket og den fænger kun én Gang i Ungdommen. Undertiden tændes den af Minervas Aande og saa opstaar der en Vismand af Mørkets Ahner og Platos Stjærne lyser for Aarhundreder. Hvis Ærgjærrighed tænder denne Gnist, saa at den slaar ud i Flammer, saa træder der en Helt op og trænger sig ved store Evner og store Forbrydelser frem til Purpuret. Han danner et Verdensscepter af sin Hyrdestav eller omstyrter gamle Troner med et Blink af sine Øjne. Undertiden tænder en Kvindes Øje denne Gnist. Saa fortærer den sig selv og gløder i sig selv som en Lampe i en romersk Grav.“

Lidelsen begynder. Pilgrimmen er fortvivlet og saa fortvivlet, at han har opgivet ethvert Haab om Frelse og drager sin Dolk for at dræbe sig. Præsten standser ham med Ordene: „Hvilken ugudelig Tanke! Kjender Du Evangeliet?“ men faar til Svar: „Kjender Du Ulykken?“ Saaledes træder Mickiewicz her op mod Religionen, han, som ellers var den rettroende Katolik.

som havde lovprist Jomfru Maria i et fortrinligt Digt i Anledning af hendes Bebudelsesfest og som i Balladen „Faderens Hjemkomst“ havde forherliget Bønnens Kraft. Her var Forholdet et andet. Her vilde han give den Tvivl Udtryk, som ogsaa havde betaget ham i visse Øjeblikke. Det er ét realistisk Træk mere.

I sønderrevne Strofer, afbrudte af melankolsk-fortvivlede Folkesange gjennemgaar den ulykkelige Yngling sin Kjærlighed lige fra det første Møde med den Elskede til Afskeden for bestandig, lige fra den næsten umærkelige Tilbøjelighed til Lidenskabens Vanvid. Denne gradvise Stigen af Smerten har Digteren antydet ved at dele den i 3 Faser: Kjærlighed, Fortvivlelse og Advarsel, som sammentrænges i et Tidsrum af 3 Timer. Ved den første Times Slutning slukkes et af de paa Bordet staaende Lys. Der synes nu at falde noget af det aandeagtige ved Pilgrimen bort, og Præsten gjenkjender i ham sin længe savnede Myndling Gustav. Men dennes Lidelser er endnu ikke forbi. Ligesom Forbryderen af sin Samvittighed drives til at vende tilbage til det Sted, hvor han har udøvet sin Misgjærning, tvinges Gustav til at opsøge den Altan, hvor han første Gang traf sin Elskede. Tilsidst, da Smerten er paa sit Højdepunkt, stikker han sig med sin Dolk og synker dødelig saaret om. I det samme slukkes det andet Lys og Fortvivelsens Time er forbi. Gustav er nu bleven helt Menneske. Han lever endnu Advarelsens Time til Ende, idet han anmoder Præsten om ikke at hindre Almuen i at fejre Dødefesten, minder ham om Aandeverdenens Existens og beder ham om ikke at være bekymret for hans Frelse. Hans Prøvelsestid er nu forbi, fordi hans Liv har været tilstrækkelig Straf.

Man ser, at dette er Originalitet. Vi beundre det Mod, som Mickiewicz lagde for Dagen ved saaledes at give sit Sjæleliv til Pris for alle og Enhver. Men hvorledes stillede Samtiden sig? Det, som Digteren havde gjort her, forekom den saa uhørt, at det blændede og forfærdede paa én Gang. Ja, selv hans Kammerater forbavsedes over hans Uforbeholdenhed; og skjønt de Alle gjærne erkjendte Geniet i ham og glædede sig over det, saa var der dog Enkelte, som næsten følte sig flove paa hans Vegne. De, som stod ham fjærnere, forestillede sig ham som en Gustav Nr. 2. Der opstod de frygteligste Historier om hans

Forhold til Maryla. Bevæbnet med en Sabel og to Pistoler skal han med en Ven være kjørt ud til Grev Puttkammers Gods, Bolcienniki, for at udfordre ham til Tvekamp. Greven lod som han ikke mærkede Digterens Ophidselse, men modtog dem begge meget høflig og inviterede dem til Middag, en Opfordring, som de ogsaa virkelig efterkom. Mickiewicz spiste Ingenting, men fæstede kun hele Tiden sit Blik paa sin elskede Maryla. Vennerne besluttede at blive der Natten over, men henad Daggry vaagnede Mickiewicz og raabte til sin Kammerat: „Staa op; Staa op! Lad os flygte." Denne formaaede ikke at holde ham tilbage og de sneg sig ubemærket ud af Huset og kjørte tilbage til Wilno, uden at Mickiewicz under Vejs mælede et Ord. Kun af og til udbrød han: Sikken Dumhed! Sikken Skandale!

Sagen er mulig, men dog lidt usandsynlig. At Mickiewicz har lidt og lidt frygtelig, er aldeles afgjort, ligesaavel som at han har gjennemgaaet Alt, hvad Gustav har gjennemgaaet. Men man har dog vistnok misforstaaet hans Forhold til Dødefesten. Han har ikke skrevet den som Syg og Lidende, men som Rekonvalescent, under Efterdønningerne af sin Forelskelse. Han har muligvis været nærved at bukke under, skjønt allerede dette er et Spørgsmaal. Det, som han skildrer, er det Skjær, han har undgaaet. Dziady er fremstaaet i en Periode, da han allerede var bleven saa rolig, at han kunde behandle sin Kjærlighedsfortvivlelse som noget overvundet, at han kunde leve den om igjen for at føre den til Papiret med alle dens Enkeltheder uden at oprives af den.

Hvad gjorde nu Klassikerne i Warschau? Der rugede endnu den Literatur, som havde tjent Stanislaw Augusts Tid med alle dens golde Bestræbelser, tungt over enhver Udvikling. Man forstod slet ikke disse nye Poesier, som var udkomne i Provinsen af en ubekjendt Forfatter, og ikke nok dermed, man ærgrede sig over dem, som forstod dem og glædede sig over dem. Og det var snart mange. Følgende lille Tildragelse er ret karakteristisk for de daværende literære Forhold i Hovedstaden: Ludvig Osinski, Professor i „sammenlignende Literatur" ved Universitetet, en dygtig Taler (der fortælles, at han skal have holdt alle sine Foredrag uden forudgaaende Forberedelse, en Beretning som man maaske nok tør drage i Tvivl) var Warszava's første Modeæstetiker og som saadan ogsaa Hovedet for de Skjønaander,

der hver Uge forsamledes i General Krasinski's*) elegante, hyperklassiske Hjem. I Begyndelsen behandlede han den nye Retning med ringeagtende Tavshed. Først paa meget indtrængende Opfordringer lovede han omsider at ville gjøre den til Gjenstand for Omtale i en særegen Forelæsning. Der samlede sig et udsøgt elegant Auditorium. Osinski traadte frem paa Katederet, slog op paa følgende Sted i Dødefesten og læste:

„Alt er mørkt og det er tyst.
Hvad skal Enden blive."

Derpaa vrængede han:

Alt er mørkt og Alt er tyst.
Dum skal Enden blive,"

lukkede Bogen i og forlod Katederet uden at sige et Ord.

Men den nye Retning var for levedygtig til at man kunde knuse den ved Foragt.

Stanislaw Rosznecki.

---

*) Fader til den senere saa berømte Digter Sigmund Krasinski.

„Indtil da — lev vel!“

Kære Frøken!

Som De vel har hørt, forlod jeg lige under jul — allerede dagen efter at ha avsluttet min medicinske eksamen — Kristiania for at overta en ammanuensispost her oppe i en av de mest avsidesliggende fjelddale, jeg har stødt paa. Jeg vil ikke nægte, at det var med blandede følelser, jeg forlod hovedstaden, — jeg havde jo i snart et snes aar kun været borte fra den paa fodturer og smaa julereiser, og var vokset fast til det, vi kanske noget pretentiøst kalder hovedstadsliv, — d. v. s., musikken paa Karl Johan hver middag, teatret fredag og konserten lørdag, — ja ogsaa et bal nu og da. Men paa den anden side var jeg saa træt av de unge pigers behandskede korruption i balkabinetternes demiclair og fruernes konveniensbeherskede sanselighed bag ægtemændenes ryg, at jeg syntes det vanskelig at holde en bedre følelse fri for smitten fra dem. Det var derfor med et haab om heroppe at træffe paa umiddelbarere følelser, jeg reiste, ja, jeg tror enddog, der svirrede om i min hjerne begreber som „en stille præstegaard“ og „yndig uskyld“. De vil naturligvis haane mig, frøken, og det med fuld grund, men det er utroligt, hvilke dumheder man i svage øieblikke kan gøre, end si tænke, især naar man har udsigt til hele resten av sit liv at skulle skrangle[1] rundt lang landeveien, og man ved, at dernede — — —, nei, det skal jeg ikke komme ind paa.

Jeg har endnu kun været her i tre uger, men i den tid har jeg oplevet noget, som idag har faat sin avslutning, og som ikke har undladt at gøre et vist indtryk paa mig. Det er derfor, jeg skriver ogsaa:

For en fjorten dages tid siden kom der nemlig ned paa kontoret her en høi morsk[2] mand, som jeg havde truffet paa landeveien av og til. Jeg havde de par gange lagt mærke til hans svære ludende skikkelse, hans furede, indfule[3] tateransigt og dybe øine, som altid undgik mit blik, naar jeg saa paa ham — jeg havde stanset ham og spurgt om veien engang, — men

[1]) skrangle, rystes. [2]) morsk, brysk. [3]) indful, dulgt listig.

som under noen svære buskede bryn skulte[1] paa mig, naar han troede, jeg ikke saa det. Man havde siden fortalt mig, at han havde siddet paa slaveriet som delagtigt i et drab, der nok egentlig burde være kvalificeret som mord, og at han efter udstaaet straf havde levet inde paa aasen en halv fjerdingvei fra folk, han og konen alene i en hytte, som var vel kent av alle tatere landet rundt. Jeg vilde maaske været tilbøielig til i hans ansigt at læse græmmelse over fortiden, hvis der ikke om munden og øinene havde ligget et brutalt drag av sanselighed og list, som gjorde mig uhyggelig tilmode, naar jeg traf ham alene. Nu var konen blit syg, og jeg greb med en vis nysgjerrig glæde anledningen til at komme ham lidt nærmere ind paa livet. Jeg fulgte altsaa med ham og brugte hans ski, da der paa grund av høi nysne var ufremkommeligt med slæde. Det var en temmelig anstrengende marsch, især for en, der ikke var mere vant til at gaa paa ski end jeg.

Endelig kom vi da frem til et bygværk, som skulde betyde en menneskelig bolig. Ja, gud bevares, siden har jeg seet den værre, men jeg synes endda, det var tarveligt nok. Det var bare en liden hytte, bestaaende av en lav stue, og saa et tilbygget lidet kot, som formodentlig var køkken. Der var ikke stort høiere under taget end at manden kunde staa opreist, og saavidt jeg kunde se, var der ikke andet end skjæve vinkler i alle hjørner. Der var temmelig mørkt, for de smaa grønne tilfrosne ruder lod ikke stort lys slippe ind. — jeg saa egentlig bare tydelig fire høner, som gik midt paa gulvet og spiste grød og melk av en træskaal. Konen selv bare skimtede jeg i en bunke traser i en bred slagbænk[2] borte i en krog. Saa var der saa hedt og tæt av — aa! — en odør, at jeg, som kom lige fra hospitalets lyse, velventilerede rum, holdt paa at overmandes av en for en læge dobbelt generende kvalme. Jeg fandt da frem en krak[3] og satte mig ved sengen for at snakke med konen.

Jeg gjorde ikke eksaminationen lang, kan De tro, og hvad perkussion og auskultation angaar, blev de heller ikke grundige. Det var naturligvis dumt av mig, og jeg maa ogsaa vænne mig av med mine fine fornemmelser, men De kan tro, det er ikke

---

[1]) skule, skotte. [2]) slagbænk, udtræksseng, der om dagen benyttes som sofa. [3]) krak, træstol uden ryg.

saa godt, naar man i aarevis har gaat som hospitalsmediciner derinde i Kristiania, saa stikker man trods alle fraser om medicinsk ligegyldighed adskillig for dybt i uvilje mod at beskæftige sig med det uappetittelige til med engang at kunne finde sig hjemme i fattigpraksis.

Naa, jeg fandt ogsaa høist ubestemte symptomer, kun forekom hendes væsen mig noget underligt. Jeg fik indtryk av, at der var no, som plagede hende, men som hun ikke vilde rykke ud med. Flere gange spurgte hun, om det var „no vanskeligt“, o. v. s. farligt, der feiled hende. Da jeg trods flere spørgsmaal intet bestemt fik ud av hende, antog jeg, det har været ængstelse for at dø, søgte at berolige hende paa bedste maade og lovede hende medicin.

Kun Manden havde været inde, men med det samme jeg skulde gaa, kom der en pige ind, som saa ud til at være omkring tyve aar. Hun var usædvanlig vakker, men saa umanerlig skidden, at jeg aldrig har seet no værre, skoutet[1] var gledet ned i nakken, haaret laa bustet i halvløste fletter over hele hodet. Hun klagede over „Kjøl“, d. v. s. forkølelse og vilde ha terpentin. Der var ingen grund til at gi hende terpentin, jeg lovede hende lidt hostesaft, og saa forsvandt baade hun og manden. Straks vinkede konen mig bort til sig og spurgte hviskende, om „hun ikke var med barn, jenten der.“

„Jeg tror ikke det,“ svarte jeg lidt overrasket, for det havde slet ikke faldt mig ind at undersøge det, og paafaldende havde intet været mig, men der var jo temmelig mørkt. Mit svar syntes ikke at berolige den gamle, og for sikkerheds skyld kaldte jeg jenten ind under et paaskud, og aabnede, idet jeg skulde gaa, døren pludselig saa meget, at lyset faldt lige ind paa hende. Jeg behøvede ikke mere for at stille en sansynlighedsdiagnose. Nu forstod jeg ogsaa, hvor for hun vilde ha terpentin. Jeg lod imidlertid som ingenting og gik.

De kan ikke tænke Dem, med hvilken nydelse jeg igen indsugede den friske luft. Det var en deilig januar-dag. Om natten var der faldt en seks syv tommer sne og endnu holdt det ved, dertil med sydlig vind og to varmegrader. Vinden jog mig sne og slud i ansigtet, hvor det smeltede og randt over næse og kinder ned i mit skæg, fremkaldende en egen kildrende,

---

[1]) skout, hovedtørklæde.

prikkende fornemmelse. Min pensylvanskindslue[1] var snart saa vaad som en druknet kat, og da jeg for at undgaa at faa vandet av den ned i øinene dreiede bagsiden frem, randt det mig ned i nakken som en langsom draabestrøm. Jeg havde bare tat en „morderkappe“ paa, men der var saa varmt som i et dampbad under den, vaad og tung som den var.

Og saa tungt, som det var at gaa! Jeg avancerede kun langsomt frem i den dybe sne, hvor der kun var gaaet én før, — mit følge opover. Veien forekom mig uendelig lang, jeg følte mig som en bitte liden sort prik i alt det sneblaahvide, akkurat som den tegning i Malmstrøms Fritjofs saga, hvor Fritjof efter at ha tat farvel med Bjørn begir sig paa veien til kong Ring.

Trættere og trættere følte jeg mig, jeg fik formelig lyst til at lægge mig ned i den bløde sne, slaa kappen over hodet og la mig sne ned, — langsomt, — lunt — nydende hvilen — og varmen, som de ihjelfrysende jo skal føle. Hvergang jeg stansede, hørte jeg bare den lune lyd av sneen, som faldt, og inde i skoven dryppene av den smeltende sne paa trærne. Furuerne saa ud som om sommeren i regnveir, for de havde allerede sluppet Sneen, Granerne, hvis grene hidtil havde lignet en bundt hvidrævhaler, begyndte nu ogsaa at la den falde i store klatter, saa grenene løftede sig lettet og doktorens hund foran mig stansede med spidsede ører og løftet hode for at se, om det var et ekorn[2] eller bare sne.

Langt borte laa alt i denne usikre graalyse tone, som sneveiret lægger over alting, ogsaa bare denne lune lyd av faldende sne, — nei, der om hjørnet kom med engang brøtningsfolkene[3] med fem heste for plogen,[4] smaa norske ivrige heste med krummet hals, dampende, sveddrivende. Bagefter mændene med spader over skuldrene, raabende lyt til dem i den stille luft, — et travlt billede, som drog forbi og efterlod stilheden endnu mere paafaldende.

Efterhaanden glemte jeg alt dette over det, jeg kom fra. Naar jeg tænkte mig om, havde jeg jo hørt om, at han havde en ung pige hos sig deroppe, den gamle slaven, og at man snakkede om det i bygden, men det havde i de første otte

---

[1]) lue, hue. [2]) ekorn, egern. [3]) brøtningsfolk, folk, som gør veien farbar efter stærkt snefald. [4]) plogen, sneploven.

dage summet slig med navne om ørene paa mig, at jeg ikke havde kunnet henføre indtrykkene til den samme mand før nu.

For et liv oppe i det elendige hullet, De. Først de to, — satyren med de brutale, listige øine og heksen, gammel og skral[1] alene i mange aar. Saa kommer den unge jenten did, og hende forstaar jeg ikke ganske. Saa vakker og ung, som hun var, maatte hun naa kunnet faa det bedre end ved at kaste sig bort til en gammel slave, som til og med baade var gift og havde det saa snaut[2] og elendigt.

Og saa den gamle, som ligger syg og ser, hvad der foregaar lige under hendes øine, uden at hun kan hindre det, pint av en frygt, jeg først siden kunde forklare mig.

For et liv inden de fire vægge, De!

Jeg lovede mig selv at følge udviklingen av forholdene deroppe, men da jeg kom hjem og fik meget at gøre, glemte jeg dem aldeles.

Idag var manden her og fortalte, at konen var død og blev begravet igaar. Hun havde været bra helt til en tre fire dage, før hun døde, saa blev hun pludselig syg. De havde tænkt at hente mig, men saa vilde de først vente og se, om det ikke gik over, jeg havde jo seet hende nylig, o. s. v. Jeg spurgte ham temmelig nøie ud, for der var med engang slaaet en mistanke ned i mig, som efterhaanden er blit til vished. Jeg har vel ikke lov til at sige det, kanske, men jeg er aldeles overbevist om, at de har tat livet av hende med fyrstikker. Jeg kan ikke bevise min mistanke og foreta en legal obduktion nu efterat hun er „død og begraven“, det hverken kan eller vil jeg. Jeg holder min overbevisning for mig selv, uagtet den er saa sikker, at selv om jeg kun fik negativt resultat ved at obducere, vilde jeg fastholde den. Den hast, hvormed hun er begravet, symptomerne før hun døde, og forholdene hjemme, alt tyder i samme retning. Særlig er hendes psykiske alteration mig forklarlig, — hvis nemlig jenten var med barn, vilde de kunde straffes, og hellere end de udsatte sig for det, tog de livet av hende, saa de siden kunde gifte sig. Det har den gamle været ræd for, og det med god grund. Jeg kan som sagt intet sikkert fældende bevis gi, jeg er bare personlig fast overbevist om, at her er begaaet et mord.

---

[1]) skral, daarlig. [2]) snaut knapt.

Ser De, frøken, — nu er klokken ti og alle sover i dette hus undtagen jeg, som sidder nede paa distriktlægens hundekolde kontor og skriver til Dem. Jeg har fyret i, saa ovnen staar rød, men endda er det mig ikke for varmt at sidde i tulup. Jeg har faat fat i en cigaret, en halv flaske Rüdesheimer og et grønt glas, — altsammen medbragt fra hovedstaden. De kender jo min svaghed for rinskvinens gule farvebrydninger i de grønne glas.

Epikuræer kaldte De mig nok, ikke sandt?

Det sidste hovedstadsbrev foran mig minder ved sin eiendommelige parfume om en lang række deilige aftener, om halvlys og halvstemme — samtaler, om straalende toiletter og baglæns[1] polka, — den De danser saa brilliant. Den veke stemning fra den sidste aften lister sig igen over mig, jeg ser Dem bøie hodet og si, saa jeg næsten maatte tro det selv:

„Jo, paa kærligheden tror jeg!“

Men saa trænger de nye indtryk sig frem og faar troen paa de gamle til at falme, følelserne falder blege til jorden.

Er det kærlighed?

Eller er det kærlighed, som faar de to deroppe til langsomt og beregnet at ta livet av hende den gamle, uagtet de ved, at blir det opdaget, kan de kanske komme til at bøde med livet og i hvert fald aldrig mere faa være sammen?

Der er i det en brutalitet, som kanske skræmmer Dem, men der er ogsaa en lidenskab, som lokker mig, av hvad natur den end er.

Seig kan ikke vi moderne mennesker føle, — vor kærlighed klæder sig i hvide hansker og snipkjole og gaar en forlovelsens ventetid paa visit til den elskedes paarørende. Naar saa de bestemmer det, ved vi, at vi kan tilhøre hinanden, og verden faar se vor lykke, — den som er saa stor.

Eller den stjæler bag portiererne et kys i angstfuld spænding for at bli opdaget, ja, hvem ved, kanske den ogsaa benytter ægtemandens kontortid til at bedra ham i hans egen salon ved høilys dag.

Inden de yderpunkter svinger den moderne kærlighed, mere evner den ikke.

De tror paa kærligheden.

---

[1]) baglæns, forkert.

Det gør jeg ikke mere som før. Da jeg reiste fra Kristiania var jeg glad over at ha reddet med mig fra ødelæggelsens vederstyggelighed dernede en følelse, som jeg troede, der var saa meget ved. Nu forekommer den mig saa bleg og vantreven, at det staar for mig som vanvid at knytte et livs lykke til den. Er kærligheden ikke andet, tror jeg ikke mere paa den.

Og alligevel!

Hvis jeg kommer til Kristiania igen, og Kristianialuften igen faar magten over mig, vil alt dette maaske forekomme mig at være fantasteri og humbug og min forrige mening dog rigtigst. I saa fald træffes vi formodentlig og forhaabentlig. Og indtil da, levvel.

Deres

landdoktor.

van de Diichen.

Marketenderskens Sang.

Fra Trediveaarskrigen.

Og alle Husarer elsker jeg,
jeg vil mit Hjærte ej skjule,
jeg elsker dem uden at gøre Skel,
baade de blaa og gule.

Og Musketererne elsker jeg,
jeg elsker Musketerer,
saa vel Rekrut som Veteran,
menige og Officerer.

Og Kavalleri og Infanteri,
dem alle maa jeg love.
Og' mangen Nat med Artilleri
endnu jeg haaber at sove.

Jeg elsker enhver, er han tysk eller fransk,
fra Genua eller fra Schidam,
jeg elsker Bøhmer, Spanjol og svensk,
jeg elsker Mennesket i ham.

Ja lige kær, hvad dets Hjemland er,
og hvor det gik til Præsten,
Mennesket har for mig sit Værd,
er Mennesket sundt for Resten.

Ti Fædreland og Religion,
det er kun et Klædningsstykke.
Dækket til Side! at jeg i Favn
kan de nøgne Mennesker trykke.

Et Menneske er jeg, og Menneskehed
jeg giver mig hen med Glæde.
Og kan du ej betale straks,
er ogsaa Kridt til Rede.

Den grønne Krans foran mit Telt
smægter i Solens Brynde.
I Dag saa skænker jeg Malvasier
af en friskanstukken Tønde.

Heinrich Heine.

Paa Dansk ved Soph. Cl.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Som saa mange andre af Hertz' dramatiske Arbejder er ogsaa »Den yngste« skrevet med bestemte Kunstnere for Øje. Det gik første Gang over Scenen i en paa Nyheder mager Sæson (1854) og vakte Opsigt særlig paa Grund af den fortræffelige Udførelse. — Fru Heiberg spillede Fiorella, Michael Wiehe Tadeo og Phister Cannelore. — Nu overser man ikke længer, hvor naiv og ubetydelig Intrigen i Virkeligheden er, Lystspillet synes at være falmet, og det har lidt den gængse Skæbne, at de fremragende Skuespillere, der ved lødig Kunst pustede Liv i Digterens Personer, have veget Pladsen for et nyt Kuld, der mangler alle Forudsætninger for at kunne gøre Fyldest i disse Roller.

Intrigen er som sagt naiv og ubetydelig: Landmanden Petrullo skammer sig over at tilstaa for den rige Købmand Cannelore, at han ingen Søn har. Han udgiver derfor sin yngste Datter Fiorella for en Søn og lader hende paa Cannelores Bøn komme i Huset hos ham for at holde hans Søns Tadeo, en ung Melankoliker, der forgæves søger Tilfredsstillelse ved Læsning med Selskab. Tadeo bliver hurtig gode Venner med Aniello — som Fiorella kalder sig — han underviser hende i Latin, i Verbet amo, men føler sig paa en uforklarlig Maade draget mod hende og aner tilsidst, at hans Ven er en Kvinde. Ude af sig selv fortæller han sin Moder Opdagelsen, hun tror det i Begyndelsen ikke; først da hun har stillet »Aniello« paa Prøve ved at tale om sin Søns mulige Giftermaal med Pauluccics Datter, lader hun sig overbevise. Imidlertid flygter Fiorella hjem endnu samme Dag, men Tadeo følger hende og bliver hendes lykkelige Brudgom, medens hans to Brødre forenes med Fiorellas Søstre Licarda og Adriana. Det er en tynd Handling, der med Møje udstrækkes til fire Akter; dog er der flere ret livlige Scener, men de staa hyppig ganske udenfor Handlingen, saaledes Scenen med Munken fra Simone, der vil have et nyt Billede til sit Kloster; og den, hvor Pædagogen Titone frir til den kønne Rita.

Handlingen foregaar som bekendt i Italien — ifølge det trykte Stykke i Begyndelsen af det attende Aarhundrede — men her er ikke Spor af Lokalfarve, ingen sydlandsk Glød, det er saamænd ganske adstadige danske Mennesker, Hertz fremstiller. Og hvorfor just det attende Aarhundrede? — Personerne ere kun ganske løst skizzerede fra Forfatterens Haand, der er ladet Skuespillerne stort Raaderum.

Udførelsen frembød intet overraskende. Frk. Fredstrup, der i April 1886 debuterede som Maria i »Alferne« udførte som anden Debutrolle Fiorella — den yngste — og fik naturligvis intet ud af Rollen, som laa langt over hendes Kræfter. Stemmen er langtfra egnet til Versfremsigelse, den lyder for det meste tilsløret og hæs. Det lader til, at Hr. Axel Madsen bliver Michael Wiehes Arvtager i Hertz' Skuespil: før Chevalieren i »Ninon«, nu Tadeo, som næsten klædte ham mindre.

Hr. Madsens Spil var overordentligt monotont og hans Versbehandling langt fra fejlfri. Prisen blandt de rollehavende tilfaldt Hr. Emil Poulsen, der var en karakteristisk Titone, som tripper nok saa selvtillidsfuld om og med sin snøvlende Stemme gør den lille Rita en Kærlighedserklæring. Hr. O. Poulsen spillede for plumpt som den fede Munk fra Simone, og Hr. Schram udførte den brummende Gaardskarl Cola, af hvem han havde skabt en overmaade barok Figur, med mange pjerrotagtige Lazzi.

Privattheatrene

have ikke opført noget nyt, der er særlig Omtale værd. Paa Kasino opnaaede »Skilsmissens Overraskelser« 25 Opførelser, medens derimod »Fabrikanten« nærmest blev en daarlig Forretning for Dagmartheatret, der forsøgte at give Operetten »Lili«, men henlagde den efter 2 Opførelser. Folketheatret har i ny Indstudering opført Mosers »Krig i Fredstid«, der hører til den produktive Forfatters bedre Stykker, hvad der dog ikke vil sige meget. Her er enkelte livlige Scener, men man skaanes ikke for de kendte »moserske« Platheder, som Bearbejderen, Hr. O. Zinck ikke har formaaet at fjærne. Man savner i det hele en gennemført Lystspilentrige, men det dygtige Spil kan forsone med meget. Frk. Huld udførte som Debut Ilka Etvøs. Den unge Skuespillerindes Organ er lidet heldigt, men her synes dog at være Talent til Stede. Hr. Kolling havde faaet en mageløs Figur ud af den stundesløse Byfoged, som han havde udstyret med en Mængde pudsige Smaatræk, og Hr. Zinck var en morsom Løjtnant Haas, der er saa uheldig at falde i Vandet, da han skal hente Liljer til Ilka. Hr. Hellemann havde arvet den sølle Katheket efter Wulff, medens Herrerne Wiehe og Reumert udførte de øvrige Herreroller med Smag og Dygtighed.

Carl Behrens.

Chr. K. F. Molbech.

1821—1888.

Hvad ondt der groede frem imellem os
vil helst jeg glemme,
vil mindes helst al Uvenskab tiltrods
hans bløde Stemme
fra Tiden, da han kom saa mangen Gang
til mig og malte
med Røstens dumpe moll-beslørte Klang
sin Vandringsfærd i Sydens Bjerg og Vang,
og varmt han talte
om skjønne Steder, som vi to holdt af,
om stille Graad ved gamle Dantes Grav
under Ravennakirkens Tøndebuer.
Da tændtes bag hans Briller Livets Luer.

Han styred i sin Ungdom ud med Mod
en Brud at vinde,
der solomstraalt som Beatrice stod,
en Sanggudinde.
Han drømte med en Tro saa sejg som faa
om Trylleborgen,
som dunstomslørt paa Klippetinden laa,
men som tilsidst han maatte kunne naa
en sejrrig Morgen.
Da Tiden kom, da Livet ad ham lo,
da blev han vred, da krummed han sin Klo
ud mod os Andre. Men det skal vi mindes,
hans Kamp det var en ærlig, kyndig Fjendes.

S. Schandorph.

Hos Bernina.

Tirsdag.

Foran det store tilsnedde speilglasvindue sad tre nordmænd, landskabsmaleren Heiberg, marinemaler Saanæs og den unge digter Berg og spiste skinke med speilæg, ristet brød og smør. Dertil drak de gamle Carlsbergere. Vinduskarmen var fuld af gamle forlæste, krøllede norske aviser. Ikke mange gjæster i caféen. Ved det andet store vindu stod Kasper og Karl, ørkesløse i hvide forklær, tørred engang imellem duggen af vinduet med servietten og saa ned paa det tilsnede røre i vimmelskaftet.

„Kasper!“ raabte Saanæs og skjød den afspiste tallerken fra sig.

Kasper kom smilende og bukkende fra sit vindu.

„Gi' — gi' — vær saa god at gi' mig — en — en Kammerherre.“

„En Kammerherre? — saa gerne;“ sa' han med sin fremmede accent. Og han bragte en mahognikasse fuld af cigarer og pegte smilende paa det rum, som var mærket; 10 Øre. Saanæs tændte cigaren og stirred ud paa sneveiret og det røde murhus ligeoverfor paa hjørnet af Badstuestræde, og Kasper gik igjen tilbage til sit vindu, tørred af og saa ud.

Heiberg halte langsomt og forsigtigt en cigar op af brystlommen, tændte den og stirred ogsaa med blik, som man slet ikke kunde se for de lange urørlige øielaagenes Skyld, — ud paa de uafladelige snefloker, mens han sendte røgen af cigaren sindigt ud gjennem den lange alvorlige knebelsbart, der hang ret nedover og skjulte munden i det magre ubevægelige ansigt. Berg havde lagt sig tilbage i stolen og saa med et aandsfraværende Udtryk ned paa det lille afskaarne stykke af vimmelskaftet dernede, som saavidt kom til syne over den matte glasskive nederst

foran vinduet med den omvendte indskriften paa: Café Conditori. En tilsned omnibus fra Frederiksberg og Gamle Kongevei tumled blødt forbi med sin snemand af en kusk paa bokken og blev borte bag det røde Hjørnehus ligeoverfor. Paraplui ved paraplui, pelskantede kaaber, ophalte skjørter, opbrættede buxer, galocher og galochestøvler ælted forbi dernede i sneen, kom frem og blev borte og efterfulgtes af andre. Udholdende og vedvarende faldt og faldt Sneflokerne ned foran det store speilglasvinduet.

„Nei en kan da ligesaa godt sidde her. Det er jo altfor mørkt, en kan jo slettes ikke se, hvad en giør i dette mørket. Og det er ikke morsomt at maatte male om igjen altsammen bagefter“ sa'Heiberg paa trøndersk med en rolig monoton stemme. „Desuden saa mangler jeg farver — og naar de ikke sender penge hjemmefra saa.“

„Ja — hm. — det — det er s'gu sandt, hm! Men du Berg — du — du maatte vel kunne digte fordi om det sner“, sa Saanæs og snodde den lille tynde knebelsbarten i sit fine blege ansigt.

„Ja nu skal jeg ogsaa strax ta omnibussen.“

Han vedblev at se gjennem den duggede ruden ud i det dandsende mylr af store hvide prikker.

Nei han kunde nok ikke skrive vers idag. Ikke faat brev paa to dager. Mon hvad hun egentlig tænkte paa, bæstet! Kunde hun ikke forstaa, at han hadde det vondt, naar han ikke fik brev? Men saan var de fordømte fruentimerne. Hun hadde ikke lyst og saa lod hun bare simpelthen være, skjønt hun godt vidste hvor ulykkelig han blev. Det hadde da ogsaa hændt, at han ikke hadde lyst, men han hadde skrevet alligevel, for hendes skyld. Han haded hende. Aa ja hun vidste nok hvordan det stod til med ham, og det bare glæded hende naturligvis, for hun vidste, at han blev ikke mindre gla' i hende for det, nei tvertimod desværre. Hun skulde bare vide, hvordan han stod tidlig, tidlig om morgenen i bare skjorten og saa efter postbudet og lytted efter skridtene hans i trappen, men enten kom han ikke eller hvis han kom, saa var det ikke til ham, han hadde brev, eller hvis det var til ham, saa var det ikke fra hende, men bare et eller andet rykkerbrev. Aa ja pengesorgerne — pyt san. Hvad brød han sig om dem mod dette? Ikke filla! Hvordan skulde han faa tiden

til at gaa til klokken blev tre, saa var posten igjen kommet og han kunde løbe hjem og se efter.

„Nei — hm — men — ja det er — det er jo — næsten ordentlige lommetørklær, som falder ned fra himlen jo“ sa Saanæs og saa op i luften ud igjennem vinduet.

„Ja“, sa Heiberg og saa ærgerligt paa sneen, „underligt, der ikke findes noen rødkantede indimellem — eller noen, som er navnet af Vorherre.“

Javist var de store! Store flade hvide lapper dalte og dalte nedover. Naar man saa op, saa var det, som om de kom ud af selve uendeligheden. Ja dette veiret det gjorde det jo ogsaa mye værre for Berg. Det slog humøret endda mere ned. Han haded hende! Satans fruentimmer ogsaa da, som ikke gjerne kunde skrive! Herregud, han forlangte jo bare et par ord. Og desuden, det var jo en aftale, at de skulde skrive hver dag. Men fruentimmer og aftaler. Jo tak! han haded hende! han haded alle mennesker.

„Jeg har forresten aldrig set saa store af den slags lommetørklæd, som i Rom“, sa Heiberg.

„Jassaa“, sa Berg, han syntes han ogsaa maatte si' noe nu.

„Det sner sjælden der, men naar det sner, saa sner det ordentlig. Sneflokerne kommer ned, svære og flade med en halv alens mellemrum mellem hver“, sa Heiberg langsomt og trevent.

„Nei er det virkelig sandt?“ spurgte Berg.

„Og der fløi ongerne omkring, halv — eller hel nøgne paa gaden“.

„Ja, de skal jo gjøre det, har jeg hørt“.

„Og de hadde da aldrig set saant før, som dette rare hvide, som kom ned fra himlen“.

„Ikke det?“

„Nei for det hænder jo ikke saa ofte naturligvis.“

„Nei naturligvis!“

„Saa løb de da omkring og skulde fange disse mærkelige hvide tingester og greb efter dem i luften.“ — Heiberg blæste — puh—puh — noen langsomme røgskyer ud gjennem knebelsbarten.

„Men saa var det bare noe vaadt de fik fat i naturligvis, og det, syntes de, var underligt“.

En anden omnibus tumled op over Vimmelskaftet med en anden snemand paa bokken, eller kanske det var den samme, det var ikke let at se under al den sneen.

„Og saa var der da en liden onge“ — kom det igjen ligesom modstræbende fra Heiberg — „som kasted sig plat ned paa jorden og greb over et stort deiligt fint sneflag, som laa der paa stenene, og saa faldt skjørtet fremover hodet paa hende og saa dalte der en anden svær diger snefille ned og la sig over hendes bare røde ende!“

„Hm!“ sa Saanæs.

Efter en liden pause fortsatte Heiberg med forstenet alvor.

„Og hun greb da efter dette kolde, som kom der paa hende, men hun fik bare kjende paa noe vaadt, for enden hadde vært varm.“

Der kom Kasper bærende med en hel bunke illustrerte aviser. Heiberg tog „Illustrirte Zeitung“, Saanæs „Graphic“ og Berg fik kapret „Fliegende“ først.

Der kom noen tilsnedde Herrer ind og satte sig.

„Jeg synes,“ sa Heiberg bag „Illustrirte“, „at det ser ud paa alle disse festlighederne, som om det var bedre, om keiserinde Victoria ogsaa vilde gi alle de pengene, som den barmhjertighedsreisen hendes koster, til de oversvømmede.“

„Aa ja — faar jeg se!“ sa Berg. „Jo det har du vist ret i.“

De hadde lagt fra sig de store lædermapper og hadde siddet en stund og set frem for sig.“

„Det er underligt,“ sa Heiberg, „pludselig kan en enkelt dag bli saa forfærdelig kjedelig.“

„Hm — jeg synes det er tilfælde med — hm — med mange dage,“ sa Saanæs.

„Jeg synes det er tilfælde med alle dage,“ sa Berg.

Kasper kom og tog af bordet.

„Er de norske bla'ene ikke kommet endda?“ spurgte Heiberg.

Kasper gjorde en dybt beklagende gebærde og trak øienbrynene i veiret.

„Nei de norske aviser ere endnu ikke komne,“ sa han med sin staccato accent. „De kommer maaske klokken 3.“

Heiberg tog Graphic, saa den gjennem og slængte den i vinduet. De sad en stund og saa paa sneen.

„Gid jeg nu ikke maa gjøre noe galt! gid jeg vidste, hvad der i dette tilfælde vilde være det rigtigste af mig at gjøre.“

„I hvilket tilfælde?“ spurgte Berg.

Heiberg røgte først et par drag af cigarstumpen og sa saa: „Gid jeg vidste, om det vilde være det rigtigste af mig at ta en gammel Carlsberg til . . . eller noe andet . . . . eller ingen af delene.“

„Aa, jo ta en til da!“ sa Berg og vaagned op af sin stirren, — saa kunde han jo ogsaa ta en. At drikke, det skulde jo hjælpe. Ja, han vilde slaa sig paa drikken, han vilde trøste sig med flasken, saa kunde hun ha det saa godt. — „Ta en til!“

„Hm! — Du — du — hm — du kan jo tælle paa knapperne,“ sa Saanæs.

„Jamen jeg ved ikke hvilke knapper jeg skal ta med . . . Skal jeg for exempel ta med og tælle dem i buxen ossaa?“

„Hm! ja — det — det er vel bedst du tar med dem i underbuxen ossaa! Saa blir det ligesom hos os hjemme i Hardanger. Der — hm — der er det skik — der bruger de den skikken, at brudgommen, naar han givter sig, saa skal han dra paa sig alle de buxer, han eier og har og — hm — er det saa en rig fyr, saa kan han troppe op med en 6 à 7 buxer, den ene udenpaa den anden.“

„Du store gud,“ raabte Berg, „saa kan han jo ikke gaa!“

„Aa jo, men — hm — desuden, de skal nemlig — hm — gaa svært langsomt paa slig en høitidsdag.

„Men saa, saa, saa er det det,“ trykked han ud af sig, „saa er det ogsaa skik, at de skal ta frem ringen foran alteret og sætte den paa brudens finger. Ja det vil si det har da vært skik før, jeg ved ikke, om det er det mere nu. Men, hm, saa hadde han jo i almindelighed ringen liggende i den allerinderste buxelommen for ikke at miste den, og saa maatte han knappe op smæk efter smæk der foran alteret for at komme did, hvor ringen laa.“

„Saa spilte de vel en salme imens da,“ sa Heiberg, „som de pleier at gjøre, naar der er noen tid, som ligsom skal udfyldes, det gjør de da ialfald under offringen.“

„Nei, hm, nei, dertil, dertil har de en egen offersalme,“ sa Saanæs. „Jeg synes jeg ser de gamle bønderne sidde der og dra med de tykke fingrene sine langsomt op mynt efter mynt af skindposen og lægge det foran sig i to houger, det er til præsten, det er den største hougen, og det til klokkeren, den er mindre. Og imens saa, hm, saa staar præsten i messeskjorte

med ryggen til menigheden og ber og offersalmen lyder, og saa gaar de hen og lægger først til præsten paa alteret og saa paa tilbageveien, saa lægger de til klokkeren, som ogsaa staar og følger med i evangeliet eller hvad det nu er. Saa var det, hm, engang en bonde hjemme, som hadde vært henne hos præsten med det, han skulde ha, men saa, hm, paa tilbageveien, da han passerte klokkeren, saa sendte klokkeren ham et spørgende blik naturligvis over salmeboka, og saa husked han at han hadde glemt at ta med til klokkeren. Men han var ikke raadvild. Saa, saa, saa, hm, saa snudde'n rundt igjen og gik tilbage til alteret og tog en god klype i den pengehougen, som hadde samlet sig op der foran præsten, og gik tilbage og ga til klokkeren. Og, hm, det var nu en gemytlig præst, tilfældigvis, saa han fandt sig i det."

De sad og saa fremfor sig lidt, saa sa Heiberg:

„Ja gid jeg nu bare vidste, hvad der vilde være det rigtigste at gjøre."

„Ta en til," sa Berg, „saa tar jeg ogsaa en."

„Ja, ja, naar du sier det, saa vil jeg. Kasper! en gammel Carlsberg til!"

„Saa gerne!"

„Jeg vil ogsaa ha en!"

„Saa gerne!"

„Jeg ogsaa!"

„Saa gerne!"

Carlsbergeren kom og blev hældt skummende i de høie glas.

Berg var kommet sig lidt. Nu var jo klokken tre, naar han nu hadde drukket ud, vilde han skynde sig hjem. Omnibussen var vel fuld, men det fik være det samme! Ja, nu var han vis paa, det var kommet. Det maatte jo være kommet. Hurra! Han var vis paa, at idetsamme han aabned døren, saa laa der en af de kvadratiske konvoluterne, som han kjendte saa godt — en hvid firkant paa hjørnet af bordet, der, hvor værtinden altid pleide at lægge dem, forat han skulde ha let for at finde dem. Og, idetsamme han bare gløtted paa døren, vidste han jo om det var fra hende eller en anden, selv om det var mørkt. Han følte det paa sig.

Snerøret dernede blev værre og værre og det begyndte saa smaat at fyge.

„Farvel! sa Berg reiste sig fort og betalte og gik. Nu maatte det jo være kommet.

Onsdag.

Sneen føg horisontalt i lange Striber forbi Vinduet, det var bitterlig koldt, østenvinden var kommet med en veritabel snestorm. Det var ikke mer store Sneflag som dalte ned, det var smaa væmmelige haarde fine krystaller, som trængte ind overalt. Heiberg Saanæs og Berg var allerede kommet og sad der paa samme plads med Carlsbergeren foran sig, de hadde ikke Raad til skinke idag. Berg hadde krummet sin lange ryg og stirred ned paa Vimmelskaftet igjen, hvor folk skyndte sig afsted med bøiet hode. Enkelte parapluier bevæged sig afsted under stadig manøvreren for ikke at bli' vrængt.

Ikke en eneste farve i hele gaden, bare hvidt og sort. Jo! det røde avertissementet oppe paa anden etage af omnibussen, som kommer der. Nu er den ogsaa væk, tænkte Berg.

Aa ja forresten idag kunde det næsten være det samme ogsaa! Nei! der hadde nok ikke ligget noen hvid firkant paa hjørnet af bordet igaar — aa langtifra! Uf! for en Eftermiddag! Sidde hjemme og arbeide? Nei! Han hadde vært altfor nervøs og altfor sint til det. Det var naturligvis forfærdelig dumt af ham at ta' sig saa nær af det. Andre folk tog vist saant med større ro. Men det var nu noe andet med ham! Han var jo saa alene og kjendte jo ingen mennesker andre end Heiberg og Saanæs, og de bodde jo en halv mil borte, og desuden, hvad kunde det hjælpe, han kunde jo ikke tale til dem om det. Det skulde jo være hemmeligt endda. Og det eneste, som hjalp ham i denne ensomheden, det var jo de smaa lappene hendes paa et afrevet stykke papir, rablet ned med blyant, men ikke engang det kunde hun unde ham. Nei da! Men gid, gid han ikke var gaaet ud alligevel, gid der var kommet noe iveien, saa han ikke hadde kunnet komme ud. Gid han hadde faat den hodepinen sin eller tandpinen. Ellers var den villig nok til at indfinde sig, men nu, da den kunde gjort gavn, nei naturligvis. Hadde han naa bare igaar ikke hat noen penger, som da ved gud hændte ofte nok ellers, saa var ikke det sket, det grøssed i ham, men var det altsaa virkelig, virkelig hændt? Aa ja hendes skyld var det naa da! Hadde

— hadde hun ikke lovt saa sikkert, saa sikkert at skrive hver dag: Hver eneste dag! min egen egen gut! hadde hun sagt. Aa jo tak! deilig hendes gut! Fire dage var det gaat nu, og nu kunde det forresten være det samme, om han fik brev eller ej! Nu var jo alting, alting forbi. Det var nu ialfald hende, som havde brudt først ved ikke at skrive —! Men han, som var saa gla i hende, tænk at han kunde gjøre det! Ja! fuld hadde han nok været — gud ved af hvad forresten. Aa jo! det var jo sandt! Først whisky og vand — hadde han da endda truffet et kjendt menneske — ellers sad her fuldt nok af disse piraterne. Hadde han bare truffet en af dem, saa kunde han gaat med dem i National eller Cirque varieté, og saa var dette ikke hændt. Og bagefter hadde han jo været hos à Porta og drukket saft — der var heller ingen kjendte. Uf! hvor han haded hende, da han saa gik alene og forladt hjemover. Hun sad vel nu og koketterte med den Olaf'en, som han hadde ærgret livet af sig over, da han var hjemme. Ja! mig skal du nok bli kvit, hadde han tænkt. Jeg skal nok faa stillet et bjerg imellem os, som vi aldrig kan komme over, om du saa laa paa jorden foran mig og tigged mig om at være gla i dig. Jeg skal gjøre det forbi for alvor jeg skal du se!

Og hvor rasende han da med engang var blet! Han husked, hvordan han hadde knyttet hænderne i sinne og hadde løbt fort afsted, mens vinden og sneen pisked ham i ansigtet, gjennem en hel del baggader op i Farvegade, hvor han vidste de bodde.

„Du Berg! Jeg synes, hm! Du ser, du ser saa muggen ud idag, hvad er det som feiler dig?“ spurgte Saanæs.

„Mig? Mig feiler det ingenting. En behøver da ikke strax feile noe fordi en ikke netop har saant lager af historier at by paa som Dere. Nei, nu har jeg ikke set magen! Se paa det snekavet dernede.“

Og han vendte igjen hodet og saa ud og leved opigjen og opigjen eftermiddagen fra igaar.

Farvegade, det var en forholdsvis fin gade til at være af den slags gader. Forresten saa hadde han jo først bare staat og set paa di husene, som han skjønte var slige. Strax var det kommet en tøs over gaden og hadde snakket til ham. Og da var han jo blet aldeles kold med engang, da han hørte den modbydelige gamle stemmen og saa ind i de gamle udslukte øinene. Men pludselig var det faldt ham ind, at nu kunde der

jo gjerne være kommet brev, kanske den hvide firkantede lappen laa hjemme paa bordet hans og vented paa ham. Han syntes alt, han kjendte varmen i hele kroppen af de velsignede deilige ordene hendes — saa hadde han jo snud sig med engang uden at svare hende, men styrted hjem og op af trappen med hjærtet i halsen. Tænk om der nu ikke var noe! —

Nei! ikke der paa hjørnet af bordet — han famled bortover bordet med hænderne — han hadde ikke tid til at tænde fyrstikker — nei — han kasted fyrstikken bort, slængte sig ned i lænestolen med armene paa bordet. Først hadde han led høit, men saa pludselig hadde han staat op, tændt lyset, holdt det op for speilet, undersøgt sit eget ansigt, smilt koldt til sit eget speilbillede, børstet haaret sit med den kolde staalbørsten, dypped sine varme hænder i koldt vand og tørred hænderne og den glatte guldringen paa den høire haanden omhyggelig. Saa tog han ringen af fingeren, tørred den godt indi, pudsed med haandklædet flere gange over Emmy 3die juli, og rev saa op den øverste kommodeskuffen med snipperne og mansjetterne i og kasted ringen nedimellem der. Saa var det han slukked lyset, ledte en stund efter hatten og stokken sin, stødte hodet sit mod døren, da han aabned den, og gik sint nedover trappen. „Adjø!“ sa han halvhøit for sig selv og saa var han gaat lige bort i et af de husene i Farvergade tværs overfor der, hvor den gamle stod og snakked til ham. Han hadde banket paa en dør, gaat ind, før man sa *kom ind*, i et værelse opfyldt af varm røgelselugt. Paa bordet hadde der staat ølglasser og flasker. Da hadde han tænkt paa hende igjen, som hadde lovt at skrive saa sikkert, saa sikkert, hele hendes skikkelse saa han tydeligt for sig. Kanske hun nu sad paa fanget til den fyren og sa til ham alt det, som hun hadde sagt til ham ham selv før. Saa var pigen kommet bortover gulvet til ham fra kakkelovnen, hvor hun stod og skrabte af den brændte røgelsen. Hun tog ham om halsen og sa: „Vil du blive her i nat min dreng?“ Men han hadde da alligevel vendt hodet bort, saa hun ikke fik kysse ham. Og saa var han blet der hos hende lige til kl. 2 om morgenen. Og da han kom hjem, hadde han ikke turt ta ringen paa igjen. Først idag! Men hvor ondt det gjorde indi ham, hvergang naar han saa paa den, og han kunde ikke la være at se paa den.

Jo det var nok sandt! Nu var nok det hændt, det som han

aldrig hadde trod skulde hænde — og tænk at det virkelig ikke var længer siden, end igaar — han syntes der laa et helt aar imellem og at han var blet en fremmed for sig selv. Men caféen saa jo ligedan ud idag som igaar og Kasper og de andre ogsaa, som om ingen forandring var sket. Aa ja! det var vist forresten noe godt sludder af ham! Overdrevet selvpinsel. Pyt san! Hvorfor skrev hun ikke. Nu kunde hun ha det saa godt. Der var jo mange forlovede fyrer som gjorde det ofte, han kjendte mange. Og han la sig lidt kjækkere tilbage i stolen, saa ud af vinduet ned paa gaden og erindringen om gaarsdagen gled væk, som en fysisk smerte, der gaar over.

„Det er da igrunden underligt, med denne hovedgaden i Kjøbenhavn, den er saa smal saa, og jeg synes det er underligt de i en saavidt stor by, som Kjøbenhavn kan finde sig i at ha en saan smal tarvelig gade til hovedgade og pulsaare. Det har man da vist ingen andre steder“, sa han.

„Aa jo!“ svarte Heiberg langsomt, „se paa Corsoen i Rom for exempel. Den er endda smalere, den.“

„Corsoen? er det den, som hestene flyer igjennem i carnevalstiden?“

„Ja!“

„Det maa være morsomt med det hesteløbet, men hvor staar folkene henne, de som skal se paa.“ Han saa ned paa Vimmelskaftet og syntes slet ikke, der kunde være plads.

„De? de staar nede paa gaden de, naturligvis.“

„Blir de ikke løbt overende og knust da?“

„Nei langtifra, de bare gaar til siden, naar hestene kommer. Menneskemassen aabner sig foran dem og lukker sig efter dem.“

„Ingen ulykkeshændelser.“

„Nei da!“

„Det, hm, forresten, ja, hm, det maa da — jeg synes det maa være morsomt at se paa,“ sa Saanæs.

„Det er bare som et syn. Det glimter i en mængde flitterstads, som de har paa sig, og det rasler i alle dingeldanglerne og saa er de allerede langt forbi.“

„Saa,“ sa Berg.

Tænk den, som kunde reise til Rom, bort fra sneveiret og hende og kunde glemme alting. Dernede maatte han vist kunne glemme.

„Tilsidst,“ fortsatte Heiberg langsomt, „blir de fanget i et

stort tæppe, som de løber tværs igjennem, men saa finds det et bagenfor igjen da, og paa den maaden blir de standset tilsidst."

Berg hadde imens set ned paa Vimmelskaftet hele tiden og tænkt sig hestene fly som rasende nedigjennem der, det var trods sneen ubevidst blet til Corsoen for ham, og han hadde set folkemængden dernede, som trykked sig tilside, da de kom farende som et syn, og han hadde fulgt de vilde hestene i tanken over Amagertorv ned Østergade og ud paa Kongens Nytorv, hvor de var blet fanget i et stort tæppe over paa den anden siden ved kunstakademiet. Han maatte til Rom! Der kunde han digte, der kunde han leve. Og tænk, hvis hun var med ham, og de stod sammen og saa paa dette sydens folkeliv. Han vidste hvordan hun vilde more sig — det var noe for hende! Uf nei! Det var sandt, det var jo forbi nu alt det der. Det var jo hændt, det var jo hændt og alting var forbi — forbi og han saa igjen huset i Farvegade og kjendte Røgelselugten.

„Det er naa den ene dagen da," fortsatte Heibergs jævne trønderstemme, „saa næste dag, saa er der blomsterkastning." Han tog en slurk øl og røgte. „Jeg har aldrig set saa mange blomster i mit liv. Det formelig regned med blomster."

„Hm, jassaa, hm," sa Saanæs.

„Jeg var da ogsaa ude naturligvis og saa paa dette herre. Saa kom prindserne vore kjørende i en elegant landauer, de var i Rom dengang. Det var endda Gustav og Oscar. Forsædet havde de fuldt af bouketter, som de tog og prøvde paa at kyle op i vinduerne til noen italienerinder, som sad der og koketerte."

„Naa?" sa Saanæs.

„Ja — saa tog jeg en lurvet skøierbouket, som var lavet af noen kaalbla'er og vissent græs, for den slags var der ogsaa mange af. Den laa paa gaden og den tog jeg og kasted midt op i vognen til prindserne."

„Hm, hvad, hvad, hvad sa de til det da?"

„Aa de mored sig vel, tænker jeg, men de sa forresten ikke noe."

Ja, den som kunde reise ned til Rom, men det vidste han, at selv om han hadde pengene liggende, saa kunde han ikke reise, før han hadde talt med hende, og selv ikke da sandsynligvis, skjønt han gjerne vilde. Men tale med hende turde han jo heller ikke, for naar hendes klare øine hvilte paa ham, saa maatte han fortælle alting. Det var kanske det bedste, men det turde han ikke, for saa var alting forbi —

ja det var det vel alligevel, — hun hadde jo ikke skrevet, og det sidste brevet i forrige uge hadde vært haardt og koldt. Uf, han foragted sig selv, hvad var det han gik og klynked for og pinte sig selv. Og kom der ikke noe brev idag, saa vidste han, at hun ikke brød sig mere om ham, og da skulde **han** heller ikke skrive mer, det var vist — ialfald ikke idag. Det var jo ogsaa ligesom en tyngde i haanden, saa han ikke kunde skrive, for han maatte jo lyve og det vilde han ikke.

„Confettidagen er den tredje dagen, da ser de ud som snemænner, alle folk.“

„Men, hm, hm, det, det, det, det maa da være forfærdelig dyrt at være med paa alt det derre med blomsterne,“ sa Saanæs, „det kan da ikke være mange, som har raad til det.“

„Det er græsselig dyrt, men de bruger jo ingen penge hjemme hos sig selv Italienerne, ser du, de bruger pengene sine til sligt.“

„Hm, jassaa!“

„En tjenestepige kan gaa og slide sig halvt fordærvet i to aar og lægge op alle pengene sine forat kunne være med ordentlig paa dette, bare en eneste gang. Og da bruger hun op alle de pengene, hun har tjent i de to aarene. Hun kjører omkring i landauer med kusk og tjener i livré paa bokken.“

„Det var da mærkeligt,“ sa Saanæs.

„Og selv er hun klædt som en hertuginde og ser ud saan ogsaa, og saa har hun en hel del fint klædte gjæster med sig i vognen.“

Han røgte lidt og fortsatte:

„De sparer ogsaa voldsomt hjemme i familierne. Jeg kan huske, jeg skulde ud engang og lede efter et atelier. Roll skulde endda være med forat hjælpe mig. Saa kommer vi et sted, som var avertert. Saa stiger vi da op en fæl skidden hønsestige til vi kommer aller- allerøverst i huset, og saa kommer vi ind i et atelier, hvor der ikke finds andet en fire nøgne kalkvægger med noen studier paa, som slet ikke var saa værst forresten, efter hvad jeg kunde se i farten.“

Han stopped en stund, saa de andre trode han var færdig, saa tog han noen drag og vedblev.

„Maleren stod i et elendigt fillet flækket kostume foran staffeliet og malte. En del nakne onger laa omkring paa stenfliserne. Midt paa gulvet stod en halvfuld natpotte . . . Maleren

var forresten meget venlig: Det ser nok lidt uordentlig ud her, sa han, tog potten og slog indholdet ud af vinduet og satte den borte ved væggen. Saa viste han os om i lejligheden. I kjøkkenet traf vi konen, som stod i natkjole og underskjørt og lavede en fæl middagsmad. Men jeg hadde tabt lysten og tog ikke atelieret."

„Men det var da rimeligt," sa Berg, han syntes han maatte si noe nu igjen.

Om en liden stund fortsatte Heiberg:

„Der var oprettet en ny café i Rom, en ny elegant café, som hed Concordia. Det var første gang de skulde forsøge med at anvende kelnerinder i Rom efter Münchens exempel. Men det gik naturligvis galt, for Romerinderne opfatted sin stilling aldeles feilagtig. De trodde, de var der til at ses paa, som et slags udstillingsfigurer og stilled sig da ogsaa op med armene overkors, store staute fruentimmer var det som alle Romerinder. der stod de da og lod sig se paa af de smaa Italienerherrerne som sad der og støtted hagen paa knappen af stokkene sine og glodde paa dem. Fik de saa en bestilling, saa bare raabte de paa nogen smaa bengler, noen gutunger, som løb omkring der, og de hented da det forlangte."

Han saa lidt fremfor sig og vedblev:

„Jeg gik da ogsaa ind der og sad mig ned. Der kom svært mange fine folk ind.

Han tog en ny cigar og tændte den.

„Og saa kom der en forfærdelig fin frue, med strudsfjær og i silke og fløiel, jeg syntes aldrig jeg hadde set noe saa flot, og hun hadde med sig noen nydelige sommerfugler. Det var barna hendes. De var klædt i bare hvidt og saa aldeles nydelige ud som sagt. Og en fin herre var med i speilblank flos, lyse hansker, sølvknappet stok og lyse fine buxer, som man kunde se folden i efter sammenlægningen. Ja jeg syntes jeg skulde dra kjendsel paa ham ogsaa — og saa med engang gaar det op for mig — gud hjælpe mig! er det ikke maleren da! Maleren med kjærringa og alle ongerne. — Men nu er jo klokken over 12, nu maa da den norske posten være kommet. **Kasper**! Vil De bringe mig Morgenbladet og Dagbladet."

„Det norske Morgenbladet og Dagbladet er ikke komne herre — ingen norske post — det er snestormen."

„Men saa er det vel derfor, jeg ikke faar brev?“

„Ja, naar aviserne ikke kommer, saa kan du heller ikke faa brev naturligvis. Har du ikke tænkt paa at det blir det samme,“ sa Saanæs.

„Nei!“

„Det stikker altsammen fast i sneen i Sverige, og der ligger dit pengebrev ogsaa.“

Berg vendte hodet forat de ikke skulde se paa ham og saa ud af vinduet.

Saa hadde hun altsaa skrevet, kanske hver eneste dag, og varme kjærlige brever, som før, saanne som bare hun i hele verden kunde skrive, de laa i Sverige i sneen og idag eller imorgen saa fik hen dem allesammen paa engang — uf! Nei, han vilde ikke ha dem. Ialfald vilde han ønske, de ikke kom idag. Og han saa ned paa ringen. Han husked, hvad hun hadde sagt, dengangen hun ga ham den: „Lad det være ligesom det var mig, som holdt dig i haanden, Knud! Og se paa den, hvis du noengang skulde være paa nippet til at gjøre noe, som du ved, jeg nødig vil.“ Det hadde hun sagt, da hun ga ham den. Han flytted sig nervøst paa stolen.

Altsaa hadde hun skrevet, hun hadde tænkt paa ham og vært gla i ham hele tiden. Kanske hadde hun tænkt paa ham og vært gla i ham i gaaraftes ogsaa — imens — han saa det for sig igjen altsammen. — Nei! uf nei! Nu vilde han næsten ønske, at hun hadde glemt ham og hadde kokettert med andre. Gud hvor det snede!

Hvorfor fik han ikke vide dette med aviserne igaar, at de ikke var kommet. Saa var dette ikke sked, tænk for saan en filletings skyld. Kunde han ikke skru det altsammen tilbage og faa det gjort omigjen. Han sukked utaalmodigt og stirred ud i sneen. Stormen kom i store tag nedover Østergade og rusked i det store vinduet og det blæste tværs igjennem ind paa ham. Huf det var koldt. Den forbandede snestormen! Hadde ikke den vært, saa! Den var skyld i altsammen.

„Hm, du Berg! Hm, du som er rig, du faar la os faa noen penger til kaffe og smørkage.“

„Nei, jeg har ikke fler jeg heller, jeg har maattet betale min værtinde igaar,“ svarte han, men det ga næsten et lidet sæt i ham, da han sa det.

„Huf, hvor det er koldt“.

Thorsdag.

„Kasper! Gi mig en damebayer“, sa Heiberg.

„Saa gerne“.

„Jeg har nemlig ikke raad til mer idag. Forresten noe bedre er det naa idag da“. Han saa op i veiret udaf vinduet. „Men du Berg, du ser jo ud som du har solgt smør og ingen penger faat gut, mand dig naa op da! Du som er saa fornøiet bestandig. Eller sidder du og digter eller hvad er det for noe, som feiler dig?“

„Mig? nei mig feiler det ingenting.“

„Hm! ja! det er slemt at — det er slemt at mangle penger hjemme, men ude. det er forfærdelig, da kan én jo rent komme til at sulte ihjel. Har du saa meget, saa du kan rive i en damebayer paa mig ogsaa“, sa Saanæs.

„Ja jeg skal rive i en paa dere hver. Han — melankolikeren — maa ogsaa ha en. Kasper! To damebayere! Sulte ihjel? Ja, det kan du da let komme til — husk paa Smestad og Winther i München. Ja Smestad, han hadde jo virkelig hungertyfus dernede. Det var fælt, hvor daarlig de hadde det. — — — Engang hadde de ikke spist paa 14 dage. Saa var det en dag til sidst i fortvilelsen, saa ser Smestad, at Winther har en liden kjæp og binder en hyssing paa og saa spør han da, hvor han skal hen med den. — Jo, sa han, han skulde ud at fiske — og sa tar han og bøier en knappenaal og laver en krok af og binder fast ytterst paa hyssingen. Ja saa vilde da Smestad ogsaa være med og han tar krykken sin under armen og de to slunkne fyrene humper afsted. Hvor var det han vilde fiske da og hvad var det han vilde fiske? Jo det var da Guldfisk i den engelske parken, der hadde han set, at der gik noen. De drog da nedover gaderne og kunde næsten ikke gaa naturligvis, saa daarlige var de. Saa laa der paa et fremspring over et kjældervindue en halvt spist, solbrændt skorpe af et smørbrød, som en eller anden onge hadde lagt fra sig der, og det tog de og satte paa til agn og saa drog de hen for at fiske guldfisk, men jeg har hørt, at de fik ikke noen og Smestad fik hungertyfus og det var svært slemt for Winther, for han plejed at sætte ham i pant paa restaurationer og paa horehuser — han bare tog krykken og gik med den og Smestad han maatte sidde der han og saa gik Winther hen til Café Probst og fortalte det til de vel-

staaende landsmændene, og enten de vilde eller ikke, saa maatte de naturligvis hen og løse ud Smestad. Hvad er dette for noen slags Folk da, som holder sligt leven?"

De tre—fire herrerne, som netop var kommet ind, stod og stamped af sig sneen.

De satte sig ved bordet i krogen ved siden af.

„Sikken et vær! Lad os faa tre varme toddyer!"

Heiberg læned sig tilbage i stolen og de tre nordmænd blev siddende stille og nippe til sine bayere i de smaa runde glassene. De ble siddende længe og fulgte sneens fald derude, engang imellem flytted en af dem lidt paa sig og satte sig bedre tilrette i stolen. Herrerne ved siden af fortalte hverandre hvor høit sneen laa der eller der ude paa de forskjellige banestrækninger paa Sjælland, og hvor slemt det vilde blie for jorden til vaaren. Endelig letted Heiberg lidt paa sig og efter at ha brummet til indledning, sa han:

„Ja det var daarlig paa det sidste med Smestad, det var den rene Lazarus, men jeg har da set en som det var værre med. — — — Det var en, som var en slags sekretær nede i Rom — en gammel ødelagt aldeles syfiliseret fyr, som var saa daarlig, saa han ikke kunde hænge sammen, og saa maatte de binde'n sammen med hyssing, ossaa sat han der og hang paa kontoret da, og kunde næsten ikke skrive noe. Handsker hadde han paa hænderne for at man ikke skulde se alle saarene — aa det var forfærdelig."

„Huf da!"

„Saa skulde jeg rejse engang fra Firenze, som de kalder det, og bort til Venedig, og da jeg kommer paa stationen, saa gudhjælpe mig, kommer ikke Lindstrøm trækkendes med dette liget som med en anden vadsæk og vi gaar da ind i samme kupé. Naa saa er det saan en braate tunneler paa den veien, og saa slog røgen ind i kupéen naturligvis, for vi hadde glemt at lukke vinduet og vi holdt paa at kvæles. Og saa — da vi kommer ud af den, saa var da denne elendige fyren død."

„Var han død?"

„Ja! Men saa vi til at gni'en og saant, ogsaa fik vi da tilsidst et slags liv i'n igjen og han begyndte at fare med disse behandskede hænderne sine op i ansigtet sit og derved dat der den ene tanden efter den anden ud af munden. Saa kommer vi da til Venedig og tog ind paa samme hotel."

„Hør“, sa han og saa bort paa de tre herrerne ved siden af, „jeg faar saan lyst paa slig varm toddy, jeg undres om vi ikke kan faa dem paa kredit. Nu skal jeg gaa bort til disken og spørge.“

Om en stund kom han igjen.

„Jo naturligvis“. Han satte sig. — — —.

„Der paa det hotellet maatte han bindes op hver dag ved table d'hôte, og jeg satte mig saa langt fra'n som muligt, for at man ikke skulde tro, jeg hadde noe me'n at gjøre — jeg tænkte Lindstrøm fik staa inde for'n, men han vitde saamæn heller ikke kjendes ved'n og saa satte Lindstrøm sig op til mig og lod ogsaa som han ikke kjendte'n, og sat han og skrøt og braaked og fortalte høit, at ban han var hosiddende svensk skulptør i Rom, han hadde netop faat leiet sig et atelier der nemlig, og det var han svært kry af.

Tre dampende toddyer blev sat for dem.

„Naa og saa?“

„Og der sat han og fortalte dette opigjen og opigjen paa alle de sprog, som fandtes, for at hjælpe paa det daarlige indtrykket fra denne syfilissen paa de fremmede af forskjellige nationer som sad der.“

„Men hvad sa liget? Sekretæren?“

„Han? nei han sa ingenting han, han kunde ikke si noe, han sa aldrig noenting, han. Men saa ble det for galt, saa maatte vi tan' og pakke'n ind og sende'n hjem.“

„Ja det skal være meget værre med syfilis i de sydlige landene, end i de nordlige.“

„Ja, mye! aa det er forfærdeligt dernede. Saan om morgenen, naar jeg stod i Vinduet og saa ud paa gaden, saa kom de jo flyendes da, ser du, tjenestepiger og kjærringer, som skulde ud og kjøbe ind til huset — og noen hadde næse og noen ikke — fulde var de af saar og bylder, og det var ikke noe at se paa for en mand, som bestandig hadde cardialgi, som jeg.“

„Nej, det er rimeligt.“

„Ogsaa senere paa dagen, saa hadde de gjort toilet, og saa hadde de faat paa sig falske næser, som dasked hid og did i ansigtet, naar de fløi fort — men de fineste af dem klinte dem fast med vox.“

„Hadde du saan cardialgi?“

„Cardialgi? Forfærdelig. Og derfor var jeg saa grætten

og gnaven saa! Jeg var næsten ikke til at være sammen med. Men Roll var snild og skulde da vise mig alle semærkværdighederne og den slags ting naturligvis, og jeg maatte gaa med enten jeg vilde eller ikke, det gik ikke an andet, sa han. Men syg var jeg og gnaven. „Hm! Den toddyen er svært god. Saa var'n da først henne og viste mig udgravningerne paa forum romanum."

„Aa, naa!"

„Saa holder de netop paa at grave op af jorden en forfærdelig høi polert søjle, som var lavet af bare en eneste sten og Roll ble meget utilfreds med mig, for jeg kunde umulig se andet i den søilen end alt det, som de tusinder af mennesker hadde maattet slide og slæbe for at faa den saa fin og faa den did — jeg kunde ikke se andet i den. Det var for mig ligsom de hadde sat og pudset og poleret den med mennesker, gnid den med mennesker, indtil den var blet saa blank, og andet kunde ikke jeg se af dette og han var fornærmet og trodde jo aldrig der kunde bli noe af mig, som hadde saa lidt kunstsands.

Saa skulde han føre mig til den spanske trappen da for at se, om det kunde hjælpe. Ja, jeg kommer da hen da ser du og faar se denne kolossale trappen. Jeg skjønte nok, det var vakkert naturligvis, men saa med engang, saa kom jeg til at tænke paa alle disse mennesker, som hadde skullet til forat lave den, og fra det øjeblikket, saa saa jeg ikke andet end det i den igjen naturligvis, og naar jeg nu saa, hvordan de behandled dyrene sine derude, hvordan de gik og stak dyrene med jernpigger i aaben saar, og tænkte paa det kolossale arbejde, som det hadde været at faa disse svære blokkene med den tids redskab helt hid, saa kunde jeg jo umulig forestille mig noe andet eller se noe andet for mig, end at de gik og stak de menneskene, som hadde arbeidet op alt dette herre ogsaa med jernpigger i aaben saar for at kvikke dem op, naar de blev trætte, og saa syntes jeg jo ikke, det var det gran vakkert naturligvis, og det sa jeg, men Roll, han syntes igjen det var en forfærdelig mangel paa kunstsans."

„Hør! la mig faa en kammerherre!"

Den lille opvarteren kom.

„Hva'ba?"

„En kammerherre!“

„En kammerherre?“

„Ja! en cigar til 10 øre.“

„Hva'ba?“

„En cigar til ti!“

„En cigar til ti?“

„Ja?“

„Saa gerne!“

Han gik og kom igjen med kassen.

„Værsgo!“

„Tak! Vil ikke Dere ogsaa ha! Værsgo! Vi har jo credit.“

Da de hadde tændt og tat de første drag, fortsatte han:

„Saa gik det en tid, og saa kom da Grosserer Hansen og konen hans derned og de tog sig da ogsaa lidt af mig, som gik der grætten og gnaven og syg og saa tog de mig med sig paa en liten udflugt udenfor byen. Men jeg saa jo naturligvis ingenting, ossaa syntes de, jeg var græsselig kjedelig. Det var bare engang jeg kom lidt ovenpaa for et øjeblik, det var da vi saa det akademiet, som Spanjerne bygged op paa den andre siden af Tiberen, for de vilde ossaa ha sig et akademi ligesom Franskmændene, saa sa jeg om de trinene, som gik ned til floden, at det var vel ogsaa en spansk trappe ogsaa lo de og saa kom jeg lidt op da, skjønner du paa overfladen, mer det varte ikke længe. Nei jeg likte mig ikke i Rom. Det gjorde jeg ikke nei! Og saa var det noe, som irriterte mig saa forfærdeligt, det var det veiser, som de hadde dernede. Deiligste veir af verden, ser Dere, rent vaar eller sommer, rettere sagt, og saa staar alle træerne der ved Gud med nøgne, tørre, stive armer uden saa mye som tanke paa knop engang. Og du kan da skjønne, det maatte ærgre mig. Jeg stod deroppe paa dette monte Pincio, som de taler saa mye om og ærgred mig over disse træerne.“

„Paa hvad tid af aaret var det da?“ sa Berg.

„Aa det var i Februar.“

„Aa — naa!“

„Fuldstændigste sommer af verden, men ingen blader paa træerne. Bare langt, langt borte ved Villa Borghere, der var et svagt grønligt skjær over et eneste oliventræ eller saant no lignende.“

Berg saa ud paa sneen. Den var svagere.

„Saa bodde jeg sammen med denne Ebers, denne svensken.“

„Var han ikke dansk?“

„Jo, han var nok det ogsaa. Det vil si han var saan lidt af begge delene. Han var vist nede fra Skåne tror jeg. Saa hadde jeg da denne dansken i atelieret mit, men han holdt paa at ærgre livet af mig naturligvis, men jeg tænkte, det var bedst at ha'n der alligevel for at jeg ikke skulde være saa rent alene. Men Gud, hvor jeg var sint paa den fyren, det var rent forfærdeligt. Han hadde det med det ser du, at han altid gik et halvt skridt foran mig, naar vi var ude at spadsere. Og dette kunde jeg naturligvis ikke holde ud da, skjønner du. Saa gik jeg der ned over gaden sammen me'n et skridt bagefter og bed tænderne sammen af sinne. Og tog jeg et langt skridt ind imellem for at komme paa højde me'n, saa — nei da, saa tog han ogsaa et langt skridt naturligvis og var langt foran mig med en eneste gang. Aa hvor sint jeg var paa den fyren. Jeg gik saan der og saa paa'n halvt bagfra og ønsked alt det vonde over'n, som findes i verden — jeg kunde gjerne slaat'n ihjel. Men saa maatte jeg gaa og kjæmpe med mig selv da, ser du, mens jeg kogte og kogte, indtil jeg fik mig selv lidt nedover, og didhen, at det endelig ble mig muligt at si i en sagtmodig tone:

„Herregud! kan du'ke gjerne gaa ved siden af mig da?“

„Jo, om forladelse“, sa han, for det var ikke af ondskab og saa gik han tre skridt ved siden af mig igjen, men saa ble det strax ligegalt igjen, og saa voxte sinnet i mig — til jeg holdt paa at faa slag, og saa var det samme historien opigjen. Det var fælt i Rom.“

„Aa, jeg hadde saan lyst til at komme did“, sa Berg.

„Ja nu var det en anden sag, nu skulde jeg gjerne en tur til Rom, men da var jeg jo syg.“

Vinden tog et tag i hele speilglasruden saa den rysted og en ny vindretning indfra Østergade pidsked imod den.

„Ogsaa var jeg saa sinna paa disse munkene“, vedblev han. „Jeg kunde ikke udstaa dem, det formelig logted af dem for mig. Og det var da netop en af dem den gangen, som var saa væmmelig, saa jeg holdt paa at kaste op.“

„Hm — var han saa urenslig?“ spurgte Saanær.

„Nei, men han var saa ækkel. Han stod og viste frem noe nede i jorden, det var ikke andet end et hol, som han stod og

rodet i, men der paastod fyren, at Kristi kors hadde staat. De skulde nok ha ført det did fra jødeland og sat det der i sin tid. Og saa tog han en klype af sandet. Det var endda ikke andet, end saan almindelig støbesand, som vi brugte oppe i Trondhjem til at støbe kakkelovnsrører og den slags ting i, og saa bød han frem slig en klype af dette sandet, og det maatte vi kjøbe og det kostet en lire, tænke sig aa gi en lire for saant snyteri.

For, hvis Kristi kors virkelg hadde staaet der, og saa alle mennesker siden den tid hadde gaat og tat sig en klype støpesand, saa maatte man nu ialfald ha gravet sig dypt ned i jorden, saa det maatte da ha vært høit over hoderne paa os, det hadde staa t ialfald, hvis det i det heletat hadde staat der noensinde. Jeg tror forresten, det klarner," sa han og saa ud. „Det sner slet ikke mere."

Fredag.

„Goddag! naa, sidder dere allerede her. Naa; idag er det jo pænt veir", sa Heiberg. Han kom hen til bordet, hvor de to andre sad. „Har dere ingenting hverken at spise eller drikke?"

„Nei, vi har jo ingen penger", sa Berg.

Heibeg satte sig.

En liden stund efter kom Kasper med en hel bunke aviser og rakte dem frem.

„Her er den norske post!"

„Halloi!"

„Endelig!"

„Lad mig ogsaa faa noen!"

„Lad os begynde med de ældste!"

„Jamen da vil vi ha noe, for da er jo ogsaa pengene kommet", sa Heiberg. „Skal vi ha skinke med speilæg og ristet brød?"

„Ja!"

„Og gammel Carlsberg og norsk akkevit?"

„Ja!"

Men Berg reiste sig langsomt.

„Jeg tror, jeg vil gaa hjem og se efter brever".

Helst vilde han slippe at gaa hjem — han turde ikke — han var bange —. Men la det være, nei det kunde han heller ikke. Han maatte hjem, skjønt han vidste det vilde gjøre ham ondt bare at se dem. Det var som noe, som halte i ham — som en tung pligt, han opfyldte.

„Blir dere siddende her til jeg kommer tilbage igjen?“ Det var bedst at ha noen at være sammen med, hvis han blev altfor fortvivlet.

„Ja, hvis du vil gaa indom mig og se efter om der er pengebrev“, sa Heiberg bag Dagbladet.

„Nu skal Thaulow i fængslet, her staar det, han skal være der i to maaneder. — Men du Berg! jeg synes dette er dumt af dig. Du skulde spise først, det kan da ikke haste saa forfærdelig“.

Skulde han spise først, saa trak han tiden lidt ud? Nei, han følte at han ikke kunde faa noe ned. Og han maatte jo ogsaa skrive idag til hende. Uf! Hadde han endda hat hende selv her, tænkte han, mens han trak ytterfrakken paa sig, hjulpet af Kasper.

Saa skulde han fortalt hende det og han skulde nok faat hende til at skjønne, hvordan det var gaat for sig — men skrive det — nei! Men et brev maatte han sende idag, tænk det var jo tre dage, at ogsaa han ikke hadde skrevet, aa ja! Han kunde jo si, det var fordi han vidste, at posten ikke gik.

„Ja adjø da! Dere blir altsaa siddende.“

„Ja!“ svarte begge to, der var ikke andet end haaret af dem at se over aviserne.

De sad længe og læste, brætted om og læste.

„De er gælne“, sa Heiberg tilsidst.

„Der staar, hm! der staar ikke noe nyt her. Der findes ikke andet end amtformandskabernes indstillinger.“

„De er gælne!“

„Hvem?“

„Aa! det er bare denne filleregjeringen vor.“

„Hvad, hvad er det for noe naada?“

„Aa!“

„Hvad?

„Aa! de har sat Stenersen til professor istedenfor Drachmann.“

„Har, har de virkelig!“

„Ja, her staar det. Det er det mest uforskammede, den gamle idioten kunde finde paa.“

„Ja!“

„Og naa skal du faa se, naa blir naturligvis danskerne sinte, som ventelig er, og saa faar vi et fælt spektakkel, og saa kommer det til at gaa-udover alle nordmændene, ligsom de kunde noe for det“.

„Nei, hm! saa domme kan de da vel ikke være hernede.“

„Aa jo, du skal faa se, *Politiken* kommer nok til at benytte sig af det — Se saa! nu bygger de ogsaa en snedame i Kristiania, det er Visdahl, som gjør den. Aldrig kan de finde saa noenting selv. — — — Jasaa, saa hun er død nu! Uf! det er noen kjedelige aviser! Skal vi bytte?“

„Kasper! Faar jeg en kop kaffe!

„Saa gerne!“

„Nei den har jeg læst — aa ja, jeg faar terpe den igjennem engang til.“ „Saa tak! Og en Smørkage!“

De sank ned bag aviserne, brætted dem om, vrængte dem, smudde dem paa alle kanter, kom nu og da med et lidet udraab indimellem, slængte dem hen i vinduet og tog igjen andre, som de allerede hadde læst. Tilsidst laa vindueskarmen fuld af krøllede aviser.

„Naa, der er han.“

Berg kom ind og hen til dem og rakte Heiberg en seddel.

„Tak! det var bra. Fik du ogsaa noen?“

„Ja“, sa Berg, mens han tog frakken af og satte sig paa sin gamle plads ved vinduet og saa ud paa gaden. Solen skinte derude paa den hvide sneen. Han maatte myse med øinene.

„Ja, nu gaar jeg og hæver pengene, saa skal dere faa begge to. Vil dere følge med.“

„Nej, jeg skal skrive. Men lad os træffes siden. Kom indom her igjen. Kasper! faar jeg Skrivematerialer“, sa Berg.

„Ja, kom da Saanæs. Saa sidder du til vi kommer og betaler.“

De tog paa sig og gik.

Kasper kom med skrivemappe, pen og blæk.

Berg skrev: Kjære Emmy!

Nei, det var daarlig, det skrev han jo aldrig ellers. Hun vilde bli mistænkelig.

Han blev siddende med pennen i munden og saa ud paa gaden. Hvor Folk gik ivrig omkring dernede! Vimmelskaftet var nok vaagnet igjen nu! — Aldrig hadde hun skrevet saa deilige breve til ham. Uf det stak ham ordentlig.

Saa greb han ind og tog op fire breve med samme udenpaaskrivt og drog et ud af konvolutten.

Elskede gutten min — du! Igaar ble jeg med engang saa forfærdelig gla i dig. Jeg gik paa Carl Johan og saa fik jeg taarer i øjnene nu engang, da jeg kom til at tænke paa dig — og jeg saa dig for mig, hvordan du gik saa alene dernede i den store byen uden mig. Og jeg husked med engang, hvordan du saa ud og tænkte paa hvor gla du er i mig. Du trofaste, elskede gutten min — — —.

Han la brevet sammen igjen og ned i konvolutten, tog alle fire brever og stak dem i brystlommen og satte sig igjen til at se ud. Han bed tænderne sammen i sinne og bored den lange neglen paa tommelfingren dybt ned i kjødet i det indre af den anden haand.

Saa begyndte han at skrive langsomt:

Tak for brevene — her har været en fæl snestorm —. Han standsed.

For en underlig gammel mand med den store røde næsen, som gik dernede.

Nej — han kunde ikke — ikke nu. Mon hvor det ble' af de andre. — Han kunde vente til i eftermiddag. Posten gik jo først i morgentidlig. Saa vilde han skrive tre brever i forskjellige konvoluter og datere dem forskjelligt, saa trodde hun, han hadde skrevet hver dag.

Han brætted sammen det papiret, som han hadde begyndt paa og rev det i mindre og mindre stykker og slap det ned i spyttebakken. Haanden skjalv i nervøsitet.

Han tog frem et andet brev: — Hvordan har du det min, min elskede ven. — Han lukked det igjen sammen, la det i konvolutten og stak det i lommen.

Han maatte heller ikke skrive i en bedrøvet tone, han maatte skrive glad og fornøiet, som han pleied, ellers vilde hun spørge og grave. Mon hvor det ble af de andre? Nei for et vakkert Vinterveir. Naa, der laa jo aviserne, dem kunde han jo læse.

„Kasper! La mig faa en Whisky og koldt Vand."

„Saa gerne!“

Se dernede kom de.

„Tak! De kan gjerne ta væk skrivematerialerne.“

„Er du allerede færdig med at skrive?“ spurgte Heiberg.

„Ja!“

De tog af sig ytterfrakken, satte sig og fik ogsaa hver sin whisky og vand.

„Du kan tro, det er deiligt veir ude. — Det var engang nede i Rom, saa gik jeg og Ebers — —“.

Men Berg reiste sig.

„Hvor skal du hen?“

„Jeg vil ned og ta et romersk bad. Laan mig 10 Kroner.“

„Værsgo! Vent lidt, saa gaar jeg med.“

„Nei!“ svarte han morskt og irriteret, „jeg gaar nu.“

Heiberg saa efter ham mens han gik, fulgt til døren af den bukkende, smilende Kasper.

Chr. Krohg.

To Digte.

Kirkegang.

Jeg traadte fra den morgenlyse Plads,
hvor Sommersolen randed Lønnens Blade
med Guld, ind under Kirkens kolde Hvalv,
hvor Orgelpibernes malmtunge Kæmpebas
sendte en tordendrønende Tonekaskade
ned over Salmesangen. Halv led og halv
sjælssløv jeg satte mig paa Bænkens glatte,
brunbeitsede Egeplanker. Orglet tav.
En Præst i sort Talar og Kravehjul
stod op og talte om Synd og Død og Grav,
om Frelsens endeløse Naadeskatte
og Herren, for hvem vi ej kan finde Skjul . . . . .
Jeg hørte ej. Med Lød af bleggult Rav
din runde Nakke foran mig sig bøjed
ned over Bogen. Jeg skimted den sarte Rødme
paa Kindens bløde, barnlig rundede Pude
med Øjenlaagets lange, mørke Vipper.
Jeg sansed dine Klæders Rosensødme
og Duften fra dit Haar, hvis matte Knude
sad højt under Straahattens fløjelsbrune Bræm.
Jeg stirred paa dit Pandehaars sorte Snipper,
der listed bag dit Øre i Kruser frem,
og under Bænken skimted jeg din lille
Pariserstøvles svajet-spidse Hæl —
jeg rejste mig og aabned Døren stille
og listed ad det solhede Stræde hjem —
mens Præsten talte om Bod for hver sorrigfuld Sjæl,
for dem, som have Kummer og lide ilde.

Foraarsnat.

En Villavej — en Nat midt i April.
Langt borte slog en Klokke nylig to —
nu er mit Fjed den eneste Oase
af Lyd i denne Ørk af gravtyst Ro.

Langs Vejen staar en sort og søvntung Bræm
af lave Huses vage Silhuetter
i bløde Rids mod Himmelrandens Graa,
som Byens fjærne Gasskær gyldenpletter.

Min Sjæl er taagetrist og bladfaldstræt
og led ved Livets Tros af travle Tanker —
jeg driver som en Baad paa Nattens Hav
og ejer ingen Sejl og intet Anker.

Det er mig, som der aldrig skulde fødes
en lydfyldt Dag af denne Vaarnats sorte
mulmsvøbte Bug, og Lygteglansen sitrer
som Kerubglavind over Edens Porte.

Jeg sejled ud med morgenlyse Haab
om Sejr — og tabte alle mine Slag.
Skyg med din Vinge for mig, store Nat,
og skærm mit Øje mod den nye Dag.

Johannes Jørgensen.

Literære Profiler.

II. Alfred de Vigny.

Jo mere moderne og udviklet en Personlighed det er, som man søger at tegne i Ord, des mere Resignation haves nødig. Thi ved at medtage alle Smaatræk, der aflures Fysiognomiet, overlæsser og udvisker man kun Billedet; meget maa ofres for at det karakteristiske desbedre kan træde frem. Men hvad man ofrer, var just Charmen, det strængt individuelle, og til bedste for det, man mest undflyr: Typen, Schemen; det gælder da om heller ikke at stanse før Tiden, ikke — for at faa Profilen grelt frem — at understrege og simplificere Trækkene saa stærkt, at den Overdrivelse, der er i al Kunst, bliver til Forfalskning.

Og jo mere moderne en Forfatter er, d. v. s. jo mere bevidst Aand, og jo mere villet hans Produktion, des nødvendigere bliver endvidere for Betragteren en Skælsætten mellem hans literær-æstetiske jeg og hans virkelige jeg, — fordi det særlig her kun er visse Sider af sit Væsen, som Forfatteren kan og vil give Udtryk i sin Digtning, og tillige Enhver — selv uden Gran af Hykleri — altid tænker og føler anderledes, naar han har Pen i Haand for at „gøre Literatur“ end i det daglige, handlende Liv. Varsom og sparsom maa derfor ogsaa Benyttelsen blive af Mandens Literatur som Nøgle til hans Sjæleliv.

Disse Vanskeligheder er fremtrædende overfor den Aand, jeg her vil skildre. Thi faa er i deres Digtning mindre spontant Naturel, mere bevidst Aand, og ikke mange Sjæleliv skuffer det første Blik ved saa simple Linier, for, naar det kommer til Stykket, at stritte saa meget imod at tvinges ind i Formler og Rubriker som Alfred de Vignys.

I.

Det er en trofast og vedholdende Natur, af dem, hvis hele Liv er dybt rodfæstet i Barndommens Indtryk; de staa ham hele Tiden for Øje, levende i en vidunderlig Hukommelse, som gemmer selv det flygtigst sete. Og han maa have lidt for hver Fodsbred, Udviklingen har fravristet ham af hans aandelige

Odelsgods, han, der aldrig vilde skille sig ved et forfaldent Familiegods, som tærede stærkt paa hans knebne Midler og som han aldrig beboede, ja endog lod store Værdier unyttede i en hundredaarig Skov, Forfædrene havde plantet og han derfor ei vilde fælde; midt i Romantikernes hidsige Kamp præker han blandt sine Kampfæller Ærbødighed for de Gamle; og sit Liv igennem bevarer han en Omgangskreds af faderlige Venner og moderlige Veninder — en kær Arv fra Forældrene.

Han fødes tre Aar før Aarhundredet, just som Rædselsperiodens Efterdønninger har lagt sig og Blikkene allerede rettes mod den vordende Førstekonsul; kommer til Verden mellem gamle Forældre, der ikke mere ventede Afkom, i en Provinsby, hvor de havde søgt Ly for Tidens Storme. Det er den sidste Gren af en fornem gammel Adelsslægt, som Revolutionen med Ét har sænket i knappe Kaar, og der er Sorg i Hjemmet: de tidligere Børn er døde: tre i Rad, og Moderen bærer Sorg for en Fader, der er død i Revolutionens Fængsel, en Broder, der er skudt i engelsk Fangenskab. Er det underligt, om det svagelige Gamlingebarn, der voxer op, ene og forkælet, mellem de gamle nedbøjede Forældre, om han for altid bevarer noget gammelt og nedtrykt som dybest Lag i Temperamentet?

Hjemme gaar han saa — efter at de er flyttet til Paris — i det triste Hus og ser paa Væggen Ættens Skjoldmærker med Fortegnelsen over de tabte Godser, og Faderen tager ham — altid livlig og øm — i Knæ og fortæller: om Fædrenes berømmelige Bedrifter, om Versailleslivet, som han deltog i som ung Officer, om den Tids literære Liv, først og sidst om hans Helt, Fredrik den store, fra hvis Syvaarskrig han endnu er værkbrudden. Medens Keiserdømmet byggede en seirsmægtig Samfundsorden op, hørte de Vignys til disse Adelskredse, St. Beuve — jeg husker ikke, hvor — skildrer, som holdt sig helt udenfor Tiden, Kanonernes og „Geometriens“ Tid, og søgte, under de reducerede Forhold, at leve det 18de Aarhundrede videre, dets Manerer og Traditioner, dets Aandshorizont og Skønhedsdannelse — men i forskræmt Reaktion mod dets farlige, politiske og religiøse Frihedsideer; der holdt sig stolt borte fra Korsikanerrégimet, som snart mistænkte, snart lokkede for den gamle Adel, men var for svage og for loyale til at tænke paa Revolte mod en Regering, der igen borgede Frankrig Samfundsorden, og efter de stolte Seirvindinger udbryder (med den gamle Grev d'Haussonville):

„Ah! hvilken Mand! og hvilken Skade, at det ei er den legitime. Ligemeget, det vil ikke vare, og den virkelige Konge vil vende tilbage.“ Tidlig voxen lærte Drengen i disse Kredse en fint dannet Omgangstone og fik af de erfarne Menneskers Erindringssamtaler et tidligt Kendskab til Mennesker og Forhold; men hans Sind droges bort fra Virkeligheden og levede trist fantastisk kun i den døde Fortid, saa at senere, da han forlod denne Erindringsverden „for at iagttage og lytte til den levende Verden om mig, greb en vis Mistro til Fortiden mig, og jeg frygtede for at have drømt,“ og „Alderdommens sørgelige Erfaringer kom ind i min Barneaand og fyldte den med tidlig Mistillid og et altfor tidligt Menneskehad.“ En Dag kommer Faderen hjem og beretter med Taarer i Øjnene om Hertugen af Enghiens Skæbne, og Drengen fyldes med Rædsel over dette Mord. Og henne i den demokratiske Skole er han ene og hadet, Kammeraterne overlegen i Manerer og Udvikling; de spurgte: „du har et „de“ foran dit Navn, er du adelig?“ og slog den pigeagtige Dreng, og han følte sig som tilhørende en forbandet Race.

Stilfærdig, overmoden sidder Drengen i Faderens Bibliothek og sluger historiske Bøger, Memoirer og Voltaire, skriver selv „Frondens Historie“ og klassiske Tragedier: meget reflekterende, opfødt i Fantasteri, mistroisk og fremmed for Virkeligheden, med tidlig udviklet literær Smag. Men han ligner især sin Moder, en stolt Dame af højadelig, lidt æventyrlig Søofficerslægt, og har fra hende arvet den ophøjede Intelligens og mørke, strenge Karakterrenhed, der var Kende for hele hendes Slægt; hun er som Fader for ham og behersker helt hans moralske Opdragelse. Og saa er han da ogsaa et æventyrligt, idealistisk Sind, som higer mod store Sindsbevægelser og ophøjet Opofrelse, og en ærgerrig, determineret Karakter, der vil bruge sig og udrette noget. Og udefra drønede Kanonerne uafbrudt med Seirsbudskab, i Skolen længtes Drengene blot mod Felten, og Slægtens gamle Militærblod (thi paa begge Sider er Forfædrene helt op Officerer) begynder at boble i Drengen. Slægttraditionen, Æventyr og Ære, sindsbevægende, kraftanspændende, ophøjet Pligtliv — alt vinker ham fra Hæren (jvnfr. spredte Yttringer i Cinq-Mars). Og de Vigny har alt overvundet egne og Forældrenes Betænkeligheder mod at træde ind i Napoleons Hær — da Restaurationen indtræffer, og han bliver Officer hos den legitime Konge, ledsager ham 1815 paa Flugten, rimeligvis under Sjæls-

konflikter, og bliver nu i 13 Aar i hans Tjeneste. Opvæxtens Tid var endt — trist og ufrisk, men rig paa Reflexioner og Drømme, og afsættende for Livet dybe Følelser og Sindsretninger.

Mellem 1814 og 1822, Aaret for hans literære Optræden, præges de Vignys Aandsdannelse. Mititærlivet blev ham én stor stadig fornyet Skuffelse. Just som han har faaet Epauletten paa, — er Æventyret ude. „Ikke andet, sagde jeg til mig — jeg har siden sagt det Ord om alting og sagt det for tidlig." Aar efter Aar haaber han, som hele den krudtvante, utaalmodige Hær, paa Krigs Udbrud, og stadig haaber han ialfald paa Avancement, men forgæves, — Skuffelser, der forbitre og nage en saa saarbar og langsindet Natur.

Istedetfor: blot trivielt Garnisonsliv, regelret Kedsomhed, en aandløs Haandtering og Omgang. Hvor var Kampens Poesi i dette? Man lo af Digterdrømme og ophøjede Følelser; han mærkede med Sorg, hvorledes den her herskende Ufølsomhedsmode smittede hans eget forkælede, bløde Sind eller dog trængte det tilbage under en kold, haard Skal. — Og dog! der var en Lise i saaledes at faa sit Liv ordnet udefra, at kunne handle uden selv at skulle beslutte, uden eget Ansvar; at kunne faa drømme og reflektere i Fred og dog vide trygt, at man gør sin Pligt; noget skønt og opløftende i dette Liv af pligttro Selvbeherskelse og bramfri Selvopgivelse. Og der kommer en saadan Samling over Éns Arbejden; om Nætterne sidder den unge Officer oppe og læser og skriver — og denne Arbejdstid, han beholdt Livet igennem, paatrykker Arbejdet sit Præg. Paa Platen, en Digterskikkelse, der har flere Ligheder med de Vigny, har Militærlivet øvet en lignende moralsk, indirekte ogsaa kunstnerisk Opdragelse. Desuden: der er endnu Nimbus om Hæren hvad der virker tilbage paa den; Napoleonstraditionerne gennemtrænger Geledderne, holder Krigslyst og Disciplinaand vedlige; Austerlitz- og Waterloo-Veteranerne gaar lyslevende om i Rækkerne: der er Stemning i Hæren. De Vigny holdt sig til de gamle Napoleonske Officerer, der, efter det store Forbilled, ved mørk, stolt Indesluttethed holdt de unge theoretisk uddannede Spradebasser paa Afstand; og de fortalte ham alle deres Krigshistorier — som han i sin Barndom havde lyttet til Faderen —; og idealiserede Forestillinger om enkel Sjælsstorhed og bramløs Pligttroskab prægede sig dybt i ham.

Periodevis tager imidlertid den unge Officer livlig Del i

faubourg St. Germains Selskabsliv. „L'ancien régime"s Selskab har jo igen samlet sig, Salonlivet blomstrer rigere og mangfoldigere end nogensinde; og den Aands- og Smagsretning, han havde arvet fra Hjemmet, udprægedes nu i Højrekredsene. Men det konstitutionelle Liv havde indbragt et bevæget politisk Element, der giver Tiden en ny Farvning, og de Vigny var ved Slægtens Skæbne og egen Løbebane allerede henvist til politisk Interesse; dertil kommer den religiøse Strømning: imod Revolutionens Kætteraand sætter Donald og de Maistre en dogmatisk haard Autoritetsreligion, og i hele Slægten er der efter Napoleonstidens brutale Positivisme en stor Trang til Tro: Tidens tragiske Begivenheder har rystet Sindene; det til Grunden opviglede Fantasi- og Følelsesliv famler efter fast Holdepunkt. De Vigny er som ægte Barn af det 18de Aarhundrede opdraget i religiøs Indifferentisme, men hans grublende Aand, hans enthousiastiske og stærkt moralske Følelsesliv maatte i disse Omgivelser ledes ind paa alvorlige metafysiske Problemer og har aabenbart omfattet en dybtbevæget deistisk Verdensanskuelse.

Ogsaa Tidens literære Kredse, som de Vigny føres ind i, har en religiøs Farve. Chateaubriands Napoleonshad gør Reklame for ham, hans literære Indflydelse er paa sit højeste. Og det spirer spredt mod en ny literær Blomstring; alle ny Tanker og Følelser, de sidste Aartier har sat i Bevægelse, famler blot efter en Udtryksform; og som en Fornyelse fra den franske Klassik søger man til Bibelen (den „immanueliske" Skole, de Vignys literære Omgangskreds) og til Frankrigs gamle Historie. De Vignys uadskillelige Ledsager under Militærtjenesten er Bibelen; og allerede fra Barndommen fordybede han sig i Krønikestudier. W. Scott, Moore, Klopstock paavirker udefra. Imedens er Chèniers Digte dragne frem; den smidigt rige, lyriske Versbehandling og det personlige, naturlige Følelsesudtryk indvarsler en moderne Lyrik. Og det virker som et Trylleslag paa Tiden, da som Talerør for Tidens vage religiøse, erotiske og romantiske Følelser Lamartines Sangfugl slog sine klangrene, rigtstrømmende Triller op.

1822 udgiver saa Alfred de Vigny, 25 Aar gammel, sin første Digtsamling.

II.

De Vignys literære Løbebane strækker sig fra 1822 til 1835. Han skriver først fortællende Smaadigte, i Chèniers klassiske

Idyl-maner, siden af bibelsk mythologisk Indhold (Moïre, Eloa o. a.), senere med romantisk Stofvalg (Le cor, Dolorida o. a.). 1827 vinder han Berømthed ved den første historisk romantiske Roman: Cinq-Mars, gaar saa over til Theatret, oversætter to Shakespeareske Dramer, skriver selv en lille Komedie og et historisk Skuespil. 1831 udgiver han „Stello", 3 Noveller om Digterens ulykkelige Lod i Samfundet, 1835: „Servitude et grandeur militaires", 3 Noveller til Soldaterstandens Pris, og lader samme Aar „Chatteron" opføre, en Dramatisering af en af „Stello"s Noveller, der gjorde overvældende Lykke.

Hvorledes bliver denne Produktion i de store Træk til ud fra de Forudsætninger, der er gjort Rede for?

Lyrisk aaben er denne Natur ikke. Af Natur og Opdragelse og fra Militærlivets Skole er han stolt og sjælskysk i at give sine Følelser Luft, og heller ikke i hans indre Liv træder Følelsen umiddelbart frem i sin naive Egoisme som henført til Jegets Befindende; selv uset leder og farver den blot de Forestillinger og Reflexioner, hvori hans Aandsliv bevæger sig. Betegnende skildrer han selv en Følelses Opstaaen saaledes: „I Erindringen betragter Sjælen som i et Speil den Elskedes Skikkelse; derpaa finder den i Forstanden Grunde til at elske hende, i Fantasien Farver til at bestraale hende; alt dette faar Blodet til at flyde til Hjærtet, men Hjærtet er kun Ekko af den Sang, som toner oppe i Hovedets Hvælvinger." Den Form for Følelse føder ingen Hymne, og de Vignys Digtning er da heller ikke direkte lyrisk; Oden „Le Malheur", det eneste Forsøg, viser ret Afstanden fra Delilles Skole, hvor Vignys poetiske Stil oprindelig er formet, til Lamartine og den moderne Lyrik.

Men han er hele sit Liv igennem Fantast. Som Barn gaar han helt op i Forældrenes og deres Omgangkreds' virkelighedssky Erindringsliv; ene i Skolen og under det kedsommelige Garnisonsliv med dets raa Omgang lever han sin meste Tid i Reflexioner og Fantasier, distræt og umodtagelig for Øjeblikkets Virkelighed. („Hvad der gøres og siges af mig eller andre, har altid været mig uvæsentligt; i selve Handlingens og Ordets Øjeblik er jeg andetsteds, tænker paa andre Ting; det, jeg fantaserer over, er alt for mig.") Hvad han har læst, hørt, oplevet — og hans stædige Hukommelse fastholder alt —, det bliver hans Reflexionssyge ved at tumle med, opløser, experimenterer, videreud-

fører, og hans Følelser farver og omformer lidt efter lidt Stoffet — efter Sindets Ønsker og Frygt eller Stemningsretning —, og uden at han selv kan bestemme, hvor Virkeligheden hører op og Fantasien tager fat; og saaledes kommer denne „Adelsmand, der aldrig løj“ til — ligesom en Rousseau — at omdigte uafladelig sit Livs Skæbner og Erfaringer, „ikke af Frivolitet,“ siger St. Beuve, „men af altfor megen Reflexion.“ Interessant kommer denne besynderlige Mangel paa Sans og Respekt for Virkeligheden, som er Fantasten, men ikke altid den fantasirige egen, frem i hans „Reflexioner over Sandheden i Kunsten“; han sætter dér den ideale Sandhed op som Modsætning til den blotte „faktiske Autenticitet“ og erklærer sig freidig for den populære Historieskrivning, naar denne i hin Sandheds Interesse „perfektionerer Begivenhederne.“

I dette Fantasterilivs Jordbund voxer de Vignys Digterfantasier op. Fantasteriet er først en mer eller mindre vilkaarlig Udvælgen og Udforming af Stoffet efter hans Sindsstemningers Behov. Ved de smertelige og alvorsmørke Sider af Livet hæftes hans Fantasi allerede af den medfødte gammelagtige Nedstemthed, Barneaarenes triste Indtryk, de Skuffelser, som hans fantastiske Fordringer til Livet havde mødt og som denne unøjsomme, uforsonlige Natur aldrig lærte at resignere for, men ogsaa af den dybe højsindede Medfølelse, der er et saa smukt Træk i hans Karakter. Med sin medfødte og indprentede moralske Idealisme trængende til at tro og beundre, til i Fantasien at leve et højere, overdagligdags Liv fastholder han og udmaler sig i sin Fantasi Handlinger af ophøjet Sjælsadel og moralsk vidunderlig Skønhed. Men han har tillige det usunde Fantasteris Forkærlighed for det stærkt krydrede og pikante i vid Forstand, alt foruroligende og skurrende; delvis den literære Modesmag, hvis naivere og mere udvortes Form skaber „Sabbatdansen“ og „Borggreverne“, men navnlig et Udslag af den blaserte og overspændte Naturs Trang til sælsomme æggende Æmner. Mørke og bitre Livsforhold, ædle og opofrende Handlinger, sjældne og vidunderlige Tilfælde — det er det, hans Fantasteri tumler med og skaber sig ud af de modtagne Stoffer.

I disse Retninger bearbeidede hans Fantasi nu utrættelig Stoffet. Altid at arbeide med Hjernen, det er ham en Trang og en Nydelse: kun de Bøger udholder han at læse, som sætter ham i Selvvirksomhed; i Samtale har han ondt ved for en Stund at

være blot modtagende; han maa for at lære sin Infanteristtheori lade, som om han selv Led for Led opfinder den. En vedholdende og ikke mangfoldig Aand kæder han ikke med kombinerende Opfindsomhed Forestillinger sammen eller sammenstiller og abstraherer; men idet han stædig fastholder de enkelte Forestillinger eller Følelsesudslag, et eller andet Æmne, gennemarbeider og videreudfører han det, klarer og udpræger dets Ejendommelighed, og brydes med det for at give det fast og endelig Form. Det er en „evig Trang til Organisation;“ hvad der engang har Tag i ham, voldtager ham, eller „det spirer som et Sædkorn i en Jord, der stadig gennempløjes af Indbildningskraften.“ „Jeg har“ siger han andensteds „i mit Hoved en ret Linie. Har jeg engang slynget en hvilkensomhelst Idé ud paa denne Bane, saa følger den den lige til Enden, uden at jeg kan hindre det. Og det midt medens jeg virker og taler.“

Op af dette Fantasiarbeide skyder de Vignys Digtning, omend ikke som en frit voxende Grøde. Bevidst Villen griber med ind i dens Frembringelsesproces; literære Forbilleder fra en udbredt Læsning af inden- og udenlandske Forfattere, en levende og fin, literær Skønhedssans, et fra Barndommen næret Forsæt til digterisk Produktion understreger vilkaarlig de literære Sider af hans Fantasiliv, udelukker de mere reale og personlige.

Naar saaledes hans Poesi, i sin første selvstændige Form, er bibelsk, da er det vel egne, religiøse Grublerier, og det vidunderlige fjerne, det storladent tragiske, det patetiske og moralsk Skønne i Biblen, som leder hans Fantasi til disse Æmner; men det er en literær Mode, som foretrækker netop denne Side af hans Fantasiliv til digterisk Behandling. Og naar han siden søger til Middelalderens Romantik, til Liguens og Richelieus Tid, til Louis XV's Versailles, saa er dette dels en literær Tidsretning, dels det naturlige Udslag af hans fra Barndommen af fortsatte Krønikestudier, hans Slægtstolthed, der søger tilbage til Adelens Storhedstid, hans æventyrlige romantiske Følelser, dem Hærlivet saa helt havde skuffet, endelig Faderens og hans Omgangskreds' uafladelige Erindringshistorier.

Men hvad enten det er Moses, der paa Nebos Bjerg gaar i Rette med Herren, eller Eloa, som fra Himlen søger ned til den faldne Engel, hvad enten det er Rolands Horn, som genlyder i Pyrenæerne eller Cinq-Mars, der forraades af sin Konge, han kæmper for, eller endelig det er Chatterton, som knuses af

„Samfundet“ og Kaptain Renauds Liv i bramfri Pligtopofrelse — saa samler den literære Del af de Vignys Fantasi- og Følelsesliv sig om to beslægtede Ideer, der klinge som Grundtoner i hans Digtning: det ædles skyldfri Lidelse og den frivillige Selvopofrelse. Disse Forestillinger maatte tiltrække hans sørgmodige Bitterhed, hans moralske Enthousiasme, maatte ægge Fantasien som vidunderligt og skurrende; og var ikke hans Slægt et skyldfrit Offer for Revolutionen? — og „at jeg, skønt født i deres Klasse, som har noget, har maattet leve som den Klasse, der maatte fortjene, denne Skæbne, som ikke burde være min, har altid oprørt mit Indre“; havde ikke Livet uretfærdig tilsidesat hans Fordringer? — og han bar hele sit Liv Nag til Bourbonerne, fordi de ei havde ladet ham avancere —; hvormange uskyldige Hoveder havde Tiden ei set falde, lige fra Chèniers til Hertugen af Enghiens? — Skæbner, der paatrængte sig hans tungsindige og højsindede Medfølelse —; hvormange Exempler paa opofrende Sjælsstorhed havde ikke Veteranernes jevne Historier prentet i ham? Hvorfor maa den uskyldige ofres?“ og „gives der uegennyttig Opofrelse, dette „Moralens Vidunder“? det maatte for denne grublende Aand med dens moralske Kulsviertro og revolterende Tvivl blive Tilværelsens Grundspørgsmaal.

Æmnet: den skyldfri Lidelse skaber ingen tragisk Stemning; dertil er Brodden for stærk (det „forsonende Skyldmoment“ mangler); Stemningen svinger hos de Vigny fra — ikke Resignation, men stoisk stolt Fatalisme som f. Ex. i Novellerne fra Militærlivet, i „Le Trappiste“ og „Cinq-Mars“, hvis Motiver er paralelle, i „Jephtas Datter“, som efter at have begrædt sin tabte Ungdom uden Klynk strækker Hals paa Offerblokken, — og til tavs, retfærdæskende Revolte, som i Jephtas egne bittert skønne Ord, de tidligste ægte Vignyske Linier: Seigneur! vous êtes, bien le dieu de la vengeance — en echange du crime il vous faut l'innocence, Ord, som anslaa den ophøjede Tone i „Moses“, hvor denne kræver Herren til Regnskab for at have gjort ham til sin Udvalgte og derved fjernet ham fra Menneskene og forspildt hans Livs Tilfredshed, og atter og atter gentager:

O Seigneur j'ai vécu puissant et solitaire
laissez moi m'endormir du sommeil de la terre.

Samme Tone gaar igennem „Le Deluge“ med Motto af Genesis: „Herre! vil du da ødelægge de retfærdige med de ugudelige?“

og „Le Prison“, hvis Helt er den uhyggelige Jernmaske. I „Stello“ er Stello Digterens harmglødende Indignation over Uretten, „den sorte Doktor“ den livshærdede, „fredelige Fortvivlelse“ (hvori Digterens Dagbog i hans 29de Aar sætter Lykken), — de to Poler i de Vignys Sjælstilstand. Tanken om det skyldfri Offer er Kærnen i al de Vignys høiere Reflecteren; det er den som med Tiden leder ham til Afsky for Krigen; og da de Maistre — her i skøn Enighed med Revolutionen, — erklærer den Uskyldiges Blod og Offer for nødvendig for Udviklingen, beskæftiger denne Udtalelse og forarger ham dybt, og baade i „Stello“ og senere i „Les Oracles“ kommer han tilbage til den.

Det beslægtede Stof: den frivillige Selvopofrelse behandles idyllisk i „La neige“, passioneret i „Madam Soubise“, romanagtigt overspændt i De Thous Skikkelse (Cinq-Mars), i sin mest potenserede Form i „Eloa“, Medlidenhedens Engel, der for at frelse Satan endog ofrer sin egen Salighed — og forgæves.

Thi til det gavnløse Offer tilspidser hans bitre og overspændte Fantasier sig gerne. Det er en Ejendomlighed ved hans digteriske Skaben, at den er en stadig vragende Fortætning af Billeder og Stemninger, en exalterende Tilspidsning af den oprindelige Idé. De Vignys Poesi er en Quintessents, uddraget af talrige Tilløb, af utrættelig Uddybning og Tydeliggøren. Derved faar hans Digterfantasier et saa plastisk og varagtigt Præg. Men hans „evige Trang til Organisation“ viser sig ogsaa som et bevidst og sikkert Compositions- og Beskrivetalent. Han leddeler og planordner Stoffet med velberegnet Effekt; og han former med rene, lidt kokette Træk, i nobelt valgte Farver. Hans Formskønhed er Watteaus og Greuzes eller maaske Revolutionstidsmaleren Proudhon's: den graziøst nydelige, sanselig sarte Skønhed, som paa sælsom Vis formæler sig med Indholdets passionerte Sønderrevethed og ophøjede Kyskhed. Fra de Chèniersk skønhedslyse Antikdigte, gennem den kvikke lille Komedie: Quitte pour la peur, en Forløber for Musset, der streifer det frivole, den kokette Tegning fra Trianon i „Stello“, Emmas nydelige Pageelskov i „Neige“ gaar denne Tone af det blødagtig yndefulde endog over i den kyske og strenge „Eloa“, hvis verdslige Elegance er milevidt fra Klopstocks Serafdigtning; ja selv om det sobre og ærlige Arbeide om Militærlivet, som er rent moderne Prosakunst, kunde St. Beuve ondskabsfuldt sige,

at han „med en koket Meisel, men som han ansaa for streng, huggede Hæderens Statue“.

„En Rafael i sort, englelig Form, mørk Farve“ — saaledes vilde de Vigny være som Maler. Hans Digtning er mørkt grublende og overspændt fantastisk som hans Sind, men bunden i strenge, store Linier: enkle, gennemførte Grundtanker og Billeder, enstonige Stemninger — som hans eget Sjæleliv, endelig fornem stilfuld, med lidt gammeldags koket Zirlighed i Formen — som han selv i Væsen og Fremtræden.

III.

Henimod 1830 staar Alfred de Vigny i sin Manddoms og Berømmelses feireste Blomstring. Efter et 4aarigt Garnisonsliv i Sydfrankrig med forgæves Venten paa at deltage i den spanske Krig — og under hvis Ensomhed han skriver sine berømteste Digte: Eloa, Dolorida, Le Cor — har han, træt og ked af Soldaterbanen, endelig taget Afsked, ægtet en Englænderinde, og er helt gaaet over til Literaturen og ind i Romantikernes Kreds.

Lidt ældre end Hugos Jævnaldrende, Officer af gammel Adel, medbringende fra de fornemme Saloner, han lever i, et nobelt Verdensmandsvæsen, har han allerede ydre Fortrin nok til at blive en af de ledende. Men tillige er det jo „Eloas“ engleskønne Sanger, d. v. s. Byron i Restaurationens Dragt, og den nationale W. Scott (Cinq-Mars); og han viser sig som Intelligensen og Taktikeren mellem de Unge, da han med klartseende Resoluthed bringer „Otello“ paa Scenen og derved før Hernani slaar det egentlige Hovedslag.

Kækt medkæmpende og uvilkaarlig ledende blandt de unge, ærbødig og alvorlig overfor de ældre, kavallermæssig og koket drømmende i Dameselskab, lader han ingen ind i sin Fortrolighed. Og ingen aner, at bag denne Byron-„pose“ lever en ensom Sjæl sit lidet lykkelige Liv. Allerede i sit 27de Aar skriver han i sin Dagbog: „Troner faldne, Kvinder attraaede, elskede, Lidenskaber opslidte, Talenter erhvervede og mistede, Familier glemte — aah! hvor jeg har levet længe! Er det ikke 200 Aar?“ og „Styrke hjælper ikke. Der er ingen Tilflugt for Skæbnen. Haabet er det største af alle Daarskaber. Det gælder fremfor alt at dræbe Haabet i Menneskets Hjerte. En fredelig Fortvivlen uden Vredeskonvulsioner.“ Og dette er ei 19aarsalderens surmulende Bravade; nei! saa træt, saa livsled og haabløs er denne Sjæl,

hvem Lykken udadtil tilstraaler saaledes: saa disharmonisk i sin unøjsomme Fantasthigen og sin paa Forhaand mætte Desillusionerthed, sin vovelystne Daadstrang, lammet af hypokonder Reflexionssyge, overspændt i alle Retninger og tidlig voxen, tidlig træt. Ikke tilfreds med Laurbær i én Kunstart, søger han dem i alle, og vinder han dem, er han ikke gladere for det; hurtig ked, og uden Evne til at lempe sig, er han altid paa Kant med sin Stilling, altid pirret af Naalestik, altid kombinerende nye Planer og Ønsker, igen omformende og forkastende. „Dræbe Tiden er alt. Næppe har vi en Lykke, enten Elskov eller Ære eller Viden eller Sindsbevægelser ved et Skuespil, en Læsning, før vi maa gaa over til en anden. Car que faire? c'est le grand mot.“

Saa kommer Julirevolutionen, et Vendepunkt i V's aandelige Liv; Dag for Dag kan vi i hans Journal aflæse hans Sjælekamps febrile Hjertebanken. Den 27de erklærer han sig kvit med Bourbonerne ved 13 Aars slet belønnet Tjeneste. Natten til den 29de: „Hvis Kongen kommer tilbage og kalder sine Officer, stiller jeg. Hans Sag er slet, han forstaar ikke vor Tid. Hvorfor har jeg følt, at jeg skyldte at lade mig dræbe? det er absurd. Men, mens jeg var Barn, lod min Fader mig kysse St. Louis-Korset, under Keiserdømmet: Overtro, rodløs, pueril, og gammel Adelsfordom. Hvilken er min Pligt? at beskytte min Moder og Hustru. Men hvorledes lade være med at gaa i Morgen, om han kalder? Dette Ord: Kongen, hvad er det da? Jeg vil gaa, det er uret, men nødvendigt.“ D. 29de „De kommer ikke til Paris. Aah! jeg bliver hos min Familie.“ D. 31te. „Jeg er færdig med al Slags politisk Overtro. De alene kunde forstyrre mine Ideer ved deres Instinktbevægelser.“ Og noget senere: „I Politik har jeg ikke mere noget Hjerte. Derover er jeg ei ked; det generede mit Hoved.“

Strax spores Julirevolutionens Indvirkning kun som en Befrielse, en Forøgelse af hans Produktionskraft; fra 1830—35 skriver han sine 2 Prosabøger, sine Skuespil o. a. Hele det mangfoldige og febrilske Aandsrøre, Revolutionen vakte, de sociale og religiøse Bevægelser, som griber hele Literaturen, betager ogsaa de Vigny mægtig. Og hans Fantasi, der altid har været alvorlig ment Fantasteri over virkelige Forhold, sjælden blot en bevidst uvirkelig, kunstnerisk Leg, faar nu under hans socialt metafysiske Spekulationer en afgjort social Tendens; hans

Bøger er Theses over sociale Forhold: over Digterens og Soldatens miskendte Stilling. — Men saa sker det, at de Vigny med 1835, i sit 38te Aar, forstummer, og i Løbet af sit senere 28 Aars Liv ingen Bog udgiver. Dette er den mørke Gaade i de Vignys Liv. Hvorfor tav han?

Det var Fortsættelsen af den indre Opløsning, der hele Tiden havde hæmmet hans Produktionskraft, som nu lammede den. Efter Revolutionen var Jorden helt gledet bort under ham: hans politiske Tro var borte; Adelens Tid er omme og det aristokratiske Omgangsliv blegner og indsnævres; Romantikernes Kreds opløser sig; den Aandsluft, der før ansporede ham, fattes ham nu. Nu da det 18de Aarh. med sit Pudder og sine Knæbenklæder for Alvor var manet i Graven, kunde hans Fantasi ei længer aande i den tilvante, historisk-romantiske Luft. Han er en for vid og moderne Aand til ikke at forstaa Tidens ny Retning. Det er Industrialismens, Realismens, Opportunismens Tid, der rinder op. Med sit kloge, politiske Blik ser de Vigny dette, lader sig derfor ei hilde af Romantikernes sociale Utopier („Stello“, Digtet: „Paris“), og staar med sin Forstand helt paa det moderne Fremskridts Side i social og religiøs, delvis literær Retning. Men i denne trofaste Naturs Følelsesliv hænger hele Fortiden, og selve hans Temperament kan ei gaa ind paa det ny: hans overspændte uresignerte Naturel kan ei leve i den vaagne, nøgterne, udviskede Virkelighed. — En Idealist uden Idealer, en af disse Faa, „der er Tidens bedste og reneste, Mennesker fulde af Kærlighed, af Tvivl og Medlidenhed, som siger: „Jeg ved ikke“ om Livets Ting,“ men som tillige siger: „For at skrive over hvilkensomhelst Genstand og i hvilkensomhelst Form er vi nødt til at begynde med at lyve for os selv, idet vi forestille os, at noget existerer, og idet vi skaber et Fantom for derpaa at tilbede eller profanere det, ophøje det eller ødelægge. Vi er saaledes stadig Don Quichoter og mindre undskyldte end han, da vi ved, at Kæmperne er Veirmøller.“ En Don Quichote, som ved at hans Kæmper er Veirmøller! — det er den korrekteste Definition af hans Sindstilstand. Hans Digtning forstummer, fordi den levede paa Idealer, paa det vidunderlige; men i hans Hjerne var — som det skildres i „Stello“ — den den udviklede Hjernedel, hvor „det vidunderlige“ sad, fortæret af Blaserthedens „blaa Djævle.“

Dertil kommer tunge Sorger. Med rørende Ømhed pleiede

han gennem mange Aar en sindsyg Moder, der var lidet omgængelig, og hvis Pleje tog megen Tid og tærede meget paa hans smaa Midler; han pleiede sin sygelige Hustru gennem lange Aar; selv var han sygelig, og det barnløse Ægteskab var ikke lykkeligt. Dertil synes et lidenskabeligt Kærlighedsforhold til Skuespillerinden Mdme Dorval — en exalteret, rig Kunstnernatur (se George Sands Levnet) — at have slaaet hans stolte Hjerte dybe, udmattende Saar og givet hans Tro paa Livet det sidste Knæk. Selv paa hans Hædersdag, Indtrædelsen 1846 i Akademiet, skulde der beredes ham en Fornærmelse, der nagede ham hele hans Liv, i Molés drilagtige Modtagelsestale, der ligefrem gjorde Skandale.

Under Keiserdømmet kunde man i gammeldags snevre Kredse af det høje Aristokrati faa den værdige smukke Skikkelse at se, med det fornemme, lidt højtidelige Væsen, det langtlokkede Haar, i Reglen tavs eller af et eget faamælt, melankolsk Humor, men undertiden talende — i Enetale — med det romantiske Sprog fra 1824 om Digterens ophøjede Kald, om den ægte, evige Kærlighed, eller konverserende en gammel Dame med Restaurationssalonernes frivolt zirlige Elegance*). Man lo lidt af ham; men han imponerede. Thi fik man ham dirket op en Stund, kunde hans originale Bemærkninger vise, at han forstod og dømte Samtiden med overlegen Finhed, og man følte at hans Sky for offentlig Hyldest og hans tavse Eneboerliv i sit „Elfenbenstaarn“ ikke var blot „pose“, men Udslag af en ærlig, omend sær Stolthed, at han dannede sit eget Liv til et kunstnerisk Afbilled af den „Hæderens Religion“, hvori denne skibbrudne Romantiker var havnet.

IV.

Efter hans Død (1863) udgaves Digtsamlingen „Les Destinées“, af hvilken flere Digte tidligere havde set Lyset i Revue des deux mondes. Den indeholder nogle Digte, som sammen med enkelte Ungdomsdigte af Tiden, den store Vrager, har faaet Stempel som uforgængelige. Digte som Moise (1822), Colère de Samson (1839) og „Maison du berger“ (1844), delvis ogsaa „Le cor“, „Mont des oliviers“ og „Bouteille de Mer“ vil vistnok aldrig tabe deres betagende Magt.

*) Smlgn. Marie Colbans Skildring i „Jeg lever“.

Saaledes var da denne stolte sønderrevne Sjæl, denne Romantikens Tusindkunstner, hvis mest beundrede Værker: Eloa, Cinq-Mars, Chatterton næppe kendes mer, han var da i Virkeligheden en af Digtekunstens Stormænd. Og han var det ved netop de Egenskaber, der gjorde ham til et stort Menneske.

Thi idet denne overlegne og grublende Aand ikke mættedes ved Romantikernes Fantasileg, men i Alvor brødes med Tidens Tanker, og derunder udvikledes og gennemarbeidedes, saa blev det ogsaa al Tidens Træthed og Tungsind, dens Tvivl og Trang, som speilede sig i hans Digtning. Det er Aarhundredets Faustklage over at: Viden er næsten modsat: Lykke, som aander i „Moses“; i „Samsons Vrede“ udøser Schopenhauers og den moderne Pessimisme sin Bitterhed mod Kærlighed og Kvinden; og den menneskefjendske Aandsfornemhed, der har udmalet sig „Hyrdens Hus“ er en af de sammensatte Grundstemninger i Tiden. Derfor lever denne Poesi med Aarhundredets stærkeste og modneste Liv.

Men fordi den tillige lever med Digterens inderste personlige Liv, er den virkelig lødig Digtning. „Les Destinées“ kalder Jul. Sandeau for „disse Digte, hvor Blodet fra skjulte Saar i Tysthed har opsamlet sig, langsomt, Draabe for Draabe, under Digterens sidste Leveaar“. Hans ypperste Digte er Summen, Kvintessencen af dette gediegne Naturels dybest bevægede Sjæleliv; af Digterens Amfibeevne til at tildigte sig Følelser og Stemninger har han kun lidet. Hans eget Ungdomsliv ved Hæren, hans énsomme Aands Egenart faa Udtryk i „Moses“; det er hans Manddoms dybe Passion, som aander hedt og tungt i „Samsons Vrede“: hans „Dalila hed Marie Dorval“.

Og denne hans egen og hans Tids Sjæl er formet ud i ægte Kunst. Meget teknisk, sproglig og musikalsk Mesterskab lægger sig for Dagen i de hyppige „rige Rim“ (apporte — porte, balance — indolence) og de deilige Rytmer; men nogen særlig sikker eller smidig Versekunstner er han ingenlunde. Det er paa den ærlige Simpelhed, at hans Kunstforms Uforgængelighed beror. I sin Sjæls stolte Sanddruhed og rene Skønhedssans holdt han sig fjernt fra Modesmagens Afveie, og stræbte ene efter at give sin Digtning „det fuldkomne og dybe Oprigtighedspræg, som bringer os Taarer i Øjnene, naar et Barn forsikrer os om, hvad det har set.“ Derfor lader han med skolet Taalmodighed Digtet voxe af hans Kød og Blod til fuldbaaren Kunst ved blot — som

vi har set — stadig at fortætte Stemningen til dens mest fuldtonende Klang, stadig udpræge og udrense Tankens Udtryk, ihærdig udforme Billedet til plastisk Anskuelighed.

Det er fuldlødig Stemnings-, Billed- og Veltalenhedskunst. Fra stemningssløjfede Billedslakker i Linier som: „(Din Sjæl) penche sa tête pale et pleure sur la mer“ og „Et le soupir d'adieu du soleil à la terre — balance les beaus lis comme des encensoirs“, samler Stemningsstyrken sig i Billeder som dette, der kroner en mægtig Apostrofe til Kvinden:

Mais aussi tu n'as rien de nos lâches prudences
ton coeur vibre et résonne au cri de l'opprimmé
comme dans une église aux austères silences
l'orgue entend un soupir et soupire allarmé.

Og med energisk Intensitet er Grundstemningen fæstnet og udformet i de Natur- og Situationsmalerier, der aabner „Oliebjerget“, „Moses“ og „Samsons Vrede“, i den sidste: Ørkennatten, det indenfra oplyste Telt, paa hvis Væg skimtes to langlige Skygger: „den ene er stor og mægtig, den anden er ved dens Fødder.“ — Lignelserne og Billederne er berømte for deres enkle livagtige Tegning (Kolibrien. Svanen); staalstiktydeligt er f. Ex. tegnet Skæbnegudindernes vingeløse Flugt til Himlen: comme apparaît au soir vers l'horizon lointain d'un nuage neigeux l'ascension paisible. — Og helt igennem klinger en storladen og ægte, veltalende Patos i et Racinesk rent Sprog, der f. Ex. i Samsons med hebræiske Strubelyd enstonig mumlede Sørgesang ved den sovende Dalila hæver sig til Udtryk som disse:

L'homme a toujours besoin de caresse et d'amour,
sa mère l'en abreuve alorsqu'il vient au jour,
et ce bras le premier l'engourdit, le balance
et lui donne un désir d'amour et d'indolence.
Troublé dans l'action, troublé dans le dessein
il rêvera partout à la chaleur du sein.
— — — — — — — — — — — — —
Mais enfin je suis las. J'ai l'ame si pesante,
que mon corps gigantesque et ma tête puissante,
qui soutiennent le poids des colonnes d'airain,
ne la peuvent porter avec tout son chagrin.
Toujours ce compagnon, dont le coeur n'est pas sur,
la Femme! enfant malade et douze fois impur.

— Den, der har skrevet saa underdeilige Vers, har ikke levet forgæves. Man har ogsaa Uret, naar man vil sætte de

Vignys Liv i tragisk Belysning. Livet blander altid Farverne mere dæmpet end Kunsten. Og har denne Sjæl levet et kæmpende og ulykkeligt Liv af ydre, men mest af indre Grunde, saa har den ogsaa eiet den sælsomme „Organisationskraft,“ der kan skabe voldsomme Brydninger om til herlig Selvudvikling og kan forme sit sjælelige Liv til et Kunstværk. Og den samme Skaberkraft, der gjør de Vigny til en Karakter, gør ham til en Kunstner, idet den formaar at forme hans inderste Liv om i mægtig, moderne Digterkunst.

Vald. Vedel.

P. S. I sin Bog: „Études littéraires sur le XIX siècle 1887“, som jeg først har læst, efter at ovenstaaende var skrevet, har den fintforstaaende Kritiker Émile Faguet tydet Vignys Personlighed paa en Maade, der i meget bestyrker min Opfattelse.

Rejseminder.

Og det var paa Skanderborg-Station,
der blev mine Tanker forfløjne,
jeg saa en nydelig ung Person
med nøddebrune Øjne.

Kokette Øjne — men tavs og bleg,
med Ansigtstræk saa skære!
en Nittenaars Barm til en fin Figur,
spinkel og Hofterne svære.

Et knibsk og forvovent Borgerbarn
med rastløse Sommerfugl-Lemmer,
af Gangens og Holdningens æggende Kraft
endnu jeg et Gentryk fornemmer;

ti det er Minder fra sorgløse Aar,
før Hykleriet og Vaaset
fik trykket vor unge Lyst ihjæl,
om ej det vor Mund fik laaset,

da lidt blev savnet, men meget nydt
og alt og alle begæret,
da Sindet var aabent og Blodet frit
som Sommerhavet og Vejret . . .

Jeg husker de brune Øjne, hvor trist
hun blev, da hun saa' os drage.
For det var paa Skanderborg-Station,
der stod hun alene tilbage.

Men jeg drog mod Nord over Land og Sø
og sommerberust mig kendte,
og da jeg sov ind paa Himmelbjærget,
de brune Øjne mig brændte.

De brændte saa sødt, de brændte saa hedt,
jeg drømte, jeg tog hende med mig.
Hun dufted af Blomster, Viol og Reseda,
og kyssede Lindring og Fred mig.

Saa stærke Kys fra en ærbar Mund ....
Var Kaffen ej bleven serveret,
den unge Frøken fra Skanderborg
vist havde sig kompromitteret.

Aa disse ærbare Borgerbørn,
de maa deres Hjærter ave,
pyntelig blomstrer den stærke Reseda
i Faderens lille Have.

Der findes saa mange Borgerbørn,
som gør vore Tanker forfløjne
(jeg mindes vel tyve med himmelblaa
og ti med brune Øjne)

der findes saa mange sirlige smaa,
som gav os en Dans og en Rose —
Rejseminder — de fløj forbi
som Lygtemænd i en Mose.

Men disse Blomster fra kaade Aar,
dem sankede jeg til Dynge.
Og naar jeg mærker den flygtige Duft,
begynder mit Blod at synge.

De smægter saa sødt, saa hjærtebeklemt
mod Solskin og luftblaa Dage.
Men det er paa Skanderborg Station,
der staar de alle tilbage.

Sophus Claussen.

Schopenhauer: Om kvinder*).

På Dansk ved S. Hansen.

Bedre end Schillers digt, „Kvindernes værdighed“, udtale efter min mening disse få ord af Jony kvindernes sande ros: sans les femmes, le commencement de notre vie seroit privé de secours, le milieu de plaisirs, et la fin de consolation (uden kvinderne vilde vort livs begyndelse være berøvet sin hjælp, dets midte sine glæder, og dets ende sin trøst). Pathetisk udtrykker Byron det samme i Sardanapal, akt 1, sc. 2:

Det første
i livet har i kvindens bryst sin kilde;
de første ord, I stammed, lærte I
af hendes læber; eders første tårer
aftørred hun, og eders sidste suk
udåndes alt for tit i kvindens øre,
når mænd veg for det hæderløse hverv
ved deres herskers sidste stund at våge.**)

Begge udtalelser betegne det rigtige synspunkt for kvindernes betydning.

Allerede betragtningen af den kvindelige skikkelse lærer, at kvinden hverken er bestemt til store åndelige eller store legemlige arbejder. Hun afbetaler sin gæld til livet, ikke ved at handle men ved at lide, ved fødselens veer, omsorgen for barnet og underdanighed under manden, hvem hun skal være en tålmodig og opmuntrende ledsagerinde. De heftigste lidelser, glæder og kraftytringer ere hende ikke beskårne; men hendes

---

*) Oversat efter Parerga und Paralipomena II, kap. XXVII. Overs. er ingenlunde enig med Schopenhauer i alt — og vil mulig senere fremsætte nogle nærliggende indvendinger — men har ment, at hans betragtninger dog sikkert indeholdt så meget sandt og rigtigt, at de fortjente at læses som indlæg i kvindesagen, navnlig da de på mange punkter falde sammen, dels med Strindbergs anskuelser, dels med den endnu herskende tankegang.

**) Lembckes oversættelse.

liv skal henflyde mere stille, ubetydelig og blidt end mandens, uden væsenlig at være enten lykkeligere eller ulykkeligere..

Til at pleje og opdrage os i vor første barndom, egne kvinderne sig just derved, at de selv ere barnagtige, pjankede og kortsynede, med et ord: livet igennem store børn, et slags mellemvæsen mellem barnet og manden, som den der er det egenlige menneske. Man betragte blot en pige, hvorledes hun dagen igennem leger med et barn, danser omkring med det og synger, og man tænke sig så, hvad en mand i hendes sted selv med sin bedste vilje vilde kunne yde.

Med de unge piger har naturen haft det for øje, som man i dramaturgisk forstand kalder en knaldeffekt, i det den for få år har udstyret dem med overvættes skønhed, fylde og tillokkelse på bekostning af hele deres øvrige levetid, for at de nemlig i disse år kunde tage en mands fantasi i den grad fangen, at han kunde henrives til ærlig at påtage sig omsorgen for dem på livstid under en eller anden form, et skridt, hvortil fornuftovervejelse alene ikke syntes at afgive tilstrækkelig sikkerhed for, at han virkelig lod sig bevæge. Således har naturen udrustet kvinden, lige som enhver anden af sine skabninger, med de våben og redskaber, hun behøver til at sikre sig sin tilværelse, og netop på den tid, da hun behøver dem; og den er da også her gået frem med sin sædvanlige sparsomhed. Som nemlig hunmyren efter parringen taber de nu overflødige, ja for rugeforholdet farlige vinger, således taber kvinden for det meste sin skønhed efter en eller to barselssænge — sandsynligvis endog af samme grund.

Derfor anse de unge piger også deres huslige pligter eller anden forretning i deres hjærte for biting eller endog for rene løjer; som deres eneste alvorlige kald betragte de kærlighed, erobringer, og hvad dermed står i forbindelse, såsom toilette, dans o. s. v.

Jo ædlere og fuldkomnere en ting er, desto senere og langsommere når den modenhed. Manden når næppe modenhed i henseende til fornuft og åndskræfter før det otte og tyvende år; kvinden med det attende. Men så er det også en fornuft derefter: en yderst knap tilmålt. Derfor vedblive kvinderne hele deres liv igennem at være børn, se stadig kun det nærmeste, hænge ved nutiden, tage skinnet for sagen selv og foretrække ubetydeligheder for de vigtigste anliggender. Det er nemlig fornuften, ved hvis hjælp mennesket ikke som dyret blot lever i nutiden men overskuer og betænker fortid og fremtid; og deraf udspringer da hans forsigtighed, hans bekymring og hyppige ængstelse. De fordele, såvel som misligheder, som dette fører med sig, er kvinden i følge sin svagere fornuft mindre delagtig i; hun er tværtimod at betragte som en åndelig nærsynet, i det hendes anskuende forstand ser skarpt nær ved men har til gengæld en snæver synskreds, indenfor hvilken det fjærne ikke falder: derfor virker også alt fraværende, forbigangent og tilkommende langt svagere på kvinderne end på os, og deraf udspringer så også det hos dem langt hyppigere hang til ødselhed, der undertiden kan grænse til forrykthed. Kvinderne tænke i deres hjærte, at det er mændenes bestemmelse at tjene penge, deres derimod at sætte dem overstyr — om mulig allerede i mandens levetid, men i hvert fald efter hans død. Allerede det, at manden overgiver dem det erhvervede til husholdning, bestyrker dem i denne tro. — Så mange misligheder alt dette nu end fører med sig, så har det dog det gode, at kvinden mere end vi går op i nutiden og derfor bedre nyder denne — når den da er tålelig — hvoraf den kvinden ejendommelige munterhed fremgår, der gør hende skikket til opmuntring og i nødvendigt fald til trøst for den sorgbetyngede mand.

Også at tage kvinderne med på råd i vanskelige anliggender, på de gamle Germaners vis, er ingenlunde forkasteligt: ti deres måde at opfatte tingene på er ganske forskellig fra vor, og det især derved, at de gerne have øje for den korteste vej til målet og overhovedet for det, der ligger nærmest, hvilket vi gerne se langt ud over, netop fordi det ligger lige for næsen af os; og så trænge vi just til at blive ført tilbage igen for atter at vinde det nære og simple syn på sagen. Hertil kommer, at kvinderne ere afgjort mere nøgterne end vi, hvorfor de ikke se mere i

tingene, end der virkelig er, medens vi let, når vore lidenskaber ere vakte, forstørre det virkelige og tilføje indbildt.

Af samme kilde kan man aflede det, at kvinderne vise mere medlidenhed og derfor mere menneskekærlighed og deltagelse for ulykkelige end mændene: men derimod stå tilbage for dem, hvad retfærdighed, redelighed og samvittighedsfuldhed angår. Ti i følge deres svage fornuft udøver det nærværende, det anskuelige og umiddelbart virkelige en magt over dem, mod hvilken abstrakte tanker, faststående grundsætninger, en gang fattede beslutninger, overhovedet hensynet til fortid og fremtid, det fraværende og fjærne sjælden formå synderlig. Følgelig have de vel det første og vigtigste til dyd (nemlig sympathien), men det skorter dem derimod på det sekundære, det ofte nødvendige redskab dertil (den ordnende fornuft) *).

— Svarende her til vil man som den kvindelige karakters grundfejl finde uretfærdighed. Den opstår nærmest af den påviste mangel på fornuftighed og overlæg men bliver tillige også understøttet derved, at de, som de svageste, af naturen ikke ere henviste til kraften men til listen: deraf deres instinktmæssige træskhed og deres uudslettelige hang til at lyve. Ti som naturen har udrustet løven med klør og tænder, elefanten med stødtænder, vildsvinet med huggetænder, tyren med horn og blæksprudten med dens vandet forplumrende blæk, således har den udrustet kvinden med forstillelsesævne og har derved givet hende en erstatning for alt, hvad den har skænket manden i form af legemlig styrke og fornuft. Forstillelse er hende derfor medfødt og findes derfor også lige så meget hos den dumme som hos den kloge kvinde. Derfor er det hende også lige så naturligt ved enhver lejlighed at gøre brug af den, som det er for de nævnte dyr straks at anvende deres våben, så snart de blive angrebne, og hun føler sig derved til en vis grad som den, der gør brug af sine rettigheder. Derfor er en fuldstændig sanddru, uforstillet kvinde måske en umulighed. Og just derfor gennemskue de en andens forstillelse så let, at det ikke er rådeligt at forsøge sig dermed lige over for dem. Men af den opstillede grundfejl, og hvad dermed følger, udspringer falskhed, troløshed, forræderi, utaknemmelighed o. s. v. Kvinder gøre sig meget oftere skyldige i mened for

*) Her henviser Schopenhauer til sin afhandling „om grundlaget for moralen“.

retten end mænd. Det kan overhovedet være et spørgsmål, om de bør tilstedes til ed. Fra tid til anden gentager sig også over alt det tilfælde, at damer, som intet mangle, i butikker hemmelig stikke et og andet til sig og beholde det.

Til at sørge for menneskeslægtens forplantelse ere af naturen de unge smukke mænd kaldede — for at slægten ikke skal udarte. Dette er her naturens faste vilje, og dennes udtryk er kvindernes lidenskaber. Denne lov går i alder og kraft forud for enhver anden. Ve derfor den, der stiller sine rettigheder og interesser således, at de stå den i vejen: de ville, hvad han så end siger og gør, ved den første betydelige anledning ubarmhjærtig blive sønderknuste. Ti kvindernes hemmelige, uudtalte, ja ubevidste, men medfødte moral er denne: „vi ere berettigede til at bedrage dem, som derved, at de sparsomt sørge for os, individet, mene at have opnået en ret over slægten. Slægtens beskaffenhed og følgelig dens ve og vel er gennem den næste, fra os udgående generation lagt i vore hænder og betroet til vor omsorg: vi ville røgte vort hverv samvittighedsfuldt". Men ingenlunde ere kvinderne sig denne øverste grundsætning bevidste in abstracto men blot in concreto og have for samme intet andet udtryk end, når lejligheden kommer: deres handlemåde, ved hvilken samvittigheden lader dem mere ro, end vi formode, i det de i deres hjærtes dunkleste grund ere sig bevidste, ved krænkelsen af deres pligt mod individet, så meget desto bedre at have opfyldt den, de have overfor slægten, og slægtens ret er uendelig større. Den nærmere redegørelse for dette forhold giver kap. 44 af 2. bind af mit hovedværk. *)

Da kvinderne i grunden ene og alene ere til for slægtens forplantelse, og deres bestemmelse går op i dette, så leve de gennemgående mere i slægten end i individerne, tage det i deres hjærte alvorligere med slægtens anliggender end med de individuelle. Dette giver deres ganske væsen og stræben en vis letsindighed og overhovedet en fra mandens grundforskellig ret-

---

*) På Dansk, „Om elskov".

ning, hvoraf den så hyppige, ja næsten normale uenighed i ægteskabet udspringer.

Mellem mænd hersker der af naturen blot ligegyldighed; men mellem kvinder allerede af naturen fjendskab. Det kommer vel deraf, at odium figulinum (næringshadet), der hos mændene indskrænker sig til de vedkommendes eget lav, hos kvinderne omfatter hele kønnet — da de nemlig alle kun have én næringsvej. Allerede når de mødes på gaden, se de på hinanden som Guelfer og Ghibelliner. Også træde to kvinder ved første bekendtskab synlig hinanden i møde med mere tvungenhed og forstillelse end to mænd i samme tilfælde. Derfor falder også al komplimentering mellem to kvinder meget mere latterlig ud end mellem mænd. Og medens dog fremdeles manden i reglen altid taler med et vist hensyn, en vis humanitet selv til den, der står dybt under ham, så er det utåleligt at se, hvor stolt og knibsk en fornem kvinde i regelen ter sig lige over for en simplere (som ikke står i hendes tjeneste), når hun taler med hende. Det kommer vel deraf, at hos kvinder er al forskel i rang meget mere kunstig end hos os og kan meget hurtigere forandres og ophæves; ti medens hos os hundrede ting komme med i vægtskålen, bliver hos dem kun ét afgørende, nemlig hvilken mand de ere så heldige at have behaget; fremdeles kommer det vel deraf, at de på grund af, at de alle have samme kald, i virkeligheden stå hinanden langt nærmere end mændene, hvorfor de som modvægt netop søge at fremhæve alle standsforskelle.

At kalde det af vækst lave, smalskuldrede, bredhoftede, lavbenede køn, for det „smukke“, er noget, kun den af kønsdriften omtågede mandlige intelligens kunde falde på: på denne drift beror nemlig hele dets skønhed. Med mere føje end det smukke kunde man kalde kvindekønnet det u æ s t h e t i s k e. Hverken for musik, poesi eller billedkunst have kvinderne virkelig og i sandhed sans og modtagelighed; men det er blot abespil, til at tjene deres behagesyge, når de affektere og foregive sådant. Det vil sige, de ere ikke i stand til nogen r e n o b j e k t i v d e l t a g e l s e i

noget som helst, og grunden hertil er, tænker jeg, følgende.*) Manden tilstræber i alt et direkte herredømme over tingene, enten ved at forstå eller ved at betvinge dem. Men kvinden er altid og over alt henvist til et blot indirekte herredømme, nemlig gennem manden, som den hun alene direkte har at beherske. Derfor ligger det i kvindernes natur at betragte alt blot som middel til at vinde manden, og deres deltagelse i hvad som helst andet er stadig kun en foregiven, en blot omvej, d. v. s. løber ud på koketteri og abespil. Derfor har allerede Rousseau sagt: les femmes, en général, n'aiment aucun art, ne se connaissent á aucun et n'ont aucun genie (kvinderne elske i almindelighed ingen kunst, forstå sig ikke på nogen og have intet geni). Ogsaa vil enhver, der er ude over skinnet, allerede have bemærket det. Man behøver blot at iagttage deres opmærksomheds retning og art ved koncert, opera og skuespil, f. eks. se den barnlige ugenerthed, hvormed de selv under de skønneste steder af de største mesterværker fortsætte deres plapren. Hvis virkelig Grækerne ikke have tilladt kvinderne at komme i theatret, så handlede de følgelig ret deri; i det mindste kunde man så dog have hørt noget i deres theatre. I vor tid vilde det være passende til det bekendte taceat mulier in ecclesia (kvinden bør tie i forsamlingen) at føje eller sætte i stedet et taceat mulier in theatro og skrive det med store bogstaver f. eks. på tæppet. Man kan heller ikke vente andet af kvinderne, når man betænker, at selv de mest fremragende hoveder i hele kønnet aldrig have kunnet bringe det til en eneste virkelig stor, ægte og original ydelse i de skønne kunster, overhovedet aldrig kunnet sætte noget som helst værk af blivende betydning ind i verden. Dette er mest påfaldende med hensyn til maleriet, da det rent tekniske her ligger i det mindste lige så godt for dem som for os, hvorfor de også drive det flittig, dog uden at have noget eneste stort maleri at opvise; og det just fordi det skorter dem på al åndsobjektivitet, hvilket netop mest umiddelbart fordres ved maleriet, de blive over alt stående ved det subjektive. Hermed stemmer det netop, at de mindre fremragende ikke en gang have egenlig modtagelighed derfor, ti natura non facit saltus (naturen gør intet spring) . . . .

---

*) Man må her have Schopenhauers ejendommelige opfattelse af det æsthetiske i erindring.

Enkelte og delvise undtagelser forandre ikke sagen; men i det hele taget ere og blive kvinderne de grundigste og mest uhelbredelige filistre: derfor virke de også på grund af den højst absurde indretning, at de dele mandens stand og titel, stadig ansporende på hans uædle ærgerrighed; og fremdeles er, på grund af den samme egenskab, deres fremhersken og toneangiven det moderne samfunds ulykke. Med hensyn til det første skulde man tage Napoleon I's udsagn til rettesnor: les femmes n'ont pas de rang (kvinderne bør ikke have rang), og hvad det øvrige angår, siger Chamfort meget rigtig: elles sont faites pour commercer avec nos faiblaisses, avec notre folie, mais non avec notre raison. Il existe entre elles et les hommes des sympathies d'épiderme et trés-peu de sympathies d'esprit, d'âme et de caractère (de ere skabte til at have at gøre med vore svagheder, vor dårskab, men ikke med vor fornuft. Der existerer mellem dem og mændene en overfladisk forståelse, men meget ringe forståelse i henseende til ånd, sjæl og karakter). De ere sexus seqvior, det andet køn, der i enhver henseende står tilbage, hvis svaghed man følgelig skal skåne, men hvem det er overmåde latterligt at vise ærefrygt, hvilket også nedsætter os i deres egne øjne. Da naturen spaltede menneskeslægten i to halvdele, har den ikke ført snittet lige igennem midten. Ved al polar-modsætning er forskellen mellem den positive og negative pol ikke en blot kvalitativ men tillige en kvantitativ. — Således, have netop også de Gamle og de Orientalske folk betragtet kvinderne og derefter meget rigtigere erkendt den dem tilkommende stilling end vi med vort gammel-Franske galanteri og smagløse kvindedyrkelse, denne højeste blomst af Kristelig-Germansk dumhed, som kun har tjent til at gøre dem så fordringsfulde og hensynsløse, at man undertiden kommer til at tænke på de hellige aber i Benares, som i bevidstheden om deres hellighed og ukrænkelighed bilde sig ind, at alt muligt er dem tilladt.

Kvinden i Occidenten, navnlig „damen“ befinder sig i en fausse position (falsk stilling): ti kvinden, af de Gamle med rette kaldt sexus seqvior (det ringere køn), er ingenlunde skikket til at være genstanden for vor ærefrygt og dyrkelse, at bære hovedet højere end manden og have lige rettigheder med ham. Følgerne af denne fausse position se vi tilstrækkelig. Det vilde derfor være meget ønskeligt, om denne menneske-slægtens nr. 2

også i Evropa igen fik anvist sin naturbestemte plads, og der således blev sat en grænse for dame-uvæsenet, hvorover ikke blot hele Asien ler, men ligeså Grækenland og Rom vilde have let; og de velgørende følger heraf i social, borgerlig og politisk henseende vilde være uberegnelige. Den Saliske lov*) skulde som en overflødig truisme, slet ikke være nødvendig. Den egenlige Evropæiske dame er et væsen, som slet ikke skulde eksistere; men husfruer skulde der gives og piger som håbe at blive det, og som derfor ikke opdrages til fordringsfuldhed men til huslighed og underdanighed. Netop fordi der i Evropa gives damer, ere kvinderne i de lavere stænder, altså det store flertal af kønnet, langt mere ulykkelige her end i Orienten.**)

De Evropæiske ægteskabslove betragte kvinden som ækvivalent for manden (hans lige), gå altså ud fra en urigtig forudsætning. I vor monogamiske verdensdel betyder det at gifte sig: at halvere sine rettigheder og fordoble sine pligter. Og dog skulde lovene, når de indrømme kvinderne lige rettigheder med mændene, også have givet dem mandens fornuft. Jo mere derimod de rettigheder og æresbevisninger, som lovene tilkende kvinden, overstige hendes naturlige krav, desto mere indskrænke de samme love antallet på de kvinder, som virkelig blive delagtige i disse begunstigelser, og tage fra alle øvrige lige så meget af de naturlige rettigheder, som de have givet hine ud derover. Ti på grund af den unaturlig fordelagtige stilling, som den monogamiske indretning og de dertil knyttede ægteskabslove tildele kvinden, i det de uden videre betragte hende som fuld ækvivalent for manden, hvad hun i ingen henseende er, nære kloge og forsigtige mænd meget ofte betænkelighed ved at bringe så stort et offer og gå ind på en så ulige kontrakt. Medens derfor hos de polygamiske folk hver kvinde finder forsørgelse, er hos de monogamiske tallet på de gifte kvinder indskrænket, og et utal bliver tilbage af kvinder uden støtte, som så i de højere klasser vegetere som unyttige gamle jomfruer, men i de lavere må for-

---

*) At kvinder ikke måtte blive tronarvinger i Tyskland. O. a.

**) Her citeres et større stykke af Byron, der går i samme retning, og hvor det blandt andet hedder, at kvinderne kun burde læse religiøse skrifter og kogebøger.

rette uforholdsmæssig svært arbejde eller også blive glædespiger, hvilke føre et så glæde- og æreløst liv, men under sådanne omstændigheder blive nødvendige for det mandlige køns tilfredsstillelse, hvorfor de også optræde som en offenlig anerkendt stand med det særlige formål at bevare hine af skæbnen begunstige kvinder, der have fundet mænd, eller sådanne, som tør håbe at finde det, for forførelse. I London alene gives der 80,000 sådanne. Hvad ere vel disse andet end kvinder, der på det frygteligste ere komne til kort ved den monogamiske indretning, virkelige menneskeofre på monogamiets alter? Alle her omtalte, i så slet stilling bragte kvinder ere det uundgåelige modstykke til den Evropæiske dame med hendes indbildskhed og fordringsfuldhed. Følgelig er polygamiet for det kvindelige køn, som helhed betragtet, en virkelig velgerning. På den anden side kan man fornuftigvis ikke indse, hvorfor en mand, hvis kone lider af en kronisk sygdom eller forbliver ufrugtbar eller efterhånden er bleven for gammel for ham, ikke skulde tage sig en anden foruden. Hvad der skaffer Mormonerne så mange tilhængere, synes netop at være fjærnelsen af det unaturlige monogami. Men tillige har tildelelsen af unaturlige rettigheder pålagt kvinden unaturlige pligter, hvis krænkelse dog gør hende ulykkelig. For mangen en mand gøre nemlig stands- eller formueshensyn ægteskabet utilrådeligt, når ikke netop glimrende betingelser knytte sig dertil. Han vil da ønske at erhverve sig en kvinde efter sit valg under andre betingelser, der kunne sikre hendes og børnenes lod. Ere nu end disse betingelser nok så billige, fornuftige og svarende til formålet, og hun giver efter, i det hun ikke står fast på de uforholdsmæssige rettigheder, som alene ægteskabet skænker, så bliver hun, fordi ægteskabet er grundvolden for det borgerlige samfund, derved til en vis grad æreløs og må føre et sørgeligt liv, fordi den menneskelige natur nu en gang fører det med sig, at vi lægge en aldeles uforholdsmæssig vægt på andres mening. Giver hun derimod ikke efter, så står hun fare for, enten at måtte ægteskabelig tilhøre en hende modbydelig mand eller at hentørres som gammel jomfru; ti den tid, i hvilken hun kan anbringes, er meget kort. Med hensyn til denne side ved vor monogamiske indretning, er Thomasius's grundlærde afhandling de concubinatu højst læseværdig, i det man deraf ser, at blandt alle dannede folkeslag og til alle tider lige ned til den Lutherske reformation, har konkubinatet været en tilladt, ja til

en vis grad endog lovlig anerkendt og af ingen vanære ledsaget indretning, som blot af den Lutherske reformation blev nedstødt fra dette stade, fordi denne heri så et middel mere til retfærdiggørelse af de gejstliges ægteskab; og derpå har så den Katholske side heller ikke deri turdet stå tilbage.

Om polygami er der slet ikke lejlighed til at strides, men det må tages som en over alt forhåndenværende kendsgerning, hvis blotte regulering det gælder om. Hvor gives der vel virkelige monogamister? Vi leve alle, i det mindste for en tid, men for det meste stadig, i polygami. Da følgelig hver mand står i forhold til mange kvinder, er intet rimeligere, end at det også står ham frit for, ja påligger ham, at sørge for mange kvinder. Derved bliver også kvinden ført tilbage til sit rigtige og naturlige standpunkt som underordnet væsen, og damen, dette uhyre af Evropæisk civilisation og Kristelig-Germansk dumhed, med sine latterlige krav på respekt og dyrkelse kommer ud af verden, og der gives fremdeles kun kvinder, men så heller ingen ulykkelige kvinder mere, hvoraf Evropa nu er fuldt.

I Hindustan er ingen kvinde nogensinde uafhængig, men hver står under sin faders eller ægtefælles eller broders eller søns opsigt . . . . At enker opbrænde sig med deres ægtefælles lig, er ganske vist oprørende; men at de efter mandens død sætte den formue overstyr med deres elskere, som han har erhvervet ved stadig flid hele sit liv igennem, trøstende sig med, at han arbejdede for sine børn — det er også oprørende. Medium tenuere beati (lykkelige, hvo der forstå at holde middelvejen). Den oprindelige moderkærlighed er, som hos dyrene således også hos mennesket, rent instinktmæssig og hører derfor op med børnenes fysiske hjælpeløshed. I dens sted skal så træde en på vane og fornuft grundet kærlighed, men som ofte udebliver, især når moderen ikke har elsket faderen. Faderens kærligbed til sine børn er derimod af en anden art og holder bedre stik: den beror på en genkenden af sit eget inderste væsen i børnene, er altså af metafysisk oprindelse.

Hos så godt som alle gamle og ny folkeslag på jorden, endog hos Hottentotterne, nedarves ejendom blot på den mandlige side; alene i Evropa er man gået bort fra dette, adelen dog ikke. —

At den ved stort og længe fortsat arbejde og møje, besværlig erhvervede ejendom siden skal komme i hænderne på kvinderne, som i deres ufornuft inden kort tid sætte den overstyr eller på anden måde ødsle den bort, er en lige så frastødende som hyppig uting, som man skulde forebygge ved indskrænkning af den kvindelige arveret. Mig forekommer det at være den bedste indretning, at kvinder, være sig som enker eller døtre, stadig kun arvede en dem tilsikret livrente men ikke grundbesiddelsen eller kapitalen; det skulde da være i mangel af alle mandlige efterkommere, Formuens erhververe ere mændene, ikke kvinderne: disse ere derfor heller ikke berettigede til den ubetingede besiddelse af den — som de heller ikke ere skikkede til at forvalte den, Kvinder skulde aldrig have fri rådighed over egenlig formue, altså kapitaler, huse og landejendomme. De behøve stadig en formynder — hvorfor de i intet som helst tilfælde skulde have formynderskab for deres børn. Kvindernes forfængelighed har, selv om den ikke skulde være større end mændenes, det slemme ved sig, at den kaster sig fuldstændig over materielle ting, nemlig over deres personlige skønhed og dernæst over flitter, stads og pragt. Derfor er også „selskabet“ ret hendes element. Dette gør hende, især på grund af hendes ringere fornuft, tilbøjelig til ødselhed — hvorfor allerede en Græsk digter siger: „Kvinden er i det hele ødsel af natur“. Mændenes forfængelighed derimod kaster sig ofte over ikke materielle fortrin som forstand, lærdom, mod o. dl. — Aristoteles udvikler i „staten“, hvilken stor skade det har voldt Spartanerne, at der hos dem var indrømmet kvinderne for meget, i det de havde arveret, medgift og stor frihed, og hvorledes dette har bidraget meget til Spartas forfald. — Skulde ikke i Frankrig kvindernes siden Ludvig XIII stadig voksende indflydelse være skyld i hoffets og regeringens stigende fordærvelse, der hidførte den første revolution, hvis følge alle senere omvæltninger have været? I hvert fald er en sådan falsk stilling for det kvindelige køn — der har sit grelleste symptom i vort damevæsen — en grundskade ved samfundstilstanden, som ud fra selve hjærtet af må strække sin fordærvelige indflydelse til alle dele.

At kvinden efter sin natur er bestemt til at lyde, giver sig også derved tilkende, at enhver kvinde, som bliver hensat i den for hende naturstridige tilstand at være ganske uafhængig, straks slutter sig til en eller anden mand, som hun så lader sig beher-

ske af — fordi hun behøver en herre over sig. Er hun ung, er det en elsker; er hun gammel, en skriftefader.

Kønsæren*) deler sig efter sin natur i kvinde- og mandsære og er fra begge sider en velforstået korpsånd. Den første er den langt vigtigste, fordi nemlig kønsforholdet i kvindernes liv er hovedsagen. — Den kvindelige ære er altså den almindelige mening om en pige, at hun slet ikke har hengivet sig til nogen mand, og om en kone, at hun kun har hengivet sig til den mand, som er viet til hende. Denne menings vigtighed beror på følgende. Det kvindelige køn forlanger og venter alt af det mandlige, nemlig alt hvad det ønsker og behøver: det mandlige forlanger af det kvindelige nærmest og umiddelbart kun ét. Derfor måtte den foranstaltning træffes, at det mandlige køn kun kan opnå dette ene af det kvindelige mod at overtage omsorgen for alt, og især for de af forbindelsen udspringende børn: på denne foranstaltning beror hele det kvindelige køns velfærd. For at sætte den igennem må det kvindelige køn nødvendigvis holde sammen og vise korpsånd. Men da står det som et hele og i sluttet række lige over for det samlede mandlige køn, der på grund af sin overvægt i henseende til legems- og åndskræfter af naturen er i besiddelse af alle jordiske goder — som over for den fælles fjende, der må besejres og erobres for gennem besiddelsen af det at komme i besiddelse af de jordiske goder. Til at nå dette mål tjener nu den æresgrundsætning for hele det kvindelige køn, at ethvert samleje udenfor ægteskabet absolut må forblive nægtet det mandlige, for at nemlig hver enkelt mand kan blive tvungen til ægteskabet — som er en slags kapitulation — og derved hele det kvindelige køn blive forsørget. Men dette mål kan kun fuldkommen nås ved stræng iagttagelse af nævnte grundsætning: derfor våger hele det kvindelige køn med sand korpsånd over dens opretholdelse blandt alle sine medlemmer. Følgelig bliver en pige, som ved samleje udenfor ægteskab har begået et forræderi mod hele det kvindelige køn — i det dettes velfærd, hvis en sådan handlemåde blev

*) Det følgende er et løsrevet brudstykke af „Aphorismen zur Lebensweisheit“ kap. IV (Parerga und Paral. I) — og her blot tilføjet til supplering og belysning af det foregående.

almindelig, vilde blive undergravet — udstødt af samme og beheftet med skam: hun har mistet sin ære. Ingen kvinde tør mere omgås hende; hun bliver skyet som en pestbefængt. Samme skæbne rammer den kvinde, der begår ægteskabsbrud; hun har nemlig ikke over for sin mand holdt den kapitulation, som han havde indgået; men ved et sådant eksempel blive mændene afskrækkede fra at indgå denne kapitulation, medens dog hele det kvindelige køns vel beror her på. Men fremdeles mister den kvinde, der begår ægteskabsbrud, oven i købet tillige med den kvindelige ære også den borgerlige, nemlig på grund af den grove uordholdenhed og det bedrageri, der ligger i hendes handling. Derfor siger man vel med et undskyldende udtryk „en falden pige“, men ikke „en falden kone“, og forføreren kan igen gøre den første ærlig, nemlig ved ægteskabet; men ikke således med den sidste, selv om hun også bliver gift med sin elsker efter at være fraskilt. Når man nu i følge denne simple betragtning har indset, at grundlaget for den kvindelige æres princip er en ganske vist gavnlig, ja nødvendig, men vel beregnet og på interesse støttet korpsånd, så vil man vel kunne tillægge den den største vigtighed for kvindens existents og derfor en stor relativ betydning, men dog ingen absolut, ingen som ligger ud over livet og dets formål og altså måtte købes selv med tabet af dette. Følgelig vil man her efter ikke kunne skænke Lukretias og Virginius's overspændte, til en tragisk farce udartende handlinger noget bifald. . . . .
Slig overdrivelse af det kvindelige æresprincip hører, som så meget andet, ind under forglemmelsen af målet over midlerne: ti ved sådan overdrivelse tildigter man kønsæren en absolut betydning, medens den endnu mere end al anden ære blot besidder en relativ -- ja man kunne sige en blot konventionel, når man nemlig af Thomatius de concubinatu ser, hvorledes konkubinatet i næsten alle lande og til alle tider lige til den Lutherske reformation har været et lovmæssig tilladt og anerkendt forhold, ved hvilket konkubinen ikke mistede sin ære. . . .
Der gives også i hvert fald borgerlige forhold, som gøre den ydre form for ægteskabet umulig, især i Katholske lande, hvor ingen skilsmisse finder sted. . . . .
— Men overhovedet vidne de mange blodige ofre — børnemord og mødrenes selvmord — som bringes det kvindelige æresprincip, om dets ikke rent naturlige udspring. Ganske

vist begår en pige, som ulovlig giver sig til pris, derved et brud på sin troskab mod hele sit køn; men dog er hun kun stiltiende gået ind på at vise en sådan troskab og har ikke besvoret den. Og da det i sædvanligt fald er hendes egen fordel, der mest umiddelbart lider derunder, så er den dårskab, hun derved begår, uendelig større end sletheden.

Mændenes kønsære fremkaldes ved kvindernes og er den modsatte korpsånd, der forlanger, at enhver, der er gået ind på den for modparten i så høj grad gunstige kapitulation, nu også skal våge over, at den bliver holdt ham, for at ikke selve denne overenskomst, hvis en slap overholdelse af den griber om sig, skal miste sin fasthed, og mændene således, i det de hengive alt, ikke en gang være sikre på det ene, som de derved tilkøbe sig — enebesiddelsen af kvinden. Derfor fordrer mandens ære, at han ikke lader sin kones ægteskabsbrud gå hen, men straffer det, i det mindste ved at skille sig fra hende. Tåler han det med vidende, så bliver han af hele det mandlige køn beheftet med skam, dog er denne langt fra så gennemgribende, som den der rammer kvinden ved tabet af kønsæren, tværtimod kun en levioris notæ macula (en plet af ringere art), fordi nemlig hos manden kønsforbindelsen er noget underordnet, da han foruden står i mange andre og vigtigere forbindelser. For øvrigt fordrer hans ære kun kvindens afstraffelse, ikke hendes elskers; det sidste bliver blot et opus supererogationis (en handling, der går videre, end forlanges); herved bekræfter det sig, at den, som angivet, udspringer af mændenes korpsånd.

Adam Mickiewicz fra 1798 til 1830.

Et Stykke polsk Literaturhistorie.

II. Studenterforfølgelse og Revolutionspoesi.

Det var i Foraaret 1823, at der i Wilno hændte en latterlig ubetydelig Begivenhed, som imidlertid skulde drage de vigtigste Følger efter sig. Ophavsmanden var — en Skoledreng. Den 10-aarige Michael Plater skrev paa en Tavle i Latinskolen Ordene: „Leve Konstitutionen af 3dje Maj 1796". Hvad havde dette Barn nu gjort? Han havde herved tilkjendegivet, at Polen engang havde haft en fri Forfatning, dette Vidnesbyrd om en enkelt Stands frivillige Opgivelse af sine Privilegier til Fordel for det almene Vel og om denne Stands uendelige Kjærlighed til Fædrelandet, sandelig ikke det ringeste Mindesmærke, som Polakkerne have sat sig. Visse Folk opfattede den unge Platers Adfærd som en Kapitalforbrydelse, og nogle velvillige Sjæle meldte hele Historien med den nødvendige Udpyntning til Storfyrst Konstantin i Warszawa. Denne sendte øjeblikkelig én af sine Spioner til Wilno. Manden hed Novosilcov. Han er paa russisk Side en af Koryfæerne i den Kamp mellem Polsk og Russisk, som føres indtil vore Dage med stedse stigende Forbitrelse fra begge Sider og som, medens den fra först af kun havde Polakkernes Undertrykkelse til Formaal, nu er gaaet saa vidt, at den tilsigter deres fuldstændige Udryddelse. Sammen med sine Arvetagere, Siemaszko [1]) og Muravjev, udgjør Novosilcov det frygtelige Trekløver, der i dette Aarhundrede uafladelig har pint det ulykkelige Litauen. Og spørge vi nu om Grunden til, at det ene Folk saaledes er bleven det andets Bøddel, maa man vistnok søge den i den uhyre Forskjel, som der findes imellem dem i Henseende til

---

*) Josef Siemaszko, en Popesøn fra Omegnen af Kijew, 1852 Metropolit af Litauen, spiller den væsentligste Rolle i den russiske Regerings Forsøg paa at „omvende" de Unerede til den Græsk-katolske Kirke. Det var en Mand, som havde gjort det til sin Livsopgave at forfølge Polakkerne. Hans 1883 af det kejserlige Videnskabernes Akademi i St. Petersborg udgivne „Zapiski" ɔ: Memoirer, giver et godt, men sørgeligt Billede af hans Fremfærd.

Sprog, Literatur og Religion, altsaa historisk Overlevering. Russerne holde sig til det Faktum, at Polakkerne stadig forsøge at gjøre Opstand, stadig konspirere, stadig stille sig paa Ruslands Fjenders Side og bringe Landet i Fare. Derfor anse de sig berettigede til at anvende ethvert Middel til at udrydde dem, derfor er deres Mod steget med hver ny Opstand, Polakkerne have forsøgt, og derfor er endelig Undertrykkelsen i vore Dage saa frygtelig som endnu aldrig før.

Novosilcov var en brutal og krybende Person, meget evnefattig og meget ærgjerrig. Naar Talen var om den polske Nationalkarakter, havde han altid den Bemærkning ved Haanden, at Polakkerne vare fødte Jacobinere. Han gjorde derfor ogsaa i det omtalte Tilfælde kort Proces med de stakkels Skoledrenge. De blev uden videre stukne ind i russiske Regimenter som menige Soldater. Skolen selv blev fuldstændig omkalfatret, og man gjorde Ansvar gjældende baade mod denne og mod Universitetets Rektor. Den højtfortjente Fyrst Adam Czartoryski blev afsat fra sit Embede som Kultusminister for de vestlige Provinser, og man overdrog denne Post til Novosilcov.

Saa gik det ogsaa ud over de akademiske Foreninger, „Filareterne“ og „Filomaterne“. Man fik fat paa et Brev fra en Filaret, Jankowski, hvori der var Tale om, at nogle Studenter forsamledes hver Tirsdag og læste Digte op for hverandre. Samtidig forefandt man hos samme Jankowski et Digt af lidt kompromitterende Indhold, og der opstod nu Mistanke om, at det var den Slags Poesier, man gjorde til Gjenstand for Oplæsning ved Tirsdagsmøderne. Endelig fremstillede Jankowski, en daarlig Person, Filareternes aldeles upolitiske Forening som en statsfarlig, med højforræderiske Tendenser befængt Klub.

Det var mere end der behøvedes. Snart sad en Mængde Akademikere i Fængsel. Blandt dem var ogsaa Mickiewicz, der blev arresteret den 23. Oktober 1823, og hans nærmeste Venner, Odyniec, Malewski, Czeczot og Zan. Den sidstnævnte viste her sin opofrende Karakter paa en i Sandhed enestaaende Maade. Han vidste, at Novosilcov absolut vilde have en eller anden Sammensværgelse i Stand for at kunne indlægge sig Fortjeneste ved dens Opdagelse, at det ikke kom ham saameget an paa, hvem der havde stiftet den, som at der overhovedet var stiftet nogen. Han fattede derfor den heltemodige Beslutning at vælte hele Skylden over paa sig selv. Han opnaaede imidlertid derved kun

at gjøre sig selv mere mistænkt uden at kunne redde sine Kammerater.

I Slutningen af Aaret 1823 finde vi næsten hele Mickiewicz' Omgangskreds siddende arresteret i Byens to Karmeliter- og Basilianerklostre, der blev benyttede til Fængsel. Arresten var temmelig mild. Fangerne havde Lov til at læse de Bøger, de vilde og kunde besøge hverandre i deres Celler. Saaledes mødtes de ofte, læste Digte op, sang og spillede og istemte undertiden i Fællesskab en Psalme til den hellige Jomfrus Ære. Følelsen af, at Ulykken var fælles, gav dem den mærkværdige betagede Tryghed, som aander ud af alle de Digte, der fremkom under denne Fængselsperiode. Snart skulde Vennerne spredes som Avner for Vinden. De vidste alle, hvad der ventede dem: Landsforvisning. De skulde skilles fra det Fædreland, der mere end noget andet havde Brug for sine Sønner, maaske skilles for aldrig at se det mere. Og det er ligesom i Forudfølelsen heraf, at deres Naturel endnu engang i den korte Tid, der er levnet dem til Samliv, udfolder sig i hele sin Særegenhed og aabenbarer sig fra sine to mest fremtrædende Sider, Kammeratskabsfølelsen og den stærke Given sig hen til Stemninger, to Egenskaber, som næppe nogen anden Ungdom har haft i højere Grad end denne. Man læse følgende Scene, som Mickiewicz' Ven, Odyniec, beskriver i sine „Erindringer fra Fortiden".

„Czeczot sang paa sin rusinske Almuedialekt til sin Guitar en af ham selv nylig forfattet Folkevise om Traner, der fløj mod Syd, opfyldte af det Haab, at de atter vilde komme tilbage. Bevidstheden om, at vi derimod haabløse skulde rejse mod Nord, bevægede os alle saa dybt, at Visen efterfulgtes af almindelig Graad, medens vi omfavnede Sangeren. Mickiewicz kaldte saa paa Fregend og bad ham om at spille den Melodi, som han altid holdt saameget af, stillede sig i vor Midte og begyndte at improvisere en Ballade. Indhold og Form var aldeles ukunstlet. I Begyndelsen fremsatte han Digtet fortællende eller nynnede det snarere, ganske rolig. Pludselig forandredes hans Aasyn, og hans Stemme antog en mærkværdig Udvidelse og Kraft, alt medens han sang de sidste Strofer. Denne Forandring af Ansigt og Stemme virkede saa mærkværdig og inderlig paa alle, at der i omtrent 5 Minuter herskede almindelig Tavshed, indtil Beundringen gav sig Udslag ikke i Bifaldsklap, men i almindelig Rørelse."

Efterhaanden som Forvisningsdekreterne kom, tømtes Fangecellerne. Kan og Czeczot bleve forviste til Orenburg, andre til Kasan, Moskvà og Archangel. Tilsidst var der kun Mickiewicz mèd nogle faa Venner tilbage. Da kom der den 22. Oktober 1824 Befaling til at han skulde afrejse til St. Petersborg om 2 Dage. Mickiewicz havde længe ventet, hvad der nu endelig var sket. Han viste, at han forstod at beherske sine Følelser som en Mand. „Kun én Gang (skriver Odyniec), da Goreski*), kvalt i Graad, kaldte paa sine fire Smaabørn, bød dem knæle ned og bad ham om at velsigne dem, kun denne éne Gang blev han bevæget og Taarerne, som han ikke kunde skjule, løbe langsomt ned ad hans sitrende Aasyn. Anede han maaske dengang, at han i den lille, kun fem Aar gamle Taddhæus, velsignede sin tilkommende Svigersøn?"

Den sidste Nat tilbragte han sammen med sine Venner. Her improviserede han endnu en Gang, saa gudebegejstret, som endnu aldrig før. Henad Morgenen overværede han dybt bevæget Messen. Sammen med en Ven, Sobolewski, som ogsaa var forvist til St. Petersborg, satte han sig saa i Bryczka'en (en Slags let Rejsevogn), medens Kammeraterne ledsagede ham et Stykke Vej udenfor Byen til den lille Landsby Pohulanka. Derpaa tog han for sidste Gang Afsked med dem, idet han søgte at berolige dem med Ordene: „Naa, naa, lad det nu være godt. Vi sès sikkerlig igjen, om ikke her, saa hist oppe, men vi sès nok. Lev vel! Gud velsigne Jer!" Afsted fløj saa Bryczka'en, medens hans Venner endnu stadig vinkede ad ham, indtil den var forsvunden bag Horizonten.

Saaledes forlod Mickiewicz 25 Aar gammel sit Fædreland for aldrig at sé det mere.

Atter her maa vi spørge: „Hvad havde Wilnostudenterne gjort?"

Svaret lyder ubetinget „Ingenting", I modsat Fald og især hvis deres Forseelse havde været af politisk Natur, kunde de aldeles ikke have ventet at slippe saaledes som de slap, hvad der efter russiske Forhold nok tør kaldes meget naadig. Baade det, at man behandlede de fleste forholdsvis mildt i Varetægts-

---

*) Antoni Goreski (1787—1861) skrev nogle lidt ubetydelige, men ved deres Naturlighed ret tiltalende Smaadigte.

arresten*), som at man nøjedes med at sende dem bort for at forrette Tjeneste som lønnede Embedsmænd i fjærntliggende Provinser taler tilstrækkelig for deres Uskyldighed. Regeringen opfattede deres Færd som en enkelt Landsdels utidige Særbestræbelse, der var absolut skadelig for Staten og derfor maatte forebygges.

Det Slag, der var rettet mod Litauens saa sejersstolte Ungdom, lykkedes kun altfor godt. Som en Stormvind spredte det den ad alle Verdenshjørner og knuste med det samme for bestandig énhver liberal Bevægelse i Wilno. Det blev øde og tomt i Universitetets Avditorier, da de bedste Lærere og de bedste Elever vare bort. Det kunde maaske se ud som om alt polsk Aandsliv var slukt i det Øjeblik, da Bryczka'en med Mickiewicz forsvandt bag Pokulanka's Højder og Literaturen som en Tigger maatte forlade sit eget Land. Men nej! Filareterne bære den hellige Ild omkring i sig, og overalt, hvor de kom hen, optraadte de som Profeter for den nye Sag. Snart skulde Literaturen skyde nye Skud.

Mickiewicz opholdt sig ikke ret længe i St. Petersborg. Allerede i Begyndelsen af 1825 træffe vi ham i Odessa, hvor der var lovet ham en Plads som Lærer ved en Latinskole. Ved sin Ankomst til Byen fandt han Embedet besat, men fik dog sin Gage udbetalt. Sammen med Grev Henrik Rzewuski, den geniale Skildrer af det gamle Polens Kulturliv og senere Forfatter til „November“ og „Pan Severin Soplica's Erindringer“, foretog han nu sin mærkværdige Rejse tit det nærliggende Krim. Der havde der tidligere været et Knudepunkt for et stort blomstrende tatarisk Rige, det samme som i saa mange Aarhundreder havde indgydt Polakkerne Skræk. Nu var det kun en uendelig stor Ruin, men alligevel var der nok at se og nok, som kunde paavirke Mickiewicz. Man kunde her endnu finde et Stykke Orient. I den gamle Hovedstad Bagczesaraj, en Paladsby med Marmorbassiner og sagte rislende Fontæner, en Moskéby med utallige

*) Med dette Faktum, som støttes af Odyniec's Beretning, staar imidlertid Mickiewicz' Fremstilling af Filareternes Fangenskab i 3dje Del af „Dziady“ i aabenbar Modstrid. Hvis Mickiewicz med Forsæt har gjort sig skyldig i denne Overdrivelse, maa den ganske vist kaldes uforsvarlig.

Minareter, havde den mauriske Bygningskunst til Fuldkommenhed udviklet alle sine Tillokkelser. Alt dette var dertil omsluttet af den milde sydlandske Natur. Intet Under derfor, at Mickiewicz bestemte sig til at bringe sine Rejseindtryk paa Papiret. De foreligge i de 1826 i Moskvà udkomne „Krimske Sonetter".*)

Vi faa her Mickiewicz' første Forsøg paa Naturmaleri. I sine tidligere Poesier havde han saa godt som slet ikke berørt Naturen, og naar det endelig en enkelt Gang var sket, blev den fremstillet usand i den tysk-romantiske obligate Maaneskinsbelysning. Her gjør han sig Umage for at male den som den virkelig er, og det lykkes ham ogsaa undertiden. Han skildrer den i faa, men store Strøg, med dyb og fin orientalsk Glød. Men saa synes det atter som om Naturmaleriet i enkelte Sonetter er for bredt anlagt, i for høj Grad mangler Detailler. Grunden er simpel. Alt, hvad der omgav Mickiewicz, var nyt og ukjendt. Naturen var her ganske anderledes end hjemme i Litauen. Her var den mangesidig, spraglet og oplivende, der var den ensartet, ensfarvet og trist. Den viste sig her i tre saa vidt forskjellige Former som Steppe, Hav og Bjærg. Mickiewicz er ikke fortrolig med den. Det blev derfor et ganske andet Landskabsmaleri end det, som han senere skulde levere i „Pan Tadeusz", hvor han gjengiver den hjemlige Natur. Der tegner han med Mesterhaand Urskovens Dyre- og Planteverden indtil de allermindste Enkeltheder, her derimod, hvor alt er fremmed, bliver Naturbetragtningen hyppig til Naturbeundring. Men man maa indrømme, at det er lykkedes ham at udtrykke denne Beundring paa aldeles mesterlig Vis, idet han stiller sig paa en troende Muselmands Standpunkt og herfra igjennem Naturens Underværker priser Allah. Han tager hele Orientens Billedrigdom til Hjælp for at karakterisere de himmelhøje Bjærgtinder og vældig dybe Klippesvælg, der for ham staa som Natursymboler paa det Uendelige, Uhyre og Ufattelige. Forud for Sonetterne var der gaaet et flittigt Studium af persiske Digtere i Originalsproget. Understøttet af det polske Sprogs hele Bøjelighed, Elegance og Ordrigdom bragte han nu sine Landsmænd en skuffende Efterligning af orientalsk Poesi og derigjennem et nyt Vidnesbyrd om sit Talents Alsidighed.

---

*) Fem af disse krimske Sonetter ere smagfuldt oversatte af Knud Berlin i „Ny Jord"s første Martshefte (pag. 217 ff).

Sonetterne gjorde Mickiewicz berømt. Interessant er det at iagttage den uforbeholdne Maade, hvorpaa hans russiske Omgangskreds optog dem. Her er der ingen smaalig Tøven, ingen Famlen i Anerkjendelsen af Geniet som hos visse af hans Landsmænd. Man beundrede Sonetterne og oversatte dem flere Gange. Dette medførte en Forandring i Mickiewicz' Stilling. Allerede i December 1825 havde han i Generalguvernøren, Fyrst Golicyn's Følge forladt Odessa og begivet sig til Moskva. Det var Regeringens Bestemmelse, at han skulde forrette Tjeneste i et af Ministerierne eller som de kaldtes „Kancellierne". Men hans mange fine Forbindelser fritog ham herfor, for at han, som det hed sig, først kunde lære Sproget. Han førte i denne Periode udelukkende et vegeterende Liv og deltog ivrig i Moskvà's highlife. Han var overalt en gjærne set Gjæst og vakte almindelig Interesse ikke blot ved sit Ydre, de fine Ansigtstræk, det fyldige mørke Haar og det drømmende adspredte Blik, men ogsaa ved sine Poesier, sin hele mystiske Fortid og sine mange nye Idéer. Naar han var i Aande, behøvede man blot at spille en eller anden bekjendt Melodi, han begyndte saa at improvisere og det med saadan Heftighed, som om han skulde presse noget, der pinte ham, ud af sit Bryst. Men forsøgte man at skrive Improvisationen ned, holdt han strax op, fordi det, som han sagde, generede ham. Det varede ikke længe, inden der var foregaaet en fuldstændig Forandring med ham. Han var ikke længere den tilbageholdne, af sin egen og sit Fædrelands Ulykke oplagne Sværmer, men den elegante Selskabsmand, der ikke blot var i Stand til at deltage i den fine, tilspidsede, paa Fransk førte Konversation, som det russiske Selskab plejer at ynde, men ogsaa forstod at beherske den. Han stiftede snart Bekjendtskab med Landets første Adelsfamilier, saaledes med den bekjendte Mæcenas og Digter, den brave og rettænkende Fyrst Vjàzemskij, og kom i et noget intimt Forhold til den unge og skjønne Fyrstinde Zeneide Volkonskaja, hvorom der endnu foreligger Vidnesbyrd i et af hans Digte („Det græske Værelse"). Han sluttede Venskab med mange Koryfæer paa Literaturens Omraade, saaledes med den gamle Zukovskij og fremfor alt med Alexander Puszkin, allerede dengang anerkjendt som Ruslands største Digtergenius. Den Indflydelse, som Mickiewicz udøvede paa det russiske Samfund, var saa stor, at Polsk begyndte at komme i Mode. Snart lærte alle Polsk. Moskva'er Universitetets Kurator tænkte paa

at oprette en Docentplads i dette Sprog og tilbyde den til Mickiewicz, som imidlertid næppe vilde have modtaget Tilbudet. Han havde nemlig selv andre Planer og tænkte bl. a. paa at grundlægge et polsk Tidsskrift „Iris“ i Moskva, men heller ikke dette blev til noget, fordi Regeringen, der under denne gjensidige Tilnærmelse mellem de to Nationer forblev ubevægelig, nægtede sit Samtykke.

Da Mickiewicz i Foraaret 1827 drog til St. Petersborg, var hans Ry som den største Digter, den slaviske Verden endnu havde frembragt, grundfæstet. Alle forgudede ham. Allerede i flere Aar havde enkelte af hans polske Venner set lidt skjævt til hans stadige Omgang med Russerne og næsten frygtet for, at han skulde blive sit Folk utro. Nu, da han var kommen til St. Petersborg, kappedes den derværende polske Koloni med Russerne om at bevidne ham sin Højagtelse for derved ligesom at erhverve ham for sig igjen. Men hvor unødvendig dette var, skulde Fremtiden vise. Snart efter udkom nemlig „Konrad Wallenrod“.

Dette Digt er et Varsel om Revolutionen 1830. Naar man læser det, vil man forstaa, hvorfor Warschaus Ungdom hin Novemberaften stormede Slottet Belvedere og huggede de russiske Generaler ned. Det præker Had, Uforsonlighed, Krig paa Kniven og Forræderi. Ja, det er med Rette bleven kaldet Forræderiets Apotheose. Saa meget mærkværdigere er det, at det udkom paa en Tid, hvor Mickiewicz' Forhold til Russerne tilsyneladende var det bedste. Men dets Spirer gaa langt tilbage i Fortiden.

Man behøver blot at læse Sonetterne igjennem med lidt Opmærksomhed og man vil snart opdage, at det ikke er en blot og bar Rejsebeskrivelse. Det subjektive Element bryder mange Steder stærkt frem, og vi faa Indblik i en urolig, bevæget Sjæl. Et Sted hedder det saaledes: „O Hav! Blandt dine levende Væsner er der en Polyp, som sover nede paa Bunden, naar Himlen formørkes, men i Havblik udstrækker sine lange Arme. O Tanker! I Eders Dyb er der en Erindringeus Hydra, som sover under Modgang og Lidenskabens Storme, men sætter sine Kløer fast i Hjærtet, naar det er roligt“. Man forstaar disse Ord, naar man husker, at han havde forladt Litauen med det smertefulde Minde om sin første, endnu ikke udslukte Kjærlighed og med Bevidstheden om aldrig mere at vende tilbage. I

St. Petersborg var adskillige af hans nye russiske Venner, de saakaldte Dekabrister, som forsøgte en Opstand ved Kejser Nikolais Kroning, faldne for Bøddeløxen eller arbejdede paa Livstid i Lænker i Urals Bjærgværker. Selv var han kun rent tilfældigvis sluppen fra en Forvisning til Siberien. Nu vandrede han nede paa Krim mellem Ruiner og Grave, ligesaa mange Minder om svunden Herlighed. Maatte han ikke herved tænke paa sit eget ulykkelige Land? Ogsaa det var en uhyre Krønikebog, hvor hver By, hvert Hus, hver Skov, hvert Træ var et Blad af Landets Historie. Saaledes retter han sine Tanker atter og atter mod Polen. Da han kjører gjennem de tætte Græssletter ved Akerman, anstrænger han sit Øre for i Stemmetavsheden muligvis at kunne høre en Røst fra Litauen og i „Pilgrimmen" siger han ligefrem: Litauen, yndefuldere synge dine brusende Skove for mig end Bajdars Nattergale og Salhirs Piger, og gladere vandrer jeg blandt dine Hængemoser end blandt rubinfarvede Morbær og gyldne Ananas. Smukkere er Kjærligheden til Hjemmet udtrykt i Sonetten Polockas Grav, fordi den her knyttes til Mindet om en polsk Kvinde, for hvis Skyld en krimsk Sultan, Kerym Girar, forskød alle sine Medhustruer. Om Niemenfloden hedder det: Niemen, min hjemlige Flod! Hvor er dine Bølger og med dem saa megen Lykke, saa mange Forhaabninger? Hvor er Barndomsaarenes Glæde? Hvor er den stormfulde Ungdomstids Begejstring? Hvor er min Elskov? Hvor mine Venner? — Alt er svunden — men hvorfor svinde ikke mine Taarer?

Midt under sin saa ivrige Deltagelse i det russiske Selskabsliv havde Mickiewicz indgivet en Ansøgning til Regeringen om Tilladelse til for nogle Uger at besøge sin Hjemstavn, men fik Afslag. Han fornyede sine Bestræbelser under Czarens Ophold ved Kejserkroningen i Moskvà, men uden bedre Held.

Vi have i alt dette en af de Følelser, som ligge dybest til Grund for ikke blot Mickiewicz' Karakter, men for hele Generationen fra 1830. Det er den store, stærke Længsel efter Hjemmet, den uendelige Kjærlighed til Fødeegnen, som øges med Afstanden og Tiden og som den Landsforviste bærer omkring i sig som en stadig Lidelse. En uhildet Betragtning af Fædrelandet umuliggjøres ved denne Hjemve, som tilsidst antager Karakteren af Sygelighed. Alt, hvad der knytter sig til Hjemmet, kommer for en saadan Betragter til at staa i et uklart Sagnlys. Det

bliver hans Livsopgave at rydde enhver Hindring for dets Lykke af Vejen, og han finder alle Midler gode. „Konrad Wallenrod“ bliver Anledning til en ny Særstrømning, en politisk Literatur, som blomstrede i de følgende 20 Aar og er lige saa exklusiv imellem de andre europæiske Literaturer som Polens Stilling er det mellem de øvrige Stater i Europa.

Mickiewicz holdt Alt, hvad der angik det ny Digt, meget hemmeligt. Kun nogle faa, meget fortrolige Venner, læste det i Manuskript. Det galdt nemlig om saa vidt muligt at faa det ubeskaaren igjennem Censuren. Han blev derfor glad, da han erfor, at en vis Meszczerskij, som han kjendte fra gammel Tid af, var bleven udnævnt til Censor. Han havde truffet ham hos General Wilt i Odessa, hvor han altid havde vist sig meget underdanig lige overfor den i Generalens Gunst højt staaende Digter. Han havde søgt at indsmigre sig hos Mickiewicz ved at spille en Slags Narrerolle f. Ex. ved at krybe paa Maven, sluge Kopekstykker, som senere fandtes i hans Lomme, og desl. Da Mickiewicz aabenbarede Fyrst Vjazemskij de Forhaabninger, som han nærede til den nye Censor, svarede denne ham: „Du kjender endnu ikke Russerne“. Og det viste sig at være Tilfældet. Meszczerskij gjorde mange Vanskeligheder, og indvendte paa Fyrstens Forsikring om, at det var et ganske uskyldigt Digt, at der dog kunde være visse politiske Allusioner, saa at Mickiewicz fandt det raadeligst snarest muligt at faa det ud af den mistroiske Censors Hænder.

Omsider saa „Konrad Wallenrod“ Dagens Lys i St. Petersborg 1828. Stoffet er hentet fra Litauernes Kampe med de tyske Korsriddere, hvorfra han allerede tidligere havde taget Emnet til „Grazyna“. Men afset herfra er disse to Digte meget forskjellige. Grazyna, der fortæller os om en litauisk Fyrstinde, som heltemodig opofrer sig selv for at frelse sit Land for et Overfald af Korsridderne, er affattet i den korte Periode under Mickiewicz’ Ophold i Kowno, da han endnu havde Sindsro nok til at kunne skrive rent objektivt. Denne lille historiske Digtning virker velgjørende ved sin fine Harmoni, der baade ytrer sig i Handlingens jævne Fremadskriden og det rolige jambiske Versemaal. Men sammenligner man den med den tendentiøse „Konrad Wallenrod“ med sine mange Allusioner til Nutiden, bliver den livløs. Som næsten alle romantiske Digte, der behandler Middelalderens Ridderliv, gjør den paa Grund af sine

usande kulturhistoriske Skildringer paa en Nutidslæser næsten Indtryk af noget maskeradeagtigt.

Konrad Wallenrod er en historisk Person, en af den tyske Ordens Stormestre. Man ved kun om ham, at han efter nogle faa Aars Regering døde 1394, og at Ordenens Forfald daterer sig fra denne Tid. Mickiewicz havde paa Grund af den mangelfulde historiske Overlevering meget frie Hænder. Konrad Wallenrod er hos ham bleven til en Litauer, der allerede som Barn er bleven røvet af Tyskerne og opdraget i den kristelige Religion. Men en gammel litauisk Wagdelot — en Mellemting mellem en Skjald og en Præst — minder ham om hans egentlige Herkomst, om hans Folks Forurettelse og Fornedrelse og opflammer ham til det heftigste Had mod Tyskerne. Konrad Wallenrod pønser kun paa Hævn. Efter at han er fartet vidt omkring i mange europæiske Lande og har erhvervet sig stort Ry som en tapper Helt, vender han tilbage til den tyske Ordens Hovedstad, Marienburg. Der gaar endelig hans kjæreste Ønske i Opfyldelse: Han bliver udnævnt til Stormester. I det Øjeblik, han føler, at han har Hals- og Haandsret over Ordenen, lover han sig selv, at han skal tilintetgjøre den. Der tilbyder sig snart Lejlighed dertil ved et Krigstog mod Litauerne. Han udsætter Toget Dag for Dag, og først da Riddernes Utaalmodighed og Kamplyst har naaet Toppunktet, samler han allevegne fra en uhyre Hær og bryder op. Han fører Tropperne dybt ind i det fjendtlige Land. Mord og Brand betegner hans Vej. Han forhaler bestandig Tilbagetoget — indtil Vinteren kommer med frygtelig Strænghed og hele Hæren fryser eller sulter ihjel.

Wallenrods-Ideen kommer tydeligst frem i 4de Sang, „Gildet“, der i alle Henseender er Digtets Perle. Ridderne forlyste sig ved Svir. Konrad rejser sig og opfordrer de Tilstedeværende, hvem der vil, til at synge en Sang. Saa træder en gammel Skjald, en Wagdelot, frem og tilbyder sig. Han begynder at synge paa Litauisk, sit Modersmaal, som Konrad er den eneste af Tilhørerne, der forstaar. Han dvæler ved Litauens Skjæbne. Først omtaler han Korsriddernes brutale Overfald, der har hærget Landet langt værre end „Pestjomfruen, der kommer helt klædt i Hvidt, med en Ildkrans om Tindingerne og udbreder den frygtelige Smitte, idet hun vinker med sit blodige Tørklæde“, derpaa klager han over, at Almuen har opgivet sin folkelige Poesi og derigjennem sig selv, medens hans Ungdoms patriotiske

Begejstring endnu gløder i ham selv, og han slutter med følgende af dyb Sorg prægede Ord: „Gid jeg evnede at gyde min egen Ild over i mine Tilhøreres Bryst og kalde den døde Fortids Skikelser igjen til Live. Gid jeg kunde ramme mine Kammerater i Hjærtet med min Begeistrings Tale! Muligvis kunde de endnu i denne Stund, bevægede ved den hjemlige Sang, føle, hvordan Hjærtet fordum bankede, føle Fortidens Aandshøjhed og i et eneste Øjeblik leve saa betaget som deres Forfædre levede hele Livet“. Efter denne Indledning begynder den egentlige Fortælling. Det er et Optrin fra en af Kampene med Korsridderne. En Yngling og en ældre Mand desertere midt under Slaget over til Litauerne. Det viser sig, at de begge ere fødte i Litauen, men i en ung Alder røvede af Tyskerne. Deres Landsmænd modtager dem vel, ja, den yngste af Desertørerne, der snart viser sig som en tapper Kriger, faar den litauiske Fyrste Klejstuts Datter til Ægte. Efter flere Aars lykkeligt Samliv, nødes de af den fremtrængende fjendtlige Korshær til at forlade deres Hjem, som gaar op i Luer, og drage længere ind i Landet. Tilsidst er der ikke længere nogen Redning. Det litauiske Folk er fordømt til Undergang. Paa dette kritiske Tidspunkt forlade de to hemmelighedsfulde Flygtninge atter deres Fædreland efter at have svoret at ville hævne sig paa Undertrykkerne. Hermed standser Wagdelot'en. De to Personer, som forekommer i hans Fortælling, er Konrad Wallenrod og ham selv. Han har fortalt Stormesteren hans Ungdomshistorie, mindet ham om hans Ed og opfordret ham til Hævn, idet han siger: „Du er en Træl og Trællens eneste Vaaben er Forræderi“. Disse Ord, som udtrykke hele Digtningens Grundtanke, opflammer Konrad Wallenrod til det Yderste. Han befaler Wagdelot'en at akkompagnere ham og synger saa Balladen „Alpuhara“. Spanierne have indtaget Granada. Araberne ere enten fangne eller huggede ned, kun én Høvding, Almansor, er det lykkedes at undkomme. Medens nu Sejrherrerne, glade over deres Held, sidde og svire i Fæstningen Alpuhara, melder Dørvogteren, at en fremmed Ridder beder om at maatte træde ind. Det er Almansor, som kommer for frivillig at underkaste sig og erklære sig villig til at tilbede de Kristnes Gud. Spanierne modtage ham med Jubel. Til Gjengjæld omfavner han dem og kysser dem. Men pludselig bliver han bleg og synker til Jorden. Han er befængt med Pest og igjennem sine Favntag har han givet dem Døds-

kysset. Han udbryder: „Se, I Giaurer, jeg er blaa og bleg! Véd I, hvis Sendebud jeg er? Jeg har skuffet Eder. Jeg kommer fra Granada og har bragt Pesten med mig. Med mine Kys har jeg i Eders Sjæl indpodet den Gift, som skal fortære Eder. Kom og sé paa min Pine, saaledes skal I ogsaa dø“. Paa samme Maade Konrad Wallenrod. Han føler heller ikke Spor af Anger over sin Misgjærning. Da han skal bøde med Livet og hans Adfærd forekastes ham, siger han: „Jeg er beredt til at dø. Hvad vil I mere? Skal jeg aflægge Regnskab for mit Embede? Se paa alle disse tilintetgjorte Tusinder, paa disse Byer, som ligge i Grus, disse Hytter, som er gaaede op i Flammer! Hører I Stormen? Den driver Sneskyerne frem! Der fryse Resten af Eders Tropper ihjel! Hører I, hvor de forsultne Ulve hyle? De nappes om Levningerne fra Maaltidet“.

Saaledes er Mickiewicz' Helt. I hele Digtet forekommer der ikke et eneste Ord om Polen. I Indledningen bemærker Mickiewicz udtrykkelig, at de i Konrad Wallenrod behandlede Forhold aldeles ingen Ting har med Nutiden at gjøre. For at skjule sin egentlige Hensigt har han endelig indflettet en meget sentimental Kjærlighedshistorie, der gjør Helten til en forlibt Theaterelsker. Man mærker dog strax, at det kun er et løst paasat Hylster. Al denne Forsigtighed røber Mickiewicz. Men han opnaaede, hvad han vilde: at skuffe Censuren, om det end kun var for en Tid.

Med sin „Ode til Ungdommen“, et nobelt, af ædel Begejstring svulmende Digt, der yderligere øgede hans Landsmænds Frihedslængsel, sluttede han sit Ophold i Rusland. Den 25de Maj 1829 forlod han St. Petersborg. Det var paa Tide. Dagen efter hans Afrejse kom der Befaling til at arrestere ham.

Den sidste Halvdel af sit Liv (1830—55) tilbragte han i Udlandet, hvortil Revolutionen havde forjaget næsten alle Polens bedste aandelige Kræfter. Vi faar da det Særsyn: I Polen selv er alt nationalt Aandsliv bandlyst, men i Landsforvisningen trives det og afsætter de ædleste Frugter. Mickiewicz' væsentlige Bidrag til denne Emigrantliteratur er hans herlige Epos „Pan Tadeusz“, hvorved han gjorde sig til sit Folks store Opdrager og Trøster.

Stanislaw Rosznecki.

T. H. Huxley: Kampen for Tilværelsen.*)

Den uendelige, mangeartede Begivenhedsfølge, vi kalder Naturen, frembyder for den tænkende Iagttager et ophøjet Skue og en uudtømmelig Fylde af fængslende Problemer.

Indskrænker vor Opmærksomhed sig til en forstandsmæssig Iagttagen, viser Naturen sig som et smukt og harmonisk Hele, Inkarnationen af en ufejlbarlig logisk Proces, der fører fra bestemte forudgaaende visse Præmisser i Fortiden til en uundgaaelig fremtidig Konklusjon.

Ses Naturen imidlertid fra et mindre ophøjet men mere menneskeligt Standpunkt, faar vore etiske Interesser Lov at influere paa vor Dom, og tillade vi os at kritisere vor store Moder, ligesom vi kritiserer hinanden, — da kan vor Kendelse, i det mindste for saa vidt den angaar den fornemmende Natur, næppe blive saa gunstig.

For dem, der har studeret Livsfænomenerne, som de rører sig i de højere Dyreformer, vil, nøgternt set, det optimistiske Dogme, at denne Verden er den bedste af alle tænkelige Verdener, næsten synes en Haan mod vor Fantasi, — blot et Bevis yderligere at føje til de mange paa a priori-Spekulanternes Dumdristighed, der, efter at have skabt Gud i deres eget Billede, ingen Vanskeligheder finder i at antage, at Almagten maa have handlet efter samme Motiver som de selv. Vi derimod ere overbeviste om, at havde en anden Fremgangsmaade været mulig, vilde han lige saa lidt som en respektabel Filosof have ladet uendelig Lidelse være en nødvendig Ingrediens i sit Værk.

Men ogsaa Teleologiens alderstegne Sætning, at Livet gjennemgaaende styres af Godhedsprinsiper, bestaar kun slet sin Prøve, naar den upartisk stilles Ansigt til Anigt med Virkeligheden.

Rigtignok frembyder den bevidste Natur en Mængde Exempler paa fint Snille, der søger at forøge Lykkesummen og undgaa Smerten, og som meget vel kunde opstilles som Beviser paa Godhed. Men i saa Fald: hvorfor er det da ikke lige saa be-

*) Indledningen til en Artikel — om Reformer paa det engelske Skolevæsens Omraade — i „The Nineteenth Century" Febr. 1888. — *B.—P.*

rettiget at paastaa om de lige saa talrige Livsforhold, hvis ikke mindre uundgaaelige Resultat er Frembringelse af Smærte, at de er Beviser paa Ondskab?

Dersom de Bygningsforhold, der hjælper Hjorten til at undgaa at blive Rovdyrets Bytte, viser os meget af det, vi i Menneskekunst vilde kalde Snille, udfoldes der i det mindste lige saa megen Snille i den Legemsmekanisme, der sætter Ulven i Stand til at opspore og før eller senere dræbe Hjorten. Set i Naturvidenskabens skarpe Lys er Hjort og Ulv lige beundringsværdige, og var de begge ufølsomme Automater, vilde der ikke være nogen Grund til at foretrække den ene for den anden. Men det at Hjorten lider, medens Ulven tilføjer Lidelse, sætter vore moralske Sympatier i Bevægelse. Vi vilde kalde Mennesker, der var i Hjortens Sted, uskyldige og gode, Mennesker som Ulven ondskabsfulde og slette; vi vilde kalde dem, der forsvarede Hjorten og hjalp den at undfly, tapre og medfølende, dem, der hjalp Ulven i dens blodige Daad, onde og grusomme.

Nu, vil vi overføre denne Vurdering paa heie Naturen udenom Menneskeverdenen, maa vi ogsaa gjøre det upartisk. Men da vil paa den ene Side det gode, der beskytter Hjorten, og paa den anden Side det dæmoniske, der ansporer Ulven, neutralisere hinanden: Naturordenen vil vise sig at være hverken moralsk eller umoralsk, men i k k e - m o r a l s k.

Overalt i den bevidste Verden nøder lignende Forhold os til at gjøre denne Slutning; men alligevel er der bleven anstillet mange skarpsindige Spekulationer for at undgaa den, ikke blot fordi den disharmonerer med herskende Fordomme, men ogsaa fordi den vækker vort naturlige Mishag mod Lidelsen.

Fra t e o l o g i s k Side fortæller man os, at denne Tilstand er en Prøvelse, og at de tilsyneladende Uretfærdigheder og moralske Mangler, vi finder i Naturen, senere vil blive gengældte med godt. Men hvorledes denne Erstatning vil kunne realiseres overfor hele den store Mængde af følende Væsner er mig en Gaade. Jeg tror ikke nogen for Alvor kan mene, at alle de Myriade-Generationer af Planteædere, som har levet paa Jorden i Aarmillionerne, der gik forud for Menneskets Fremkomst, og i al den Tid ere blevne pinte og fortærede af Rovdyr, som Gjenfærd en Gang skal trøstes med en evig Kløvertilværelse

medens Rovdyrenes Aander skal spærres i en Hule, hvor der hverken er saa meget som et Vandtrug eller et ærligt Kødben. Desuden vilde, fra et etisk Synspunkt set, den sidste Ordning være værre end den første. For hvor grusomme og blodtørstige Rovdyrene end kan være, har de dog, naar man vil tale om Plan i Verdensordenen, blot gjort, hvad de udtrykkelig blev konstruerede til at gjøre. Og endelig har Rovdyr og Planteæder i lige Grad været plagede af alle de forudgaaende Tiders tilfældige Ulykker, Sygdomme og Overbefolkning, saa paa den Konto kunde begge vel fordre Erstatning.

Fra evolutionistisk Kant siger man paa den anden Side, vi skal trøste os ved den Tanke, at den frygtelige Kamp for Tilværelsen omsider fører til Lykke, og at Forgængernes Lidelser opvejes ved Afkommets større Fuldkommenhed. — Der vilde være Mening i dette Argument, hvis den nulevende Generation, paa kinesisk Vis, kunde tilbagebetale sine Forfædre sin Gjæld. Men ellers er det mystisk, hvilken Løn Eohippus*) har for sine Besværligheder i en Begivenhed som at en af dens Descendenter nogle Millioner Aar efter vinder Derby-Løbet. Og desuden er det forkert at tro, at Udvikling betyder en stadig Stræben efter større Fuldkommenhed. Denne Proces medfører ganske vist en bestandig Omdannelse af Organisme og Tilpasning efter nye Lovbetingelser; men det beror paa disse Betingelsers Natur, om Tillæmpningerne gaar op eller nedad. Tilbageskridende Udvikling er lige saa mulig som fremadskridende. Er det sandt, hvad Geologerne fortælle os, at vor Klode en Gang har været ildflydende og tilligemed Solen undergaar en gradvis Afkøling, maa der komme en Tid, da Udvikling vil betyde Tillæmpning til en universel Vinter og alle Livsformer vil uddø undtagen saadanne primitive, simple Organismer som den arktiske og antarktiske Is' Diatomeer og den røde Snes Protococcus**).

Hvis vor Klode er i Udvikling fra en Tilstand, hvori den var for hed til at være Opholdssted for andet end de lavest-staaende Væsner, henimod en Tilstand, i hvilken den vil blive

---

*). Den nulevende Hests's ældst kendte Stamform, hvis historiske Udvikling (Fylogenese) vi kan forfølge med saa stor Sikkerhed, at vi dér ligefrem har et Bevis for Afstamningslærens Sandhed. (Se bl. a. Fig. i Armauer Hansens Bog om Darvinismen.)

*) Mikroskopiske, encellede Alger, der f. Ex. trives paa Grønlands Indlandsis.

or kold til at betinge andres Existens, beskriver Livsløbet paa dens Overflade samme Bane som en Kugle, der skydes ud af en Kanon, men den nedadgaaende Halvdel af denne Bane er lige saa væsentlig en Del af den hele Udviklingsproces som den opstigende.

Fra et etisk Synspunkt tager Dyrelivet sig ud som en Gladiatorkamp. Dyrene er udmærket trænerede til at kæmpe, og det stærkeste, det behændigste, det klogeste sejrer — for at kæmpe videre næste Dag. Tilskueren behøver ikke at vende Tommelen ned*), for der gives ingen Pardon. Han maa indrømme, at den Færdighed og Øvelse, der udfoldes, er beundringsværdig. Men han maa være blind, om han ikke kan se, at mere eller mindre Lidelse er baade den Tabendes og Sejrherrens Løn. Og da den store Væddestrid finder Sted i hver Krog af Verden, tusind Gange i Minuttet, saa vi, om vore Ører var skarpe nok, ikke behøver at stige ned i Helvede for at høre

Veraab og Suk og Hulken, Klager vilde,
— — — — — — — — —
Og Hænders Slag og hæse Stemmers Vrimmel**)

— synes Resultatet at blive det, at er denne Verden styret af Godhed, maa det være Godhed af en anden Art end John Howards***). —

De gamle Babylonier lignede viselig Naturen ved deres store Gudinde Istar, der forenede Afrodites Egenskaber med Ares'! Dens grufulde Aasyn kan ikke ignoreres eller skjules af Flitter, men er heller ikke alt. Er Leibnitz' Optimisme en taabelig omend skøn Drøm, saa er Schopenhauers Pessimisme en Mare, der er saa meget des taabeligere ved sin Rædselsfuldhed. Thi en ulystvækkende Overtro er sikkert den værste Art Illusion.

Denne Verden er ikke den bedste af alle tænkelige Verdener; men at sige, den er den usleste, er overfladisk Nonsens. En blasert Nydelsessyge kan intet godt finde under Solen og et egoistisk, uvidende Barn, der ikke faar Maanen det græder

*) Hentyder til de romerske Gladiatorkampe.

**) Dantes Guddommelige Komedie. Helvede. Tredje Sang. 22.—27 Vers (Molbechs Oversættelse).

***) En rig Englænder, der levede i forrige Aarhundrede og satte sit Liv og sin Formue ind paa at forbedre Hospitals- og Fængselsvæsnet.

for, giver maaske sin Vrede Luft i Klager; men intet fornuftigt Menneske kan tvivle om, at Menneskeslægten kunde, vilde og faktisk ogsaa kan befinde sig ganske vel under langt ulykkeligere Forhold og større Nød end den, hvori de ni Tiendedele lever. Hvis hver af os en Time daglig plagedes af neuralgiske Anfald eller stærk Melankoli — et Tankeexperiment, som mange taalelig raske for deres Vedkommende ikke vil finde overdrevent — vilde Livets Besværligheder være blevne umaadelig forøgede, ikke at tale om de mange praktiske Ulæmper i vor daglige Færden; og dog finder Mennesker med nogen Energi Livet værd at leve selv under værre Forhold.

Der er en anden iøjnefaldende Omstændighed, som gør den Betraglning ganske uholdbar, at Livet dikteres af Ondskab. En stor Del Nydelser, og netop af de ædleste og bedste, er Overflødigheder, Godbidder, der efter al Sandsynlighed ikke ere nødvendige for at kunne leve og er ligesom givne Livet i Tilgift. Faa Nydelser kan for dem, der kjender dem, være mere oplivende end for Eksempel de, der knytter sig til Naturskønhed eller Kunst, især Musik. — De er imidlertid snarere Produkter af end Faktorer i Udvikligen, og trolig er det kun en meget lille Part af Menneskeslægten, der kender videre til dem.

Konklusjonen synes da den, at har Ormuzd ikke haft sin Gang i denne Verden, har heller ikke Ahriman. Pessimisme er lige saa forkert et Udtryk for de virkelige Livsforhold, som Optimisme. Vil man slutte Naturverdenen i en Tankeformel og antager man den for forudbestemt til at blive som den er, maa vi sige, at dens styrende Princip er et intellektuelt og ikke et moralsk, at den er en legemliggjort logisk Proces, forbunden med Lyst- og Smertefornemmelser, hvis Fordeling som oftest ikke har det mindste at gøre med moralske Fortrin. At Regnen falder ligelig paa de retfærdige og uretfærdige, og at de, paa hvem Siloams Taarn faldt, ikke var værre end deres Naboer, synes at være orientalske Ordsprog for den samme Tanke.

Et utrykt Brev fra P. A. Heiberg til Tode.

Efterfølgende Brev fra Peter Andreas Heiberg til Tode, som velvilligt er overladt „Ny Jord“ til Trykning, er skrevet under en heftig Fejde mellem disse to Forfattere i Aaret 1789. N. M. Petersen giver i sin Literaturhistorie kun liden Oplysning om dette Mellemværende. Thaarups Fremstilling i Biografien af Heiberg er langt fyldigere, men ubehjælpsom og tør.

De var begge dramatiske Forfattere og rivaliserede ivrig. Medens Heiberg med sine Komedier ligesom danner et Tilknytningspunkt til Holberg, har Tode kun ydet et anerkendelsesværdigt Arbejde, Komedien „Søofficererne“, der opførtes 1783 og gjorde Lykke. Ellers var han umulig som Komedieforfatter. Baade „Ægteskabsdjævlen“ og „Bussemanden“ faldt totalt igennem. Han havde i „Kritik og Antikritik“ anmeldt flere af Heibergs Arbejder, bl. a. „Heckingborn“, som han indvendte en Del imod. Han roste endvidere en Parodi „Ralf Patriot“. (En Oper i én Scene, Parodi efter Heibergs Maade af van Quoten den yngre) og erklærede, at den stod langt over Heibergs „Mikkel og Malene“, — en Parodi paa den af Charlotte Dorothea Biehl oversatte Opera „Orpheus og Euridice“. Herover blev Heiberg. let pirrelig som han var, fornærmet. I „Rigsdalersedlens Hændelser“, som netop var i Færd med at udkomme, lod han falde Hentydninger til, at ikke Tode, men dennes Søn havde forfattet Anmeldelsen: „Den Forsigtighed en Dramaturg brugte, der selv overvældet af utallige Forretninger lod sin Søn, et ungt haabefuldt Menneske paa ti Aar, hver Aften gaa paa Komedie med Bogen i Haanden, for at samle kritiske Subsidier“. („Rigsdalersedlens Hændelser“ I. Del; citeret hos N. M. Petersen). Nu udbrød der en hidsig Strid. Literære Fejder hørte jo til Dagens Orden. I hine Tider, da Politikens Enemærker vare utilgængelige, var Literaturen det eneste Sted, hvor der kunde debatteres og hvor man kunde skifte Meninger, og det skete i rigt Maal. Paa Grund af hin Sigtelse fra Heibergs Side udkom der en sand Syndflod af Piecer. Heiberg skrev bl. a. „Formaninger til den unge Tode“, og Tode svarede forbitret, at Heiberg opsnappede alskens Bynyt og Anekdoter og dængede andre til med Snavs. Striden rasede livlig, og selv en agtværdig Præst som Gutfeld deltog — ganske vist anonymt — i den. Megen Interesse har denne Fejde og dens mange Piecer ikke. Det er stort Staahej for ingenting. Deltagerne tage imidlertid Sagen alvorlig nok og spare ingenlunde paa Skjældsord mod hinanden.

Carl Behrens.

Brevet fra Heiberg til Tode.

Herr Professor!

Jeg har i mine Formaninger til Deres Søn stræbt at hævne mig paa en fornærmende Recensent, der af Partiskhed,

eller — Gud ved af hvad anden Aarsag, — har villet nedtrykke mig dybere, end det var mig, eller nogen anden, i mit Sted lige saa dybt nedtrykt og saa meget mishandlet Forfatter, muligt at taale. Jeg vidste meget vel, at det var Dem der havde bedømmet mig, og det paa en Maade, som De for et billigt Publikum aldrig vil være i Stand til at forsvare. Min Fortrydelse over en saa ufortjent Behandling, af en Mand, hvis Dom tilforn har gjeldet noget hos Publikum, forførte mig at tillægge Deres Søn disse Recensioner, som jeg endnu holder for, og altiid skal holde for at være barnagtige, for ikke at characterisere dem med et værre Navn; men aldrig troede jeg, det — jeg tilstaar det selv — skulle kunde have haft Indflydelse paa Deres huuslige Roelighed, og dette er det eeneste i mit hele Forhold, som fortryder mig. Vores huuslige Glæder, Hr. Professor! ere sandelig ikke saare mange, Nogle har fleere, andre færre, men ingen har saa mange, at han kand taale at miste nogen af dem. Jeg vilde foragte mig selv, om jeg nogensinde kunde have haft til Hensigt at berøve Dem nogen Deel deraf, og det vil De vel næppe være ubillig nok til at troe, naar jeg offentlig erklærer, og paa det høytideligste forsikkrer, at mit inderligste Ønske er, at det endnu stod i min Magt at udslette Deres Søns Navn af denne Farce (?); ligesom jeg ogsaa herved tilbagekalder, og, saa vidt som det er mig mueligt, tilintetgiør, hvad der, i mine saakaldede Formaninger er bleven sagt til Deres Søn, for derved at give Dem al den Satisfaktion, De, som Fader kand forlange.

Men, naar jeg saaledes paa den eene Side har opfyldt min Pligt imod Dem, og retfærdiggiordt den Karakteer, som jeg bestræber mig at beholde — thi skal Bitterhed i Stridsskrifter opvække Mistanke imod en Mands Karakter, da er sandelig Deres, Herr Professor! meget mistænkelig — saa maa De heller ikke fortryde paa, at jeg, paa den anden Side, opfylder de Pligter, som jeg skylder mig selv, og betiener mig af det Nødværge, hvortil De har tvunget mig. Da jeg altsaa har væltet mine Beskyldninger fra Deres Søn, saa tag ikke ilde op, at jeg nu lægger samme paa Dem, uden at undtage noget eneste Ord, da jeg for øvrigt, i det heele stadfæster dem, som stilede imod Faderen, og ikke imod Sønnen, kuns med den Forandring, at jeg, i Henseende til Hr. Professorens Alder ønsker at kalde dem Vink, isteden for Formaninger; og lægger dette Vink til, hvis Rigtighed De vist nok har indseet for mange Aar siden, om just

ikke nu: at den Mand, der vil være stoer i alt, bliver sielden meere end middelmaadig.

De, Hr. Professor! og ingen anden, skal altsaa for Publikum være mig ansvarlig for Deres Dom over Heckingborn, samt over Ralf-Patriot i Sammenligning med Michel og Malene og Holger Tydske; og indtil De uimodsigeligen godtgjør Deres Dommes Rigtighed, holder jeg Dem, som sagt, for aldeles ueftterrettelig og et Nul i Dramatiken. Jeg er sandelig ikke bange for, at Holger Tydske skal tabe ved Siden af deres Olger og Clara, som De siger i Hertha Nr. 12, — et Blad, hvis Bitterhed med Billighed bør skienkes et Fader-Hjerte, — og ikke des mindre igientager jeg endnu mit Ønske om Olger og Clara i dets heele Omfang, og erklærer det Stykke for det kiedsommeligste, som jeg har seet fra Deres Pen.

Ikke Deres Hertha, eller nogen Ven i Verden har, eller kunde have, overtalt mig til dette Skridt; og Frygt virker nu intet meere hos mig, allermindst Frygt for en Sværm Recensentere; men finder De dette Skridt uventet af mig, da maa De vide, at det der har bevæget mig til at gjøre Dem og Publikum denne Erklæring, er Tanken om hvad jeg selv ville have følt, om jeg havde været i Deres Sted. For øvrigt har De sendt mig en Handske; jeg sender Dem herved min igjen; jeg opfordrer Dem til at forsvare Deres Recensent-Ære og at godtgiøre Deres Paastand; Striden er bleven lige; vi ere Mand imod Mand; og nu til Kamp! til Kamp Hr. Professor!

Kiøbenhavn, d. 4. July 1789.

P. A. Heiberg.

Holger Drachmanns sidste Roman*).

Holger Drachmann har i sin nye Bog paa 443 Sider med ærlig Villie forsøgt at komme sin Tid — sin egen Tid — til Livs. Fra Bogens første Side til dens sidste skiftes Hr. Ivar Feldmann Christensen (Helten i Romanen) og Hr. H. Drachmann, (der hvert Øjeblik stikker sig selv frem) at beklage, haane, irettesætte og ydmyge denne stakkels moderne — Tid og disse stakkels moderne — Mennesker, hvis eneste mærkbare Fejl det er, at være kommen til Verden i det 19de Aarh. og ikke i det 16de.

Man føler sig som uvedkommende Tilskuer ved et personligt Opgjør mellem to stridende Parter.

— Naar Strindberg i „Faderen“ i vanvittig Raseri knytter sin Gigant-Næve mod Kvinden og i hadmættede, geniale Billeder fører sin Sag frem, da betages man - sikkert, — men der lettes ingen Byrde for nogen, og intet Bryst bevæges med Tak og Befrielse ved at høre om dette Forhold, hvis Sorg er saa fjærn fra én selv, hvis Lidelse er en enkelts og ikke den fælles. Det bliver et privat Udestaaende som tvinges frem som noget almént.

— Tiden har skuffet Drachmann og Drachmann har skuffet Tiden; derved er de blevne godt kjede af hinanden. Drachmann tager sig nu Forlov at præke Moral for denne sin gamle Kjærlighed, fordi hun træder andet Trit og taler andre Ord, end han (Dr.) byder og befaler.

Ivar Feldmann Christensen, hvis Liv gaar hen i gold og bitter Betragten af andres Færd, utilfreds med alt og alle, murende sig inde fra Verden med idelige Selvplagerier og resultatløs Befamlen af egne Planer og Drømmerier, og som alligevel paa uforklarlig Vis er Gjenstand for Kammeraters dybe Ærbødighed — hvad er han for en Figur? — En Type paa noget bestemt, levende Virkeligt, en Nutidsgestalt, en dansk

*) Jeg finder Anledning til at bemærke, at denne Artikel er skrevet før Udgivelsen af Drachmanns sidste to Skuespil. N. D.

Kunstner fra halvfjerserne? Eller skal han tænkes abstrakt som Uroen i Tiden, Utilfredsstillelsen, den onde Samvittighed, der forfølger os alle med dræbende Aande ved al Livets Nydelse?

Hvad er Meningen med denne Person?

— Intet af alt dette!

Meningen er øjensynlig, med denne Hamlet-agtige Resonnør, kun denne, at skaffe den Drachmannske Bitterhed et nogenlunde sympathivækkende Afløb. Den fra adskillige Dagbladsartikler kjendte Mistænkeliggjørelse af yngre dansk Kunst, dens Opgaver og dens Udøvere, har her i Ivar F. Christensen fundet er villigt Talerør for sine Bestræbelser.

Denne Hr. Christensen foretager en længere og omfattende Rejse. Først til London, hvor han slutter intimt Venskab med en æventyrlig Snedkersvend og derefter træder i nært Forhold til en ikke mindre mærkelig Lord, der ved et Blik paa Hr. Chr.'s Tegninger øjeblikkelig er paa det rene med i ham at have fundet en „Anomali“, et Undtagelsesmenneske, og inviterer ham ud til sig paa sit Herresæde. Begge disse to er imidlertid altfor „udprægede“ og vil begge „hævde deres Personligheder“ i den Grad, at de i Længden ikke kan spænds.

Chr. rejser saa til Paris; men Paris' glade Liv og travle Færden tiltaler ham ikke. Han gaar omkring med vedholdende moralsk Katzenjammer. Naar han sér dette anstrængte Arbejde paa Ateliererne, disse unge muntre Kunstnere, der ihærdigt studerer deres nøgne Model og som faar Afsmag for hans — Ivar Christensens — Bavarderie om Idealet, kvalmer det for ham, og han beslutter at rejse paa Landet, langt bort fra Kunst og Civilisation. Saa vil Skjæbnen, at han dér, i en lille Landsby, træffer paa en „Bonde“-Maler, en Original, der lever afsondret fra Verden, en Mand — stor Kunstner — som det moderne Hovedstadsliv ikke har formaaet eller naaet at fange ind til sig. Christensen falder strax ned i stum Tilbedelse. Her var ikke Tale om, at disse Bønder var „grebet“ fotografisk paa „fersk Gjerning, eller taget paa Kornet som Model“. — „Om disse Billeder var malede ude eller inde — man skulde have ondt ved at afgjøre det. Hvormeget der af disse Scener var fri Komposition, hvormeget der direkte var taget fra Naturen — det blev for saa vidt áf underordnet Betydning —“

Der var „Sjæl“.

— For en almindelig Bevidsthed vilde det have været af

endnu større Betydning, om der i disse Billeder havde været Sjæl forbunden med sand Naturiagttagelse. Den almindelige Bevidsthed vægrer sig lidt ved at tro paa en Sjæl, som ikke har sin Bolig udelukkende i den legemlige og synlige Natur.

Naar man taler om et Kunstværks „Sjæl“ mener man jo dermed kun det Fremstilledes Stemning; d. v. s. at det givne Stykke Natur er grebet og forstaaet i sine fineste Afskygninger, er fastholdt i sin inderste Ejendommelighed. Al anden — udpyntende, tilføjende, opløftende, tilrettelæggende — „Sjæl“ i et Maleri, er og maa være banlyst af al god Kunst.

Hvorfor er Dr. (eller Ivar Christensen eller „Bondemaleren“ — for det kommer vel ud paa et) saa oprørt over By-Livet og By-Kunsten?

Kan det moderne Hovedstadsliv, pyntede Damer, Væddeløbsscener, Soldater, ja „Balletten“ ikke være akkurat ligesaa gode Emner til Studium og afgive ligesaa værdige Motiver til kunstnerisk Behandling som Landsbylivet, Bønder, Dyr og Marker? Hvorfor denne Favoriseren af Landalmuen paa Bymenneskers Bekostning?

Drachmann bliver ganske Svar skyldig. — Christensen rejser saa til Rom i stadig hypokonder Stemning over alt hvad han sér.

En Aften i et Osteri, hvor han har været sammen med Landsmænd, kommer „den berømte sydtyske Maler“ — der beboer et gammelt Palais og hvis Metier er at male alle det romerske Selskabslivs skjønne Damer, der i tætte Rader omgjærder hans Staffeli — hen til ham, og indlader sig, med foruroligende Aabenhjertighed, strax i en fortrolig-dybsindig Samtale. Enden bliver, at Ivar Chr. inviteres hjem til en Déjeuné den næste Dag. En kort Tid deltager Chr. saa i denne Berømtheds Soireer og lader sig vise frem som „Vidunderet“ fra Norden. (Hvorfra denne Vidunder-Nimbus, som stadig omsvæver Tegnelærer Christensen skriver sig og hvorfor i det hele taget alle højthævede, fejrede og exentriske Folk føler sig draget til ham paa sær fortrolig Vis — de Egenskaber hos Chr., der betinger og forklarer dette aparte Fænomen — hører man intet som helst om. For Læseren staar Ivar Christensen som en ualmindelig kjedelig og ufremkommelig Fyr).

Fra Rom drager Helten endelig hjem og Forfatteren kan saa

igjen tage fat paa Handlingen — den egentlige Handling: Forholdet til Plejesønnen Karsten og senere til den unge Pige, Gouvernanten, Helene Borg, der til Slut bliver Chr.'s Hustru, som i Begyndelsen af Bogen afbrydes med Christensens tidligere Liv.

Karsten opdrager sig nærmest selv, han lever paa Trappen, paa Gaden og hos Hørkræmmeren i Kjælderen, uden at Plejefaderen direkte beskjæftiger sig med ham.

Karsten giver sig til at være Maler og slutter sig naturlig til den yngre Kunst, hvilket saa byder Chr. (eller Drachmann) god Lejlighed til fornyede Stormløb mod hele den i hans Øjne syge, depraverede Nutidskunst. Hvor trættende i Længden!

At læse disse samme forbittrede Ord — saa usaarlige trods al deres Voldsomhed — mod en Bevægelse, der dog gaar sin støtte Gang fremad, uberørt af alle tvivlende og spottende Tilraab.

Man staar ganske ubegribende overfor dette blinde, urimelige Had. Hvor er den røde Traad, som kan lede én gjennem de underlige Labyrinter, der fører fra Begyndelsen til Enden i Holger Drachmanns „Udvikling“?

— Bogen ender med en straalende Sejr for Firmaet Christensen & Drachmann.

Tegnelærer Ivar Chr. nedlader sig nemlig en Dag i egen høje Person til at besøge sin Plejesøn Karsten oppe paa Kvisten, hvor denne er i Færd med at lægge sidste Haand paa sit første Billede. Chr. (den vældige Repræsentant for den „ældre“ Kunst) holder først en lang, opbyggelig Tordentale for Karsten (den ynkelige Repræsentant) for den „yngste“ Kunst, tager derefter en Haandfuld brede Pensler, ælter dem godt ind i alle Pallettens Farver og maler saa det ganske Billede fuldt af mægtige Streger paa Kryds og Tværs . . . . som man sér, er saaledes den yngste Kunst i en Snup gjort helt uskadelig. Karsten sendes paa Landet, hvor han etablerer sig som en hæderlig Malermester og Lakerer; Christensen maler selv et Stykke, som paa den næste Udstilling indbringer ham en stor og afgjørende Succes med lige stor Anerkjendelse baade fra Højre- og Venstreaviser. Han modtager Deputation af Kunstnere — baade „gamle“, „ældre“, „unge“ og „yngste“ — gifter sig med sin trofaste Gouvernante, Helene, og synes saaledes endelig at være kommen ganske til Rette i Samfundet.

Bogen betegner sig som „Kunstnerroman“; men den er det

kun i meget uegentlig Grad, idet den ikke gaar ud fra faktisk bestaaende Kunstnerforhold, og fra de Ideer og Forestillinger som i denne er raadende, men bygger paa ganske selvkonstruerede Tilstande.

Og dog synes Emnet — vore Kunstneres Liv — saare taknemligt.

Tænk, hvor meget en objektiv og sandhedskjær Forfatter vilde have faaet ud af de senere Aars Kunstnerbevægelse! De fede Ord og de magre Handlinger, Fejgheden, Sløvheden, „Modernes“ Vrøvl, „Adresse“-Manien, den fornemme Selvgodhed og den fedtede Underdanighed, Uvidenheden for alt paa denne Jord udenfor Farver og Akademi osv. Der var sandelig nok at tage fat paa. Men alt lades ligge eller sés i skjæv Belysning.

Med Hensyn til Bogens rent æsthetiske Værdi, er det kuriøst at lægge Mærke til den Uoverensstemmelse og Delthed der raader i den senere Drachmannske Kunst.

Sproget kan eje en malende Kraft, en Glands, en betagende Nyhed og Umiddelbarhed i Udtrykkene og tillige finde saa blide og rene Klange frem, at man forgjæves leder om Sidestykker i dansk Literatur. Det er, naar Drachmann ganske er sig selv, naar han glemmer sit Had, sin indbildte Mission og skriver kun som Hjærtet byder ham at skrive. Men over de fleste Sider er han Polemikeren og som saadan søgt i Ordvalg og uægte i Fortællingen.

Det er ofte næsten pinligt at sé Drachmann vride sig, naar der er Tale om at give en Beskrivelse af et eller andet, en Person, et Rum e. l. At bære sig ad som nogen af de moderne Romanforfattere: give Detailbeskrivelse, Redegjørelse af det ydre Indtryk — er ham det modbydeligste af Verden. Exempel:

...Der træder en ung Dame ind. I dette Øjeblik er der en klar, varm Reflex i Værelset, der spiller omkring paa forskjellige Gjenstande.

Drachmann har nu inderlig Lyst til at give et Billede af dette maleriske Lys i Rummet; men han dyr sig. — Slaa op i moderne Skjønliteraturs Inventariebeskrivelse! siger han.

Og saa den Indtrædende selv. Paa fire Sider holder han Læseren op med uvedkommende Snak, direkte Henvendelser, sinkende Udenomspassiar; — snart bandende paa at al beskri-

vende Stilkunst er Nonsens, saa farende yderst moderne afsted med Optegnelse af Haarets Farve, Figuren, Toilettet, Parasol, Handsker o. s. v. Ansigtets Udtryk, Øjne, Øjevipper, — „Munden“ — naa ja, „Munden“ — tvinger sig endogsaa til at omtale Munden! Men Næsen . . . . Prrrr! Næsen faar ingenting — ikke et Ord. Man faar uvilkaarlig Mistanke om at Næsen ikke er ganske som den burde være. Saa kommer han i Tanker om at have glemt Foden, og saa følger en ligefrem frenologisk Udvikling af en Fods Betydning til Bestemmelsen af det indre Menneskeværd.

Af lutter Angst for at nærme sig moderne Forfatteres Udtryksmaade, fjerner han sig — og intet er jo rimeligere — fra gængs og naturlig Talebrug, som netop er disse moderne Forfatteres største Bestræbelse at komme saa nær som mulig. Man høre nogle løsrevne Sætninger, valgte paa maa og faa:

„Kjære Læser — du, hvem den moderne, samvittighedsfulde, dokumenterende Forfatter aldrig træder i direkte Forhold til — thi saadant er strafbart efter den moderne Æsthetiks Lovbog! — Du, der er som den tomme Luft — o hvilken latterlig Affektation! — for den strænge objektiverende Forf.: Dig vil jeg tage i Haanden og bede sidde ned et Øjeblik medens jeg forelægger Dig et Spørgsmaal. Har Du . . .“ o. s. v.

Eller: „— Men hvis Du — dér hvor Du nu sidder paa Stolen foran mig, min Læser, vil indrømme, at . . . . . saa vil Du, o min bevaagne Læser eller Læserinde, billigvis undskylde, at jeg . . .“ o. s. v.

— Hvad er dog dette for snørklet Ordbrug! Læseren irriteres over disse idelige Appeller til hans Opmærksomhed og Bevaagenhed og denne Forfatterens Paatrængenhed. Læseren har ingen Interesse af Forf.'s Person, den er ham i Bogen ganske uvedkommende. Han vil kun kjende de skildrede Personers Tænkemaade og Talemaade, deres Udseende og deres Levevis.

Dette — at faa Figurerne paa deres rette Plads, d. v. s., saaledes skildret, at man forstaar, hvorfor den just taler, tænker, handler og ikke handler saaledes, og maa tænke og tale og handle saaledes — og ikke paa nogen anden Maade — i Følge hans eller hendes særlige Stilling i Samfundet, Opdragelse, Omgivelser, Levevis og Tilbøjeligheder — alt dette, enhver Romanforfatters — „moderne“ eller ikke moderne — nærmeste

og egentlige Opgave, har Drachmann paa flere Punkter ikke formaaet, eller — hvad værre er — ikke villet indlade sig videre paa.

Der er saaledes skildret en halvvoxen Pige fra en lille Provindsby, hvis landlige Uskyldighed og Naivitet gjentagende fremhæves.

Hun er paa Besøg i Hovedstaden og føres afsted til alle Byens Mærkværdigheder og Forlystelser, der alle har en højst besynderlig Indvirkning paa hende. Naar man læser om denne Landsbypiges Holdning overfor Kunst, Theater, Musik og Gøgl faar man snarere Indtryk af at have med en dreven lille Kokette eller med et gammelklogt, sygelig-nervøst Barn at gjøre, end med en sund og frisk Uvidenhed fra Landet.

— Paa Oldnordisk Museum faar hun f. Ex. Lov til at tage Vaaben og Smykker ud af Skabene og veje dem i Haanden. Omviseren sætter en Guldring om „Frøkenens" Pande. Hun bliver bleg og giver sig til at ryste — „men strax efter skjød Blodet op til Kind og Pande; hun klemte Guldet fast om Issen, lo højt som en Dreng, rev Naalene ud af Haaret og lod det, rød-gyldent-blond, falde ned over Skuldre og Bryst."

— I en Circus i Tivoli gjør en Klown nogle Grimacer til hende; istedetfor at le og more sig, som vel alle Børn vilde gjøre, rejser hun sig højtideligt og siger „at hun vil hjem."

— Ved en Symfoni-Concert i Tivoli, da der spilles Beethoven, sér hun ufravendt ned i Jorden. — „Da Symfonien hørte op, drejede hun Ansigtet bort fra mig, (Tegnelærer Christensen). Jeg spurgte, om vi skulde drikke The? Hun bad om vi . . . maatte gaa lige hjem! Da vi var kommen hjem, sagde hun Godnat.

Har De moret Dem iaften, Kirstine? spurgte jeg, og holdt spøgende hendes Haand fast. Hun trak Haanden til sig, lagde begge Arme om min Hals, kyssede mig, og brast i Graad. Saa gik hun hurtigt ind i sit Kammer og lukkede Døren med et heftigt Tryk."

Dette kan jo være meget kjønt og rørende og vilde uden Vanskelighed kunde tænkes om enkelte nervøse og stærkt sensible Gemytter; men at en kjernesund og drengekaad Bachfisch — som hun jo skal være — lader sig saa stærkt paavirke — eller overhovedet paavirke — af den beethovenske Musik, synes mig at være en ganske urimelig Tanke.

Der kunde saaledes anføres adskillige Exempler paa, hvorledes Drachmann lader sine Personer udføre Handlinger og tale paa en saadan Maade, at Læseren forvirres i sin Opfattelse og aldeles ikke kan blive klar over vedkommende Karakter.

Overalt derimod, hvor det lyriske Element frit faar Lov at spille, hvor Naturglæden, Luft og Hav og Sol og grønne Træer prises — rives man med af Friskheden og den mægtige Luftning som suser gjennem Ordene. Da mindes man de skjønne Digte fra Hav og Strand og de kjække Opsange til Ungdom og Skjønhed og Frihed, som engang tonede fra den Drachmannske Muse.

— Den Tid er længst forbi! Tilbage er bleven en bitter og klynkevorn Prosa, hvor al Begejstring og — næsten — alt Haab er ladet ude.

N. D.

Foraarsliteratur.

I.

Der er kommet lidt Liv paa Bogmarkedet mod Foraarstid, og det kunde ogsaa tiltrænges i høj Grad. De literære Bevægelser har i de senere Aar ytret sig svagt, thi den hæftige politiske Strid har taget alles Interesser fangne, saa Literaturen er bleven Stedbarn. Frodigere Tider for vor Literatur vil sikkert oprinde, naar den udprægede politiske Interesse taber sig, og Strømningerne paa det literære Omraade blive dragne indenfor Debatten i stærkere Grad, end det de sidste Aar har været Tilfældet. Det er en Kendsgærning, at bevægede politiske Forhold i et Land skader dets Literatur. Peter Ludvig Møller udtaler dét i sine „Kritiske Skizzer“ og Hermann Hettner har bemærket i sin lille velskrevne Bog „Die romantische Schule“, at Tysklands fortvivlede politiske Stilling umiddelbart efter Aaret 1848 havde til Følge en fuldstændig Afslappelse paa det literære Omraade. Aar efter Aar har Kampen nu staaet om vor indre Politik — en Kamp, der var en logisk Følge af Danmarks hele Udvikling, en Kamp af vidtrækkende Betydning og som skal kæmpes ud — det var snart ønskeligt, at vi fik Sværdtid i vor Literatur, en Sværdtid, der kunde vække de sovende, skabe ny Udgangspunkter, virke befrugtende og opildnende.

* * *

Efter at have været tavs længere end sædvanlig, har Dr. Schandorph udsendt en ny Samling Fortællinger med den noget søgte Titel „Fra Isle de France og fra Sorø Amt“. Bogens langt overvejende Del bestaar af en historisk Novelle „Den store Mademoiselle“, og Forf. har da forfulgt den Vej, han slog ind paa med „Carlo Gozzi i Sacchis Trup“ i Samlingen „Fremmed og hjemligt“. „Den store Mademoiselle“ bærer Vidne om et dybtgaaende Studium af Ludvig den fjortendes Tid, dens Moder, Bygninger, Tale- og Skrivesprog. Handlingen er saa ligefrem og enkel, men

den kunstneriske Udførelse har sit store Værd. I sikre Træk tegner Forf. en Række Interiører fra det franske Hofliv i Versailles og paa de franske Slotte, han opruller en Skare af rige brogede Billeder, der aander af Liv og Sandhed. Han griber sine Figurer paa Kornet, tegner hurtig en Profil af en berømt historisk Personlighed, og strax til den næste. Dr. Schandorph er en fortræffelig Vejleder, han kender de pragtfulde Gemakker fra øverst til nederst, han ved, hvorledes Møblerne saa ud, hvorledes Tapeterne var vævede, hvorledes Værelserne laa for hverandre o. s. v., man følger ham med Tryghed som en indsigtsfuld Cicerone.

„Den store Mademoiselle“ Anne Marie Louise af Orleans, Mademoiselle de Montpensier var en Kusine til Ludvig den 14de. Hun var Henrik den 4des Sønnedatter, hendes Fader hed Gaston af Orleans, en ussel Tyran, der hadede sin ældste Datter. „La grande Mademoiselle“ havde deltaget i Frondekrigen uforfærdet og modig, hun havde været med til at erobre Orleans. I Tidens Løb var det blevet glemt, Kongen havde tilgivet hende. Hun var efterhaanden bleven den største Godsbesidderske i Frankrig, hun forblev ugift og knejsede nu stolt og utilgængelig ved sin Fætter Kongens Hof som en 45-aarig Dame.

I sin „Rejse i Pyrenæerne“ omtaler Taine Mademoiselle de Montpensier. At komme op i Rangen havde været hendes eneste Bestræbelser fra Barndommen af. „Hun havde villet ægte alle Verdens Prinser, bestandig var det slaaet fejl, og dog havde Vedkommendes Person ikke stort at sige for hende. Først Kardinal-Infanten, lige det Modsatte af en Amadis (en bekjendt Helt i yndede Ridderromaner): i Drømmenes Alder, paa Ungdommens Dørtærskel, mellem Kjærlighedens dæmrende Drømme og første Henrykkelser, valgte hun denne gamle Tørvetriller med kruset Halskrave for at throne med ham i en smuk Lænestol i den nederlandske Regering. Derefter Filip IV af Spanien; Ærkehertug, siden Kejser Ferdinand; idet hun underhandlede paa egen Haand under Fare for at se sin diplomatiske Agent hængt. Saa Kongen af Ungarn, den tilkommende Konge af England, Ludvig d. XIV, hans Broder Arveprinsen, Kongen af Portugal. Hvem kan tælle dem? I fornødent Fald spekulerede hun forlods: da Prinsessen af Condé var syg og derpaa blev frugtsommelig, fandt dette fantastiske Hoved paa, at Prinsen skulde blive Enkemand og vilde sikre ham til Mand for sig. Ingen tog den Haand, som hun havde udrakt til hele Evropa. Forgæves fyrede hun selv

Kanoner af under Frondekrigen; hun blev bestandig ved at være en Æventyrerske, en Paradedukke, drejende sig efter Vinden lige til det sidste, stundom landsforvist, en Snes Gange Enke, men altid før Bryllupet, trækkende gennem hele Frankrig sit ufrivillige Cølibats Skuffelser og Fantasterier. Endelig viste Lauzun sig — — — —".

Vidunderet hænder, at hun, den af Sorger og Alder noget falmede Prinsesse bliver forelsket i den lille sammenskrumpne Garderkaptejn Lauzun, og hele Dr. Schandorphs Fortælling skildrer nu Lauzuns og den store Mademoiselles Anstrængelser for at opnaa Kongens Tilladelse til det attraaede Giftermaal, de fine Intriger, som slynges ved Hoffet, Kongens Vaklen og endelig Katastrofen: Lauzuns Arrestation. Den ulykkelige Garderkaptajn føres til Pignerol, her sidder han fængslet i en halv Snes Aar, Offer som han er for en Intrige fra Kongens Elskerinde Md. de Montespans Side, medens Mademoiselle skriver Memoirer, bygger sig et pragtfuldt Slot i Choisy og lader det gamle Slot Eu udsmykke. Et Par Godser afpresses hende, det er til Betaling for Lauzuns Frigivelse. Saa træffes de igjen i Versailles, hun er nu en gammel Dame, fed og falmet, han græshoppeagtig, tynd i luvslidt Uniform. Skønt hun erfarer, at han sværmer for en anden Dame, hos hvem han har tilbragt Aftenerne, naar han har meldt sig syg hos Mademoiselle, tilgiver hun ham dog og indbyder ham — med Kongens Tilladelse — til sit Slot Eu, ja sender ham en Karosse til Rejsen. Lauzun og Fère, hans tro Følgesvend, kører magelig afsted, holder Jagt paa Vejen og giver sig god Tid, medens Mademoiselle sidder paa det øde Slot og venter — — venter. Endelig ankommer han, men holder først Jagt i Skoven omkring Slottet. Han faar Tilsigelse til at møde hos Prinsessen Kl. 7 næste Morgen, men kommer ikke — han gjør Kur til den „yndige" Leónie, én af Kammerpigerne. Dog Mademoiselle overrasker ham og prygler ham igjennem i Stueetagens mørke Galleri, det regner med Ørefigener, til hun er helt forpustet. Kort efter drager Lauzun igen bort i Karossen. Mademoïselle lukker sig inde og græder bitterlig, der bliver intet af de forventede lune Hyrdetimer. Hun indser, at Lykken findes først i Himlen, hun burde have været Nonne, før hun blev for gammel. De træffes dog igen ved Hoffet. Hr. de Lauzun kommer atter til Naade, han bliver Hertug og Pair af Frankrig, og ser sit Snit til — 60 Aar gammel — at ægte

en rig Arving, medens Mademoiselle sagte visner hen og dør i sit 63de Aar.

Fortællingen er rig paa fortræffelige Tidsskildringer, og Dr. Schandorphs uudtømmelige Humor bryder tit befriende igennem. Ubetalelig er Skildringen af Hoffets Rejse i Regnvejr og de mange Genvordigheder, som møder de høje Personer. Lauzuns Brev til Mademoiselle, som den forsultne Poet Lachartre sætter op for gode Ord og Betaling, er dygtig holdt i Tidens antiteseagtige Stil, og det samme gjælder Mademoiselles Skrivelse til Kongen, hvor hun anmoder om Tilladelse til at ægte Lauzun. Undertiden hænder det vel, at Forf.'s Skildring af et Interiør forvirrer Læseren ved den megen Optælling, man kan ikke samle det til et Helhedsbillede, f. Ex., hvor det af Mademoiselle til Lauzun indrettede Værelse skildres; det hedder bl. a.: „Tapeterne laa mellem Pilastrene, som svarede til dem paa de øvrige Vægge: hvide med vildt udviklede korinthiske Kapitæler; Skafterne var tæt kannelerede; der var ikke Ro for Øjet i dem, selv Rillerne var op i hver Pilasters halve Højde fyldte med Forgyldning: Stave af slyngede og sammensnoede Baand, samlede af store Rosetter midt paa og endende i Lilie – og Akanthblade.“ Som Helhed glæder man sig dog ved det Indblik man faar i Datidens Kultur og aner det dybe og indtrængende Studium, som ligger bag ved. Mademoiselle og Lauzun ere karakteriserede med stor Dygtighed og de historiske Personer er skizzerede i raske Træk: Kongen med det forbindtlige Smil om den sammensnærpede Mund, Dronning Marie Thérèse, lille og fedladen med det surmulende Ansigt, Krigsministeren den borgerlig fødte Hr. Louvois, som graadig forsluger sig i en Pære ved det kongelige Bord, saa han bliver tomatrød; endvidere „den dejlige“ Madame de Montespan med de nøddebrune Øjne, „den aandrige Madame de Sèvigné med det lille runde Hoved med den korte Profil, med den lille krumme Næse!“

Samlingens tre øvrige Fortællinger have alle før været trykte. I „Poesi og Mejeri“ meddeles det, hvorledes „Valgkandidaten“ Agent Dalbys Datter Olivia endelig frigjør sig for de poetiske Fantasier og bliver forlovet med Proprietær Kuhlmann — takket være den praktiske Marie Olsen. „Juleaften i Hønsehuset“ skildrer én af de Uglspilsstreger, Garver — Bolettes uopdragne Søn Ludvig foretager i „Høvlespaansfiler“ Jørgen Rasmussens Hønsehus og „Natmandens Datter“ giver Forf. Anledning til at tegne

en nydelig Profil af en ung Pige, Jens Natmands Datter Ellen, som lykkelig undgaar den udlevede Kammerherre Lehnsdorffs Efterstræbelser.

I det hele læser man Dr. Schandorphs nye Fortællinger med Interesse og glæder sig over, at Forf. synes at have indvundet nye Felter for sin Digtning, saa at han kan forene Isle de France — ligesom før Venedig — med Sorø Amt.

Medens Schandorph i sin store Fortælling dvæler i Ludvig den fjortendes Frankrig, fører derimod Fru Erna Juel-Hansen os med „En ung Dames Historie“ midt ind i Nutidens København og viser sig her ligesom i sine tidligere Bøger („Mellem tolv og 17“ fra 1881 og „En Konfirmand“, „De tolv smaa —“ i Samlingen „Sex Noveller“) som en fin Iagttagerinde af unge Piger, af deres Tanke — og Følesæt. Den unge Dame, hvis „Historie“ Forf. behandler, hedder Margrethe Holm, hendes Fader er Etatsraad, en gammel Frihedsmand, der skriver Piecer i Venstreretning. Søsteren Olivia bliver gift med Velærværdigheden Skou, og medens der „laves“ til Bryllup, dukker der op i Margrethes Hoved saa mange Spørgsmaal, som hun forgæves søger Svar paa. Hendes Moder har med ængstlig Forsigtighed holdt hende i en total Uvidenhedstilstand, hun har faaet Undervisning hjemme, har ikke haft Veninder, der have kunnet indvi hende i Mysterierne, hun er uvidende som et lille Barn. Paa Bryllupsdagen udfritter hun Fætter Kristian, der forbauses over hendes Naivitet Han søger at bringe hende ind i Selskabslivet, fører hende paa Kunstnerkarneval, hvor hun bliver forestillet for hans Venner blandt Malerne, og — fri som hun er for Moderens Politibetjentøjne — naturligvis morer sig himmelsk. Hun gaar hen og forelsker sig i Fætter Kristian, men han dør faa Dage efter paa Hospitalet af Lungebetændelse og hun, sønderknust og fortvivlet som hun er — føler sig som hans Enke. Hun kommer for at restituere sig ud paa Landet hos en Tante, bliver henrevet af og forelsket i Stedets unge Præst med det rødblonde Skæg og lover ham i religiøs Extase at omvende sin vantro Fader. Nu skildres i et dygtig fortalt Kapitel, hvorledes Margrete skjult i et Sideværelse hører sin Søsters Fødselsvèer. Hun forstaar ikke meget af det hele; „hvorfor skulde det være saa forfærdeligt at faa et lille Barn —? Der fødtes jo Hundreder af Børn hver Dag — aa, hvad det var for en Rædsel — hele Jorden over fødende Kvinders Jammerskrig.“ Og hun finder det skammeligt og ubarm-

hjærtigt, at man har skjult for hende, at der findes saadan Lidelse i Verden. — Endelig bestemmes det, at Margrete skal „lære noget.“ Hidtil har hun ikke foretaget sig det, Gud har skabt. Hun har faaet Tiden til at gaa ved at sætte Haaret paa fire, fem Maader, ved at pudse Negle siddende „i den lave Gyngestol ved Kakkelovnen, halvsøvnig og utidig“. Klaver spillede hun ikke; hun broderede ikke; nej, hun „flyttede om Krukkerne og Flakonerne paa Toiletbordet, saa' Æskerne efter med alle de nye Guldsmykker — eller lod Rullegardinerne gaa op og ned af sig selv“. Etatsraadinden faar fat paa en Lærer i Botanik til hende, og skønt Margrete først er muggen og utilfreds ved Tanken om at „lære noget“, faar hun dog megen Glæde af Timerne. Ikke alene er det „saadan to søde Piger“ hun læser sammen med — Læreren er „ung“ og „smuk“, „alvorlig“ og „interessant“, saa Margrete bliver forelsket i ham. Det ender naturligvis med en Forlovelse — men den bringer ikke Margrete den drømte Lykke. Dr. phil. Henning Møller viser sig langtfra elskværdig mod sin unge forlovede; da han bliver syg og hun besøger ham i hans ensomme Bolig, er han utaalmodig og pirrelig og byder hende i en vrissen Tone at gaa. Det er hende derfor næsten en Befrielse, at Møller rejser til Grønland, hun skænker ham ikke mange Tanker, hun iler atter paa Bal, modtager Herrernes Kurmageri, koketterer og glemmer fuldstændig sin Forlovelse. Paa et Bal hos en Veninde møder hun en af Fætter Kristians Venner, Maleren Otto Krog, som hun kender fra Karnevalet. De forelske sig i hinanden og Margrethe føler, at nu, først nu ved hun, hvad det er at elske, at leve, „og hun vilde leve“.

De har Stævnemøder i hans Atelier, men efterhaanden synes Mødetimerne ham lange, han havde ventet at finde hende anderledes og føler sig ligesom skuffet. Hun har ingen Interesse for alt det nye, der begejstrer ham, tilsyneladende hører hun med Interesse paa ham, men kun hendes ydre Øre er med. De Bøger, han giver hende, læser hun ikke igjennem — og han bliver kjed af hende. Rejselængslen piner ham, han vil ud i Verden, hvor Opgaverne ligger og venter — og endelig en Septemberaften skilles de. Krog rejser til Italien, ulykkelig i Bevidstheden om sin Skyld. Margrethe er ude af sig selv af Fortvivlelse. Livet forekommer hende endt, og da der kommer Brev fra Møller, der i en korrekt prosaisk Form beder sin Brud om at bestemme Bryllupsdagen, beslutter hun at dø. Hun iler

ud paa Kvæsthusbroen, hun vil drukne sig i det graaliggrønne, uigjennemsigtige Vand, men i det afgjørende Øjeblik tør hun ikke, kan hun ikke. Hun gaar atter herud den næste Dag; blot „en vilde skubbe hende ned, kaste hende ud“. Hvorledes skal hun kunne leve et Liv ved Møllers Side? Saa beslutter hun at sige sin Fader hele Sagens Sammenhæng og trygle ham om Tilgivelse og med den Beslutning gaar hun langsomt hjem. Hun løber gjennem Stuerne ind i sin Faders Værelse, kaster sig taarekvalt om hans Hals og hulker: „Aa, Papa — jeg — jeg —“. Faderen kysser hende ømt, bærer hende lidt ind i Værelset, hun føler et Kys paa Panden, et Par stærke Arme griber hende. Henning Møller er kommen tilbage. Han er i bedre Humør end han ellers plejer at være og fortæller vidt og bredt om alt, hvad han har oplevet. Margrethe finder sig i sin Skjæbne, hun deltager i Bryllupstilberedelserne og siger ja og Amen til alt. Hendes Vilje er stækket, og endelig staar da Brylluppet hos Etatsraaden med stor Pomp, den „lykkelige“ Margrethe bliver viet til Dr. phil. Møller, og Velærværdigheden Skou holder Talen.

Forfatterinden har lagt Hovedvægten paa Skildringen af den unge Dame, Margrethe, og den er helt igjennem dygtig og modig gjort — hist og her maaske for omstændelig, De andre Personer ere lidet fremtrædende, dog fortjener Silhuetterne af den „liberale“ Etatsraad og den konventionelle Etatsraadinde al Anerkendelse.

Man kunde nu og da ønske et mere udarbejdet og omhyggeligere Sprog, hyppig skæmmes Indtrykket af Skødesløshed i Stilen — men i det hele og store er „En ung Dames Historie“ et vægtigt Indlæg, som bør læses og — diskuteres.

En anden Forfatterinde har givet sit Bidrag til Foraarsliteraturen, — som i Aar tegner ualmindelig rig — nemlig Frk. Nathalia Larsen med treakts Skuespillet „To Hustruer“. Intrigen er søgt og lidet interessant, man kjender det hele saa godt igjen fra andre dramatiske Arbejder. I det væsentligste handler Stykket om den ubeføjede Beskyldning, Dr. Viggo Lind retter mod sin Hustru: at hun har staaet i Forhold til Husvennen Kand. jur. Eiby. Det hele beror paa en Misforstaaelse — det opklares, at den Dame som i Brudedragt har besøgt Eiby, er Enkefru Selding — og Ægtefolkene blive forsonede, medens Eiby rejser bort — dog vist kun for kort Tid, Fru Seldings Slutningsreplik tyder paa, at de gense hinanden snart.

Replikskiftet er undertiden ret livligt, Replikerne kunne en sjælden Gang faa et Skin af Natur over sig, men som Helhed gør „To Hustruer“ et forskruet Indtryk, og naar man læser Dr. Linds harmfulde Udbrud til Nelly: „— — — aa — — — at skænde mit Hjem, mit Navn! Hører Du mit Navn. Det var hæderligt, da Du fik det — nu raabes det ud paa Gader og Caféer. Mit Hjem, som jeg har arbejdet for og været stolt af — det har Du ødelagt — nu gribes der paa det af fremmede, grove Hænder — — aa, at Du har vovet det — der Du har levet og løjet her — Gaa — jeg vil ikke se Dig — ikke en Time længere vil jeg have Dig her — gaa!“ — ja saa kender man Recepten igen fra de Hærskarer af Ægteskabsdramaer, der i det sidste Aarti har oversvømmet nordisk Literatur, og nærer i sit stille Sind det fromme Ønske, at denne Tærsken Langhalm, som mindre Aander stadig iværksætte af de store Forfatteres Værker, snart maa være endt — og at andre mindre trivielle Problemer maa blive tagne under digterisk Behandling.

Carl Behrens.

Theatrene.

Det kgl. Theater.

Wagners »Tannhäuser« opførtes d. 24de Maj. Den, der vilde have en ublandet Kunstnydelse af aller første Rang, burde høre Ouverturen — og gå; og, hvis han kunde lukke Øret for visse Ting, der ikke var, som de skulde, kunde han måske være kommen igen til sidste Akt. Men den, der overværede hele Forestillingen, havde rig Lejlighed til at føle sig ilde til Mode. Heri havde dog hverken Hr. Fr. Brun som Tannhäuser eller Frk. Noack som Venus nogen Del, det er værd at tale om. Hr. Brun skilte sig i alt væsentligt godt fra sit Parti; mezzavoce-Sang klinger så varmt og blidt, at det er en Fornøjelse at høre, men den »pressede« Lyd der fremkommer, når hans Stemme forceres, (som f. Ex. i »Venusbjærg-sangen«) skader desværre ofte hans Præstationer. Hans Spil har vundet en Del i Frihed og Naturlighed; i det hele taget lykkedes sidste Akt ham bedst, navnlig det i højeste Grad lidenskabelige Sted, hvor han taler om Forbandelsen, der er slynget imod ham: her viste han sig tilfulde Opgaven voxen. Frk. Noack var ved denne sin første Debut så ængstelig, at hun egentlig ikke et eneste Sted dristede sig til at spille; man kan derfor intet sige om hendes dramatiske Evner. Hendes Sang lød derimod rent og kønt, og hun fik langt mere ud af sit lille Parti end Forgængerinden, Frk. Schrøder. — Hr. Simonsens Wolfram og Fru Kellers Elisabeth er godt kendte og efter Fortjeneste skattede Skikkelser; førstnævntes følelsesfulde Gengivelse af Sangen til Aftenstjærnen (i sidste Akt) var fuldkommen på Højde med, hvad Wagner har givet i denne lille Perle, — et af Operaens mest inspirerede Numre.

Efter alt dette kunde man spørge, hvad der da var at udsætte på Opførelsen. Der var desværre meget. Først var Korene (der jo spiller en temmelig betydelig Rolle i 1ste og 3die Akt og bidrager meget væsentlig til Helhedsindtrykket i 2den) rent ud sagt ulidelige at høre på, — rå, ufilede og uden Præcision; — dernæst bar Ensemblenumrene i 1ste og 2den Akts Finaler Præget af en sådan Usikkerhed, at man hvert Øjeblik frygtede, det hele skulde falde fra hinanden. Hr. Christophersens Tenorruin er just heller ikke egnet til at vække Glæde.

Udstyret til Festen på Wartburg (2den Akt) strålede i alle mulige Farver uden at være smagfuldt.

Kapelmester Joh. Svendsen fejrede som sædvanlig en stor Triumf i Spidsen for sit udmærkede Orkester; i Udførelsen af den grandiose Ouverture overgik han næsten sig selv; som den blev spillet, var den værdig til at aabne en Mønsterforestilling i Bayreuth.

G.

Folketheatret

er det eneste Privattheater, som først endte Sæsonen den 31te Maj. Den sidste Nyhed, som opførtes, var Gustav af Geijerstams 4 Akt Lystspil »Svigerfa'r«. Hr. Geijerstam er ellers en Alvorsmand, han er én af »det unge Sverigs« mest fremragende Forfattere og hans Roman »Erik Grane« vakte ved sin Fremkomst i 1885 stor Opmærksomhed. Nu har han pludselig forsøgt sig som Farceforfatter og det med Held. »Svigerfar« staar lige paa Grænsen mellem et Lystspil og en Farce, men hælder absolut til det sidste. Den danske Bearbejder har været heldig med Gengivelsen, Formen er bleven koncis og klar, og Replikerne falde livligt og utvungent. Svigerfa'r er Professor Klint, en lystig Fætter, der har været i Paris og slaaet til Søren. Han ærgrer sig sort over det Fjog, han har faaet til Svigersøn, en forgældet Løjtnant, og ved Vennen Maleren Norstedts Hjælp jages heldigvis Svigersønnen paa Døren, men Svigerfa'r vedbliver han at være, thi Norstedt løber af med Datteren. Stykket er rigt paa morsomme ofte dratiske Scener — f. Ex. den, hvor Professorens Familie overrasker Modellen, der er gaaet fejl og klæder sig af i hans Dagligstue —, men det ender paa en noget forbløffende og uforstaaelig Maade. Det gjorde imidlertid Lykke og blev spillet godt med Hr. Kolling som den lystige Professor og Hr. Reumert som Maleren. — Til Ære for Hostrup spillede Theatret »Feriegæsterne« og »Familietvist«. Stykkerne ere jo vel kendte og Rollebesætningen var tildels den gamle. Blandt de nye rollehavende var Hr. Reumert livlig og i det rette Feriehumør som Dr. Ask i »Feriegæsterne«, og Hr. Schwanenflügel viste som Mathias i »Familietvist« en fortræffelig Type paa en sentimental Butikssvend.

Vasatheatret

fra Stockholm opførte som første Forestilling paa Dagmartheatret Milløckers Operette »Bellevilles Mø«. Vore Privattheatre dyrke jo ogsaa Operetten undertiden, men sandt at sige med ringe Held. Stemmerne slaa Klik, og Primadonnaen mangler. Anderledes Vasatheatret! Det har gjort Operetten til sit specielle Felt, raader over en Række af velskolede Stemmer og ejer i Frk. Anna Petterson en fortræffelig Primadonna med en lys, bøjelig Stemme.

Zell og Genée, som have leveret Text til Milløckers Operette, have laant Æmnet fra én efter sigende meget »vovet« Roman af Paul de Kock. Det var imidlertid Synd at sige, man kan forarges over den foreliggende Text, den er saamænd meget tam og uskyldig — og intet Mesterværk; den ender i det absolut meningsløse, men den indsmigrende Musik, hvoraf enkelte Numre i Forvejen ere kendte herhjemme, saaledes Godilberts Sang om Kyradseren, kan forsone med meget.

Frk. Anna Petterson sang og spillede kvik som Virginie, »den smukke Pige fra Forstaden«, hendes Fader blev udført med behersket Komik af Hr. Gründer, og Hr. Kloed var en stadselig Godilbert.

Carl Behrens.

INDHOLD.

S. Schandorph: Chr. K. F. Molbech. Digt.
Chr. Krogh: Hos Bernina.
Johs. Jørgensen: To Digte.
Vald. Vedel: Literære Profiler. II. Alfr. de Vigny.
Sophus Claussen: Rejseminder. Digt.
Schopenhauer: Om Kvinder. Overs. af S. Hansen.
Stanislaw Rosznecki: Adam Mickiewicz fra 1798 til 1830. II.
T. H. Huxley: Kampen for Tilværelsen.
Et utrykt Brev fra **P. A. Heiberg** til **Tode.** Ved **Carl Behrens.**
N. D.: Holger Drachmanns sidste Roman.
Carl Behrens: Foraarsliteratur. I.
G. og **Carl Behrens:** Theatrene.

Hoffensberg & Trap's Etabl — København